

Psihologija in filozofija ter sodelovanje humanističnih ved

Zbornik

ob 55. pol/ obletnici ustanovitve revije (v zadnji varianti
poimenovani kot **Revija Anthropos,**
**časopis za psihologijo in filozofijo in za sodelovanje
humanističnih ved**« (ter ob nekaterih drugih pomembnih
pol/obletnicah))

Pod/naslov revije je tudi: Anthropos, časopis za psihologijo in
filozofijo ter za sodelovanje humanističnih in družboslovnih
ved

*Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, etiko ter za humanistične in družbene vede;
sekcija (za) SAAIP (socialno, aplikativno, antropološko, intra-/inter-disciplinarno psihologijo) DPS
(Društva psihologov Slovenije)*

*in **Revija**
Anthropos,
časopis za psihologijo in filozofijo in za sodelovanje humanističnih ved*

Ljubljana, december 2023

Psihologija in filozofija ter sodelovanje humanističnih ved

Zbornik/ zbirka tekstov

ob 55. pol/ obletnici ustanovitve revije *Anthropos*, s tedanjim
nazivom (1968): **Anthropos**
časopis za sodelovanje humanističnih in naravoslovnih ved,
za psihologijo in filozofijo

ter

s sedanjim nazivom (2023):

revija Anthropos,
časopis za psihologijo in filozofijo in za sodelovanje
humanističnih ved

(ter ob nekaterih drugih pomembnih pol/obletnicah)

Pod/naslov revije je tudi: *Anthropos*, časopis za psihologijo in filozofijo ter za
sodelovanje humanističnih in družboslovnih ved

Uredniki_ce:

Ddr. Velko S. Rus,

Dr. Jože Šter

Biserka Kapo – Kukman, univ. dipl. psih.

Dr. Silvo Koželj

Dr. Vladimir Osolnik

Dr. Slađana Mihajlović

mag. Aleksander Lavrenčič

Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, etiko ter za humanistične in družbene vede;
sekcija (za) SAAIP (socialno, aplikativno, antropološko, intra-/inter-disciplinarno psihologijo) DPS
(Društva psihologov Slovenije)

in revija

Anthropos,

časopis za psihologijo in filozofijo in za sodelovanje humanističnih ved

LJUBLJANA, december 2023

Psychology and philosophy & cooperation of humanistic studies

Proceedings

***by 55. years half/anniversary of foundation of review
Anthropos, with the last title »Anthropos
Journal of psychology, philosophy & cooperation of
humanistic studies«***

Editors:

Ddr. Velko S. Rus,

Dr. Jože Šter

Biserka Kapo – Kukman, univ. dipl. psih.

Dr. Silvo Koželj

Dr. Vladimir Osolnik

Dr. Slađana Mihajlović

mag. Aleksander Lavrenčič

*Chair for social psychology / Department of psychology, Faculty of arts, University of
Ljubljana; Association T. G. Masaryk for philosophical anthropology, for ethics and
cooperation of humanistic and social sciences; division/ section (for) SAAIP (social, applied,
anthropological, intra-/inter – disciplinary psychology) of SPA (Slovene Psychological
Association) and*

review

Anthropos

Journal of psychology, philosophy & for cooperation of humanistic studies

LJUBLJANA, December 2023

Izdajatelji:

Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, etiko ter za humanistične in družbene vede,
sekcija (za) SAAIP (socialno, aplikativno, antropološko, intra-/inter-disciplinarno psihologijo) DPS

in **revija Anthropos,**
časopis za psihologijo in filozofijo in za sodelovanje
humanističnih ved

Pod/naslov revije je tudi: Anthropos, časopis za psihologijo in
filozofijo ter za sodelovanje humanističnih in družboslovnih
ved

ISSN 0587 – 5161 (tisk).

ISSN 2630 - 4082 (elektronsko).

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v
Ljubljani

[COBISS.SI](https://nuk.ub.uni-lj.si/COBISS.SI/)-ID 189036291

ISBN 978-961-91557-4-5 (PDF)

**** V pričujočem zborniku/zbirki tekstov gre za naslednje ponatise:**

+ Bogdan Osolnik: O graditvi lastne državnosti kot temelju slovenske nacionalne identitete. Razprava na simpoziju društva Masaryk, 14. 6.2007 po referatu dr. Vojana Rusa. (Anthropos, 2007, letnik 39, številka 3-4, str. 415 – 421 (simpozij z naslovom: Slovenske nacionalne identitete)).

+ Vekoslav Grmič: Izobraženci in vera (Anthropos, 1997, letnik 29, št. 1-3, str. 20 -21 (simpozij z naslovom: Intelektualci in sedanjost/preteklost).

+ Jože Šter: Komunikativna etika (Anthropos, 1997, letnik 29, št. 1-3, str. 63 - 64 (simpozij z naslovom: Intelektualci in sedanjost/preteklost)).

+ Vojan Rus: Stepdaughter of world philosophy (Angleški prevod prispevka v slovenskem jeziku, v Anthropos -u,2005, letnik 1, številka 4, str. 119-140).

+ Vladimir Osolnik: Nekaj besed o jeziku, književnosti in nacionalni identiteti na slovenskem (Anthropos, 2007, letnik 39, številka 3-4, str. 313 – 323 (simpozij z naslovom: Slovenske nacionalne identitete)).

+ Cvetka Hedžet Toth: Kocbekova metafizika slovenstva (Anthropos, 2007, letnik 39, številka 3-4, str. 363– 380 (simpozij z naslovom: Slovenske nacionalne identitete)).

+ Hamersak, Marija: Etnološki pristop v Rostoharjevem delu (Anthropos, 1997, letnik 29, št. 1-3, str. 125 - 127 (simpozij z naslovom: Intelektualci in sedanjost/preteklost).

+ Aleksander Lavrenčič: Česko-německo-rakouské vztahy a otázka vyhnání sudetských Němců v pořadech slovinské veřejněprávní televize* (Collection of Slovene contributions on the international conference with the title »Czechs and Germans in concepts and politics of T.G. Masaryk«, Prague, Slovene Association T. G. Masaryk and the Czech Academy of sciences, Prague, 2002, str. 49 – 62).

**** Naslednji teksti so objavljeni kot pdf kopije originalov (se vnaprej opravičujemo zaradi tehničnih težav pri aktualni objavi), ki so bili prejeti leta 1996, in sicer na simpozij z mednarodno udeležbo na temo življenja in dela Mihajla Rostoharja v Ljubljani:**

+ Benedetič, Ana: Življenje Mihajla Rostoharja + Pečjak, Vid : Rostohar's psychology * Translated by Hanka Kastelicova. + Hoskovec, Jiri and Brozek, Josef: Mihajlo Rostohar and the Czech University of Prague 1907 – 1923 + Švancara, Josef: Mihajlo Rostohar: zweite Etappe seines fruchtbaren WirkensWirkens in Brno (Brunn). + Miluša Sedlak in Daniel Heller, Akademija znanosti Češke republike, Praga Srovnani Rostoharovych pojmu se systemem pojmu gestaltistu. + Jerman, Frane: dr. Mihajlo Rostohar and philosophy. + Horvat, Ludvik: Rostohar's Development and Child Psychology. + Rus, Velko S.: Rostohar and social psychology. + Likič, Milan & Lavrenčič Sandi: Presentation and evaluation of the historical aspects of Rostohar' s conception of the social development. + Pečjak, Vid: Rostohar as the originator of slovenian political psychology. + Brozek, Josef and Hoskovec, Jiri: MihaJlo Rostohar's Czech Contributions on Psychological Aspects of Nationality.

**** Pomembne dodatne informacije:**

+ Mihajlo Rostohar: Psychologie a sociologie – Kopija teksta v češkem jeziku (= Psihologija in sociologija), doslej nikjer/nikoli javno predstavljen v slovenskem prostoru (kopijo poseduje Velko S. Rus. (*) Prednáška v »Masarykově sociologické společnosti« v Praze r. 1931. -- Polobletnice: - Mihajlo Rostohar (1878 – 1966), torej 125. letnica rojstva. Tekst čaka na prevod v slovenščino.

+ Gustav Adolf Lindner (1828 – 1887), torej 195. letnica rojstva. -- Adolf Gustav Lindner: Enako na prevod v slovenščino čaka tekst Adolfa Gustava Lindnerja z naslovom Über die Bedingungen und Grenzen des Schönen (omenjeni letopis hranijo v arhivskem fondu SI_ZAC/0845 I. gimnazija v Celju, sig. 69/195 (Zgodovinski arhiv Celje), ki nam ga je tako zelo prijazno »skeniral« in poslal spoštovani gospod, dr. Aleksander Žižek iz Zgodovinskega arhiva Celje , za kar smo mu posebej hvaležni. Polobletnice: - Mihajlo Rostohar (1878 – 1966), torej 125. letnica rojstva. - Gustav Adolf Lindner (1828 – 1887), torej 195. letnica rojstva. – Prispevek »fizično« ni uvrščen v pričujoči zbornik, in sicer zaradi »tehničnih težav«, ga bomo skušali objaviti ali kot posebno prilogo, ali kot posebno edicijo, hvala za razumevanje. -Zbornik je tehnično in oblikovno uredila, pregledala besedila in uredila popravke dr. Sladjana Mihajlović. Zelo smo ji hvaležni, v zelo kratkem času je naredila največ, kar je bilo možno.

KAZALO:

Velko S. Rus; Jože Šter	9
Zbornik ob 55. pol/ obletnici ustanovitve revije (z aktualno varianto poimenovanja) Anthropos	9
časopis za psihologijo in filozofijo ter sodelovanje humanističnih ved (ter ob nekaterih drugih pomembnih pol/obletnicah).....	9
Bogdan Osolnik.....	13
O graditvi lastne državnosti kot temelju slovenske nacionalne identitete. ...	13
Vekoslav Grmič	18
Izobraženci in vera.....	18
Jože Šter	20
Komunikativna etika	20
Vojan Rus.....	22
Stepdaughter of the world philosophy	22
Vladimir Osolnik.....	45
Nekaj besed o jeziku, književnosti in nacionalni identiteti na slovenskem	45
Cvetka Hedžet Toth.....	50
Kocbekova metafizika slovenstva.....	50
Velko S. Rus; Ksenija Zečevič; Staša Doležalek; Polona Kalc.....	63
Slovenski pesnik in španski slikar prvič skupaj: stališča do slovenskega pesnika Srečka Kosovela v kontekstu raziskave spremembe stališč do Pabla Picassa: Kosovelov kons – truktivizem v konstrukt “Picasso eksperimenta” Corrozija in Rosnowa (1968): asociacije, pol/obletnice, izkušnje in izhodišča za delo naprej.....	63
Raina Ahil	116
Slovenska konzularna predstavništva (SKP): trajnosten razvoj vlog in funkcij v spremenljivih izzivih diplomacije ter mednarodnih odnosov (uvodni poskus interdisciplinarnega pristopa).....	116
Marija Hameršak.....	138
Etnološki pristop v Rostoharjevem delu.....	138
Velko S. Rus; Ksenija Zečevič; Staša Doležalek; Polona Kalc.....	141
Attitude changes toward Slovene poet Srečko Kosovel in the context of the research design of the so called “Picasso experiment”: structures of	

perceptions and correlations among attitude changes/differences regarding different time points and (quasi)experimental/research conditions	141
Velko S. Rus.....	180
ECONOMY, MARKETING AND (SOCIAL) PSYCHOLOGY (article from 35 years ago with (yet) evergreen messages)	180
Velko S. Rus. Luka Mihajlik, Slađana Mihajlović, Žiga Šter, Raina Ahil.....	214
Analiza strukture različnih nacionalnih (meta) percepcij in zaznav tradicionalizma (pri izbrani ciljni skupini študentk psihologije v Ljubljani)	214
Aleksander Lavrenčič:	282
Česko-německo-rakouské vztahy a otázka vyhnání sudetských Němců v pořadech slovenské veřejněprávní televize*	282
Velko S. Rus.....	286
Sokol: obletnice, doprinosi, pomeni (ob 160. letnici ustanovitve Južnega Sokola v Sloveniji (1863) in ob 130. letnici rojstva Josipa Rusa (1893, Bled)	286
Velko S. Rus in Vojan Rus:	311
Josip Rus in 130. letnica njegovega rojstva (1893, Bled) – ponovljen predlog	311
Velko S. Rus; Sladjana Mihajlović.....	374
Nekatere pol/obletnice v zvezi z izidom pričujočega zbornika v letu 2023	374

XXX

Življenje in delo Mihajla Rostoharja (simpozij z mednarodno udeležbo, 27. – 28. septembra 1996 (prispevki s simpozija so bili objavljeni v unikatni brošuri brez ISBN in so (bili) doslej širši javnosti neznani):

Benedetič, Ana: Življenje Mihajla Rostoharja

Pečjak, Vid : Rostohar's psychology

Hoskovec, Jiri and Brozek, Josef: Mihajlo Rostohar and the Czech University of Prague 1907 – 1923

Švancara, Josef: Mihajlo Rostohar: zweite Etappe seines fruchtbaren Wirkens in Brno (Brunn).

Miluša Sedlak in Daniel Heller, Akademija znanosti Češke republike, Praga
Srovnani Rostoharovych pojmu se systemem pojmu gestaltistu.

Jerman, Frane: dr. Mihajlo Rostohar and philosophy.

Horvat, Ludvik: Rostohar's Development and Child Psychology.

Rus, Velko S.: Rostohar and social psychology.

Likič, Milan & Lavrenčič Sandi: Presentation and evaluation of the historical aspects of Rostohar's conception of the social development.

Pečjak, Vid: Rostohar as the originator of Slovenian political psychology.

Brozek, Josef and Hoskovec, Jiri: Mihajlo Rostohar's Czech Contributions on Psychological Aspects of Nationality.

***Svetina, Matija:** Mihajlo Rostohar by Wilhelm Wundt in Leipzig (1919/11)

***Pečjak Sonja:** Rostohar's Work regarding reading

XXX

Mihajlo Rostohar: Psychologie a sociologie –

Kopija teksta v češkem jeziku (= Psihologija in sociologija), doslej nikjer/nikoli javno predstavljen v slovenskem prostoru (kopijo poseduje Velko S. Rus.

(*) Přednáška v »Masarykově sociologické společnosti« v Praze r. 1931.

- Mihajlo Rostohar (1878 – 1966), v letu 2023 torej 145. letnica rojstva.

XXX

Adolf Gustav Lindner:

Enako na prevod čaka tekst Adolfa Gustava Lindnerja z naslovom Über die Bedingungen und Grenzen des Schönen (omenjeni letopis hranijo v arhivskem fondu SI_ZAC/0845 I. gimnazija v Celju, sig. 69/195 (Zgodovinski arhiv Celje), ki nam ga je tako zelo prijazno »skeniral« in poslal spoštovani gospod, dr. Aleksander Žižek iz Zgodovinskega arhiva Celje, za kar smo mu posebej hvaležni.

Polobletnice:

- Gustav Adolf Lindner (1828 – 1887), v letu 2023, torej 195. letnica rojstva.

Zaradi velikosti pdf – datoteke, oz. teksta z naslovom Über die Bedingungen und Grenzen des Schönen, je v nekaterih variantah zbornika št. 2 le ta objavljena kot ločena edicija.

Velko S. Rus; Jože Šter

Zbornik ob 55. pol/ obletnici ustanovitve revije (z aktualno varianto poimenovanja) Anthropos
časopis za psihologijo in filozofijo ter sodelovanje humanističnih ved
(ter ob nekaterih drugih pomembnih pol/obletnicah).

Spoštovane bralke, spoštovani bralci,

Pričujoči zbornik je že drugi zbornik, ki predstavlja tudi nadaljevanje (in hkrati razvoj, nadgrajevanje in sprejemanje novih izzivov novih časov) tradicije revije Anthropos, ki je bila ustanovljena leta 1968 in leto 2023 predstavlja 55. obletnico njene ustanovitve. Oba zbornika (prvi je izšel decembra 2022) predstavljata tudi (vsebinsko) izhodišče za nadaljnje izdajanje/izhajanje revije z istim naslovom, kot ga je le - ta nosila, uresničevala in ustvarjala skozi desetletja.

Pričujoči zbornik (z naslovom »*Psihologija in filozofija ter sodelovanje humanističnih ved*«) je torej, čeprav poimenovan drugače, nadaljevanje prejšnjega zbornika, ki je izšel pred enim letom (decembra 2022, z naslovom »*Psihologija v različnih intra - inter – disciplinarnih kontekstih/ povezavah*«).

Soizdajatelji pričujočega zbornika so torej slovensko Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, etiko ter za humanistične in družbene vede, sekcija (za) SAAIP (socialno, aplikativno, antropološko, intra-/inter-disciplinarno psihologijo) DPS (Društva psihologov Slovenije) in časopis/revija Anthropos za psihologijo in filozofijo ter sodelovanje humanističnih ved.

Slovensko Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, za etiko ter humanistične in družboslovne vede je bilo oblikovano (tudi) kot izraba možnosti za eno od organizacijskih oblik (skupine) družboslovnih delavcev, ki je (bila) ena od treh ustanovnih skupin revije, ki je bila ustanovljena leta 1968. Leto 2023 je torej 55. obletnica ustanovitve revije, ki jo z enakim konceptualnim izhodiščem in z enakim naslovom izdaja slovensko Društvo T. G. Masaryk, in sicer kot organiziran predstavnik skupine družboslovnih delavcev kot ene od ustanovnih skupin revije. Obstaja tudi revija Anthropos za filozofijo in psihologijo, katere nastanek je povezan z nekaterimi vprašljivimi pristopi/postopki, poleg drugega pa tudi z bistveno spremenjenim naslovom revije, ki pomeni možno spremembo napovedi njenega konceptualnega okvirja.

V približno zadnjem desetletju (do decembra 2023) so člani in članice Društva T. G. Masaryk na vseh (petih) občnih zborih soglasno podprli usmeritev, funkcijo in vlogo društva kot enega od treh soustanoviteljev in soizdajateljev revije, s čemer so se ves čas obstoja društva strinjali vsi njegovi člani, vključno z glavnim pobudnikom ustanovitve revije in prvim predstavnikom psihološkega društva v njenem uredništvu. Omenjeno vlogo je društvo od svoje ustanovitve (od srede 90ih let naprej) potrjevalo v angažiranem sodelovanju z revijo, oz. v reviji Anthropos, do vključno pričujočega zbornika, ki je pred vami, spoštovane bralke in spoštovani bralci.

V njem gre tudi za nekatere izbrane ponatise že objavljenih prispevkov (v preteklih letih/desetletjih) v reviji *Anthropos*. Izbrani so tako, da pričajo o *Anthroposu* kot reviji, posvečeni psihologiji in filozofiji ter sodelovanju humanističnih in družboslovnih znanosti, pa tudi tako, da je jasno razvidno, da so bili_e so/avtorji_ice povezani s publicistično, strokovno, znanstveno in kreativno dejavnostjo revije in da predstavljajo vez s prav tako dejavnostjo »danes« in z njeno projekcijo v prihodnjo/bodočo dejavnost (pa čeprav v začetnem manjšem številu angažiranih sodelavcev_k in izključno na prostovoljnem delu in samofinanciranju (tako, kot ves čas doslej); to so, zelo verjetno, tiste značilnosti, dejavnosti, na katere so drugi projekti mnogo manj pripravljeni.

V zborniku, ki predstavlja tudi prehodne (združene) številke revije/ časopisa *Anthropos* za psihologijo in filozofijo ter sodelovanje humanističnih ved, gre za prispevke s področij psihologije, filozofije, etnologije in (kulturne) antropologije, zgodovine, mednarodnih študij, sociologije...še kaj bi se našlo in najboljše bo, da se v to prepričate kar sami_e, vnaprej hvala za vaše morebitno pozorno branje. Poleg tega so v zbornik vključene tudi priloge, ki so (mnogo) več kot to: prvič se v Sloveniji npr. pojavlja tekst glavnega so/ustanovitelja Univerze v Ljubljani, Mihajla Rostoharja, iz začetka »30ih« let prejšnjega stoletja, in sicer na temo odnosa med psihologijo in sociologijo, tekst je objavljen v češkem jeziku in čaka na ustrezen slovenski prevod. Enako na prevod čaka tekst Adolfa Gustava Lindnerja z naslovom *Über die Bedingungen und Grenzen des Schönen* (omenjeni letopis hranijo v arhivskem fondu SI_ZAC/0845 I. gimnazija v Celju, sig. 69/195 (Zgodovinski arhiv Celje), ki nam ga je tako zelo prijazno »skeniral« in poslal spoštovani gospod, dr. Aleksander Žižek iz Zgodovinskega arhiva Celje, za kar smo mu posebej hvaležni.

Poleg tega vsebino zbornika predstavljajo kar vsi prispevki, ki smo jih leta 1996 prejeli na mednarodni simpozij življenja in dela Mihajla Rostoharja. Potekal je v Ljubljani, za objavo smo (že) tedaj pripravili brošuro, ki pa doslej še ni zagledala »luči dneva«. Pa se je vendarle zgodilo in po 27 letih se zdi, da se ne motimo: vsi poslani teksti so aktualni kot tedaj, nekateri še bolj, ...Tako kot Rostoharjev in Lindnerjev prispevek, imajo tudi omenjeni prispevki že skoraj zgodovinsko vrednost. Vsi avtorji/vse avtorice so bili o objavi obveščeni_e (razen pokojnih). Edina (majhna) razlika je v tem, da smo pripravljali objavo v t.i. Obvestilih (sekcije za SAAIP (za socialno, aplikativno, antropološko, intra - /inter-disciplinarno (psihologijo)) Društva psihologov Slovenije), potem pa smo, tudi zaradi objektivnih razlogov, kar celotna Obvestila vključili v zbornik. Boste našli_e še kakšno prilogo, omenjene so najpomembnejše.

Pričujoči zbornik, skupaj z lansko letnim (morda oba v letu 2024 združimo v enega) skuša nadaljevati, nadgrajevati, razširjati, poglobljati, posodablja več desetletno tradicijo revije ***Anthropos*, časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved** (kot se je glasila zadnja varianta naslova tiskanih in elektronskih verzij revije (v angleškem prevodu: ***Anthropos, journal of psychology, philosophy & for cooperation of humanistic studies***). Poleg tega bomo v naše edicije vnesli še naslednje podnaslove/rubrike: »Psihologija in filozofija ter sodelovanje humanističnih in družboslovnih ved«, rubriko »Za sodelovanje humanističnih in naravoslovnih znanosti, za psihologijo in filozofijo«, pa tudi rubriko »antropopsihoekologija« oz. T – HSBN (v angleščini (naš predlog): »transdisciplinary – humanistic, social, biological, natural sciences«, ki je pravzaprav nadgrajena, posodobljena, razširjena varianta *Anthroposa*, časopisa za sodelovanje humanističnih in naravoslovnih ved, za psihologijo in filozofijo«, kot se je imenoval ob ustanovitvi leta 1968 (tudi letu študentskega gibanja in letu 2023 kot zaključni, 55. pol/obletnici).

– Slovensko **Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, za etiko in sodelovanje humanističnih in družboslovnih ved** je predstavljalo in predstavlja predstavnika (enega od predstavnikov) tretje skupine ustanoviteljev revije/časopisa iz leta 1968 (na nekaj (izrednih) občnih zborih so člani_ce društva podprli_e omenjeni status/omenjeno orientacijo (ravnokar zapisan velja za vsa leta in vse občne zbore Društva T. G. Masaryk do meseca decembra 2023 (velja tudi za (sicer od 2015) pokojnega so/ustanovitelja revije/časopisa, velja pa še za eno osebo, za prvega predstavnika Društva psihologov Slovenije v uredništvu novoustanovljene revije leta 1968).

Slovensko znanstveno Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, etiko ter humanistične in družbene vede je bilo v zvezi z revijo/časopisom, po letu 2000 tudi eksplicitno, angažirano v funkciji/vlogi tretje ustanovitvene skupine (družboslovnih delavcev (družboslovnih in ne »družbenih«)), realizirani so bili opaženi znanstveni simpoziji, naj omenim samo nekatere (vsi simpoziji so potekali na FF (Filozofski fakulteti) v Ljubljani, v soorganizaciji z revijo *Anthropos*, teksti so (bili) objavljeni v različnih oblikah sodelovanja z revijo *Anthropos*):

- Duhovna kultura in mednarodni odnosi (1993) z mednarodno udeležbo iz Avstrije, BiH, Češke republike, Hrvaške, Italije, Madžarske in Nemčije; tudi priprava za ustanovitev mednarodne Masarykove asociacije in slovenskega društva T. G. Masaryk.
- Etika in morala v sodobni družbi (1996).
- Intelektualci: sodobnost in preteklost (1996).
- Organizacija »Sokol«: včeraj, danes, jutri (1997).
- Evropa in Slovenija: skupne vrednote (1998).
- Globalizacija in človekove pravice (2000) z mednarodno udeležbo iz Češke Republike, Francije in Rusije.
- Psihologija ter interdisciplinarne študije (2003).
- Slovenska nacionalna identiteta (2007).

Z letom izida pričujoče edicije (december 2023) smo torej skušali opozoriti na nekatere pol/obletnice, vodilna pol/obletnica je 55. pol/obletnica ustanovitve revije *Anthropos*. Posebna in ločena edicija bo posvečena krajši zgodovini in analizi aktualnega stanja revije/ časopisa, skupaj z utemeljitvami, kdo in zakaj je regularni nadaljevalec njenega dela in »tradicije«.

V primeru pričujoče edicije gre za projekt, ko vsi delajo vse/so vsi delali vse, prostovoljno, brez plačila (kot skoraj vedno doslej) – in vendar je (bilo) tokrat nekaj drugače: resursi, relativno veliko resursov, (ki bi omogočili povsem drugačen, mnogo ugodnejši način dela), so bili tistim, ki skušajo na regularen način nadaljevati in nadgrajevati identitetni profil revije/časopisa, njeno produkcijo, misijo in »filozofijo«, skoraj povsem izmaknjeni (gre tudi za nekaj zelo občutljivih vidikov, ki na tem mestu ne bodo omenjeni). Tako so si nekateri_e prisvoji vse resurse/vse tipe resursov (ki so, mimogrede, nastajali »skozi« desetletja), drugi_e pa smo ostali skoraj povsem »praznih rok« (razen »socialnega-psihološkega kapitala« in normativne regularnosti nadaljevanja in nadgrajevanja identitetnega profila revije/časopisa); verjetno skoraj nihče ni pričakoval, da se bomo lotili tako velikega projekta skoraj povsem goloroki_e; ne glede na to, za kakšno/kolikšno stopnjo presenečenja gre, je zbornik pred vami.

-- Smo si ga dovolili izdati kljub nekaterim (manjšim) oblikovnim, jezikovnim, vsebinskim in drugim pomanjkljivostim, vsem spoštovanim bralkam in bralcem opravičilo tudi »tukaj in sedaj«, ko to prebirate; so-izdajatelj/ica zbornika je tudi, še vedno formalno obstoječa sekcija za SAAIP (socialno, aplikativno, antropološko, intra-/inter-disciplinarno psihologijo) DPS (Društva psihologov Slovenije): zgodba njene ustanovitve/ procesa ustanavljanja (sekcije (za) SAAIP) je drugačna od zgodb vseh znanih sekcij, ustanovljenih v zadnjih nekaj desetletjih; zavlekla se je nenavadno časovno dolgo, več kot leto (!), na občnem zboru je imela glasove proti ustanovitvi, njene funkcije/dejavnosti pa s strani tedanjega predsednika DPS (Društva psihologov Slovenije) povsem neupoštevane.

Naj se »tukaj« zahvalim/o vsem tistim, ki so sodelovali_e pri ustanovitvi sekcije, doživeli, morda kaj nepričakovano neprijetnega, še posebej pa se zahvaljujem/o tistim redkejšim, ki so zdržali_e celo do decembra 2023; v letu 2024 pa nas tiste, ki so pre/ostali_e, čakajo novi izzivi.

Nekateri prispevki v pričujočem zborniku so ponatisnjeni; pri tem je v določenih primerih ohranjena prvotna oblika objave. Izbor prispevkov skuša upoštevati različne teme, znanstvena področja, generacije in metodologije; večinoma so izbrani tako, da predstavijo tudi udeležbo članov in članic slovenskega znanstvenega Društva T. G. Masaryk, in sicer v oblikovanju revije/ časopisa, »skozi« desetletja, na različnih ravneh in z različnih vidikov. Tudi člani_ce uredništva pričujočega zbornika so skoraj vsi tisti_e, ki so v Anthroposu že objavljali, večina njih že pred desetletji, nekateri_e so sodelovali_e v pripravi znanstvenih simpozijev, skoraj vsi so se udeležili_e vsaj nekaterih, nekateri_e so bili_e leta člani_ce uredništva revije/časopisa Anthropos (tako pred desetletji, kot še pred približno tremi leti...); smo tisti_e, ki smo z Anthroposom povezani na različne načine, z različnih vidikov, na različnih ravneh, v različnih funkcijah, na vseh občnih zbori Društva T.G. Masaryk (do decembra 2023) s konsenzom sprejeli_e predlog/funkcijo so-izdajanja revije/časopisa, kar (za sedaj) izvajamo tako, da tudi v nadalje v celoti povzemamo ne le naslov (»Anthropos časopis za psihologijo in filozofijo ter sodelovanje humanističnih ved (= angleška varianta: Anthropos, journal of psychology, philosophy & cooperation of humanistic studies), ampak povzemamo/nadaljujemo to, kar smo ravno mi tudi predlagali: da skuša časopis inter – trans-disciplinarno zajeti jedrne stroke humanistike in družboslovja, kasneje tudi (zopet (!)) biologije in naravoslovja ter drugih, propulzivnih znanstvenih področjih. – Se zelo kmalu znova srečamo v letu 2024!

Bogdan Osolnik

O graditvi lastne državnosti kot temelju slovenske nacionalne identitete.

Razprava na simpoziju društva Masaryk, 14.6.2007 po referatu dr. Vojana Rusa.

K razpravi me je spodbudila temeljna študija dr. Vojana Rusa: Slovenska identiteta in filozofska antropologija. V njej avtor poudarja vlogo novih subjektivnih oblikovalcev narodov/nacij in pomen raziskovanja njihove vloge. Med drugim ugotavlja, da so največji prispevek slovenskemu narodu- in zgodovinskemu progresu njegove identitete –dala vsenarodna gibanja, med njimi zlasti osvobodilno gibanje v drugi svetovni vojni, pod vodstvom Osvobodilne fronte, ki je prineslo v zgodovino slovenskega naroda njegovo odločilno preobrazbo iz tisočletnega mednarodnega objekta v dejavni subjekt, zlasti s formiranjem lastne države v toku vojne. To dejstvo je – žal – dandanes predmet politične revizije zgodovine s strani nasprotnikov narodno osvobodilnega gibanja, ki se ne ozirajo na znanstveno preverljiva dejstva o temeljih slovenske državnosti, postavljenih že v času protifašističnega boja za osvoboditev slovenskega naroda. Zato želim v tem prispevku opozoriti na nekatere osnovne dogodke v procesu graditve slovenske državnosti med drugo svetovno vojno.

Za razliko od večine drugih okupiranih evropskih narodov, ki jim je zgodovina že v prejšnjih stoletjih omogočila, da so si zgradili lastno državo in v njej utrdili svojo nacionalno identiteto, Slovenci tega nismo dosegli niti v obdobju miru po koncu prve svetovne vojne in razpadu gospostva Avstro-Ogrske monarhije. V novi skupni državi, Kraljevini Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je nastala po Saint-Germainski mirovni pogodbi smo Slovenci uradno veljali za plemo enovitega jugoslovanskega naroda, kar se je odražalo tudi v administrativni ureditvi države. V njej je Slovenija imela status ene od devetih banovin, po imenu »Dravska banovina« in ji tako niti po nazivu ni bil priznan etnični značaj skupnosti slovenskega naroda.

Malo pred začetkom druge svetovne vojne so Hrvati dosegli sporazum s kraljevsko vlado o priznanju velike Banovine Hrvatske, ki je dobila nekakšen avtonomni status v državi s tem, da je njen ban bil odgovoren le kralju in hrvaškemu Saboru. Slovenska ljudska stranka, ki je bila sicer del vladajoče Radikalne zajednice (JRZ) niti v tem obdobju ni uspela doseči kakršnegakoli izboljšanja položaja Slovenije.

Zato je bilo v vojnem stanju težko pričakovati večjega razumevanja od vlade v izgnanstvu, ki je bila odtrgana od dogajanja v domovini in v kateri so v prvem obdobju bili na čelu predstavniki velikosrbske politike.

Nastanek velike svetovne protifašistične koalicije, po Hitlerjevem napadu na Sovjetsko zvezo in vstopu ZDA v vojno v letu 1941, je prinesel podjarmljenim narodom Evrope novo upanje o povojni ureditvi sveta. K temu je prispevala t.i. Atlantska listina, ki sta jo sredi avgusta, podpisala predsednika Velike Britanije in ZDA, o načelih politike svojih držav v boju proti državam fašističnega trojnega pakta. V tem programskem dokumentu je bilo še posebno pomembno priznanje pravice vsem narodom, da si sami izberejo obliko vladavine in da živijo v svobodi. Kmalu sta se listini pridružili tudi Sovjetska zveza in Kitajska ter še več drugih držav, med njimi tudi vlada Kraljevine Jugoslavije v izgnanstvu. S tem podpisom se je vlada obvezala, da bo spoštovala načela skupne Deklaracije združenih narodov, ki je med drugim zahtevala od držav udeleženk, da maksimalno podprejo boj proti silam trojnega pakta in da se vzdržijo delovanja proti katerikoli od držav udeleženih v zavezništvu.

Samo tri tedne po razglasitvi atlantske listine, 16. septembra 1941 je Vrhovni plenum OF sprejel sklep, da se razglaša za Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO), ki » v času osvobodilne borbe edini predstavlja, zastopa, organizira in vodi slovenski narod na vsem njegovem ozemlju«. Temu sklepu so dodali pojasnilo, da je »vsako organiziranje izven okvira OF v času tujčeve okupacije škodljivo borbi za narodno svobodo.« To pojasnilo, iztrgano iz celote takratnega dogajanja, danes nekateri ocenjevalci preteklosti, zlasti nasprotniki OF, tolmačijo kot prepoved kakršnegakoli odpora izven okvirov OF ali celo kot bojno napoved Slovincem, ki drugače mislijo.

V resnici pa je to opozorilo le upoštevalo stvarno nevarnost političnega razkola med Slovenci. Le-ta je prihajala, bodisi s strani domače reakcionarne, liberalne in katoliške elite, ki se je ustrašila množične podpore osvobodilnemu gibanju, bodisi s strani okupatorjev, zainteresiranih za razdor med Slovenci. Razvoj dogodkov je kmalu potrdil upravičenost tega opozorila, ko je pod plaščem protikomunizma prišlo do oboroženega sodelovanja slovenske reakcije z okupatorjem.

Ustanovitev SNOO, kot vodilnega predstavništva uporne Slovenije je bila vsekakor že pomembno državotvorno dejanje. Razglasila je dejstvo, da se veliki protifašistični koaliciji pridružuje tudi slovenski narod z organizacijo lastnega aktivnega odpora proti tujim zavojevalcem, ki ga vodi Osvobodilna fronta ob široki podpori prebivalstva. Vodstvo OF je tako hotelo preprečiti, da bi se ponovila izkušnja iz let po prvi svetovni vojni, ko zaradi zamudništva njenih voditeljev, Slovenci nismo bili priznani za narod, ki si je zaslužil osvoboditev oziroma samostojnost izven Avstroogrske.

Pred koncem leta 1941 je Vrhovni plenum OF dodal sedmim temeljnim točkam programa Osvobodilne fronte še dve novi, ki bistveno dopolnjujeta njen nacionalni program. Osma točka je izrecno poudarila: »V skladu s slovesnimi izjavami Churchilla, Roosevelta in Stalina bo po svoji narodni osvoboditvi o notranji ureditvi in o svojih zunanjih odnosih odločal slovenski narod sam. OF bo to elementarno pravico slovenskega naroda uveljavljala in branila z vsemi sredstvi.« Naslednja, deveta točka, je ugotavljala, da na slovenskem ozemlju iz slovenskih narodnoosvobodilnih čet raste slovenska narodna vojska. To je pomenilo napoved, da bo prav lastna slovenska vojska postala odločilni dejavnik v procesu uveljavljanja slovenske samoodločbe.

V nadaljnjem razvoju osvobodilnega gibanja v Sloveniji se je vse močnejše čutila potreba po jasni opredelitvi odnosa Slovencev do skupne države, Jugoslavije. Dne 26. novembra 1942 je bilo v Bihaću, takratnem središču obširnega osvobojenega ozemlja, prvo zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, na katerem so sodelovali predstavniki vseh narodov te države, ki sta jih na sestanek povabila Vrhovno poveljstvo narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije ali Centralni komite KPJ. Slovenskih ni bilo zraven, ker je zaradi ofenzive obvestilo o sklicu prišlo prepozno. IO OF je naknadno sam imenoval slovenske predstavnike v Avnoju in izdal posebno obvestilo, v katerem je poudaril, da bo v novo Jugoslavijo slovenski narod vstopil drugače, kakor leta 1918 v Kraljevino SHS. Zapisali so: »V novo Jugoslavijo bo zato svobodna in združena Slovenija, od Trsta do Špilja, od Kolpe do Celovca, stopila z vsemi tistimi pravicami, ki ji bodo omogočile, da bo na njenih tleh gospodaril edino slovenski narod sam«. Zgodovinski korak k uresničenju tega cilja in največje državotvorno dejanje slovenskega naroda med drugo svetovno vojno je pomenilo zasedanje Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, v prvih dneh oktobra leta 1943.

Po padcu Mussolinijeve fašistične diktature in kapitulaciji Italije, 8. septembra ter razorožitvi italijanske vojske, je nastalo na dotedanjem italijanskem zasedbenem ozemlju v južni Sloveniji svobodno ozemlje, ki ga nacistična Nemčija zaradi težav na drugih bojiščih in odpora partizanske vojske, ni uspela zasesti. Po vstaji in osvoboditvi primorskega ljudstva, ki je četrto stoletje trpelo pod italijansko fašistično tiranijo, je svobodno ozemlje segalo od Kolpe do Soče in zajemalo skoraj polovico Slovenije. Vodstvo OF je v nastalih razmerah spoznalo trenutek, da po demokratični poti izvede uzakonitev slovenske državnosti in oblikovanje novih organov oblasti. Izvršni odbor OF je pohitel z razpisom volitev in drugimi pripravami na zasedanje Zbora odposlancev slovenskega naroda.

Znano je, da je zasedanje potekalo od 1. do 3. oktobra v Kočevju in da je na njem sodelovalo 572 odposlancev izvoljenih na osvobojenem ozemlju ali delegiranih iz odborov OF v krajih pod nadzorom nemških nacističnih okupatorjev. Ohranjen je seznam udeležencev in stenogram o poteku zasedanja. Zbor je po svoji sestavi pomenil zelo pestro, iz vseh slojev ljudstva in iz vseh predelov Slovenije izbrano narodno skupščino, ki je tako izpolnjevala pogoje, da predstavlja slovenski narod v težavnem boju za osvoboditev.

V obravnavi pomena zasedanja in sklepov Zbora odposlancev v Kočevju se v javnosti, pa tudi med zgodovinarji, pogosto izraža dvom v legitimnost tega Zbora, češ da je na njem bila zastopana le ena stran takratne opredelitve Slovencev. Takšno gledanje ne upošteva stvarnosti takratnega vojnega časa. Sredi totalne vojne, ob tako ostri razdelitvi na sile fašistične osi in sile združenih narodov protifašistične koalicije, so se mogle uveljavljati kot predstavnice svobodoljubnih narodov in nosilke prihodnosti izključno tiste sile, ki so prispevale k zmagi nad fašizmom. Predstavniki slovenskih tradicionalnih političnih strank, ki so se podale v oboroženo sodelovanje s tujim okupatorjem, so se sami izključili iz odločanja o najpomembnejšem vprašanju: boju proti nacizmu. Vojna še ni bila končana. Voditelji velike protifašistične koalicije so še na konferenci v Jalti, v prvi polovici februarja 1945. leta, ko so razpravljali o položaju v Jugoslaviji in predlagali razširitev njene predvojne skupščine s politiki izven Avnoja, dosledno postavljali kot pogoj, da ti ljudje niso kompromitirani zaradi sodelovanja z okupatorjem. Tega niso pojmovali kot omejevanje demokracije. Sodelovanje s silami fašizma in nacizma – kakorkoli že se je opravičevalo – je bilo takrat v svobodoljubnem svetu povsod obravnavano kot zavrženo dejanje.

Nerazumevanje pomena Zbora v Kočevju se izraža tudi v ocenah nekaterih zgodovinarjev, da je bil Zbor samo manifestativnega značaja in da ni sprejel pomembnejših, zgodovinskih sklepov.

Vendar je njegov pomen potrebno ocenjevati ne samo po številu formalno sprejetih sklepov, temveč kot celoto, kot izjemni dogodek sredi vojne, na katerem je široko predstavništvo slovenskega naroda obravnavalo najusodnejša vprašanja osvobodilnega boja in slovenske prihodnosti.

Jeseni leta 1943 ni bilo več dvoma, da bosta fašizem in nacizem končno poražena, pričakovati pa je bilo treba, da se bo Hitlerjev vojaški in policijski stroj prav na slovenskem ozemlju, zaradi njegovega geostrateškega pomena, zagrizeno boril do konca. V tej luči je potrebno ovrednotiti pomen dveh osrednjih sklepov Zbora: o predstavnstvu in vodstvu slovenske narodnoosvobodilne borbe in začasnih organih ljudske oblasti slovenskega naroda v vojnem obdobju, ter o splošni mobilizaciji vseh ljudskih sil in vseh gmotnih sredstev slovenskega naroda. Osvobodilni fronti slovenskega naroda je bila izražena zaupnica za opravljeno delo pri organiziranju in vodenju slovenskega odpora, njenemu Izvršnemu odboru pa dano pooblastilo, da v dotedanji sestavi vodi narodnoosvobodilno gibanje do konca vojne.

Plenum OF, v katerega so na Zboru izvolili 120 članov je prevzel vlogo vrhovnega predstavništva slovenskega naroda. Kot Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) je nadaljeval poslanstvo ožjega telesa, ki je bilo imenovano že jeseni leta 1941. Izvršni odbor OF je postal tudi predsedstvo SNOO, oziroma izvršni organ tega prvega izvoljenega slovenskega parlamenta.

Z uzakonitvijo teh teles so bili dejansko postavljeni pravni temelji slovenske državnosti. Zbor je v imenu pravice do samoodločbe potrdil vstop v Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, AVNOJ, v prepričanju, da se s tem izreka »za novo, demokratično, na narodni enakopravnosti zgrajeno Jugoslavijo« Izvolil je tudi svoje 40 člansko odposlanstvo v Avnoj, ki naj bi se s predstavniki drugih južno slovanskih narodov sporazumelo o prihodnji ureditvi skupne države.

V proglasu Zbora odposlancev je tudi izjava, da je »Osvobodilna fronta storila zgodovinski korak, ko je s slovesnim aktom pripojila Slovensko Primorje matični zemlji«. Sklep o priključitvi Slovenskega Primorja in Istre k svobodni in združeni Sloveniji je na osnovi enakega predhodnega sklepa Narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo, sprejel Vrhovni plenum OF 16. septembra 1943. Zbor odposlancev v Kočevju je sklep enodušno potrdil in ga na ta način uzakonil z avtoriteto najvišjega narodnega predstavništva. Ta slovesni akt po zasedanju ni bil objavljen v poročilu o sprejetih dokumentih, njegov obstoj pa so upoštevali na drugem zasedanju Avnoja, ko so s posebnim odlokom potrdili sklepe Kočevskega zbora in hrvaškega enakega organa, Zavnoha, o priključitvi k Sloveniji in Hrvaški tistih delov slovenskega in hrvaškega ozemlja, ki si jih je bila prisvojila Italija.

Objavo tega sklepa so takrat zadržali verjetno po posredovanju Edvarda Kardelja. To lahko sklepamo po pismu, v katerem je le-ta kritiziral Zavnoh zaradi podobne odločitve. Verjetno je Kardelj upošteval svarila iz Moskve, da se bodo vprašanja meja reševala po koncu vojne, morda pa se je bal, da bodo zaradi tega nastali problemi v odnosih z vodstvom ilegalne italijanske Komunistične stranke. Z njenimi ilegalnimi voditelji je namreč vzdrževal pomembne politične stike in jim posredoval tudi stališča iz Moskve, ki je imela – zaradi številčnosti italijanskega delavstva - poseben interes za dogajanje v Italiji.

Dejstvo, da je bila na Zboru v Kočevju potrjena priključitev Slovenskega Primorja k matični domovini je ugledni pravnik, udeleženec Zbora, Makso Šnuderl, teden dni kasneje, na prvem kongresu slovenskih pravnikov, na Suhorju v Beli krajini, označil kot uzakonitev enega najpomembnejših aktov Vrhovnega plenuma OF v vlogi Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora.

S Kočevskim zborom se je začel formalni proces državno pravnega konstituiranja notranje ureditve Jugoslavije. Sledila so mu podobna zasedanja predstavništev drugih narodov, kar je omogočilo sklic drugega zasedanja Avnoja v Jajcu, 29. novembra 1943, na katerem so bili uzakonjeni temelji nove Jugoslavije kot demokratične, federativne skupnosti enakopravnih narodov. Po vrnitvi slovenske delegacije iz Jajca je bilo njeno poročilo najpomembnejša točka dnevnega reda na prvi seji Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora (SNOO), slovenskega parlamenta, izvoljenega na Zboru v Kočevju. Na seji v Črnomlju, 19. in 20. februarja 1944 so sprejeli posebno Deklaracijo, s katero so potrdili delo slovenske delegacije na drugem zasedanju Avnoja, ob tem pa poudarili, da se je slovenski narod združil z narodi Srbije, Hrvaške, Makedonije, Črne gore ter Bosne in Hercegovine »svobodno, po lastni volji, na temelju pravice vsakega naroda do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve, pa tudi združitve z drugimi narodi«.

V besedilu Deklaracije je tudi ugotovitev, da nudijo zgodovinski sklepi Avnoja slovenskemu narodu vso pravico in možnost, imeti v okviru skupne države svojo nacionalno vlado. Na ta način je prvi slovenski parlament nedvoumno označil pravni status Slovenije ob njenem vstopu v federativno skupnost narodov Jugoslavije. Le-ta je kmalu nato doživel tudi mednarodno pravno potrditev.

Sredi junija, leta 1944 je prišlo na pobudo britanske vlade in premierja Churchilla osebno do pogajanj med kraljevo Jugoslovansko vlado in Nacionalnim komitejem narodne osvoboditve ter do sporazuma, ki ga po obeh predsednikih pogosto označujejo kot »Sporazum Tito-Šubašič«.

Sporazum je – med drugim – zagotavljal tudi priznanje vseh nacionalnih in demokratičnih pridobitev narodov Jugoslavije, izbojevanih v NOB, zlasti tistih, ki so bili utemeljeni na sklepih Avnoja in Nacionalnega komiteja Jugoslavije. Spomladi leta 1945, ko so na konferenci v Jalti voditelji protifašistične koalicije razpravljali o povojni ureditvi Evrope, so se zavzeli za čim hitrejšo uresničenje sporazuma Tito-Šubašič. To je pospešilo formiranje kraljevega namestništva in nove vlade v domovini pod predsedstvom maršala Josipa Broza –Tita, ki so jo kmalu priznale vlade ZDA in Velike Britanije ter druge članice OZN. Tako je nova, avnojska Jugoslavija postala mednarodno pravno priznani del povojne evropske in svetovne ureditve, Slovenija v njej pa federalna enota s statusom republike suverenega naroda.

Sklepno dejanje oblikovanja slovenske državnosti v razmerah vojne je pomenila razglasitev Narodne vlade Slovenije dne 5.maja 1945 v Ajdovščini, na ozemlju, ki ga je osvobodil slovenski 9. Korpus. V vojni hudo preizkušeni Slovenci smo čez nekaj dni doživeli veličastni trenutek zmage nad fašizmom v prepričanju, da nam je končno uspelo uresničiti slovenski nacionalni program. Toda moralo je preteči še celih 45 let, da se je v novih mednarodnih razmerah ta program docela uresničil z osamosvojitvijo in mednarodnim priznanjem Republike Slovenije. Vendar je to dokončno zgodovinsko pridobitev olajšalo tudi dejstvo, da so bili že v osvobodilnem boju, po zaslugi Osvobodilne fronte, položeni temelji slovenske suverenosti in državnosti. To je posredno potrdila komisija Evropske Unije, t.i. Badinterjeva komisija pravnikov, s svojo ugotovitvijo, da je osamosvojitev Slovenije utemeljena, ker gre za združitev iz državne skupnosti, h kateri je Slovenija pristopila prostovoljno in s pravico do odcepitve ali združitve z drugimi narodi.

Slovenski narod je končno prerasel v nacijo, to je narod z lastno državo. S sprejemom te države v Evropsko Unijo je bila potrjena tudi istovetnost slovenskega naroda, ki se vidno izraža v dejstvu, da je slovenski jezik v vseh organih Unije postal eden izmed evropskih uradnih jezikov. Slovenski jezik pa je tudi ena od temeljnih komponent slovenske narodne identitete.

Izobraženci in vera

Danes si nehote zastavljamo vprašanje, ali je lahko izobražen človek še sploh veren. Pri tem seveda mislimo na vero v ožjem pomenu ali kognitivni pomen vere, kolikor nam nudi posebno spoznanje, kolikor vključuje dogmatično izražene resnice ali dejstva, ki jih ni mogoče preveriti, kakor izkustvena znanost preverja svoja spoznanja. In prav tako je treba posebej povedati, da gre za izobraženega človeka, ki ni samo strokovnjak na nekem ozkem področju znanosti, temveč ima širše obzorje modrosti, ki mu omogoča tudi nek splošen življenjski nazor, in je odprt za vedno širša in globlja spoznanja o svetu in življenju. Nikakor pa ne izključujemo prav tako praktične razsežnosti vere kot oblikovalca človekovega življenja, njegovih življenjsko pomembnih odločitev in dela.

Že površni premislek o vprašanju, kakor smo si ga zastavili, nam vsiljuje odgovor, da mislečemu človeku danes ni tako lahko biti veren, kakor je bilo nekoč. Znanost je namreč odgovorila na marsikatero vprašanje, na katero je nekoč odgovarjala na svoj način le vera, odgovarjala v podobah, ki pa jih je človek razumel tudi dobesedno kot sporočila o resničnih, objektivnih dejstvih. V tej smeri je šla večkrat tudi uradna cerkvena in teološko znanstvena interpretacija metaforičnih sporočil svetih knjig, knjig verskega razodetja. Razvoj znanosti je torej nujno prinesel pretres v versko držo človeka, ki je resno jemal "kopernikansko revolucijo" na področju znanosti, da se izrazimo v podobi, ki jasno diha iz razmišljanja francoskega filozofa Bl. Pascala, iz njegovega dvoma, obupa in upanja "proti upanju", iz njegovega iskanja in izkustva skrivnostnega Boga, kakor se razodeva v Kristusovem križu.

Drugi problem, s katerim se človek danes srečuje, ki mu nedvomno zbuja pomisleke glede vere, je kriza, v katero je človeštvo zašlo zaradi enostranskih, redukcionističnih pogledov na svet pod vplivom njutnovsko-kartezijske paradigme. Tako smo se znašli v slepi ulici ekoloških nevarnosti za življenje sploh na zemlji, ne da bi se teh nevarnosti dobro zavedali in resno iskali izhod iz njih. Da, znašli smo se v položaju, ki ga določata posebno jedrska energija in genetski inženiring ter nas nujno potiskata v vedno večje nevarnosti tveganja, vedno novega tveganja in s tem uveljavljanje miselnosti tako imenovane "rizične družbe". To družbo pa hkrati določajo individualizem, pluralizem in sekularizacija.

Tretji problem, ki nikakor ni naklonjen verskim pogledom, temveč zbuja v mislečem človeku dvom, je vprašanje zla, ki ga je še posebej zaostriło dogajanje, kakršno so spričevala koncentracijska taborišča v času nacizma, fašizma in boljševizma, zadnja svetovna vojna in vojne grozote v Bosni, kakršno pričujejo najrazličnejše oblike terorizma in sploh nasilja tudi danes. Človek se ob vsem tem sprašuje, kako lahko Bog to dopusti, ali vsaj kako je mogoče, da je lahko človek tako hudoben. Kaj je z Božjo vsemogočnostjo, kaj je z Božjo ljubeznijo? Je še sploh mogoče "po Auschwitzu" verovati v Boga?

Človek je danes tako rekoč obsojen na dvom in hkrati prisiljen iskati smisel kljub tolikšnim pojavom nesmisla, morda tudi občudovati smotrnost kljub navidezni nesmotrnosti in zgolj slučaju. Menda res ni mogoče drugače, saj je prav to bistveno za človeka, da nenehno in brezmejno presega sebe. In res se danes uveljavlja nova paradigma na vseh področjih znanosti in pogledov na svet in življenje. To je tako imenovana holistična paradigma, ki nas spodbuja k celostnemu gledanju, k celostnemu vrednotenju, k celostnim sodbam in budi v nas čut za življenjsko pomembne vrednote, za biofilne vrednote in sploh zanimanje za duhovno stran resničnosti, tako da smemo govoriti neposredno o renesansi različnih oblik duhovnosti in nemirnem iskanju človeškega duha v tem pogledu.

Seveda to pomeni tudi rast zanimanja za različne oblike vere, čeprav ne navduševanja za institucionalizirano vero ali konfesijo v ožjem pomenu. Prostor, v katerem se je izobraženi, resnično razmišljujoči človek znašel, kar zadeva vero, ni prazen, temveč je prostor nešteti ponudb in hkrati problemov, kakor tudi dvomov v sebi in zunaj sebe. A človek je bitje, ki ne preneha isčeti in brezmejno presega sebe, kakor pravi Bl. Pascal, tudi danes.

Komunikativna etika

Habermas skuša narediti sintezo iz zelo različnih, če ne celo nezdružljivih koncepcij. Tako iz filozofije poudarja Kanta, Hegla, Marxa, pa pozitivizem, vse do filozofije jezika in hermenevtike. Pri teoriji družbe pa skuša združiti - kot pravi, klasike - Webra, Meada, Durkheima in Parsona. Skratka Habermas najde vredne sestavine, ki jih skuša vklopiti v svoj koncept od kantovstva in marksizma do pozitivizma, eksistencializma, funkcionalizma, strukturalizma, do behaviorizma in freudizma.

Zdi se, da je njegova etika izraz "duha časa", ki koncem 20. stoletja skuša pozabiti ostre spopade z začetka stoletja, spopade med razredi, med bogatimi in revnimi, med razvitimi in nerazvitimi, med metropolami in kolonijami, ter vse te spore odpraviti z dogovarjanjem, z usklajevanjem, s konsenzom; končno pa vse to narediti za splošno veljavno normo.

Toda, ali je ta prvi vtis točen?

Za 20. stoletje naj bi bil značilen scientizem. Ta ima vsaj dve značilnosti: prvič, ukinitve filozofije ali - kot pri analitični filozofiji - njeno omejitev na logično in metodološko problematiko, ter drugič, izločitev praktičnih vprašanj, tj. problemov vrednot, odločanja iz znanosti, ker da so iracionalna. Te težnje pa za Habermasa niso sprejemljive.

Razvoj je v moderni pripeljal do diferenciacije treh sfer racionalnosti oziroma treh aspektov veljavnosti:

- znanosti, kjer gre za vprašanje resnice,
- morale in prava, kjer gre za vprašanje pravičnosti,
- estetike, kjer gre za vprašanje okusa.

V znanosti gre za resničnost, v morali za normativno pravilnost, v estetiki za avtentičnost.

Kognitivistične etike so izločile iz etike problem dobrega življenja in se omejile le na strogo deontološka vprašanja, tako da je od moralnih dober ostala samo še pravičnost.

"Šele *komunikativna etika* je zagotovila splošnost norm in avtonomnost delujočega subjekta z diskurzivno zamenljivostjo zahtev za veljavnost, s katerimi nastopajo norme, tj. s tem, da sme zahtevati veljavnost le *tista* norma, za katero se zedinijo vsi prizadeti kot udeleženci diskurza."

Ta komunikativna etika torej ni le nekaj zgolj posebnega, ampak vrh v razvoju etične teorije in moralne zavesti, torej etika, ki se je dvignila - kot pravi Habermas - nad razredno moralo, torej je prva resnično neideološka etika.

Ali je med različnimi normativnimi sistemi mogoče racionalno izbrati? Za razliko od Webra, Habermas misli da. še več, prav v možnosti in potrebnosti argumentaciji oziroma navajanju razlogov vidi enotnost racionalnosti. "Norme sicer teoretično ne morejo biti resnične ali napačne, lahko pa so umne ali ne-umne v smislu diskurzivne utemeljenosti; njihovo sprejetje ali zavrnitev se utemeljuje s praktičnim diskurzom."

Kaj je tedaj praktični diskurs? V neki razpravi o legitimnosti Habermas zavrača teorijo, da je legitimnost soglasanje. Pri tem se sklicuje na čas, ko so množice drvele na ulice, da bi aklamirale en narod, en Reich, en Führer. Torej splošno soglasje ne more biti znak legitimnosti, saj ima tudi nelegitimen sistem lahko soglasje. Splošna soglasnost je seveda lahko dokaz veljavnosti neke norme, toda ne tudi njene moralne vrednosti. To pa je ravno tisto vprašanje, ki se ga pozitivizem - in tudi Habermas - izogiba kot iracionalno vprašanje. Vse zagotavljanje, da je pozitivistično ločevanje dejstev in vrednot neutemeljeno, tako postaja prazno, saj se - s kognitivnim ali nekognitivnim - konsenzom pač ni mogoče izogniti subjektivizmu vrednot. Obče soglasje ne more biti garant niti resnice niti vrednote.

Soglasje se sliši zelo demokratično, celo zelo moralno vredno, saj vsakogar postavlja v vlogo subjekta in s tem že kot avtonomno bitje, torej res človeka. Šele s tem je morala morala v polnem in pravem pomenu besede, saj je bistvena predpostavka morale svoboda. Toda, ali ni tu - četudi nehote - svoboda razumljena anarhistično? Temeljne meje svobode so v zakonitostih sveta in vsak konsenz, ki je v nasprotju z njimi, se bo nujno izkazal kot nesvoboda. Torej ni mogoče udejaniti kakršen koli konsenz, pa naj se to zdi še tako nesvobodno in nemoralno.

Poleg tega se z intersubjektivnostjo pa tudi univerzalnostjo neke norme ni mogoče izogniti subjektivizmu in, kar je še bolj pogubno, nemoralnosti. To so dokazali mnogi kritiki Kanta. Nameni hudiča pač niso nič manj sistematični od namenov boga. Tudi nemoralno je mogoče izpeljati v univerzalno normo; za to ni nobene logične ovire. Habermas ni pristal na nedialektično razdvajanje vrednot in resnice, racionalnega in iracionalnega, toda ali se je izognil nemoralni? Scheller je imel prav, formalizem logično ne more preprečiti, da nemoralna postane obča norma. To je mogoče preprečiti le, če se določi tudi vsebina norme oziroma določi kriterij vrednega.

Čudno je, da Habermas tega ni uvidel, saj je prav v občem nemškem navdušenju nad fašizmom videl, da soglasje ni nikakršen argument za vredno.

Temeljni problem te koncepcije konsenza pa je poleg tega tudi: kaj storiti, če ni soglasja? In to je realnost. Realno življenje ne pozna soglasja. Realnost je vedno konfliktnost! In tu se dejansko šele začno etični problemi in dileme.

Toda Habermas zavrača etiko dober in etiko vrednot. Torej pomembno je, da gre za sporazumevanje - kar je vsekakor bolje kot nasilje - ni pa pomembna vsebina. Je to strah pred odprtjem novega konflikta, konflikta med smiselno in nesmiselnostjo, med pridobitništvom in entropijo na eni ter ohranitvijo in človečnostjo na drugi strani?

Vojan Rus

Stepdaughter of the world philosophy

Abstract

The causes for the fact that philosophical anthropology is the least developed among all philosophical disciplines are in the human nature itself; it is above all fear of the human being and of the philosopher of their own uncertain and contradictory interior reality. One of the causes characteristic of all one-sided philosophies which tried to escape this interior uncertainty lies in the longing for the peace in this world. Because one-sided metaphysic philosophies dominated the 2500 years after Heraclites, there has been no place for the development of the philosophical anthropology. In 2500 years, the post-Heraclites philosophy has not succeeded in integrating the two central views of the “pre-Socratics”: know thyself (“the seven sages”, Delphi); You could not discover the limits of soul, even if you traveled by every path in order to do so; such is the depth of its meaning. (Heraclites). In contrast to Heidegger’s ontological difference, this Heraclites’ sentence generates a much more important anthropological difference, one which is the essential foundation of philosophical anthropology and of the whole of philosophy. The central part of philosophy would have to be dedicated to the extraordinary human wholeness – to the soul of the individuum with its unlimited interior logos.

The philosophical system of the author is completely original, based on the original analysis of the creative act, of which the main component is conception.

In this original system, for the first time in history, conception and its essential differences from categories of notion, fantasy and representation are precisely analyzed.

Conception is essentially a higher thought process than notion (which was ranked by the past philosophy as the highest one). The author’s original system permits the overthrow of all central philosophical problems and the overthrow of the relations among all philosophical disciplines and philosophical tendencies. In Slovenia, the philosophers from different historical and cultural environments - Kocbek, Trstenjak, Grmič, Janžekovič, Majer and the author of this book – have built everlasting bridges between the avant-garde Slovene spirit in philosophical anthropology, humanism and ethics; independently we arrived at common basic findings.

Not one word of the author of this article has been written under the dictatorship of the Communist Party and state, every word is independently and autonomously thought out.

The author’s central theses for the original system have been formed already in the early 50s: the basic significance of the personality of man and his experiences; the freedom of this originality; the permanent contradictions in man; the inability of the “ideal perfection” of man; the analysis of the structure of creative act in the late 50s.

Key words:

philosophical anthropology, causes of its lagging, anthropological difference as argumentation of philosophy, limitlessness of the soul, original philosophical system, the structure of creative act, conception, overthrow of cardinal philosophical problems and relations, Heraclites, Kocbek, Trstenjak, Grmič, Janžekovič, Majer.

The deserted field of philosophical anthropology is the greatest philosophical sin of the whole philosophy in the 2500 years after Heraclites.

This sin was committed by philosophy itself on philosophy itself.

This great interior deficiency of philosophy has to be differentiated from the outside pressures on philosophy which has evidently suffered negative consequences (especially in the form of different philosophical one-sidedness, such as: one-sided materialism, one-sided idealisms, subjectivisms, empiricism, etc). The history of philosophy indicates direct and indirect pressures of state, church, party structures or dominant social ideologies («the spirit of the time»), which are among the causes of one-sided philosophies.

This, however, is not true of the almost complete neglect of the philosophical anthropology in the last 2500 years, which is characteristic of almost all opposing philosophical one-sidedness (materialisms or idealisms, subjectivisms or empirisms, or other one-sidedness) and which has only interior philosophical anthropological causes. In other words: if any philosopher developed anthropology consistently with his principles, no social structure would forbid him from doing so if it tolerated these principles or even supported them.

The causes for philosophical anthropology being the least developed among all philosophical disciplines, rather than being a central discipline, are not in the pressure of existing social forces; they are in the average human nature itself: the causes are anthropological and not sociological / political.

The causes and the consequences of the non-developed philosophical anthropology are: the fear of an average man and of the philosopher of their own and other people's interior reality, the desire for the interior, personal and social peace; therefore the non-formation of the philosophical anthropology in the last 2500 years after Heraclites; therefore the de-centration of the great majority of philosophy; therefore the loss of the central object of philosophy; therefore unsatisfactory philosophical nature of philosophy; therefore social inactivity of the majority of philosophy, which can combine the tendencies for a greater humaneness of the human society only with the holistic anthropological success; therefore the non-understanding of the history of philosophy by the majority of philosophers, the non-understanding of themselves by themselves¹.

I.

Seemingly surprising is the extraordinary accessibility of the evidences for the philosophical anthropology on one side and on the other the extraordinary under-development of philosophical anthropology (which has in the last 2500 years been less developed than any other philosophical discipline: logic, ontology, cosmology, gnoseology, ethics, aesthetics, axiology, philosophy of history and philosophy of society).

The great majority of evidences for philosophical anthropology are directly accessible to every normal, average man; it does not need to be searched for in some special areas (construction of aesthetic theories, for example, demands as the main direct material a thorough knowledge of the art; the construction of cosmologic / ontological theories demands fundamental knowledge of the key discoveries of all sciences).

The philosopher can find the major part of the evidences for philosophical anthropology where every average, normal human being can. He can find most of them in his internal personal mental processes, which we all find (paying a bit of attention) directly perceivable: ever new and ever changing fantasies; numerous varying emotions and thoughts of our own fear and courage, our own envy and favour toward others, joy and sadness;

¹ Foreword to the book Philosophical anthropology and humanism. I'll prove the above-mentioned hypotheses in the book: here, in the introduction, only some preliminary illustrations of these hypotheses are given.

conflicts of our various desires and interests; different personal experiences; satisfactions and disappointments; our numerous designs/plans, ideas, conceptions; awareness of our successful and unsuccessful acts, of their causes and consequences.

If these personal internal mental processes, experienced by every human being, represent the most important material for philosophical anthropology, it seems very contradictory that it is the most under-developed among all philosophical disciplines. How is it possible that those philosophers who made quite important discoveries in other philosophical disciplines with a lot less accessible »material« »didn't know how« to use the most available human material?! (For philosophical anthropology the material of other sciences is necessary, of course, but it's not the most important). The reasons for such an impotency of the whole of philosophy (after Heraclites) in the field of anthropology are almost exclusively anthropological; they are present in the specific nature of all people.

When they encountered the problems of anthropology in particular, philosophers were equally emotionally inhibited, as almost all normal people would be, who are sooner ready to talk about their low salaries and somatic illnesses than about their fears, feelings of guilt, hidden plans and desires; because they are afraid that, knowing their soul's secrets (even more than knowing their somatic weaknesses), people would more easily subordinate them. People also have more difficulty acknowledging their internal conflicts to themselves because it gives them a feeling of permanent uncertainty, of permanent unrest. But what people want is permanent peace and they always yearn for it. With a fear they escape the anthropological recognition that in man's life permanent peace will never occur. Only a few people are ready to talk about their interior mental conflicts and about the opposites in man: the first to begin talking about this out loud were the creators of the Christian movements in the Gospels; and before them the prophets of the Old Testament; later, these were great writers like Dostoevsky, Tolstoy, Cankar, Prešeren – the philosophers were not among them (the Christian philosopher Augustine's Declarations continued the Christianity more than other antique philosophies; there is only one exception, Heraclites with his acknowledgement underlining the eternal conflict).

Neither ordinary people nor philosophers, who were escaping the acknowledgment of the permanent conflicts in their personal internality and in the society, could be treated as cowardly or evil even. They were normal. The only thing missing were the extraordinary courage to look directly into the face of human reality and searching for the best ways out of it, whatever they might be.

The desire of the great majority of people (hence the name anthropological) for permanent peace and for permanent certainty is completely normal; it is only unreal and conditioned by the fact, that they did not find a philosophical anthropological answer to the question of how to live in a human way in permanent human uncertainty; how to create as many fragments of peace and permanency within it as possible.

The desire for a permanent peace is completely explainable if confronted with the recognized human personal and social reality. No animal experiences as many internal spiritual conflicts as do the majority of people.

There is no other species with as many spiritual and somatic tortures caused by the other members of the species as that of the human species; war horrors have not diminished from the antique times until the 20th century World Wars; the tortures of people, such as those of the Spartacus' co-fighters and Jesus Christ, who were crucified on crosses, have not significantly reduced up until the mass tortures by the totalitarian regimes in the 20th century. The phrase: »These people are behaving like animals« is a great insult to animals. It has been proven that people could be much worse than animals (but also much better).

The torments of the internal conflicts of the human beings and the horrors of mutual tortures of people were the strong reasons for the aspirations of the normal people towards a total break with these eternal conflicts – they longed for eternal peace. But since the main known »material« of the philosophical anthropology – which are internal opposites in all people –indicated that permanent peace would never be realised for as long as people live, the great fear of acknowledging permanent uncertainty of man sub–consciously repelled philosophers from acknowledging this philosophical truth which means a final renouncement of the permanent peace in this world.

This is why one of the causes of all the one sided-philosophies, which have been sub–consciously escaping philosophical anthropology, can frequently be found in the longing for eternal peace.

The illusionary tendency for eternal peace concluded that the solid basis for such a peace had been lost and that philosophers have to, once again, look for this basis. It seemed logical, that people would find such a basis of their own certainty in some world or human principle, such as: either Plato's one and the same, identical, un–changeable, universal, highest idea or Parmenides' oneness, or Hegel's eternal circulating of the absolute idea, or Kant's rational supra-empirical »Self«, or Plehanov–Marxist world matter, or Tales' water, or Democrit's atoms, or Heidegger's essence.

While differing considerably, all philosophical theses about the one and only absolute basis of man used the same method which Hegel called »metaphysics«. The main characteristic of the method was that they came to different absolutes using the same paths: they pulled out only one side from the wholeness of the world or man and posed it as the absolute power above all the wholeness of the world or man. Therefore all these different absolutes are extreme abstractionisms, extreme one–sidedness, whether it concerns an idea, or matter, or similar. Because all this one–sidedness tried to restrain all the differences and particularities in the world and in human beings under its absolute power, they were all the more »hostile« toward philosophical anthropology and non–deliberately pushed it into the shadow. The object of philosophical anthropology is human wholeness, which is expressed already in the individual, especially in their internal processes; these internal processes of the person are the most multi–layered and the most oscillating wholeness and that's why it's the most difficult to restrain under any one-sided philosophy, materialistic or idealistic. That's why the philosophical anthropology and all one–sided philosophies are objectively »the greatest enemies«.

Because of the domination of the various one-sided, metaphysic philosophies of different kind in all the 2500 years after Heraclites – there was no place for the developed philosophical anthropology.

That's why all this philosophical one–sidedness (materialistic or idealistic, subjectivist or objectivistic, etc.) have duly been classified into old philosophy dominating all the 2500 post–Heraclites years.

The attempts at constructing a philosophical anthropology can be traced to no earlier than the 19th and the 20th centuries: Herder, Kant (in Critique of the Faculty of Judgement), Fries, Fichte, Heinroth, Feuerbach, early works of Marx, Scheller, Plessner, Rothacker, Fromm, Trstenjak, and others.

II.

Heidegger's merit is in problematising the beginning of the philosophical thought in the Antique Greek philosophy: in deconstructing the presumption of this beginning and in the hypothesis that a thorough investigation of this beginning would grant a new impetus to the current as well as future philosophical thought.

Although Heidegger in the »operationalisation« of his hypothesis obviously repeats the criticised errors of his predecessors too many times (because he imports his own constructs and imprecise notions into the explication of the beginning), his prediction that the objective explanation of the beginning would grant new stimuli to the contemporary philosophy is nevertheless well founded. I will only address fragmentary critical overview of the explanations of the »pre-Socratic philosophy« and of Heraclites' thought particularly from the aspect of the contemporary development of philosophical anthropology.

What is most surprising is on one hand the resilience of this erroneous yet still valid explanation that the pre-Socratic philosophy is merely a philosophy of »nature«, and on the other hand the lack of insight into the pre-Socratic philosophy »per se« and »per nos«, which bears such great importance as philosophical anthropology and ethics.

No ideological political motives of these explanations are present here; these are entirely non-conscious projections of prejudices from the post-Heraclites into the pre-Socratic philosophy. By acknowledging only logic, gnoseology, ontology – cosmology – metaphysics, ethics (and possibly aesthetics), but not philosophical anthropology, the post-Heraclites philosophers unwillingly »forbade themselves« from finding anthropology in the pre-Socratic philosophy, or they even abridged it – as did, for instance, the highest professional authorities, Diels and Kranz² – into the chapter on the »seven sages«, which, according to them, is not even philosophical yet! Diels and Kranz completely overlooked the fact that the »seven sages« were principally philosophical anthropologists and philosophers of ethics, since they classify them under »Early cosmologic and gnomic prose«. Up until the present, these »seven sages« have been treated as some non-philosophical, pre-philosophical wise men, as some local practical thinkers; incidentally, nobody seemed to be bothered by the fact that this way Tales, who simultaneously features among the »philosophers of nature« as well as among the »seven sages«, was cut into two incompatible halves. This is where the most fruitful revision of the history of philosophy would be feasible or might even happen some day.

In the last 2500 years, in order to develop an autonomous philosophical anthropology and philosophy as a whole, the post-Heraclites philosophy has in no way exploited the following two most important anthropological »pre – Socratic« points of view:

A – KNOW THYSELF (the »SEVEN SAGES«, Delphi).

B – YOU COULD NOT DISCOVER THE LIMITS OF SOUL, EVEN IF YOU TRAVELED BY EVERY PATH IN ORDER TO DO SO; SUCH IS THE DEPTH OF ITS LOGOS. (Heraclites).

Here – in the content of these two sentences and in the possible integration of these two contents – the most important opportunity for the whole philosophy of the last 2500 years has been hidden, the opportunity for a complete philosophy with its core in philosophical anthropology. This opportunity has remained almost completely neglected: in philosophy as such, it glistens for the first time no earlier than in Kant's aesthetics, no earlier than 2300 years after Heraclites. A great majority of philosophers have not perceived this possibility until now (including Heidegger). Because immediately after Heraclites a great majority of philosophers lost their way from the broad main stream on the narrower paths, Heraclites became the main crossroads of all the history of philosophy up until the present.

In reference to the initial meaning of the sentences A and B, there is frequently emphasised pre-Socratic or Heraclitic »gloom«; the initial meanings are clear.

² Herman Diels, Walter Kranz, Die Fragmente der Vorsokratiker, Erster Band, funfte Auflage, Berlin, 1934, S. 61 – 66, 161, 481

(A great deal of Heraclites' points of view in general are not as gloomy as to be »un-translatable« into any contemporary European language. It is almost grotesque to talk about this »non-translatability« in view of the basic historical fact that all European cultures, especially after the Renaissance, have been modelled on the Antique Greek culture: the clear initial meanings of Heraclites' sentences seem gloomy only to those philosophers who cannot overpass their narrow points of view). It is sensible, though, to claim that all initially comprehensible sentences – including the »pre-Socratic« ones - are gloomy in a bright sense, since all the sentences contain hidden and potentially infinite new contents; they hide the possibility of ever new nuances; this is precisely what sentence B claims about the human soul.

Here, I'll briefly analyse the sentences A and B in their initial philosophical sense only; their initial philosophical association in particular.

Sentence B essentially determines the philosophical meaning of the sentence »know thyself«. Sentence B talks about the *whole* human soul. But because the wholeness of the human soul closely approaches the wholeness of the human being, from the essential association between the sentences A and B it undoubtedly follows that the philosophical meaning of »know thyself« is not at all limited to knowing only a particular part of the soul (for instance only reason or mind, or only will, or only emotion or sensory perception) or to any part of the body, but explicitly to the wholeness of the human being (fundamentally present already in the individual, for his/her soul represents almost the entire wholeness of the human being).

The main conclusion that follows from the essential association between sentences A and B is: the main subject of philosophy is the wholeness of the human being (initially recognized already in the individual).

And this is the most direct content of philosophical anthropology (Heraclites, of course, did not maintain this explicitly, but »for us«, it undoubtedly follows from sentences A and B).

If I continue Heraclites' point in a contemporary yet consistent manner: philosophical anthropology is the essential part of philosophy; without anthropology, philosophy is essentially deficient! The main deficiency of philosophy is, according to Heraclites, the following: disregard and desertion of the wholeness of man (and not disregard of being)!

The neglect of the wholeness of the human being happened in the 2500 years of development of philosophy in an obvious way: in the form of the narrow, lateral roads of philosophical thought which deserted the wholeness and never re-entered it. These were the abstractionist philosophies which pulled out from the wholeness either reason or idea (Plato), or pleasure (Aristip), or a current spiritual state (Protagora). The history of European philosophy did not continue the investigation of the wholeness of the soul, of the wholeness of the human being, as set out by Heraclites. Similar yet narrower paths, outlined mainly in the post-Heraclites antique philosophy, seemed more interesting and exciting. These narrow roads were fruitful in many ways, though, because they were based on real partialness of the human being.

They did not, however, succeed in embracing the wholeness of the human being, because they were too rigidly and too dogmatically entrenched in their absolute partialness and because they forgot Heraclites' decisive anti-dogmatism: »you could not discover the limits of soul, even if you traveled by every path in order to do so«. Heraclites does not deny that which would in our language yield various philosophical possibilities: traveling through the plains of the human soul by different paths. But what Heraclites categorically emphasises is that the limits of soul shall not be discovered neither by a single path nor by all together.

If we logically continue this Heraclites' position: we shall not discover the perfect, the absolute truth – beyond which there is nothing – whether we use the holistic philosophical anthropological approach or the available partial approaches of rationalism (investigation of the reason, mind) or of sensualism and emotivism (investigation into the sensory and the emotional perception) or voluntarism (investigation of the will) or naturalism (investigation of the instincts).

Heraclites' philosophical standpoint is more founded than the standpoint of Socrates, which is philosophically important but agnostically exaggerated: I know nothing except the fact of my ignorance. Heraclites is closer to the anthropological–philosophical truth – expressed in a contemporary language:

Because the soul is in a constant wide flux and has no objective limits, because it is always open to new spiritual processes, I can never see neither its beginning nor end.

But the philosopher does not give up the search for at least parts of the truth, for Heraclites proudly finds: I have searched myself. The interpretation in our language in accordance with Heraclites is as follows: because of the recognition of the inter-connectedness of different paths of the soul (thoughts, emotions, intentions), the philosopher with probability formulates a hypothesis within himself that a soul is a wholeness as well, that's why it has been established that nowadays a philosopher does not travel only one path or the other in the jungle of the soul, but that he frequently climbs a near-by hill – creative act – to see at least a fragment of totality, an atom of the inter-connectedness of different paths, which is a quality above that of only one path.

What Heraclites calls different (available) paths across the plains and the depths of the soul has been investigated a great deal more by later psychology than by later philosophy. These are various mental processes: all sensory perception, representations, memory, realizations, notions, inferences, emotions, passions, motives, desires, attitudes, evaluations, yearnings, intentions, purposes, conceptions, intuitions, fantasies, hypotheses, guesses, dreams.

A detailed introspection of the individual reveals a vivid dynamics of all these processes – each on its own and all in their perplexity. This is how each individual soul continually generates new spiritual content: in the soul of one individual new fantasy images follow into one another; desires of different intensity and objectivity spontaneously boil from urges and fantasies; different notions are triggered simultaneously, as well as different plans and choices among them, thoughts of different possibilities of realisation.

Contrary to Heidegger's narrow ontological difference, an anthropological difference is derived from Heraclites, one philosophically far more important and proven, and at the same time the deepest cosmological difference, which makes it the essential foundation of the philosophical anthropology (and of philosophy in general).

The *anthropological difference*, being the deepest difference of all (known) cosmos, is clearly defined by Heraclites with the words: such is the depth of its logos. There is no insurpassable precipice between the soul and the rest of cosmos, since the same general laws which form the cosmos and which Heraclites himself calls logos (for example opposites, their struggle and unity) are also true of the soul. But, according to Heraclites, these general laws of the world logos bear such *extraordinary peculiarities* in the human soul, such extraordinary characteristics that among all individual beings it is logos of the human soul in particular which is the *deepest* and *endless* in its potential (»you could not discover the limits of the soul«).

From this Heraclites' point of view our conclusion is logically derived that the much needed and central part of philosophy is the part which deals with this extraordinary human wholeness – the soul with its deepest and limitless interior logos – and the only philosophical discipline which systematically deals with this wholeness in particular is philosophical anthropology. In this way, the other philosophical “disciplines” (ethics, aesthetics, gnoseology – logic), which do not systematically deal with the whole essence of a human being, are by no means discarded.

From Heraclites' view expressed in sentence B undoubtedly follows our conclusion today that in the entire cosmos the human wholeness (the soul) is the most multi-layered, the most differentiated wholeness in itself, it is the *wholeness of the greatest interior differences* – for it could not be captured by either known or unknown paths of thinking.

The later philosophy withdrew from the Heraclites' most multilayered wholeness which demands a philosophical attempt at the holistic synthesis of the individual paths through different layers of the soul: from Aristotle to Heidegger it over-emphasised and absolutized individual layers of the wholeness.

Logos – which is according to Heraclites still a general cosmic law and which is extraordinarily deepened in an individual as a multi-layered concept of the soul – changes with Aristotle into a one-layer rational human speech (man is a speaking living being).

Heidegger's Da-sein (man) is determined enough already and only as the understanding of the being. It's true that 'there' (a man's understanding of being) is a part of man's reality: but sticking only to this fragment is a very poor narrowing of the essential multi-layered concept of the human soul, not only narrowing to its one single layer (understanding), but to the fragments of this single isolated layer (understanding of being). Compared with Heraclites, the main Heidegger's philosophical loss is the loss of the human multi-layered concept which does not demand only the analysis and synthesis of known layers of the soul (emotions, thinking – understanding, will, intention, conception, purpose, etc.), but ever new ways of researching the inter-connectedness of these and other layers of the soul.

Although some rightfully investigate Heidegger's relation with fascism, Heidegger's philosophy remains spiritually quite powerless, even if we leave the above-mentioned relation completely aside. On account of his absolute entrenchment into the fixed part of one level (understanding of being), Heidegger's philosophy is not one of the (possible) philosophical stimuli or bases for the analysis and synthesis of the multilayered whole of the human being, such as: the pre-Socratics (Heraclites in particular), Aristotle, Evangelic Christianity, early Marx, Piaget, Masaryk, Brentano, Trstenjak, Kocbek, Christian personalism, the UN Universal Declaration of Human Rights, Fromm, Scheller and Kant in the Critique of the faculty of judgement.

III.

Without a developed philosophical anthropology, in the last 2500 years philosophy resembled – due to its much separated philosophical disciplines and very opposing philosophical directions – a number of separated plants on a meadow which, at first sight, do not seem to have a common root.

Without developed philosophical anthropology the whole of philosophy is without its own, natural cognitive center.

I do by no means declare philosophical anthropology as the eternal and the most important philosophical discipline, as some sort of eternal Queen above the other disciplines, an eternal »supra – discipline«.

In a certain epoch, the most important philosophical »discipline« is the one which (due to the specific development of culture and society in the particular epoch) mankind needs the most; but we are not searching for an eternal Queen of all philosophical disciplines (or even all sciences), because it does not exist.

I can not say that the philosophical anthropology in the 19th and the 20th century was the most important. But a great deal of evidence assert that it became very important in these two centuries: for the first time after Heraclites' numerous attempts at philosophical anthropology were made, which I have already mentioned and which were not some fashion or esoteric fads, but became very socially and historically important.

Because of the ever growing fragmentation of philosophy and other sciences, especially humanistic–social sciences, because of the rising professionalism in the 19th and the 20th century, the need for their integration was strongly felt; which philosophical anthropology actually is – an integration. In the last 200 years, rather than philosophical anthropology, the urban industrial culture and civilisation (which began to replace the agricultural society) would probably need a modernised ethics – axiology, a new theory of values and morals.

The latter is even more impeded than philosophical anthropology and its impededness is even more painful for modern mankind. The new urban – industrial – information society, which began in 1775 with the introduction of steam power and machines, is an energetic »parvenu«. Though it completely resembles a peasant who is very normal as long as he is in the country: when he comes to town, he is lost or ridiculous. Regarding the development of its own culture and morals or values, modern civilisation had little time (it is only 200 years old) which is why it is much more held back than the agricultural civilisation, which had enough time to form its own culture: about 10,000 years, since the origin of continuous agriculture. But evidently, for the completely absent modern ethics - axiology (with the honourable exception of the UN Universal Human Rights and E. Fromm), the most useful of all disciplines would have been philosophical anthropology.

When I claim that philosophical anthropology is a natural centre of all philosophy, I do not at all refuse the possibility of opposing hypotheses, which would try to prove that a sharp differentiation of philosophical disciplines and directions is completely natural and necessary; that these disciplines and directions are completely alien in their bases and their essence.

I hope to prove just the opposite with this book.

In order to embark on this endeavor, it is essential to first better determine the particular nature of human multi layeredness, *the multilayered concept of the soul*.

This does not resemble the deep and vast sea, whose surface only occasionally undulates; or the firmly constructed »Marxist« building with several fixed floors underground and above. The multi layeredness of the soul is very variable: the most vivid is the swarm of its numerous representations, emotions, thoughts, plans, suppositions, doubts, etc., similar to the chaos of the atoms of oxygen, hydrogen and carbonate, which sometimes unite into the molecules of water and carbo–hydrates and occasionally integrate into large rivers and stimulate the forests and meadows which lie alongside; the dynamic human personalities and their dynamic affiliation.

On the rudimentary level we could claim that philosophical anthropology investigates the most basic structures of the human wholeness – of the soul: an integration of desires, emotions, thoughts into the elementary creative acts and into the common structure characteristic of all human creative acts: from the imaginative, purposeful holistic act of the illiterate peasant to the similar structure of the artistic holistic creative act (work of art) or the structure of the moral act, which humanly overgrows the questionable relations in any human community, or the structure of the religious act of the religious group: these different kinds of creative acts are found in aesthetics, ethics and in philosophy of religion.

Since philosophical anthropology investigates only general structures common to all particular creative areas, which are embraced by other disciplines and by other sciences, the philosophical anthropology resembles the seed, the roots and the trunk of a tree which are common to all its colourful branches. These special branches with their leaves and fruits, however, belong to other philosophical disciplines. All philosophical disciplines (except one) are anthropological, because they are all closely connected to the essence of the human wholeness (of the soul). They differ from the philosophical anthropology in that the latter is a general anthropology while the other philosophical disciplines are particular anthropologies (like other humanistic or social sciences). Particular anthropologies can develop a higher level of richness in content if they succeed in comprehending the various particularities of their areas (such as arts).

The difference between anthropology and other philosophical disciplines is in embracing those social and individual activities – art, science, morals, religion - in which the energy of several higher spiritual layers is concentrated in a special narrow manner (for example thinking, emotions and fantasy).

Because art, science, morals, religion and education are considered to be socially active concentrations of higher spiritual layers in the creation of humaneness, they are closest to the wholeness of the soul/social spirit. That's why the philosophical disciplines, which correspond to them, embrace higher socio-spiritual expressions of the human wholeness – of the soul. That's why aesthetics, logic – gnoseology, ethics – axiology, etc. are also philosophical anthropologies; only, they are particular anthropologies and as such the most closely associated with the general philosophical anthropology. This integrates particular philosophical anthropologies with the investigation of common mental structures, which are present in all particular anthropologies.

With this in mind, the difference between philosophy and psychology becomes apparent. Before, it seemed that psychology and philosophy completely coincided because they both deal with the multilayered structure of the soul. Here, however, we clearly outlined the difference between them because particular philosophical anthropologies only deal with those concentrations of higher spiritual layers which are humanely and socially creative. Psychology deals with these higher psycho-spiritual concentrations as well (and this is where it coincides with philosophy); but only and exclusively to psychology belong very vast areas of the psycho-spiritual processes outside of these concentrations: perceptions, representations, language (with all anthropological dimensions), intelligence, dreams, myths, psychologies of different social groups, opinion polls, psychology of learning etc. The only non-anthropological philosophical discipline is cosmology (ontology, general dialectics) which deals with the most general principles of the world: it is that general Heraclites' logos which is common to all world phenomena.

This »discipline« and all anthropological “disciplines” together deal with the *whole objectivity* of the philosophy: *the human being and the world*. Although the first duty of man is knowing himself, he comprehends its radical difference from the world even more plastically when faced with the general structures of the whole world in ontology.

Although philosophical anthropology is the only discipline which has not been systematically developed in the 2500 years after Heraclites, the human need for it can be traced in numerous elements of anthropology implicitly present in other philosophical disciplines and spiritual activities, especially in religion and art, with the pre-Socratics, for example, in Nikomah's ethics, in Aristotle's psychology (Philosophy of soul), in Kant's Critique of the faculty of judgement, and especially in Christian Gospels and in all artistic writing; more about that in the following chapters.

IV.

My philosophical system, including anthropology, is entirely original.

A *new basis* to the whole system has been established and this basis is consistently developed in all philosophical disciplines.

Of course, there is no perfect and absolute truth in any human work, including my own.

However, my system is a distinctive and complex philosophical innovation, a distinctive philosophical innovation compared to previous philosophy; this point will only illustratively be dealt with here. It has been proven in my work, including this philosophical anthropology.

The main innovation in the foundation of my system is the analysis of the creative act, which is the smallest cell of human creativity and humaneness (my philosophy and anthropology pose the question of humaneness as well).

I found the *main components* of this new basis of the new philosophical system already in the *structure and dynamics of an individual (creative act)*. So far, no other philosopher or social scientist has undertaken a thorough analysis of the structure of creative act (and of its basic significance for the whole philosophy).

The main component of a creative act is *conception / conceiving*. Here, conception is a first time found main cause of the fact that a human logos, as indicated by Heraclites, is the deepest in the whole universe. We add: a conception is not only the main cause of a human soul being the best in the whole (known) universe, but also of its being the most evil in all (known) universe.

Therefore, we have to know the category of »conception« very well, if we are seriously striving for humaneness. It is not only the main source of the human good, but also of the evil; we have to carefully differentiate its possible main role in the *construction of humaneness* as well as anti-humaneness.

Conception is *the main factor of human creativity* – good and evil. This is why conception (almost unknown until now) is also the most *important component* of thinking.

In this philosophy, conception is precisely analysed for the first time and its differences from notion, idea, fantasy and representation are carefully delineated (while former social scientists and philosophers have mistaken the last four psychic formations for conception). This *precise differentiation* of conception from other psychic formations is quite an innovation in the development of philosophy so far, because great thinkers like Plato, Aristotle, Kant, Hegel, Husserl, Heidegger, Sartre and others have *reduced* thinking to a *notional recognition* of the *given* and of the *past*: while conception is an *aprioristic, plastic, creative construction of the future* (with the philosophers listed above, only tiny fragmentary anticipations of conception can be found).

My philosophical system is a *completely genuine dialectical holism* which is not subordinated to the closest Aristotle's, Evangelic Christian, Hegel's or Marx's philosophy.

The basis of philosophy is: in Plato the highest idea, in Aristotle the highest form, in Kant a categorical 'a priori', in Hegel an absolute idea, in Sartre the highest human project and in Heidegger the thinking of being. Every expert knows, that in all these terms the highest hidden feature is notion (either in absolute form in Plato, Aristotle and Hegel; or in human form in Kant, or in specific forms in Sartre and Heidegger who do not construct systems). In short: the level of the notion (absolutised or not, modified or not) is the highest point to which Plato's, Aristotle's, Kant's, Hegel's, Heidegger's and Sartre's philosophies ascend.

My original philosophical system does take into account »notion« as a high characteristic human level. But it is only my system – as opposed to those of the great philosophers listed above – which comprehends that the highest mental level in a human being is conception, that conception is an *essentially higher thinking than notion, that only conception* (not notion) *constructs an extraordinary essence of the human being* and that only with a new, original theory of conception we can explain the extraordinary essence of man, as well as the essence of the art, morals, values, politics, society and history of mankind. This reveals (also in comparison with the previously mentioned great philosophies) a *new basis* of the system and, consequently, a *new system*.

Because conception is most directly determined by its position in the *structure of a creative act*, the theory about this structure therefore represents a new basis of the new system.

It is Marx's great merit that in the 19th and the 20th centuries an important thesis became quite popular: man is a being of praxis. But in his theses on Feuerbach, Marx too simply and inaccurately reduces »praxis« to mere sensory activity.

Therefore Marx's notion of praxis – from his early works to Capital (Kapital) - is mixed with the definitions of conception in the sense of sensuousness or representation or ideation. Numerous admirers and followers of Marx merely mechanically repeated these non-elaborated »definitions of praxis«, but they never critically surpassed them.

Only in *Kapital* does »Late Marx« define the essence of human work with the expression »ideelle Vorstellung«. But Marx never makes a step forward towards the development of the *theory of conception*. And another point for reflection is this: what do conception and the structure of creative act mean in view of the problems of the *whole* of philosophy? »Early Marx« made valuable contributions to philosophical anthropology in his »Holly family«, »German Ideology«, Economic philosophical manuscripts, but nevertheless no trace of a theory of conception can be found in any of the works listed above.

This is another reason why I duly find that in my system the theory of conception is delineated as the essential task of philosophy for the first time and it is developed and realized for the first time. In the structure of creative act the conception is the most important component because it is the only one which integrates otherwise independent components (desire –need, working power, product, etc.) in a cognitively realisable and synthetic way.

Thematically, in reference to its motives, all of philosophy is, of course, similar. All philosophers more or less engagedly ask themselves: what is a human being, his existence and being, his spirit and acting, his place in the world? This engaged asking affiliates Aristotle, Plato, Spinoza, Kant, Hegel, Marx, Scheler, Heidegger, Sartre and my humble self: in reference to this asking, I'm not original.

An original and basic difference of my original system in comparison to *all* the great philosophers mentioned above is in an essentially different manner of responding to the basic questions about man and the world, in finding the main reason for all the extraordinarily human elsewhere. In my system, for the first time in the history of philosophy, the structure of creative act is analysed, in particular its main component: conception – as *the main cause of the extraordinary* human essence and of all its extraordinary manifestations, such as art, morals, science, values, personality, politics, and others.

My theory of conception establishes that it is the unique, central and extraordinarily »explosive« human power which determines and causes permanent supernatural oscillations with extreme amplitudes between the extraordinary good and the extraordinary destructive evil in all typically human phenomena (personality, nation, class) and all distinctly human areas (economy, religion, morals, politics, spirituality).

From this position, a social and political philosophy and methodology was derived, which is essentially different from Plato's, Hobbes', Durkheim's, Hegel's and Marx's, yet it is very close to implicit Biblical and literary social philosophy.

All these great thinkers wrongly conjecture that they had found their own solid basis of man and society, which is supposedly capable of soothing the severe social contrasts: Hobbes found this basis in a totalitarian state – Leviathan, Plato in the class of professional philosophers, Hegel in absolute quintessence of the idea in the state (which subordinates individuals), Durkheim in collective consciousness (which also subordinates individuals) and Marx in the »iron laws« of economics (to which all other social areas are subordinated: however, Marx also has an opposite thesis that »liberty of every individual is the condition of the freedom of all«; Marx never resolved this contradiction).

Although the main foundation of my system is in the analysis of the structure of creativity, I do not mean to absolutize it at all. This is not at all true: human life is humane only when completely filled with creative acts, with work. This is simply impossible (without rest there, obviously, can be no creativity). Even more: such philosophical absolutization of creativity would be anti-humane, destructive to the normal wholeness of a human being. *Leisure* is an indispensable part of *the wholeness, the essence* of the human being and his soul: rest, sometimes idleness, dreaming, meditation, contemplation, relaxation, play, non-active fun.

The optimal ratio between creative work and leisure varies according to the situation, the individual, the group, epoch (in accordance with the actual I, too, would find it useful and stimulating if some other philosophical anthropology elaborated on the relations humaneness–inhumaneness in the listed and other forms of non-working and their relation to creative work (although still a necessary evil today, the fragmentized conveyor belt work does not bear any characteristics of creative work anymore.)

Although I hopefully also assess the various forms of non-working normally, I have chosen the *analysis of creative act* as the *basis of this philosophical system* for three reasons.

First, in the creative act of an individual, the *atom of the human wholeness* is the *most explicitly* developed, because in this act the mutual relationship between higher psychical forces such as thinking, emotions, will, intuition, and their relationship to more elementary human mental layers such as drive, perceptions and representations (sensuousness) and human bodily existence, is most clearly formed.

Second, in creative acts of the individual the atomic relation of human higher and elementary spiritual powers and corporal being toward the world, the outside forces and objects is most clearly formed; this means that here already the *atom of the whole philosophical objectivity* is *formed: human being – the world*.

Third, in creative acts of individuals and groups, the crossroad between *humane* and *anti-humane* is most clearly formed.

V.

The second chapter reveals the evidence that a precise investigation into the structure of creative act – with conception at its core – is not only an innovation in philosophical anthropology, but also a turning point in the research of all *basic philosophical problems*, in the research of the relations between all *philosophical disciplines* and in the research of the relations between all *philosophical directions*. This proves the claim that with the discovery of the structure of creative act *the new centre of the whole of philosophy* was found, that this structure is the birthplace of all philosophy and the main common denominator of resolution of all philosophical problems in the new direction.

Of course, the discovery of the structure of creativity is no final solution to any one philosophical problem. But it represents a theoretical and methodological initiative for a new level of researching all main philosophical problems; and thus a new outlook on the *wholeness* of all philosophical *disciplines* and of all philosophical *directions*.

The main problems of past philosophy up to the present, which I treat in the second chapter, are known. These are the following relations: form – content, idealism – materialism, subjective – objective, a priori – a posteriori, natural – transcendental, intuitive – discursive, emotive – rational, personal – social, identical – opposite, metaphysical – dialectic, etc.

These problems – relations – are present in all philosophical *disciplines* and *directions* which contain affluent reflection and onesideness (such as idealism, materialism, formalism, subjectivism, naturalism, etc.).

But none of the previous philosophical *directions* and *disciplines* tried to enlighten the opposing elements of the main problems by locating them in the structure of creativity, because this structure was not known. When this structure is revealed, we realize that all these opposing and seemingly incompatible elements of the main problems (form as well as content, emotional as well as rational) have the same »mother«: that all these elements originate *from the structure of the act* and are closely connected within it.

In special ontologic investigations (in the book »Dialectic of the human being, thought and the world«, and other works) I proved the following: the most general structure of the world is such that every area of nature can enter into the creative human act and *this act has enough space and conditions in the world structure for its independence*.

VI.

My philosophy was considered distinctively original already back in the years 1960 – 1970 by the following authorities: philosopher and theologian dr. Janez Janžekovič; philosopher, poet and politician Edvard Kocbek; the most expert Serbian philosopher dr. Bogdan Šešić; president of the Zagreb University dr. Predrag Vranicki and the pioneer of Yugoslave ethics dr. Vuko Pavičević; later also dr. Anton Trstenjak, dr. Vekoslav Grmič and dr. Anton Stres.

Their opinions were not at all a matter of their common courtesy, they were not only the product of their conscientious and professional reading of my books, but also the expression of sincere and principal maturity of all these authors, who spiritually outgrew the old dogmatic European and world ideological divisions, such as that between idealism and materialism, for example, two »mutually hostile views « fought in a »life or death« battle.

Although philosophers such as Kocbek, Trstenjak, Grmič, Janžekovič or Majer, Josip Rus, Vidmar and I came from different Slovene historical and cultural circles, as representatives of a common Slovene progress, we have been constructing permanent spiritual bridges of Sloveneness in philosophical anthropology, ethics and humanism.

This is best expressed in the following thought by Kocbek from his book »Tovarišija« (»Comradeship«): » Christianity and Communism are great historical phenomena which, in spite of important differences, move toward the same historical goal, toward the free man... What unites us is an extraordinary serious comprehension of man«. This is where humanism (goal: a free man) and philosophical anthropology (serious comprehension of man) are inseparably integrated.

In the spirit of this thought by Kocbek, we (Kocbek, Trstenjak, Grmič, Janžekovič, Majer and I), each in their own original way, constructed an anthropological–humanistic thought and we, each independently, arrived at the same basic conclusions about man and humanism (without any prior mutual agreement). This is why we were all the happier if we found the same human–anthropological direction in each other's work: someone else's original establishment is an even stronger confirmation of my own conclusion than a dogmatic subordination to the common formulas, which is characteristic of all »philosophy schools«.

We did not belong to the same philosophy school, subordinated to the same petty dogmas and to the same narrowminded interests. We did, however, represent the same philosophical direction which was joining in the same spiritual mainstream of mankind expressed already in the UN Declaration of Human Rights from common Slovene and thus European soil.

The Declaration includes also other humane achievements, such as: not only primary Christianity, but also Buddhism, Islam, Hinduism and Confucianism.

In this common Slovene anthropological–humanistic direction, neither Kocbek nor anybody else was expected to renounce their own cosmological views (such as the absolute, the spirit, God); with anthropology–humanism these views rather became worldlier and less alienated. Our *modern Slovene humanism* proves that philosophical anthropology develops where there is enough courage for it without difficulty; regardless of the different philosophical cosmological views.

VII.

Originality of my philosophy is not my merit alone, but it is fair to mention at least how much of this originality is due to human space and human time: especially the progressive movement of female and male Slovenians in the 20th century.

Although I had been an active and independent thinker already prior to the year 1941, for me this year represents a glorious confirmation of the fruitfulness of human originality. The entirely independent thinking and decision making of the Slovene Liberation front leaders, which on April 26th 1941 declared war on nazi–fascism, contributed a great deal to world antifascism and to the progress in Slovenia.

The most accurate conclusion would be that in great battles for the national and social freedom, we, the active fighters, stimulated and supported each other without blind subordination to any authority. I received strong stimulation towards the integration of philosophy and freedom already in the company of my father and his interesting friends. He relentlessly associated the formation of the progressive movement in Slovenia with conversations on philosophy and psychology as the basic analysis of human activity; for him, this analysis was the foundation of a proper outline of the progressive movement.

At the tender age of thirteen or fourteen, I joined the comradery of the left free “shooters” who long before 1941 swore to sacrifice all for the better life of the poor, the humiliated and the oppressed; we, nevertheless, each treaded our own path towards this great goal. From then on, I have been acting completely independently, in line with my own thoughts and beliefs, ever without blind subordination to the Communist Party, and my original philosophy is based in this autonomy. I have always believed that only the truth can serve the poor, the majority of the Slovene nation and of mankind. That's why not one word in my philosophy has been written according to the dictatorship of the Communist Party/state or any other group. Each and every part of my philosophy, even the smallest one, represents an independent search for the truth and at the same time a desire to serve the society.

Even as a participant of the liberation fight in the years 1941–1945, which I experienced as an immense luck to witness the ascent of the Slovene people from a thousand-year slavery and living in mortal danger to the peaks of world progress – I found affirmation of my perception that a part of the new government was bureaucratically alienating itself from the majority.

In 1948, the year of the powerful attack of Stalin on our country, I realized that this alienation of the bureaucratic power was the general disease of »socialism« of that time.

That is why in 1949 I decided to study philosophy (even though I had been offered a diplomatic position), and ethics in particular, because I was convinced that it was necessary to surpass the deformations of »socialism« with essentially higher morals than were the Stalinist ones (as well as deformations and voids of capitalism).

Also because of the historical truth I have to emphasise that ethics and morals were the main reason for my life decision to study philosophy (the closest to humanistic ethics is, of course, philosophical anthropology). My multi-coloured ideological persecutors of 23 years have defined as their sole aim to »stop« me as a consistent representative of the democratic left and to simultaneously »obliterate any trace of Rus's philosophy from the Slovene university system« (which has been universally realised). A component part of this »obliteration« (illustration) was also their completely warped construction that I, as a »dogmatic Marxist«, initially, for a long period, only developed ontology and cosmology and that I supposedly started with ethics, anthropology and aesthetics much later.

In defiance of this modification of the truth, I have to emphasise the true facts. In 1964, when I first started teaching at the University of Ljubljana, I myself chose ethics (and not ontology) as my subject. My inaugural lecture was in ethics and I was elected assistant professor in ethics. My first monographic study in 1967 was in ethics ³, as was my first monographic book ⁴.

In the years 1949 and 1950, at the federal Institute for social sciences in Belgrade, I thoroughly examined all most current philosophical directions in the world at the time. I consequently established that all abstractionally *absolutized only one part* of man and the world. Hence I decided that it was not enough to construct only new ethics, but it was also imperative to construct a new philosophical system as well.

I had outlined the main theses for the new system already in the early 50s of the previous century. The most important of them were from my study from 1952/53 *A few ordinary truths about art: the fundamental human significance of personality and of its original experiences; liberty of personal creativity and originality; permanent internal antagonisms of man; incapability of »ideal perfection« of man*.

I quote a few words from the study » *A few ordinary truths about art* « ⁵.

»Because every human being has their own »constitution«, their own special life and creative experiences, their adventure and original expression belong exclusively to them ...An artist's creative freedom necessarily includes the demands that the artist is a personality and consistent with him/herself... That is why trendy slogans, whether taken from Marxist or any »modernistic« alphabet, lack in vitality, heartiness, emotional tone and tension... These and similar contradictions necessarily... cross their each other's paths in every member of our community as well and instigate the interior conflict in them... Bad »slogan« poetry ... can also be instigated by illusions: that all is great in our country and that it does not serve any political end to talk about what is bad«

³ On certain bases of ethics, Institute of sociology and philosophy at the University of Ljubljana, April 1968, 327 pages

⁴ Ethics and socialism, Ljubljana, 1975, 675 pages).

⁵ Published also in the book »Kultura, politika in morala («Culture, politics and morals»), Maribor, 1969, 211 pages (pages 59 – 65).

In these theses every objective assessor will easily recognize the categorical shift from any dogmatics (Marxist and partisan as well) and a clear beginning of my original ethics, philosophical anthropology and aesthetics. These I developed later, in my special publications: the long paths leading to them were not inhibited by any philosophical doubts, but rather by the great social problems the »cause« of which was not only my independence, but the anger of the »orthodox thinkers«.

Almost all quoted philosophical anthropological and ethical theses were accepted already immediately after the year 1950. The only one missing was: the structure of creative act with conception in its centre. I developed this conception already in the late 50s in my dissertation ⁶.

This ensured *all bases* of original philosophy, for I also established the bases of original ontology/cosmology already in the early 50s in the study »*Stalinov Diamat in filozofija v ZSSR*« (»*Stalin's Diamat and philosophy in the USSR*«) ⁷.

This study was the first open public criticism of Stalin's »unmistakable philosophy« in the world's »socialist Block«; and it was done at a dangerous moment, when the possibility of Stalin's armed attack on Yugoslavia still existed.

In this study, the radical demand for *independent* philosophical thinking was formulated, one which must not kneel, not even before the terror of Stalin's power. »The basic and original sin of Leonov ... is his blind dogmatic acceptance of Stalin's formulas, »lines« which must not be crossed. «

In this article, I have already indicated my own dialectic ontology–cosmology with the original treatment of categories: general–individual, qualitative determination, permanence, identity, existence, essence, and phenomenon. With the finding that individuality, quality and essence are not subordinated to being, matter and change, I discovered an objective cosmological basis for human personality, for its freedom and personal creativity, for its place in the world!

This consequently radically proved that man is not fatally subordinated to being, world, *nature*, matter and energy: but that they *can be subordinated to the creativity of man*.

VIII.

The supreme independence of thought, will, act of the Slovene nation in the liberation fight during the years 1941–1945 increased in the battle with Stalinism: in aspiration for a more *humane society*.

Originality of my philosophy and social sciences was not born in an office, but in this battle with Stalinism in which I became one of the constructors of the new society's strategy and of the supremacy over Stalinism with quality already in 1949. Anthropological, ethical, aesthetic and ontological theses in the above mentioned first two philosophical treatises in the years 1950–1953, which I had written far away from the noble Belgrade Dedinje in the Panonian mire, were a part of this strategy.

⁶ »Problem istovetnosti i razlike u Hegelovoj idealističkoj i klasičnoj marksističkoj filozofiji«, (»The problem of identity and difference in Hegel's idealistic and classical Marxist philosophy«), Belgrade, 1959, 613 pages.

⁷ »Kultura, politika in morala« (»Culture, politics and morals«), pages 76 – 84.

The beginnings of this strategy originate in my active participation in the study group of the federal Institute for social sciences in 1949. Already in the first treatise I insisted: it is not enough for Yugoslavia to defensively refuse the Stalinist lies about our »fascism«, it is imperative that we construct a conception of socialism which is significantly different and much more humane than Stalinism: from morals, politics, state and ideology to economy and international relations.

The leader of this study group, Dr. Vuko Pavičević, attentively and approvingly listened to my proposal and said that he would immediately forward it to the leadership of the Party. At the next meeting, he informed us that the leadership of the Party had accepted my proposal.

By exhibiting strong resistance against Stalinism and constructing a more human society, Yugoslavia became the *main initiator* of successful peaceful dismantling of the Stalinist world system up to 1990.

Already in the early 50s, hundreds of Yugoslave and Slovene thinkers in the field of social sciences began constructing markedly different conceptions from the Stalinist ones in all social areas. Immediately after finishing my work at the Institute in 1951, I became even more actively involved in the notional battle with Stalinism as the main commentator of the Radio Yugoslavia which, thanks to its powerful technology, broadcast into the whole Stalinist block. In the years 1951 through 1953, in approximately 200 signed commentaries heard in the entire Eastern Europe, I revealed all the aspects of Stalinism and our common conception of a more humane socialism. This confrontation can be summed up in the following theses originally conceived in the early 50s of the previous century by the many antifascists and antistalinists from Slovenia and Yugoslavia:

- Stalinism is a special system of a total dictatorship, without any democracy, which aspires towards a total subordination of all social areas.

- In the Stalinist system, the supreme power is represented by the Communist Party which executes its decisions in a top-down manner via the mechanisms of the state as well as other »transmissions« (trade unions, media, youth organization, etc). That's why Stalinism is a special type of party bureaucratic statism.

- In Stalinism, all the power is taken over by the executive and individual bodies (the general secretary of the Party - Stalin, the Party lower rank secretaries, company directors), which leads to the system of »jednonačalije«; this means that the highest Party leader governs from top down via lower rank leaders. This way, all elected political bodies, such as congress, soviets (assemblies, parliaments), lose all their significance since they become nothing but a façade, without a say in anything at all. Elections become an empty formalism because every candidate is appointed in advance by the executive and individual bodies, without a counter-candidate.

- Stalinism is a lawless system, because the governing Party-state apparatus can arbitrarily violate the laws. In all important affairs, the courts function under the dictatorship of this apparatus, there is no trace of independence of the courts and of normal judicial procedure. The majority of important court decisions (on difficult political sentencing) are not even made by the official courts, but by ad hoc police courts of NKVD; there is no trace of a normal investigative or independent defense procedures.

- The entire ruling party-state apparatus transforms into a special closed layer of society; a class of professionals who, as a whole, exercise almost unlimited social power and enormous material privileges.

- The economy is completely subordinated to the totalitarian state plan administration, which dictates to lower levels and enterprises the entire assortment of production, the prices, investments and trade policy in detail. This planning is thought to have the ability to completely subordinate or even eliminate the laws of economics, such as the law on value, the market, and similar, therefore it is very irrational and limits personal initiative.

- Science, art, media, school system are rigorously led and controlled, with a special party »postanovljenja« even, only one philosophy and only one direction in art are necessary; religion is persecuted.

- Humanism and morals are nothing but facade, because the system stifles personal freedom and consciousness, and subordinates the individual to the ideological, uniformed collectivism.

- »Socialist countries«, Communist Parties of the world, liberation movements and small nations in the USSR are completely subordinated to the Stalinist powerful state and imperial politics.

In opposition to these *characteristics of the Stalinist system*, the Slovene and Yugoslave anti-Stalinist thinkers of the late 40s and especially the early 50s of the 20th century, publicly developed in numerous essays on all social issues an *essentially different social concept* with the following characteristics:

- Because the Stalinist system is so inhumane and inefficient, especially for the modern developed society, a significantly different system needs to be built, one much closer to the initiatives and interests of the people.

- The monolith system of bureaucratic dictatorship has to be dismantled and pluralized, the Party needs to be separated from the state; the absolute power of the executive bodies, individual bodies and of the state apparatus has to be abolished, the party–state bureaucratism has to be significantly restricted, and a greater role has to be given to the elected bodies (assemblies, congresses, conferences).

- The state is gradually dying. The rule of laws is imperative.

- Social political organisations – socialist league, trade unions, youth organisations and other organisations – must not no longer act as transmissions of Party directives, they have to be autonomous.

- Companies become autonomous, self–managing, they are no longer subordinated to the directives of the higher and outside authorities (state, Party), nor to the local bodies.

- All forcefully introduced kolkhozes (cooperative agricultural enterprises) are dismissed, individual property and farmers' economy are normal, their affiliations should be of their free-will.

- The enterprises are managed by the workers themselves, the local bodies (communes) are given an essential role, it is crucial to stimulate and develop direct democracy as much as possible and to transfer as much authority as possible to the basic cells of society.

- An essential role has to be given to markets and independent presence (on the market) of the enterprises as well as individual producers (such as farmers, craftsmen and tourist services); the all–inclusive state planning has to be abolished and replaced by regulation of the main economic ratios.

- Science and art are independent; philosophy as well. In these fields pluralism of scientific orientations, different art directions and different philosophical schools is normal. Attempt to develop humane aspects of Marxism.

- Religions are free and do not interfere with politics.

- Every state hegemonism and neo-imperialism, every strengthening of any war block and armed competition represent a threat to peace and social progress of all mankind. That is why all war Blocks, arms race and cold war have to be contained and abolished; strengthening the UN, the international policy of co-existence and co-operation between states with different social systems, non-alignment, as well as world and regional peace and co-operation.

- In all multi-national states, the rights of big and small nations have to be equal; minorities have to be given better opportunities than in developed capitalist states.

I have already exposed all the mentioned criticisms of Stalinism and all the listed concepts of more humane society in my 200 radio commentaries in the years 1951–1953; while I was simultaneously writing the two philosophical treatises quoted above. I hope that the wholeness of all this is evident: the anthropological, ethical and aesthetical as well as general methodological theses of both treatises were immediately after 1950 analysed into the *new social philosophy* with 200 commentaries which dealt with all social areas: into the *concrete and holistic conception of a humane and specific socialism!*

IX.

In the 55 years of activity, my philosophy has never been subjected to the Party or the state. My activity has always been a critical part of social progress. If philosophy wants to be a part of a progress, this desire stimulates it towards *independent search* for the truth; in case it tends to hide the narrowminded politics with nebulosity, the dogmatics of different colours makes a more logical choice.

In the years 1950 through 1960, Slovene (and Yugoslave) market and humane socialism began to develop, which differ essentially from the Stalinist »socialism« in other »socialist countries« in many aspects; an independent Slovene and Yugoslave path into socialism is created, which permits and demands an independent philosophical thought and gives it more freedom. These possibilities of free development of philosophy have remained open up to 1990.

The monopol of the Communist Party, which after 1975 began to dictate philosophy again, remained present only in the narrow political sense. Between 1950 and 1960, the most present philosophical directions at the time began to publicly present their ideas in Yugoslavia: besides Marxism and Christian personalism, also existentialism, phenomenology and neopositivism (analytical philosophy).

The non-Marxist directions dominated two main Yugoslave centres: existentialism–phenomenology in Zagreb, and neopositivism in Belgrade. After 1953, the staff of the chair of philosophy in Ljubljana was mixed; there were two Marxists and as many as five non-Marxists: Taras Kermavner, Veljko Rus, Alma Sodnik, Anton Žvan and Jože Pučnik.

Three of them (Kermavner, Rus, Pučnik) were (unjustifiably) politically removed from the university at the end of the decade, but the group immediately obtained an even more important social position (the magazine *Perspektive* – ‘Perspectives’).

Because the author of this article acted in a most decisive way (up to 1949) against dogmatism of Marxism and the liberation front (but nevertheless respecting their values), all Party and other currents prevented my return to the University of Ljubljana until 1964, despite the fact that at the faculty in Belgrade I was the best in my class.

In the years 1960 through 1972, the very successful development of Slovene and Yugoslave market and humane socialism continued. Its component part is freedom of spiritual culture and philosophy, which is also expressed in the continued strengthening of all important contemporary philosophical directions. Social affirmation of philosophy was permitted also through constant strengthening of democratisation at that time, because the League of Communists preserved only general political control and initiative and abolished the direct Stalinist command over science, art, philosophy and religion (the agreement between the state and the Catholic Church with the Belgrade protocol from 1966). The state (the Party) only reacted in this area when it felt politically endangered (cancellation of the magazine »Perspectives«).

Between 1964 and 1972, a broad democratic movement was in full swing in Slovenia, supported by the majority of Slovenians, especially members of new, modern social classes such as business managers, intelligentsia and the majority of ruling structures (the majority of the broad leadership of the League of Communists and of the League of Socialists). In this democratic movement, philosophy held its creative political role, especially the Philosophy Department at the Faculty of Arts and its students.

Terrified of the force of this democratic movement, the narrow ruling influential groups undertook a strong action towards the abolition of this movement, which of all sciences affected philosophy the most, because in 1975 politics took the command over philosophy and kept it for 30 years – until today.

The new leadership of the Philosophy Department was formed in the years 1962 – 1964, when Boris Majer became the Department Head and when in 1964 (after 18 years of political internment in Belgrade) the author of this contribution returned to Ljubljana with the only doctoral dissertation in philosophy in Slovenia after 1945.

During the years 1964–1974, when Boris Majer and I, Vojan Rus, were the most influential in Slovene philosophy, we were completely consensual in reference to the total democratic redirection of Slovene philosophy, which was realised during that period in the following directions:

- Slovene philosophy became completely autonomous, completely independent from the power of political parties and other non–philosophical structures.
- Philosophy became a rigorously rationally–scientific methodology, PhD and Master’s theses and diploma papers.
- Pluralism in philosophy: all main philosophical directions are developed.
- Humaneness in philosophy: tolerance of different attitudes, opportunity of development for all, democracy in all bodies of philosophy.
- A socially critical role of philosophy: philosophy became an important scientific and critical factor of democracy in Slovenia.
- Independent thinking is particularly advanced by the Philosophy Department: overpassing all dogmatism, tendency towards advancement of the quality of thought, originality of philosophy.
- Abolishing any »dominating philosophy« and »official philosophers«: of all »socialist countries« and of all Yugoslave republics, only in Slovenia, Marxism was taken away the status of the »ruling philosophy«.

Verification that both, Majer and I, *realised* the previously mentioned democratic and professional ascent of Slovene philosophy in the years 1964–1974 listed in the previous bullets, lies in the following published essays (which nobody has yet been able to deny):

- Politics and philosophy: On past and future development of Slovene philosophy: Postscript (published in the book »Vivid values of antifascism«, Ljubljana, 1995, pages 104 – 126).
- The free philosophy (Philosophy Department at the Faculty of Arts in Ljubljana, in the years 1962 – 1973), Anthropos, 2000, no 3 – 4, pages 173 – 184.

The two previously mentioned treatises from the book »Culture, morals and politics«.

A considerable progress regarding pluralism and humane relations in philosophy at the time of mine and Majer's influence was also in reference to the following: while up to 1945, the two major Slovene philosophical institutions were dominated by a single philosophical direction, Majer and I systematically made possible the development of all the world's most established directions at the time. Among other things, in the article »The free philosophy« (»Svobodna filozofija«) I claim that, in accordance with Majer's and my decision, during the years 1964–1972 the two major new philosophical institutions (the Philosophy Department at the Faculty of Arts and the Institute for sociology and philosophy) nobly employed numerous non-Marxists who had prior to that, without any difficulty, graduated at the undergraduate as well as graduate level under mine and Majer's mentorships.

This is why after Majer's departure from the Philosophy Department the ratio in these two institutions was 11 (eleven) non-Marxists vs. 2 (two) »Marxists«. Though I have not so far mentioned any names, I list them here:

Existentialism / phenomenology: Valentin Kalan, Anton Žvan, Borut Pihler, Ivo Urbančič, Spomenka Hribar, Tine Hribar, Ratko Ščepanović.

Neopositivism / analytical philosophy: Frane Jerman, Andrej Ule.

Kant: Mirko Hribar.

Catholicism: Primož Simoniti.

»Marxism«: Vojan Rus, Božidar Debenjak.

When Majer and I were influential *no* non-Marxists were removed from the Department or the Institute, despite the fact that (by our highest benevolence) we had big ethical and professional issues with particular non-Marxists (more details in the article »The free philosophy« (»Svobodna filozofija«)); as well as issues related to the national liberation war (NOB).

Let me address the issue of the use of the word Marxism (which I discuss in the above mentioned article as well), which were used for two reasons: the differences in the points of view were so great that it was not at all possible to talk about one direction; my philosophy was up until the mid-sixties publicly presented as distinctly original and surpassing classical Marxism in its essential components. Because the public discussions in the 60s and the 70s dealt with the most disputes about Marxism, I frequently defended the broader and a more scientific interpretation of Marxism only after 1975 and I published it later – after my original system had already been presented – in the book »Original Marxist dialectics«.

The proof that in the 60s and the 70s an essentially greater and *richer pluralism of different philosophical directions* (more than at any other time until the present and more than in all Slovene history of the previous centuries) has been realised for the first time on account of the influence of the democratic side of the partisan movement lies also in the flood of different magazines at that time which were presenting different philosophical directions.

These were the publications *Teorija in praksa* (Theory and praxis), *Anthropos*, *Perspektive* (Perspectives), *Prostor in čas* (Space and Time), *Nova pot* (The new path), *Obzorja* (The Horizons), *Književni listi* (Literary papers) – supplement of the newspaper *Delo* (The work) and others I might have left out. Such a maximal freedom (also of completely unprofessional ideological attacks on the liberation fight) would not be possible in any European country, antifascist or fascist. A comparison with England, the first ‘she-knight’ of anti-fascism: the royal princes and princesses can afford to be unfaithful, but the anti-fascist values and their advocates are *untouchable even when* royalty is concerned. When young prince Harry once put on the fascist uniform as a joke, he was subjected to severe public criticism in England and his father, the heir to the crown Prince Charles, demanded that Harry publicly apologizes. The philosophy princes of the Slovene humane and self-managing socialism had a much greater freedom than all traditional princes of Northern Europe in their unprofessional attacks on Slovene liberation movement.

The essentially new quality of the philosophical pluralism of the time, which was the result of mine and Majer's broad politics, was also the launching of the newspaper *Anthropos* and of the *Delo* supplement «*Književni listi*» («*Literary papers*»). I was the initiator of «*Anthropos*» and the first council president of «*Književni listi*» («*Literary papers*»). Both publications were equally open to *all* philosophical directions, which was something completely new in Slovenia (as well as in a broader international praxis) because the earlier philosophical newspapers, such as *Rimski katolik* (The Roman Catholic), *Čas* (Time), *Dejanje* (The act), *Sodobnost* (Contemporariness), *Naši zapiski* (Our notes) were intended to accommodate only one philosophical direction!

X.

The original philosophical system was completely transparently presented already in the 60s in the book «*Dialectics of the human being, of the thought and of the world*» (1967). In this book, the original concepts of philosophical anthropology, logic, gnoseology and ontology/ cosmology are clearly developed and integrated into a coherent whole. *The wholeness of philosophical disciplines*, which had been shattered since Kant, was thus restored.

The book was praised for its originality by Edvard Kocbek, Dr. Janez Janžekovič, Dr. Bogdan Šešič and Dr. Predrag Vranicki already upon its publication.

Although well rounded in this book already, the system was completed by three other monographies: «*Etika in socializem*» («*Ethics and socialism*», 1975), «*Filozofska antropologija*» («*Philosophical anthropology*», 1991), and «*Estetika in kalistika*» («*Aesthetics and kalistics*», 1993).

XI.

I dedicate the book «*Philosophical anthropology and humanism*» to my brave and self - sacrificing wife Sofija.

Nekaj besed o jeziku, književnosti in nacionalni identiteti na slovenskem

Ker se kot diplomirani slavist in komparativist že več let ukvarjam z jezikom in književnostjo Slovanov, Južnih Slovanov in Slovencev, oziroma s filologijo naših slovanskih in drugih prednikov na današnjem slovenskem etničnem ozemlju, sem na povabilo cenjenega kolega dr. Velka Rusa tu nameraval podati nekaj misli o slovenskem jeziku in književnosti, ki sta trdna podstava slovenske nacionalne in individualne identitete.

Kot je znano, sta jezik in slovstvo, poznejša književnost, nedeljiva, kompleksna in spremenljiva duhovna celota; jezik mnogi znanstveniki štejejo za največji dosežek človeškega duha: književnost, umetniška beseda, zlasti poezija (oblika stiha, rime, akrostiha in kitice), velja za najvišji izraz popolnosti slehernega jezika. Oba fenomena sta kot živ organizem, tako kot tudi plemena, ljudstva, narodi in nacije, zmožna doživeti oziroma prehoditi naslednje stopnje: pojav, nastanek, artikulacijo, nominacijo, normiranje, standardizacijo, stabilizacijo, afirmacijo, in seveda tudi razkroj ali zaton, izginotje, kar vse nam znana zgodovina človeštva in jezikov jasno potrjuje. Torej, rečeno velja tudi za književnosti, ki so v minulih tisočletjih prehodile pot od ustnega slovstva in 'literature' (po grškem vzoru in terminu vsega, kar je spisano) do književnosti kot umetnosti besede ali leposlovja ter do nacionalnih književnosti v okviru univerzalne svetovne književnosti. Ta pot je neznane in znane avtorje, pesnike in pisatelje, skozi stoletja vodila od prezentacije in vsestranske obravnave najprej etničnega, nato etičnega in končno estetskega bistva in obrazov človeške usode, pravzaprav do življenja in usode skupnosti v določenem času in prostoru, in mnogo pozneje do opisov usode posameznika.

Književnosti so izvirne in posnemovalne, prevajalske, zlasti v Evropi, ki jo je /kot je znano/ determinirala vzhodno mediteranska judejsko-helenistična duhovna dediščina: za izvirne veljajo tiste književnosti, ki so razvile lastno ustno slovstvo, lastno pismenstvo, lastno književnost v obdobju renesanse in baroka ter lastno književnost v obdobju romantike, ki je nastopila v XIX. stoletju, in spodbudila različna duhovno – politična gibanja v času t. i. Pomladi narodov ali Marčne revolucije, to je v dobi dokončnega propada fevdalnih imperijev ter nastanka in uveljavitve meščanskih idej, in z njimi nacionalnih tendenc, zavesti in gibanj ter združevalnih tokov pri številnih evropskih plemenih, ljudstvih in narodih. Ti procesi so razvidni in razumljivi v širšem okviru Aristotlovega *kalona*, *kategzohena* (poznejši latinski prevod: *lex supra*), to je vrhovnega zakona grške družbe oz. sploh mediteranske jugovzhodne antike, ki je pripadnikom ljudske vrste, predvsem filozofom in humanistom, narekoval zavestno in trajno približevanje spoznanim človeškim determinantam, oz. vsakdanje in trajno uresničevanje nedeljive aktivnosti v smeri treh idealov: Dobrote, Resnice, Lepote, ter v okviru premisleka in vedenja o jeziku in književnosti narekoval nastanek in razvoj vseh štirih znanih rodov pisanja, to je lirike, epike, dramatike in tudi v njihova področja segajočih poučnih ali didaktičnih in esejističnih spisov. Kam po teh znanstvenih kriterijih sodijo nekatere evropske t. i. velike književnosti, npr. italijanska ali nemška, ter južnoslovanske in slovenska književnost, lahko presodi vsak sam, kot tudi to, kdaj in kje se začnejo nacionalne književnosti južnih Slovanov, in s tem tudi naša bogata slovenska književnost (natančneje: slovstvo in literatura oz. književnost na slovenskem etničnem ozemlju) ter v kakšnem razmerju do drugih književnosti dejansko je.

Po tem (mojem morda nekoliko preveč) strnjenem in enoplastnem uvodnem pojasnjevanju se kot osrednja točka nacionalne identitete evropskih narodov, ki so iz plemen in ljudstev postopoma postali nacije, in s tem tudi nas, današnjih Slovencev, nastalih iz procesov združitve starodavnih Slovanov, tračansko-ilirsko-venetskih staroselcev, raznorodnih priseljenih množic, itd., itd. kaže XIX. stoletje, natančneje njegova prva polovica, in se kot usodna zarisujejo petdeseta leta, ali (npr. na Hrvaškem) celo druga polovica XIX. stoletja.

Zakaj?

Zato, ker se takrat plemenske družbe v Evropi in v pokrajinah južnih Slovanov, zajete v okvire tujih imperijev, s propadom fevdalizma in predvsem s propadom stoletne razsežne in specifično upravno organizirane razmeroma avtonomne slovanske Vojne Krajine /Serbische millitaer Graenze (ob Savi in Donavi), Windische millitaer Graenze (ob Kolpi), Croatische millitaer Graenze (ob Sotli)/(1521 – 1881), ki je več stoletij združevala raznorodno krščansko prebivalstvo iz sorodnih slovanskih plemen v sotočjih Save, Kolpe in Sotle, znova pospešeno materialno in duhovno razvijajo, v spremenjenih zgodovinskih okoliščinah socialno prebujajo ter pričenjajo s samostojnim iskanjem novih združevalnih oblik za obstoj svojih skupnosti, z iskanjem ali ustvarjanjem novih, večkrat starih temeljev lastne identitete, z uresničevanjem medsebojnega spoznavanja in združevanja ter tudi političnega organiziranja.

Uresničljivo idejo jim ponujajo prav filozofski in umetniški tokovi v času evropske romantike, ki sicer pozno, po neoklasicizmu in razsvetljenstvu, odkrivajo in znova odpirajo obzorja antike, posameznih jezikov in književnosti evropskih ljudstev ter v izbrani formi natančno prikazujejo posebnosti v življenju in usodah posameznih oseb, pokrajin, plemen ali ljudstev, t. i. dušo naroda.

Evropska romantika je v besedni umetnosti po vsebini izrazito individualna, saj največkrat v znanih zgodbah o izbranih junakih, najpogosteje v verzih opisuje izjemne posameznike v izjemnih okoliščinah, kot npr. beremo pri lordu Gordonu Byronu, ali Aleksandru Sergejeviču Puškinu, ali pri poljskih, francoskih, nemških in čeških romantikih /'Child Harold'; 'Jevgenij Onjegin'; 'Pan Tadeusz' itd./, pri južnih Slovanih pa je osnovno izhodišče, oz. izhodiščni zorni kot avtorja drugačen, saj ga določa zavestna (ali tudi nezavedna) izrazito skupinska in kolektivna misel, zavest, ideja, oz. motivika in usoda /npr.: 'Serbijanka', 'Kerst per Savizi', 'Smrt Smail-age Čengijića', 'Gorski vijenac', 'Armatolos' (oz. makedonski 'Serdarot') itd. itd./; nastaja posebna južnoslovanska in razpoznavna *nacionalna romantika*, kot je to specifiko in literarno inovacijo v svetovnem merilu pronicljivo poimenoval ugledni profesor Ivan Prijatelj na svojih univerzitetnih predavanjih v Odesi že leta 1903.

Nacionalna romantika pri južnih Slovanih nadaljuje izgradnjo in potrditev nekoliko zastrte identitete različnih slovanskih lokalnih skupnosti, njihovo slavno zgodovino, obuja spomin na prve državne tvorbe, osebnosti in dogodke v davnini, npr. na slavno pretežno slovansko Panonsko diecezo, osrednjo cerkveno pokrajino sv. Andrijana/Hadrijana na Haemosu (pozneje, po turško, po letu 1496: Bal-kanu) s sedežem v Sirmijumu ob Savi, ki je v V. stoletju (ustanovljena 455. l. n. š.) segala od Baltika do Črnega morja, in ki je po pričevanju latinskih in drugih zgodovinarjev pomenila evropski 'svetilnik duha'; ali na čas delovanja solunskih blagovestnikov in njunih številnih slovanskih sodelavcev, ki ga znanstveniki označujejo kot dobo nastanka prve ohranjene slovanske pisave, skupnega slovanskega nad-dijalektalnega jezika in pisne slovanske književnosti /Evangeliji, Molitvenik, Apostolska dela, Nomokanon in Biblia (858 – 863)/ter povsem pozabljene /zanemarjene/ Metodove slovanske cerkve na tedanjem in sedanjem slovenskem panonskem ozemlju;

ali na prvo znano slovansko državo Karantanijo v prvi polovici 7. stoletja; poskuša opozoriti na vlogo južnih Slovanov kot dejanskega duhovnega, materialnega in civilizacijskega mostu med Vzhodom in Zahodom v srednjem veku /npr. pri obnovitvi evangeličanskih nauk v XVI. stoletju, ki ga brez Matije Grbića, Matije Vlačića in drugih učenih mož slovanskega rodu, vzornikov in učiteljev Martina Luthra (in drugih voditeljev takratnega duhovnega dogajanja) ne bi bilo/ in nasploh na pomemben delež južnih Slovanov v razvoju dosežkov človeštva, nastalih večinoma v okviru duhovnih, predvsem religioznih gibanj (bogumilstvo, krščanstvo, mohamedanstvo) ali tujih državnih tvorb, npr. v starogrškem Romejskem in nato v Rimskem cesarstvu nemške narodnosti, ali pozneje v vilajetih in provincah v mogočnem turškem in habsburškem imperiju (ali v njegovem Ogrskem kraljestvu), ali v okvirih meja takratnih svobodnih republik, ki so po slovanskih starodavnih pravnih in drugih običajih nastale na njihovem ozemlju (ali na njegovem obrobju) /Dubrovnik, Benetke/, kjer so prav slovanski prebivalci, cesarski namestniki, vojskovodje in vojščaki, znanstveniki in duhovniki, vezirji in doži gradili in vzpostavljali njihovo moč, obseg, integriteto, blagostanje in razcvet.

Hkrati z romantičnim kultom slavne preteklosti, značilnim domoljubjem, svobodoljubjem, junaštvom, ponosom, trpljenjem, požrtvovalnostjo in nesebičnim žrtvovanjem za skupnost, ki so stalnice in specifika južnoslovanskih književnosti v evropskem oz. svetovnem oziru, 'za narodno stvar vneti' in nadarjeni pesniki in pisatelji iz tedanjih južnoslovanskih ali ilirskih pokrajin poudarjajo odločilen slovanski delež in krvni davek pri obrambi krščanstva pred islamom in evropskih dežel pred turško silo (predvsem habsburških pokrajin Štajerske, Koroške in Kranjske). Zavedajo se svoje pripadnosti krščanstvu in slovanstvu, vendar pa tudi svojih jezikovnih, zgodovinskih in tradicionalnih lokalnih posebnosti, ki jih sicer v svojem literarnem in drugem delu zavestno podrejujejo kultu skupnosti in interesom svojega izbranega kolektiva (kot npr. M. Majar, J. Kopitar, F. Miklošič, F. Levstik, G. Krek, M. Murko idr.).

Zavest pesnikov in pisateljev, ki so odločilno oblikovali takratne miselne tokove, in tudi njihovih številnih bralcev v omenjenem času ostaja npravna, elementarna, zamejena s krvno in plemensko pripadnostjo, in v bistvu so njihova iskanja skupne in lastne identitete ter poti za združitev slovanskih pokrajin, plemen in ljudstev s stališča razvitejših spoznanj današnjega nekoliko odmaknjenega časa idealistična, emotivna in ne racionalna ali trdno znanstveno utemeljena, kot so pač bila tudi vsa druga tedanja v zgodovini znana združevalna gibanja. Literatura, zapisana beseda kot edini široko dostopni, torej vrhovni komunikacijski medij takratne dobe (in trajna priča o dogodkih in osebah tedanjega časa), in novonastali krogi pisateljev, znanstvenikov in ustvarjalcev v različnih slovanskih kulturnih središčih, ki so pozneje ostala izven slovenskega državnega okvira (npr. avstrijski Dunaj, Gradec, Celovec, italijanski Videm, Gorica, Trst, hrvaški Reka, Karlovec, Zagreb, Varaždin, madžarski Sombatelj, Železno, Kisek), ter njihova številna že tiskana dela ustvarjajo zelo širok krog bralcev, najširši dotlej; po njihovi zaslugi (in po zaslugi 'Ilercev', to je t. i. Ilirskega gibanja (hrvaško: Ilirskega preporoda) ter slovenskih šol v Napoleonovih (bolje rečeno: Marmontovih) Ilirskih provincah, oz. v habsburškem imperiju (po letu 1842) nastaja širok in trajen vedno širši, zavednejši in aktivnejši jezikovni, literarni, znanstveni in kulturni krog, krog obnovljene ali nove slovanske identitete, zavest o posebnosti jezika, zgodovine in tudi mnogoljudne oz. večje družbene skupnosti na določenem ozemlju: postopoma nastaja jezikovna, kulturna in iz njiju nacionalna zavest.

Tako v prvih desetletjih in v celem XIX. stoletju lahko skozi zapisane besede spremljamo očiten in znan proces obnove ali ustanavljanja lastne identitete, ki še vedno traja, in ki na področju bivanja južnih Slovanov z miselnimi aplikacijami ali celo konfrontacijami logosa in mitosa tudi danes še ni povsem zaključen.

Sprožila ga je načrtna dejavnost mogočne tajne organizacije zahodnega krščanstva (Unia Bona Fide: Budim, Pešta, Požun, Dunaj, Benetke, Rim) iz leta 1701, ki je svoj osvajalni boj za ozemlje oslavljenega turškega imperija, slovansko ozemlje nekdanjega Trajanovega rimskega 'Illiricum' (II. stol. n. š.) od Soče do Črnega morja uresničevala z življenji južnoslovanskih prebivalcev ter pri tem za svojega prvega in glavnega sovražnika (namesto dotedanjega antagonista, islama) imenovala vzhodno krščanstvo, in odgovor nanjo iz vrst slovanskih vrst, predvsem izobražencev; seveda, odločilna je bila vsestranska moč velikega slovanskega krščanskega ruskega imperija: v Sankt Peterburgu načrtovana, vodena in financirana osvoboditev krščanskih bratov izpod islamskega turškega jarma leta 1804 je načrtno ustvarila najprej znano pan-helensko gibanje, združila številne razdrobljene grške pokrajine in sprožila junaški upor proti Turkom v Tesaliji (vodil ga je pogumni ruski cesarski general Jovan Kapodistrijan – Janez Koprski), in nato tudi v Srbiji (pod Črnim Jurijem - Karadjordjem Petrovićem); po njenem vzoru so se nato razvili pan-romanski italijanski in pan-germanski nemški ter hkrati pan-slovanski združevalni in državotvorni tokovi, v katerih so imeli zelo pomembno, vplivno in nenadomestljivo mesto prav pesniki in pisatelji, oz. literati in jezikoslovci. Pod Garibaldijem se je združevala in do 1860 nastajala Italija in z njo nova italijanska nacija, v Achnu so se na svojem kongresu 1842, kamor so vabili tudi 'Kranjce', 'Korošce' in 'Štajerce', torej prednike nas vseh, ki se danes štejemo za Slovence, združevale manjše severne in južne germanske fevdalne državne tvorbe, kneževine in pokrajine v nastajajočo Nemčijo in v novo nemško nacijo; le 'Štajercu', 'Ilircu' oz. Slovencu Stanku Vrazu, Hrvatcu Janku Draškoviću, Srbu Vuku Stefanoviću Karadžiću, Črnogorcetu Petru II. Petroviću Njegošu (če omenim tu samo danes najbolj znana in ugledna imena) in drugim južnoslovanskim, zahodno-slovanskim ter vzhodno-slovanskim 'delegatom' ni bilo dano da bi se v luči neugaslih tradicij njihove ljudske Veče, Skupščine, Skupštine, Sabora, Sobranja, Sejma ali Zbora, v okviru demokratičnega ljudskega mednarodnega zborovanja srečali, mirno in tvorno dogovorili na t. i. vseslovanskem kongresu v Pragi 1848. leta: cesarske topovske granate so raztrgale streho palače, konjenica je s sabljami sekala v zbrano množico (posekali so 269 mož), pod salvami pa so v cestnem prahu obležali tudi mnogi drugi. (Ponosni zmagovalec nad neoboroženo množico, poveljnik ki je potem v dunajski palači iz cesarskih rok sprejemal časti in odlikovanja, je bil, oz. se je pisal Windischgrätz).

Krvavo zadevo so Habsburžani sicer ruskemu carju in drugim, pretežno slovanskim cesarskim vojaškim poveljnikom in oficirjem, javnosti in zgodovini spretno predstavili kot nekakšne socialne nemire in razbojništvo, organizirano okrutno nasilje cesarske vojske pa kot kazni za divji vdor podeželske roparske sode, ki da je ogrožala od boga dano oblast cesarja in cerkve, pa tudi meščanstvo in imetje v Budimu, Pešti, Požunu (Bratislava), Pragi in celo na cesarskem Dunaju. Tako so germanski oblastniki nacionalno prebujanje in vprašanje identitete kar petih šestin prebivalstva v svojem habsburškem cesarstvu, oz. vprašanje identitete in nacionalne pripadnosti južnih in drugih Slovanov, t. i. Slovanov Avstrije, torej tudi nas bodočih Slovencev, za dobrih sedem desetletij nasilno pospravili z 'dnevnega reda'.

Toda proces nastajanja slovenske nacionalne identitete oz. takrat šele uveljavljanja identitete slovenskega jezika in književnosti, ki nas tu zanima, se je neustavljivo odvijal naprej.

Eden največjih evropskih učenjakov vseh časov, ki je ponovno in za vedno zapisal Slovence in Slované na kulturni zemljevid sveta, Jernej Kopitar, mož, ki je Wilhelmu von Humboltu iz grščine prevedel danes splošno znano nemško reklo 'Pravi dom človeškega duha je jezik', oz. 'Človeški dom je jezik', je spisal znanstveno slovnico 'slovanskega jezika', ki da ga govorijo 'na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem';

njegov naslednik v Dvorni knjižnici na Dunaju in njegov učenec, sicer pravnik v dunajskem cesarskem parlamentu Fran Miklošič pa je v petdesetih letih XIX. stoletja (natančneje: leta 1842) dosegel, da so kot jezik državnih uradov in šol na etničnem ozemlju že omenjenih slovenskih pokrajin, izrisanih na inkriminiranem 'zemljovidu slovenske dežele' Petra Kozlerja iz leta 1847, določili 'slovenisch' (in ne 'windisch') ter kmalu ustanovil katedro za slavistiko na dunajski univerzi (1848), ki je dala trajen in legitimen okvir študiju staroslovanščine in drugih slovanskih jezikov ter omogočila znanstveno afirmacijo vseh slovanskih jezikov, ki so si postopoma izoblikovali nacionalni značaj.

Za laično Akademijo delovnih mož ljubljanskih (Academia Operosurum Labacensium) (1693, obnovljena 1781), Antonom Makovicem, učiteljem babištva na ljubljanskem liceju 1792, Kopitarjevo citirano slovnico, za prvimi predavanji Janeza Nepomuka Primica v slovenščini na univerzi v Gradcu (1812) in Frana Metelka na Liceju v Ljubljani (1817), ob Kastelčevi 'Č'belici' in Bleiweisovih 'Rokodelskih novicah' (1826), za Miklošičevim 'Deržavljanskim zakonikom', za že omenjenim 'Zemljovidom slovenskih dežel' (1847), ki je avtorja pripeljal pred vojaško sodišče, ter ob Prešernu in Levstiku, po zaslugi Miklošičeve slavistične katedre na dunajski univerzi od 1848, drugih kateder za slavistiko: na zagrebškem sveučilištu od 1874, na liceju v Kragujevcu od 1838 in v Beogradu od 1876 so drugo za drugim (npr. Pipin-Spasovičev 'Obzor slavjanskih literatur' (Sankt Peterburg 1865 in 1873), ali Ivana Macuna »Cvetnik slovenskiga pesništva« (Trst 1850) in Karola Glaserja 'Zgodovina slovenskega slovstva', I-IV (Trst 1892) izpod slovanskega in slovenskega peresa nastala filološka, literarna, zgodovinska in druga znanstvena dela, ki so omogočila vsestranski razvoj posameznika in družbe; po zadnjem nasilnem germanskem napadu na slovenski jezik in narod 1895 v Ljubljani, ko je zaradi slovenskih napisov in jezika v tem našem slovenskem mestu znova spregovorilo orožje in tekla slovenska kri, je povezovanje z drugimi južnoslovanskimi pokrajinami oz. plemeni in narodi našim slovenskim prednikom 1918. l. prineslo pravno (mednarodno-pravno) in tudi dejansko osvoboditev iz fevdalnega podložništva, možnosti za pospešeno afirmacijo lastne identitete in ustvarjalnosti, materialne in druge pogoje za preraščanje ljudstva v sodobno nacijo z vsemi njenimi mnogoterimi vsebinami in funkcijami, potrebnimi za mirno in delovno sožitje, in nekaj desetletij pozneje tudi priložnost za preživetje v zgodovinsko izrazito nenaklonjenih, natančneje: apokaliptičnih okoliščinah v času okrutne II. Svetovne vojne, ko je nasilno okupirano in razkosano slovensko ljudstvo z aktivnim večinskim sodelovanjem v zmagoviti svetovni koaliciji dokončno potrdilo že vzpostavljeno identiteto slovenskega naroda kot tvorne, prepoznavne in vsestransko aktivne evropske nacije in jo nato razmeroma kmalu, že po nekaj desetletjih (to je ob koncu XX. stoletja, leta 1991) skozi zaokrožen legitimen demokratičen proces vzpostavitve nacionalne samostojnosti in državotvornosti potrdilo s sklepnim dejanjem, razglasitvijo mednarodno uveljavljene slovenske države, Republike Slovenije.

S slovensko državnostjo je bil dokončno vzpostavljen in potrjen najpomembnejši mednarodno veljavni element slovenske nacionalne identitete, vzpostavljen v pradaavnini prav s slovenskim jezikom, slovstvom in književnostjo: slovenski jezik in književnost, od prvega znanega zapisa slovenske besede v latinščini 412. l. n. š., po prvem prevodu Stare zaveze Svetega pisma 'Iskoni bje slovo' iz 863. l. n. š., po prvih uvrstitvah v evropski slovar tiskarja Gelleniuma iz Bazla/Basel 1537, po prvi slovenski ohranjeni tiskani knjigi in Trubarjevem uvodu: 'Lubi Slouvenci' iz leta 1551, po prvi omembi slovenskega ljudstva kot nacionalne enote Mihaela Severja iz 1777. l., po odmevnih junaških verzih v Prešernovem 'Krstu pri Savici' (1826) in 'Zdravljici' (1848), po Kozlerjevem 'Zemljovidu slovenske dežele', po Glaserjevi 'Zgodovini slovenskega slovstva' (1892-96) itd., itd. sta nedvomno delovala kot pobuda in ostala trdna osnova njene razpoznavne samobitnosti, moči, lepote in

Cvetka Hedžet Toth

Kocbekova metafizika slovenstva

Povzetek

Članek *Kocbekova metafizika slovenstva* obravnava Kocbekove nazore o našem narodu, dojemanju jezika in domovine ter poudarja njegov doživljajski pristop, na podlagi katerega posreduje svoje razumevanje slovenstva. Slovenstvo je zanj toliko kot človeškost. Kocbek obvladuje konkretnost, zavrača naše tradicionalno podleganje univerzalizmom in hkrati poudarja stvarno življenjsko zavest, razvit kozmični čut, povezanost z neposrednim življenjem samim. Čut za življenjsko plastiko, življenjska suverenost sama mora biti podlaga za stvarno politično voljo, o kateri je v svojem času ugotavljal, da nam kot narodu primanjkuje. V povojni Jugoslaviji že leta 1945 ni videl možnosti, da bi se slovenski narodni program lahko izpolnil bodisi v zemljepisnem pomenu, tudi ne po politični suverenosti in prav tako ne glede gospodarske neodvisnosti.

Čeprav je slovenski narod majhen, je zmožen politične dejavnosti. Kocbek ne podpira teze, da so majhni narodi sposobni le za kulturno ustvarjanje in da jim narodnopolitično delovanje ne pripada. Metafizična utemeljitev slovenstva je pojem, ki med drugim utemeljuje Kocbekovo razumevanje tako etike kot politike, predvsem v tem pomenu, da je politika vedno samo sredstvo in ne cilj, kar pomeni sama sebi namen. Njegova antropologija politike nas zato usmerja v poskus prevladovanja ideološko pojmovane politike nad zgodovinskim pojmovanjem. Ideal našega bivanja je domovanje v svetu kot najbolj naravna, življenjska naravnost, ki lahko uspešno odpravlja sodobne odtujitvene procese. Članek poudarja, da smo po Kocbeku kot narod zmožni premagovati brezdomnost bivanja in negovati svetost bivanja.

Ključne besede: Edvard Kocbek, filozofija življenja, etika, antropologija etike, metafizika slovenstva.

Zusammenfassung

Der Artikel Kocbeks *Metaphysik des Slowenentums* behandelt Kocbeks Ansichten über unser Volk, über das Auffassen von Sprache und Heimat und betont sein erlebnisartiges Herangehen, auf dessen Grundlage er sein Verstehen des Slowenentums vermittelt. Slowenentum bedeutet für ihn soviel wie Menschlichkeit. Kocbek beherrscht das Konkrete und weist unser traditionelles Unterliegen dem Universalismus zurück und betont gleichzeitig ein sachliches Lebensbewusstsein, einen entwickelten kosmischen Sinn, eine Verbundenheit mit dem unmittelbaren Leben an sich. Der Sinn für die Plastik des Lebens, die Souveränität des Lebens an sich muss die Grundlage für einen sachlichen politischen Willen bilden, der uns als Volk fehlt – wie er zu seiner Zeit feststellte. Im Nachkriegs-Jugoslawien sah er bereits 1945 keine Möglichkeit dafür, dass sich das slowenische Volksprogramm erfüllen könnte – weder in geographischer Hinsicht noch die politische Souveränität und die wirtschaftliche Unabhängigkeit betreffend.

Ungeachtet der Tatsache, dass das slowenische Volk ein kleines Volk ist, ist es doch zu politischer Tätigkeit fähig. Kocbek unterstützt die These nicht, dass kleine Völker lediglich zu kulturellem Schaffen fähig sind und ihnen volkspolitisches Handeln nicht zusteht. Die metaphysische Begründung des Slowenentums ist ein Begriff, der unter anderem Kocbeks Verständnis von Ethik und Politik begründet, vor allem in der Bedeutung, dass Politik immer nur Mittel ist und nicht Ziel, was bedeutet sich selbst Zweck.

Seine Anthropologie der Politik führt uns deshalb zum Versuch des Beherrschens von ideologisch aufgefasster Politik über die geschichtliche Auffassung. Das Ideal unseres Dasein ist das Bewohnen der Welt als natürlichste Lebensausrichtung, welche die gegenwärtigen Entfremdungsprozesse erfolgreich beheben kann. Der Artikel betont, dass wir nach Kocbek als Volk dazu fähig sind, die Heimatlosigkeit des Daseins zu besiegen und die Heiligkeit des Daseins zu pflegen.

Schlüsselwörter: Edvard Kocbek, Philosophie des Lebens, Ethik, Anthropologie der Ethik, Metaphysik des Slowenentums.

1. Narod – vezljivost in darežljivost

Jezik Edvarda Kocbeka (1904–1981) je neverjetno lahkoten in berljiv, učinkuje prijetno kljub temu, da pisec uporablja izraze, ki smo jih že opustili, nekateri izmed njih veljajo že za arhaizme, in med zapisovanjem njegovih misli računalnik pogosto opozarja na nepravilnosti tega ali onega izraza, ker ga zdajšnja slovenščina ne pozna več ali pa ga drugačni, spremenjeni obliki. In vendar, ko prebereš kaj izpod Kocbekovega peresa, dolgo čutiš utrip nečesa prizemljenega, kot nekakšno večno vračanje, in Kocbek nam odkriva, da se imamo kam vračati, hkrati pa pojasnjuje, kaj je in v čem je sila vračanja.

Sredi svojih popotovanj po svetu razmišlja o marsičem, o svojem majhnem narodu, o njegovem jeziku, in zave se moči besede. Moč jezika je v njegovi določenosti, beseda je silna moč, poudarja leta 1963: »Beseda ni le imenovanje, ampak tudi pozivanje. Kadar človek govori, se po glasovnem in slušnem značaju svojega izraza pravzaprav obrača na bližnjika. Govorim kratko in malo zato, ker nisem sam. Govor se ni začel kot samogovor, ampak kot dvogovor, nastal je v medčloveškem prostoru, ker je ekskluzivnost, kakor jo kaže narava, kompenziral s komunikacijo do človeka. Noben človek ne more vztrajati v sebi, bližnjik je fizični in moralni pogoj mojega bivanja.«⁸ Ena izmed dragocenih prvin, celo posebna inkarnacijska zmožnost jezika je ustvarjanje medčloveškega prostora in nasploh medčloveškega razmerja, kar pomeni zmožnosti za komunikacijo.

Na vlaku, na ladji, med potjo od doma in vedno nazaj domov se zaveda prednosti majhnega naroda in njegove jezikovne pripadnosti, ki mu omogoča istovetnost s samim seboj. Ker je Kocbek človek, ki išče in si prizadeva za izraznostjo, leta 1961, v času svojega drugega poveljnega bivanja v Parizu, ve, da ni »nobena izraznost tako čista in zanosna kakor jezik«.⁹ Ima svojo majhno domovino, svoj dom – in zaveda se tega. Nič patetičnega ne spremlja njegovih tovrstnih ugotovitev. Je pa njegovo doživljanje slovenstva samopodoba, ki vztraja pri večnem ohranjanju, nezmožnosti postati drug, tuj samemu sebi, stati in trajno ostati tako kot cigani, ki – odkar so prišli v Evropo, če niso tu že od vekomaj – nikdar ne izgubljajo svoje identitete. Ta zmožnost seveda je občudovanja vredna, če upoštevamo, koliko narodov je kolovratilo čez ta del Evrope, na katerem živimo mi danes, in vsaj na našem ozemlju se je staro- in novoselsko prebivalstvo zlilo v en narod, ki govori en jezik, cigani oziroma Romi so zunaj tega.

Razmišljanja, kjer nas Kocbek primerja s cigani, najprej ne učinkujejo spodbudno: »Slovenci smo cigani. Naša zgodovina ne razodeva nobene osrednje strasti in ne premore niti rasnega poslanstva niti se ne opira na izvirno religijo ali skupni temperament. Tudi naša zemlja deluje konveksno, ne pa konkavno, nima pravega sredinskega utora, ki bi bil zemljepisno in moralno središče. Zato nimamo centripetalnih mislecev, kristalizacijskih usodovcev, o samobitnosti prepričanih duhov.«¹⁰ Je Edvard Kocbek »centripetalni mislec« in »kristalizacijski usodovec«, ki je našo samobitnost povzdignil do nečesa osredinjenega in kar mu moramo priznati zdaj, ko imamo svojo samostojno nacionalno državo, ne da bi drugim, ki so se borili za preživetje slovenstva, delali krivico ali jih sploh ne upoštevali. Eden izmed izvirnih grehov slovenstva je po Kocbeku pretirana dovtetnost in nagnjenost do nazorskega, kar seveda pomeni neupoštevanje naravnega reda, na kar je pred drugo vojno kritično opozarjal teolog in filozof Janez Janžekovič, ki je slutil tragične razsežnosti, celo možnosti bratomorne vojne, če se krepi pripadnost k tej ali oni svetovnonazorskega.

⁸ Edvard Kocbek: *Misli o jeziku*, nav. iz Edvard Kocbek: *Svoboda in nujnost*, Mohorjeva družba, Celje 1989, str. 232 (dalje *Svoboda in nujnost*).

⁹ Edvard Kocbek: *Drugi poveljni pariški dnevnik*, nav. iz Edvard Kocbek: *Zbrano delo VIII* (ur. Andrej Inkret), DZS, Ljubljana 2004, str. 201 (dalje ZD VIII).

¹⁰ Prav tam, str. 143.

Kocbek ugotavlja, da »poznamo skozi vso zgodovino apostolske nosilce univerzalnih idej, ki ljudstvo bolj raztresajo kakor zbirajo, še danes porajamo agitatorje, trgovske potnike, rokomavhe in polemikarje. Svoji narodnih meja nismo nikoli doživljali kot tehtnico, previden most, mero in navdih, zato pa skušnjavo, sramežljivost in tihotapstvo.

Domotožje Slovencev zunaj domovine je zgolj sentimentalnost, želja po polki in potici, ne pa odgovornost za dediščino, ki je pri Baskih in Ircih skoraj mistična. Slovenci smo cigani. In vendar je iz ciganske kože skočiti težje, kakor menjati kakršnokoli drugo narodnost.«¹¹ Narod Romov ostaja, je večer in vztrajen – zato je malo ciganstva v nas najbolj naravna imunost pred nevarnostjo izginotja. Nam bo v prihodnje dejstvo naše samostojne nacionalne države, sicer v okvirih Združene Evrope, pomagalo razviti kak nov občutek za samobitnost, ki ga prej nismo mogli razviti, ker nismo imeli države? Če bi se to zgodilo, potem naša kultura ne bi več opravljala političnega nadomestništva, vemo pa, da nič ne osredinja življenja tako zelo kakor ravno kultura. Kocbekov rojak Anton Trstenjak (1906–1996) je v naši, slovenski politični zavzetosti prepoznaval celo pogubno narodovo zasvojenost.¹²

Na potovanju v Franciji Kocbek, prežet z njegovo ekstazo, doživlja domovino, pripadnost k svojemu narodu, kajti: »Ekstaza potovanja je pravno zedinjevanje in raztujenje človekove biti. Človek ve že od nekdaj: kadar hoče priti do nove, odrešne odločitve, gre na romanje, na izlet in klatenje, na iskanje posrednikov. Usodne, drzne, izvirne odločitve so lažje sredi sproščujočega gibanja, med vedrimi miki.«¹³

Sodobni človek po njegovem potuje zato, da nadvlada samega sebe in svoje nejasnosti in obličje druge dežele in njenih ljudi nam pomaga odkrivati nas same, če živimo ogroženo, nenadoma gledamo bolj razločno in jasno; tako »potopis danes ne more biti opis zunanje poti, pač pa poročilo o notranji dogodivščini v tujem svetu.«¹⁴ Med potovanjem se Kocbek napolnjen z domotožjem, v mislih oklepa svojega naroda in domovine s čistostjo in ljubeznijo, saj je »narod temeljno vzdušje človekove družnosti, izvir domačnostnega sporazumevanja, izhodišče za komuniciranje s človeštvom, razločevalno počelo poenotenja sveta. Narod ni močan takrat, ko ve, da ne more iz svoje kože in uporablja le obrambne mehanizme, ampak takrat, ko si ustvari zavest o svoji nezamenljivi in izvirni biti, ko si ves organizem prepoji z vezljivostjo in darežljivostjo. Ekstaza naroda je v ljubezenski biti, v razvijanju prakse, ki povzema navzoče in blizke prvine, v humanizmu, ki deluje takoj in tu, brez pomislekov, brez prenehanja in brez ozirov na vse fantastično in abstraktno.«¹⁵ Različni narodi v Evropi pač zelo različno doživljamo svojo sopripadnost k narodu – kot svojemu narodu – in domovini, in ko berem novejša razmišlja o tej temi, vidim, da so v Evropi narodi, ki jim njihova rojstna dežela pomeni nekaj drugega kot domovina.

Kocbekova ljubezen do jezika je zelo močna in uteleša marsikaj, čemur je v svoji uspešnici *Evropska abeceda*, kot beremo iz zapisa na ovitku »priročnika za skeptične Evropejce«, prisluhnil Karl-Markus Gauß, še posebej ko opisuje pojav domovine in občutka domovinskosti. Emigrant iz Avstrije, pregnali so ga dunajski nacisti, je v Chicagu obdržal svoj jezik, dunajsko obarvano nemščino, ki jo je obvladal še pri svojih osemdesetih letih. Gauß omenja ime Theo Waldinger, ki ga označuje za »resnično kozmopolitičnega svetovljana«, ob katerem se ga »vedno loteva hudobno zaničevanje, kadar opazim zagnane svetovne filistre svoje generacije, kako hočejo vsi zagrizeni uteči svojemu poreklu kot prekletstvu večne provincialnosti.«¹⁶

¹¹ Prav tam.

¹² Gl. Anton Trstenjak: *Slovenska poštenost*, Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana 1995, str. 165–167.

¹³ Edvard Kocbek: *Drugi poveljni pariški dnevnik*, nav. iz ZD VIII, str. 141.

¹⁴ Prav tam, 142.

¹⁵ Prav tam, str. 200–201.

¹⁶ Karl-Markus Gauß: *Evropska abeceda*, Slovenska matica, Ljubljana 2002, str. 36. Delo je zelo solidno prevedla Mira Miladinović Zalaznik in Gauß ji daje priznanje tudi z besedami, da gre za prevajalko, »ki ji s priložnostnimi napadi odločnosti vedno znova uspeva odvrčati lepo melanholijo, ki veje okoli nje«. *Evropska abeceda* je eno redkih del, znotraj katerega dobimo, in to celo v krajšem poglavju z naslovom *Zalaznik* (str. 155–158), pogovor avtorja s

Kot izgnanec je ohranil domovino in jezik svoje domovine in že skoraj miniral tezo, po kateri naj domovina ne bi imela dvojine ali celo množine. Iz njega niso mogli izgnati domovine, ki jo je imel v sebi in jo negoval, iz te domovine ga niso mogli pregnati, in Gauß nam tudi pojasnjuje, zakaj ne: »Domovina, kot jo je občutil begunec Theo Waldinger, ni nujno vezana na kraj, katerega del je sama pravzaprav nekoč bila, takšno domovino lahko vzameš s seboj v širni svet. Domovina ni obljuba poduhovljenega ugodja, temveč nekaj, kar ima svoje uporniške strani. Park otroštva je majhen, pregleden prostor svobode, postavljen med družinsko in državno oblast, med starše in svet. Da bi lahko bil sposoben biti domovina, temu parku, tej cesti ni treba vse življenje biti pred vrati moje hiše, ni mi ga treba vsak dan obiskovati in se po njem sprehajati. Domovina se lahko preseli s tistim, ki zapusti kraj svojega otroštva, in se izgubi tistemu, ki ostane doma.«¹⁷

Karl-Markus Gauß (roj. 1954) je prisluhnil trpljenju in upanju petdeset let starejšega Thea Waldingerja (1903–1992) in kljub globalizaciji in evropeizaciji v delu z naslovom *Zwischen Ottakring und Chicago* – to sta kraja, kjer je Waldinger živel – nazorno opisal nekoga, ki je sicer kot »razseljena oseba« v sebi trajno negoval občutek domovinskosti in hkrati sanjal o svetu brez izkoriščanja.

Tako Karl-Markus Gauß v *Evropski abecedi* ugotavlja: »Tistega čustvenega, kar skriva domovina, ni najti niti v marcialnosti očetnjave niti v stvarnosti rojstnega kraja ali državljanstva. Domovina je bila namreč pred očetnjavo, in o njej se ne razmišlja v etastičnih kategorijah in se je ne doživlja kot praznik države. To, da v nemščini imamo domovino, medtem ko v drugih evropskih jezikih govorimo večinoma o očetnjavah ali rojstnih deželah, je nekatere kritike nemške narave zavedlo k misli, da je domovina z vsemi svojimi prepadi na splošno nekaj specifično nemškega. Medtem ko v Nemčiji hrepenenje po domovini nepotešeno pritiska, pa se ljudje drugod, kar je čisto jezikovna sreča, že davno prerasli ozkost in domačnost.«¹⁸ Ej, imamo jo na srečo tudi v slovenščini, moram odvrniti Gaußu, ki se zaveda, da kljub vsej zlorabi tega, kar je domovina – le česa v naši zgodovini ljudje nismo zlorabili –, in zdajšnjim trditvam mnogih, da civilizirani ljudje ne bi smeli negovati več potrebe po domovini, skratka kljub temu, da eni domovino hvalijo drugi zavračajo, ostaja nesporno tole: »Tisti, ki jo hvalijo kot notranjo človeško srečo, in oni, ki jo zametujejo kot nekaj odvečnega, si sicer niso edini, kako naj bi jo ocenjevali, vendar pa so enotni v tem, kaj naj bi domnevno bila: idila domačega prostora, kjer ne veje prepričljivost zgodovine, pač pa vlada mir in varnost preglednega kraja, ki ga sprememba ne doseže, ki pa mu, če ga kljub vsemu doleti, ne more do živega – nespremenjena, toda ne v mrazu otrpla podoba otroštva.«¹⁹

Da je hrepenenje po domovini nepotešeno pritiskalo, potrjuje tudi nemški filozof Theodor W. Adorno (1903–1969), ko že skoraj ganljivo priznava, kako zelo je iz Amerike želel nazaj domov, v Nemčijo, svoj rodni Frankfurt, in je o tem leta 1962 povedal: »Enostavno sem se želel vrniti tja, kjer sem imel otroštvo, na koncu iz občutka, da to, kar v življenju udejanjimo, ni kaj prida drugega kot poskus, ujeti preobraženo otroštvo. Nevarnosti in težavnosti svoje odločitve nisem podcenjeval, vendar je do dandanes nisem obžaloval.«²⁰

svojim prevajalcem. Vsekakor zelo zgledna gesta, ki je vredna posnemanja. V tem poglavju avtor, ki piše v nemščini, jeziku, ki dovoljuje rabo dolgih stavkov, »ki se raztezajo čez več vrstic, da, čez več strani«, kajti gre za jezik, »ki svojo stavčno zgradbo uravnava z izdelanim sistemom nadredij in podredij«, o prevajalki pohvalno ugotavlja, da je temu z lahkoto kos. Sama struktura slovenskega jezika ji to omogoča in sledi priznanje s tem zapisom: »Ali niso moji stavki za slovenščino predolgi? sem si torej končno drznil vprašati svojo potrpežljivo prevajalko. Ne, je rekla, anakolut je v slovenščini videti zelo fino.« Že skoraj na hudomušen način Gauß razloži, kaj je anakolut, namreč »nejasnost misli zaradi vrzeli v stavku«, in to pojasnjuje sebi, kvečjemu še bralcu – da bi prevajalki, še zdaleč ni treba.

¹⁷ Prav tam, str. 36–37.

¹⁸ Prav tam, str. 32.

¹⁹ Prav tam, str. 33.

²⁰ Wolfram Schütte (ur.): *Adorno in Frankfurt*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2003, str. 154.

Vemo, da se je vrnil in tam živel in deloval vse do svoje nenadne smrti leta 1969. Domovina je torej varnost, toplina, toda za mnoge tudi »groza davečega objema preživelega«, kajti, kot je zapisal Gauß, domovina »ne zagotavlja nikakršne popustljivosti«²¹ in uporniški Kocbek je to moral skusiti na svoji koži.

Njegovo bivanje, ki se je odreklo kolikostnemu vrednotenju, je najprej prepričanje v bivanje, ki izhaja iz samobitnosti, h kateri po njegovem spada tudi to, da je rojstvo močnejše in vztrajnejše od smrti. Toda domovina zanj je in trajno ostaja domovanje v svetu, in nikdar se mu ni odrekel ali tega občutja zatajil. Srečo tega bivanja je izrazil Kocbek s temle: »Zato sem še vedno prepričan o resnici, ki sem jo dognal tik pred vojno in jo takrat povedal na glas: najlepše je živeti sredi malega naroda, najsrečnejša je mala domovina.«²²

Ta predvojni zapis iz leta 1939 je podkrepil z mislimi francoskega filozofa Henrija Bergsona, »da je najnaravnejša človekova domovina po svojem obsegu majhna dežela, le taka daje človeku najsrečnejši občutek«.²³ Zato Kocbek na tem mestu nadaljuje s tole ugotovitvijo: »In res govori zgodovinska izkušnja, da je življenje v majhni državi ali narodu kljub nevarnostim bolj človeško od življenja v velikih državah in narodih. Četudi je velika država povprečno bogatejša od majhne, je povprečna zadovoljnost v majhni državi večja od tiste v veliki. Življenje je v majhni domovini na vseh stopnjah stvarnejše in osebnejše. Občutje v majhni domovini je prijetnejše v narodnem, gospodarskem, kulturnem in moralnem oziru.«²⁴

To srečo, da pripada malemu narodu, je še med vojno doživljal kot »vzhib tistega nadčloveškega primikovanja in zbliževanja« nas, Slovencev, kot naroda, ki je pozabljal na vse kar nas je ločevalo in razdvajalo, in Kocbek je to občutil v sebi kot »najlepše razodetje slovenske človečnosti«.²⁵ Iz te moralne in družbene posebnosti izhaja vrednost človečnosti, ki »ni bila v nekakšnem poplemenitem slogaštvu, temveč v priznavanju nazorskega pluralizma, usmerjenega v enotno slovensko bit.

Slovenci smo leta 1941 prvič v zgodovini fizično doživeli enotnost svojega narodnega telesa, hkrati pa smo – manj jasno sicer, zato pa tembolj pretresljivo – začutili privlačnost razvojnega središča, ki leži v prihodnosti in vse dele človeštva vedno bolj zbližujejo med seboj. Zato čutim v sebi vedno močnejše delovanje vesoljne konvergentne sile, vedno bolj zanosno me povezuje z napredujočim središčem sveta.«²⁶ Še pred tem že leta 1938 Kocbek iz tragičnega razhajanja slovenskega človeka s stvarnostjo, predvsem z življenjem, kar pomeni razkoraka med človekovim osebnim zadržanjem in stvarnostjo, poziva k temu, da bi Slovenci »zaupali v življenje in si ustvarili svetlo razmerje do njega«.²⁷

To, kar spada k *metafiziki slovenstva* in pomeni že nekakšen razvit čut za orientacijo v svetu in življenju, je ravno *svetlo razmerje do življenja*, da sploh preživimo in obstanemo v zgodovini, zato tale, že pred vojno odločno izrečeni sklep: »Dokler ne bomo z obema nogama stali zaupljivo na tej zemlji, zakoreninjeni v svoji resničnosti, ne bomo obvladali sil tega sveta. Ne kot osebe ne kot narod ne pridemo do svojega smisla, če se z vsemi svojimi tipalkami ne razrastemo široko v svojem življenjskem prostoru.«²⁸ Kot kakšen filozof življenja nam Kocbek domala svetuje, da ohranjamo vero v življenje, in pri opisu njegove metafizike slovenstva velja za začetek omeniti dvoje: to, da najprej izhaja iz *nujnosti življenja*, in drugič izrazito iz *človekove svobode*.

²¹ Karl-Markus Gauß: *Evropska abeceda*, str. 34.

²² Edvard Kocbek: *Drugi poveljni pariški dnevnik*, nav. iz ZD VIII, str. 201.

²³ Edvard Kocbek: *Mali in veliki narodi*, nav. iz *Svoboda in nujnost*, str. 91.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Edvard Kocbek: *Slovensko poslanstvo*, Mohorjeva družba, Celje 1964, str. 18. V uvodnem pojasnilu na str. 4 beremo, da gre za objavo besedila dveh poglavij iz njegovega partizanskega dnevnika *Listina*, ki je bil objavljen leta 1967 in pomeni tematsko nadaljevanje *Tovarišije*. Podnaslov Slovenskega poslanstva se glasi *Dnevnik s poti v Jajce 1943*. Gl. še *Opombe k Listini* (Drugi del) v Edvard Kocbek (ur. Andrej Inkret): *Zbrano delo*, VII. drugi del, DZS, Ljubljana 2000, str. 687.

²⁶ Edvard Kocbek: *Slovensko poslanstvo*, str. 18.

²⁷ Edvard Kocbek: *Slovenski človek*, nav. iz *Svoboda in nujnost*, str. 66.

²⁸ Prav tam, str. 66-67.

Z življenjem je treba stopiti v kar se da tesno, celo »v intimno razmerje« zato, da se izognemo občutku ujetosti in manjvrednosti, da ne živimo kot nezakonski otroci, ki življenje sicer občutijo, ne morejo pa dojeti njegovega smisla. Usodo je treba vzeti v svoje roke, kajti dejstvo, je, da je »stoletno pomanjkanje politične svobode slovenskemu človeku onemogočilo suvereno osebno življenje, tisto dokončno sproščenost, ki človekovemu dejanju podeli življenjsko rodovitnost.«²⁹ Ni človečnosti onkraj življenja, je ena temeljnih Kocbekovih deviz, kot spada k njegovi drži to, da več človečnosti pomeni vedno večjo življenjskost.

Vpotegnjenost in intenziviranje življenja sta predpogoj, da sploh stopimo v zgodovino in pridobivamo moč stvariteljske odgovornosti, in to je pričakoval tudi od slovenskih izobražencev, teh, ki so odgovorni za duhovno kulturo, še posebej. Zato leta 1938, ko je čas že zelo spolitiziran, opozarja na nujnost, da ostajamo povezani s časom – sam uporablja izraz *časnost* – in položimo temelje za uspešno slovenstvo. »Kadar bo človek v Slovincu premagal svojo svetobežnost in prerastel bojazen z junaštvom, bodo družbene, kulturne in politične dolžnosti postale ponosne pravice neugonobljivih ljudi.

Slovenec mora postati predvsem notranji silak. Hočemo suverenega slovenskega človeka, ki mu bo notranja svoboda pogoj zunanje in zunanja svoboda plačilo notranje.

Kadar pa so suvereni njegovi člani, je slej ko prej suveren tudi narod sam. In četudi ga stiskajo še taka nasilja, ga ne bodo nikdar oslabila ali uničila.«³⁰ Z osebnim angažmajem in pisanjem se je v svojem času odločil za junaški prevzem usode slovenstva in pri tem čutil potrebo, da jasno in enoznačno pove, da noče biti zraven pri nastajanju kakšnega enostransko naravnega gibanja, želi biti daleč od vsakršne ločitve duhov, želi pa biti s tistimi, ki jih povezuje vera v človekovo dostojanstvo.

Zvest temu realizmu opozarja, »da se ne smemo zateči ne v hiliazem idej ne v absolutnost snovnih činiteljev, ampak v osebo, ki je središče človeške resničnosti. Človek kot oseba je na koncu koncev najvišji ostvarjeni smisel in njegovo osebno življenje je poglavitno torišče življenjskih odločanj.«³¹ Tu je treba dodati, da je človek oseba takrat, ko je nosilec vrednot in v skladu z vrednotami tudi deluje, kar poudarjata tako personalistična smer kot filozofija življenja. Sama vrednota (arete) je nerazvezljiv spoj, konjunkcija med idejo (vednostjo) in delovanjem. Skratka, delujem na podlagi določene vednosti in pri tem vztrajam na doslednem sovpadanju med tem, kar vem in kako delujem. Nisem v praksi eno in nekaj povsem drugega s svojo pripadnostjo teoriji, ideji oziroma nazoru. Človek, ki tako drži premore – ki je med drugim tudi sokratovska – je odličnik, dobesedno aristokrat. Vemo, da je Kocbek imel personalizem zelo rad, se z njim poistovetil, tako da po tej plati lahko govorimo o njem kot o slovenskem personalistu in hkrati filozofu življenja.³²

Kot narod smo to, kar smo skozi zgodovino postali, in ta nam v primerjavi z drugimi ni bila naklonjena. Kako obstati in preživeti, je bila naša stalnica. Med vojno se Kocbek sprašuje o možnostih, da se stvari enkrat že spremenijo, na boljše, nam v prid. Toda zaveda se, da smo razvili značajske poteze, ki niso spodbudne, zato o slovenskem človeku zapiše: »Dolga stoletja je neprestano buden in napet, noč in dan straži, da obrani sebe in svoje; posledice so bile neogibne, nagonsko nezaupen in zavestno previden je razvil interesno prizadetost in vzročno razvidnost; v nenehni, zvečine drobnjakarski obrambi je postal konservativno navezan na majhno, sramežljivo domačnost, na čim ožjo zamejenost; vse, kar imamo ali smo dosegli, smo na tak način iztrgali iz kaosa narave ali iz žrela sovražnih sil;

²⁹ Prav tam, str. 65.

³⁰ Prav tam, str. 67.

³¹ Prav tam.

³² Več o odnosu Kocbeka do filozofije življenja gl. članek Cvetka Hedžet Tóth: *Kocbekova etika življenja*, 2000, Ljubljana 2005, št. 174–176, str. 155–182.

že dolgo nismo več veselo gonska, sproščena in neprizadeta bitja; nasprotno, zaradi svojega refleksivnega in konservativnega reševanja smo se zapletli v nevarne sublimacije, v preračunanosti in koristi; vedno bolj smo se zatekali v svet vrednot, idej in kvalitet, in vedno manj smo verovali v enotnost in skladnost življenja.«³³ Ostaja seveda vprašanje, kaj nam je želel dopovedati s to svojo ugotovitvijo o *enotnosti in skladnosti življenja*, recimo, kako ju doseči in s čim.

Vendar je trenutek, v katerem sprašujem, čas zaznamovan z globalizacijo in Združeno Evropo in marsikdo je »v prazničnem deliriju velikoevropskega«. ³⁴

Tudi Kocbek je v svojem času od Evrope precej pričakoval in v članku *Mali in veliki narodi* (Dejanje, september 1939) izrazil zaupanje v prihodnost tako malih kot velikih narodov znotraj – kakor jo takrat sam imenuje – federativne ureditve Evrope. Ta naj bi se po njegovem takratnem uvidu kot nova Evropa odrekla totalitarni državni tvorbi na podlagi znamenja sile, kjer se »spajajo v ljubosumno mitično enoto zemlja, človek, kapital, duh in kri«. ³⁵ Vizija sveta, ki ga je imel Kocbek pred očmi je bil počlovečeni prostor, ki bi tudi nam, Slovencem, kot majhnemu narodu dajal priznanje, in pred slabimi sedemdesetimi leti je izrazil tole pričanje in hkrati upanje: »Nova Evropa se mora zgraditi pod znamenjem celotnega, osebnega človeka, njemu morajo služiti državni stroj, gospodarski red in duhovne vrednote. Vse, kar je, mora pomagati k človekovi osebni dopolnitvi.« ³⁶

Njegova takratna pričakovanja niso majhna in verjel je, še bolj pa pričakoval, da bo Evropa zmožna urediti svojo ekonomijo »v velikih, naravnih kompleksih, ki ne bodo nujno povezani niti z državami niti z anonimnimi družbami, in kadar bo nastal v njej nov politični red, ki se bo spojil s človekovim osebnim smislom, takrat bodo zaživel mali narodi v svoji izredni vrednosti.« ³⁷

Bodo ali bomo zares?

Tu danes, ko še vedno beremo Kocbekova dela in že po stoti obletnici njegovega rojstva, ne moremo mimo krutega vprašanja, ali je zdajšnja Združena Evropa blizu idealu, v katerega je verjel on sam. Gre namreč za ideal, ki spada k njegovemu pojmovanju smisla *metafizike slovenstva*, toda realnost današnje Evrope je med drugim taka, da si povsem upravičeno postavljamo vprašanje, mar ni ta Evropa, ki nastaja in v kateri smo že, po nekem sicer nerazumljivem scenariju združevanje na podlagi velikega kapitala – če je tako, potem vemo, kam pelje takšna razvojna logika kapitala. Vsekakor v nič obetavnega, in ker smo še, gledano v zdajšnjih najširših svetovnih okvirih, hkrati v času globalizacije, to pomeni, da gre za prevlado ekonomije v svetu, ta svetovnotržna metafizika pa globalizacijo spreminja v nekaj zelo negativnega, v globalizem. ³⁸ V njem ni prostora za kaj solidarnostnega, kajti zakoni ekonomije se obnašajo do malih narodov zelo netolerantno in represivno.

Se bo Evropi uspelo uspešno iztrgati diktatu ekonomije, celo premoči ekonomije nad politiko – na nas je, da opazujemo. In morda je tu vsaj malo upanja, da so razmere kljub vsemu še alternativne in večznačne.

2. Domovina – človekova samobit

Kocbek doživlja svoje slovenstvo na potovanjih po evropskih državah, celo stopnjuje se. Kot popotnik poroča o svojem domoljubju, evropejstvo je ves čas navzoče, posredno sicer, vendar nas spremlja na vseh njegovih potovanjih in vračanjih.

³³ Edvard Kocbek: *Slovensko poslanstvo*, str. 85.

³⁴ Karl-Markus Gauß: *Evropska abeceda*, str. 120.

³⁵ Edvard Kocbek: *Mali in veliki narodi*, nav. iz *Svoboda in nujnost*, str. 91.

³⁶ Prav tam.

³⁷ Prav tam.

³⁸ Ulrich Beck: *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1998.

Njegovi potopisi se omejujejo na Evropo, znotraj nje seveda najprej doživlja svoje slovenstvo, ki je njegov dom, najbolj pristno domovanje in najbolj naravna izhodiščna vez z življenjem in s celotnim kozmosom.

Na poti v Assisi v Italiji poleti leta 1925 se mu je pridružil Pino Mlakar in vtise s tega potovanja je Kocbek strnil v zapis *Domovina*; tekst je bil objavljen naslednjo leto. Na meji z Italijo svoje doživljanje domovine opisuje s prijetno in sugestivno melanholijsko: »Domovina je sladka: Tegob tegoba. Mehko naročje. Ležišče rož. Hladen požirek. Preroška žalost v očeh. Moja skrivnost. Dolgo je zorelo v meni to sveto znamenje, danes je pognalo cvet. Ah, ti slovensko razpoloženje, zakaj tako opojno dehtiš?«³⁹ Mladi bogoslovec ob koncu prvega letnika svojega študija v Mariboru začuti, da ima domovino, in to sproža v njem pesniško in praznično razpoloženje, ko se pogovarja z ljudmi tako daleč od svoje domovine, vidi da tamkajšnji človek ne more nikogar od nas sovražiti. Vse rado živi in ob pogledu na kaj lepega vsakemu od nas s podobnim žarom zasvetijo oči, kot da bi iz človeka planilo samó človeku lastno priznavanje in spoštovanje življenja.

Tudi sredi Apeninov Kocbek začuti takšno občutenje življenja, predvsem veselje do bivanja, ki ga uteleša zavest o domovini, ki je, ter trajno čaka in ga pričakuje. Na obali gleda dekle v modrem in ob njej doume večno, nemirno hrepenenje mladosti. Svet njegovih sanj in doživljanj ter stvarnost, v kateri se giblje, sta eno, njegov eksodus notranjosti in potovanje skozi zunanji svet ne dopuščata jasnih in ostrih meja. Vse je nekje na meji, pregreto s sanjami, ki si jih upa na glas izgovarjati in zapisovati. In ko je prišel trenutek odhoda, se je zemlja začela premikati vedno hitreje – domov gre, in potopis je sklenjen s temle zapisom: »In zdaj sva spet pri Tebi. Domovina –.«⁴⁰

Potreba po domovini je morda že nekakšna naravno nujna prvobitnost in vsaj Kocbek nas prepričuje, da gre celo za *človekovo samobit*. Želel je obvladovati konkretnost in spontano je čutil odpor do abstraktnosti, ki so neživljenjske in uperjene proti življenju. Od človeka in ljudi je pričakoval *darežljivost*, te pa ni, če se življenje mora ukloniti kakemu univerzalizmu, in žal smo jim bili Slovenci vedno preveč naklonjeni, zato v prispevku *Tujstvo* s podnaslovom *Odlomki iz nemškega dnevnika* iz leta 1969 ugotavlja: »Nekritično razumljeni in prevzeti univerzalizmi so nam zakrivali in preprečevali temeljne in pozicijske oblike učlovečevanja, ker so z irealno strastjo hranili v nas večvrednostna slepila, ki naj bi z njimi nadomestili svojo majhnost, izpostavljenost, negotovost. Vse te hipoteze pa so ustvarjale v nas veliko hujše posledice, kajti realno negotovost so zamenjale z irealno negotovostjo, nevarnosti so postale neoprijemljive, napor z vidnim je postal boj z mlini na veter. Zato ponavljam: drama slovenske zavesti je v neprenehnem podleganju slovenske specifičnosti univerzalizmom, ki v sedanjem stadiju človeškega razvoja nujno nastopajo kot orodje močnejšega, tistega, ki ga je doslej še vsaka sila spravila v skušnjava nasilja. V sleherni premišljeni in suvereni odločitvi moramo Slovenci biti in ostati izraz svoje bitne kohezije, kajti izkušnja kar naprej pravi: slovenstvo je toliko kakor človeškost.«⁴¹ In ravno ta človeškost ga je ogromno stala, ko je skušal pojasniti, v čem sploh je, in še bolj, kako nam je dosegljiva, še posebej ko smo kot narod upornikov vzeli usodo v svoje roke.

Kocbek nam pove, da človek postane upornik takrat, ko se spopade z usodo, in jo želi pokončati, ker je krivična. Uporništvo je nekaj povsem prvobitnega, povezano z naravo in njenim dogajanjem, ter hkrati človeško hotenje preseči omejenost, krutost, celo brezupnost vseh danosti, kot je to bilo v vojni in še pred tem v naši zgodovini.

³⁹ Edvard Kocbek: *Domovina*, nav. iz ZD VIII, str. 344.

⁴⁰ Prav tam, str. 355.

⁴¹ Edvard Kocbek: *Nezbrana potopisna proza, Tujstvo – odlomki iz nemškega dnevnika*, nav. iz ZD VIII, str. 339–340.

S tem, kar je Kocbek imenoval razvit »kozmični čut«, ⁴² nam pojasnjuje, da je uporništvo najprej in docela naravno občutenje življenja, ki je in trajno ostaja pravica do življenja in obstoja majhnega naroda in vsakega posameznika v njem.

Ostati prizemljen, negovati onaravljen odnos do sebe in sveta, tudi v tem smislu, da etika ni človekova proti-narava, je občutek, ki ga spremlja celo sredi najintenzivnejšega povojnega političnega življenja v letu 1945. V njegovem *Dnevniku* iz tega obdobja dobimo zapise, ki govorijo o »monumentalni veličini življenja, sveta in človeka«, in ko ugotavlja, da se preveč vdaja skrbi in zaskrbljenosti, ki jo prinaša vsakdanjost, čuti, da v njem nekako pohaja moč kozmičnega čuta, kajti premalo se odpira naravi, kozmosu »in vsemu, kar sem nekoč imenoval poševne nenadnosti«, ⁴³ v njem se oglašča poetizacija sveta, občutenje, ki je pri njem tako zelo močno, da obžaluje, ker ga je preveč okupirala politizacija. Njegova miselna naravnost je do skrajnosti povezana s konkretnostjo in ta čut ga vedno varuje pred politiko in mu v bistvu preprečuje, da bi postal poklicni politik. S svojo etiko življenja pa uspe prebrati politično nastrojenost in danes, že po izteku socializma, osupnemo nad njegovo oceno, ki jo je zapisal 3. septembra leta 1945 s katero je podal tole kritično ugotovitev: »Vedno bolj sem zaskrbljen nad hitrostjo in grobstvo, s katero partija – od Tita navzdol – gradi novo, centralizirano Jugoslavijo. Imam občutek, da se slovenski narodni program ne bo izpolnil niti po zemljepisnem edinstvu niti po politični suverenosti in gospodarski neodvisnosti.« ⁴⁴ Žal mu ni bilo dano, da bi doživel sesutje nečesa, kar po njegovi presoji že na samem začetku ni bilo obetavno. Vizionar torej, ki je najprej znal brati iz konkretnosti same – ničesar drugega.

Kocbekova usoda poeta izbruhne kot protest proti zasvojenosti s politiko, in ta zasvojenost očitno izhaja iz univerzalizmov in njegovo uporništvo, ki se kaže tudi kot skrb za slovenstvo, ne more molčati. O kakšni *etiki molka* pri Kocbeku ne moremo govoriti.

Kaj so posledice univerzalizmov, je doumel že pred vojno in v članku *Slovinci in politika*, ko je analiziral posledice premoči univerzalizmov v naši zavesti nad zgodovinskim položajem, zato je moral zapisati: »Univerzalizem pomeni abstraktno, netvorno razširjanje razumske in čustvene vednosti, določen zgodovinski položaj pa pomeni dejansko in tvorno sproščevanje celotnega življenjskega občutja.« ⁴⁵

Kako blizu ali daleč temu sta dva univerzalizma sedanjosti, samo še nedavni kot »bratstvo i jedinstvo« in trenutno zdajšnji v podobi Združene Evrope in povrhu globalizacijsko usmerjeni? Kocbek je pričakoval, da v sebi premagamo »idejno statiko in moralistično vezanost ter proti njima postavimo življenjsko odprtost in zgodovinsko sproščenost kot pravi pogoj zdrave človekove narave in zavesti.« ⁴⁶ Tako narava kot zgodovina sta prostor boja za človekovo veličino, med vojno je v *Tovarišiji* še posebej izpostavil pomen zgodovine, kajti človek se »edino v njej more razviti, v njej more doživeti vrednote, v njej more odkriti naravo, sebe, veselje in prihodnost. Edino v njej more odkriti pot v večnost.« ⁴⁷

Leta 1963 priznava, da je bila naša nesreča v tem, ker »si svoje človeškosti nikoli v zgodovini nismo mogli zdravo uresničiti in se zemeljsko uravnotežiti.« ⁴⁸ Toda Kocbek je hkrati vizionar, ki je skušal s svojimi nazori slovenstvu posredovati tudi kaj spodbudnega, zato nas glasno opozarja, česa ne smemo več početi in kaj bi veljalo za naš obstoj negovati oziroma upoštevati.

⁴² Edvard Kocbek: *Tovarišija*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1972, str. 238.

⁴³ Edvard Kocbek: *Dnevnik 1945* (ur. Mihael Glavan), Cankarjeva založba, Ljubljana 1991, str. 31. Izdajatelj Kocbekove zapuščine nam že na ovitku knjižice *Dnevnik 1945* deklarativno jamči tole: »V njegovih dnevnikih od septembra do konca leta 1945 ni nič dodanega, nič izpuščenega, nič spremenjenega.« Skratka, gre za zgodovinsko verodostojnost.

⁴⁴ Prav tam, str. 25.

⁴⁵ Edvard Kocbek: *Svoboda in nujnost*, str. 97.

⁴⁶ Prav tam, str. 96.

⁴⁷ Edvard Kocbek: *Tovarišija*, str. 247.

⁴⁸ Edvard Kocbek: *Svoboda in nujnost*, str. 240.

Tukaj zelo izstopajo njegova razmišljanja o našem jeziku, ki nam mora biti in ostati vir samozvesti in samobitnosti, zato pove: »Vsak narod se mora prej ali slej tako poistiti s svojim jezikom, da mu postane nezamenljiv in kongenialen izraz, njegova najintimnejša resnica, njegova narava.«⁴⁹ Še odločnejši je s trditvijo, da jezik nikoli ni »sredstvo do cilja, ampak del človekove samobiti. Jezika se naučimo hkrati s svojim počlovečevanjem.«⁵⁰ Zato po Kocbeku k *metafiziki slovenstva* – in metafiziko bi v tem kontekstu opisala kot pot do duše in duha dobe – spada etika jezikovne izraznosti, kajti jezik je »izraz medčloveškega razmerja«. Vsaka izrečena beseda je »tudi pozivanje«, obračam se »na bližnjika«,⁵¹ govor je zato medčloveški prostor, in ta prostor Kocbek imenuje z izrazom domačija, ki je mnogo več od geografskega in tradicionalnega področja. Govoriti svoj, materni jezik je po njegovem isto kot posebno doživljanje sreče, kajti pomeni domačnost. Ta ideal bivanja domovanja je univerzalen zaradi tega, ker Kocbek vse, kar dojema, razume še v svetovnem okviru, tudi krize našega slovenstva sveta ne razume drugače kakor del krize planetarnih razsežnosti. Nobene antropologije ni in ne more biti brez bivanjske, ontološke utemeljitve, in tu je Kocbek tako dosleden, da je vsakemu filozofu zgled.

Biti ali ne biti slovenstva Kocbek povezuje s človekovo zmogljivostjo zavzemanja za cilje, ki mu dajejo ustrezna razvojna merila in prizadevanje, ki gradi na pojmu domovanja ali dobesedno v Kocbekovem jeziku na domačiji. Tako je domačija »več od zemljepisnega in tradicijskega območja, več od družbeno zaokroženega in mednarodnopravnega prostora, domačija je usodno enotna in moralno vredna medčloveška intimnost; je temeljno bitno razpoloženje, ker odpravlja bojazen in poraja zaupanje, ker povezuje sosede in ustvarja pluralizem usode. Domačija je organska prvina človeštva, toplo, varno in srečno zavetje človeku, ki je na daljni poti v planetarno občestvo. Slehernemu svojemu prebivalcu omogoča, da veruje, upa in ljubi v skladu s svojo zmogljivostjo nad zemljo in bližnjikom, da pregledneje doživlja usodo, da laže trpi izgubo resnic preostalega sveta, da se izmiri s tujstvom duha, se stvarneje uresniči in mirneje umre.«⁵² Bivati v soglasju sam s seboj, varno, z drugim, bližnjikom in s celim svetom je torej ideal bivanja, ki ne pozna odtujitve. In to srečo je Kocbek izgovarjal samo malo glasneje kakor drugi.

Konkretnost tega občutja strne v tale zapis: »Domačija nas uči, da živimo zgodovino le skozi sebe in skozi svoj izraz, vsako razvojno dobo moramo vzeti scela nase in jo zvesto izživeti, nobene ne smemo le pasivno prenesti ali celo preskočiti, kajti vsaka prinaša resnico, ki mora biti družbeno in moralno zmogljiva.

Zvestoba domačiji je torej izrazito tovariška: nihče se ne reši sam, rešujemo se le skupaj. Nihče ne more brez svoje krivde ostati sam v preteklosti in nihče se ne sme sam napotiti v prihodnost. Vsaka subjektivnost se izoblikuje le kot skupno utemeljena objektivnost. Domačija zavrača brezimnost množic in je nezaupljiva do univerzalnih in kozmičnih idej.«⁵³ Ena sama zavezanost konkretnosti in živemu, živitemu življenju, ki se jima pridružuje ekspanzija upanja v možno odpravo sodobnih odtujitvenih procesov, ki vodijo v brezdomstvo.

Kot narod smo zmožni premagati brezdomstvo in ustvariti vse razmere za domovanje v svetu, in tu je Kocbek dopuščal politična sredstva, čeprav je vedno znova ugotavljal, kako se politika osamosvaja, in namesto da bi bila samo sredstvo, postaja cilj. Toda podobno kot pri Thomasu Mannu⁵⁴ je Kocbekov koncept politike v bistvu etizacija sveta, ki počlovečuje, in poskus, da bi natančno določili meje, do kod seže pri Kocbeku politika, je zgrešen. Da je etika z vsem nad politiko, tudi sredi najbolj političnega angažmaja, je in ostaja trajna drža vseh »kocbekovcev« – izraz, ki ni ravno najboljši, povzemam po Matjažu Kmeclu.⁵⁵

⁴⁹ Prav tam, str. 236.

⁵⁰ Prav tam, str. 235.

⁵¹ Prav tam, str. 232.

⁵² Prav tam, str. 234.

⁵³ Prav tam, str. 235.

⁵⁴ Gl. Thomas Mann: *Kultur und Politik* (1939), nav. iz *Gesammelte Werke* (GW) I–XIII, *Reden und Aufsätze* 4, GW XII, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 1990, str. 853–861.

⁵⁵ Gl. Peter Kovačič Peršin: *Metafizika besede*, Društvo 2000, Ljubljana 2001, str. 212.

Pri tovrstni politizaciji gre za angažirano človečnost oziroma solidarnost, in kot vidimo, se ta koncept politike pri nas obnavlja, in verjetno bo tukaj vsaj dvoje področij preverjalo našo solidarnostno naravnost. Prva je sociala, druga kultura in morda solidarnostni potencial teh, ki odločajo, še ni pošel kljub naraščajočemu turbokapitalizmu, čeprav ni nikogar, ki bi bil pripravljen priznati, da je »zakotil« kapitalizem. Biti kapital in oblast, hkrati pa uganjati kako levičarsko retoriko, pušča človeka v breznu bivanja tiste brezizhodnosti, ki sicer revnega, lačnega in pretepenega tolaži – ojoj, siromak, kako so te pretepli –, hkrati pa se zaveda, da je storil vse, da je prišlo do neenakosti, ki pretepajo in bodo še teple.

Ne kaj ima Kocbek ponuditi nam, ampak prej, kaj ima sedanjost ponuditi Kocbeku je vprašanje, ko kdo izmed nas tako kot Kocbek analizira dogajanje v zdajšnjem trenutku. Smo mi – in vprašanje je v Kocbekovem duhu – zmožni soočenja z odtujitvenimi procesi v času internetne komunikacije in globalizacije v tem smislu, da bi jih znali presegati in v svetu, ki mora ostati »naša domačija«, zares domovati? Tudi Marxu je oporekal, saj odtujitve ni razložil dovolj človeško: »On je namreč videl v alienaciji premalo ontološkega in preveč sociološkega poudarka.«⁵⁶ Bil je to čas, ko je svet okrog njega dejansko bil zaklinjalec Marxa in oporekati mu je bila stvar nemajhnega napora in korajže. Nihče od nas tega takrat ni zmožel, še manj upal – povejmo in priznajmo naravnost.

Že leta 1940 je Kocbek pisal o našem pomanjkanju *čuta za politiko*, in da ne bo nesporazumov, ta čut seveda ni isto, kot je volja do oblasti in do politične premoči – tipična gesta liberalizma, ki ga bo sesula, če tega ne bo korigiral seveda najprej sam pri sebi.

Večkrat omenjeni prispevek *Slovenci in politika* je dejansko zapis o *antropologiji politike*, ki nas kot narod skuša opogumiti, da se enkrat že odpovejmo »prevladi ideološko pojmovane politike nad zgodovinskim pojmovanjem politike«.⁵⁷ Z naivnim optimizmom smo se prepuščali nečemu svetovljanskemu in s prevzemanjem tega, kar je sicer značilno za druge, velike narode razreševali nekaj, kar sploh ni bilo povezano z nami.

Kot da bi nam Kocbekova politična antropologija svetovala, da se najprej naučimo prisluhniti svojemu lastnemu življenju in predvsem njegovim potrebam. Kot drugo, kar izhaja iz njegove politične antropologije, je pojmovanje kulture našega naroda, ki je med drugim zaradi naše obsedenosti s svetovljanstvom – po Kocbeku kozmopolitstvu – pripeljal narodovo elito »v novo napako, ko je v želji po tvornosti premočno poudarjala kulturno funkcijo majhnega naroda.

Ta napaka ne obstaja toliko v dejanskem težišču naroda v kulturi kot v neki posebni sramežljivi miselnosti, da so majhni narodi določeni pač le za kulturno ustvarjanje, za nenevarne sfere duha, in da jim izrazito narodnopolitično oblikovanje ne pristoji.«⁵⁸

V smislu ozaveščanja naše življenjske dinamike, tako prostorsko kot časovno, »mora čimprej stopiti resnična slovenska politična volja«⁵⁹ in ravno ta volja sodi k naši, metafizični utemeljitvi slovenstva. Je takšna volja ta trenutek prepoznavna – recimo, da jo dopuščamo, kljub strankarski razcepljenosti? Eden izmed prepoznavnih znakov takšne volje bi bil razvit solidarnostni čut, ki krepi voljo življenja v vseh ljudeh – boj za zgolj preživetje nas sooča s situacijo, ki je nekako že zunaj tega, kar je predvideval Kocbek s svojimi zaupanjem v napredek. Četudi se je marsikaj načrtovanega sesulo, slogan, da je šlo za upanje, ki se ni nikdar zgodilo, ne more zavreči solidarnostnega čuta kot izrazito etičnega naboja znotraj politične volje, ki se mora zavedati, da politika ni sama sebi namen, da končno ni cilj, ampak samo sredstvo – toda žal nam ta cilj ni več tako transparenten, kot je to bilo v Kocbekovi generaciji.

⁵⁶ Edvard Kocbek: *Dnevnik 1945*, str. 37.

⁵⁷ Edvard Kocbek: *Svoboda in nujnost*, str. 97.

⁵⁸ Prav tam, str. 97–98.

⁵⁹ Prav tam, str. 98.

Morda nas bo sprotno določanje ciljev vsaj deloma razbremenilo preteklosti, ki ostaja na neki način trajna, premakljiva pa samo toliko, kolikor skušamo preteklo jemati iz prihodnjega in ne obratno; s pomočjo filozofa Ernsta Blocha je pri nas med prvimi na to opozoril ravno Kocbek. V svetu, v katerem domujemo, v duhu Kocbekove drže zgodovina opozarja, da človek mora ostati avtonomen, svoboden in neodvisen, morda s kančkom upanja, da je tudi to pot, kako postajamo zgodovinski, in vsaj junakom v novelah, zbranih v delu *Strah in pogum*, je takšno možnost izrecno dopuščal.

Kulturno in politično nista usoda in prisila, ampak sta, kot je poudarjal Kocbek, samo izbira in zavestna odločitev, toda tako zelo konkretna, da vsem pač ne moreš biti vseč, in Kocbekov življenjski opus to dejstvo prepričljivo dokazuje. Časi pred nami verjetno ne bodo poznali takih izbir in odločitev, kot jih je medvojna generacija.

Če bo nam uspelo negovati in ohranjati kozmični čut in prvinskost občutenja življenja, kar je s svojo življenjsko filozofijo dojemal in o čemer je razmišljal Kocbek, pa je nekaj, kar velja upoštevati, saj gre za to, na kar je Kocbek izrecno opozarjal, namreč za *svetost življenja*.⁶⁰ Bistvo te svetosti je v ohranjanju življenja in vse svetovne biti. Kozmični čut je zdaj transparenten in razumljiv, tako kot tudi naša pravica, da v tem tako kratkem življenju domujemo; takšne svetosti bivanja pa ne velja zapraviti.

Toda izzivi, ki so pred nami, niso spodbudni, kajti, če sprejemem tezo, da so prejšnji časi bili zaznamovani s premočjo in celo diktaturo ideologije, smo zdaj že pod diktaturo kapitala. Še izrazje se menjava: ne več socialna država, ampak država kapitala. Vsak dan bolj in samo še kakšni spretni politični modrosti bi (bo) morda uspelo, da služenje kapitalu ne bi bilo skrajno.

⁶⁰ Gl. še Cvetka Hedžet Tóth: *Kocbekova etika življenja*, Globoko zgoraj – Zbornik o Edvardu Kocbeku (ur. Peter Kovačič – Peršin), 2000, št. 174–176, Ljubljana 2005, str. 155–182. Cvetka Hedžet Tóth: *Kocbekov jezik domotožja* (1. del), Znamenje, št. 5–6, Petrovče 2005, str. 3–12. In Cvetka Hedžet Tóth: *Kocbekov jezik domotožja* (2. del), Znamenje, št. 1–2, Petrovče 2007, str. 12–23.

Velko S. Rus; Ksenija Zečevič; Staša Doležalek; Polona Kalc

Slovenski pesnik in španski slikar prvič skupaj: stališča do slovenskega pesnika Srečka Kosovela v kontekstu raziskave spremembe stališč do Pabla Picassa: Kosovelov konstruktivizem v konstrukt “Picasso eksperimenta” Corrozi in Rosnowa (1968): asociacije, pol/obletnice, izkušnje in izhodišča za delo naprej

Rus, Velko S., Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo

Zečevič, Ksenija, Ljudska univerza Koper/Universita Popolare Capodistria.

Doležalek, Staša, Zdravstveni dom Trbovlje: Center za duševno zdravje otrok in mladostnikov.

Kalc, Polona, Univerzitetni klinični center Jena, Nemčija, Oddelek za nevrologijo.

Srečko Kosovel

Povzetek

Slovenski pesnik in španski slikar prvič skupaj: stališča do slovenskega pesnika Srečka Kosovela v kontekstu raziskave spremembe stališč do Pabla Picassa: Kosovelov konstruktivizem v konstrukt “Picasso eksperimenta” Corrozi in Rosnowa (1968): asociacije, pol/obletnice, izkušnje in izhodišča za delo naprej

Naša raziskava je modificirana analogija raziskave, ki sta jo leta 1968 izvedla Corrozi in Rosnow in ki je znana kot “Picasso” eksperiment.

Objekt evalvacije v naši raziskavi pa ni bil slikar Pablo Picasso, ampak zelo znani slovenski pesnik Srečko Kosovel (konstruktivist). Devet razredov (tretjih letnikov) dijakov in dijakinj iz štirih slovenskih gimnazij je sodelovalo v raziskavi ($n = 237$, od tega 135 deklet, povprečna starost udeležencev/udeleženk je znašala $M = 17.3$ let ($SD = 0.51$).

Oblikovani sta bili t. i. konsonantno in disonantno sporočilo, ob tem pa še dvodelno pisno sporočilo (pozitivni in negativni prepričevalni tekst) na temo Kosovelove konstruktivistične poezije. V skladu z namenom raziskave so bile oblikovane tudi ustrezne lestvice stališč. V obeh raziskavah (v naši in v Corrozi-Rosnow) so bile preverjane iste/enake hipoteze: ko so pozitivna ali negativna ojačanja predstavljena neposredno “pred” ali “po” dvodelnem prepričevalnem sporočilu, naj bi se mnenja/stališča spreminjala v smer kateregakoli (pozitivnega ali negativnega) argumenta, ki je časovno bližji/ stičnejši s pozitivnim ojačanjem (=konsonantna trditev), oz. časovno “oddaljenejši” od negativnega ojačanja (=disonantna trditev).

V primerjavi z raziskavo Corrozi in Rosnow- a smo dodali še “meritev” nekaj mesecev kasneje. Omenjen avtorja sta (1968) potrdila tri od štirih pričakovanj, Naši rezultati so v “neposredno potem” pogoju potrdili “samo” eno hipotezo (v DB (dissonant before) pogoju, v dveh pogojih smo potrdili ustrezno smer spremembe, vendar statistično nepomembno ($p > 0.05$). Za obdobje nekaj mesecev kasneje pa smo pomembno potrdili dve od štirih hipotez, za DPr (dissonantna prej) ter za DPo (dissonantna potem).

Potrdili smo pričakovanja, da imajo udeleženske v vsakem od treh obdobj (pred eksperimentom, neposredno po eksperimentu in nekaj mesecev kasneje) pomembno pozitivnejša stališča do Srečka Kosovela od udeležencev.

Nismo odkrili pomembnih razlik v stališčih do Srečka Kosovela (v nobenem od treh obdobj preizkusa) med osmimi eksperimentalnimi pogoji (in enim kontrolnim), pri čemer je bil vsak pogoj oblikovan kot zaporedje konsonantnih/dissonantnih trditvev (na temo ...) in dvodelnega prepričevalnega sporočila v zvezi s Srečkom Kosovelom.

Potrdili smo pričakovanja, da imajo udeleženske v vsakem od treh obdobj (pred eksperimentom, neposredno po eksperimentu in nekaj mesecev kasneje) pomembno pozitivnejša stališča do Srečka Kosovela od udeležencev.

Nismo odkrili pomembnih razlik v stališčih do Srečka Kosovela (v nobenem od treh obdobj preizkusa) med osmimi eksperimentalnimi pogoji (in enim kontrolnim), pri čemer je bil vsak pogoj oblikovan kot zaporedje konsonantnih/dissonantnih trditvev (na temo ...) in dvodelnega prepričevalnega sporočila v zvezi s Srečkom Kosovelom.

Prikazani so tudi pisni odgovori na vprašanja t. i. odprtega tipa, postavke stališčnih lestvic v različnih obdobjih pa so predstavljene tudi z grafično solucijo večrazsežnostnega lestvičenja. postavk stališčnih lestvic v različnih obdobjih aplikacije.

Ključne besede: stališča do slovenskega pesnika Srečka Kosovela, slovenski srednješolci, »primacy«, »recency«, konsonantne in dissonantne trditve, sprememba stališč, prepričevanje/persvazivnost, dvo-delno sporočilo, slovenski srednješolci, psihologija in poezija, Corrozi & Rosnow, »Picasso experiment«

Abstract

Slovene poet and Spanish painter for the first time together: attitudes toward Slovene poet Srečko Kosovel in the context of the research of attitude changes toward Pablo Picasso. – Kosovel’s constructivism in the construct of “Picasso experiment” of Corrozi & Rosnow (1968): associations, half/anniversaries, experiences and starting points for the work in the future

Our research is a modified analogy of the study, which was implemented in the year 1968 by Corrozi & Rosnow, and which is known as the “Picasso” experiment.

The object of evaluation in our research was a famous Slovene (constructivist) poet Srečko Kosovel, and not painter Pablo Picasso. Nine classes of 3rd year secondary school students (i.e. juniors) from four Slovenian gymnasiums participated in our study ($n = 237$, with $n = 135$ females, with age: $M = 17.3$ years ($SD = 0.51$).

Consonant and dissonant written communication, two-sided written message/ communication (positive and negative persuasive texts) about Kosovel’s constructivist poetry, and attitude scales were constructed for research purposes. The same/ similar hypotheses were tested in both studies (ours and in Corrozi – Rosnow’s); when positive or negative reinforcements are presented (immediately) before or after the usual 2-sided persuasive communication opinions/ attitudes tend to change in the direction of whichever arguments are closer in time to the positive reinforcement (= consonant statement) or farther from the negative reinforcement (= dissonant statement).

In contrast to Corrozi and Rosnow, we added also measuring of the attitudes several months »after« the quasi-experimental manipulation and additional approach of data analysis was employed. The results of Corrozi and Rosnow research (1968) supported 3 of 4 predictions.

Our results, using immediately »after« time point, significantly supported only one, the DB (dissonant before) condition, with two conditions confirming direction non – significantly. Using »several months after« time points, 2 of 4 conditions were confirmed significantly, namely DB and DA (dissonant after) significantly confirming primacy direction.

We confirmed expectations that female participants in each of three time points (before experiment, immediately at the end and several months after the end) significantly differ from male participants, having more positive attitudes toward the poet Srečko Kosovel.

We discovered no significant differences, in attitudes toward Srečko Kosovel (in any of three time points) among eight experimental conditions (and one control), each experimental condition formed with sequence of consonant/dissonant statement and two – sided persuasive message about the poet Srečko Kosovel.

The written answers to the so-called open questions are also presented, so as the graphic solutions of multidimensional scaling of items of attitude scales from different time points of application.

Key words: attitudes toward Slovene poet Srečko Kosovel, Slovene students, primacy, recency, consonant & dissonant statements, attitude change, persuasion, two sided message, psychology and poetry, Corrozi in Rosnow, »Picasso experiment«

Uvod

Čisto na koncu leta 2022 je izšel zbornik z naslovom "Psihologija v različnih intra- / inter-disciplinarnih kontekstih / povezavah: zbornik ob 70. letnici Oddelka za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter ob nekaterih drugih obletnicah.« V njem je (ista) skupina so/avtorjev_ic (kot v aktualnem prispevku) objavila prispevek (v angleškem jeziku) z naslovom »Effects of persuasive communication, containing consonant and dissonant sentences, and their position regarding two sided message, as positive and negative 'reinforcements' (moods / feelings / emotions) in attitude change«. (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc, and Bajec, 2022 275-294). Omenjeni prispevek je izzval kar nekaj »prikritega« interesa med različnimi strokovnjaki_njami, oz. med različnimi skupinami bralcev_k. Bilo je kar nekaj predlogov, da pripravimo tudi njegovo različico v slovenskem jeziku. Le-ta je sedaj v precejšnji meri pred vami, spoštovani_e bralci_ke, hkrati pa je pričujoči prispevek nekoliko razširjen, saj smo mu dodali nekaj novih raziskovalnih opcij, pa tudi zasnova celotnega prispevka je nekoliko drugačna in skuša biti, vsaj deloma, tudi prepoznavno in sprejemljivo intra-/inter-disciplinarna. Upamo, da nam bo ta začetni korak vsaj deloma uspel.

Leto 2023, (v katerem izhaja pričujoči zbornik), je leto pred 120. letnico rojstva Srečka Kosovela (leta 1904), je 50. letnica smrti Pabla Picassa, je 55. pol/obletnica objave "Picassovega eksperimenta" avtorjev Corrozija in Rosnowa (1968), pa tudi 55. obletnica ustanovitve revije *Anthropos*, ki so jo ustanovile tri ustanovne skupine (Društvo psihologov Slovenije, Slovensko filozofsko društvo in skupina družboslovnih (in ne: družbenih) delavcev, ki je reviji za psihologijo, filozofijo ter sodelovanje humanističnih strok "vdahnili" še različna družboslovna znanja. Je tudi 30. letnica izida učbenika enega od soavtorjev pričujočega prispevka, v katerem je bil slovenski javnosti prvič predstavljen "Picasso experiment" (Triandis, 1971) avtorjev Corrozija in Rosnowa (= Rus, V. S. (1993; 1994). *Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba*, Ljubljana: Davean d.o.o.).

Poleg (pol)obletnic na temo prispevka Corrozija in Rosnow-a (1968), smrti Pabla Picassa (1974), **predvsem pa leta pred 120. obletnico rojstva Srečka Kosovela (2024 (1904))**, skušamo pričujoči prispevek uvodno (z željo kasnejšega poglobljanja) povezati tudi s področjem psihologije umetnosti, s psihologijo pesništva, z interpretativno socialno psihologijo in različnimi načini analize vsebine in konteksta. – S tega vidika ni odveč opozoriti na intervju, ki ga je imela Pogoshyan s svetovno znanim pesnikom, Davidom White-om (Pogoshyan, 2023 in interview with David White, *Saying the Unsayable: The Psychology of Poetry . An interview with poet David Whyte*). [Zanimiv je njen komentar: "From time to time, all of us speak in poetic diction. For instance, when someone has to deliver the poignant news of death or loss to someone else, they'll often unconsciously employ poetry. They will choose their words carefully so that there are no defenses against them. They will speak the words in an invitational manner, often repeating them in three different ways, which is a poetic form in many cultures. They will leave silence between words, to allow them to be received by the other person."](https://www.psychologytoday.com/intl/blog/between-cultures/202303/saying-the-unsayable-the-psychology-of-poetry) (Pogoshyan 2023, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/between-cultures/202303/saying-the-unsayable-the-psychology-of-poetry>).

Kot smo omenili, psihologije umetnosti (in pesništva) ne moremo ločiti od narativne, interpretativne in socio-kognitivne/analitične (socialne) psihologije (kreativnosti), le-teh pa metodološko ne moremo ločiti od analize diskurza, analize vsebine in drugih (tudi fenomenoloških) metodološko – epistemoloških pristopov. Tovrstni pristopi nas nenadoma »prestavijo« v neposredno bližino različnih identitetnih analiz (nacionalne/narodnostne, religiozne, etnične, tudi državljanske identitete).

Na zvezo med narativno socialno psihologijo, nacionalno identiteto ter »zgodovinskimi zgodbami« (historical tales) je še zlasti opozarjal Janos Laszlo (2014; Historical tales and national identity. An introduction to narrative social psychology. London: Routledge) (Leto 2023 je 75 let od rojstva pravzaprav enega od pionirjev narativne psihologije in socio-kognitivnih analiz literature (pokojen od 2015)).

Janos presoja, da pri psihologiji literature ne gre samo za spoznavno – kognitivne procese, ampak omenja ekološke koncepte kognitivne psihologije (=odvisnost kognitivnih procesov od različnih kontekstov). Tudi Vojan Rus meni, da nobena umetnina ni samo spoznavna komunikacija, ampak je najcelovitejša duhovno – družbena komunikacija (Rus, 1993, str. 228), naj dodamo še misel Galvana Della Volpe-ja, da ima tudi poezija svojo racionalnost, diskurzivnost in koherentnost (Della Volpe 1991).

V »psihologiji« so, tudi znotraj t. i. »psihologije umetnosti«, nekatere teme, področja in osebe prisotni_e predvsem na način odsotnosti. Tako je npr., med drugim, zaslediti zelo redke poskuse kakršnegakoli obravnavanja (celo zgolj omenjanja (percepcij, emocij, evalvacij ...) umetnosti Pabla Picassa, tudi »znotraj« področij, ki se ponašajo z imeni kot psihologija umetnosti, psihologija kulture, ustvarjalnosti ipd.⁶¹ – Poleg Corrozija in Rosnowa (»Picasso experiment« (1968)) je v letu 2023, torej 50. letnici njegove smrti (aprila 1973) še najbolj uveljavljena razprava o njegovi (domnevni) mizoginiji, s čimer se je v letu/obletnici umetnikove smrti (april, 2023) ukvarjala tudi tako zelo ugledna publikacija, kot je npr. The Washington Post (april 2023: <https://www.washingtonpost.com/arts-entertainment/2023/04/03/pablo-picasso-death-anniversary/>).

Leto 2023 pa je predvsem leto pred 120. letnico rojstva Srečka Kosovela (leta 1904), je 50. letnica smrti Pabla Picassa, 55. pol/obletnica objave "Picassovega eksperimenta", pa tudi 55. obletnica ustanovitve revije Anthropos, ki so jo ustanovile tri ustanovne skupine (Društvo psihologov Slovenije, Slovensko filozofsko društvo in skupina družboslovnih (in ne: družbenih) delavcev, ki je reviji za psihologijo, filozofijo ter sodelovanje humanističnih strok "vdahnila" še različna družboslovna znanja.

Leto 2023 je tudi 30(.) let/nica, odkar je V. S. Rus eksperiment natančneje opisal v svojem učbeniku (Rus 1993, 1994, str. 62 – 64) in ga, nato, sporadično, v različnih modifikacijah skušal izvajati pri vajah iz socialne psihologije na Oddelku za psihologijo FF v Ljubljani (Rus, 1993, 1994, 1997, 1999, 2011a, 2011b, 151 – 152)).

Za leto 2024 pa v zvezi s Srečkom Kosovelom pripravljamo poseben prispevek, in sicer ob 120. obletnici njegovega rojstva, bomo skušali njegovo umetnost obravnavati tudi z vidika analize vsebine /in konteksta njegovih pesmi in jo povezati s sociopsihološko nacionalno identitetno analizo.⁶²

⁶¹ [Celo danes so taki prispevki sorazmerno redki. Eden takih je npr. prispevek Lucinde Hill, ki se v njem ukvarja z Jungovo percepcijo Picassa in abstraktne umetnosti \(= Hill, L. \(2020\). C. G. Jung's perception of Picasso and abstract art, Bangor university \[https://research.bangor.ac.uk/portal/files/29193050/Hill_PhD_2020.pdf\]\(https://research.bangor.ac.uk/portal/files/29193050/Hill_PhD_2020.pdf\)](#)

⁶² Že 19. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigade "Srečko Kosovel" je pokazatelj tega, da so nekatera poimenovanja povzela simbole ne le nacionalne zavednosti, ampak tudi umetniške avantgardnosti in vseh umetniških smeri, načinov, oblik in ekspresij, ki jih je personalizirano simboliziral Srečko Kosovel. Poimenovanje brigade lahko iz današnjega zornega kota ocenimo kot redko prisotno združevanje patriotizma, tradicionalizma v najpozitivnejšem pomenu in različnih zvrsti, ki so preko "modernizma" na lasten, prepričljiv način segali že pred pojavom evropskega "postmodernizma).

Pojdimo sedaj na še nekatere druge vidike našega naslova in tematskega okvirja pričujočega intra-/inter-disciplinarnega prispevka (in poskusov smiselnega “zlitja” novih vsebin, oblik in pristopov): leto 2023 je namreč tudi 55. pol/obletnica objave prispevka avtorjev Corrozi in Rosnow (1968) article v reviji *Journal of Personality and Social Psychology*. Prispevek se je ukvarjal z vprašanjem, kako/koliko se spreminjajo stališča do določenega objekta, če je omenjeni objekt deležen opisa s pozitivnimi in negativnimi argumenti (ali v obratnem vrstnem redu), oboji zajeti skupaj v enem, vendar dvodelnem sporočilu (two sided message/communication); osebe so torej najprej izpostavljene dvodelnemu prepričevalnemu (persvazivnemu) sporočilu (najprej pozitivni, nato negativni, oz. ravno obratno (= dva različna pogoja); vendar to še ni vse: pred dvodelnim sporočilom, ali pa za njim lahko predstavimo še kakšno sporočilo, ki se sicer ne nanaša na objekt stališč, katerih spremembe predpostavljamo. Ta/ka sporočila so lahko ali konsonantna ali disonantna. To pomeni, da se nanašajo na določeno področje, ki sicer ni stališčni objekt, je pa za osebe zelo pomembno; če je sporočilo v skladu z vrednotami respondentov_k, je konsonantno, če je vrednotam /koristim/interesom nasprotno je disonantno; lahko se nahaja pred dvodelnim sporočilom (= primacy (prvotnost)), lahko je za njim, “bližje” dvodelnemu sporočilu (= recency, nedavnost).

V eksperimentu Corrozija in Rosnow-a je bil stališčni objekt slikar Pablo Picasso, oz. njegova slikarska umetnost. Stališča do Pabla Picassa (od tod izraz “Picasso eksperiment”) so bila merjena s posebej za to priložnost konstruirano stališčno lestvico. Disonantna oz. konsonantna trditve (sporočila/komunikacija) pa je “govorila” o tem, da bo šolsko leto (izjemoma) nekoliko podaljšano (disonantna trditev), oz. bodo poletne počitnice nekoliko daljše (konsonantna trditev (za dijake_inje 3. letnikov srednjih šol, sodelujočih v raziskavi). V naši raziskavi pa je bil namesto slikarja Pabla Picassa kot objekt stališč slovenski pesnik Srečko Kosovel; naš poskus “analogne transformacije” in “modificirane replikacije” lahko štejemo za prvi tovrstni poskus po objavi tega relativno neznanega in/ali nezadostno upoštevanega prispevka, leto pred Kosovelovo 120. letnico rojstva, ob 55. pol/obletnici objave prispevka avtorjev Corrozija in Rosnowa, ob 30. letnici njegove prve objave v slovenski strokovni literature (Rus, 1993), ob 50. letnici smrti Pabla Picassa (aprila 1973), ob 55. pol/obletnici ustanovitve revije *Anthropos* (leta 1968 (Revija za psihologijo, filozofijo in sodelovanje humanističnih ved)), pa tudi ob večdesetletnem duhu revije *Anthropos* (znova) skušamo združevati vse doslej omenjeno in pokazati, kako (zelo) različne ravni analize ter interpretacije so možni v “socialni psihologiji” in njenih intra- ter inter-disciplinarnih povezavah psihologije, filozofije, sodelovanja humanističnih strok (pa tudi družboslovnih, ki jih je skušala podajati zlasti skupina družboslovnih delavcev (tretja ustanovna skupina revije *Anthropos*)).

Xxx

Srečko Kosovel je imel/ima, tudi nekaj promotorjev iz tujine. O intervjuju z Marc-om Alyn-om, znanim francoskim pesnikom, npr. poroča Valentina Plahuta Simčič (Plahuta Simčič, V. (2017). Človek, ki je odkril svetu Kosovelove konse.. Blejsko srečanje Pena je obiskal ugledni francoski pesnik Marc Alyn, ki je prispeval k mednarodnemu preboju slovenske poezije (DELO, sobotna priloga,

<https://old.delo.si/kultura/knjiga/clovek-ki-je-odkril-svetu-kosovelove-konse.html>⁶³

63

Navajamo nekaj insertov/odgovorov Marca Alyn-a na novinarkina vprašanja:

<https://old.delo.si/kultura/knjiga/clovek-ki-je-odkril-svetu-kosovelove-konse.html>

Odgovor, kaj se je dogajalo s Srečkovimi konse, smo poskusili dobiti na letošnjem blejskem srečanju Pena, ki ga je obiskal Marc Alyn. Osemdesetletni gospod je v Franciji prava pesniška eminenca, dobitnik nekaj največjih pesniških priznanj, kot so nagrada Maxa Jacoba, velika nagrada za poezijo Francoske akademije, nagrada Društva francoskih pisateljev za pesniški opus, nagrada goncourt za poezijo.

Ludwig Hartinger je v knjigi *Izbrana pisma*, ki je izšla v zbirki *Klasiki Kondorja* pri Mladinski knjigi (=Hartinger, L. (2008). *Izbrana pisma*. Ljubljana: Mladinska knjiga. <https://www.dnevnik.si/181431>) zbral in izbral pesnikovo pisemsko korespondenco. V enem od 148 Kosovelovih pisemskih sporočil, ki ga je Kosovel februarja 1923 v francoščini pisal Carlu Curciu je tudi zapisal nekaj o Ljubljani: "Ljubljana je majhna, vendar ni hudoba. Tudi slovensko ljudstvo je majhno, vendar ljubi. Zelo ljubi in zelo trpi. Njegov simbol je Lepa Vida, to je simbol trpeče ljubezni..." <https://www.dnevnik.si/181431>

Seveda so se z umetnostjo Srečka Kosovela ukvarjali tudi številni domači avtorji, med njimi tudi Janez Vrečko; med drugim je poudaril nekaj vidikov v zvezi s Kosovelovo umetnostjo, osebnostjo in osebno identiteto (Vrečko 2005):

»Svoj izrazito politično priostren program, s katerim je Kosovel februarja 1926 nastopil med rudarji v Zagorju – zelo odzivno jim je predaval o Umetnosti in proletarcu in jim bral svojo Ekstazo smrti – je želel čez nekaj dni ponoviti v Ljubljani, pri tem pa je prišel v konflikt z oblastniki, saj mu je tedanja oblast odpovedala gostoljubje kar v dveh ljubljanskih dvoranah. Naslednji njegov korak bi bil molk ali ilegala, morda pa tudi spor z njegovimi preveč dogmatskim prijatelji. Umrl je dvaindvajsetleten, ne da bi mogel izdati že pripravljeno in z uvodno besedo opremljeno zbirko pesmi *Zlati čoln* niti uresničiti katerega od številnih projektov. Nedoumljivo pa ostaja, kako je bilo kljub temu mogoče tolikšen pesniški in miselni potencial zgostiti v človeško kratkih dvaindvajset let. Na to je odgovoril sam, ko je zapisal, da je bilo njegovo življenje »slovensko, sodobno, evropsko in večno.« (3, 321)« (Vrečko, 2005, 54 – 55;

Janez Vrečko prav tako nekoliko osvetli proces Kosovelovega odločanja in ustvarjanja na področju konstruktivizma (ki vključuje, po naši presoji, izjemno pronicljivo Paternujevo misel na temo Kosovelovega ustvarjanja).

»Teoretik LCK-ja (Literarni center konstruktivistov, op. a.) Zelinski je namreč postavil zahtevo, da mora pesem ohranjati svojo logično pomensko razsežnost glede na celoto pesmi. Ta zahteva je Kosovelu še posebej ustrezala, saj je imel s konsi resne namene glede objave. V svoji definiciji konstruktivizma je Kosovel jasno povzel zahteve LCK-ja in Zelinskega: »Vsebina se hoče izražati v živi, svobodni organski obliki, biti hoče vsebina in oblika obenem, od tod konstruktivizem.« (3, 13).

Iz Kosovelovega pristanka na sintetični moment LCK-ja so končno nastali konsi, kot jih poznamo danes in pomenijo posebnost v evropskem konstruktivističnem kontekstu in enega njegovih vrhov. (gl. Flaker, 1983, 77). V njegovih konsih »znotraj dezintegracije deluje integracija in znotraj modernističnega razbitja še zmeraj klasični red stvari ... Antipoezija se spreminja v poezijo, v 'pesem', ki jo je Kosovel v resnici še zmerom branil.« (Paternu, 102).

+In kako se je Marc Alyn vpletel v zgodbo o neznanem Kosovelu? Najprej moramo poznati nekaj predzgodbe. Kosovel v času življenja ni izdal pesniške zbirke, imel pa je tovrstne načrte. Ob prezgodnji smrti leta 1926 je zapustil približno tisoč neobjavljenih pesmi, številne so bile samo nastavki, skice, fragmenti. Kmalu zatem sta izšla dva izbora njegove poezije (leta 1927 in 1931), po drugi svetovni vojni pa je bil Kosovel prvi avtor, ki je izšel v *Zbranih delih*. Toda v nobeni od teh knjig ni bilo njegovih najbolj radikalnih konsov. Prevod Kosovela v francoščino velja za prvi pomembnejši prodor njegove poezije v mednarodni prostor. Pritegnil je številne ljudi, da so se začeli zanimati za slovensko poezijo. Nemški prevajalec Ludwig Hartinger je, denimo, v antikvariatu na Seni kupil to drobno zeleno knjižico in se tako zaljubil v Kosovelovo poezijo, da se je zaradi njega naučil slovensko in začel prevajati ter celo pisati poezijo v slovenščini.

+Kakšni so bili odzivi na vašo izdajo Kosovelove poezije? Reakcije v Franciji so daleč presegle pričakovanja in nas vse presenetile. Dotlej povsem neznan pesnik majhnega naroda je nenadoma postal francoski pesnik in pomembna mednarodna pesniška osebnost. Knjiga je doživela zares mnogo navdušenih odmevov ne samo v Franciji, temveč tudi v drugih frankofonskih državah in celo v Nemčiji. Kosovel se je res zelo približal francoskemu čutenju. Po več kot štiridesetih letih od izida francoskega prevoda je ta poezija še vedno žareča in ima živo moč.

Kosovel je ustvaril prostorsko, arhitektonsko in vizualno pesem, v kateri ni bilo prostora za abstraktno, naključno, razumno, samoilustrativno pojmovanje besede.«(Vrečko 2005, str. 50) Več razlogov je, zaradi katerih ne smemo spregledati, da je prof. Zoltan Jan⁶⁴ Srečku Kosovelu posvetil posebno pozornost. Zoltan Jan v enem od svojih prispevkov "spregovori" tudi o tem, kako je Kosovel sprejet v italijanskem kulturnem okolju. Takole pravi: "Spontano ga upoštevajo nekateri uveljavljeni italijanski ustvarjalci (Claudio Magris, Angelo Ara, Elvio Guanini, Susanna Tamaro, Gino Brazzoduro, Ferruccio Folkel, Carolus L. Cergoly itd.), pri katerih je mogoče sklepati, da se je pesnik uzavestil v njihovo duhovno obzorje in kar narekuje nadaljnje specifične raziskave, kljub temu da zaenkrat ni bilo mogoče odkriti posebnosti v njihovem razumevanju pesnikovega izpovednega sveta (Jan, str. 16)

<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-BYUJXVYH/c43b1162-9cbf-48e5-abf6-08ea3e9ea743/PDF>.

Na spletni strani Kosovelove knjižnice v Sežani (<https://www.kosovelova.si/srecko-kosovel-1904-1926/>) lahko preberemo tudi naslednje:

»Oktobra leta 1922 se je vpisal na ljubljansko univerzo. Na Filozofski fakulteti je obiskoval predavanja iz romanske književnosti, slavistike, filozofije in zgodovine umetnosti.

V času študija je Kosovel objavljajl v številnih publikacijah: Zvonček, Novi rod, Trije labodi, Vidovdan, Ljubljanski zvon, Dom in svet, Ženski svet, Gruda, Mladika, Edinost ... Pogosto je javno nastopal s predavanji na literarnih večerih, objavljajl glose in eseje; poleg poezije je pisal tudi prozo in dramske osnutke. Izjemnega pomena so tudi njegova bogata korespondenca in dnevniki.

Jeseni leta 1924 je spoznal Cirila Debevca, s katerim je ustanovil Literarno-dramatični krožek 'Ivan Cankar', v okviru katerega so se člani sestajali na bralnih ali debatnih večerih, organizirali predavanja in obiskovali kulturne prireditve. Leta 1925 je krožek dobil svoje glasilo, revijo [Mladina](#).

Iz pisem prijateljem in bratu izvemo, da je oktobra leta 1925 pripravljajl svojo zbirko *Zlati colni*; izbrane pesmi je prepisoval in pripravljajl za tisk. Zbirka ni bila izdana v času njegovega življenja in Kosovelov izbor pesmi ni ohranjen.«

Februar 1926 je bil za Kosovela na nek način usoden: »Konec februarja leta 1926 je Kosovel sodeloval v recitacijskem večeru, ki ga je organiziral krožek 'Ivan Cankar' v Zagorju. Bral je uvodni govor, ki je bil pozneje objavljen pod naslovom "Umetnost in proletarec" ([Mladina](#) (1925/1926), letnik 2, številka 8/10)).

⁶⁴ Zoltana Jana si velja sicer hvaležno zapomniti kot tistega člana Državnega sveta R Slovenije v letu 2001, ki je podal predlog za obravnavo predloga zakona o psihološki dejavnosti v slovenskem državnem zboru. Predlog je na samem začetku prvega desetletja tretjega tisočletja podalo DPS (Društvo psihologov Slovenije, podpredsednici Nuša Podobnik in Agata Zupančič, predsednik Velko S. Rus). Brez pomoči Zoltana Jana to ne bi bilo možno. Predlog je prispel v parlament, vendar ga je na parlamentarnem glasovanju podprlo "samo" malce več kot 40% poslancev. Bi bilo zanimivo ugotoviti, zakaj so nekateri svoje mnenje (= glasovalno odločitev) spremenili "tik pred zdajci".

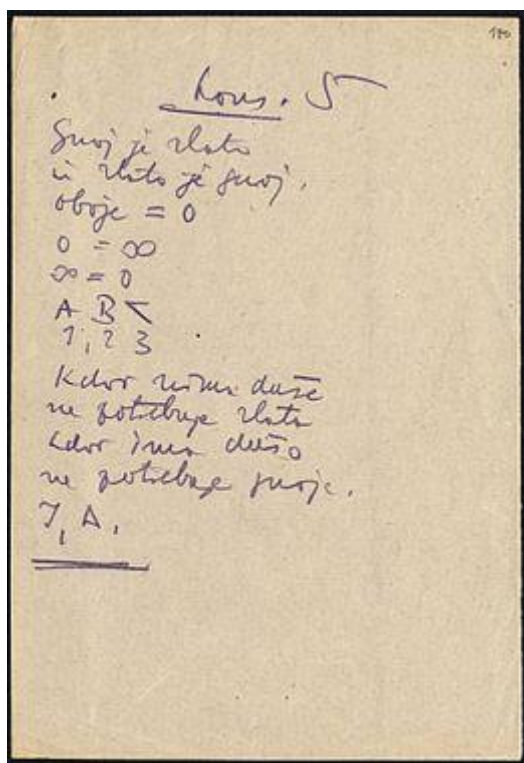
»Močni prehlad, posledica dolgega čakanja na vlak v ledeno mrzi čakalnici zagorske železniške postaje, je Kosovela prikoval na posteljo. Navidezno okrevanje mu je omogočilo, da je 27. marca odpotoval v Tomaj, kjer se je bolezen ponovila. Umrli je v Tomaju, "star 22 let, 2 meseca, 9 dni" (Berger, 1982, str. 10), kjer je tudi pokopan. <https://www.kosovelova.si/srecko-kosovel-1904-1926/>

V kakovostni/kvalitativni (socialno) psihološki metodologiji je poleg analize vsebine prezrta analiza korespondentnega konteksta (razen pri analizi socialnih reprezentacij (Serge Moscovici kot avtor izraza). Miran Hladnik v zvezi s Kosovelom npr. opozarja, da pesem (Kons 5) ni brez zgodovine⁶⁵ <http://lit.ijs.si/kons5.html> (Srečko Kosovel, Kons. 5:Naslovna

Kosovelova pesem se v rokopisu (NUK, inv. št 84/49, Pesmi III., rkp. 180) glasi takole:

Gnoj je zlato
in zlato je gnoj.
oboje = 0
0 = ∞
∞ = 0
A B <
1, 2 3
Kdor nima duše
ne potrebuje zlata
kdor ima dušo
ne potrebuje gnoja.
I, A.

⁶⁵ »Pesem ni brez zgodovine. Prvič je bila objavljena v *Integralih* 26, Ljubljana/Trst, 1967, ki jih je uredil in jim spremno besedo napisal Anton Ocvirk. Tu jo najdemo na treh mestih: na platnicah in na strani 131 v obliki faksimila rokopisa ter na strani 130 v natisnjeni verziji. Da je bila pesem prebrana površno, je pokazal leta 1973 v članku Neznani Srečko Kosovel (*Prostor in čas* 1973, posebni natis 1974) Alfonz Gspan: "Zadnjo vrstico (je treba) brati IA, ne JA. Ne gre namreč za nikakršno pritrdilnico ali kratico ali kaj podobnega, marveč preprosto za porogljiv posnetek živalskega glasu" (92). Gspan je spregledal (ali se mu je zdelo mogoče malenkostno omenjati), da je na poti od rokopisa do natisa prišlo še do drugih sprememb: tretji verz se v *Integralih* začneja z veliko začetnico namesto z malo (*Oboje*), kakor je razvidno iz rokopisa, tam, kjer v rokopisu beremo 0, je v natisu 0 ali mogoče celo krožec. Sedmi verz se po novem glasi 1, 2, 3., na koncu osmega in devetega verza sta dodani vejici ter na koncu enajstega pika, ki je v faksimilu manjkala.« <http://lit.ijs.si/kons5.html>

Proučevanje spreminjanja stališč ima v (socialni) psihologiji sicer dolgo zgodovino. Po koncu druge svetovne vojne je na povečano zanimanje za raziskovanje spreminjanja stališč (zlasti z vidika vpliva propagande) verjetno močno vplivalo financiranje s strani vojske (Simonson in Maushak, 1996). Število raziskav je v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja namreč doseglo svoj vrhunec.

Raziskovalnega problema spreminjanja stališč so se avtorji lotevali z različnih teoretskih vidikov. Po navajanju Simonsona in N. Maushak (1996) lahko različne razlage spreminjanja stališč v grobem razdelimo na štiri področja. Teorije skladnosti temeljijo na ugotovitvi, da posamezniki težijo k skladnosti med stališči in vedenjem. Mednje uvrščamo teorijo ravnotežja Heider 1946 originalni vir in Festingerjevo teorijo kognitivne disonance. S spreminjanjem stališč so se ukvarjali tudi behavioristično usmerjeni avtorji, ki so problem razlagali s pomočjo teorij učenja. Spreminjanje stališč pa razlagajo tudi teorije socialnega presojanja in funkcionalne teorije. Avtorji, ki so k raziskovalnemu problemu pristopali eksperimentalno v okviru behavioristične paradigme, so spreminjanje stališč raziskovali s pomočjo prepričevalne komunikacije. Njen namen je spremeniti posameznikovo stališče preko vplivanja na kognitivno komponento stališča (Simonson in Maushak, 1996). Avtorje je večinoma zanimal učinek prepričevalnih besedil, ki so lahko bila eno- ali dvodelna⁶⁶. V prepričevalni komunikaciji govorimo o učinku prvotnosti, kadar imajo informacije, predstavljene prve, večji vpliv na mnenje posameznika kot informacije, s katerimi se le-ta seznani naknadno, tj. po prvih informacijah. Pojem »učinek prvotnosti« je prvi uvedel Frederick Hansen Lund (1925), ki je ugotovil, da so bili študentje po branju dveh prepričevalnih sporočil pod večjim vplivom tistega, ki so ga prebrali prvega, ne glede na vrstni red predstavljenih sporočil. V petdesetih letih 20. stoletja je Cromwell (1956) predstavil učinek nedavnosti, ki je nasproten učinku prvotnosti in zaradi katerega naj bi bili ljudje pod večjim vplivom drugotno predstavljenih informacij.

⁶⁶ Večina raziskav je vključevala dvodelna prepričevalna besedila, ki so zajemala afirmativni in nasprotni argumentativni pol določenega stališča.

Z behaviorističnega vidika prepričevalna komunikacija sama ni dovolj za spremembo stališč, temveč je za kaj takega potrebna (pozitivna ali negativna) ojačitev sporočila. Raziskovalci so v šestdesetih letih prejšnjega stoletja ugotovili več dejavnikov, ki lahko prispevajo k pojavu učinka prvotnosti ali nedavnosti. V primeru dvosmerne prepričevalne komunikacije naj bi prišlo do spremembe v ocenah stališč v smeri argumentov, ki so (časovno) stični s pozitivno ojačitvijo ali pa so (časovno) nestični z negativno ojačitvijo (Corrozi in Rosnow, 1968).

Leta 1968 sta raziskovalca John F. Corrozi in Ralph L. Rosnow v reviji *Journal of Personality and Social Psychology* objavila članek z naslovom »Consonant and dissonant communications as positive and negative reinforcements in opinion change«, ki je povzel ugotovitve Corrozijeve magistrske raziskave. V njej je avtor ugotavljal, kako se stališča srednješolcev do Pabla Picassa spreminjajo glede na zaporedje predstavljenih pozitivnih in negativnih vidikov Picassove umetnosti in vpliva sporočil, ki so bodisi v skladu z vrednostnim sistemom srednješolcev (t. i. konsonantno sporočilo) ali pa z njim niso skladne (t. i. disonantno sporočilo). V disonantnem sporočilu je avtor zagovarjal stališče, da je potrebno povečati število šolskih ur v tednu, medtem ko je v konsonantnem sporočilu trdil, da je število ur v tednu ravno pravšnje. Dva tedna pred izvedbo kvazieksperimentalne manipulacije so udeleženci izpolnili vprašalnik, iz katerega ni bilo razvidno, da avtorja zanimajo stališča do Pabla Picassa, saj so bile postavke o njem pomešane s trditvami, ki so se nanašale na druge stališčne objekte. V raziskavi je sodelovalo 152 srednješolcev, ki so bili razdeljeni v osem kvazieksperimentalnih pogojev in v kontrolno skupino. V 1/prvem pogoju je eksperimentator udeležencem najprej prebral konsonantno sporočilo, nato so sami prebrali argumentacijo pozitivnih vidikov Picassove umetnosti (pozitivno prepričevalno besedilo), ki ji je sledila argumentacija negativnih vidikov (negativno prepričevalno besedilo). 2/ Drugi pogoj je zajemal predhodno sporočeno konsonantno besedilo, po katerem so udeleženci najprej prebrali negativno prepričevalno besedilo in nato pozitivno argumentacijo. V 3/ tretjem pogoju so udeleženci najprej slišali disonantno sporočilo in nato prebrali pozitivno argumentacijo, ki ji je sledilo prepričevalno besedilo z negativno argumentacijo. 4/ Četrty pogoj je zajemal disonantno sporočilo, po njem pa so udeleženci prebrali negativno argumentacijo in nato pozitivno. V nadaljnjih štirih pogojih so konsonantna oz. disonantna sporočila udeležencem predstavili po prebranih prepričevalnih besedilih. Tako je 5/ peti pogoj glede na vrstni red prepričevalnih besedil sovpadal s prvim pogojem (torej najprej pozitivni vidik, nato negativni), vendar so udeležencem konsonantno sporočilo predstavili po prebranem negativnem prepričevalnem besedilu. V 6/ šestem pogoju, ki je glede na vrstni red prepričevalnih besedil sovpadal z drugim pogojem, so konsonantno sporočilo predstavili po koncu pozitivne argumentacije. V 7/ sedmem pogoju, v katerem so udeleženci najprej prebrali pozitivno in nato negativno prepričevalno besedilo, je bilo disonantno sporočilo predstavljeno po prebrani negativni argumentaciji, v 8/ osmem pogoju, v katerem je bil vrstni red prepričevalnih besedil ravno obraten, pa po pozitivni argumentaciji. V kontrolni skupini so udeleženci _ke izpolnili _e le začetni vprašalnik, po dveh tednih pa še končni vprašalnik, ne da bi brali prepričevalna besedila ali slišali konsonantno oz. disonantno sporočilo. Končni vprašalnik, ki so ga izpolnili vsi_e udeleženci _ke po koncu kvazieksperimentalne manipulacije, je vseboval le postavke o Picassovi umetnosti iz začetnega vprašalnika.

1.	pretest	konsonantno sporočilo	<table><tr><td>+</td><td>—</td></tr></table>	+	—	potest	
+	—						
2.	pretest	konsonantno sporočilo	<table><tr><td>—</td><td>+</td></tr></table>	—	+	potest	
—	+						
3.	pretest	disonantno sporočilo	<table><tr><td>+</td><td>—</td></tr></table>	+	—	potest	
+	—						
4.	pretest	disonantno sporočilo	<table><tr><td>—</td><td>+</td></tr></table>	—	+	potest	
—	+						
5.	pretest		<table><tr><td>+</td><td>—</td></tr></table>	+	—	konsonantno sporočilo	potest
+	—						
6.	pretest		<table><tr><td>—</td><td>+</td></tr></table>	—	+	konsonantno sporočilo	potest
—	+						
7.	pretest		<table><tr><td>+</td><td>—</td></tr></table>	+	—	disonantno sporočilo	potest
+	—						
8.	pretest		<table><tr><td>—</td><td>+</td></tr></table>	—	+	disonantno sporočilo	potest
—	+						

Slika 1. Shema raziskovalnega načrta v eksperimentu Corrozija in Rosnowa (manjka prikaz kontrolne skupine), ki ga je uporabila tudi skupina so/avtorjev_ic pričujočega prispevka

Avtor je ugotovil, da je prišlo do statistično pomembnih sprememb v stališčih v večini pogojev oz. do pričakovanih učinkov prvotnosti ali nedavnosti. Do pozitivne spremembe v ocenjenih stališčih je prišlo, ko so bila konsonantna sporočila časovno stična z branjem pozitivnih prepričevalnih besedil in ko disonantno sporočilo ni bilo časovno stično s pozitivnim prepričevalnim besedilom. Negativna razlika v ocenjenih stališčih je nastopila, ko je bila konsonantna trditev časovno stična z negativnim prepričevalnim besedilom in ko je bila disonantna trditev časovno stična s pozitivnim prepričevalnim besedilom.

Kot sta v svoji študiji ugotovila C. Golightly in Byrne (1964) lahko predstavitev stališč, ki se skladajo s stališči udeleženca (t. i. konsonantno sporočilo), deluje kot pozitivna podkrepitev pri nalogah učenja, medtem ko predstavitev nasprotnih stališč (t. i. disonantno sporočilo) deluje kot negativna podkrepitev. Podoben učinek sta odkrila tudi avtorja Corrozi in Rosnow (1968). Konsonatno sporočilo naj bi delovalo kot pozitivna podkrepitev predstavljenim argumentom. Med končno in začetno oceno stališč tako pride do razlik glede na vrsto podkrepitev in njihovo časovno stičnostjo z argumentacijo. Če je pozitivna podkrepitev stična s pozitivno argumentacijo, so razlike (med ocenami stališč) pozitivne, če pa so časovno stične z negativno argumentacijo, naj bi prišlo do negativnih razlik. Disonantna sporočila naj bi delovala kot negativne podkrepitev in v stičnosti z negativno argumentacijo vodile do pozitivne razlike v ocenah stališč, v primeru stičnosti s pozitivno argumentacijo pa do negativne.

V pričujoči raziskavi smo se odločili, da bomo namesto stališč do Picassove umetnosti preverili stališča dijakov do Kosovelove konstruktivistične poezije⁶⁷.

Na ta način smo želeli počastiti 90. obletnico pesnikove smrti in obenem spoznati odnos dijakov do dela Kosovelovega ustvarjalnega opusa, ki je veliko let sprožal polemike tudi med literarnimi teoretiki. Po naših opažanjih prihaja do polarizacije tudi med dijaki, ki so jim konsi bodisi blizu ali pa jim ne priznavajo umetniške vrednosti.

Na podlagi omenjenih ugotovitev predhodnih raziskav smo pričakovali, da bo prišlo do učinka prvotnosti v pogojih, kjer je bilo konsonantno sporočilo predstavljeno pred branjem prepričevalnih besedil, in v pogojih, v katerih je bilo disonantno sporočilo predstavljeno po prebrani prepričevalni komunikaciji. V pogojih, kjer je bilo na začetku predstavljeno disonantno sporočilo oz. je bilo konsonantno sporočilo predstavljeno po prebranih prepričevalnih sporočilih, smo pričakovali učinek nedavnosti. Predpostavili smo tudi, da bo razlika med končno in začetno oceno v stališčih dijakov pozitivna v pogojih, kjer je bilo konsonantno sporočilo časovno stično s pozitivnim prepričevalnim besedilom in ko je bilo disonantno sporočilo časovno stično z negativnim prepričevalnim besedilom. V ostalih pogojih smo pričakovali negativno razliko v ocenjenih stališčih. V kontrolni skupini nismo predvideli pomembnih razlik v oceni stališč med obema meritvama.

Tabela 1. Eksperimentalni načrt s pričakovanimi učinki in razlikami v ocenah stališč

Eksperimentalni načrt						Pričakovani učinek	Pričakovana razlika
1.	pretest	konsonantno sporočilo	+	–	potest	prvotnosti	pozitivna
2.	pretest	konsonantno sporočilo	–	+	potest	prvotnosti	negativna
3.	pretest	disonantno sporočilo	+	–	potest	nedavnosti	negativna
4.	pretest	disonantno sporočilo	–	+	potest	nedavnosti	pozitivna
5.	pretest		+	–	potest konsonantno sporočilo	nedavnosti	negativna
6.	pretest		–	+	potest konsonantno sporočilo	nedavnosti	pozitivna
7.	pretest		+	–	potest disonantno sporočilo	prvotnosti	pozitivna
8.	pretest		–	+	potest disonantno sporočilo	prvotnosti	negativna
9.	pretest				potest	/	/

⁶⁷Literarni teoretiki v Kosovelovem pesniškem opusu v glavnem razločujejo impresionistično, ekspresionistično, konstruktivistično in socialno angažirano pesništvo. Medtem ko je veliko avtorjev v preteklosti zavračalo tezo o Kosovelovi povezavi s konstruktivizmom, Vrečko (2011) v monografiji o Srečku Kosovelu dokazuje, da je le-ta poglobljeno poznal gibanje in ga z lastnim pridihom vnesel v evropski prostor. V konsih, ki jih Vrečko (2011) razločuje od t. i. kompleksov (npr. Leteča ladja), za katere je značilno poigravanje s formo brez investicije pomena, je prisotna za konstruktivizem značilna spojenost vsebine in oblike. Pravi konsi imajo tako za razliko od kompleksov semantično in prostorsko dimenzijo.

Splošni problem empirčno/(kvazi)eksperimentalnega dela raziskave:

Corrozi in Rosnow sta skušala preveriti pričakovanja v zvezi s t. i. prepričevalno (persvazivno) komunikacijo. V ta namen sta oblikovala t. i. dvodelno (prepričevalno/persvazivno) sporočilo (dvodelno, iz dveh "enakih" delov, v enem so bili pozitivni, v drugem negativni argumenti vis a vis pesnikovega opusa;

vrstni red argumentov je imel dve varianti: najprej pozitivni, nato negativni in obratno. Vendar to še ni vse. Dodati moramo še t. i. konsonantne in disonantne trditve; prve so tiste, ki so v skladu z našimi pomembnimi prepričanji, druge pa ne. Pozicija konsonantnih/disonantnih prepričanj naj bi bila v interakciji z dvodelnim sporočilom. Stališča naj bi se spreminjala v smer tistih + ali – argumentov, ki so ali kontingenčni/stični s konsonantnimi, oz. niso stični z disonantnimi trditvami: če imamo npr. Primer $K + -$ (konsonantna trditev – plus argument – minus argument), je trditev časovno stična s +, ni pa časovno stična z minus argumentom). Vendar pozor, to je sedaj posebej zanimivo/pomembno: vsebina konsonantnih/disonantnih prepričanj je lahko karkoli, kar je za udeleženke_ce pomembno, tudi ni potrebno, da ima kakršnokoli zvezo z objektom stališč; v "našem" primeru (smo povzeli po Corroziju in Rosnowu), je bila to informacija o tem, ali se bo šolsko leto za dijake_inje podaljšalo ali ne (o tem vidiku bo še tekla beseda).

Namen naše raziskave je bil z določenega vidika enak kot namen Corrozi-Rosnowega (1968) eksperimenta, ki ga je Harry Triandis (1971) poimenoval tudi kot Picasso experiment (izraz, ki je ca. pol stoletja kasneje na področju (astro)fizike mikro delecev začel predstavljati nekaj čisto drugega, in sicer kvantno/fizikalni projekt "iskanja" t. i. temne snovi).

Vendar pa se avtorja v njunem eksperimentu nista ukvarjala s trajnostjo/stabilnostjo stališčnih sprememb, nastalih v določenem (kvazi)eksperimentalnem pogoju, "v času", oz. v določenem časovnem obdobju. Tega smo se zato lotili v našem eksperimentu. Izvirni eksperimentalni shemi smo dodali še eno obdobje (= "časovno točko" (time point)), in sicer poskus meritev stališč do poezije Srečka Kosovele (v izvirnem eksperimentu je bil objekt merjenja likovna umetnost Pabla Picassa).

V naši raziskavi smo torej namesto umetnosti slikarja Pabla Picassa kot objekt ocenjevanja izbrali poezijo slovenskega pesnika Srečka Kosovele. Tako kot Picasso tudi Kosovel velja za (vsaj deloma) kontroverznega pesnika, tudi med literarnimi kritiki.

Poleg tega nas je zanimalo, ali so stališča do Kosovelove poezije, tako na ravni seštevne lestvice kot njenih posamičnih postavk v vseh obdobjih (= časovnih točkah) preizkusa (teden dni pred glavnim preizkusom, takoj po koncu glavnega preizkusa in ca. tri mesece kasneje) pri udeleženkah/dijakinjah pomembno pozitivnejša kot pri udeležencih/dijakih?

Prav tako nas je zanimalo, kakšna je (faktorska in/ali večrazsežnostna) struktura percepcij do poezije Srečka Kosovele, tako pri različnih skupinah oseb (udeležencev in/ali udeleženk, npr.) kot v različnih obdobjih (= »časovnih točkah«) preizkusa (a/ teden dni pred (glavnim) preizkusom (= izpostavljenostjo eksperimentalnim pogojem); b/ takoj po izvedbi glavnega dela preizkusa; c/ ca. tri mesece po koncu izvedbe glavnega dela preizkusa).

Pričakovanja/ hipoteze empiričnega/(kvazi)eksperimentalnega dela raziskave

Najbolj splošno pričakovanje (v skladu s pričakovanji Corrozi in Rosnowa (1968)) se glasi, da se stališča (valenca ter intenziteta) spreminjajo v smer tistega (pozitivnega ali negativnega argumenta (predstavljenega v dvodelnem sporočilu (najprej +, potem –, oz. obratno (najprej –, nato +)), ki je “časovno bližji” konsonantni trditvi, oz. je časovno oddaljenejši od disonantne trditve. To hkrati pomeni, da naj bi se učinek prvotnosti (“primacy”; izrazitejši učinek prvega dela dvodelnega prepričevalnega sporočila (+ vs. –, oz. – vs. +) pojavil, ko dvodelno sporočilo sledi prezentaciji konsonantne trditve, oz. disonantna trditev sledi po prezentaciji dvodelnega sporočila. Učinek nedavnosti (“recency”) pa naj bi se pojavil, ko konsonantna trditev sledi dvodelnemu sporočilu, oz. se dvodelno prepričevalno (persvazivno) sporočilo nahaja pred t. i. disonantno komunikacijo/trditvijo.

Primer za »primacy« učinek, ko je vrstni red argumentov v dvodelnem prepričevalnem sporočilu, najprej +, nato – :

Dvodelno prepričevalno sporočilo			
K(onsonantna)			
trditev	+	–	D(isonantna) trditev
	+	–	

Podobno (“analogno”) kot Corrozi in Rosnow (1968, 27–28) smo oblikovali naslednja splošna pričakovanja:

Valenci stališč (pozitivna ali negativna) pri udeležencih_kah se lahko spremenita v smer kateregakoli (pozitivnega(+) ali negativnega (–)) argumenta, ki je časovno bližji konsonantni trditvi, oz. je časovno “oddaljeneši” od disonantne trditve (primer: imamo zaporedje: “disonantna trditev, nato dvodelno (prepričevalno) sporočilo, najprej +, nato – argumenti (=

= D + – : stališča (do Kosovo love umetnosti) naj bi postala negativnejša, oz.:

= D – + : stališča naj bi postala pozitivnejša, oz.:

= K – + : stališča naj bi postala negativnejša, oz.:

= K + – : stališča naj bi postala pozitivnejša.

Iz predhodno navedenih štirih pogojev jih osem dobimo tako, da vsak “K” in “D” postavimo še na konec zaporedja, npr.: + – D.

Učinek “primacy” je napovedan, če dvodelno prepričevalno sporočilo ali sledi (se pojavlja za/potem) konsonantni trditvi (konsonantna trditev se nahaja pred dvodelnim (+ vs –, ali – vs. +) sporočilom, ali pa če se dvodelno sporočilo nahaja pred disonantno trditvijo (= disonantna trditev se nahaja za sporilom, po sporočilu); vice versa glede na pravkar zapisano velja za fenomen “recency” (= dvodelno sporočilo se nahaja pred konsonantno trditvijo (le ta (takoj) sledi dvodelnemu sporočilu), oz. sledi disonantni trditvi).

Štirje tipi hipotez/pričakovanj se nanašajo na osem (8) eksperimentalnih pogojev, ki jih dobimo kot 2x2x2 raziskovalni načrt (= trije faktorji, vsak od njih na dveh nivojih variacije); gre za kombinacije : “konsonantne vs. disonantne trditve” x “takoj pred (primacy) vs. takoj za (recency) dvodelnim prepričevalnim sporočilom” x vrstni red argumentov (= uravnoteževanje učinka vrstnega reda (= counterbalancing)) v okvirju/”znotraj” dvodelnega prepričevalnega sporočila (= najprej + (pozitivni), nato – (negativni) argumenti v zvezi s Kosovelovo poezijo (in vice versa: najprej –, nato + argumenti); tako s pravkar opisano 2x2x2 kombinacijo dobimo osem (8) raziskovalnih/(kvazi)eksperimentalnih pogojev.

Pričakovali smo podobnost med pogoji 1, 4, 6 in 7 na eni strani ter med pogoji 2, 3, 5 in 8 na drugi strani.

Štirje tipi hipotez (= eksperimentalnih pogojev (= osem (8) pogojev), poleg enega kontrolnega) so lahko formulirani tudi na naslednji način:

Hkpr = KPr (konsonantno sporočilo prej/pred glavnim preizkusom) = 1 (+, –) – 2 (–, +): pričakovana razlika je pozitivna, pričakovani učinek pa je “primacy” (= “prejšnjost; ”)

Hdp = DPr (disonantno prej) = 3 (+, –) – 4 (–, +): pričakovana razlika je negativna, pričakovani učinek pa je “recency” (= “potem; nedavno...”).

Hkpo = KPo (konsonantno potem) = 5 (+, –) – (–, +): pričakovana razlika je negativna, pričakovani učinek pa je “recency” (= “nedavnost”).

Hdpo = DPo (disonantno potem) = 7 (+, –) – 8 (–, +): pričakovana razlika je pozitivna, pričakovani učinek pa je “primacy” (= “prejšnjost; ”).

Naj opozorimo, da so seštevne vrednosti homogene Likertove skale/lestvice sumacijskih rangov »izračunane« tako, da so bile »invertirane« (= obrnjene/rekodirane) postavke, ki izražajo (naj bi izražale) negativna stališča do pesnika Srečka Kosovela. Višja končna seštevna vrednost tako vedno pomeni pozitivnejša stališča do pesnika, temu primerna pa so tudi pričakovanja predznakov razlik v pogojih »potem« - »prej«. Primer: v pogoju KPr (= konsonantna trditev »prej« (pred dvodelnim sporočilom)) je lahko vrstni red argumentov ali 1/ najprej +, potem –, ali pa 2/najprej –, potem +; glede na pričakovanja naj bi bila sprememba pri ad 1/ v smer pozitivnih stališč (višje intenzitete pozitivne valence), pri ad 2/ pa v smer negativnih stališč (višje intenzitete negativne valence).

Pričakujemo tudi pomembno višje vrednosti v stališčih do Kosovelove poezije pri udeleženkah (kot pri udeležencih), tako na ravni seštevne lestvice, kot njenih posamičnih postavk v vseh obdobjih (= časovnih točkah) preizkusa: teden dni pred glavnim preizkusom, takoj po koncu glavnega preizkusa in približno tri mesece kasneje.

Metoda

Udeleženke in udeleženci

V raziskavi je skupno sodelovalo 237 dijakov_inj 3. letnikov iz štirih gimnazij (iz obalno-kraške in zasavske regije ter Ljubljane), od tega 135 deklet. V povprečju so bili_e stari_e 17,3 let (SD = 0,51).

Pripomočki

V raziskovalne namene smo oblikovali konsonantno in disonantno sporočilo, pozitivno in negativno prepričevalno besedilo o Kosovelovih konsih ter stališčni lestvici, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

Konsonantno in disonantno sporočilo

Sporočili sta zasnovani kot ravnateljavi obvestili dijakom_injam in vsebujeta informacijo, da je ministrstvo njihovo šolo izbralo za poskusno uvajanje spremenjenega šolskega koledarja. V konsonantnem sporočilu naj bi se prihodnje šolsko leto na gimnaziji poskusno začelo 10 dni kasneje kot običajno. Besedilo zajema približno 250 besed in strokovno pojasnjuje razloge za odločitve o podaljšanju počitnic. Disonantno sporočilo v 200 besedah dijake_inje prav tako argumentirano obvešča o skrajšanju počitnic za 10 dni.

V pripravah na raziskavo smo 28 dijakov_inj, ki niso sodelovali v kvazieksperimentalni situaciji, naključno razdelili v dve skupini in jih prosili, naj preberejo dobljeno sporočilo. Dijaki_nje so označili_e, ali besedilo dojemajo kot pozitivno ali negativno, in na 5-stopenjski Likertovi lestvici ocenili_e, v kolikšni meri se s sporočilom strinjajo, tj. menijo, da bi bila napovedana sprememba ustrezna. Vsi_e dijaki_nje, ki so bili_e dodeljeni_e v skupino s konsonantnim sporočilom, so ga dojemali kot pozitivno in se v povprečju s sporočilom bolj strinjali_e kot ne ($M = 4,4$, $SD = 0,76$). Dijaki_nje v skupini z disonantnim sporočilom so soglašali_e, da ima besedilo zanje negativno sporočilo in se z njim ne strinjajo ($M = 1,4$, $SD = 0,51$).

Pozitivno in negativno prepričevalno besedilo

V besedilih, ki posamezno zajemata približno 300 besed, so ločeno navedeni argumenti o pozitivnih in negativnih vidikih Kosovelovih konsov. Besedili smo napisali na podlagi monografije o Srečku Kosovelu Janeza Vrečka, ki nam je pomagala pri tvorjenju argumentov za negativno prepričevalno besedilo. Prepričljivosti obeh besedil smo preverili pri sedmih profesorih slovenščine. Koeficient intraklasne korelacije med ocenami profesorov znaša 0,76 (IZ 95 % 0,15 do 0,98).

Stališčni lestvici

Začetna stališčna lestvica, s katero smo želeli oceniti stališča dijakov_inj do Kosovelovih konsov in hkrati prikriti pravi namen raziskave, vsebuje 25 postavk o pesništvu treh slovenskih pesnikov. Petnajst postavk, ki so namenjene prikrivanju pravega stališčnega objekta, se nanaša na Franceta Prešerna in Otona Župančiča, z desetimi postavkami (npr. Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena, Skozi konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost) pa smo ocenjevali stališča do Kosovelovih konsov, pri čemer je pet postavk obratno vrednotenih. Dijaki_nje so na 5-stopenjski Likertovi lestvici označili_e, v kolikšni meri se s trditvijo strinjajo. Cronbachov koeficient alfa za lestvico o stališčih do Kosovelovih konsov znaša 0,89.

V drugi meritvi smo uporabili stališčno lestvico, ki je vsebovala le prvotnih deset postavk o Kosovelovih konsih. Cronbachov alfa koeficient je v drugi meritvi znašal 0,90.

Interna konsistentnost/ notranja zanesljivost homogene Likertove lestvice sumacijskih rangov do Srečka Kosovela je bila v vseh treh obdobjih zelo ustrezna. Tako Cronbach alpha za obdobje (teden dni) pred glavnim preizkusom znaša 0,88, v časovni »točki« takoj po glavnem preizkusu znaša (Cronbach alpha) 0,90 in približno 30 dni po koncu preizkusa 0,89.

Postopek

Teden dni pred samo kvazieksperimentalno manipulacijo so udeleženci_ke izpolnili_e začetno stališčno lestvico s postavkami o treh slovenskih pesnikih.

Devet razredov 3. letnikov iz štirih različnih slovenskih gimnazij smo naključno razdelili v kontrolno- in osem kvazieksperimentalnih skupin, ki so zajemale predpisani vrstni red branja prepričevalnih besedil v kombinaciji s konsonantnim ali disonantnim sporočilom.

V prvem pogoju je profesor_ica udeležencem_kam prebral_a konsonantno sporočilo, dijaki_nje pa so nato prebrali_e najprej pozitivno in nato negativno prepričevalno besedilo. Drugi pogoj je identičen prvemu, le da je bil vrstni red branja prepričevalnih besedil obraten.

V tretjem pogoju so dijaki_nje najprej slišali_e disonantno sporočilo in nato prebrali_e pozitivno argumentacijo, ki ji je sledilo prepričevalno besedilo z negativno argumentacijo. Četrty pogoj je zajemal disonantno sporočilo, po njem pa so dijaki_nje prebrali_e negativno argumentacijo in nato pozitivno. V petem pogoju so dijaki_nje najprej prebrali_e pozitivno in nato negativno prepričevalno besedilo, nato pa jim je razrednik_čarka prebral_a konsonantno sporočilo. V šestem pogoju, ki je glede na vrstni red prepričevalnih besedil sovpadal z drugim pogojem, je razrednik_čarka konsonantno sporočilo predstavil_a po koncu pozitivne argumentacije. V sedmem pogoju, v katerem so udeleženci_ke najprej prebrali pozitivno in nato negativno prepričevalno besedilo, je bilo disonantno sporočilo predstavljeno po prebrani negativni argumentaciji, v osmem pogoju, v katerem je bil vrstni red prepričevalnih besedil ravno obraten, pa po pozitivni argumentaciji. Po koncu eksperimentalne manipulacije so dijaki_nje izpolnili_e stališčno lestvico o Kosovelovih konsih. V kontrolni skupini so udeleženci_ke izpolnili le začetni vprašalnik in po tednu dni stališčno lestvico s postavkami o Kosovelovih konsih. V dveh pogojih (2. in 6.) smo imeli manjše število udeleženk, zato smo število udeleženk skušali dopolniti z dijaki_njami 3. letnika iste šole v naslednjem šolskem letu. Stališča dijakov_inj do Kosovelovih konsov se niso statistično pomembno razlikovala med obema generacijama. Dopolniti nam je uspelo le vzorec v 6. pogoju.

Tabela 2

Raziskovalni – eksperimentalni načrt s pričakovanimi učinki in razlikami v intenziteti valenc (Marčič et al. 2022, 281 – 282)

Pogoj		Eksperimentalni načrt				Pričakovan učinek	Pričakovana razlika	
1. KPr	Pre-test	Konsonantno sporočilo	+	–	Post-test	Primacy	Pozitivna	
2. KPr	Pre-test	Konsonantno sporočilo	–	+	Post-test	Primacy	Negativna	
3. DPr	Pre-test	Disonantno sporočilo	+	–	Post-test	Recency	Negativna	
4. DPr	Pre-test	Disonantno sporočilo	–	+	Post-test	Recency	Pozitivna	
5. KPo	Pre-test		+	–	Konsonantno sporočilo	Post-test	Recency	Negativna
6. KPo	Pre-test		–	+	Konsonantno sporočilo	Post-test	Recency	Pozitivna
7. DPo	Pre-test		+	–	Disonantno sporočilo	Post-test	Primacy	Pozitivna
8. DPo	Pre-test		–	+	Disonantno sporočilo	Post-test	Primacy	Negativna
9. Kon = trolna	Pre-test				Post-test	/	/	

Opomba: primacy = (predpostavljen) učinek prvega dražljaja/stimulusa (na ustrezen kriterij, reakcijo, odvisno spremenljivko) v nizu/zaporedju stimulusov/dražljajev (= “prvotnost”, kot ena od možnosti).

Recency = (predpostavljen) učinek prvega dražljaja/stimulusa (na ustrezen kriterij, reakcijo, odvisno spremenljivko) v nizu/zaporedju stimulusov/dražljajev (= “nedavnost”, kot ena od možnosti (ker je “potemšnjost” nekoliko neologistična).

REZULTATI

Zbrane podatke smo analizirali na dva načina. Prvič smo se naslonili na postopek, ki sta ga v izvorni raziskavi uporabila tudi avtorja (t. i. pomočjo tehnike razlike – angl. subtraction-difference technique (Hovland idr., 1957, v Corrozi in Rosnow, 1968). Pri tehniki razlike od vrednosti potesta odštejemo vrednosti predtesta, dobljene razlike v pogojih s prvim negativnim prepričevalnim besedilom pa odštejemo od razlike v pogojih s prvim pozitivnim prepričevalnim besedilom po posameznih konsonantno/disonantnih parih pogojev. Vrednosti razlik nato testiramo z enostranskim t-testom. V spodnji tabeli so navedene opisne statistike in primerjava med pričakovanimi ter dobljenimi učinki po tehniki razlike.

Tabela 3. Razlike v aritmetičnih sredinah po posameznih pogojih (Marčič et al. 2022, str. 282)

		konsonantna po		konsonantna prej		disonantna po		disonantna prej		kontrola
		1. poz.	1. neg.	1. poz.	1. neg.	1. poz.	1. neg.	1. poz.	1. neg.	
prej	M	34,80	37,07	36,43	38,06	36,63	36,00	36,07	35,00	36,71
	SD	9,13	8,11	7,60	7,58	7,43	7,64	6,14	8,80	6,25
potem	M	35,84	38,27	36,23	36,17	35,14	36,91	36,00	37,00	37,85
	SD	9,86	6,00	7,81	8,73	7,53	8,22	6,29	6,14	7,21
Razlika		1,04	1,20	−0,21	−1,90	−1,48	0,91	−0,07	2,00	1,13
pričakovan učinek	recency	primacy		primacy		recency				/
	(nedavnosti)	(prvotnosti)		(prvotnosti)		(nedavnosti)				
dobljen učinek	−0,16	1,69		−2,39***		−2,07***				
	recency	primacy		recency		recency				
		(nedavnosti)		(prvotnosti)		(nedavnosti)		(nedavnosti)		

V dveh parih pogojev (konsonantno sporočilo prej in konsonantno sporočilo po) smo ugotovili pričakovane učinke, vendar se le-ti niso izkazali za statistično pomembne (konsonantno sporočilo prej: $t(39) = 1,87$, $p = 0,967$, konsonantno sporočilo potem: $t(66) = -0,15$, $p = 0,438$). V pogoju z disonantnim sporočilom prej smo dobili pričakovani učinek nedavnosti, ki se je izkazal za statistično značilnega $t(52) = -3,06$, $p = 0,001$). Pri pogoju disonantnih sporočil potem pa smo dobili v nasprotju s pričakovanju statistično značilen učinek nedavnosti ($t(47) = -2,98$, $p = 0,001$). Razlike med skupinami smo naknadno preverili še s pomočjo Wilcoxonovega testa predznačenih rangov, saj se ocene stališč niso porazdeljevale po normalni porazdelitvi. V spodnji tabeli so prikazani dobljeni rezultati skupaj z izračunanimi velikostmi učinka.

Tabela 4. Rezultati Wilcoxonovega testa predznačenih rangov in velikosti učinka

	konsonantna po		konsonantna prej		disonantna po		disonantna prej		kontrolna skupina
	1. poz.	1. neg.	1. poz.	1. neg.	1. poz.	1. neg.	1. poz.	1. neg.	
Z	-1,665	-1,322	-0,017	-0,716	-0,695	-0,99	-0,024	-2,076	-1,508
P	0,096	0,186	0,986	0,474	0,487	0,322	0,981	0,038	0,132
D	0,109	0,168	-0,027	-0,234	-0,198	0,115	-0,011	0,263	0,168

Vidimo lahko, da se ocene stališč v pretestu in potestu ne razlikujejo statistično pomembno v večini primerov, z izjemo pogoja, v katerem je bilo disonantno sporočilo predstavljeno pred prvo prebranim negativnim prepričevalni besedilom. Velikosti učinka so večinoma nizke in negativne.

ZAKLJUČEK

Rezultati faktorske analize obravnavanih spremenljivk

KMO in Bartlett – ov preizkus : Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) = 0.81;

Bartlett preizkus sferičnosti = 1688.015, df = 300, p = 0.00

Tabela 5

Lastne vrednosti in pripadajoči odstotki pojasnjene variance za izločene faktorje

Komponenta	Lastne vrednosti % pojasnjene variance			Vsote kvadratov uteži % pojasnjene variance		
	Total	kumulativni %		Total	kumulativni %	
1	5,471	21,885	21,885	5,471	21,885	21,885
2	3,071	12,284	34,169	3,071	12,284	34,169
3	1,767	7,067	41,236	1,767	7,067	41,236
4	1,382	5,528	46,764	1,382	5,528	46,764
5	1,307	5,226	51,990	1,307	5,226	51,990
6	1,166	4,663	56,653	1,166	4,663	56,653
7	,997	3,989	60,642			

Na osnovi Kaiser-jevega kriterija smo izločili 6 faktorjev (čeprav bi jih lahko tudi sedem (7). Z vidika odstotka pojasnjene variance so posebej upoštevanja vredni prvi trije faktorji.

Tabela 6
Rotirana komponentna matrika – varimax rotacija

	Komponenta					
	1	2	3	4	5	6
1P	-,054	,733	-,055	-,014	-,163	,034
1.1	,702	-,088	-,031	-,109	,119	-,098
3	,139	,033	,159	,753	,234	-,080
4P	,122	,637	,145	-,018	,318	-,128
1.2	,786	,007	-,098	-,030	-,037	,123
6P	,206	,116	,267	,020	,561	-,056
1.3	,550	-,010	-,023	,018	,326	-,131
8	-,077	,253	-,131	,657	,020	,304
1.4	,775	-,001	,244	,089	,110	-,133
10P	-,057	,733	,093	-,037	-,145	-,256
1.5	,677	,012	-,111	,107	,120	,197
12P	,131	,450	,412	-,108	,165	,350
13	,071	-,092	,355	,581	-,229	,054
1.6	,697	,106	,146	,163	,086	-,127
1.7	,751	,081	,023	,082	-,123	,156
16	-,012	,126	,229	-,097	-,707	-,244
17P	,072	,479	-,044	,113	-,322	,294
1.8	,644	,129	-,089	-,070	-,194	,229
19P	,050	,590	-,019	,260	,130	,247
20	-,058	,139	,651	,202	-,086	-,070
1.9	,715	,073	,076	,072	,094	-,188
22	,067	,036	,734	,023	,093	,284
23P	,183	,606	,393	,095	,116	,024
1.10	,674	,027	,258	-,117	,037	,291
25	,036	-,017	,182	,127	,051	,701

Opomba:

X.i, npr. 1.1 = postavke, stališča do pesnika Srečka Kosovela;

XP = postavke/trditve, stališča do pesnika Franceta Prešerna (npr., 1 P = prva postavka/stališče do Prešerna);

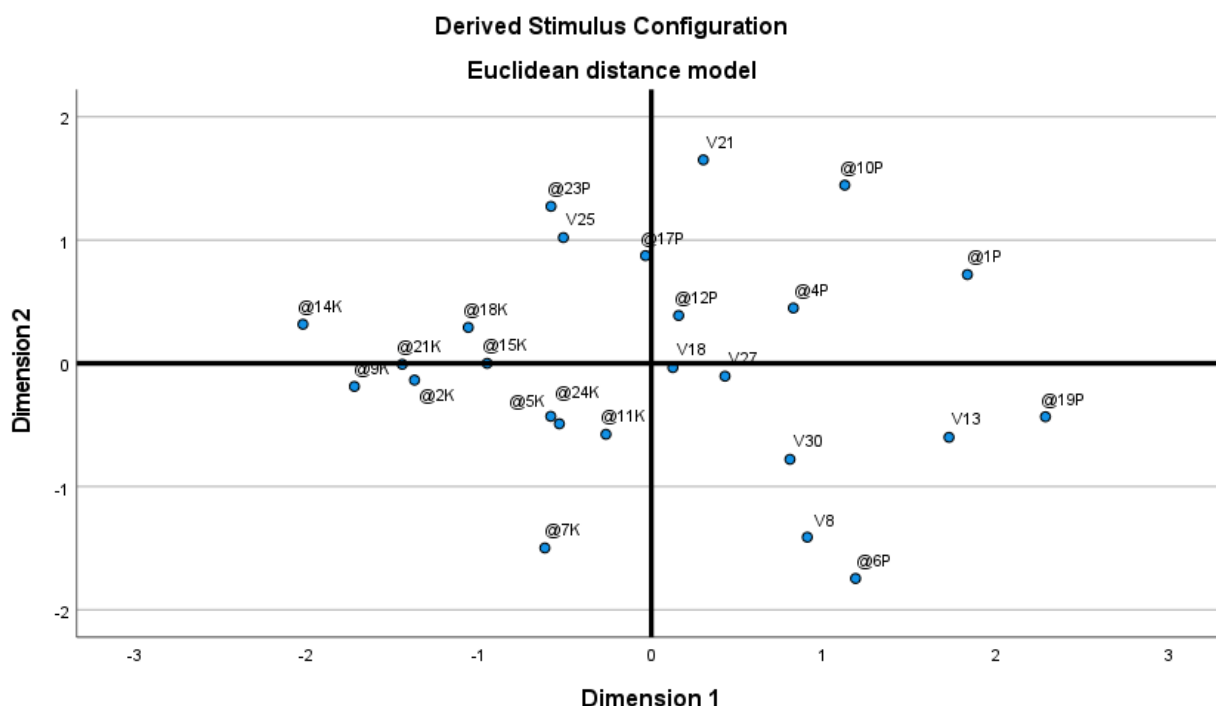
X, npr. 3 = postavke do pesnika Otona Župančiča

Opomba: ista tabela je (bila) uvrščena v prikaz rezultatov v podobne prispevku v angleškem jeziku v pričujočem zborniku.

Prvi izločeni faktor (21.88 % pojasnjene variance) je nasičen ekskluzivno/izključno s postavkami/stališči do Srečka Kosovela, drugi faktor (12.28 % pojasnjene variance) izključno do Franceta Prešerna, tretji (7.07 % pojasnjene variance) in četrti (5.53 % pojasnjene variance) pa večinoma s postavkami do Otona Župančiča.

Slika 2:

Večrazsežno lestvičenje postavk/stališč prvega pred-preizkusa (pred glavnim preizkusom): stališča do slovenskih pesnikov Srečka Kosovela, Franceta Prešerna in Otona Župančiča

Opomba: Stres = 0.148 RSQ = 0.88, n = 280

Note:

X.i, for example. 1.1 = items/attitudes toward Slovene poet Srečko Kosovel;

XP = items/attitudes toward Slovene poet France Prešern (npr., 1 P = the first item toward France Prešern);

X, for example 3 = items/attitudes toward Slovene poet Oton Župančič

Opomba:

X.i, npr. 1.1 = postavke, stališča do pesnika Srečka Kosovela;

XP = postavke/trditve, stališča do pesnika Franceta Prešerna (npr., 1 P = prva postavka/stališče do Prešerna);

X, npr. 3 = postavke do pesnika Otona Župančiča

Opomba 3: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t. i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, bolj podobne so bile zaznane s strani respondentk_ov.

MDS »slikovna« rešitev pokaže zanimivo distribucijo: stališča do Prešerna in do Župančiča se nahajajo v kvadrantih I in IV (= »desno« od dimenzije 1), stališča do Kosovela pa v celoti »levo« od dimenzije 1 (=v kvadrantih 2in 3). stališča do Prešerna in do Župančiča se nahajajo v kvadrantih I in IV (= »desno« od dimenzije 1), stališča do Kosovela pa v celoti »levo« od dimenzije 1 (=v kvadrantih 2 in 3).

Tabela 7

Lastne vrednosti in pripadajoči odstotki pojasnjene variance

Initial Eigenvalues/ začetne lastne

Komponenta	vrednosti			
	Total	% of Variance	Cumulative %	
1	13,057	43,522	43,522	
2	1,798	5,994	49,516	
3	1,500	5,001	54,516	
4	1,418	4,727	59,243	
5	1,066	3,553	62,797	
6	,957	3,190	65,987	

Tabela 8

Rotirana komponentna matrika

	Komponenta				
	1	2	3	4	5
1.1	,381	,118	,340	,195	,451
1.2	,355	,173	,433	,409	,297
1.3	,212	,145	-,038	,144	,753
1.4	,642	,172	,047	,337	,265
1.5	,372	,322	,407	,217	-,029
1.6	,774	,137	,193	,153	,042
1.7	,340	,173	,179	,633	,227
1.8	,115	,392	,092	,732	,025
1.9	,673	,204	,147	,365	,113
1.10	,216	,255	,570	,247	,267
2.1K	,427	,120	,334	,206	,400
2.2K	,253	,201	,538	,405	,272
2.3K	,017	,109	,347	,011	,753
2.4K	,599	,155	,326	,312	,252
2.5K	,187	,339	,640	,183	-,046
2.6K	,672	-,003	,286	,084	,159
2.7K	,188	,076	,436	,600	,223
2.8K	,159	,168	,318	,720	,010
2.9K	,551	,159	,555	,205	,263
2.10K	,145	,153	,777	,184	,209
3.1K	,545	,379	,275	,085	,305
3.2K	,292	,509	,241	,231	,334
3.3K	,426	,264	,110	,089	,591
3.4K	,560	,399	,079	-,048	,062
3.5K	,188	,635	,353	,183	-,150
3.6K	,479	,518	-,030	,121	,254
3.7K	,229	,626	,192	,243	,351
3.8K	,030	,728	,180	,315	,226
3.9K	,551	,604	,099	,152	,189
3.10K	,134	,649	,441	,124	,207

Tabela 9

Srednji rangi in vsote rangov sumacijskih vrednosti za Mann – Whitney preizkus stališč do Srečka Kosovela glede na spol

	spol	N	Rangi	Vsotarangov
			Povprečni rang	
skupaj_1	m	98	101,26	9923,50
	ž	133	126,86	16872,50
	Total	231		
skupaj_2	m	93	90,24	8392,50
	ž	124	123,07	15260,50
	Total	217		
skupaj_3	m	76	74,91	5693,00
	ž	104	101,89	10597,00
	Total	180		

Opomba: skupaj 1 = seštevna vrednost homogene Likertove lestvice sumacijskih rangov do Kosovela teden dni pred glavnim (kvazi)edksperimentom; skupaj 2 = seštevna vrednost homogene Likertove lestvice sumacijskih rangov do Kosovela takoj po eksperiment; skupaj 3 = tri mesece po koncu eksperimenta.

Tabela 10

Rezultati preverjanja Mann – Whitney-jevega neparametričnega preizkusa v obravnavanih dvisnih spremenljivkah glede na spol

	skupaj_1	skupaj_2	skupaj_3
Mann-Whitney U	5072,500	4021,500	2767,000
Wilcoxon W	9923,500	8392,500	5693,000
Z	-2,881	-3,817	-3,437
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004	,000	,001

a. Grouping Variable: spol

Skupaj i = seštevna vrednost homogene Likertove lestvice sumacijskih rangov do pesnika Srečka Kosovela (i=1 (= teden dni pred glavnim preizkusom), i=2 (takoj po glavnem preizkusu), i = 3 (tri mesece po glavnem preizkusu).

Tabela 11

Srednji rangi in vsote rangov posamičnih postavk lestvice stališč do Srečka Kosovela za Mann – Whitney neparametrični preizkus razlik glede na spol stališč do Srečka Kosovela glede na spol

	spol	N	Mean Rank	Sum of Ranks
1.1	M	98	108,48	10631,00
	Ž	132	120,71	15934,00
	Total	230		
1.2	M	98	105,61	10350,00
	Ž	132	122,84	16215,00
	Total	230		
1.3	M	97	112,70	10932,00
	Ž	133	117,54	15633,00
	Total	230		
1.4	M	98	107,41	10526,50
	Ž	132	121,50	16038,50
	Total	230		
1.5	M	97	101,46	9841,50
	Ž	133	125,74	16723,50
	Total	230		
1.6	M	98	112,05	10981,00
	Ž	132	118,06	15584,00
	Total	230		
1.7	M	98	102,60	10054,50
	Ž	133	125,88	16741,50
	Total	231		
1.8	M	98	100,86	9884,00
	Ž	133	127,16	16912,00
	Total	231		
1.9	M	96	107,45	10315,50
	Ž	133	120,45	16019,50
	Total	229		
1.10	M	98	103,01	10094,50
	Ž	133	125,58	16701,50
	Total	231		

Tabela 12

Rezultati preverjanja Mann – Whitney-jevega neparametričnega preizkusa v obravnavanih odvisnih spremenljivkah glede na spol (teden dni pred glavnim preizkusom)

	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8	1.9	1.10
Mann-Whitney U	5780,000	5499,000	6179,000	5675,500	5088,500	6130,000	5203,500	5033,000	5659,500	5243,500
Wilcoxon W	10631,000	10350,000	10932,000	10526,500	9841,500	10981,000	10054,500	9884,000	10315,500	10094,500
Z	-1,450	-2,028	-,564	-1,664	-,289	-,726	-2,854	-,318	-1,531	-2,643
Asymp. Sig. (2-tailed)	,147	,043	,573	,096	,004	,468	,004	,002	,126	,008

a. Grouping Variable: spol

Opomba: posamične postavke Likertove homogene lestvice sumacijskih rangov do pesnika Srečka Kosovela (pomembne razlike med spoloma v obdobju teden dni pred glavnim preizkusom so podane v krepkem fonu):

1.1 Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.	1	2	3	4	5
1.2 Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost.	1	2	3	4	5
1.3 V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda.	1	2	3	4	5
1.4 Kosovelovi konsi so kar nekaj.	1	2	3	4	5
1.5 Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.	1	2	3	4	5
1.6 Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok.	1	2	3	4	5
1.7 Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost.	1	2	3	4	5
1.8 Kosovel je s konsi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki.	1	2	3	4	5
1.9 Kosovelovi konsi v resnici niso nič posebnega.	1	2	3	4	5
1.10 Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.	1	2	3	4	5

Tabela 13

Srednji rangi in vsote rangov posamičnih postavk lestvice stališč do Srečka Kosovela za Mann – Whitney neparametrični preizkus razlik glede na spol (takoj po koncu glavnega preizkusa)

	Spol	N	Mean Rank	Sum of Ranks
2.1K	M	93	97,65	9081,50
	Ž	125	118,32	14789,50
	Total	218		
2.2K	M	93	95,62	8892,50
	Ž	125	119,83	14978,50
	Total	218		
2.3K	M	92	93,36	8589,00
	Ž	123	118,95	14631,00
	Total	215		
2.4K	M	93	93,71	8715,00

	Ž	125	121,25	15156,00
	Total	218		
2.5K	M	93	97,43	9061,00
	Ž	125	118,48	14810,00
	Total	218		
2.6K	M	93	100,81	9375,50
	Ž	124	115,14	14277,50
	Total	217		
2.7K	M	93	98,19	9131,50
	Ž	125	117,92	14739,50
	Total	218		
2.8K	M	93	93,23	8670,00
	Ž	125	121,61	15201,00
	Total	218		
2.9K	M	93	91,48	8507,50
	Ž	125	122,91	15363,50
	Total	218		
2.10K	M	92	90,83	8356,00
	Ž	125	122,38	15297,00
	Total	217		

Tabela 14

Rezultati preverjanja Mann – Whitney-jevega neparametričnega preizkusa v obravnavanih dvisnih spremenljivkah glede na spol

	2.1K	2.2K	2.3K	2.4K	2.5K	2.6K	2.7K	2.8K	2.9K	2.10K
Mann-Whitney U	4710,5 00	4521,5 00	4311,0 00	4344,0 00	4690,0 00	5004,5 00	4760,5 00	4299,0 00	4136,5 00	4078,0 00
Wilcoxon W	9081,5 00	8892,5 00	8589,0 00	8715,0 00	9061,0 00	9375,5 00	9131,5 00	8670,0 00	8507,5 00	8356,0 00
Z	-2,510	-2,969	-3,141	-3,389	-2,584	-1,811	-2,416	-3,494	-3,839	-3,885
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012	,003	,002	,001	,010	,070	,016	,000	,000	,000

a. Grouping Variable: spol

Ž >> M

Opomba: posamične postavke Likertove homogene lestvice sumacijskih rangov do pesnika Srečka Kosovega (pomembne razlike med spoloma v obdobju takoj po koncu glavnega preizkusa)

2.1	Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.	1	2	3	4	5
2.2	Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost.	1	2	3	4	5
2.3	V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda.	1	2	3	4	5
2.4	Kosovelovi konsi so kar nekaj.	1	2	3	4	5
2.5	Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.	1	2	3	4	5
2.6	Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok.	1	2	3	4	5
2.7	Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost.	1	2	3	4	5
2.8	Kosovel je s konsi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki.	1	2	3	4	5
2.9	Kosovelovi konsi v resnici niso nič posebnega.	1	2	3	4	5
2.10	Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.	1	2	3	4	5

Tabela 15

Srednji rangi in vsote rangov posamičnih postavk lestvice stališč do Srečka Kosovela za Mann – Whitney neparametrični preizkus razlik glede na spol tri mesece po koncu glavnega preizkusa

	Spol	N	Mean Rank	Sum of Ranks
3.1K	M	77	80,10	6168,00
	Ž	104	99,07	10303,00
	Total	181		
3.2K	M	77	84,51	6507,00
	Ž	103	94,98	9783,00
	Total	180		
3.3K	M	77	85,61	6592,00
	Ž	103	94,16	9698,00
	Total	180		
3.4K	M	76	73,90	5616,50
	Ž	104	102,63	10673,50
	Total	180		
3.5K	M	77	79,96	6157,00
	Ž	104	99,17	10314,00
	Total	181		
3.6K	M	77	88,27	6796,50
	Ž	104	93,02	9674,50
	Total	181		
3.7K	M	75	77,82	5836,50
	Ž	104	98,78	10273,50
	Total	179		
3.8K	M	77	82,60	6360,00
	Ž	104	97,22	10111,00
	Total	181		
3.9K	M	77	80,44	6194,00
	Ž	104	98,82	10277,00

	Total	181		
3.10K	M	77	73,64	5670,50
	Ž	104	103,85	10800,50
	Total	181		

Tabela 16

Rezultati preverjanja Mann – Whitney-jevega neparametričnega preizkusa v obravnavanih dvisnih spremenljivkah glede na spol

	3.1K	3.2K	3.3K	3.4K	3.5K	3.6K	3.7K	3.8K	3.9K	3.10K
Mann-Whitney U	3165,00	3504,00	3589,00	2690,50	3154,00	3793,50	2986,50	3357,00	3191,00	2667,50
Wilcoxon W	6168,00	6507,00	6592,00	5616,50	6157,00	6796,50	5836,50	6360,00	6194,00	5670,50
Z	-2,511	-1,404	-1,135	-3,844	-2,578	-,670	-2,840	-1,938	-2,495	-3,985
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012	,160	,257	,000	,010	,503	,005	,053	,013	,000

Opomba: posamične postavke Likertove homogene lestvice sumacijskih rangov do pesnika Srečka Kosovela (pomembne razlike med spoloma v obdobju 3 mesece po glavnem preizkusu so podane v krepkem fontu)

3.1 Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.	1	2	3	4	5
3.2 Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost.	1	2	3	4	5
3.3 V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda.	1	2	3	4	5
3.4 Kosovelovi konsi so kar nekaj.	1	2	3	4	5
3.5 Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.	1	2	3	4	5
3.6 Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok.	1	2	3	4	5
3.7 Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost.	1	2	3	4	5
3.8 Kosovel je s konsi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki.	1	2	3	4	5
3.9 Kosovelovi konsi v resnici niso nič posebnega.	1	2	3	4	5
3.10 Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.	1	2	3	4	5

Frekvenčne distribucije odgovorov na postavke/stališča do Srečka Kosovela v različnih obdobjih preizkusa (teden dni pred glavnim eksperimentom, takoj po glavnem eksperimentu in približno tri mesece po njegovem koncu)

Od 1.1 do 3.10 sledijo prikazi frekvenčnih distribucij posamičnih postavk Likertove homogene stališčne lestvice sumacijskih rangov do poezije slovenskega pesnika Srečka Kosovela; Hi – kvadrat analiza odnosov med distribucijami posamičnih postavk ni predstavljena zato, ker v nobenem od možnih parov primerjav ni (bilo) zadoščeno pogoju, da je število celic, katerih pričakovana vrednost je manjša od pet (5), manjše od »25 %«, v našem primeru bi morale biti torej takih celic v vsakem primeru »parnega križanja« manjše od šest (6).

Naj opozorimo naslednje: postavke, ki izražajo negativno stališče do poezije Srečka Kosovela so invertirane (in označene z izrazom »invert«; to pomeni naslednje rekodiranje : 1 =5; 2 = 4; 3 = 3;

4 = 2; 5 = 1. – Ali, nekoliko »po domače«; v vsakem primeru postavk, tudi, ko le te izražajo negativna stališča, višja ocena (od 1 do 5) pomeni nekaj pozitivnejšega.

Ogled in razlago si lahko »privoščijo« spoštovani _e bralci _ke sami _e; potrebno je samo opozoriti, da naj si pri ogledu odstotkov (procentov) ogledajo kolono z naslovom »valid percent« (= odstotek, izračunan tako, da so izločene t.i. manjkajoče vrednosti (= manjkajoči odgovori)).

Postavke 1.i, i =1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 (postavke od 1 do 10)

Tabela 17

Tabela skupnih rezultatov frekvenčnih distribucij odgovorov na posamične postavke lestvice do Srečka Kosovela v treh različnih obdobjih (1.i...= teden dni pred glavnim preizkusom; 2.i...= takoj po glavnem preizkusu; 3.i...= tri mesece po glavnem preizkusu: podane so distribucije od 1.1 do 3.10)

Postavka št. 1: Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.invert

Tabela 1.1
Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred glavnim preizkusom
Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.invert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	4	1,6	1,7	1,7
	2,0	30	12,3	13,0	14,7
	3,0	44	18,1	19,0	33,8
	4,0	96	39,5	41,6	75,3
	5,0	57	23,5	24,7	100,0
	Total	231	95,1	100,0	
Missing	System	12	4,9		
Total		243	100,0		

2.1K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.invert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	4	1,6	1,8	1,8
	2,0	26	10,7	11,9	13,7
	3,0	49	20,2	22,4	36,1
	4,0	88	36,2	40,2	76,3
	5,0	52	21,4	23,7	100,0
	Total	219	90,1	100,0	
Missing	System	24	9,9		
Total		243	100,0		

3.1K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovelovi kosi nimajo pravega pomena.invert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	2	,8	1,1	1,1
	2,0	20	8,2	11,0	12,1
	3,0	45	18,5	24,7	36,8
	4,0	63	25,9	34,6	71,4
	5,0	52	21,4	28,6	100,0
	Total	182	74,9	100,0	
Missing	System	61	25,1		
Total		243	100,0		

Postavka št. 2: Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost

1.2

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred glavnim preizkusom

Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	8	3,3	3,5	3,5
	2,0	40	16,5	17,3	20,8
	3,0	64	26,3	27,7	48,5
	4,0	88	36,2	38,1	86,6
	5,0	31	12,8	13,4	100,0
	Total	231	95,1	100,0	
Missing	System	12	4,9		
Total		243	100,0		

2.2K

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi
glavnega preizkusa
Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	8	3,3	3,7	3,7
	2,0	32	13,2	14,6	18,3
	3,0	55	22,6	25,1	43,4
	4,0	98	40,3	44,7	88,1
	5,0	26	10,7	11,9	100,0
	Total	219	90,1	100,0	
Missing	System	24	9,9		
Total		243	100,0		

3.2K

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po
izvedbi glavnega preizkusa
Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost,**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	4	1,6	2,2	2,2
	2,0	27	11,1	14,9	17,1
	3,0	44	18,1	24,3	41,4
	4,0	77	31,7	42,5	84,0
	5,0	29	11,9	16,0	100,0
	Total	181	74,5	100,0	
Missing	System	62	25,5		
Total		243	100,0		

Postavka št. 3: **V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda. invert**

1.3

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred
glavnim preizkusom
V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda. Invert**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	14	5,8	6,1	6,1
	2,0	59	24,3	25,5	31,6
	3,0	42	17,3	18,2	49,8
	4,0	80	32,9	34,6	84,4
	5,0	36	14,8	15,6	100,0
	Total	231	95,1	100,0	
Missing	System	12	4,9		
Total		243	100,0		

2.3K

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi
glavnega preizkusa
V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda. invert**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	7	2,9	3,2	3,2
	2,0	41	16,9	19,0	22,2
	3,0	54	22,2	25,0	47,2
	4,0	91	37,4	42,1	89,4
	5,0	23	9,5	10,6	100,0
	Total	216	88,9	100,0	
Missing	System	27	11,1		
Total		243	100,0		

3.3K

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po
izvedbi glavnega preizkusa
V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda. invert**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	10	4,1	5,5	5,5
	2,0	31	12,8	17,1	22,7
	3,0	54	22,2	29,8	52,5
	4,0	65	26,7	35,9	88,4
	5,0	21	8,6	11,6	100,0
	Total	181	74,5	100,0	
Missing	System	62	25,5		
Total		243	100,0		

Postavka št. 4: Kosovelovi konsi so kar nekaj.

1.4

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred
glavnim preizkusom
Kosovelovi konsi so kar nekaj.**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	10	4,1	4,3	4,3
	2,0	26	10,7	11,3	15,6
	3,0	36	14,8	15,6	31,2
	4,0	71	29,2	30,7	61,9
	5,0	88	36,2	38,1	100,0
	Total	231	95,1	100,0	
Missing	System	12	4,9		
Total		243	100,0		

2.4K

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi
glavnega preizkusa
Kosovelovi konsi so kar nekaj.**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	5	2,1	2,3	2,3
	2,0	23	9,5	10,5	12,8
	3,0	23	9,5	10,5	23,3
	4,0	83	34,2	37,9	61,2
	5,0	85	35,0	38,8	100,0
	Total	219	90,1	100,0	
Missing	System	24	9,9		
Total		243	100,0		

3.4K

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po
izvedbi glavnega preizkusa
Kosovelovi konsi so kar nekaj.**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	8	3,3	4,4	4,4
	2,0	24	9,9	13,3	17,7
	3,0	21	8,6	11,6	29,3
	4,0	55	22,6	30,4	59,7
	5,0	73	30,0	40,3	100,0
	Total	181	74,5	100,0	
Missing	System	62	25,5		
Total		243	100,0		

Postavka št. 5: **Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.**

1.5

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred
glavnim preizkusom
Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	13	5,3	5,6	5,6
	2,0	26	10,7	11,3	16,9
	3,0	72	29,6	31,2	48,1
	4,0	96	39,5	41,6	89,6
	5,0	24	9,9	10,4	100,0
	Total	231	95,1	100,0	
Missing	System	12	4,9		
Total		243	100,0		

2.5K

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi
glavnega preizkusa
Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	7	2,9	3,2	3,2
	2,0	25	10,3	11,4	14,6
	3,0	73	30,0	33,3	47,9
	4,0	91	37,4	41,6	89,5
	5,0	23	9,5	10,5	100,0
	Total	219	90,1	100,0	
Missing	System	24	9,9		
Total		243	100,0		

3.5K

**Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po
izvedbi glavnega preizkusa
Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	4	1,6	2,2	2,2
	2,0	23	9,5	12,6	14,8
	3,0	66	27,2	36,3	51,1
	4,0	69	28,4	37,9	89,0
	5,0	20	8,2	11,0	100,0
	Total	182	74,9	100,0	
Missing	System	61	25,1		
Total		243	100,0		

Postavka št. 6: **Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok. Invert**

1.6

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred glavnim preizkusom

Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok. invert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	10	4,1	4,3	4,3
	2,0	25	10,3	10,8	15,2
	3,0	20	8,2	8,7	23,8
	4,0	67	27,6	29,0	52,8
	5,0	109	44,9	47,2	100,0
	Total	231	95,1	100,0	
Missing	System	12	4,9		
Total		243	100,0		

2.6K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok. Invert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	7	2,9	3,2	3,2
	2,0	13	5,3	6,0	9,2
	3,0	24	9,9	11,0	20,2
	4,0	63	25,9	28,9	49,1
	5,0	111	45,7	50,9	100,0
	Total	218	89,7	100,0	
Missing	System	25	10,3		
Total		243	100,0		

3.6K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok. invert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	4	1,6	2,2	2,2
	2,0	9	3,7	4,9	7,1
	3,0	17	7,0	9,3	16,5
	4,0	52	21,4	28,6	45,1
	5,0	100	41,2	54,9	100,0
	Total	182	74,9	100,0	
Missing	System	61	25,1		
Total		243	100,0		

Postavka št. 7: Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost

1.7

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred glavnim preizkusom

Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	8	3,3	3,4	3,4
	2,0	21	8,6	9,1	12,5
	3,0	33	13,6	14,2	26,7
	4,0	123	50,6	53,0	79,7
	5,0	47	19,3	20,3	100,0
	Total	232	95,5	100,0	
Missing	System	11	4,5		
Total		243	100,0		

2.7K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi glavnega preizkusa

Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	6	2,5	2,7	2,7
	2,0	22	9,1	10,0	12,8
	3,0	49	20,2	22,4	35,2
	4,0	97	39,9	44,3	79,5
	5,0	45	18,5	20,5	100,0
	Total	219	90,1	100,0	
Missing	System	24	9,9		
Total		243	100,0		

3.7K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po izvedbi glavnega preizkusa

Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	5	2,1	2,8	2,8
	2,0	15	6,2	8,3	11,1
	3,0	46	18,9	25,6	36,7
	4,0	82	33,7	45,6	82,2
	5,0	32	13,2	17,8	100,0
	Total	180	74,1	100,0	
Missing	System	63	25,9		
Total		243	100,0		

Postavka št. 8: **Kosovel je s konsi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki**

1.8

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred glavnim preizkusom

Kosovel je s konsi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	8	3,3	3,4	3,4
	2,0	20	8,2	8,6	12,1
	3,0	48	19,8	20,7	32,8
	4,0	99	40,7	42,7	75,4
	5,0	57	23,5	24,6	100,0
	Total	232	95,5	100,0	
Missing	System	11	4,5		
Total		243	100,0		

2.8K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovel je s kosi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	8	3,3	3,7	3,7
	2,0	25	10,3	11,4	15,1
	3,0	53	21,8	24,2	39,3
	4,0	100	41,2	45,7	84,9
	5,0	33	13,6	15,1	100,0
	Total	219	90,1	100,0	
Missing	System	24	9,9		
Total		243	100,0		

3.8K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovel je s kosi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	7	2,9	3,8	3,8
	2,0	24	9,9	13,2	17,0
	3,0	48	19,8	26,4	43,4
	4,0	69	28,4	37,9	81,3
	5,0	34	14,0	18,7	100,0
	Total	182	74,9	100,0	
Missing	System	61	25,1		
Total		243	100,0		

Postavka št. 9: **Kosovelovi kosi v resnici niso nič posebnega.invert**

1.9

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred glavnim preizkusom

Kosovelovi kosi v resnici niso nič posebnega.invert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	10	4,1	4,3	4,3
	2,0	23	9,5	10,0	14,3
	3,0	41	16,9	17,8	32,2
	4,0	82	33,7	35,7	67,8
	5,0	74	30,5	32,2	100,0
	Total	230	94,7	100,0	
Missing	System	13	5,3		
Total		243	100,0		

2.9

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovelovi konsi v resnici niso nič posebnega.invert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	7	2,9	3,2	3,2
	2,0	21	8,6	9,6	12,8
	3,0	43	17,7	19,6	32,4
	4,0	94	38,7	42,9	75,3
	5,0	54	22,2	24,7	100,0
	Total	219	90,1	100,0	
Missing	System	24	9,9		
Total		243	100,0		

Kosovelovi konsi v resnici niso nič posebnega.invert

3.9K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po izvedbi glavnega preizkusa

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	4	1,6	2,2	2,2
	2,0	17	7,0	9,3	11,5
	3,0	25	10,3	13,7	25,3
	4,0	84	34,6	46,2	71,4
	5,0	52	21,4	28,6	100,0
	Total	182	74,9	100,0	
Missing	System	61	25,1		
Total		243	100,0		

Postavka št. 10: **Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.**

1.10

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju teden dni pred glavnim preizkusom

Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	14	5,8	6,0	6,0
	2,0	28	11,5	12,1	18,1
	3,0	80	32,9	34,5	52,6
	4,0	74	30,5	31,9	84,5
	5,0	36	14,8	15,5	100,0
	Total	232	95,5	100,0	
Missing	System	11	4,5		
Total		243	100,0		

2.10K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju takoj po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	9	3,7	4,1	4,1
	2,0	25	10,3	11,5	15,6
	3,0	52	21,4	23,9	39,4
	4,0	100	41,2	45,9	85,3
	5,0	32	13,2	14,7	100,0
	Total	218	89,7	100,0	
Missing	System	25	10,3		
Total		243	100,0		

3.10K

Frekvenčna distribucija odgovorov na postavko v obdobju ca tri mesece po izvedbi glavnega preizkusa

Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,0	10	4,1	5,5	5,5
	2,0	22	9,1	12,1	17,6
	3,0	46	18,9	25,3	42,9
	4,0	66	27,2	36,3	79,1
	5,0	38	15,6	20,9	100,0
	Total	182	74,9	100,0	
Missing	System	61	25,1		
Total		243	100,0		

Tabela 18

Pričakovani učinki, ki sledijo pristop Hovlanda et al. in “naš” pristop v obdelavi podatkov znotraj štirih bazičnih pogojev in njihova podobnost s Corrozi in Rosnow izvirno raziskavo (Marčič, Rus, Zečević, Doležalek, Kalc in Bajec 2022, 285–286)

Pogoj in pričakovani učinek	“M-W” in in drugi	Potrjena smer	Pomembnost na relativno nizkem nivoju tveganja	Podobnost s Corrozi/Rosnow eksperimentom	
				smer	pomembnost
KPr Primacy	Dif1	DA	NE	DA	NE
	Dif2	NE	NE	NE	NE
	Dif3	NE	NE	NE	NE
	Hovland et al.	DA	NE	DA	NE
DPr Recency	Dif1	DA	DA #	DA	DA
	Dif2	DA	DA	DA	DA
	Dif3	DA	NE	DA	NE
	Hovland et al.	DA	DA	DA	DA
Kpo Recency	Dif1	DA &	NE	DA	NE
	Dif2	DA	NE	DA	NE
	Dif3	DA	NE	DA	NE
	Hovland et al.	DA	NE	DA	NE
Dpo Primacy	Dif1	NE	NE	NE	DA
	Dif2	DA	DA	DA	DA
	Dif3	DA	DA	DA	DA
	Hovland et al.	NE	DA	NE	NE

Opomba: KPr = konsonatno sporočilo prej/pred (dvosmernim sporočilom v zvezi s Srečkom Kosovelon), DPr = disonantno sporočilo prej ... , KPo = konsonantno sporočilo potem... , DPo = disonantno sporočilo potem ...

Opomba:

Opomba: primacy = (predpostavljen) učinek prvega dražljaja/stimulusa (na ustrezen kriterij, reakcijo, odvisno spremenljivko) v nizu/zaporedju stimulusov/dražljajev.

Recency = (predpostavljen) učinek prvega dražljaja/stimulusa (na ustrezen kriterij, reakcijo, odvisno spremenljivko) v nizu/zaporedju stimulusov/dražljajev.

Dif1 pomeni razliko med stališči do Kosovela (“merjena”) z Likertovo homogeno lestvico sumacijskih rangov na samem koncu glavnega preizkusa (= na koncu) minus t. i. meritve teden dni pred glavnim preizkusom (= “potem” (torej, dif1 = “potem – prej”)); t. i. meritve stališč do Kosovela pa so bile izpeljane tudi pribl. tri mesece po koncu glavnega preizkusa (= po 3 mesecih). Izraz dif2 pomeni razliko “po treh mesecih – prej”, dif3 pa pomeni razliko “po treh mesecih – potem/na koncu glavnega preizkusa); lahko ponovimo:

dif 1 = na koncu – prej; dif2 = po treh mesecih – prej (= teden dni pred začetkom glavnega dela eksperimenta); dif3 = po treh mesecih – potem/na koncu glavnega preizkusa.

Opomba: Difi pomeni razliko v seštevnih/skalnih vrednostih (Likert (višja seštevna vrednost pomeni pozitivnejše stališče do pesnika Srečka Kosovela). – Vsak_a Dif-i je izračunan “znotraj” vsakega od štirih pogojev (2 x2 (= konsonantno vs. disonantno sporočilo x pred vs. po dvosmernem sporočilu): Dif-1 = evalvacija “neposredno po poskusu” – prej /teden pred eksperimentom”, Dif-2 evalvacija potem (4 mesece po eksperimentu) – prej /teden pred eksperimentom”; Dif-3 = evalvacija približno 4 mesece po eksperimentu – evalvacija neposredno po eksperimentu.

Zaključek:

V pričujočem poročilu smo Tabelo št. 18 v prikazu rezultatov kot zadnjo uvrstili zato, da je čim bolj “pri roki” zaključkom (hoteli smo jo celo uvrstiti v “Zaključek”. Tabela namreč po naši presoji relativno zgoščeno, pregledno in “zgovorno” prikaže rezultate tistega dela empirične raziskave, ki je v naši raziskavi približno enaka, kot je bila v raziskavi Corrozi-ja in Rosow-a (1968), čeprav gre opozoriti na dve razliki:

1/ V naši raziskavi je stališni objekt predvsem slovenski pesnik Srečko Kosovel, v njuni pa slikar Pablo Picasso (v lestvici, aplicirani pribl. teden dni pred začetkom glavnega dela preizkusa, smo v lestvico uvrstili nekaj postavk v zvezi s Francetom Prešernom in Otonom Župančičem).

2/ Podobna oz. enaka pričakovanja, kot sta jih oblikovala Corrozi in Rosnow, smo v naši raziskavi verificirali na dva statistična načina: 2.1: enako, kot sta to “naredila” Corrozi in Rosnow (1968), gre za način, ki ga je sicer uporabil Hovland s sodelavci (Hovland et al. 1957); ter 2.2: nekoliko drugače, odvisne spremenljivke so bile razlike (dif-i) s shemo “potem – prej” (glej/te prosim, opombo bližnje Tabele 18 (sicer, zelo na kratko: dif 1 = takoj po eksperimentu – pred eksperimentom; dif 2 = tri mesece po koncu – na začetku; dif 3 = tri mesece po koncu minus (–) takoj po koncu (glavnega dela eksperimenta)). Poleg tega je naša raziskava vključila še obdobje okoli tri (3) mesece po koncu izvedbe glavnega dela (kvazi)eksperimenta. Zato je bila s Corrozi – Rosnow (1968) eksperimentom možna samo primerjava rezultatov “potem – prej” v primeru “takoj po koncu glavnega dela eksperimenta” minus (–) “(teden dni) pred eksperimentom” (= izraz dif 1 v tabeli št. 18). S tega vidika smo ugotovili naslednje:

- Hkpr – KPr (konsonantna trditev prej): odgovor DA velja/podpira smer sprememb za Dif -1 ter za statistični pristop Hovland-a et al., sicer nesignifikantno. Naši rezultati podpirajo smer razlik za dif 1, enako v primeru, če se uporabi Hovland-ov pristop; ni učinka v drugih primerih (dif 2 itd.).

- Hdpr – DPr (disonantna trditev prej): Smer in pomembnost sprememb potrjena za Dif-1 ($p = 0.07$), za Dif-2 ($p < 0.05$), tudi za Hovland-ov pristop.

- Hkpo – Kpo (konsonantna trditev potem): potrdili smo smer razlike, ki pa za Dif 1 ni pomembna (tudi ne v primeru Hovland-ovega pristopa).

- Hdpo- DPo (disonantna trditev potem): potrdili smo smer in pomembnost razlik za dif2 (“naš” način “izračunavanja”), ne pa tudi za dif 1; pri načinu “izračunavanja”, ki sta ga uporabila avtorja (Corrozi in Rosnow (1968)), gre za pristop, ki ga je uporabil Hovland s sodelavci, so se pojavile pomembne razlike, ne pa tudi njihova smer.

Corozzi in Rosnow (1968) sta potrdila (statistično) pomembne “primacy” in “recency” učinke v pogojih “konsonantna trditev” potem in prej, pa tudi disonantna trditev kasneje. Sicer ne poročata o rezultatih v zvezi s kontrolno skupino.

Naše ugotovitve so podobne rezultatom Corrozi in Rosnowa v primeru dif 2 (razlika med “potem= tri mesece po koncu eksperimenta” minus (–) “(teden) pred začetkom eksperimenta); “primacy” in “recency” smo potrdili v treh od štirih pogojev (nismo potrdili v pogoju KPo (konsonantna trditev potem), v dveh od teh pogojev sta bila učinka statistično pomembna na reletivno nizkem nivoju tveganja (v DPo in v DPr (= disonantna trditev “potem” (po dvodelnem prepričevalnem sporočilu) in “prej” (pred dvodelnim sporočilom. Zanimivost: podoben učinek se ni pojavil v primeru dif 1 (kar bi bilo neposredno primerljivo z rezultati Corrozi in Rosnow-a).

+++

- Razlike v mikro-, mezzo- in makro- kulturnem okolju (Slovenija vs. ZDA), pa tudi v časovno – zgodovinski dimenziji (okoli pol stoletja razlike).

- Stališčni objekt v ZDA (= Pablo Picasso) je bil tujec in (mednarodno znan) slikar, v “naši” raziskavi pa slovenski pesnik Srečko Kosovel.

- Njuna umetnost je (bila) v vsakem od obeh okolij vsaj deloma zaznana kot kontroverzna, morda v zvezi s Picassom nekoliko manj.

- V prvem pogoju, teden dni pred začetkom glavnega eksperimenta, sta Corrozi in Rosnow uporabila lestvico z 11 postavkami, pet (5) od teh se je nanašalo na Pabla Picassa, druge postavke so bile tematsko irelevantne. V našem primeru je bilo v prvem pogoju (= teden dni pred eksperimentom) Srečku Kosovelu v lestvici namenjenih 10 postavk, druge pa so se nanašale na Franceta Prešerna in na Otona Župančiča. Besedilo Zdravljice je celo besedilo slovenske nacionalne himne.

- Corrozi in Rosnow sta prvo “meritev” izvedla dva tedna pred izvedbo glavnega eksperimenta, v “našem primeru”, pa se je to zgodilo teden dni pred izvedbo glavnega eksperimenta.

- Druga meritev (= takoj po koncu eksperimenta) je imela enak timing in izvedbo tako v ameriškem, kot v našem eksperimentu, vendar pa smo v naši raziskavi dodali še meritev približno štiri mesece po koncu eksperimenta.

- Pri Corrozi-ju in Rosnow-u so vsebino dvodelnega prepričevalnega sporočila naglas prebrali eksperimentatorji, v slovenskem eksperimentu pa so dijaki_nje sami_e prebrali vsebino dvodelnega sporočila.

- V naši raziskavi smo za verifikacijo istih posamičnih hipotez (ko so bile formulirane tudi v ameriškem eksperimentu) uporabili dva statistična pristopa, tako tistega, ki sta a uporabila Corrozi in Rosnow (= pristop, ki so ga uporabili Hovland in sodelavci (Hovland et al. 1957), uporabili pa smo tudi “naš”, nekoliko drugačen pristop; seveda smo oba pristopa primerjali in ugotovili, da njuni rezultati sovpadajo.

V letu 2024 bomo poseben prispevek posvetili, z vidika sociopsihologije osebnosti, kreativnosti, umetnosti, literature, poezije, nacionalne in drugih identitet našemu Srečku Kosovelu, tako briljantnemu in tako tenkočutnemu poetu, tako redko izjemni osebnosti, ki predstavlja neprecenljivo bogatstvo za slovensko kulturo, pa tudi mnogo širše. Potrudili se bomo razkriti različne umetniške, družbene, vrednotne, identitetne in etične vsebine, ravni in aspekte, ki so zajeti v nerazdružljivih simbolih in realnostih Srečka Kosovela, njegove poezije, osebe in tako zelo samopresegaajoče (se) življenjske resničnosti.

Viri in literatura

Alfrey, A., Field, V., Xenophontes, I., & Holttum, S. (2021). Identifying the mechanisms of poetry therapy and associated effects on participants: A synthesised review of empirical literature. *The Arts in Psychotherapy*, 75, 101832.

Aronson, E., Wilson, D. T., & Akert, K. (1999). *Social psychology*. New York, NY: Longman.

Belfi, A. M., Vessel, E. A., & Starr, G. G. (2018). Individual ratings of vividness predict aesthetic appeal in poetry. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 12(3), 341.

Berger, A., Hartinger, L. (2004, ur.). Ikarjev sen. Mladinska knjiga.

Bohannon, J. (2015). Many psychology papers fail replication test. *Science*, 349(6251), 910–9 11. doi:10.1126/science.349.6251.910

Brooks, David (2008), [Introduction Archived](#) 2013-10-04 at the [Wayback Machine](#), in: The Golden Boat: Selected Poems of Srečko Kosovel, p. 2, [ISBN 1844714373](#)

Cacioppo, J. T. & Bernston, G. G. (2003). Social psychological contributions to the decade of the brain: doctrine of multilevel analysis. In A. Kruglanski & T. Higgins, T. (eds). *Social psychology* (pp. 9 - 22). Philadelphia, PA: Psychology Press.

Chaiken, S. (1980). Heuristic versus. systematic information processing and the use of source vs. message cues in persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(5), 752-766. doi: 10.1037//0022-3514.39.5.752

Corrozi, J. F. (1966). An experimental investigation of the effects of consonant and dissonant attitude statements as positive and negative reinforcers for influencing the direction of opinion change. Master's thesis. Boston, MA: University of Boston.

Corrozi, J. F. (1966). An experimental investigation of the effects of consonant and dissonant attitude statements as positive and negative reinforcers for influencing the direction of opinion change. Magistrsko delo, Boston: University of Boston.

Creswell, J. W. (2009): *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Cromwell, R. L. (1956). Factors in the serial recall of names of acquaintances. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 53(1), 63–67. doi: 10.1037/h0047560

Della Volpe, G. (1991). *Critique of Taste*. Verso Books.

Doise, W., Deschamps, J. C. & Mugny, G. (1978). *Psychologie sociale experimentale*. Paris: Armand Collin.

Fiedler, K. (2014). From intrapsychic to ecological theories in social psychology: Outlines of functional theory approach. *European Journal of Social Psychology*, 4(7), 657 – 670. doi: 10.1002/ejsp.2069

Fiedler, K. & Schwarz, N. (2016). Questionable research practices revisited. *Social Psychological and Personality Science*, 7(1), 45 – 52. doi: 10.1177/1948550615612150

Florack, A., Piontkowski, U., Knocks, I., Rottman, J., & Thiemann P. (2002). Attitude change: The case of attitudes towards the »green card« in Germany. *Current Research in Social Psychology*, 8(3), 39-50.

Forgas, J. P. (2007). When sad is better than happy: Negative affect can improve the quality and effectiveness of persuasive messages and social influence strategies. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(4), 513 – 528. doi: 10.1016/j.jesp.2006.05.006

Forgas, J. P. (2011). Can negative affect eliminate the power of first impression? Affective influences on primacy and recency effects in impression formation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(), 425 – 429. doi: 10.1016/j.jesp.2010.11.005

Forgas, J. P., Vincze, O., & László, J. (2014). Social cognition and communication: Background, theories, and research. In J. P. Forgas, O. Vincze, & J. László (Eds.), *Social cognition and communication* (pp. 1–22). Psychology Press.

Giner – Sorolla, R. (2004). Is affective material in attitudes more accessible than cognitive material? The moderating role of attitude basis. *European Journal of Social Psychology*, 36(6), 761 – 780. doi: 10.1002/ejsp.229

Gilmour, R. (1988). Crowd panics: competing and cooperating in groups. In G. M. Breakwell, H. Foot & R. Gilmour (Eds.), *Doing social psychology (laboratory and field exercises)* (pp. 23–33). New York, NY, US; Oxford, England: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511659898

Golightly, C., & Byrne, D. (1964). Attitude statements as positive and negative reinforcements. *Science*, 146, 798–799. doi:10.1126/science.146.3645.798

Hammack, O.L. (2008). Narrative and the cultural psychology of identity. *Personality and Social Psychology Review*, 12, 22-247

Hayes, N. (1994). *Foundations of psychology*. NY: Routledge.

Heiman, G. A. (1995). *Research methods in psychology*. Boston, MA: Houghton Mifflin Company.

Hill, Lucinda (2020). C. G. Jung's perception of Picasso and abstract art. Bangor university https://research.bangor.ac.uk/portal/files/29193050/Hill_PhD_2020.pdf

Himmelweit H., & Gaskell, G. (1990). *Societal psychology*. London: Sage. Hogg, M., & Vaughan, G. M. (1999). *Social psychology*, 2nd edition. Upper Saddle River, NJ; Prentice Hall.

Hovland, C. I, Mandell, W., Campbell, E. H., Brock, T., Luchines, A. S., Cohen, A. R., McGuire, W. J., Janis, I. L., Feierabend, R. L. & Anderson, N. (1957). *The order of presentation in persuasion*. New Haven CT: Yale University Press.

Jackson, R. (2010): Introduction, in: Look Back, Look Ahead: Selected Poems by Kosovel, Ugly Duckling Press, 2010, [ISBN 1933254548](#)...

Jackson, R. (2010): Introduction, in: Look Back, Look Ahead: Selected Poems by Kosovel, Ugly Duckling Press, 2010, [ISBN 1933254548](#)...

Jones, R. A., Brehm, J. W. (1970). Persuasiveness of one and two sided communications as a function of awareness there are two sides. *Journal of Experimental Social Psychology*, 6(1), 47-56. doi:10.1016/0022-1031(70)90075-2

Johnson-Laird, P. N., & Oatley, K. (2022). How poetry evokes emotions. *Acta Psychologica*, 224, 103506
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000169182200021X>

Kruglanski, A., & Higgins, T. (2003). *Social psychology. A General Reader*. Philadelphia, PA: Psychology Press.

Kruglanski, A. W., Chernikova, M., & Jasko, K. (2017). Social psychology circa 2016: A field on steroids. *European Journal of Social Psychology*, 47(1), 1–10.
<https://doi.org/10.1002/ejsp.2285>

Lana, R. E. (1961). Familiarity and the order of presentation of persuasive communications. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 62(3), 573–577. doi:10.1037/h0046634

Laszlo, J. (1999). *Cognition and representation in literature (The psychology of literary narratives)*. Budapest: Akademiai Kiado.

Lazslo, J. (2014) *Historical tales and national identity. An introduction to narrative social psychology*. London: Routledge.

Lund, F. H. (1925). The psychology of belief: A study of its emotional and volitional determinants. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 20(2), 174–196. doi:10.1037/h0066996

Marčič, R., Rus, V. S., Zečevič, K., Doležalek, S. Kalc, P. and Bajec, B. (2022). Effects of persuasive communication, containing consonant and dissonant sentences, and their position regarding two sided message, as positive and negative 'reinforcements' (moods / feelings / emotions) in attitude change. In: V. S. Rus et al. (eds.): *Psihologija v različnih intra- / inter-disciplinarnih kontekstih / povezavah* [Electronic source]: zbornik ob 70. letnici Oddelka za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter ob nekaterih drugih obletnicah ((275-294).- Psychology in different intra-/ inter – disciplinary contexts/connections. Proceeding by 70 years anniversary of Department of psychology, Faculty of arts, University Ljubljana.(275-294).

Michener, H. A., & DeLamater, J. (1999). *Social psychology*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers.

Murray, M. (2017). Narrative social psychology. In: B. Gough et al. (eds.). *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology*. London: Palgrave Macmillan (pp. 185-204

- Myers, D. (2002). Social psychology. New York, NY: McGraw Hill.
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. In L. Berkowitz (Ed). *Advances in experimental social psychology*, 19 (123–205). New York, NY: Academic Press.
- Peterson, P. D. and Koulack, D. (1969). Attitude change as a function of attitude of acceptance and rejection. *Journal of Personality and Social Psychology*, 11(4), 309 – 311. doi: 10.1037/h0027342
- Piaget, J. (1971). *Biology and knowledge (An essay on the relations between organic regulations and cognitive processes)*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Plahuta Simčič, V. (2017). Človek, ki je odkril svetu Kosovelove konse. DELO, sobotna priloga
- Pogosyan, M. (2023). Saying the Unsayable: The Psychology of Poetry . An interview with poet David Whyte. <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/between-cultures/202303/saying-the-unsayable-the-psychology-of-poetry>
- Rus, V. S. (1993). Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba [Social psychology: Theory, empiry, experiment, application], 1st edition, Ljubljana, Slovenia: Davean.
- Rus, V. S. (1994). Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba [Social psychology: Theory, empiry, experiment, application], 2nd edition. Ljubljana, Slovenia: Davean.
- Rus, V. S. (1997). Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije) [Social and societal psychology (with outlines of sociopsychology)]. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.
- Rus, V. S. (1999). Sociopsihologija kot sodobna paradigma socialne psihologije [Sociopsychology as modern paradigm of social psychology]. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.
- Rus, V. S. (2000). Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije) [Social and societal psychology (with outlines of sociopsychology)], 2nd edition. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.
- Rus, V. S. (2010; 2011a). Socialna, societalna in socio-psiho-logija // psiho – sociologija [Social, societal and socio psychology // psycho – sociology]. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.
- Rus, V. S. (2011b). Socialna in socio-psihiologija: izbrana poglavja [Social and socio – psychology: chosen chapters]. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.
- Rus, Vojan (1993). *Estetika in kalistika*. Ljubljana: FF.
- Rus-Makovec, M., Furlan, B. A., T. Smolej, T. (2015). Experts on comparative literature and addiction specialists in cooperation: A bibliotherapy session in aftercare group therapy for alcohol dependence. *The Arts in Psychotherapy* 44 , 25–34

- Simonson, M., & Maushak, N. (1996). Instructional technology and attitude change. In D. Jonassen (ed.) *The handbook of research for educational communications and technology: A project of the association for educational communications and technology* (pp. 984–1016). New York, NY: Macmillan Library Reference.
- Smith, P. B., & Bond. M. H. (1998). *Social psychology across culture*. Hemel Hempstead, United Kingdom: Prentice Hall.
- Smith, E., & Mackie, D. M. (2000). *Social psychology*. Hove, United Kingdom: Psychology Press.
- Tajfel, H., & Fraser, C. (1990). *Introducing social psychology*. London, United Kingdom: Penguin Books.
- Triandis, H. C. (1971). *Attitude and attitude change*. New York, NY: J. Wiley and Sons.
- Vrečko, J. (2005). Srečko Kosovel in evropska avantgarda. *Primerjalna književnost* (Ljubljana) 28/2005, Posebna številka
- Vrečko, J. (2015). *Constructivism and Kosovel*. Vitanje: KSEVT, Ljubljana, Slovenia: Ljubljana University Press, Faculty of Arts.
- Zimbardo, P. G., & Leippe (1991). *The psychology of attitude change and social influence*. New York, NY: Mc Graw Hill.
- Zoltan, J. (2000). Srečko Kosovel pri Italijanih. *Slovensko društvo za primerjalno književnost*. *Primerjalna književnost* (Ljubljana) 23/2000, št. 2
<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-BYUJXVYH/c43b1162-9cbf-48e5-abf6-08ea3e9ea743/PDF>

PRILOGE:

Stališčna lestvica, ki je bila uporabljena teden dni pred glavnim preizkusom (poleg stališč do Srečka Kosovela zajema še stališča do Franceta Prešerna in do Otona Župančiča):

ATTITUDES TOWARD SLOVENIAN POETS

Here are 25 statements about three Slovenian poets (France Prešeren, Oton Župančič, and Srečko Kosovel). Please indicate the extent of your agreement with each of the following statements by indicating the appropriate number from the scale below.

There are no right or wrong answers. Thank you for your time.

- 1 – Strongly disagree
- 2 – Disagree
- 3 – Neither agree nor disagree
- 4 – Agree
- 5 – Strongly agree

1.	There has been no poet like France Prešeren in Slovenia.	1	2	3	4	5
2.	Kosovel's "conses" have no proper meaning.	1	2	3	4	5
3.	The poem "Duma" of Župančič is really annoying.	1	2	3	4	5
4.	France Prešeren is overrated in Slovenia.	1	2	3	4	5
5.	Srečko Kosovel portrays his genius in his "conses".	1	2	3	4	5
6.	Most of Prešern's poems are depressing.	1	2	3	4	5
7.	I see no order in Kosovel's "conses".	1	2	3	4	5
8.	"Duma" is one of the best poems of Župančič.	1	2	3	4	5
9.	Kosovel's "conses" are whatever.	1	2	3	4	5
10.	France Prešeren is not the greatest Slovenian poet.	1	2	3	4	5
11.	Kosovel's "conses" are not enough renowned among Slovenes.	1	2	3	4	5
12.	Prešeren is a poet of European importance.	1	2	3	4	5
13.	I think poetry of Župančič is thematically really diverse.	1	2	3	4	5
14.	Every child could have written Kosovel's "conses".	1	2	3	4	5
15.	Remote associations in "conses" express Kosovel's genius.	1	2	3	4	5
16.	Oton Župančič wrote the best poems for children.	1	2	3	4	5
17.	Most of Prešeren's poems are really deep.	1	2	3	4	5
18.	In his "conses," Kosovel proved he was more innovative than his contemporaries.	1	2	3	4	5
19.	Every Prešeren's poem is a masterpiece.	1	2	3	4	5
20.	Župančič is a poet of not so great significance in Slovenia.	1	2	3	4	5
21.	Kosovel's "conses" are really nothing special.	1	2	3	4	5
22.	The poetry of Župančič is as good as the poetry of European authors.	1	2	3	4	5

23.	I'm proud France Prešeren was Slovene.	1	2	3	4	5
24.	Kosovel's "conses" are work of art of European importance.	1	2	3	4	5
25.	There would be no "Moderne" without Župančič.	1	2	3	4	5

Stališčna lestvica, ki je bila uporabljena takoj po izvedbi glavnega (kvazi)eksperimenta ter približno tri mesece po njegovem koncu/tri mesece kasneje (pomembne so vsebine postavk, zaporedne številke so v različnih obdobjih preizkusa seveda drugačne)

STALIŠČA DO KOSOVELOVE KONSTRUKTIVISTIČNE POEZIJE

Spol (obkroži): M Ž Starost: _____ Šifra:

Pozdravljen/-a!

Pred tabo je 10 trditev, ki se nanašajo na Kosovelove konse. Ob vsaki trditvi je 5-stopenjska lestvica. **Na njej označi, koliko se s posamezno trditvijo strinjaš.** Napačnih in pravih odgovorov ni. Pri označevanju, v kolikšni meri se s trditvijo strinjaš, upoštevaj, da številke poskušajo odražati naslednje opise:

- 1 – Prav nič se ne strinjam
- 2 – V glavnem se ne strinjam
- 3 – Ne morem se odločiti
- 4 – V glavnem se strinjam
- 5 – V celoti se strinjam

1	Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.	1	2	3	4	5
2	Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost.	1	2	3	4	5
3	V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda.	1	2	3	4	5
4	Kosovelovi konsi so kar nekaj.	1	2	3	4	5
5	Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.	1	2	3	4	5
6	Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok.	1	2	3	4	5
7	Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost.	1	2	3	4	5
8	Kosovel je s konsi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki.	1	2	3	4	5
9	Kosovelovi konsi v resnici niso nič posebnega.	1	2	3	4	5
10	Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.	1	2	3	4	5

Za sodelovanje se ti najlepše zahvaljujemo!

Besedilo dvodelnega sporočila na temo poezije Srečka Kosovela (pozitivni in negativni argumenti):

Besedilo 1

Kosovel se je podrobno seznanil z avantgardnimi smermi v evropski umetnosti in med njimi sprejel konstruktivizem, ki ga je na Slovenskem razvil tako, da mu težko najdemo primero drugod po Evropi. Za konstruktivizem se je odločil, ker je z njegovo pomočjo sintetiziral znanost in umetnost, zato so v njegove konse vstopila najnovejša znanstvena spoznanja. Kot so ruski konstruktivisti sprejeli kategorije prostora, časa in gibanja, je tudi Kosovel v konsih polemiziral z evklidskim prostorom in uveljavil nov einsteinovski časoprostor, ki ga sam imenuje sferični prostor. V svojem umetniškem izražanju je želel sporočiti svoje misli na tridimenzionalen način, ki bo preslikan na dvodimenzionalno ploskev, in s tem zabrisoval mejo med poezijo in slikarstvom. Želel je, da se vsebina in oblika združita v eno, kar mu je uspelo v konsih. Pri tem pa je kot zaveden Slovenec pod fašistično oblastjo skrbel za slovenski jezik in ohranjal pomen pesmi, le da je njegovo ustvarjanje temeljilo na strnitvi verzov v obliko telegrafskih sporočil. Kosovel je verjel, da je naloga pesništva in umetnosti nasploh odrešitev človeštva. Njegovo načelo je bilo prekiniti mehaničnost civilizacije in ustvariti topel svet in novega človeka. To pa je po njegovem mnenju nudil le konstruktivizem, ki temelji na filozofiji zlitja človeka z naravo v nasprotju z njegovim obvladovanjem le-te. Konstruktivistična poezija torej ni namenjena izražanju estetike in ne razlikuje med vsebino in obliko, temveč ustvarja po načelu povezave med umetnostjo in življenjem samim. Kosovel je za svoje konstrukcije uporabil etimološko zanimivo besedo iz štirih črk, kons, ki razkriva avtorski pomen in njegov osebni prispevek k evropskemu konstruktivizmu. Štiri črke kot oznako lastnih del imamo tudi pri drugih konstruktivistih. S tem je Kosovel svoje konse zavestno postavil ob bok berlinskim in ruskim konstruktivistom, sebe pa v nekem pismu označil za slovenskega, sodobnega in evropskega. Vedel je, o čem je govoril. Žal je umrl zgodaj, pri 22. letih.

Besedilo 2

Že Kosovelovi vrstniki o konsih niso imeli dobrega mnenja, zato jih je Kosovel skrival pred njimi. Iz tega je moč sklepati, da tudi sam ni bil prepričan vanje. Kosovelov prijatelj Alfonz Gspan je vse življenje trdil, da se je Kosovel s konsi le igral in da v ozadju ni bilo nič resnega. Tako naj bi bili prej kolaž naključnih idej brez pravega pomena, sporočila ali vsebine. Bralcu delujejo hladni, skoraj mehanični. Vsi elementi v njih (formule, znaki, besede ...) otežujejo njihovo razumevanje in tako popolnoma zgrešijo bistvo odkrivanja višje resnice, kar je sicer poslanstvo poezije in umetnosti sploh. Večina raziskovalcev Kosovelove poezije meni, da konsi nimajo nobene direktne povezave s konstruktivizmom in da Kosovel z njim ni bil dobro seznanjen. Kosovelova definicija konstruktivizma je namreč bežna, nedoločna in nedomišljena. S konstruktivizmom se je posredno seznanil le prek slikarstva Avgusta Černigoja, vendar je njegovo ustvarjanje kasneje zavrnil. Raziskovalci tako menijo, da je konstruktivizem obstajal le v likovni umetnosti in arhitekturi, medtem ko v literaturo sploh ni segel. Kosovelove konse zato povezujejo z italijanskim futurizmom, ki se je zavzemal za uničenje muzejev, knjižnic in akademij, kar je Kosovel izrazil v pesmi *Destrukcije*, v kateri piše »Rušiti, rušiti! / Vse te muzeje faraonov, / vse te prestole umetnosti /.../«. V konsih zaznavajo tudi ekspresionizem, ki je izrazito patetičen in poln praznih »velikih besed«.

Kosovela povezujejo tudi z zenitizmom, tj. literarno avantgardnim ustvarjanjem pod okriljem srbske revije Zenit, v kateri je Kosovel objavil nekatere konse, ki jih je kasneje zaradi nepovezanosti in nesmiselnosti besed v njih slabšalno imenoval »zenitistični štrudelj«. Za Kosovelove konse je značilen reduciran jezik in abstraktno navajanje matematičnih, fizikalnih in kemijskih oznak, kar pa v literaturi ni nič novega. Tovrstne oznake je namreč uporabljal že Behrens. Kosovel torej v svoje konse ni bil prepričan, saj je v njih le bežno in nedoločno posnemalo.

Raina Ahil

Slovenska konzularna predstavništva (SKP): trajnosten razvoj vlog in funkcij v spremenljivih izzivih diplomacije ter mednarodnih odnosov (uvodni poskus interdisciplinarnega pristopa)

Povzetek:

Slovenska konzularna predstavništva (SKP): trajnosten razvoj vlog in funkcij v spremenljivih izzivih diplomacije ter mednarodnih odnosov

Slovenska konzularna predstavništva so bistvena sestavina mednarodnega in diplomatskega statusa slovenske države. Njihova misija in dejavnost se kaže v različnih vlogah in funkcijah. SKP, ne glede na vidik raziskave, so zelo redko preučevano področje v slovenskem znanstvenem prostoru. Še redkejši so poskusi interdisciplinarnih raziskovalnih pristopov. Znotraj le teh, poleg sociologije, politologije, zgodovine, pravnih vidikov posebej izstopa vloga psihologije oz. socialne psihologije. Ta vidik sem v pričujočem prispevku posebej poudarila. Namenjen je tudi poskusu uvodne analize tega, kako in kje velja upoštevati (socialno) psihologijo, tako pri analizah obstoječega, kot pri predvidevanju bodočega delovanja, tako na področju različnih (socialnih) intervenc, pogajanj in posredovanj, kot tudi pri oblikovanju pozitivnih in sodelovalnih mednarodnih odnosov.

Ključne besede: slovenska konzularna predstavništva (SKP), vloge in funkcije SKP, interdisciplinarni pristop, diplomacija, mednarodni odnosi, (socialna) psihologija, R Slovenija, socialne intervence, pogajanja – posredovanja, sodelovanje in pozitivni odnosi

Abstract:

Slovene consular representatives (SCR): sustainable development of roles and functions in changeable IZIV of diplomacy and international relations

Slovene consular representatives are the essential component of the international and diplomatic status of Slovene state. Their mission and activity are manifested in different roles and functions. SCR, regardless the research aspect, are, in Slovene scientific space, relatively very rarely analysed area. Even more rare are the attempts of interdisciplinary research approaches. These approaches, besides sociology, politology, history, law aspects, especially accentuate also the role of (social) psychology. This, last aspect, is particularly underlined also in my actual contribution. It is also intended so to introductory analysis of existent, as to anticipating of the future engagement, so on areas of different (social) interventions, negotiations and mediations, as by forming of positive and collaborative international relations.

Key words: Slovene consular representatives (SCR), roles and functions of SCR, interdisciplinary approach, diplomacy, interational relations, (social) psychology, R Slovenia, social interventions, negotiation – mediation, cooperation and positive relations

V pričujočem prispevku izhajam iz poskusov, da bi se tematike trajnostnega razvoja vlog in funkcij SKP (slovenskih konzularnih predstavništev) v spremenljivih izzivih diplomacije ter mednarodnih odnosov lotila interdisciplinarno, upošteva politološke, deloma pravne, sociološke, zgodovinske, pa tudi diplomatske vidike. "Konzularne zadeve" so neločljivo povezane tudi s področjem diplomatskih odnosov, konzularne dejavnosti so njihovi bistveni elementi (Okano – Heijmans, 2013; Wouters in Duquet, 2018). Konzularna predstavništva naj bi upoštevala nacionalne izhodišča/nacionalne posebnosti okolja, ki jih predstavljala, ne glede na stopnjo razvitosti, Leira in Neumann npr. sta se lotila primera Norveške (Leira in Neumann, 2008).

Nekateri avtorji diplomatske in konzularne dejavnosti obravnavajo v različnih oblikah prepletenosti in povezanosti (Wouters in Duquet, 2018), drugi se posvečajo predvsem »diplomaciji« (Berridge, 2002; White, 2005), tudi v kontekstu Evropske unije (Bátora, 2003), drugi se posvečajo pojmu »mednarodnih odnosov« (Sharp, 2004). Schneider npr. opozarja na pomen kulture v diplomatskih komunikacijah (Schneider, 2004). Obstajajo tudi poskusi povezovanja analize mednarodnih odnosov in diplomacije z mednarodnimi pogajanjem, prevencijo konfliktov in s svetovnim mirom (Garling, Kristensen, Backenroth, Ekkehamar in Wessels, 2000; Garling, Kristensen, Backenroth in Ekkehamar, 2010; Clinton, 2018).

V tako rekoč nespremenjeni verziji prispevka z naslovom »Diplomacy and psychology: Psychological contributions to international negotiations, conflict prevention and world peace.« so avtorji (Garling et al., 2000, 2010) predstavili naslednja poglavja (v angleščini), ki jih večinoma, na različne načine in v različnem »vrstnem redu« obravnavam/sem jih obravnavala tudi jaz, avtorica pričujočega prispevka (Ahil, 2010, 2015, 2022): varieties of international diplomacy; contributions of psychology; negotiations; human inter-dependence and decision making; social justice; inter-group processes; intercultural processes; environment policy making. – Večino od omenjenih poglavij sem obravnavala tudi v nekaterih mojih tekstih (Ahil, 2010, 2015).

Nastanek in razvoja konzularne službe v samostojni slovenski državi, aktualne funkcije in značilnosti dela ter priprave na delo v slovenskih konzularnih predstavništev

Slovenska diplomacija je v določenih prvinah obstajala že pred samostojno slovensko državo; konzularna služba je obstajala v vsaj zadnjih dveh državah, v katerih so Slovenci bivali kot narod, preden je bila ustvarjena nacionalna država (Jazbec, 1997, 135). Pri tem naj bi bila pomembna predvsem dva kriterija, ki omogočata prepoznavanje prvin omenjene službe na samem začetku 3. tisočletja: 1/ Slovenci so trgovali in potovali že prej, delovali pa so tudi v institucijah, ki so bile zadolžene za zaščito oseb v tujini, hkrati 2/ pa lahko »govorimo« o konzularnem servisu in konzularni službi šele v zadnjem stoletju drugega tisočletja (Jazbec, 1997, 135). V tistem obdobju pa je bilo zaslediti t.i. organizacijsko rast tedanjega republiškega sekretariata za mednarodno sodelovanje (Jazbec, 1997, 135).

Pomembna sestavina dela v konzularnem predstavništvu so priprave na konzularno delo. Po Jazbecu (Jazbec, 1997, str. 139 – 140) omenjene priprave zajemajo organizacijsko tehnični del ter vsebinski del, ki se lahko razdeli na splošni in strokovni vidik. Organizacijsko tehnični del zajema (Jazbec, 1997, str. 139) potrebne selitve, urejanja zavarovanja in družinskih zadev, seznanitve z razmerami v sprejemni državi, vsebinski del pa zajema splošne psihološke in socialne vidike, jezikovno kulturne, pa tudi (Jazbec, 197, str. 140) strokovne vidike, ki se nanašajo na seznanitev z državo, obiske ustreznih državnih institucij ter pripravo zaključnega poročila.

Posebej velja opozoriti na socialno-psihološke in jezikovno-kulturne vidike (spoznavanje novega delovnega okolja, oblikovanje socialnih mrež, poznavanje jezika, kulture, življenjskega stila). Del priprav kandidat opravi v MZZ, del pa v institucijah, ki so povezane s konzularno prakso (Jazbec, 1997, str. 140).

Po Jazbecu (1997, str. 149) so začetki konzularnih odnosov povezani s pojavom in razmahom trgovine in so v tem smislu starejši od diplomacije v klasičnem pomenu besede. Kasneje je prišlo do povezovanja, prepletanja in združevanja diplomatske in konzularne dejavnosti.

Izkušnje SKP (slovenskih konzularnih predstavništev) iz »90ih let« pa pokažejo naslednje (Jazbec, 1997, 150 – 151): največ konzularnega dela poteka v sosednjih državah; pomemben je tudi sklop t.i. migracijskih držav, Nemčije, skandinavskih držav, Švica in Francija; sledijo izseljeniške prekomorske države (Argentina, Avstralija, Kanada, ZDA); na kompleksnost konzularne službe vplivajo tudi nasledstvena področja nekdanje Jugoslavije in veliki svetovni urbani centri, kot npr. Singapur, Sidney, New York, Moskva, zdi se da v novejšem času tudi Šanghaj. Z agresijo na Ukrajino in njenimi nepredvidljivimi posledicami se od poletja 2022 dalje za SKP odpirajo novi izzivi mednarodnega delovanja, pojavljajo pa se tudi zaskrbljujoče nove zgodovinske izkušnje, kot je bilo npr. poškodovanje SKP v času začetnih napadov na Harkiv. Od 7. oktobra 2023 naprej, po grozovitem terorističnem napadu s strani Hamasa na Izrael ter, s prenosom vojne v Gazo in nastankom nove humanitarne katastrofe, so se tudi za R Slovenijo in njena konzularna predstavništva proti koncu leta 2023 pojavile nove zahteve, novi izzivi in, seveda, nujnost novih analitičnih projektov na temo (med)narodnih funkcij in vlog SKP v (globalno) spreminjajočih se, pogosto nepredvidljivih pogojih dinamike mednarodnih odnosov.

Pri svojem delu se konzul pojavlja v treh vlogah (Jazbec, 1997, str. 151): kot uradnik, socialni delavec in kot »duhovnik«. Ob tem bom posebej izpostavila tudi možno vlogo t.i. častnih konzulov, ki lahko, ravno zaradi nekoliko drugačnega statusnega značaja svoje vloge, nekatere probleme obravnavajo hitreje in lažje, kot pa t.i. uradne konzularne službe.⁶⁸ (Že sam izraz »konzul« pokaže na določeno zvezi med »psihologijo« in konzularno dejavnostjo. Izraz, poimenovanje »konzul«, je »v psihologiji« npr. celo eden od 16 osebnostnih tipov Myers – Briggs – vprašalnika; gre za tip, ki ima kratico ESFJ (extroverted, sensing, feeling, judging); konzul je oseba, ki je odprta navzven, čuteča, lojalna, občutljiva ...).

Torej je sam poklic konzula nekaj, kar celo na področju psihologije osebnosti velja kot nekaj, kar simbolizira predhodno omenjeno. Ali pri tem vendarle obstajajo kakšne razlike med kariernimi in častnimi konzuli pa je vprašanje, ki bi se mu bilo potrebno posebej posvetiti.

Predstavništva Republike Slovenije v tujini so diplomatska predstavništva, pa tudi različna konzularna predstavništva, ki so lahko generalni konzulati, konzulati, konzularni uradi, vodijo pa jih lahko karierni ali častni konzularni funkcionarji.

Posamezni konzulati pokrivajo samo določeno regijo znotraj določene gostiteljske države. Naloga konzulatov naj bi bila pomoč Slovincem v tujini. Konzulati naj bi svetovali in podpirali slovenske državljane in državljanke tako v nujnih primerih kot tudi pri drugih t.i. konzularnih storitvah.

Poleg svetovanja v pravnih in konzularnih zadevah naj bi konzulati spodbujali tudi poslovne in kulturne vezi in sodelovanje ter utrjevali »image« Republike Slovenije v tujini.

⁶⁸ Menim, da bi to lahko zlasti veljalo za nekatere funkcije 5. člena Dunajske konvencije o konzularnih odnosih, ki jih v svoji knjigo celostno navaja tudi Jazbec (Jazbec, 2009, str. 195 – 196), zlasti za funkcije z oznako b, e in g.

Razvijali naj bi tudi sodelovanje s slovensko narodnostno manjšino ter slovenskimi izseljenci_kami in zdomci_kami. Vzdrževali naj bi tudi stike z državnimi in lokalnimi organi na konzularnem območju ter skrbeli za delovno-pravno in socialno varstvo državljanov_k R Slovenije na delu v državi, kjer deluje konzulat.

Častni_e konzularni_e funkcionarji_k so državljani_ke države, ki delujejo prostovoljno v korist Republike Slovenije. Svojo funkcijo opravljajo častno, v državi sprejemnici pa uživajo ustrezen ugled. Niso pristojni za opravljanje konzularnih opravil in jih lahko izvajajo le izjemoma (Vsi odstavki doslej: <https://e-uprava.gov.si/podrocja/potovanja-vizumi/potovanja-informacije/napotki-pred-potovanjem/pogosta-vprasanja/kaj-lahko-pricakujem-od-diplomatskega-predstavnistva-konzulata-castnega-konzula.html>).

Konzularni sektor Ministrstva za zunanje zadeve varuje interese Republike Slovenije, njenih državljanov in pravnih oseb v tujini. Konzulati naj bi zagotavljali tudi konzularno pomoč in zaščito ter pristojnim organom posredovali informacije za obveščanje sorodnikov o priporih, prometnih nesrečah in drugih nezgodah slovenskih državljanov v tujini in tujih državljanov v Republiki Sloveniji. - Konzularni sektor Ministrstva za zunanje zadeve spremlja in izvaja slovensko zakonodajo ter aktivno sodeluje pri pripravljanju njenih sprememb, s pristojnimi organi ureja zadeve s področja osebnih statusnih zadev, družinskega prava, državljanstva, carinskih, socialnih in pokojninskih zadev (<https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-zunanje-zadeve/o-ministrstvu/direktorat-za-mednarodno-pravo-in-zascito-interesov/konzularni-sektor/>).

Ukvarja se tudi s prošnjami za mednarodno pravno pomoč slovenskih in tujih pravosodnih organov, sodeluje pri pripravi meddržavnih sporazumov s konzularnega področja, pri izvajanju migracijske politike EU, posebej na področju schengenskega pravnega reda. Snovali in izvajali naj bi programe usposabljanja za konzularne uslužbenke_ke, pa tudi sprejemali vloge za izdajo potnega lista, osebne izkaznice, izpiskov iz matičnih knjig, kvalificiranih digitalnih potrdil, izdajajo potne liste za vrnitev ter druga potrdila, ki jih slovenski državljani potrebujejo v državi sprejemnici. <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-zunanje-zadeve/o-ministrstvu/direktorat-za-mednarodno-pravo-in-zascito-interesov/konzularni-sektor/>.

Menim, da velja posebej poudariti naslednje: Poleg vsega v prejšnjih od/stavkih zapisanega, je misija delovanja SKP tudi spodbujanje in razvijanje dobrososedskih, partnerskih, prijateljskih, sodelovalnih, oz. vseh, z različnih vidikov in na različnih ravneh pozitivnih odnosov. Gre za načine, ki ji, velja posvetiti posebno dodatno pozornost in prizadevanja za njihovo uresničevanje. Ravno z omenjenim vprašanjem se nameravam ukvarjati v enem od prihodnjih prispevkov.

Nekateri teoretični pogledi na mednarodno politiko, diplomacijo ter mednarodne odnose, ki naj bi jih poznala/ upoštevala teorija in praksa delovanja SKP

Naj na samem začetku pričujočega odstavka samo omenim nekatere “pogleda” t.i. klasične realistične teorije, ki predpostavlja, da se človekova “narava” zrcali tudi v mednarodni politiki in mednarodnih odnosih. “Realisti” se sklicujejo/ so se sklicevali na tradicijo politične misli iz različnih zgodovinskih obdobj. Kot smer v študiju mednarodnih odnosov se je oblikoval predvsem v sredi 20ga stoletja in je bil spodbujen s strani britanskega zgodovinarja in znanstvenika s področja političnih znanosti, E.H. Carra (<https://www.britannica.com/topic/realism-political-and-social-science/Neorealism-in-international-relations>).

Skoraj popolnoma neobravnavan v R Sloveniji pa je prispevek, ki ga je k teoriji in praksi mednarodnih odnosov podala »(socialna) psihologija«, oz. nekateri njeni predstavniki_c:

Naj v zvezi s tem omenim citat Goldgeier-ja in Tetlock-a, ki se sicer ukvarjata s psihologijo mednarodnih odnosov:

“Following developments in behavioral economics, we argue that neoliberal institutionalist and constructivist theories could draw much more effectively than they do from work on bounded rationality in competitive markets and mixed-motive games (Simon 1957, 1982; Kahneman & Tversky 1979, 1984). Also important is the literature on the power of human emotions—often tightly coupled to ideology as well as conceptions of fairness and procedural justice—to shape judgments of what represents an equitable allocation of scarce resources or a just resolution of conflicts of interest.” (Goldgeier in Tetlock, 2001, 68).

Eden od pomembnih teoretikov socialnega vplivanja (troprocesni model), Kelman, je že sredi “60-ih” let prejšnjega stoletja/ tisočletja problematiko mednarodnih odnosov povezal s področjem socialne psihologije (Kelman, 1965). Tako lahko zasledimo, da se tudi problematika mednarodnih odnosov povezuje s področji stališč, atribucij, socialnega vplivanja, skupin, ... vse omenjene vsebine, pa še kakšne druge, se prepletajo tudi z vprašanji funkcioniranja SKP, kar je še vedno neodgovorjen raziskovalni izziv za slovensko interdisciplinarno humanistiko in družboslovje. Pri interpretaciji različno predpostavljenih učinkov velja upoštevati teoretična in empirična izhodišča sodobnih družbenih ved o mednarodnih odnosih (Brglez, 2008), primerjalno politiko v sodobnem svetu (Ferfila, 2009) ter upoštevanje problematike varnosti v sodobnem svetu (Vogrin, Prezelj in Bučar, 2008).

Upoštevati velja tudi Dunajsko konvencijo o konzularnih odnosih, ki jo velja obravnavati tudi z drugih vidikov in v drugih tematskih okvirjih. Prav tako velja upoštevati izbrane lingvistične vidike oz. probleme konzularne komunikacije, vključno z jezikom t.i. uradnih komunikacij (Lee, 1991).

Nudnje pomoči, (socialna) intervencija v ciljnem okolju, socialna podpora in funkcionalno razreševanje konfliktov kot ena od izhodišč delovanja SKP

Povsod, kjer so nam civilizacije zapustile komunikacijsko kodo, ki jo lahko označimo kot pisavo in dekodiramo njen pomen, lahko ugotovimo, da so poznale procese nudenja določene pomoči, posredovanja, arbitraže, vzpostavljanja določenih konvencij in iskanja kompromisov (Rus, 1993; 1994, 323; 1997; 1999, 319 - 321), »danes« bi to lahko poimenovali kot socialne intervence, suportivno vedenje oz. conflict resolution management.

Gre za dejavnost, ki je lahko na različne načine prisotna tudi v dejavnosti različnih konzularnih predstavništev, čemur je treba posvetiti posebno pozornost, in sicer tako z vidika razvoja oz. zgodovine predstavništev, vključno z Dunajsko konvencijo o konzularnih odnosih, do opredelitve konzularnega statusa (imuniteta pred lokalno zakonodajo, izvzetje iz določenih obdavčitvenih procedur in druge zaščite uradnega konzularnega položaja) in različnih konzularnih funkcij, od nudenja podpore in zaščite lastnim državljanom v tujini do promoviranja in zaščite interesov gospodarskega sodelovanja (Lee, 1991). Vsekakor ne gre prezreti še ene, sicer zelo splošno opredeljene, vsebinsko pa bistvene funkcije: vzpostavljanja pozitivnih, sodelovalnih, če je možno tudi prijateljskih odnosov s ciljno državo, vključno s političnimi, socialnimi, kulturnimi vidiki.

Vsaka socialna intervencija v smislu (raz)reševanja določenega problema, tudi tisti, ki je na neformalni oz. formalni način voden s strani opolnomočenih predstavnikov določenega konzularnega kroga, zahteva analizo strukturalnih in psiholoških vidikov situacije, pa tudi njunih interaktivnih učinkov, kot nastajajo, se manifestirajo in, morda, eskalirajo v določenem socialnem, kulturnem in pravno-normativnem okolju, v našem primeru v okolju izbrane ciljne države, v kateri deluje konzulat, ki naj bi prispeval k razreševanju določenih problemskih situacij. S tega vidika lahko delovanja SKP kategoriziramo v različne tipe intervenc, le te pa obravnavamo v zaporedju »socio – diagnoza - prognoza – intervencija – ocenjevanje učinkovitosti). Gre za način, ki skuša delovanje SKP obravnavati na nekoliko drugačen način strokovne (morda tudi znanstvene) analize. Z analogijo na EB (evidence based) pristop v nekaterih drugih vedah naj bi ta/k pristop zagotovil tudi realni optimum dostopa do optimalnih informacij za sprejemanje različnih odločitev na SKP.

Nudenje pomoči v težavah, vključno s poskusi razreševanja konfliktov, je socialna veščina, ki zahteva posebna znanja. Tovrstna znanja oz. veščine naj bi bila lastna tudi konzularnim predstavništvom, oz. vsem tistim, ki so v konzularnem krogu udeleženci tovrstnih procesov. Poseben pomen imajo v času po slovenski osamosvojitvi in kasnejšem povezovanju v EU prostorih, ki so R Slovenijo soočile z različnimi dodatnimi vprašanji (Mlinar, 1995).

Specifičnost pristopa pri razreševanju različnih problemov, ki jih imajo lahko slovenski državljani v tujini, pa je poleg vrste problema odvisna tudi od specifičnih značilnosti socialnega, kulturnega, političnega, ekonomskega mikro in makro okolja, v katerem se pojavlja. Socialna podpora in druge oblike oz. zvrsti socialne intervencije v smislu informiranja, svetovanja, socialne podpore in drugih oblik pomoči so lahko uspešni le, če je prilagojen specifičnim značilnostim okolja, v katerem se manifestirajo različni problemi. Iste licence "conflict resolution managementa" so lahko v nekaterih okoljih zelo "produktivne", v drugih pa kontraindikacija za uspeh: osnovni predpogoj uspešnega "conflict resolution managementa" je zato tudi dobro poznavanje ekonomskih, socialnih, kulturnih in političnih značilnosti okolja, v katerem se konflikti pojavljajo (Rus, 1993, 331 - 333; Touzard, 1977).

Na posebno vlogo »psihologije« v tovrstnih analizah opozarja dr. Amanda Clinton, najprej:

»Psychological science is the principal contributor to the skills and processes necessary for successful diplomacy. Our ability to express our point of view and understand the views of others, to resolve conflicts and address differences of opinion in a respectful and productive manner, to find equitable solutions and to advocate for a purpose — rather than for a party line — are all addressed in our science (Clinton, A. (2007); ((Clinton, A. (2018); Diplomacy matters: Psychological science and the art of negotiation APA (not updated page)). <https://www.apa.org/international/pi/2018/01/art-negotiation>

Vendar dr. Amanda Clinton še doda: »Given current trends, diplomatic skills could be in higher demand in 2018 than they have been in decades. Psychologists should lead efforts to understand and apply diplomacy across fields and contexts, whether through supporting trainings on civil society in our communities and schools, applying aspects of clear communication in our own lives, or approaching our interactions with a lens for social justice. We must act as diplomats as well as researchers, clinicians and trainers and, in this way, contribute to the betterment of the space we live in. In this new year, ask yourself: How can I use psychology to contribute to international diplomacy and create positive change in my world (Clinton, A. (2007); ((Clinton, A. (2018); Diplomacy matters: Psychological science and the art of negotiation APA (not updated page)). <https://www.apa.org/international/pi/2018/01/art-negotiation>

Problemi, s katerimi se srečujejo SKP in priprava za opravljanje pomembnih delovnih nalog

Priprava in pripravljenost SKP na razreševanje različnih problemov in težav je nekakšen imperativ konzularne komunikacije.

Psihološke vsebine različnih problemov so pogosto tudi čustvene. Predstavljajo jih osebnostne lastnosti udeležencev, ki imajo določen problem, njihovi stereotipi (poenostavljena »črno-bela« mnenja) in pa delitev ljudi na »mi« in »oni« (na izključno "dobre naše" in "slabe njihove"), kar ima lahko v komunikacijah med pripadniki različnih etničnih, nacionalnih, državnih in kulturnih okolij še poseben pomen (Aronson, Wilson in Akert, 1999; Hogg in Vaughan, 1999, 363 - 364; Myers, 2002, 346 - 350). Vse to velja čimbolj upoštevati tudi pri analizi stališč in socialnih reprezentacij, ki se bodo nanašala na ravno opredeljene vsebine.

Nudenje pomoči v težavah, vključno s poskusi razreševanja konfliktov, je namreč tudi socialna veščina, ki zahteva posebna znanja. Tovrstna znanja oz. veščine naj bi bila lastna tudi konzularnim predstavništvom, oz. vsem tistim, ki so v konzularnem krogu udeleženci tovrstnih procesov. Poseben pomen imajo omenjena znanja v času po slovenski osamosvojitvi in kasnejšem povezovanju v EU prostorih, ki so R Slovenijo soočile z različnimi dodatnimi vprašanji (Mlinar, 1995).

Specifičnost pristopa pri razreševanju različnih problemov, ki jih imajo lahko slovenski državljani v tujini, pa je poleg vrste problemov odvisna tudi od specifičnih značilnosti socialnega, kulturnega, političnega, ekonomskega mikro in makro okolja, v katerem se pojavlja. »peacefull conflict resolution«, s katerim se lahko soočajo tudi SKP in druge oblike oz. zvrsti socialne intervence v smislu informiranja, svetovanja, socialne podpore in drugih oblik pomoči, ki so lahko uspešni le, če so prilagojene specifičnim značilnostim okolja, v katerem se manifestirajo različni problemi. Iste licence "conflict resolution managementa" so lahko v nekaterih okoljih zelo "produktivne", v drugih pa kontraindikacija za uspeh (Rus, 1993). Osnovni predpogoj uspešnega "conflict resolution managementa" je zato tudi dobro poznavanje ekonomskih, socialnih, kulturnih in političnih značilnosti okolja, v katerem se konflikti pojavljajo (Rus, 1993; Touzard, 1977).

Socialna intervencija je socialna strategija v smislu (raz)reševanja določenega problema, regulacije konflikta oz. nudenja raznovrstne pomoči. Tako lahko npr. ugotovimo, da na socialni in internacionalni ravni obstajajo norme in pravila, ki regulirajo različne poteke razreševanja. Nobena civilizirana in razčlenjena družba ne more obstajati brez različnih socialnih intervenc, kamor sodijo pogajanja, posredovanja, informiranja, svetovanja in druge oblike nudenja pomoči, s katerimi pripomore k poskusom (raz)reševanja različnih družbenih problemov. Zmožnost pogajanj, ko konzulat zastopa posameznika ali skupino v drugem oz. drugačnem državnem okolju, pa je dejavnik, ki je (lahko) povezan tudi z »image«-jem države, pa tudi s stopnjo zaupanja, ki jo imajo ne le v tovrstna predstavništva, ampak v zaščitniško vlogo države, tudi državljani sami.

Znova si oglejmo si, kaj o pogajanjih »pravi« v pričujočem prispevku že omenjena dr. Amanda Clinton, vodja odbora APA (Ameriške psihološke asociacije) za mednarodne odnose:

»Negotiation — which relies upon effective communication — is the process of achieving a compromise: Two or more parties seek resolution of seemingly incompatible goals, ideally in a peaceful, respectful manner (Carnevale & Pruitt, 1992). Cognitive psychology contributes to our understanding of judgments, emotions, biases and motivations in negotiations, all of which influence outcomes (Sharma, Bottom & Elfbein, 2013). For example, international negotiations can be positively influenced when participants are more knowledgeable about cultural differences and when negotiators understand that goals may be multidimensional rather than singular (Garling et al., 2000)« ((Clinton, A. (2018); Diplomacy matters: Psychological science and the art of negotiation APA (not updated page)). <https://www.apa.org/international/pi/2018/01/art-negotiation>

Pri socialnih intervencah imamo torej opraviti predvsem z ljudmi. Treba je, kolikor se pač da, poznati ljudi, človeka kot osebnost z njegovimi sposobnostmi, temperamentom, predstavami, značajem, stališči, potrebami.

Vsaka intervencja je hkrati komunikacija, socialna izmenjava oz. socialna interakcija, je tudi neke vrste izmenjava idej med ljudmi, pogovor, skratka: vedeti, kaj so pogajanja, pomeni vedeti, kaj je komunikacija. Znati se pogajati pomeni tudi znati komunicirati, komunikacijske veščine pa so nujna sestavina vsake socialne intervence, vključno s pogajanjem in posredovanjem.

Zato so tovrstna (politološka, sociološka, psihološka, komunikološka, kulturološka itd.) znanja nujen predpogoj vsakega »pomagalnega« ali »pogajalskega« procesa, ki s strani določenega konzularnega predstavništva predstavlja poskus reševanja določenega tipa problemov, ki je povezan ali s posameznikom ali s skupino, ki ima v drugem državnem okolju določeno težavo oz. problem.

Konzularni predstavnik, kot aktivni akter funkcionalnega (raz)reševanja različnih problemov, naj bi bil realist, potrpežljiv, elastičen, hkrati pa dovolj psihološko "trden".⁶⁹

Oblike oz. zvrsti pomoči, podpore oz. socialnih intervenc, vključno z analizo interventnih strategij (formalnih in neformalnih) s strani konzularnih predstavništev, ki tvorijo področja analiziranih socialnih reprezentacij oz. stališčne objekte, lahko v pričujočem tekstu razdelim na različne kategorije, med drugim na:

- informiranje
- svetovanje
- različne oblike pomoči v smislu socialne podpore, tudi zaščite
- pogajanja z drugo stranjo, oz. pogajanja na strani državljana/ državljanke matične države
- pogajanja z državljanom
- posredovanja v različnih konfliktih, težavah

⁶⁹ Touzard npr. opozarja na nekatere značilnosti v zvezi s pogajalskimi procesi kot eno od možnih interventnih variant (npr., pogajanja v zvezi s podpisovanjem kolektivnih pogodb (Touzard, 1977, 88) ali mednarodnih pogajanjih (Touzard, 1977, 110). V moji doktorski nalogi bom izhajala iz splošnih značilnosti, ki jih bom skušala aplicirati na konkretna področja in tipe dogodkov, relevantna za (raz)reševanje problemov, v katerih naj bi nastopala tudi konzularna predstavništva.

- različna presojanja s strani konzularnega predstavništva
- drugo.

Poleg stališč, želja, interesov, evalvacij in socialnih reprezentacij različnih oblik oz. zvrsti pomoči, me bodo zanimali različni vidiki subjektivnih odnosov v zvezi z različnimi problemi, težavami, konflikti in z drugimi socialno kritičnimi oz. kompleksnimi situacijami (situacije, v katerih prihaja do socialnih dilem, socialnih napetosti, manifestnih konfliktov, destruktivnih akcij, »socialno neravnotežne«), v zvezi s katerimi bi se lahko angažirala različna konzularna predstavništva; med drugim gre tudi za naslednje probleme:

- iskanje relevantnih informacij o tujini ter v zvezi z matično državo v tujini
- kraje, tatvine, ropi
- konflikt v tuji instituciji
- problemi s financami, oz. v finančnem poslovanju
- prometne nezgode
- zdravstveni problemi, tako somatskega, kot mentalno higienskega oz. psihiatričnega značaja
- kulturni konflikti
- problemi v zvezi z osebno varnostjo
- problemi v zvezi z različnimi sumi prekrškov in kaznivih dejanj, ki naj bi jih zakrivali naši državljani v tujini
- drugi, naknadno definirani in specificirani problemi.

SKP (slovenska konzularna predstavništva) in različni procesi pogajanj kot temeljno izhodišče socialno – interventnih dejavnosti

Komunikacija je veščina, ki se je lahko naučimo (Forsyth, 1999; Jensen in Chilberg, 1991; Sampson in Marthas, 1990). Konzularna predstavništva bi morala imeti posebej prilagojen sistem »trenaža komunikacij« za vsako posebno oz. prototipično kulturno – politično – ekonomsko in vrednotno okolje. Vsako komunikacijo določajo tudi vrednote in stališča strani, ki komunicirajo. To velja tudi za vrednote in stališča pogajalcev, dokler pogajalec zna jasno obrazložiti svoja stališča, prisluhniti in razumeti stališče nasprotne strani in med njimi poiskati kompromis.

Poleg tega je stališča, kjer prevladujejo zelo močna pozitivna ali negativna čustva, ki po navadi niso podprta z veliko znanja in izkušenj, težko spreminjati. (Rus, 1993; 1997; 1999; Triandis, 1971; Ule, 1992, 1994 a, 1994 b)). Gre za vprašanje stereotipov, katerih analiza je (pred)priprava, povezana s kasnejšim pogajalskim procesom. Tovrstna analiza je nujnost pogajalskih priprav v vsakem konzularnem predstavništvu. Hkrati pa je treba biti pozoren na kulturne dejavnike in na medkulturne razlike v nastajanju, izražanju in spreminjanju stališč, prepričanj in različnih drugih evalvacij (Smith in Bond, 1998; Zimbardo in Leippe, 1991).

Na proces pogajanj pa lahko gledamo tudi z vidika pogajalskih skupin: konzularna predstavništva kot ena od pogajalskih skupin pri poskusih razreševanja različnih problemov oz. konfliktov, hkrati pa funkcionirajo kot celota: grupna struktura, procesi, klima, kultura, učinki dela/dejavnosti, tudi obstoječa infrastruktura, olajšujejo oz. otežujejo, bolj ali manj prispevajo k učinku procesov podpore, pomoči oz. socialnih intervenc, ki jih različnim ciljnim skupinam prosilcev nudijo konzularna predstavništva v tujini. Učinkovitost komunikacije konzularnega predstavništva kot celote je hkrati odvisna od njegove organizacijske kulture.

Le ta je istočasno dejavnik in posledica učinkovitosti funkcioniranja različnih skupin (Trice in Beyer, 1993). Vodenje konzularnih predstavništev zajema tako tudi večšine »upravljanja« z (raz)reševanjem konfliktov. V socialnem okolju različnih multikulturnih opcij pa je management različnih organizacij ter institucij tudi »international management« (Hodgetts in Luthans, 2000).

Vsak conflict management oz. socialna intervencija v smislu (raz)reševanja določenega problema, tudi tisti, ki je na neformalni oz. formalni način voden s strani opolnomočenih predstavnikov določenega konzularnega kroga, zahteva analizo strukturalnih in psiholoških vidikov situacije, pa tudi njunih interaktivnih efektov, kot nastajajo, se manifestirajo in morda eskalirajo v določenem socialnem, kulturnem in pravno-normativnem okolju, v našem primeru v okolju izbrane ciljne države, v kateri deluje konzulat, ki naj bi prispeval k razreševanju določenih problemskih situacij.

Omenjene učinke velja analizirati tako, da se upoštevajo teoretična in empirična izhodišča sodobnih družbenih ved o mednarodnih odnosih (Brglez, 2008), primerjalno politiko v sodobnem svetu (Ferfila, 2009) ter upoštevaje problematiko varnosti v sodobnem svetu (Vogrin, Prezelj in Bučar, 2008).

Pogajanja, v katerih tako ali drugače nastopajo opolnomočeni konzularni predstavniki, so le del celotne komunikacijske dejavnosti, v katerih so udeležena konzularna predstavništva. V doktorski nalogi bom skušala v teoretičnem delu obravnavati najbolj pogoste (standardne) načine konzularne komunikacije. Tako se bom lotila generalne predstavitve te problematike, izpostaviti bom skušala vidike, kot je komunikacija z državljani države, ki jo zastopa predstavništvo, z drugimi privatnimi osebami, tudi z uradnimi instancami »matične« in države »gostiteljice« (Lee, 1991).

Upoštevati gre tudi izbrane lingvistične vidike oz. probleme konzularne komunikacije, vključno z jezikom t.i. uradnih komunikacij (Lee, 1991).

Posebej velja opozoriti na različne možnosti ukrepanja oz. interventne strategije, ki bi bile lahko aplicirane, oz. so bile v konkretnih primerih aplicirane s strani različnih konzularnih predstavništev.

Socialna intervencija je namreč socialna strategija v smislu (raz)reševanja določenega problema, regulacije konflikta oz. nudenja raznovrstne pomoči. Tako lahko npr. ugotovimo, da na socialni in internacionalni ravni obstajajo norme in pravila, ki regulirajo različne poteke razreševanja. Velja opozoriti na različne odnose med različnimi (akcijskimi) strategijami in pripadajočimi taktikami. Ustrezne taktike so nujni, ne pa zadostni pogoj (način, sredstvo) doseganja funkcionalnih in miroljubnih ciljev v zapletenih sistemih oz. izzivih mednarodnih inter/akcij, komunikacij in, včasih, na žalost, eskaliranih konfliktov.

V naši kulturi je potek konflikta včasih celo manj kodificiran : ustavitev konflikta je odvisna od presoje strani, ki so v konfliktu.

Nobena civilizirana in razčlenjena družba ne more obstajati brez različnih socialnih intervenc, kamor sodijo tudi pogajanja, posredovanja, informiranja, svetovanja in druge oblike nudenja pomoči, s katerimi pripomore k poskusom (raz)reševanja različnih družbenih problemov. Zmožnost pogajanj, ko konzulat zastopa posameznika ali skupino v drugem oz. drugačnem državnem okolju, pa je dejavnik, ki je (lahko) povezan tudi z image-jem države, pa tudi s stopnjo zaupanja, ki jo imajo, ne le v tovrstna predstavništva, ampak v zaščitniško vlogo države, državljani sam (trditev, ki se bo v tem prispevku še ponovila).

Pri socialnih intervencah imamo opraviti predvsem z ljudmi . Treba je, kolikor se pač da, poznati ljudi, človeka kot osebnost z njegovimi sposobnostmi, temperamentom, predstavami, značajem, stališči, potrebami.

Vsaka intervencija je hkrati komunikacija, socialna izmenjava, oz. socialna interakcija, je tudi neke vrste izmenjava idej med ljudmi, pogovor, skratka: vedeti, kaj so pogajanja, pomeni vedeti, kaj je komunikacija. Znati se pogajati pomeni tudi znati komunicirati, komunikacijske veščine pa so nujna sestavina vsake socialne intervence, vključno s pogajanji in posredovanji.

Za uspešna pogajanja moramo npr. veliko vedeti o ljudeh (o tem, kaj se dogaja »v« njih in »med« njimi), o tem, kako z njimi komunicirati, in o tem, v kakšnih socialnih okoliščinah se vse to dogaja (Mehta, 2003). Za sprejemanje družbeno relevantnih odločitev pa je pomembno poznavanje ekonomskega okolja, ekonomike in ekonomije, oz. poznavanje tega, v kolikšni meri so določeni problemi vsaj delno determinirani tudi z ekonomskimi razlogi (Giddens, 1993; Haralambos in Holborn, 2005; Samuelson in Nordhaus, 1992).

Zato so tovrstna (politološka, sociološka, psihološka, komunikološka, kulturološka itd.) znanja nujen predpogoj vsakega »pomagalnega« ali »pogajalskega« procesa, ki s strani določenega konzularnega predstavništva predstavlja poskus reševanja določenega tipa problemov, ki je povezan ali s posameznikom, ali s skupino, ki ima v drugem državnem okolju določeno težavo oz. problem.

Priprava in pripravljenost za pogajanja in posredovanja kot načinov razreševanja različnih problemov in težav je nekakšen imperativ konzularne komunikacije.

Psihološke vsebine različnih problemov so pogosto tudi čustvene. Predstavljajo jih osebnostne lastnosti udeležencev konflikta (pogajanj), njihovi stereotipi (poenostavljena »črno-bela« mnenja) in pa delitev ljudi na »mi« in »oni« (na izključno "dobre naše" in "slabe njihove"), kar ima lahko v komunikacijah med pripadniki različnih etničnih, nacionalnih, državnih in kulturnih okolij še poseben pomen (Aronson, Wilson in Akert, 1999; Hogg in Vaughan, 1999; Myers, 2002). Poznavanje in kontrola teh dejavnikov ne spada le v proces priprav na pogajanja, ampak predstavlja stalnico vsake socialne intervence oz. procesa dajanja pomoči, ki je je s strani konzularnih predstavništev deležen tisti, ki se mu v težavah pomaga.

Seveda mora vsaka pogajalska stran poznati dejavnike, ki vplivajo na potek spora, konflikta.

To velja tudi za konzularna predstavništva. Le tako se lahko ve, na kateri stopnji zaostrenosti spora se začenjajo pogajanja in kako lahko s pogajanji vpliva na potek razreševanja spora. Hkrati mora vedeti, kateri dejavniki mu gredo v prid, kateri pa ne.

Različne socialne intervence zahtevajo včasih zelo veliko ekspertnega (tehničnega, ekonomskega itd.) znanja, ki ga sami pogajalci nimajo. Eksperti so pri pogajanjih po navadi prisotni kot svetovalci pogajalcev. Včasih so lahko tudi eksperti sami začasni pogajalci. To se dogaja v primerih, ko je treba preizkusiti možnosti za neka bodoča pogajanja, ali pa zavlačevati že obstoječa.

Aktivni akter funkcionalnega (raz)reševanja različnih problemov naj bi bil realist, potrpežljiv, elastičen, hkrati pa "trden". Touzard (1977) opozarja na nekatere značilnosti v zvezi s pogajalskimi procesi kot eno od možnih interventnih variant.

Na nivoju individualnih pogajanj (ko pogajalec predstavlja samo sebe, ne pa skupine), se neformalna pogajanja po navadi ne razlikujejo pomembno od formalnih. K individualno fokusiranim faktorjem pogajanj štejeta Sampson, E. E. in Marthas, M. (1990) altruistični, "tit for tet", kooperacijski, kompeticijski in individualistični stili (individualism). Individualna priprava na pogajanja naj bi se npr. pokazala večinoma uspešnejša od grupne (kar je povezano z mandatom). V grupi prihaja do večje polarizacije, oz. oblikovanja ekstremnejših stališč, pogajalci, ki se pripravljajo v skupini, naj bi bili po navadi bolj radikalni in manj pogajalsko uspešni (Touzard, 1977). Gre za podatek, na katerega bi morala biti pozorna strategija konzularnih priprav na pogajanja, kajti konzulat kot celota nujno funkcionira tudi po principu skupine.

O posredovanju govorimo tedaj, ko gre za pogajanja med nasprotnimi stranmi, vendar pa v prisotnosti neke tretje strani. »Tretja stran« (v tem primeru konzularno predstavništvo) naj bi bila nevtralna njena vloga pa v olajševanju iskanja "izhoda" iz konflikta. Posredovalec nima prav nobene moči, da bi stranema (stranem) vsilil svojo rešitev. Posredovalec je neke vrste socialni katalizator. Sprte strani lahko same poiščejo posredovalca, neka "tretja stran" (zakaj ne ravno konzulat) pa se lahko tudi sama ponudi kot posredovalec.

Coser (1967) poudarja, da je lahko rešitev določenega problema oz. konflikta s pomočjo nekega posrednika učinkovitejša kot brez njega: posrednik pri tem obema stranema olajša vpogled v različne (strukturalne npr.) vidike konflikta in v ceno, ki jo morata "plačevati obe strani". V primeru moje doktorske naloge pomeni to analizo (možne) posredniške vloge oz. funkcije konzularnih predstavništev.

Pri posredovanjih (Touzard, 1977) nas zanimajo predvsem a) vsebina posredovanja; b) vloge pri posredovanju c) bistvene faze pri pogajanju; d) pogajalske norme in pogajalska pravila; e) procesi, ki se pojavljajo pri pogajanju ter f) psihologija pogajalca.

Predhodno omenjeno lahko povežemo z vlogo in pomenom (slovenskih) konzularnih predstavništev, in sicer v zvezi z različnimi poskusi razreševanja različnih problemskih in socialno kritičnih situacij posameznikov in skupin v mednarodnih komunikacijah javnega oz. »vsakdanjega življenja«.

V nadaljnjih strokovno – znanstvenih prizadevanjih bi se bilo treba še dodatno in posebej posvetiti psihološki, sociološki, socialno-psihološki in politološki analizi možnih a/ problemov, s katerimi se (lahko) srečujejo naši državljani kot posamezniki in civilne skupine v različnih tujih okoljih, nato b/ oblikam in vrstam podpore, pomoči ter intervenc, ki jih lahko slovenska konzularna predstavništva nudijo svojim državljanom kot posameznikom in skupinam, vključno z analizo socialnih intervenc oz. interventnih strategij, apliciranih s strani konzularnih predstavništev, pa tudi c/ komunikacijskim načinom, zlasti z vidka komunikacijskih kanalov, ki determinirajo komunikacijske načine ter d/ kontekstualni (kulturološki, pravno-normativni, ekonomski, politološki) analizi družbenega oz. državnega okolja, v katerem poteka proces implementacije določene suportivne socialno interventne strategije.

Tovrstne intervence oz. dejavnosti lahko obravnavamo z različnih vidikov: politoloških, psiholoških, socioloških, pravno-normativnih, deloma tudi zgodovinsko razvojnih.

Pri tem se lahko osredotočamo tako na objektivne (strukturne), kot na subjektivne značilnosti procesov možnega interveniranja v smislu pomoči v zvezi z različnimi težavami, ki jih imajo (lahko) različni državljani kot posamezniki ali skupine (družine, društva, institucije, ipd.)

Kot enega od možnih načinov intervence oz. pomoči s strani konzularnih predstavništev oz. častnih konzulov pri poskusih reševanja že omenjenih problemov lahko obravnavamo tudi pogajanja in posredovanja (Touzard, 1977; 1986). Kot naslov pričujočega prispevka deloma sam pove, me že od leta 2012, ko je nastala večina pričujočega teksta, intenzivno strokovno zanima predvsem to, kako se lahko različne »instance in nivoji« konzularnih predstavništev oz. častni konzuli vključujejo v različne faze formalnih in neformalnih procesov reševanja različnih problemov in socialno kritičnih situacij, tudi z vidika raznovrstnih pogajanj in posredovanj.

Pogajalske procese kot ene od akcijskih oz. interventnih strategij lahko obravnavamo tako s splošno komunikološkega, kot z diplomatsko pogajalskega (Jonsson, 2002; Boyer, 2000) in diplomatsko komunikacijskega odnosa (Jonsson in Hall, 2004). Vprašamo se lahko, v kolikšni meri in kako učinkovito se lahko v omenjene procese vključujejo tudi konzularna predstavništva, vključno s t.i. častnimi konzuli. V zvezi s tem bom v teoretičnem delu analizirala podobnosti in razlike med uradnimi in častnimi konzuli, v zvezi z zadnjimi pa bom obravnavala merila za pridobivanje vloge častnega konzula, njegove funkcije ter imuniteto in privilegije (Lee, 1991).

Koncept in »prakso« interventnih strategij pa lahko obravnavamo tudi kor evidence based pristop sosledij sociodiagnoza – prognoza – intervenca – evalvacija učinkovitosti (z vidika »sociodiagnoze« (atribucija vzročnosti in analiza značilnosti/simptomov problema), napoved poteka, predvidena/ implementirana interventna strategija, evalvacija učinka).

Morley in Stephenson (1977) sta npr. odkrila, da je zelo pomemben tudi komunikacijski kanal oz. komunikacijski medij. V face to face komunikaciji je bil pogajalski kompromis npr. bolj simetričen kot v primeru, ko je šlo za "telefonska pogajanja". Učinek komunikacijskega kanala je nekaj, na kar naj bi bila pozorna konzularna predstavništva, ki si želijo pogajalskega in posredovalskega uspeha pri socialnih intervencah v korist svojih državljanov, ki se v tujem okolju soočajo s problemi, ki bi jih sami sicer težko rešili. Komunikacijski kanal pa bistveno determinira tudi druge oblike in zvrsti socialnih intervenc, informiranje, svetovanje, različno presojanje in druge zvrsti socialne podpore in pomoči.

Na vsako vrsto socialne intervence v smislu pomoči (helping behaviour), vključno s pogajalsko uspešnostjo, pa vplivajo tudi aplicirane strategije: vsaka pogajalska strategija mora predvideti cilje, stopnje oz. korake njihovega doseganja in sredstva, s katerimi se bodo cilji dosegli. Vsaka situacija torej zahteva določeno sociodiagnozo (ki analizira socialne, politične, kulturne, ekonomske, okoljske, pravno – normativne vidike različnih ciljnih situacij).

V zvezi z objektivnimi značilnostmi velja analizirati vzroke oz. razloge določenega problema oz. socialno kritične situacije, v kateri se nahaja/jo posameznik/i v določenih mednarodnih komunikacijah (problemi v zvezi s plačilnim prometom, različnimi prekrški, bivanjem, delovnimi razmerji, vpletenostjo v druge problemske situacije ipd.) morebitne že obstoječe posledice, predvidene dobitke in škodo, zgodovinsko »ozadje« itd..

V zvezi s subjektivnimi značilnostmi pa se velja posvetiti zaznavnim, evaluativnim, kognitivnim in čustvenim stranem obravnavanih problemov oz. njihovih protagonistov (akterjev).

Ker gre predvsem za probleme, ki se pojavljajo v procesih mednarodnih komunikacij, seveda ne nujno v eskalirani obliki, se velja posvetiti ravno tej kategoriji mednarodnih odnosov in jih skušati povezati s problematiko osnov diplomacije (Jazbec, 2009), konzularnih odnosov (Jazbec, 1997), splošnega pregleda teorij socialnih interakcij in mednarodnih komunikacij, ki jih lahko obravnavamo tako s sociološkega in psihološkega (Myers, 2002), kot s pravno-normativnega vidika (Bohte in Sancin, 2006, Lee, 1991).

Za slovenska konzularna predstavništva (SKP) v tujini so bistvenega pomena procesi in načini "spremljanja", registriranja, ocenjevanja in presojanja tako splošnega javnega mnenja v državi gostiteljici, zlasti tistih vidikov, ki se nanašajo na Slovenijo in slovenstvo, kar se nanaša tudi na pripravljenost za ustrezno vedenje (obnašanje, akcijo).

Poznavanja javnega mnenja tako "doma", kot v kontekstu ciljnega mednarodnega prostora, v katerem deluje, lahko tako bistveno prispeva k učinkovitejšemu delovanju konzularnih predstavništev. Zlasti pomembno je poznavanje prevladujočih tendenc javnega mnenja v zvezi z dogodki in dogajanjem, ki so (in)direktno povezani z dejavnostjo konzulata.

Strategija obravnavanja relevantne problematike s strani SKP naj bi bila pluralna in brez predsodkov, predvsem v funkciji legitimnih in legalnih, oz. nacionalnih (kar je "sicer" skoraj prezrto) interesov slovenske države in njenih državljanov.

Gre za procese, ki imajo svoje operativne, politološke, psihološke, pravne, sociološke in antropološke dimenzije.

Pogajanja in veščine (različnih) pogajanj predstavljajo zelo pomembne diplomatske instrumente. Gre za vidik, ki ima v zasnovi mojega prispevka poseben pomen in ga lahko obravnavamo tako teoretično, kot empirično raziskovalno, tudi kot sestavino diplomatske prakse SKP. Gre za prakso, ki se ne more izogniti temeljev različnih medkulturnih študij, v mojem primeru tudi odnosa med severno – ameriškim in slovenskim okoljem. Velja opozoriti tudi na možnosti in priložnosti, ki jih imajo v t.i. neformalnih pogajanjih tudi konzularne instance, čeprav se jih v tej vlogi po navadi ne omenja. Temu v namen si bom privoščila naslednji citat (Garing et al. 2000, 82):

»Although public diplomacy is useful, it is limited in numerous respects. The public attention may mobilize political constituencies that oppose peace talks, limit the approaches taken, or stimulate backlash that undermines the peace process. Official diplomats are constrained in their exploration of peaceful options. In negotiations held in the context of political rivalry and careful balance of political power, parties may not make concessions or discuss a wide range of options to avoid appearance of weakness. In times of crisis, getting the parties to the negotiating table is itself a huge task, and states often refuse official negotiation or mediation. Furthermore, an official negotiation may address only a particular set of issues, when the broader task is to change hostile relationships, to resolve underlying conflicts, build civil society, and achieve reconciliation (Saunders, 1996). For these reasons, non-public diplomacy may be a useful or even necessary complement. It involves efforts such as citizen dialogues, scientific exchanges, and conflict resolution efforts by churches, non-governmental organizations, or business people (Diamond & McDonald, 1996; Montville, 1991). In addition, non-public diplomacy has helped set the stage for official negotiations and for official back-channel, secret meetings such as those which led to the 1993 Oslo Accords (Makovsky, 1996).« (Garing et al., 2000, 82)

Medkulturne študije so bistvenega pomena za funkcioniranje vsakega SKP. Samo na osnovi tovrstnih analiz namreč lahko ugotovijo, v čem so podobnosti in razlike med različnimi ciljnim okolji raznovrstnega diplomatskega delovanja. Zelo pomembne so tudi t.i. diferencialne analize/ diagnoze, ki morajo kritično preverjati tudi postavke široko razširjenih prepričanj ...

Tisto, kar je s praktičnega vidika bistveno za SKP (slovenska konzularna predstavništva) je njihova akcijska naravnost, ki pomeni "sistem" socialnih intervenc (psiholoških, socialnih, psihosocialnih, pravno-normativnih, političnih, včasih ekonomskih), utemeljenih na ustrezni psihosociološki/ sociopsihološki diagnozi.

Za SKP je najpomembnejša vsebinska, multidisciplinarna (sociološka, politološka, socialno psihološka, antropološka ipd.) vsebinska analiza vrednotnega "sistema" okolij, v katerem skušajo čim dostojneje in učinkoviteje predstavljati R Slovenijo. Zelo pomemben je tudi trajnosten razvoj vlog in funkcij v spremenljivih izzivih diplomacije ter mednarodnih odnosov (uvodni poskus interdisciplinarnega pristopa).

Kot raziskovalni izzivi v zvezi z obravnavano temo so v slovenskem raziskovalnem prostoru še vedno odprta vprašanja, kakšne so značilnosti percepcij (informiranosti, znanj, stališč, prepričanj, kritik, inventivnih predlogov, socialnih reprezentacij) različnih ciljnih skupin⁷⁰ v zvezi z vlogo in pomenom slovenskih (in morda nekaterih tujih) konzularnih predstavništev v procesih reševanja različnih problemov, ki jih imajo v različnih tujih državnih okoljih naši državljani kot posamezniki in skupine/ organizacije, v kolikšni meri so zadovoljni z obstoječimi učinki, katere spremembe predlagajo, oz. si jih želijo, na kakšne načine skušajo dosegati, oz. si želijo dosegati cilje (razvoja) sodelovanja z različnimi ciljnim diplomatskimi "prostori".

Tovrstna raziskovalna usmerjenost bi zahtevala tudi ustrezna sociološka, pravna, ekonomska, zgodovinska, psihološka, deloma tudi antropološka znanja, hkrati pa menim, da gre za zanimivo temo, ki bi lahko imela ne le znanstveno raziskovalni, ampak tudi aplikativno-praktični pomen.

S tematskega vidika pa bi veljalo obravnavati tudi naslednje vsebinske vidike:

- trajnostni razvoj vlog in funkcij v spremenljivih izzivih diplomacije ter mednarodnih odnosov (uvodni poskus interdisciplinarnega pristopa);
- prikaz in analiza teorij, oblikovanih na različnih družboslovnih področjih, ki skušajo interpretirati (osmisliti) makro-dinamiko mednarodnih odnosov (in, posledično, vloge konzularnih predstavništev);
- diplomacija in psihologija: raznolikosti mednarodne diplomacije; prispevki diplomacije; pogajanja; socialna soodvisnost in odločanje; socialna pravičnost; med – skupinski procesi; medkulturni procesi; okoljski procesi; konzularna predstavništva;
- kratek zgodovinski prikaz nastanka in razvoja konzularne službe v samostojni slovenski državi;

⁷⁰ Socialne percepcije, stališča, vrednote, motivacija, informiranost/ znanje, socialne reprezentacije, kritike, inovativni predlogi različnih ciljnih skupin (dijakov in/ali študentov (tako »doma«, kot (morda) v tujini), slovenskih in tujih diplomatskih uslužbencev/ predstavnikov (tudi konzularnih), mnenjskih voditeljev, drugih relevantnih strokovnjakov...) v zvezi z vlogo, pomenom in učinki slovenskih in nekaterih tujih konzularnih predstavništev v sodobnih mednarodnih odnosih s posebnim poudarkom na primerjalni analizi omenjenih reprezentacij v zvezi s prostorom ZDA, EU in nekaterimi ne-evropskimi »prostori«, zlasti upošteva pogoje globalnih sprememb/izzivov, ki so eskalirali v prvi polovici leta 2022 naprej.

- prikaz, analizo, interpretacijo temeljnih značilnosti SKP oz. institucionalne strukture, procesov, kulture, nalog, učinkov, resursov in akterjev_k (zaposlenih na konzularnih predstavništvi);
- posebnosti dela slovenskih konzularnih predstavništev v različnih (pre)delih sveta, zlasti v kontekstu sodobnih mednarodnih odnosov in njihovih aktualnih izzivov (Covid 19, agresija na Ukrajino, BRICS, klimatske spremembe, JV Evropa, globalizacijski izzivi);
- vloga in pomen (slovenskih) konzularnih predstavništev s pravno-normativnih, politoloških, socioloških in deloma zgodovinsko-razvojnih vidikov;
- različni pravno-normativni, kulturni, politični, aktualno in zgodovinsko-razvojni konteksti delovanja konzularnih predstavništev;
- različne kategorije problemov, s katerimi se srečujejo konzularna predstavništva;
- konzularna predstavništva in različne oblike-načini-vrste nudenja pomoči/socialnih različnim ciljnim skupinam in posameznikom (psihološki, sociološki, pravno-normativni, komunikološki vidiki);
- prikaz in analiza položaja SKP v kontekstu sodobnih izzivov, pa tudi v kontekstu različnih mednarodnih odnosov (na različnih kontinentih), s posebno pozornostjo na ZDA in EU;
- poskusi prikaza, na način kratkega prikaza primerov/ študija primerov, konkretnih primerov/ problemov obravnavane problematike (izkušnje slovenskih konzularnih predstavništev);
- poskus oblikovanja ocene stanja z omenjenega področja;
- predhodno omenjena poglavja naj bi temeljila tudi na empirični analizi obstoječih oz. dosegljivih sekundarnih empiričnih podatkov/rezultatov, ki pa bi jim kasneje veljalo dodati še analizo primarnih empiričnih podatkov, dobljenih tako z anketnim raziskovalnim načrtom, kot z intervjuji; v tem, kasnejšem empirično – raziskovalnem poskusu, bi lahko zajela različne ciljne skupine: to bi lahko bili_e zaposleni_e na različnih SKP, na slovenskem Ministrstvu za zunanje zadeve, morda študentje_ke mednarodnih odnosov, mnenjski voditelji_ice;
- socialne percepcije, stališča, vrednote, motivacija, informiranost/ znanje, socialne reprezentacije različnih družbenih skupin v zvezi z vlogo, pomenom in učinki (slovenskih) konzularnih predstavništev v sodobnih mednarodnih odnosih (poskus povzetka oz. izbora sekundarnih empiričnih podatkov).

S teoretičnega vidika bi veljalo problematiko mednarodnih odnosov obravnavati, kolikor bo možno, interdisciplinarno, politološki pristop pa kombinirati s sociološkim, psihološkim, komunikološkim, deloma tudi s pravno-normativnim, ekonomskim in zgodovinsko-razvojnem. Teorija in praksa aplikacije na področju konzularnega dela zahteva torej inter-, multi- in trans – disciplinaren pristop na različnih področjih humanistike, družboslovja in, še posebej pomembno, (aplikativne) intra- ter inter-disciplinarne psihologije.

Viri:

Alasuutari, P. (1995). *Researching culture - Qualitative method and cultural studies*. Sage.

Ahil, R. (2010). Ciljne skupine slovenske mladine in primerjalna analiza njihovega odnosa do slovenskih in tujih konzularnih služb/ njihovih predstavnikov. Dispozicija doktorske naloge (1); 16 strani.

Ahil, R. (2010). Vloga in funkcije konzularnih predstavništev v zvezi z poskusi razreševanja različnih problemskih in socialno kritičnih situacij posameznikov in skupin v vsakdanjih (mednarodnih) komunikacijah. Dispozicija doktorske naloge (2); 13 strani.

Ahil, R. (2015). Odnos do Slovenije, do ZDA ter do njunega sodelovanja: primerjava slovenskih in ameriških udeležencev. Dispozicija doktorske naloge (3); 8 strani.

Ahil, R. (2022). Slovenska konzularna predstavništva: institucionalne značilnosti in izzivi učinkovitega funkcioniranja v različnih kontekstih mednarodnih odnosov (interdisciplinarni vidiki), dodatno gradivo k dispoziciji doktorske naloge, 6 strani.

Akerlof, G. & Shiller, R. (2009). *The animal spirits: how human psychology drives the economy and why it matters for global capitalism*. NJ: Princeton.

Augoustinos, M. & Walker, I. (1996): *Social Cognition*. Sage: London.

Aronson, E., Wilson, D. T., Akert, K. (1999). *Social psychology*. Longman.

Bátora, J. (2003). Does the European Union Transform the Institution of Diplomacy? The Hague: Clingendael Institute, Clingendael Diplomacy Paper, Issue 87, July, available at http://www.clingendael.nl/publications/2003/20030700_cli_paper_dip_issue87.pdf

Bohte, B. in Sancin, V. (2006). *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Boyer, Mark A. (2000) Issue Definition and Two-Level Negotiations: An Application to the American Foreign Policy Process. *Diplomacy & Statecraft* 11(1), 185-212.

Brglez, M. (2008). *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.

Brglez, M. in Bučar, B. (2010). *Evropsko varstvo človekovih pravic*. Ljubljana: FDV.

Baert, P. (1998). *Social theory in the twentieth century*. NY: University press.

Berridge, G. R. (2002). *Diplomacy: Theory and Practice*. Houndmills: Palgrave, pp. 5-24 (see also the update at http://www.grberridge.co.uk/dip_comp_chps.htm).

Campbell, D. T. (1967). Stereotypes and the perception of group differences. *American Psychologist*, 22, 817 – 829.

- Carlsnaes, W. (2003) Foreign Policy. V: Walter Carlsnaes, Thomas Risse-Kappen in Beth A. Simmons (eds) Handbook of International Relations, 331-49. London: SAGE.
- Carr, R. (1979). Communicating and Relating. Menlo Park, California: The Benjamin / Cummings Publishing Company.
- Clinton, A. (2018). Diplomacy matters: Psychological science and the art of negotiation APA (not updated page) <https://www.apa.org/international/pi/2018/01/art-negotiation>
- Coser, L. (1967). Continuities in the study of social conflict. New York: Free Press.
- Crozier, M. et al. (1990). Les cadres et la culture. Paris: Education Permanente.
- Deaux, K. in Philogene, G. (2001). Representations of the social. Blackwell Publishers.
- Deutsch, M., (1971). Conflict and its Resolution, v Smith, C. G. (ed.), Conflict Resolution, Notre Dame University Press, 1971
- Doise, W., Clemence, A., Lorenzi – Cioldi, F. (1993). The quantitative analysis of social representations. Harvester Wheatsheaf.
- Drnovšek, M., Brodnik, V. (2002). Množično izseljevanje Slovencev v Združene države Amerike (priročnik za učitelje). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Ferfila, B. (2009). Primerjalna politika v sodobnem svetu. Ljubljana: FDV.
- Forsyth, D. R. (1999). Group dynamics. Brooks/ Cole Wadsworth. (tretja izdaja),
- Garling, T., Kristensen , H., Backenroth,G., Ekkehamar, B., Wessels, M. (2000). Diplomacy and psychology: Psychological contributions to international negotiations, conflict prevention and world peace. International Journal of Psychology, 35, 2, 81 – 86. (Garling, T. e tal., 2000)
- Garling, T., Kristensen , H., Backenroth,G., Ekkehamar, B. (2010). Diplomacy and psychology: Psychological contributions to international negotiations, conflict prevention and world peace. International Journal of Psychology, 1,2, 81 – 86.
- Giddens, A. (1993): Sociology. London: Polity press.
- Goldgeier, J. in Tetlock, T. E. (2001). Psychology and International Relations. Annual Review of Political Science
file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Psychology_and_International_Relations_Theory.pdf
Annu. Rev. Polit. Sci. 2001. 4:67–92.
- Haralambos, M. in Holborn, M. (2005). Sociologija. Ljubljana: DZS.
- Hodgetts, R. M. & Luthans, F. (2000). International management. McGraw Hill.

- Hogg, M. in Vaughan, G. M. (1999) Social psychology. Prentice Hall.
- Heiman, G.A. (1995). Selecting and Controlling the Independent Variable. V Heiman (ur.). Research methods in psychology. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Hodgetts, R. M. & Luthans, F. (2000). International management. McGraw Hill.
- James, A. (1992). Diplomatic Relations and Contacts. V: The British Yearbook of International Law 62(1991): 347-87. Oxford: Claredon Press.
- Jovchelovich, S. (2001). Social representations, public life, and social construction. V K. Deaux in G. Philogene (eds.). Representations of the social (str. 165-182). Blackwell.
- Kotler, P. (1986, 3rd ed.). Principles of marketing. Prentice hall.
- Jazbec, M. (1997). Konzularni odnosi. Acta diplomatica.
- Jazbec, M. (2009). Osnove diplomacije. FDV.
- Jensen, A. D. & Chilberg, J. C. (1991). Small group communication. Belmont Wadsworth.
- Jönsson, C. (2002) Diplomacy, Bargaining and Negotiations. In Walter Carlsnaes, Thomas Risse and Beth A. Simmons (eds) Handbook of International Relations, 212-34. London: SAGE.
- Jönsson, C. and Hall, M. (2004) Communication: An Essential Aspect of Diplomacy. In Christer Jönsson and Richard Langhorne (eds) Diplomacy – Volume I: Theory of Diplomacy, 398-415. London: SAGE.
- Kelman, H. (1965, ed.). Social psychological approach to the study of international relations. V: International behavior (pp. 565-607). New York: Holt, Rinehart and Winston, 1965. file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Social_psychological_approaches_1965.pdf
- Klemenčič, M. (ed., 2001). Slovensko izseljenstvo (zbornik ob 50. letnici Slovenske izseljenke matice).
- Lee, K. T. (1991). Consular law and practice. Oxford.
- Leira, H. in Neumann, I. B. (2008). Consular Representation in an Emerging State: The Case of Norway. The Hague Journal of Diplomacy 3(1):1-19
https://www.researchgate.net/publication/233656195_Consular_Representation_in_an_Emerging_State_The_Case_of_Norway
- Michener, H. A. in DeLamater, J. (1999/ 4th edition). Harcourt Brace College Publishers.
- Morant, N. (1998). Social representations of gender in the media: quantitative and qualitative content analysis. V: D. Miell, D. in M. Wetherell: Doing social psychology (str. 233 – 278).

- Myers, D. (2002). Social psychology. McGraw Hill.
- Neumann, Iver (2002). The English School on Diplomacy. The Hague: Clingendael Institute, Clingendael Diplomacy Paper Issue 79, March, available at http://www.clingendael.nl/publications/2002/20020300_cli_paper_dip_issue79.pdf (26. 10. 2005).
- Mehta, G. (2003) Mediation und demokratie. Heidelberg: Carl – Auer – Systeme Verlag.
- Mlinar, Z. (1995, ur.). Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru. Ljubljana: FDV.
- Morley, I. E. & Stephenson, G. M. (1977). The social psychology of bargaining. Allen & Unwin.
- Myers, D. (2002 / 7th edition). Social psychology. McGraw Hill.
- Nicolson, Harold (2004). The Development of Diplomatic Theory. In Christer Jönsson and Richard Langhorne (eds) Diplomacy – Volume I: Theory of Diplomacy, 51-60. Sage.
- Okano – Heijmans, M. (2013). Consular affairs. V: The Oxford Handbook of Modern Diplomacy. (pp.473-492)
https://www.researchgate.net/publication/264364396_Consular_Affairs
- Parker, J. e tal. (2003). Social theory. NY: Palgrave Macmillan.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, M. L. in Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. Journal of Personality and Social Psychology, 67(4), 741–763.
- Renfrew, J. W. (1997). Aggression and its causes (a biopsychosocial approach). NY, Oxford: Oxford University Press, str. 141 – 152 (Sociopsychological factors).
- Ritzer, G. (1997). Suvremena sociologijska teorija. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Rus, V. S. (1993, 1994). Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba (1993(1.izdaja), 1994 (druga izdaja)). (I) / prva knjiga & (II) druga knjiga. Ljubljana: Davean.
- Rus, V. S. (1997). Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije). Ljubljana: FF, Univerza v Ljubljani / 1. izdaja
- Rus, V. S. (1999). Sociopsihologija. Ljubljana: FF, Univerza v Ljubljani.
- Rus, V. S. (2000). Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije). Ljubljana: FF, Univerza v Ljubljani / 2., zelo spremenjena in razširjena izdaja.
- Rus, V. S. (2005). Socialna psihologija: izbrana poglavja. Ljubljana: FF.
- Sampson, E. E. & Marthas, M. (1990). Group process for the health professions. New York: Delmar Publishers.

- Samuelson, P. A. & Nordhaus, W. D. (1992). Economics. New York: Mc Graw Hill.
- Samuelson, P., Nordhaus, W. (2001). Economics. McGraw Hill. /katerakoli od novejših izdaj.
- Schneider, C. P. (2004) Culture Communicates: US Diplomacy that Works., The Hague: Clingendael Institute, Clingendael Diplomacy Paper Issue 94, September, available at http://www.clingendael.nl/publications/2004/20040300_cli_paper_dip_issue94.pdf (26. 10. 2005).
- Sapsford, R. (1998). Designing a survey and constructing a questionnaire. V: D. Miell, D. in M. Wetherell: Doing social psychology (str. 129 – 158).
- Schwartz, S. H. & Bilsky, W. (1992): Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries, v M. Zanna (ed.): Advances in experimental social psychology, 25).
- Slater, R. (1988). Questionnaire design. V Breakwell. G.M., Foot, H. in Gilmour, R. Doing social psychology (laboratory and field exercises. (str. 3-22). University of Cambridge Press.
- ali:
- Sharp, P. (2004). For Diplomacy: Representation and the Study of International Relations. In Christer Jönsson and Richard Langhorne (eds) Diplomacy – Volume I: Theory of Diplomacy, 208-30. London: SAGE.
- Shlomit, L. (1992). Use of facet theory in developing value theory for communal wellbeing: a cross – cultural example. V H. Klages, H. J. Hippler & W. Herbert (eds.) Werte und Wandel (str. 602 – 620). Frankfurt/ Main: Campus Verlag.
- Shlomit, L. (1985). A faceted cross- cultural analysis of some core social values.V D. Canter: Facet theory – Approaches to social research (str. 205 – 221). NY, Berlin, Tokyo: Springer – Verlag.
- Smith, E. in Mackie, D. M. (2000 2nd). Social psychology.
- Smith, P. B. in Bond. M. H. (1998). Social psychology across culture. Prentice Hall.
- Valsiner, J. in Rosa, A., ur. (2007). Sociocultural psychology. Cambridge University Press.
- Smith, B., Bond, M.H. (1998). Social psychology across cultures. Prentice Hall.
- Supek, R. (1981). Ispitivanje javnog mnijenja. Manualia Universitatis Zagrebiensis.
- Toš, N. in Hafner - Fink, M. (1998). Metode družboslovnega raziskovanja. Ljubljana: FDV.
- Touzard, H. (1977). La mediation et la resolution des conflicts. Paris: PUF.
- Touzard, H. (1986). Conflicts sociaux, negociations et regulation, Psychologie et education, 10, 5—23.

- Triandis, H. (1971): Attitude and attitude change. New York: Wiley & sons.
- Trice, H. M., Beyer, J. M. (1993). The Cultures of Work Organizations, NJ: Englewood Cliffs.
- Ule, M. (1992). Socialna psihologija. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. (1994a). Temelji socialne psihologije. Ljubljana: Alfa.
- Ule Nastran, M. (1994b). Temelji socialne psihologije. Ljubljana: Znanstveno publicistično središče.
- Vogrin, A., Prezelj, I. in Bučar, B. (2008). Človekova varnost v mednarodnih odnosih. Ljubljana: FDV.
- White, B. (2005). Diplomacy. V: John Baylis and Steve Smith (eds) The Globalization of World Politics: An introduction to international relations, 3rd edn, 385-403. Oxford: Oxford University Press.
- Wouters, J. in Duquet, S. (2018). Diplomatic and consular relations. V: The Oxford Handbook of United Nations Treaties (pp.565-581)
https://www.researchgate.net/publication/332524120_Diplomatic_and_Consular_Relations
 Vienna convention of consular relations...
- Zimbardo, P. G. & Leippe (1991): The psychology of attitude change and social influence. New York: Mc Graw Hill

<http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Pevc-Peter.PDF>
<https://www.britannica.com/topic/realism-political-and-social-science/Neorealism-in-international-relations>
<https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-zunanje-zadeve/o-ministrstvu/direktorat-za-mednarodno-pravo-in-zascito-interesov/konzularni-sektor/>
<https://e-uprava.gov.si/podrocja/potovanja-vizumi/potovanja-informacije/napotki-pred-potovanjem/pogosta-vprasanja/kaj-lahko-pricakujem-od-diplomatskega-predstavnistva-konzulata-castnega-konzula.html>

Etnološki pristop v Rostoharjevem delu

Dr. Mihajlo Rostohar, ki se je s svojim znanstvenim delom odlikoval predvsem na področju psihologije, je že zaradi široke zasnove te, sebi najbolj domače znanstvene discipline, posegal drugam, tudi na področje sociologije, antropologije in etnologije. Največ tovrstnih navezav lahko zasledimo v njegovih delih s področja socialne psihologije. To je navsezadnje razumljivo, saj to področje poleg prvenstveno psiholoških prvin zajema tudi velik del socioloških. V svoji razpravi bom obravnavala Rostoharjev prispevek k etnologiji. V naslovu zadnjega poglavja knjige "Osnove socialne psihologije"⁷¹ se tja tudi neposredno podaja. Naslov poglavja se namreč glasi "Družbotvorne sile v luči etnologije".

Vsaj delno učbeniška narava celotnega dela je pustila svoj pečat tudi v njegovem zadnjem in na tem mestu obravnavanem prispevku s področja etnologije. Njegov prvotni namen je bil zato najbrž okvirno seznanjenje bralcev z nekaterimi področji razvoja človeških skupnosti v luči etnologije. Pisan je v dokaj arhaičnem jeziku. Tekst pa ima vendarle svoje odlike in zanimivosti v metodološkem in metodičnem smislu ter je vreden umestitve v zgodovino etnološko-antropoloških tekstov. Izdan je bil leta 1965.

Avtor ga sam naziva kot etnološkega, vendar nam že njegov bežen pregled zapelje misli tudi na antropološko področje.⁷² Zastopani sta tako socialna kot kulturna antropologija. Njuno zastopanost potrjuje tudi literatura, ki jo je Rostohar uporabljal pri pisanju prispevka. V njenem seznamu so našla svoje mesto nekatera, v antropologiji zelo "zveneča" imena, kot so F. Boas, R. Benedict, B. Malinovski, L. Levy-Bruhl in drugi. Tekst želim enakovredno obravnavati v etnološkem in antropološkem pogledu.

Avtor nam na samem začetku teksta podaja lasten pogled na etnologijo kot znanost oziroma definicijo le-te. Glasi se takole: "Etnologija nam izpričuje, kako se je človeška družba oblikovala in spreminjala pod vplivom razvoja družbotvornih sil." Definicija je vsekakor zasnovana zelo široko. Zgolj zaradi lažjega razumevanja jo lahko razdelimo na dva dela. V okviru etnologije Rostoharja zanima človeška družba. Slednjo je obravnaval v določenem zgodovinskem obdobju, oziroma natančneje, na določenih stopnjah zgodovinskega razvoja. V drugem delu ga zanimajo družbotvorne sile, katerih razvoj sočasno oblikuje in spreminja to družbo. Te sile pojmuje predvsem psihološko. Kot zelo pomembni družbotvorni sili navaja namreč zavest krvnega sorodstva, iz katere izvirajo čustva simpatije, solidarnosti in požrtvovalnosti, ter zmožnost posameznikov, da svojo voljo in ideje uspejo sugestivno vsiliti množici. Ti pojmi so lažje razumljivi in smiselnejši znotraj Rostoharjevega teksta, saj v njem človeško družbo obravnava v zelo zgodnjih fazah razvoja.

Pot, ki jo je moralo prehoditi človeštvo, da so si njegovi predstavniki uspeli ustvariti in pridobiti zavest krvnega sorodstva, je zelo dolga. Ta vrsta zavesti se je krepila z družbenim reguliranjem človekovega spolnega življenja in temu sledi dolga zgodba. Rostohar namreč pravi, da je prvotne človeške skupnosti oblikoval spolni nagon. Bratje in sestre, ki so se nevezano med seboj spolno združevali, so živeli v gospodinjiski skupnosti. Ti spolni odnosi so imeli le relativno trajnost. Ta živalski način spolnega življenja med človeškimi posamezniki je vladal na prvotni stopnji divjaštva. Prvo obliko spolnega izživljanja v zakonski zvezi predstavlja skupinski zakon.

⁷¹ Mihajlo Rostohar, Osnove socialne psihologije. Ljubljana 1965, str. 162-183.

⁷² Antropologija kot zelo obširna veda o človeku bo na tem mestu obravnavana v socialnem in kulturnem smislu. Sicer to vedo zaznamuje tudi obravnavanje človekove biološke narave in pogojenosti (fizična antropologija), vendar v obravnavanem tekstu ta ni v ospredju.

Drugo razvojno obliko predstavlja punalua zakon, ki je obstajal med skupino mož in žena zunaj lastne družine. Na tej stopnji se zakonska zveza med krvnimi brati in sestrami izključuje, ne pa med bratranci in sestričnami. Tu se začenja prehod iz sorodstvene rodbine v krvno mešano rodbino, kajti v zakonsko zvezo so se sprejemale tudi žene tujega rodu.

Tretjo razvojno obliko predstavlja sindiazmični zakon in, navsezadnje, četrto, monogamni zakon. V sindiazmičnem zakonu velja žena možu več, kot je veljala v punalua zakonu na višji stopnji barbarstva.

Ker se pri mnogostranskem spolnem občevanju niso mogle razviti jasne predstave o krvnih odnosih družine, zlasti nejasno je bilo očetovstvo otroka, so bili šele z nastankom monogamije dani pogoji za nastanek vsestranskih rodbinskih čustev. Zavest krvnega edinstva rodbine je postala jasna in tako so se lahko tudi pri očetu razvila rodbinska čustva, kot je emocija simpatije, emocija solidarnosti in skrb za zarod. S tem se je samoohranitveni gon preoblikoval v rodoohranitveni gon, ki je psihična osnova rodbine.

Vprašanje družine je vsekakor neločljivo povezano s problematiko sorodstva in vrst zakonskih skupnosti. Ob tem Rostohar poudarja, da je bila prvotna rodbina skupnost matere in otrok. Kasneje navaja tudi druge oblike te skupnosti, ki so bile uveljavljene v dobi barbarstva, in se s tem hkrati poda na področje razpravljanj o matriarhatu in patriarhatu.

Večji del teksta o zgodnejših človeških skupnosti pa je posvečen problematiki roda. Opisuje ga kot večjo človeško skupnost, ki je nastala iz rodbine. Nosi še druge nazive, kot so gens, klan ali hiša očetova.

Gens ali rod je bila splošna družbena oblika pri ljudstvih v njihovi barbarski dobi. Ne le pri starih Grkih in Rimljanih, najdemo jo tudi pri azijskih, ameriških in avstralskih ljudstvih. Rostohar se je ob tem podrobneje ustavil pri Rimljanih in Irokezih ter opisal njihovo rodovno ureditev (prostorsko in politično ureditev, gospodarstvo, lastnino, šege in običaje ...).

Ko je stara rodovna organizacija propadla, je njeno mesto zasedla plemenska organizacija. Slednjo je vodila oseba, ki se je odlikovala ne samo po izrednih zmožnostih, ampak tudi po izredni vladoželjnosti in pohlepnosti po premoženju. Primer takih družbenih sprememb zasledimo še dandanes pri indijanskih plemenih. Po združenju klanov so nastale fratrije kot zveza sorodnih klanov, ki so se združili zaradi skupne obrambe in zaradi pridobivanja hrane. Zaradi istih razlogov so se rodovi združili v plemena. To so organizacije, ki večinoma temeljijo na skupnih interesih in so prototip države.

Zgornje pisanje predstavlja le osnovno ogrodje, izvzeto iz obravnavanega teksta. Temu je dodanih še precej raznovrstnih etnografskih podatkov iz različnih delov sveta in kultur, ki poskušajo to ogrodje podkrepiti in obogatiti. Ti etnografski podatki so si kljub raznovrstnosti vendarle edini v skupnem določevalcu; nanašajo se na človeške skupnosti ali natančneje ljudstva, ki jih z ne najbolj posrečenim izrazom imenuje primitivna ali pa vsaj naravna ljudstva. Za Rostoharja so to ljudstva, ki še živijo na stopnji barbarstva oziroma še niso dosegla stopnje civilizacije. To je navsezadnje ključ do razkritja njegovega metodološkega pristopa v pričujočem delu.

????Če se ozremo po Rostoharjevi metodološki konceptualizaciji v širšem pomenu, tj. kako vidi, razume in preiskuje človeka in njegov svet, lahko opazimo, da ga vidi predvsem kot družbeno in kulturno ??????

Vse skupaj pa močno spominja na Morganov model razvoja človeštva. Tudi Lewis Morgan je s svojim legendarnim delom "Ancient Society" (Starodavna družba) našel svoje mesto v seznamu literature, ki je bila Rostoharju v pomoč pri pisanju obravnavanega teksta. Prav tako se je oprl na Engelsovo razpravo o izvoru družine, privatne lastnine in države.

Če so socialne koncepcije prejšnjega stoletja danes vendarle že nekoliko preživeta in zastarela stvar, je Rostoharjev tovrsten prispevek k zgodovini etnologije iz leta 1965 dobrodošel. Vanj je vnesel množino zanimivih etnografskih podatkov, kar obrodi svoj uspeh v primerjalnem metodičnem pristopu. Kot psiholog je tekst opremil tudi s psihološko terminologijo.

Literatura

Mihajlo Rostohar, Osnove socialne psihologije, Ljubljana 1965.

Božo Škerlj, Splošna antropologija, Ljubljana 1959.

Friedrich Engel, Izvor družine, privatne lastnine in države, MEID, V. zvezek, Ljubljana 1979.

Ingrid Slavec Gradišnik, Med narodopisjem in antropologijo. O razdaljah in bližinah. Razvoj slovenske etnologije od [treklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj, Zbornik prispevkov s kongresa, Ljubljana, Cankarjev dom, 24. - 27. oktober 1995.

Velko S. Rus; Ksenija Zečević; Staša Doležalek; Polona Kalc

Attitude changes toward Slovene poet Srečko Kosovel in the context of the research design of the so called “Picasso experiment”: structures of perceptions and correlations among attitude changes/differences regarding different time points and (quasi)experimental/research conditions

Rus, Velko S., University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of psychology, Slovenia

Zečević, Ksenija, Adult Education Centre Koper /Universita Popolare Capodistria, Slovenia

Doležalek, Staša, Health centre Trbovlje: Centre for Child and Adolescent Mental Health

Kalc, Polona, Jena University Hospital, Department of neurology, Germany

Abstract

Our research is an attempt of modified analogy of the Corozzi and Rosnow »Picasso« experiment (1968), but trying to open and introductory answer a similar problem.

The present report is based on the same research design and the same data as the previous research, published in proceedings from December 2022 (where (almost) significant effect of “dissonant “before”” and “dissonant” after”” was found).

The object of evaluation in our research was a famous Slovene (constructivist) poet Srečko Kosovel, and not painter Pablo Picasso. Nine classes of 3rd year secondary school students (i.e. juniors) from four Slovenian gymnasiums participated in our study (n = 237, with n = 135 females, with age: M = 17.3 years $\pm$ 0.51). Consonant and dissonant written communication, two-sided written communication (positive and negative persuasive texts) about Kosovel’s constructivist poetry, and attitude scales were constructed for research purposes.

In the present report, similar hypotheses were formulated and verified like in Corrozi & Rosnow report (1968), although “now” a very similar study/(quasi) experimental design was applied, combining positive and negative re-inforcements immediately before or after the usual two-sided persuasive message. In contrast to Corrozzi and Rosnow, we also measured the attitudes several months after the experiment and additional approach of data elaboration. We were interested in the analysis of the following three types of correlations, each of them appearing in each of eight experimental conditions: dif1 with dif2; dif1 with dif3; and dif2 with dif3. Mentioned correlations could give the insight into the trends of the changes, followed at three time points: 1/ a week before the main experimental implementation; 2/ just after the main implementation and 3/ three months after the end of the main experiment's implementation. Dif-i means difference between summative scores (Likert), higher value meaning more positive value vis a vis Slovene poet Srečko Kosovel. Each Dif is calculated within each of eight (8) research conditions (formed by different sequences of consonant/dissonant statements (positive/negative reinforcements) and two-sided message concerning poet Srečko Kosovel). - Dif 1 = evaluation »immediately after/at the end of the experiment« – (a week) before the experiment«; Dif 2 = evaluation »after” (3 months after the experiment) - evaluation »before«; Dif 3 = evaluation about 3 months »after« - evaluation »immediately after the end«.

Taking into account the results published in the previous collection (December 2022), we expected similar trends in the conditions »dissonant before« and »dissonant after«. Therefore, we expected significant (positive or negative) correlations between all possible pairs of Dif1, Dif2 and Dif3 in each of eight (8) research/experimental conditions. Results confirm our expectations only partially. We also confirmed expectations that female participants in each of three time points (before experiment, immediately at the end and several months after the end) significantly differ from male participants, having more positive attitudes toward the poet Srečko Kosovel. Structure of perceptions of Slovene poet Srečko Kosovel were analysed via MDS (multi-dimensional scaling) and factor analysis. Structures show some similar trends, regardless time point of implementation.

Key words: Srečko Kosovel, Pablo Picasso, Corrozi & Rosnow, two-sided message, consonant/dissonant statements, correlations, attitude change, primacy, recency, persuasion, literature, psychology of art, poetry

Introduction:

Literature, poems, poetry and psychology

Poetry psychology is connected to narrative psychology in different senses of its interpretation. Sometimes, it is associated to critical psychology (Murray 2017), but also to cultural psychology of identity (Hammack 2008).

Poetry psychology/(social) psychology of poetry is, according to the co/authors of the present article, inseparable from psycholinguistics and study of language. But there is a problem, which is underlined (also) by Forgas, Vincze and Laszlo: »Despite repeated claims for the importance of studying language in social psychology, social cognition and research on language have developed relatively independently of each other in empirical psychology. Yet language has always been an essential part of social psychology, and language lies at the heart of mainstream laboratory experiments as well.« (Forgas, Vincze and Laszlo 2014, 1).

Psychology and poetry could be studied also in the framework of cognition and representation in literature (Laszlo, 1999). In his work from 1999, Laszlo analyses psychological assumptions in the study of literary reading (“Why cognitive psychology?” (Laszlo, 1999, 13), tries to apply Psychoanalytic approach (Laszlo’s work represents one of the very rare socialpsychological works, which elaborates on psychoanalysis as the particular chapter (Laszlo 1999, elaborates (“Narratology” (Laszlo 1999, 18), subjective criticism (Laszlo 1999, 20), and, empirical study of literature (Laszlo 1999, 21).

Poetic creativity means a challenge, from social – psychological point, also for some other authors, not only psychologists. Robert N. Wilson, for example, has been invested in social psychology of art and explored the experiences of creativity (Robert N. Wilson, Experiencing creativity - on social psychology of art 1986 ((Taylor & Francis), 2020 (Routledge), e-book in 2021) <https://doi.org/10.4324/9780429337208>) and elaborates fields like Literary experience and personality, poetic creativity, status of poets in American society, sociology and psychology of art, etc.

Poetry and poems, what to say? Let us »listen« to Belfi, Vessel and Star: “Poems are highly complex aesthetic objects that vary across both objective stimulus features and subjectively experienced qualities” (Belfi, Vessel and Starr 2018, 341). Let us pay attention to following statements: Some other authors have also ideas about poetry, its relation to psychology and therapy function: “Poetry therapy is a promising but heterogeneous and under-evidenced form of creative arts therapy. Theories of change have been proffered but are model-specific and poorly evidenced in the empirical literature.” (Alfrey, Field, Xenophontes in Holttum, 2021) <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197455621000770>

Pogoshyan (in interview with the world famous poet David White) reveals three key points of poetry (which essentially imply also its psychological side): “Poetry can arouse profound emotions and lead to transformation; the practice of attentive curiosity is key to increasing revelation; at times, all of us use the psychology of poetic language in everyday speech.” (Pogoshyan, 2023 <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/between-cultures/202303/saying-the-unsayable-the-psychology-of-poetry>).

Pogoshyan also offers the following thoughts (2023): »Why has poetry moved humans for millennia? Research in psychology offers various hypotheses: poetry arouses profound [emotions](#) and their [psychophysiological](#) signatures (goosebumps, tears), sends readers on a [meaning-finding](#) quest, gifts [aesthetic](#) pleasure, and engages the brain’s primary [reward](#) circuitry. Poems can even provide a “[holding environment](#)” that facilitates healing, and they have been used in [clinical](#) settings as part of cognitively based psychotherapies.

A share of poetry's magic emerges by virtue of encountering validation of our innermost, unarticulated experiences, the relief and gratification of finally being seen. "Reading a poem can feel as if the world comes and finds us for the first time," says poet David Whyte. This reconnaissance between self and world, maybe even "as a much larger [identity](#) than we held until that moment" is how poetry, according to Whyte, can prompt transfiguration. Poetry touches the moveable essence of things—words name life without stopping it. It is pure experience turned into pure expression. It restores the aliveness and the elemental nature of the very thing it's describing, which may have become obscured by the veils we habitually create between ourselves and the world." <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/between-cultures/202303/saying-the-unsayable-the-psychology-of-poetry>).

Reading of poetry could also be a part of process of bibliotherapy (as psychological help in different crisis situations). There was/is a group of Slovene co/authors, who occupied just with bibliotherapy as kind of psychological help connecting problems of addictions.

"The bibliotherapy process is described as self-recognition in a literary character or action, which may activate the reader's response. The internalisation of the literary story and a cognitive analysis of one's experience may lead to catharsis and to a better insight into one's own mental state, which the individual ideally decides to transcend. Bibliotherapy helps to enhance the individual's ability to understand human behaviour and motivation, to stimulate his/her interest in the world outside the self, and to diminish the emotional pressures; it stimulates the universality factor by showing the readers that they are not the only ones to face such problems; it shows them that there is a wide range of problem solutions rather than a single one; (Rus – Makovec, Furlan and Smolej 2015, 26).

Poetry, psychology, literature, evaluation, Slovene poet Srečko Kosovel short biographical features

Srečko Kosovel was born on March 18, 1904 (in the year 2024, it is the 120. anniversary of his birth), and died on May 26, 1926 in the Slovene Karst village Tomaj. He is now considered as one of the central Europe's major modernist poets, an impressionistic poet of his native [Karst region](#), engaged Slovene patriot, poetically expressing expressionism, dadaism and avantgarde constructivist forms.

"Srečko Kosovel is Slovene nation's most eminent poet after the Slovene '*moderna*' period (1899–1918). He grew up in Tomaj in southwest Slovenia, a fascinating Karst landscape that left a profound mark on his creative expression spanning poems, essays and short prose. His verses first emerged while he was in secondary school, appearing in student journals and literary magazines. He was the co-founder of the student literary drama society Ivan Cankar named in honour of the greatest Slovene writer, which published the magazine *Mladina* (Youth) featuring Kosovel's essays." »...«<https://litteraeslovenicae.si/knjiga/integrals/>).

Let us pay attention to Kosovel's »Integrals«, his very well-known collection of poems. "*Integrals* contain experimental poems beyond Kosovel's impressionist or expressionist phases. Anton Ocvirk, their editor, arranged them into four themed clusters: the first focusing on antagonisms in Europe, the second on the fate of Slovenes threatened by foreign rule, the third on Kosovel's new lyrical poetry, and the final on chaos and a cosmos permeated by visions of death. In spite the editor's conviction that poems selected in *Integrals* were purely "constructivist", the edition reveals an essentially syncretic nature: fundamental expressionist elements merging with dadaist, surrealist and explicitly futurist strokes," writes Nike Kocijančič Pokorn in the book's preface. Kocijančič Pokorn, Nike in afterword of *Integrali/Integrals* (Andrej Blatnik, ed. page 213).

Zoltan Jan, Slovene professor of Slovene language, paid his attention to reception of Srečko Kosovel in Italy: "The reception of the Slovene poet Srečko Kosovel in Italy is rather interesting, as it reveals a number of curious facts, one of which is that interest in Kosovel as a poet was restricted to a small, local area and has for a while been confined mainly to the regions around Trieste and partly Gorizia. More recently recognition and appreciation of his writing has been spreading to the rest of Italy. It is important that he has been accepted in the intellectual sphere of some prominent Italian authors, who spontaneously pay regard to Srečko Kosovel on various occasions and respect him as an important poet." (Zoltan Jan: Srečko Kosovel pri Italijanih, jan kot predlagatelj zakona Primerjalna književnost (Ljubljana) 23/2000, št. 2).

<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-BYUJXVYH/c43b1162-9cbf-48e5-abf6-08ea3e9ea743/PDF>

Slovene researcher Ana Jelnikar occupied with interesting comparison between Srečko Kosovel and Indian poet Rabindranath Tagore, who had accepted, in 1913, the Nobel Prize in literature (Universalist Hopes in India and Europe: The Worlds of Rabindranath Tagore and Srečko Kosovel, 2016) <https://academic.oup.com/book/2790>

Ana Jelnikar writes that her book "...explores the links between India and East-Central Europe in the early decades of the twentieth century and gives voice to responses from within Europe that have largely been overlooked in postcolonial and cultural studies."

She also explains that "What is interesting about Kosovel's reading of Tagore is not that he took inspiration from Tagore, but that the two writers shared a similar set of preoccupations." <https://academic.oup.com/book/2790>

And: Tagore and Kosovel are ultimately positioned as two writers who shared a universalist perspective in a world dominated by nationalisms, be it imperialist or anti-colonial. <https://academic.oup.com/book/2790/chapterabstract/143308499?redirectedFrom=fulltext>

Richard Jackson (2010), otherwise author of more than dozens of books of poetry, who wrote the introduction to: »Look Back, Look Ahead: Selected Poems by Kosovel, Ugly Duckling Press), pays special attention to Srečko Kosovel. The poetry of Kosovel is seen to come from three artistic movements ([impressionism](#), [expressionism](#) and [constructivism](#)). But, according to our judgement/s, we'll try to explain in the next proceeding, Kosovel's poetry could be simultaneously classified in different ways, but it is also of all particular classifications, also in the way that through their integration it is open for their modification and creative change.

Bert Pribac and David Brooks translated some Kosovel's poems into English and published it under the title »The Golden Boat: Selected Poems of Srečko Kosovel - A collection of poems from the poet they call 'the Slovenian Rimbaud'. <http://www.glasslovenije.com.au/aktualno/kosovelBook.pdf>

According to David Brooks: "Kosovel died in 1926 at the age of 22, leaving nearly 1000 poems, some of them quite remarkable; he's seen as one of the founders of central European modernism but his work has never been properly introduced in English. He's arguably one of the last of the early twentieth-century major European poets to be translated, and there's been excitement about this publication. My Slovenian is - well, you couldn't even say parlous. The poems were translated by Bert Pribac, a Slovene poet and Australian librarian who lived in Australia for over 40 years, and who's been back in Slovenia for the last three. I cleaned up the poems, with Teja's aid and frequent consultation with Bert." <http://www.glasslovenije.com.au/aktualno/kosovelBook.pdf>

Corrozi and Rosnow – “Picasso experiment”⁷³ (in the year 1968)

The year 2023 is the 55th half/ anniversary of the publishing of Corrozi and Rosnow's (1968) article in the *Journal of Personality and Social Psychology*, dealing with consonant and dissonant communications as positive and negative reinforcements in opinion change after exposure to two-sided persuasive communication.

In studies of attitude change through communication, authors used persuasive communication as either one- or two-sided. The first means that only one side of competing arguments was presented, whereas the latter presented two poles of opposing arguments.

Corrozi and Rosnow also wondered which one of the successively presented sides of an issue has more influence – the side presented first (primacy) or the side presented latter (recency) (Corrozi and Rosnow, 1968, p. 27).

According to Forgas, when judges pay equal attention to all information, primacy effect typically disappears and often a recency effect is found; when attention is directed to all information equally, the recency effect is the default option (Forgas, 2011, p. 425).

Our articles tried to summarize the results of Corrozi's master's thesis research (Corrozi, 1966) in which he studied the primacy and recency effect in the attitude change as a consequence of positive or negative reinforcement. He examined high school students' attitude change towards Pablo Picasso depending on the order of presentation of the two-sided communication about positive or negative traits of Picasso's work and the influence of consonant or dissonant messages (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022, 276)

Myers defines primacy and recency effects as follows (Myers, 2002, 258): “When two persuasive messages are back-to-back and target persons respond at some later time, the first message has the advantage (primacy). When the two messages are separated in time and the addressees respond soon after the second message, the second message has the advantage (recency effect). Recency effects are supposed to be less common than primacy effects.” (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022, 277)

Authors predicted a primacy effect when the consonant message preceded the persuasive communication and when the dissonant message followed the reading of the persuasive communication. Recency effect, on the other hand, was expected when the persuasive communication either preceded the consonant communication or followed dissonant communication. (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022, 277)

In Slovenia, the Corrozi – Rosnow experiment has been, in the last decades, several times analysed from the side of Velko S. Rus (one of the co-authors of the actual report (Rus, 1993; 1994; 1997; 1999; 2011a, 2011b, 151 – 152)). Just at the end of the year 2022 the collection of scientific reports was published from the side of: a/ Slovene Association T. G. Masaryk for philosophical anthropology, for ethics and collaboration of social and humanistic sciences; b/ section for social, applied, anthropological and intra-/inter-disciplinary psychology (SAAI(P)) of Slovene psychological association and c/ review *Anthropos*.

73 Corrozi & Rosnow »Picasso experiment« (as mentioned by Triandis (1971)) has nothing in common with Picasso experiment connecting black matter (Behnke, E. et al. (2017). Final results of the PICASSO dark matter search experiment. *Astroparticle physics*, vol. 90, 85 -92).

The collection's title is Psychology in different intra-/inter – disciplinary contexts/ connections: collection by the 70. years anniversary of the Department of psychology at the Faculty of the arts of the University in Ljubljana and by some other anniversaries ([COBISS.SI-ID 133306115](#) ISBN 978-961-91557-3-8 (PDF) - (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022, 275-294).

The article with the title »Effects of persuasive communication, containing consonant and dissonant sentences, and their position regarding two-sided message, as positive and negative 'reinforcements' (moods / feelings / emotions) in attitude change« was also published in the collection. (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc, and Bajec, 2022, 275-294).

Just at the end of the year 2022 the collection of texts/proceeding (with the title “Psychology in different intra-/inter – disciplinary contexts/connections”) was edited by the side of a/ section for social, applied, anthropological, intra- and inter-disciplinary (psychology), b/ Slovene Association T.G. Masaryk for philosophical anthropology, ethics, for humanistic and social sciences and review 3/ Anthropolos. In just mentioned proceeding/ collection the same group of co/authors published the article with the title »Effects of persuasive communication, containing consonant and dissonant sentences, and their position regarding two-sided message, as positive and negative 'reinforcements' (moods / feelings / emotions) in attitude change« (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc, and Bajec, 2022, 275-294). Actual contribution is based on previous one in proceedings from December 2022; results of the actual contribution are based on the same data base and research design as the contribution, published in December 2022.

So far, Triandis has been one of rare authors, who recognized the quality of the experimental approach of Corrozi and Rosnow and included the experiment's review into his book (Triandis 1971, 147–149). – Just to add: mentioning or even some adaptations of the analogous experimental approach with a little bit more detailed description could be found in some other handbooks of social psychology, written in Slovene language (Rus, 1993, 1994, 1997, 1999, 2011a, 2011b, 151 – 152)).

In our previous research, based on the same data (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022) we had the same expectations as Corrozi & Rosnow in their research: that participants' intensity of attitudes/ valence should change in the direction of whichever arguments are closer in time to a consonant statement or farther from the dissonant statement; it also means that we presumed that primacy is predicted if the two-sided communication either followed a consonant or preceded a dissonant communication. Recency is predicted if the two-sided communication either preceded a consonant or followed a dissonant communication.

Otherwise, the results of Corrozi and Rosnow research (1968) supported 3 of 4 predictions; only the retroactive effect of the dissonant communication failed to achieve significance. Our results, using immediately »after« time point, significantly supported only one, the DB (dissonant before) condition, with yet two conditions confirming direction non – significantly. Using »several months after« time points, 2 of 4 conditions were confirmed significantly, namely DB and DA (dissonant after) significantly confirming primacy direction. These results were also the basis for our further work on the same data, which is presented in the present article.

Primacy was predicted if the two-sided communication either followed a consonant or preceded a dissonant communication. Recency is predicted if the two-sided communication either preceded a consonant or followed a dissonant communication.

With $2 \times 2 \times 2$ combination ((consonant vs. dissonant statements) $\times$ (before vs. after two sided message) $\times$ (+, - vs. -, + (sequence of arguments)), with evaluative difference “after – before” as dependent variable, we obtain eight conditions and for each of them we can verify previously mentioned hypotheses ad 1/ and ad 2/.

The four types of hypotheses were combined with/ derived from eight (8) conditions, obtained with $2 \times 2 \times 2$ combination ((consonant vs. dissonant statements) $\times$ (before vs. after two sided message) $\times$ (+, - vs. -, + (sequence of arguments)), with evaluative difference “after – before” as dependent variable.

We expected similarity among the conditions 1, 4, 6 and 7; as the difference between “immediately after and “before” should be positive, because attitude change is supposed to result in more intense positive valence. Among the conditions 2, 3, 5 and 8; the difference between “immediately after” and “before” should be negative, as attitude change is supposed result in more intense negative valence.

The following re/description of already published narrative is supposed to be welcome for easier understading of the actual article (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc in Bajec 2022, 279): »The four types of hypotheses have been combined with/ derived from eight (8) conditions, obtained with $2 \times 2 \times 2$ combination ((consonant vs. dissonant statements) $\times$ (before vs. after two sided message) $\times$ (+, - vs. -, + (sequence of arguments)), with evaluative difference “after – before” as dependent variable.

We expected similarity among the conditions 1, 4, 6 and 7; as the difference between “immediately after and “before” should be positive, because attitude change is supposed to result in more intense positive valence. Among the conditions 2, 3, 5 and 8; the difference between “immediately after” and “before” should be negative, as attitude change is supposed result in more intense negative valence.

The four types of hypotheses (i.e., experimental conditions) could also be formulated as follows (numbers from 1 to 8, meaning eight (8) sub – conditions, are used):

Hcb = CB (consonant before) = 1 (+, -) – 2 (-, +): expected difference is positive, expected effect is primacy;

Hdb = DB (dissonant before) = 3 (+, -) – 4 (-, +): expected difference is negative, expected effect is recency;

Hca = CA (consonant after) = 5 (+, -) – (-, +): expected difference is negative, expected effect is recency;

Hda = DA (dissonant after) = 7 (+, -) – 8 (-, +): expected difference is positive, expected effect is primacy.

Figure 1. Outline of the experimental design

1.	pretest	consonant message	<table><tr><td>+</td><td>—</td></tr></table>	+	—	posttest	
+	—						
2.	pretest	consonant message	<table><tr><td>—</td><td>+</td></tr></table>	—	+	posttest	
—	+						
3.	pretest	dissonant message	<table><tr><td>+</td><td>—</td></tr></table>	+	—	posttest	
+	—						
4.	pretest	dissonant message	<table><tr><td>—</td><td>+</td></tr></table>	—	+	posttest	
—	+						
5.	pretest		<table><tr><td>+</td><td>—</td></tr></table>	+	—	consonant message	posttest
+	—						
6.	pretest		<table><tr><td>—</td><td>+</td></tr></table>	—	+	consonant message	posttest
—	+						
7.	pretest		<table><tr><td>+</td><td>—</td></tr></table>	+	—	dissonant message	posttest
+	—						
8.	pretest		<table><tr><td>—</td><td>+</td></tr></table>	—	+	dissonant message	posttest
—	+						
9.	pretest				posttest		

Note. Plus and minus in a frame signify positive and negative persuasive text, respectively.

Authors predicted a primacy effect when the consonant message preceded the persuasive communication and when the dissonant message followed the reading of the persuasive communication. Recency effect, on the other hand, was expected when the persuasive communication either preceded the consonant communication or followed dissonant communication.

Hypotheses in previously published article (Marčič, Rus, Zečević, Doležalek, Kalc, and Bajec, 2022) were tested via two approaches, namely the same as in Corrozi and Rosnow's research and "our" approach. Corrozi and Rosnow have used Hovland's et al. index (1957) to measure the size of order effects. In half of the groups Corrozi and Rosnow had a pre-test (y1) and then a post-test (y2) when positive arguments were presented first, and then, analogously, pre-test (y3) and post-test (y4), when the negative arguments were presented first. In their article, Corrozi and Rosnow (1968) presented the results of the whole design on page 29 of the *Journal of Personality and Social Psychology* (1968, vol. 8., no. 1, 27–30), but without results of the so-called control group. If there are no order effects, then the difference between $y2 - y1$ and $y4 - y3$ should be zero (Triandis, 1971, 149). In the Table 3, pre-test and post-test mean scores and difference scores are presented. Here, we'll omit the explication of our second approach, because it is not essential for actual research goals.

We have decided to base our study on the attitudes of high school students toward the constructivist poetry of Srečko Kosovel (please see the appendix) rather than Pablo Picasso, as we wanted to investigate the students' attitudes toward a part of Kosovel's opus, which was for many years controversial even among the literary critics. We noted a polarization between the high school students on this topic; dividing them in a group that appreciates Kosovel's constructivist poems (i.e. "konsi" in plural) and a group which dislikes this kind of poetry.

The year 2023 is the year of different half/anniversaires, connected with different content options of the actual article

Let us begin with the least important, almost unworthy mention. Year 2023 is simultaneously the 30. years anniversary of the first description of Corrozi – Rosnow's "Picasso experiment" in Slovene language (pages 62 – 64, in the handbook "Social psychology: theory, empiria, experiment, application" (author Velko S. Rus).

Let us continue with much more serious half/anniversaires: The year 2023 is the 55th half - anniversary of the publishing of Corrozi and Rosnow's (1968) article in the Journal of Personality and Social Psychology, dealing with consonant and dissonant communications as positive and negative reinforcements in opinion change after exposure to two-sided persuasive communication.

Year 2023 is a year before 120. Anniversary of the birth of the famous Slovene poet Srečko Kosovel (in 1904); it is also 50. years anniversary of the death of Pablo Picasso; year 2023 is also a half anniversary of the first publication of Corrozi & Rosnow research ("Picasso experiment" (Triandis 1971)). But 2023 is the half anniversary (= 55 years) of the foundation of the review Anthropos (in 1968), which was founded by the side of three foundational groups: Slovene psychological association, Slovene philosophical society and by the group of the so-called workers in the field of social sciences (= družboslovni delavci (in Slovene)). Continuity with the last group is assured also by Slovene Association T. G. Masaryk for philosophical anthropology, for ethics and for humanistic and social sciences. The founder of the mentioned association is/was also the founder of the Anthropos journal, and one of the association's members had been the first representative of the Slovene psychological association in the Anthropos journal.

General problem, problem questions and purpose of the study

In the actual research, we were interested in the analysis of the following three types of correlations, each of them appearing in each of the eight experimental conditions: dif1 with dif2; dif1 with dif3; and dif2 with dif3. The aforementioned correlations could give the insight into the trends of the changes, followed at three time points: 1/ a week before the main experimental implementation; 2/ just after the main implementation and 3/ three months after the end of the main experiment's implementation.

Table 1
Experimental design with expected effects and differences in valence intensity – eight (8) research conditions

Condition			Experimental design				Expected effect	Expected difference
1.	pretest	Consonant message	+	–	Posttest		primacy	Positive
2.	pretest	Consonant message	–	+	Posttest		primacy	negative
3.	pretest	Dissonant message	+	–	Posttest		recency	negative
4.	pretest	Dissonant message	–	+	Posttest		recency	positive
5.	pretest		+	–	Posttest	Consonant message	recency	negative
6.	pretest		–	+	Posttest	Consonant message	recency	Positive
7.	pretest		+	–	Posttest	Dissonant message	primacy	positive
8.	pretest		–	+	Posttest	Dissonant message	primacy	negative
9.	pretest				Posttest		/	/

Note: expected difference = post – test score minus pre – test score.

Each difference (=Difi) was calculated »inside« each of the eight (8) research conditions (explained in previous text (formed by different sequences of consonant/dissonant statements (positive/negative reinforcements), see, please, the antecedent table) and two-sided message connecting poet Srečko Kosovel).

One of our central questions was whether similar correlation between dif1 and dif2 appear in particular (experimental) conditions, where the same attitude change effect is expected (to the valence »closer« to consonant or to the valence more (temporally) distant from dissonant statement). These problem questions embrace also time points about three months after the end of the main experiment implementation – this part of the research was not applied in Corrozi-Rosnow experiment or in any other similar research.

In addition, we were interested in the (analysis of) the structure of perceptions connecting Slovene poet Srečko Kosovel but also MDS (multi – dimensional scaling and factor analysis were applied).

Some additional explanations regarding the purpose of the actual contribution:

The authors in the original research (Corrozi & Rosnow, 1968) were not interested in the stability of the opinion/attitude change over time; therefore, we have decided to address the topic in a longitudinal study in the Slovenian cultural environment, which would enable us to observe a possible stability of the change in opinion/ attitude under the influence of the persuasive communication.

We have decided to base our study on the attitudes of high school students toward the constructivist poetry of Srečko Kosovel⁷⁴ rather than Pablo Picasso, as we wanted to investigate the students' attitudes toward a part of Kosovel's opus, which was for many years controversial even among the literary critics. We noted a polarization between the high school students on this topic; dividing them in a group that appreciates Kosovel's constructivist poems (i.e. "konsi" in plural) and a group which dislikes this kind of poetry.

Central aspect of the problem in the actual research is the question, how are the evaluations of the changes/ differences attitude object (Kosovel's constructivist poetry) "after – before" interconnected and connected with the single attitudes "before" and "after" the exposure to two-sided persuasive message.

The purpose/s of the current article is similar to the purpose of the previous publication (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022) and they cannot only be reduced to the narrower research/problem goals/questions:

- It's not only to pay attention to 55 years' half/ anniversary, to, according to our estimation, one of the most productively structured experiments in the field of social psychology, simultaneously somehow neglected and omitted in the basic social psychological handbooks.
- Not only replications, but also their modifications and adaptations to new contexts are needed; "replication crisis" appeared strongly in August/September 2015 (project lead by Brian Nosek, publication in Science (August/September 2015). More epistemological and methodological carefulness are needed to evaluate the replication attempts, while social/societal psychological phenomena are situation, context and society dependent, also in the process of social and cultural changes of micro-, mezzo- and macro – dimensions. "Replication success" could have different aspects, levels and forms of (non)confirmation.
- Furthermore, a renewed emphasis on theory and method motivated us much before the article to discuss some theoretical, methodological and procedural aspects of an experiment such as the one of Corrozi and Rosnow. ("Furthermore, a renewed emphasis on theory and method, rather than predominantly on results, may sharpen our theoretical acumen and the attention paid to the theoretical and historical justification of our research." (Kruglanski, Chernikova and Jasko, 2017, p. 8)).

⁷⁴ Srečko Kosovel, a poet and an important figure in Slovene avant-garde, was born in 1904 and died at the age of 22 in 1926. His early works were under the influence of Impressionism, with prevailing glorifying images of Karst landscape. He then turned to Futurism, but to him Slovene language was sacred, and he could not do with the reductionism of language in Futurism. He was concerned with existential and ethical questions and turned to Expressionism, but picked Constructivism in years 1924/1925. He began writing poems under the influence of *Zenit*, the avant-garde Yugoslav literary journal, but was not satisfied with his work, denouncing it "Zenithist strudel". This poetry was lacking of awareness of spatial architectural postulates, characteristic for Constructivism. Thus, he began to construct poems called *konsi* (*conses*) which distinguish from previous poems, under the influence of Zenithism (so called *complexes*), in that that they could really be called poems as they have meaning and content, but are focused on the spatial-temporal dimensions. Through *conses* he created a synthesis of content and form in a poem; he combined lyrical elements with mathematical, chemical, pictorial etc. exclamations (Vrečko, 2015), consequently making them difficult to understand to many readers. We thus presume students perceive *conses* (Kosovel's constructivist poetry) differently; some disliking them, others admiring Kosovel's genius reflecting through them.

- However, our purpose is to show how »results« are (also epistemologically) inseparable from theory and method and what had been underlined also in the title of one of actual contribution's co-author (Rus, V. S., 1993; 1994). Corrozi and Rosnow's research seems to us a very suitable example of integrated area of theory, empirical/experimental approach, with a very vast additional promising area of application.
- We wanted to give some commentaries connecting the social-psychological academic education, especially facing the problem of what and how to select the basic experimental works, which have to be known and included into the social psychological handbooks and academic programs.
- One of the purposes was/is also to define the problem questions "out of"
- We wanted to pay attention to and to associate, in the same article, several different half/anniversaries, which integrate our research interest not only "randomly"/"mechanically", but also on a deeper level of psychology of art, of literature, of poetry, of painting, all combined with a little bit too neglected research ambitions, symbolized also in the work of Corrozi & Rosnow.
- One of the most important purposes is also to pay attention to Slovene poet Srečko Kosovel, to his universal poetic messages, with intention, to prolong, spread and fulfil our work also in 2024, in the year of 120 years from his birth.⁷⁵

Hypotheses

We expected significant and positive correlations between dif1 and dif2, between dif1 and dif3, and between dif2 and dif3.

According to experimental conditions, if expected changes occur, and if they are stable in time (of three months) we expect similarity of correlations (dif1 with dif2, and dif1 with dif3) between the pairs of differences in subconditions, as signed in the table, 1, 4, 6 and 7, and in conditions 2, 3, 5 and 8.

We take into account "our" results from previous research, published in 2022 (Marčič et al., 2022), when expected effects were significantly confirmed "only" in conditions "dissonant before" and "dissonant after"; it means in 4 and 7 (positive differences expected) and in conditions 3 and 8 (negative differences expected).

Actual research is otherwise based on the same procedure as the project published in previous collection (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022)

⁷⁵ Hoping to meet soon with the new proceeding with new contribution, consecrated to Srečko Kosovel.

Method

Because the method (participants; measures, materials and procedure) of actual and already published article (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022) is the same or very similar, we decided to present it here in the same way like in the already published one (Marčič, Rus, Zečevič, Doležalek, Kalc & Bajec, 2022, 280 - 282).

Participants

Nine classes of 3rd year secondary school students (i.e. juniors) from four Slovenian gymnasiums participated in our study. The total number of participants was 237, of those 135 were females. The average age of participants was 17.3 years ($SD = 0.51$).

Measures, materials and procedures

Consonant and dissonant written communication, two-sided written communication (positive and negative persuasive texts) about Kosovel's constructivist poetry, and attitude scales were constructed for research purposes and are presented below.

Consonant and dissonant communication

Both texts are written in a form of principal's announcement for students about a trial change of school calendar at their school as dictated by the ministry of education. The consonant message informs the students about the prolongation of summer holidays (i.e. next school year would start 10 days later than usual). It contains approximately 250 words and presents the reasons for the prolongation of holidays, naming its' positive impacts. In a dissonant message, approximately 200 words long, students are presented with the fact that their school year is to be prolonged for 10 days. Reasons for prolongation of school year are also explained.

Before the study, 28 students which haven't taken part in quasi-experiment were divided into two groups. One group of students was asked to read the consonant message, the other read the dissonant one. All students assessed their perception of the message as either positive or negative. They were asked to express their agreement with the message on a 5-point Likert scale (i.e. their opinion/ attitude of the proposed change as suitable). The group of students who read consonant message thought it was positive and agreed with the message in a considerable amount ($M = 4.4$, $SD = 0.76$). Students who read dissonant communication consented about the negative message of the text and did not agree with the proposed change ($M = 1.4$, $SD = 0.51$).

Positive and negative persuasive text

In two approximately 300 words long texts arguments about positive and negative perspectives of Kosovel's constructivist poetry are presented. Communications were formulated based on a monograph about Srečko Kosovel written by Janez Vrečko, who also helped us forming the arguments for the negative persuasive communication. Persuasiveness of both texts was examined by seven professors of Slovenian language. Coefficient of interclass correlation within professors' assessment was/ is 0.76 (CI 95% 0.15 to 0.98).

Attitude scales

In the first attitude scale we wanted to assess students' attitudes toward Kosovel's constructivist poetry in a way nobody could assume we were interested in his/her attitudes to the previously mentioned poetry. We used 15 items about two other Slovenian poets to "cover" up **exclusively researched** attitude object. Ten statements were used to measure attitudes toward Kosovel's constructivist poetry (e.g., *Kosovel's constructivist poetry has no real meaning*; *Srečko Kosovel expresses his genius through constructivist poetry.*);

five of them were inversely coded. Students reported their agreement with the items on a 5-point Likert scale with Cronbach's alpha coefficient of 0.89 (only for Kosovel's constructivist poetry). In the post-measurement (one week after and four months after) we used the attitude scale that contained only 10 original items about Kosovel's constructivist poetry.

Internal consistency of homogeneous Likert attitude scale of summative rankings is in each time point relatively high (Cronbach alpha a week before = 0.88 (attitude scale is not only homogeneous, but also uni-dimensional (= one factor saturation); Cronbach alpha immediately after the end of main experiment = 0.90 (also uni-dimensional); Cronbach alpha three months after experiment's end = 0.89).

Procedure

One week before quasi-experimental manipulation all participants were administered the first attitude scale with statements about three Slovenian poets.

Nine classes of 3rd grade secondary school students from four Slovenian gymnasiums were randomly (by means of a draw) divided into eight quasi-experimental and a control group. There was a prescribed order of reading persuasive text in combination with consonant or dissonant message for every quasi-experimental group.

In the first condition, a professor read consonant communication to students before they read the positive and then the negative persuasive communication by themselves. The second condition was similar to the first one; they differed only in the order of reading positive and negative persuasive communication. The procedures from the third up to the eighth sub-condition are presented in table 1.

Students then completed the Kosovel's constructivist poetry attitude scale after the quasi-experimental manipulation in their condition group. In the control group participants filled the first attitude scale and after a week also completed the Kosovel's constructivist poetry attitude scale.

There were too few participants in two conditions (the 2nd and the 6th); therefore, we tried to increase the number of participants in these samples in the following school year with students, who were then in the 3rd grade. Attitudes to Kosovel's constructivist poetry did not differ between both generations with statistical significance. We only managed to supplement the sample in the sixth condition. The experimental design of the current research is presented in the Table 2 and it will be helpful also for understanding, why particular correlational hypotheses were formulated:

Table 2

Experimental Design with Expected Effects and Differences in the Valence Intensity

Sub condition	Experimental design				Expected effect	Expected difference
1. CB	Pre-test	Consonant message	+	–	Post-test	primacy Positive
2. CB	Pre-test	Consonant message	–	+	Post-test	primacy Negative
3. DB	Pre-test	Dissonant message	+	–	Post-test	recency Negative
4. DB	Pre-test	Dissonant message	–	+	Post-test	recency Positive
5. CA	Pre-test		+	–	Consonant message Post-test	recency negative
6. CA	Pre-test		–	+	Consonant message Post-test	recency Positive
7. DA	Pre-test		+	–	Dissonant message Post-test	primacy Positive
8. DA	Pre-test		–	+	Dissonant message Post-test	primacy negative
9. Control	Pre-test				Post-test	/ /

Note: expected difference = post-test score minus pre-test score; conditions in actual table are: 1 and 2 consonant before (CB), conditions 3 and 4 dissonant before (DB), conditions 5 and 6 consonant after (CA) and conditions 7 and 8 dissonant after (DA).

Results and short discussion:

Results of verifying hypotheses that there are significant correlations among three differences in evaluation: “immediately after – before”, “three months after – before” and “three months after – immediately after” in each of possible eight (8) conditions, obtained with combination of arguments’ order and consonant or dissonant statement before or after the two sided message.

Table 3

Spearman correlation coefficients between chosen pairs of differences with correspondent numerus in each of eight research conditions

A/ Dif1 with Dif2		B/ Dif1 with Dif3		C/ Dif2 with Dif3	
Rho	n	Rho	n	Rho	n
1: - 0.077,	n = 21	- 0.81**,	n = 21	0.518*,	n = 21
2: 0.71*,	n = 10	- 0.387,	n = 10	0.25,	n = 10
3: 0.47*,	n = 23	- 0.21,	n = 23	0.703**,	n = 23
4: 0.67 **,	n = 20	- 0.53*,	n = 20	0.127,	n = 20
5: - 0.027,	n = 20	- 0.602**,	n = 20	- 0.777**,	n = 20
6: 0.808 **,	n = 12	0.18,	n = 12	0.71**,	n = 12
7: 0.449 “,	n = 21	- 0.726**,	n = 21	- 0.183,	n = 19
8: 0.387,	n = 18	- 0.488*,	n = 18	0.396,	n = 18

Note: *, $p \leq 0.05$; **, $p \leq 0.01$, “, $p = 0.054$

Note: Note: Spearman correlations for all participants: dif1 with dif2 = 0.384, $p = 0.00$; dif1 with dif3 = - 0.52, $p = 0.00$; dif2 with dif3 = 0.51, $p = 0.00$.

For control group, the following correlations appeared:

dif1 with dif2, $r = 0.22$, $p = 0.31$; dif1 with dif3, $r = - 0.584$, $p = 0.004$; dif2 with dif3, $r = 0.66$, $p = 0.001$.

Note:

1 = CB = consonant before, persuasive message: first positive (+), than negative (-) arguments (+ --).

2 = CB = consonant before, persuasive message: first negative (-), than negative (+) arguments (-- +).

3 = DB = dissonant before, persuasive message: first positive (+), than negative (-) arguments (+ --):

4 = DB = dissonant before, persuasive message: first negative (--), than positive (+) arguments (- - +):

5 = CA = consonant after, persuasive message: first positive (+), than negative (-) arguments (+ --):

6 = CA = consonant after, persuasive message: first negative (--), than positive (+) arguments (-- +):

7 = DA = dissonant after, persuasive message: first positive (+), than negative (-) arguments (+ -):

8 = DA = dissonant after, persuasive message: first negative (--), than positive (+) arguments (-- +).

Note: Difi means difference between summative scores (Likert), higher value meaning more positive value vis a vis Slovene poet Srečko Kosovel. Each Difi is calculated »inside« each of eight (8) research conditions (signed from 1 to 8) and explained in note of table 3 - Dif 1 = evaluation »immediately after/at the end of experiment« – before/in the beginning« = a week before the main implementation; Dif 2 = evaluation »after (4 months after experiment)« - evaluation »before/in the beginning«; Dif 3 = evaluation about 4 months »after« - evaluation »immediately after«.

Note: Difi means difference between summative scores (Likert), higher value meaning more positive value vis a vis Slovene poet Srečko Kosovel. Each Difi is calculated »inside« each of eight (8) research conditions (signed from 1 to 8) and explained in note of table 3. - Dif 1 = evaluation »immediately after/at the end of the experiment« – before/in the beginning«; Dif 2 = evaluation »after« (4 months after the experiment) - evaluation »before/in the beginning«; Dif 3 = evaluation about 4 months »after« - evaluation »immediately after«.

Note: In conditions 1, 4, 6 and 7, the difference is expected to be positive, while in conditions 2, 3, 5 and 8 it is expected to be negative.

Table 4

Spearman correlation coefficients between chosen pairs of differences with correspondent numerus in each of eight conditions, organized according to expected positive or negative differences "after – before"

A/ Dif1 with Dif2		B/ Dif1 with Dif3		C/ Dif2 with Dif3	
Rho	n	Rho	n	Rho	n
1: - 0.077,	n = 21	- 0.81**,	n = 21	0.518*,	n = 21
4: 0.67 **,	n = 20	- 0.53*,	n = 20	0.127,	n = 20
6: 0.808 **,n = 12		0.18,	n = 12	0.71**,	n = 12
7: 0.449 “,	n = 21	- 0.726**, n = 21		- 0.183,	n = 19
2: 0.71*, n = 10		- 0.387,	n = 10	0.25,	n = 10
3: 0.47*, n = 23		- 0.21,	n = 23	0.703**, n = 23	
5: - 0.027, n = 20		- 0.602**, n = 20		0.777**, n = 20	
8: 0.387, n = 18		- 0.488*, n = 18		0.396,	n = 18

Note: *, $p \leq 0.05$; **, $p \leq 0.01$, “, $p = 0.054$

The correlation between dif1 and dif3 is negative in almost all conditions (in seven conditions, not negative only in condition six (6 (= CA (consonant after))). In only one condition (= 7 (DA (dissonant after))) the bivariate correlation dif2 with dif3 is negative.

Note: Spearman correlations for all participants: dif1 with dif2 = 0.384, $p = 0.00$; dif1 with dif3 = - 0.52, $p = 0.00$; dif2 with dif3 = 0.51, $p = 0.00$.

For control group, the following correlations appeared:

dif1 with dif2, $r = 0.22$, $p = 0.31$; dif1 with dif3, $r = - 0.584$, $p = 0.004$; dif2 with dif3, $r = 0.66$, $p = 0.001$

Note :

- 1 = CB = consonant before, persuasive message: first positive (+), then negative (–) arguments (+ –).
- 4 = DB = dissonant before, persuasive message: first negative (–), then positive (+) arguments (– +).
- 6 = CA = consonant after, persuasive message: first negative (–), then positive (+) arguments (– +).
- 7 = DA = dissonant after, persuasive message: first positive (+), then negative (–) arguments (+ –).
- 2 = CB = consonant before, persuasive message: first negative (–), then negative (+) arguments (– +).
- 3 = DB = dissonant before, persuasive message: first positive (+), then negative (–) arguments (+ –):
- 5 = CA = consonant after, persuasive message: first positive (+), then negative (–) arguments (+ –):
- 8 = DA = dissonant after, persuasive message: first negative (–), then positive (+) arguments (– +).

Note: Difi means difference between summative scores (Likert), higher value meaning more positive value vis a vis Slovene poet Srečko Kosovel. Each Difi is calculated within each of eight (8) research conditions (signed from 1 to 8) and explained at table xxxyyy. - Dif 1 = evaluation »immediately after/at the end of experiment« – before/in the beginning«; Dif 2 = evaluation »after (4 months after the experiment)« - evaluation »before/in the beginning«; Dif 3 = evaluation about 4 months »after« - evaluation »immediately after«.

Note:

There are eight (8) research/experimental conditions: they are numbered from 1 to 8 (see note of table 3 for the definition/explanation of research/experimental conditions).

Note: In conditions 1, 4, 6, and 7, the difference is expected to be positive, while in conditions 2, 3, 5, and 8 it is expected to be negative.

Explicit trends could be found for the inter – correlations between possible pairs of DIFi with DIFj for almost each of eight (8) conditions: a/ positive correlations between DIF1 and DIF2; b/ negative correlations between DIF1 and, c/ again positive correlations between DIF2 and DIF3. Otherwise, eight conditions were divided into two part, the first part containing conditions no 1, 4, 6 & 7 (positive difference expected “immediately after – before”), and another part containing conditions 2, 3, 5 & 8 (negative difference expected “immediately after – before”). Similarly, previously mentioned trend could be found in each of both parts. However, trend is more expressive in the part with expected positive difference “after – before”: for example, by correlations between DIF1 with DIF2, three correlations were found as non – significant.

Results suggest that similar trend of attitude change could be identified regardless the time point immediately after the message or about four months after the message are taken into account (except in conditions 1 (CB(consonant before, +, –) and 5 (CA(consonant after, +, –).

Negative correlations are found with “after – before” when “after” means “immediately after” and positive correlations were found when “after” means about four months after. With other words: greater/ higher immediate change (after – before) is connected to smaller difference in evaluation between two time points in the period “after” (time difference between two time points about four months) – and vice versa.

On the other hand, we know that smaller immediate change “after – before” is connected to higher initial/ starting “before” evaluation (of the poet “Kosovel” as an attitude object). Thus, lower initial before valence is connected with smaller difference in evaluation between two time points after and higher initial with higher difference between two time points after.

In conditions 1, 4, 6 and 7 changes in attitude’s valence intensity were supposed to be directed to more positive; in conditions 2, 3, 5 and 8 changes were supposed to be in more negative direction.

Spearman rho rang correlations between Dif1 (difference in evaluation “immediately after before”) on one side and summative scores a/ (one week) “before”, b/ “immediately after” and c/ four months “after” are for the conditions 1, 4, 6, 7 the following ones.

To summarize, correlation between dif1 and dif3 is negative in almost all conditions (in seven conditions, not negative only in condition six (6 (= CA (consonant after))). In only one condition (= 7 (DA (dissonant after))) the bivariate correlation dif2 with dif3 is negative.

Factor analysis – analysis of the structure of perceptions of/attitudes toward Slovene poet Srečko Kosovel

Table 5

Total variance explained, eigen values and correspondent percents of explained variance

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	5,471	21,885	21,885	5,471	21,885	21,885
2	3,071	12,284	34,169	3,071	12,284	34,169
3	1,767	7,067	41,236	1,767	7,067	41,236
4	1,382	5,528	46,764	1,382	5,528	46,764
5	1,307	5,226	51,990	1,307	5,226	51,990
6	1,166	4,663	56,653	1,166	4,663	56,653
7	,997	3,989	60,642			

Six factors were extracted on the basis of Kaiser's criteria of extraction (although also the seven-factor model could be implemented). The first three factors are the most worth to be taken into account (KMO & Bartlett – test: Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) = 0.81; Bartlett 's test of sphericity= 1688.015, df = 300, p = 0.00).

Table 6
Rotated component matrix – varimax rotation

	Component					
	1	2	3	4	5	6
1P	-,054	,733	-,055	-,014	-,163	,034
1.1	,702	-,088	-,031	-,109	,119	-,098
3	,139	,033	,159	,753	,234	-,080
4P	,122	,637	,145	-,018	,318	-,128
1.2	,786	,007	-,098	-,030	-,037	,123
6P	,206	,116	,267	,020	,561	-,056
1.3	,550	-,010	-,023	,018	,326	-,131
8	-,077	,253	-,131	,657	,020	,304
1.4	,775	-,001	,244	,089	,110	-,133
10P	-,057	,733	,093	-,037	-,145	-,256
1.5	,677	,012	-,111	,107	,120	,197
12P	,131	,450	,412	-,108	,165	,350
13	,071	-,092	,355	,581	-,229	,054
1.6	,697	,106	,146	,163	,086	-,127
1.7	,751	,081	,023	,082	-,123	,156
16	-,012	,126	,229	-,097	-,707	-,244
17P	,072	,479	-,044	,113	-,322	,294
1.8	,644	,129	-,089	-,070	-,194	,229
19P	,050	,590	-,019	,260	,130	,247
20	-,058	,139	,651	,202	-,086	-,070
1.9	,715	,073	,076	,072	,094	-,188
22	,067	,036	,734	,023	,093	,284
23P	,183	,606	,393	,095	,116	,024
1.10	,674	,027	,258	-,117	,037	,291
25	,036	-,017	,182	,127	,051	,701

Note:

X.i, for example. 1.1 = items/attitudes toward Slovene poet Srečko Kosovel;

XP = items/attitudes toward Slovene poet France Prešeren (npr., 1 P = the first item toward France Prešeren);

X, for example 3 = items/attitudes toward Slovene poet Oton Župančič

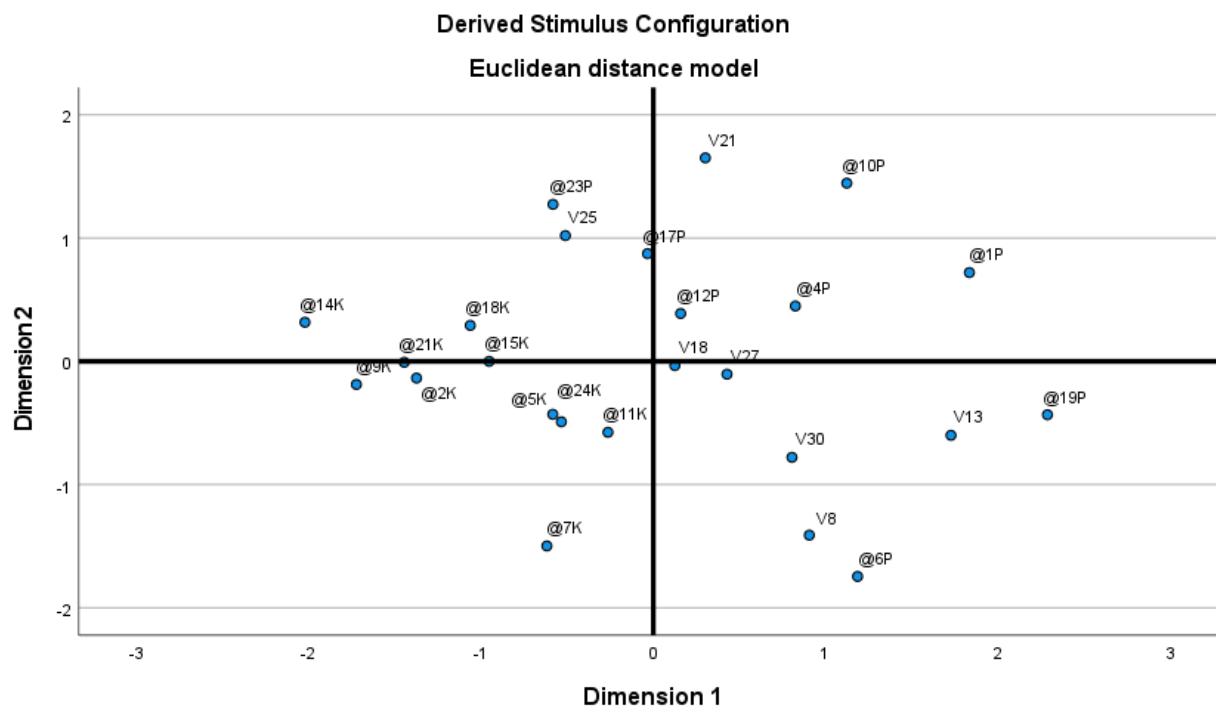
The first extracted factor (21.88 % of explained variance) is saturated exclusively with items/attitudes vis a vis Slovene poet Srečko Kosovel, the second factor (12.28 % of explained variance) exclusively with items/attitudes toward France Prešeren, the third (7.07 % of explained variance) the fourth (5.53 %) mostly with attitudes toward Slovene poet Oton Župančič.

Factor saturations in the condition (a week) before (when besides the Slovene poet Srečko Kosovel also two other Slovene poets were evaluated (= France Prešeren and Oton Župančič) after varimax rotation show relative independence of perceptions of Slovene poets, Srečko Kosovel appeared as exclusively perceived, separately from Prešeren and Župančič.

Analysis of the structure of perceptions of/ attitudes toward Slovene poet Srečko Kosovel – MDS approach (multi – dimensional scaling)

Figure 2

MDS – multidimensional scaling of the items/attitudes of the first application (before the main implementation): items toward Slovene poets Srečko Kosovel, France Prešeren and Oton Župančič

Stres = 0.148 RSQ = 0.88, N = 218

Note:

X.i, for example. 1.1 = items/attitudes toward Slovene poet Srečko Kosovel;

XP = items/attitudes toward Slovene poet France Prešeren (npr., 1 P = the first item toward France Prešeren);

X, for example 3 = items/attitudes toward Slovene poet Oton Župančič

Note:

»Points« in each of four quadrants are the variables in (MDS) analysis with correspondent ordinal numbers in the applied questionnaire (see please, the adequate note, thank you). It will not be difficult, for respected readers, to try to find their own explanation of the existent graphical solution; because MDS (multi-dimensional-scaling) approach in our report is based on Euclidian distances, the readers' judging could be much facilitated; namely, nearer »points« mean the respondents' perception of greater similarity.

MDS »graphical solution« shows a very interesting distribution: attitudes toward Slovene poet Prešern and Župančič are positioned in quadrants I and IV (= »right« from dimension 1), attitudes toward Slovene poet Kosovel, all of them, are positioned »left« from dimension 1.

Factor analysis of attitudes toward perceptions of Srečko Kosovel at different time points of the research

Table 7

Component	Initial Eigenvalues		
	Total	% of Variance	Cumulative %
1	13,057	43,522	43,522
2	1,798	5,994	49,516
3	1,500	5,001	54,516
4	1,418	4,727	59,243
5	1,066	3,553	62,797
6	,957	3,190	65,987

According to Kaiser's criterium, we decided for five (5) factor solution. The eigenvalue of the sixth factor is very nearby to one (1); however, we did not include it into the component matrix, because it explains only 3% of the variance. The first five factors, all together, explain about 63% of the whole variance; just to underline that the first factor explains 43% of the whole variance.

Table 8

Rotated component matrix

	Component				
	1	2	3	4	5
1.1	,381	,118	,340	,195	,451
1.2	,355	,173	,433	,409	,297
1.3	,212	,145	-,038	,144	,753
1.4	,642	,172	,047	,337	,265
1.5	,372	,322	,407	,217	-,029
1.6	,774	,137	,193	,153	,042
1.7	,340	,173	,179	,633	,227
1.8	,115	,392	,092	,732	,025
1.9	,673	,204	,147	,365	,113
1.10	,216	,255	,570	,247	,267
2.1K	,427	,120	,334	,206	,400
2.2K	,253	,201	,538	,405	,272
2.3K	,017	,109	,347	,011	,753
2.4K	,599	,155	,326	,312	,252
2.5K	,187	,339	,640	,183	-,046
2.6K	,672	-,003	,286	,084	,159
2.7K	,188	,076	,436	,600	,223
2.8K	,159	,168	,318	,720	,010
2.9K	,551	,159	,555	,205	,263
2.10K	,145	,153	,777	,184	,209

3.1K	,545	,379	,275	,085	,305
3.2K	,292	,509	,241	,231	,334
3.3K	,426	,264	,110	,089	,591
3.4K	,560	,399	,079	-,048	,062
3.5K	,188	,635	,353	,183	-,150
3.6K	,479	,518	-,030	,121	,254
3.7K	,229	,626	,192	,243	,351
3.8K	,030	,728	,180	,315	,226
3.9K	,551	,604	,099	,152	,189
3.10K	,134	,649	,441	,124	,207

Note: 1.i (i = 1 to 10) = ten attitudes (toward Slovene poet Srečko Kosovel) in the time point a week before the implementation of the main experiment.

2.i (i = 1 to 10) = the same ten items like ad 1.i, but in the time point immediately after the implementation of the experiment.

3.i (i = 1 to 10) = ten items in the time point three months after the end of the main experiment.

1. Kosovel's "conses" have no proper meaning.

2. Srečko Kosovel portrays his genius in his "conses".

3. I see no order in Kosovel's "conses".

4. Kosovel's "conses" are whatever.

5. Kosovel's "conses" are not enough renowned among Slovenes.

6. Every child could have written Kosovel's "conses".

7. Remote associations in "conses" express Kosovel's genius.

8. In his "conses," Kosovel proved he was more innovative than his contemporaries.

9. Kosovel's "conses" are really nothing special.

10. Kosovel's "conses" are work of art of European importance.

Seven items of 10 items from the period (time point) "a week before the implementation of the main experiment" relatively highly correlate with the first factor (only no 3, 8 and 10 do not correlate with the first factor (= 3. I see no order in Kosovel's "conses" (correlates with the 5th factor). - 8. In his "conses," Kosovel proved he was more innovative than his contemporaries (correlates with the fourth factor). - 10. Kosovel's "conses" are work of art of European importance). – On the other side, the second factor correlates relatively highly above all with the (seven) items of the third period (about three months after the end of the implementation of the main experiment).

Conclusion

"Corrozi and Rosnow (1968) obtained significant primacy and recency effects, as predicted, in CA, CB and DB condition, but not in DA condition. Using "our" (= Mann – Whitney approach, with difference "Kosovel" evaluation after – before) statistical approach, we significantly confirmed primacy direction in the case of Dif2 significantly confirming recency effect (not primacy, as expected) using Hovland et al. statistics. In the case of Dif1, neither direction nor significance was confirmed in our research." Just mentioned conclusions from our article from 2022 (Marčič et al. 2022, 286) were also the starting point for the research design of our actual contribution, which is, at the same time, the continuation of the previous, and, on the other side, an attempt of an independent contribution connecting Corrozi and Rosnow experiment (1968). Factually, starting from Corrozi & Rosnow, we tried to expand the research goals.

In the present research, we did not verify the hypotheses formulated in Corrozi & Rosnow experiment (1968), but we had published the results of their verification in the previous article (Marčič et al., 2022). Just mentioned results were/are also one of the frameworks of our research design and its realization with results, published in the present research.

However, we find it opportune to pay attention to particular differences between our and Corrozi Rosnow's design. First, it is the difference in the cultural (Slovene vs. American) and "historical" (fifty years of difference) context could be one of the factors, influencing differences. There is also a difference in the choice of attitude object. In our research, it is (not) from foreign cultural "space" (like Picasso), but from the domestic one (Kosovel). Picasso is an internationally famous painter; Kosovel is a nationally famous Slovene poet. Picasso is most probably not at all controversial figure for American students, Kosovel is a little bit less (on certain level) controversial for Slovene students. Five of eleven items in Corrozi and Rosnow's research evaluated Picasso, the other six pertained to unrelated issues; in our research, ten items evaluated Kosovel's constructivist poetry, but the other items evaluated some other famous Slovene poets, Župančič and Prešeren (whose poem is even the text of Slovene national anthem (Marčič et. al., 2022, 289).

We also perceive Corrozi's & Rosnow's experiment as one of the most prominent experiments in experimental social psychology from the following reasons:

Besides the fact that it's experiment in realistic, »natural« situation, it unites, as relatively very rare experiments in social psychology do, different aspects of different areas of social psychology: (persuasive) communication (one and two – sided message; channel (listening or reading message); concept of dissonance and/or consonance (dissonant vs. consonant statements); concept of primacy and recency; all just mentioned elements organized into consistent structure of the experimental research design, simulating the sequence, which can occur in everyday life anywhere, from public political speech to media broadcasting (in both cases, messages could be two-sided and (»)randomly(») anteceded (followed) with consonant or dissonant statement/message with completely different object. Maybe such a situation could represent a kind of mimetic social influence, while just the difference in objects between the explicit central attitude and seemingly irrelevant consonant/dissonant statement contributes to the social »masking« of the action intention.

It seems that phenomena of priming, also in its primacy – recency version, have some interactive implications: "Which information is most accessible and most likely to be used is determined neither by fixed associative paths nor by the general availability of information; it rather reflects a dynamic interaction between an individual and the social environment" (Fehr, Sassenberg & Jonas, 2012; in Fiedler 2014, 665).

In actual research, the similarity of correlations between dif1 and dif2 shows how the trend of (attitude) changes dif1 is stable in time (of / after three months). It seems that such a trend is evidently more expressively manifested in ((four) experimental) conditions with dissonant statements (see, please, the first column with three significant and positive correlations (conditions 3, 4 and 7) and with one correlation almost 0.40, but non – significant (condition 8). Do not forget that in the other part of the research, non – published "here", but obtained on the same data, we replicated Corrozi and Rosnow effects from 1968 only for conditions "dissonant (before + after)."

All the correlations (= correlation in each single experimental condition) for dif1 with dif3 are negative, regardless their significance. It also “seems” that dissonant and consonant statement conditions approximately equally “produce” significant correlations (look, please, 1 vs. 4, and 5 vs. 8 experimental conditions). Correlations dif2 with dif3 show prevailing of significant correlations in conditions with consonant statements, almost all correlations are positive.

Comparison of pairs of correlation between dif1, dif2 and dif3 by a/all participants and b/by control group shows evident similarity (Spearman correlations for all participants: dif1 with dif2 = 0.384, $p = 0.00$; dif1 with dif3 = - 0.52, $p = 0.00$; dif2 with dif3 = 0.51, $p = 0.00$. For control group, the following correlations appeared: dif1 with dif2, $r = 0.22$, $p = 0.31$; dif1 with dif3, $r = - 0.584$, $p = 0.004$; dif2 with dif3, $r = 0.66$, $p = 0.001$). Our hypothesis that correlations between the same pairs of variables will “behave” similarly; in control condition, as well as in condition of all (eight (8)) experimental/quasiexperimental conditions put together, was confirmed/accepted. In “over-all” condition of all eight (8) quasi/experimental conditions (put) together, we expect the “balancing” of different (directional) effects. However, majority of bivariate correlations (= correlations in majority of conditions) have the same pairs of variables (= differences) with + and – Spearman rho.

However, further analyses and replications are needed and it could be one of the projects for the future.

Furthermore, correlation between dif1 and dif3 is negative in almost all conditions (in seven conditions, not negative only in condition six (6 (= CA (consonant after))). In only one condition (= 7 (DA (dissonant after))) the bivariate correlation dif2 with dif3 is negative (greater the change between “immediately after” minus (–) “before”, smaller the change “three months after the end” minus (–) “at the end of experiment”).

Factor analysis of all the items from three time points put together (= 3 x 10 items) shows, that majority (seven) of 10 items from the period (time point) “a week before” relatively highly correlate with the first factor. On the other side, the second factor correlates relatively highly above all with the (seven) items of the third period (about three months after the end of the implementation of the main experiment). Interestingly, items from time point “immediately after the end” correlate with all (other) factors, except the second one (which highly and frequently correlate with items from “immediately after the end”). Do not forget that overall correlation, so as correlation in majority of eight (quasi)experimental factors is/was negative.

We’ll consecrate a special contribution, from the point of view of sociopsychology of personality, creativity, art, literature, poetry, and national and other identities to Slovene poet Srečko Kosovel, to such a brilliant and sophisticatedly sensible poet, so rarely extraordinary person and such an impressive wealth for Slovene, for European and world culture. We’ll try harder to uncover different art, societal, value, identity, ethical contents, levels and aspects implied in inseparable symbols and realities of Srečko Kosovel, his poetry, persona and so expressively transcending life reality.

References

- Alfrey, A., Field, V., Xenophontes, I., & Holttum, S. (2021). Identifying the mechanisms of poetry therapy and associated effects on participants: A synthesised review of empirical literature. *The Arts in Psychotherapy*, 75, 101832.
- Aronson, E., Wilson, D. T., & Akert, K. (1999). *Social psychology*. New York, NY: Longman.
- Belfi, A. M., Vessel, E. A., & Starr, G. G. (2018). Individual ratings of vividness predict aesthetic appeal in poetry. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 12(3), 341.
- Berger, A., Hartinger, L. (2004, ur.). Ikarjev sen. Mladinska knjiga.
- Bohannon, J. (2015). Many psychology papers fail replication test. *Science*, 349(6251), 910–9 11. doi:10.1126/science.349.6251.910
- Brooks, David (2008), [Introduction Archived](#) 2013-10-04 at the [Wayback Machine](#), in: *The Golden Boat: Selected Poems of Srečko Kosovel*, p. 2, [ISBN 1844714373](#)....
- Cacioppo, J. T. & Bernston, G. G. (2003). Social psychological contributions to the decade of the brain: doctrine of multilevel analysis. In A. Kruglanski & T. Higgins, T. (eds). *Social psychology* (pp. 9 - 22). Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Chaiken, S. (1980). Heuristic versus. systematic information processing and the use of source vs. message cues in persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(5), 752-766. doi: 10.1037//0022-3514.39.5.752
- Corrozi, J. F. (1966). *An experimental investigation of the effects of consonant and dissonant attitude statements as positive and negative reinforcers for influencing the direction of opinion change*. Master's thesis. Boston, MA: University of Boston.
- Corrozi, J. F. (1966). *An experimental investigation of the effects of consonant and dissonant attitude statements as positive and negative reinforcers for influencing the direction of opinion change*. Magistrsko delo, Boston: University of Boston.
- Creswell, J. W. (2009): *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cromwell, R. L. (1956). Factors in the serial recall of names of acquaintances. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 53(1), 63–67. doi: 10.1037/h0047560
- Doise, W., Deschamps, J. C. & Mugny, G. (1978). *Psychologie sociale experimentale*. Paris: Armand Collin.
- Fiedler, K. (2014). From intrapsychic to ecological theories in social psychology: Outlines of functional theory approach. *European Journal of Social Psychology*, 4(7), 657 – 670. doi: 10.1002/ejsp.2069
- Fiedler, K. & Schwarz, N. (2016). Questionable research practices revisited. *Social Psychological and Personality Science*, 7(1), 45 – 52. doi: 10.1177/1948550615612150

Florack, A., Piontkowski, U., Knocks, I., Rottman, J., & Thiemann P. (2002). Attitude change: The case of attitudes towards the »green card« in Germany. *Current Research in Social Psychology*, 8(3), 39-50.

Forgas, J. P. (2007). When sad is better than happy: Negative affect can improve the quality and effectiveness of persuasive messages and social influence strategies. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(4), 513 – 528. doi: 10.1016/j.jesp.2006.05.006

Forgas, J. P. (2011). Can negative affect eliminate the power of first impression? Affective influences on primacy and recency effects in impression formation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(), 425 – 429. doi: 10.1016/j.jesp.2010.11.005

Forgas, J. P., Vincze, O., & László, J. (2014). Social cognition and communication: Background, theories, and research. In J. P. Forgas, O. Vincze, & J. László (Eds.), *Social cognition and communication* (pp. 1–22). Psychology Press.

Giner – Sorolla, R. (2004). Is affective material in attitudes more accessible than cognitive material? The moderating role of attitude basis. *European Journal of Social Psychology*, 36(6), 761 – 780. doi: 10.1002/ejsp.229

Gilmour, R. (1988). Crowd panics: competing and cooperating in groups. In G. M. Breakwell, H. Foot & R. Gilmour (Eds.), *Doing social psychology (laboratory and field exercises)* (pp. 23–33). New York, NY, US; Oxford, England: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511659898

Golightly, C., & Byrne, D. (1964). *Attitude statements as positive and negative reinforcements*. *Science*, 146, 798–799. doi:10.1126/science.146.3645.798

Hammack, O.L. (2008). Narrative and the cultural psychology of identity. *Personality and Social Psychology Review*, 12, 22-247

Hayes, N. (1994). *Foundations of psychology*. NY: Routledge.

Heiman, G. A. (1995). *Research methods in psychology*. Boston, MA: Houghton Mifflin Company.

Hill, Lucinda (2020). C. G. Jung's perception of Picasso and abstract art. Bangor university https://research.bangor.ac.uk/portal/files/29193050/Hill_PhD_2020.pdf

Himmelweit H., & Gaskell, G. (1990). *Societal psychology*. London: Sage. Hogg, M., & Vaughan, G. M. (1999). *Social psychology*, 2nd edition. Upper Saddle River, NJ; Prentice Hall.

Hovland, C. I, Mandell, W., Campbell, E. H., Brock, T., Luchines, A. S., Cohen, A. R., McGuire, W. J., Janis, I. L., Feierabend, R. L. & Anderson, N. (1957). *The order of presentation in persuasion*. New Haven CT: Yale University Press.

Jackson, R. (2010): Introduction, in: *Look Back, Look Ahead: Selected Poems by Kosovel*, Ugly Duckling Press, 2010, [ISBN 1933254548](#) ...

- Jackson, R. (2010): Introduction, in: *Look Back, Look Ahead: Selected Poems by Kosovel*, Ugly Duckling Press, 2010, [ISBN 1933254548](#) ...
- Jones, R. A., Brehm, J. W. (1970). Persuasiveness of one and two sided communications as a function of awareness there are two sides. *Journal of Experimental Social Psychology*, 6(1), 47-56. doi:10.1016/0022-1031(70)90075-2
- Johnson-Laird, P. N., & Oatley, K. (2022). How poetry evokes emotions. *Acta Psychologica*, 224, 103506
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000169182200021X>
- Kruglanski, A., & Higgins, T. (2003). *Social psychology. A General Reader*. Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Kruglanski, A. W., Chernikova, M., & Jasko, K. (2017). Social psychology circa 2016: A field on steroids. *European Journal of Social Psychology*, 47(1), 1–10.
<https://doi.org/10.1002/ejsp.2285>
- Lana, R. E. (1961). Familiarity and the order of presentation of persuasive communications. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 62(3), 573–577. doi:10.1037/h0046634
- Laszlo, J. (1999). *Cognition and representation in literature (The psychology of literary narratives)*. Budapest: Akademiai Kiado.
- Lazslo, J. (2014) *Historical tales and national identity. An introduction to narrative social psychology*. London: Routledge.
- Lund, F. H. (1925). The psychology of belief: A study of its emotional and volitional determinants. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 20(2), 174–196. doi:10.1037/h0066996
- Marčič, R., Rus, V. S., Zečevič, K., Doležalek, S. Kalc, P. and Bajec, B. (2022). Effects of persuasive communication, containing consonant and dissonant sentences, and their position regarding two sided message, as positive and negative 'reinforcements' (moods / feelings / emotions) in attitude change. In: V. S. Rus et al. (eds.): *Psihologija v različnih intra- / interdisciplinarnih kontekstih / povezavah* [Electronic source]: zbornik ob 70. letnici Oddelka za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter ob nekaterih drugih obletnicah ((275-294).- *Psychology in different intra-/ inter – disciplinary contexts/connections. Proceeding by 70 years anniversary of Department of psychology, Faculty of arts, University Ljubljana.*(275-294).
- Michener, H. A., & DeLamater, J. (1999). *Social psychology*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers.
- Murray, M. (2017). Narrative social psychology. In: B. Gough et al. (eds.). *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology*. London: Palgrave Macmillan (pp. 185-204)
- Myers, D. (2002). *Social psychology*. New York, NY: McGraw Hill.
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. In L. Berkowitz (Ed). *Advances in experimental social psychology*, 19 (123–205). New York, NY: Academic Press.

Peterson, P. D. and Koulack, D. (1969). Attitude change as a function of attitude of acceptance and rejection. *Journal of Personality and Social Psychology*, 11(4), 309 – 311. doi: 10.1037/h0027342

Piaget, J. (1971). *Biology and knowledge (An essay on the relations between organic regulations and cognitive processes)*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.

Plahuta Simčič, V. (2017). Človek, ki je odkril svetu Kosovelove konse. DELO, sobotna priloga.

Pogosyan, M. (2023). Saying the Unsayable: The Psychology of Poetry . An interview with poet David Whyte. <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/between-cultures/202303/saying-the-unsayable-the-psychology-of-poetry>

Rus, V. S. (1993). *Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba [Social psychology: Theory, empiry, experiment, application]*, 1st edition, Ljubljana, Slovenia: Davean.

Rus, V. S. (1994). *Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba [Social psychology: Theory, empiry, experiment, application]*, 2nd edition. Ljubljana, Slovenia: Davean.

Rus, V. S. (1997). *Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije) [Social and societal psychology (with outlines of sociopsychology)]*. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.

Rus, V. S. (1999). *Sociopsihologija kot sodobna paradigma socialne psihologije [Sociopsychology as modern paradigm of social psychology]*. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.

Rus, V. S. (2000). *Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije) [Social and societal psychology (with outlines of sociopsychology)]*, 2nd edition. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.

Rus, V. S. (2010; 2011a). *Socialna, societalna in socio-psiho-logija // psiho – sociologija [Social, societal and socio psychology // psycho – sociology]*. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.

Rus, V. S. (2011b). *Socialna in socio-psihiologija: izbrana poglavja [Social and socio – psychology: chosen chapters]*. Ljubljana, Slovenia: Faculty of Arts, University of Ljubljana.

Rus, Vojan (1993). *Estetika in kalistika*. Ljubljana: FF.

Rus-Makovec, M., Furlan, B. A., T. Smolej, T. (2015). Experts on comparative literature and addiction specialists in cooperation: A bibliotherapy session in aftercare group therapy for alcohol dependence. *The Arts in Psychotherapy* 44, 25–34.

Simonson, M., & Maushak, N. (1996). Instructional technology and attitude change. In D. Jonassen (ed.) *The handbook of research for educational communications and technology: A project of the association for educational communications and technology* (pp. 984–1016). New York, NY: Macmillan Library Reference.

Smith, P. B., & Bond. M. H. (1998). *Social psychology across culture*. Hemel Hempstead, United Kingdom: Prentice Hall.

Smith, E., & Mackie, D. M. (2000). *Social psychology*. Hove, United Kingdom: Psychology Press.

Tajfel, H., & Fraser, C. (1990). *Introducing social psychology*. London, United Kingdom: Penguin Books.

Triandis, H. C. (1971). *Attitude and attitude change*. New York, NY: J. Wiley and Sons.

Vrečko, J. (2015). *Constructivism and Kosovel. Vitanje: KSEVT*, Ljubljana, Slovenia: Ljubljana University Press, Faculty of Arts.

Zimbardo, P. G., & Leippe (1991). *The psychology of attitude change and social influence*. New York, NY: Mc Graw Hill.

Zoltan, J. (2000). Srečko Kosovel pri Italijanih. Slovensko društvo za primerjalno književnost. Primerjalna književnost (Ljubljana) 23/2000, št. 2
<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-BYUJXVYH/c43b1162-9cbf-48e5-abf6-08ea3e9ea743/PDF>

APPENDIX:

ATTITUDES TOWARD SLOVENIAN POETS

Here are 25 statements about three Slovenian poets (France Prešeren, Oton Župančič, and Srečko Kosovel). Please indicate the extent of your agreement with each of the following statements by indicating the appropriate number from the scale below.

There are no right or wrong answers. Thank you for your time.

- 6 – Strongly disagree
- 7 – Disagree
- 8 – Neither agree nor disagree
- 9 – Agree
- 10 – Strongly agree

26.	There has been no poet like France Prešeren in Slovenia.	1	2	3	4	5
27.	Kosovel's "conses" have no proper meaning.	1	2	3	4	5
28.	The poem "Duma" of Župančič is really annoying.	1	2	3	4	5
29.	France Prešeren is overrated in Slovenia.	1	2	3	4	5
30.	Srečko Kosovel portrays his genius in his "conses".	1	2	3	4	5
31.	Most of Prešeren's poems are depressing.	1	2	3	4	5
32.	I see no order in Kosovel's "conses".	1	2	3	4	5
33.	"Duma" is one of the best poems of Župančič.	1	2	3	4	5
34.	Kosovel's "conses" are whatever.	1	2	3	4	5
35.	France Prešeren is not the greatest Slovenian poet.	1	2	3	4	5
36.	Kosovel's "conses" are not enough renowned among Slovenes.	1	2	3	4	5
37.	Prešeren is a poet of European importance.	1	2	3	4	5
38.	I think poetry of Župančič is thematically really diverse.	1	2	3	4	5
39.	Every child could have written Kosovel's "conses".	1	2	3	4	5
40.	Remote associations in "conses" express Kosovel's genius.	1	2	3	4	5
41.	Oton Župančič wrote the best poems for children.	1	2	3	4	5
42.	Most of Prešeren's poems are really deep.	1	2	3	4	5
43.	In his "conses," Kosovel proved he was more innovative than his contemporaries.	1	2	3	4	5
44.	Every Prešeren's poem is a masterpiece.	1	2	3	4	5
45.	Župančič is a poet of not so great significance in Slovenia.	1	2	3	4	5
46.	Kosovel's "conses" are really nothing special.	1	2	3	4	5
47.	The poetry of Župančič is as good as the poetry of European authors.	1	2	3	4	5
48.	I'm proud France Prešeren was Slovene.	1	2	3	4	5
49.	Kosovel's "conses" are work of art of European importance.	1	2	3	4	5

50. There would be no “Moderne” without Župančič.	1	2	3	4	5

Note: In the first version/at the first application (a week before the main experimental implementation), items/attitudes toward Srečko Kosovel were put together with items/attitudes toward yet two famous Slovene poets (France Prešeren and Oton Župančič).

ATTITUDES TOWARD SLOVENIAN POETS

Here are 10 statements about Srečko Kosovel’s “conses”. Please indicate the extent of your agreement with each of the following statements by indicating the number from the scale below.

There are no right or wrong answers. Thank you for your time.

- 1 – Strongly disagree
- 2 – Disagree
- 3 – Neither agree nor disagree
- 4 – Agree
- 5 – Strongly agree

1. Kosovel’s “conses” have no proper meaning.	1	2	3	4	5
2. Srečko Kosovel portrays his genius in his “conses”.	1	2	3	4	5
3. I see no order in Kosovel’s “conses”.	1	2	3	4	5
4. Kosovel’s “conses” are whatever.	1	2	3	4	5
5. Kosovel’s “conses” are not enough renowned among Slovenes.	1	2	3	4	5
6. Every child could have written Kosovel’s “conses”.	1	2	3	4	5
7. Remote associations in “conses” express Kosovel’s genius.	1	2	3	4	5
8. In his “conses,” Kosovel proved he was more innovative than his contemporaries.	1	2	3	4	5
9. Kosovel’s “conses” are really nothing special.	1	2	3	4	5
10. Kosovel’s “conses” are work of art of European importance.	1	2	3	4	5

ATTITUDES TOWARD SLOVENIAN POETS

Here are 25 statements about three Slovenian poets (France Prešeren, Oton Župančič, and Srečko Kosovel). Please indicate the extent of your agreement with each of the following statements by indicating the appropriate number from the scale below.

There are no right or wrong answers. Thank you for your time.

- 11 – Strongly disagree
- 12 – Disagree
- 13 – Neither agree nor disagree
- 14 – Agree
- 15 – Strongly agree

51.	There has been no poet like France Prešeren in Slovenia.	1	2	3	4	5
52.	Kosovel's "conses" have no proper meaning.	1	2	3	4	5
53.	The poem "Duma" of Župančič is really annoying.	1	2	3	4	5
54.	France Prešeren is overrated in Slovenia.	1	2	3	4	5
55.	Srečko Kosovel portrays his genius in his "conses".	1	2	3	4	5
56.	Most of Prešern's poems are depressing.	1	2	3	4	5
57.	I see no order in Kosovel's "conses".	1	2	3	4	5
58.	"Duma" is one of the best poems of Župančič.	1	2	3	4	5
59.	Kosovel's "conses" are whatever.	1	2	3	4	5
60.	France Prešeren is not the greatest Slovenian poet.	1	2	3	4	5
61.	Kosovel's "conses" are not enough renowned among Slovenes.	1	2	3	4	5
62.	Prešeren is a poet of European importance.	1	2	3	4	5
63.	I think poetry of Župančič is thematically really diverse.	1	2	3	4	5
64.	Every child could have written Kosovel's "conses".	1	2	3	4	5
65.	Remote associations in "conses" express Kosovel's genius.	1	2	3	4	5
66.	Oton Župančič wrote the best poems for children.	1	2	3	4	5
67.	Most of Prešeren's poems are really deep.	1	2	3	4	5
68.	In his "conses," Kosovel proved he was more innovative than his contemporaries.	1	2	3	4	5
69.	Every Prešeren's poem is a masterpiece.	1	2	3	4	5
70.	Župančič is a poet of not so great significance in Slovenia.	1	2	3	4	5
71.	Kosovel's "conses" are really nothing special.	1	2	3	4	5
72.	The poetry of Župančič is as good as the poetry of European authors.	1	2	3	4	5
73.	I'm proud France Prešeren was Slovene.	1	2	3	4	5
74.	Kosovel's "conses" are work of art of European importance.	1	2	3	4	5
75.	There would be no "Moderne" without Župančič.	1	2	3	4	5

ATTITUDES TOWARD SLOVENIAN POETS

Here are 10 statements about Srečko Kosovel's "conses". Please indicate the extent of your agreement with each of the following statements by indicating the number from the scale below.
There are no right or wrong answers. Thank you for your time.

- 6 – Strongly disagree
- 7 – Disagree
- 8 – Neither agree nor disagree
- 9 – Agree
- 10 – Strongly agree

11. Kosovel's "conses" have no proper meaning.	1	2	3	4	5
12.Srečko Kosovel portrays his genius in his "conses".	1	2	3	4	5
13.I see no order in Kosovel's "conses".	1	2	3	4	5
14. Kosovel's "conses" are whatever.	1	2	3	4	5
15.Kosovel's "conses" are not enough renowned among Slovenes.	1	2	3	4	5
16. Every child could have written Kosovel's "conses".	1	2	3	4	5
17.Remote associations in "conses" express Kosovel's genius.	1	2	3	4	5
18.In his "conses," Kosovel proved he was more innovative than his contemporaries.	1	2	3	4	5
19.Kosovel's "conses" are really nothing special.	1	2	3	4	5
20. Kosovel's "conses" are work of art of European importance.	1	2	3	4	5

Texts of the two way persuasive message connecting the poems of the Slovene poet Srečko

Kosovel (translated in English):

Text # 1

Srečko Kosovel extensively familiarized himself with the avant-garde movement in European literature and preferred constructivism to other literary movements. He chose constructivism as it enabled him to synthesize science and art, incorporating the latest scientific knowledge in his works of art. Just like Russian constructivists, who accepted categories of space, time, and movement, he polemicized with Euclidean space, and implemented a new Einstein's space-time he called spherical space, in his poetry. The line between poetry and painting was blurred while trying to present his thoughts in a three-dimensional way on a two-dimensional surface. He strived for the merging of the form and the content into one whole; the feat that culminated in his "conses".

Although highly condensed in telegraphic style, "conses" preserved meaning of words, as Kosovel was a nationally conscious poet under fascist regime and cared for his mother tongue. He strongly believed that the mission of poetry and art in general was deliverance of humanity; to break the mechanism of civilisation and create a New human and a warm world. The only way to achieve this, he believed, was through constructivism; its philosophy proposed the coalescence of human and nature as opposed to human dominance over nature.

Constructivist poetry, therefore, has no aesthetic purpose and it does not distinguish between the form and the content, but strives to connect art and life alone. Kosovel used an etymologically interesting and original word consisting of four letters (i.e., kons) – "cons", that showcases his authorship and his contribution to European constructivism. Four letter words as a mark of authorship are common in constructivist poetry, suggesting Kosovel intentionally juxtaposed his "conses" to Berliner and Russian constructivists' literary works of art. In one of his letters, he acknowledged himself as Slovenian, modern and European. He knew what he was talking about. Unfortunately, he was only 22 when he died.

Text # 2

Srečko Kosovel's contemporaries had low opinion about his "conses", so he tried to conceal them from others. In that regard, one can conclude Kosovel himself wasn't sure about his "conses". His friend Alfonz Gspan claimed Kosovel was only playing with "conses" and there was nothing serious in the process of the making. They are supposedly only a collage of coincidental ideas, without real meaning and content. One can find them cold, almost mechanical. "Conses" are difficult to understand because of the elements that constitute them (e.g., formulas, signs, words, etc.). Therefore, they make it difficult to get to know the higher truth, which is somehow the mission of poetry and art in general.

Most of researchers of Kosovel's poetry think "conses" have no direct connection to constructivism, and that Kosovel wasn't familiar with it. Kosovel's definition of constructivism is fleeting and indefinite. He came in contact with constructivism only through the painting of Avgust Černigoj, but later on distanced from it. Researchers think constructivism was expressed only in painting and architecture, but never reached literature in Slovenian cultural space.

Kosovel's "conses" are therefore connected to Italian Futurism, an artistic movement supporting the annihilation of museums, libraries, and academies. One proof for that is a poem "Destructions" in which he writes: »Rušiti, rušiti! / Vse te muzeje faraonov, / vse te prestole umetnosti /.../«.

One can also find signs of Expressionism in his "conses", full of pathetic "big words". He began writing early "conses" under the influence of Zenit, the avant-garde Yugoslav literary journal, but was not satisfied with his work, denouncing it "Zenithist strudel" because of the lack of meaning of the poems. The reduction of language and the usage of mathematical, chemical, pictural etc. exclamations in poetry is not new. Overall, Kosovel wasn't sure about his "conses", he only fleetingly copied different literary avant-garde movements from across Europe.

Most of researchers of Kosovel's poetry think "conses" have no direct connection to constructivism, and that Kosovel wasn't familiar with it. Kosovel's definition of constructivism is fleeting and indefinite. He came in contact with constructivism only through the painting of Avgust Černigoj, but later on distanced from it. Researchers think constructivism was expressed only in painting and architecture, but never reached literature in Slovenian cultural space. Kosovel's "conses" are therefore connected to Italian Futurism, an artistic movement supporting the annihilation of museums, libraries, and academies. One proof for that is a poem "Destructions" in which he writes: »Rušiti, rušiti! / Vse te muzeje faraonov, / vse te prestole umetnosti /.../«.

One can also find signs of Expressionism in his "conses", full of pathetic "big words". He began writing early "conses" under the influence of Zenit, the avant-garde Yugoslav literary journal, but was not satisfied with his work, denouncing it "Zenithist strudel" because of the lack of meaning of the poems. The reduction of language and the usage of mathematical, chemical, pictural etc. exclamations in poetry is not new. Overall, Kosovel wasn't sure about his "conses", he only fleetingly copied different literary avant-garde movements from across Europe.

Slovene version of Likert homogeneous attitude scales of summative ranging toward Slovene poet

Srečko Kosovel

STALIŠČA DO KOSOVELOVE KONSTRUKTIVISTIČNE POEZIJE

Spol (obkroži): M Ž Starost:_____ Šifra:

Pozdravljen/-a!

Pred tabo je 10 trditev, ki se nanašajo na Kosovelove konse. Ob vsaki trditvi je 5-stopenjska lestvica. **Na njej označi, koliko se s posamezno trditvijo strinjaš.** Napačnih in pravih odgovorov ni. Pri označevanju, v kolikšni meri se s trditvijo strinjaš, upoštevaj, da številke poskušajo odražati naslednje opise:

- 1 – Prav nič se ne strinjam
- 2 – V glavnem se ne strinjam
- 3 – Ne morem se odločiti
- 4 – V glavnem se strinjam
- 5 – V celoti se strinjam

76.	Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.	1	2	3	4	5
77.	Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost.	1	2	3	4	5
78.	V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda.	1	2	3	4	5
79.	Kosovelovi konsi so kar nekaj.	1	2	3	4	5
80.	Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.	1	2	3	4	5
81.	Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok.	1	2	3	4	5
82.	Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost.	1	2	3	4	5
83.	Kosovel je s konsi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki.	1	2	3	4	5
84.	Kosovelovi konsi v resnici niso nič posebnega.	1	2	3	4	5
85.	Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.	1	2	3	4	5

Za sodelovanje se ti najlepše zahvaljujemo!

STALIŠČA DO KOSOVELOVE KONSTRUKTIVISTIČNE POEZIJE

Spol (obkroži): M Ž Starost:_____ Šifra:

Pozdravljen/-a!

Pred tabo je 10 trditev, ki se nanašajo na Kosovelove konse. Ob vsaki trditvi je 5-stopenjska lestvica. **Na njej označi, koliko se s posamezno trditvijo strinjaš.** Napačnih in pravih odgovorov ni. Pri označevanju, v kolikšni meri se s trditvijo strinjaš, upoštevaj, da številke poskušajo odražati naslednje opise:

- 1 – Prav nič se ne strinjam
- 2 – V glavnem se ne strinjam
- 3 – Ne morem se odločiti
- 4 – V glavnem se strinjam
- 5 – V celoti se strinjam

86.	Kosovelovi konsi nimajo pravega pomena.	1	2	3	4	5
87.	Skozi svoje konse Srečko Kosovel izraža svojo genialnost.	1	2	3	4	5
88.	V Kosovelovih konsih ne vidim nobenega reda.	1	2	3	4	5
89.	Kosovelovi konsi so kar nekaj.	1	2	3	4	5
90.	Kosovelovi konsi so med Slovenci premalo priznani.	1	2	3	4	5
91.	Kosovelove konse bi lahko napisal vsak otrok.	1	2	3	4	5
92.	Oddaljene asociacije v konsih izražajo Kosovelovo visoko ustvarjalnost.	1	2	3	4	5
93.	Kosovel je s konsi dokazal, da je veliko bolj inovativen kot sodobniki.	1	2	3	4	5
94.	Kosovelovi konsi v resnici niso nič posebnega.	1	2	3	4	5
95.	Kosovelovi konsi so literarne stvaritve evropskega pomena.	1	2	3	4	5

Za sodelovanje se ti najlepše zahvaljujemo!

Velko S. Rus

ECONOMY, MARKETING AND (SOCIAL) PSYCHOLOGY (article from 35 years ago with (yet) evergreen messages)

Abstract:

Actual contribution had been written about 35 years ago; in Slovene language, it had been, for the first time, published in 1993 (Rus, V. S. (1993; 1994): Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba. Ljubljana: Davean. (= Social psychology: theory, empiria, experiment, application. Ljubljana: Davean). Some basic economic and marketing terms, like supply, demand, price, (supply and/or demand elasticity), indifference curve, value had been explained from the (social) psychological points of view (three component attitude model, communication, social exchange, inter/ action). Three component attitude model was applied in attempt to define interaction/s, which were a little bit later, by other authors, labelled as WTP (willingness to pay) and WTAP (willingness to accept the paying). Particular Philip Kotler's views of marketing were discussed, underlining social psychological thematical and methodological basis of marketing informational system, research and 4P model of marketing mix.

Key words: economy, market/ing, supply, demand, elasticity (of demand/supply), three component attitude model, behavio(u)ral intentions, value, social exchange.

xxx

Additional comment: article is completely unchanged, it is as written 35 years ago (when the author used expression »flexibility« instead of »elasticity« (of demand/supply).

We are hearing a lot about marketing. The term "marketing" is sometimes hardly understood even to people who are dealing with it.

Kotler (1989) defines marketing as a business function which identifies unfulfilled wishes and unsatisfied needs. It determines and measures their bigness, intensity. He establishes where the optimal markets are, which goal groups (markets) suit best to the organizing supply. This is the basis for deciding on suitable products, services and programmes. Marketing is therefore a link between (differently formed) needs of different social groups and different kinds of supply.

Marketing should be a business function that economizes "social" input of energy and work. It should diminish the expanse of socially unacknowledged work or entropy.

Kotler (1989) emphasizes that changeable needs and desires of potential buyers should be "followed", products, services and distribution methods should be adjusted according to them. The selling approach is concentrated on the product whereas the marketing one on the buyer.

Kotler defines marketing as a management process, where individuals or groups satisfy their needs and wishes by producing and exchanging products (valuables). The production and supply are realized under the terms of mutual competition, the realization of the market value is demonstrated as profit. A tenderer who realizes his willingness to sell has profit, and the demander who realizes his willingness to buy satisfies certain needs. Therefore, every purchase is, in a marketing sense, the purchase of profit and not of the good "itself".

So the basic marketing terms are a need, a wish, demand, a product (service), trade, transaction, a market, competition, profit.

Need is one of the basic marketing terms: the state or the process of deprivation, unbalance that tends to satisfaction. Here we will not deal with different psychological theories of needs: we can just stress that in marketing needs are dealt with decidedly pragmatically and not as something decisively subjective.

Marketing orientation is not reduced to the adjustment to the existing needs only, but also to the formation of needs; this is just the field in psychology that is relatively "abandoned": despite this (many times) the marketing practice functions successfully as a process of forming needs. This process goes on as a process of forming values which direct consumer's willingness to buy or act as a buyer.

The process of forming needs can be successful only if it is based on suitable resources that function as a basis for social influence. Here we talk about financial, media, political, social, staff, etc. resources by which a model of preference evaluation can be attributed to certain objects. The larger the scale of social power is (the longer the levers of social influence are), the greater the possibility of forming evaluative preferences, which a person experiences as a need, is. Marketing as a process of social influence (on the forming of needs) is more effective if the quantity of social and other help it has at its disposal is bigger as well. The (electronic) media of mass communication are in this case of great importance: advertisement on TV and other media is, for example, a permanent process of social influence on the segments of goal population.

Wishes are a culturally determinated way of expressing needs. Wishes mean the projection of the way of satisfying needs, which is always concrete and determined by a certain micro and macro cultural environment. The description of wishes is closely connected to the description of the objects that satisfy a certain need.

Cowell (1984) emphasises the meaning of the analysis of wishes and needs of potential buyers and consumers ("make what you can sell"). The concept of marketing presents the outside-in process. It originates from a well defined market, or better, the profile of consumer's needs. At the same time it coordinates all the marketing functions, which influence consumer's behaviour. Profit is a market realization, which is connected to various intensities of consumer's pleasure.

Demand: Wishes become demand at that time, when they are "capable of paying". Purchase is a realization of a demand relevant of a payment, as selling is a realization of a supply. From a psychological point of view are the demand and the supply at the same time willingness to buy or sell.

A product is anything that can be supplied to a market, everything that provokes attention, ***** (acquisition), use, consumption (that satisfies a need or a wish). The concept of a product is not restricted to physical objects only. The product is everything that satisfies certain needs, or better, realizes certain wishes. Here belong, beside goods and services, also persons, places, organizations, activities and ideas.

Trade enables the arrangement of desired objects. Trade can be natural or *****. Trade is possible only under certain conditions: there have to be at least two customers; each of them has to have something that is a valuable for the other; each of them has to be free to decide on accepting or refusing the supply of the other side; every customer (side) has to master communication process and has to be able to deliver to the customer (side) the thing that is supplied. Everything that is mentioned, is necessary, but not sufficient conditions of trading: trade comes into existence only when the ***** consensus of trade is presented.

Transactions a unit measured in the process of trading.

Transaction could be simply called commerce. Transaction includes at least two things that have a determined value, trading conditions and the time and place of trading.

Market: The concept of transaction is closely connected with the concept of market. Market is a cross-section of the processes of supply and demand. Market is a basic term of marketing. With the notion of market is connected the notion of competition and profit.

The notion of market is one of most general and important economic-psychological concepts of all. We are going to examine it more precisely under a new title.

Economic and marketing theory include also a great part of socio- psychological theory, every marketing implementation is to a high degree applicable social psychology as well. G. Antonides, (1989), for example, tries to connect the economic aspect of demand with the theory of attitude, namely on its conceptual and operational level. The author of these text also treats the economic aspect of demand and supply as a (market) communicational process or within the range of the theory of attitudes: willingness to buy is an expression of behaviour intentions, which are one of the three components in a three- component model of attitudes. Applicability of social psychology is stressed also by A. U. Pardini and R. D. Katzev (1986).

Group processes can be seen as a marketing problem, too. If cooperative behaviour, for example, becomes economically more functional in a certain situation, we talk about a problem field, which is at the same time economic and socially psychological. The implementation of economically functional behaviour can have various impediments (J. L. Wiener & T. A. Doescher, 1991): this can be a wish for restriction/preservation of liberty of one of the partners in a market communication, distrust, different proper interests, etc. We can talk about of the psycho-social blockade of successful marketing implementation. For that reason, products or services, which have different instrumental value for satisfying various needs, markets of manpower, etc.

Geographical area of exchange could be another criterion: from a market and ***** , over local, regional, national to international and world one.

According to the quantity of trade (wholesale trade and retail trade)

We know also free markets and bound ones.

Every market is also a process of social interaction or communication, which is presented as a "confrontation" of the processes of demand and supply.

From the aspect of social interaction market can be treated as a special sort of social situation, in a certain case even as a (structured) group, the most suitable way seems to be a systematical approach.

From the aspect of communication market can be treated as a communication situation or in the sphere of basic communication scheme (transmitter, channel, message, receiver, etc.). Market communication in a broader sense is characteristic of every market (in the stricter sense of the word, which is used more often, market communication means mostly a part of promotion).

From a point of view of social interaction we can talk about a stable market as a flexible and open system: its elements are various demanders and suppliers or demanding quantities and qualities (including its substitutes and complements), their relations reflect as relations between demand and supply, which have tendencies to a balanced situation (balanced supply/demand or to a balanced price); each of the mentioned elements of the system can be treated separately as a special system, in a global system there exist different subsystems; the relationship between the initial and final situation in a system is regulated by a market realization etc.

Every well-regulated market regulates a multitude of (formal) rules, norms and regulations. Competition processes are typical of every market, since the competition among suppliers is a fundamental characteristics of a market dynamics.

Market communication in a broader sense of the word is many times also a negotiation situation, or even a (structured) group of a special kind: a negotiation group (who has never bargained for a price with a coster, and even well clad gentlemen in business negotiations can be seen in many movies). Business negotiations are treated in a range of negotiation theory as a special kind of negotiation, for which some specific negotiation rules exist.

"Confronting" between demand and supply is a negotiation relationship only then, when the price and the quantity of goods or services is constant. If it is a variable, it changes according to trends of searching a compromise point in negotiations.

Market communication in a broader sense of the word can be compared to a basic communication scheme: communication situation: social, economic, political, legally-normative conditions.

Here, figure 1 is omitted.

Communicators: on a market suppliers and demanders represent the communicators. In this way the communication may proceed between two individuals, two firms, between a firm and (an) individual(s).

Communication may develop in a different political, economic, social, cultural environment, with the old, settled market tradition and fundamental business morale, with clear legal- proprietorial and financial relations, etc. or the case is not quite like that. Although the basic market rules are common and are the same both in Iceland and Malesia, some major cultural differences in the characteristics of market communications, in its stricter and broader meaning, can be noticed.

In the stricter sense of the word market communication various communication channels can be used, that is mostly the channels of electronic media. The communication channel depends on the manner of promotion: with the publicity this means the press, with the advertisements the electronic medium and with the personal sale the interpersonal (face to face) relation, then here are also telephones, teleprinters, etc.

The market communication, in the stricter sense of the word, is usually a one way relation (between the electronic media and the goal public), and as a direct interaction between supply and demand it always represent a two way, although not necessarily a symmetrical relation.

With the market communication in the broader sense of the word (supply / demand) there come into account almost all the communication channels, yet in the final phase (purchase or sale, making a contract, etc.) is almost always an interpersonal relation, or "face to face" group.

In every market interaction (communication) there are two goals to be reached. From the point of the supplier this is the best possible market realization or profit, and from the demander's aspect this signifies the satisfaction of certain needs. (The satisfaction of certain needs is the "final aim" of both, the supplier and the demander: according to the author's opinion, this level is expressed more directly with the demander than with the supplier). Therefore every psychology of a consumer is connected with the problems of motivation cycle (Leawitt) or with the process of satisfying needs (motive, means, goal, satisfaction of a need, etc.).

Marketing orientation supposes that the demander always demands some benefit, which he, on the basis of differently created expectations (experience, persuasion, recommendation, anticipation, etc.) expects from a product or a service. Benefit always means the satisfaction of a certain need or a group of needs. From the aspect of the demander's motivation cycle the supply is the instrument of satisfying needs. Most general instrumental value has money.

From the supplier's aspect the only real feedback of a successful market communication is profit or market realization. Successful businessmen are not those who, e. g., talk big, but those who sell a lot (although many times these two things go together).

The idea and the phenomenon of the market is connected with the process of exchange. The exchange supposes a two way communication and the intervention of something that can be exchanged, that is the intervention to that degree that can be exchanged.

It can be said for any kind of communication that it represents the exchange of information or messages and its corresponding senses. We can regard the negotiations as, e. g., the process of benefit exchange. Also receiving and giving in the most beautiful human meaning of the word is the process of (social) exchange.

Exchange on the market is connected also with the concept of value and values. Value will be regarded in this text as an economic and values as a psychological category. The price is, for example, a value expressed in money and values will be treated psychologically as the concept of preference of the desired (values as the thing that is relatively most desired). It is obvious even at the first glance that the economic concept of value and the psychological concept of values are closely connected.

The process of exchange is finally, also from the physiological point of view, one of the basic processes of every live organism. Market is a situation, which stresses more than any other the instrumental aspect of satisfying needs and actional orientation towards a certain goal (goals). Therefore is the socio- psychological theory of social interaction in the framework of the idea of the market forced to deal also with the instrumental aspects of group and individual behaviour. It can not "mechanically" exclude the instrumental aspect from the construction, which is called the motivation cycle.

The instrumental aspect is the one that decides the individual's manner of satisfying needs. In this way it is also determined his (social, economic, cultural) status, and also one's relation to oneself. There is no social (market) interaction without the players (socio-economic) roles (demanders and suppliers). Roles and corresponding statuses are the reflection of structural characteristics or situation. The theory which deals with market (social) interaction cannot equal the roles with the status (where both are defined only as expectation). On the developed market the patterns of behaviour, which are expected by the demander and the supplier are clearly defined or goal orientated.

It was already mentioned that the patterns on the developed market are defined by numerous (formal) rules, norms, regulations and even with procedures (which tend to be economical and rational).

Social interactions in the market can not be explained without more precise definition of the status of the suppliers and the demanders. Here are of great importance also the dimensions of the status. In previous lecture notes there was already mentioned that status dimensions signify reputation, power, wealth, which are on disposal for any individual (on the level of group relations we can talk about social, political and economic dimensions). Different suppliers (demanders) may have different respect (image), influence (the influence on market events originates in a bigger number of economic, financial, political and marketing factors), very important is also a precise definition of the third dimension. With the analysis of social interaction in small (experimental, usually students') groups there is many times taken into account the prestige and (social) power of the players of different roles in the group (the first two status dimensions namely).

Problems that are dealt with by analyses of group processes depend on the kind of the group (T-group /for training/, therapy group, group for meetings, learning organization, etc.). With these analyses there (very) rarely arouses the demand for preciser definition of the third dimension of status, which is very important with the processes of market (it can be also intra and intergroup) exchange. Market interactions can not be defined nor analysed, if the third dimension is not defined in the sense of economic, legally- normative and financially relative attributes of property / proprietorship, property and disposable finances. We speak about the relevant demand (the role of the demander), when it is "capable" of paying (status). If the account is blocked, the firm can not pay the bills (disposable finances). It is the stock share that the quality and quantity of influence on business decisions and strategy of development of a joint-stock company (proprietorship) depend on. "Wild privatization" change the competition into a revenge (legal-normative aspect).

On market every exchange (the process of social exchange as a typical category of social interaction) is at the same time also the exchange of proprietorship (the third status dimension). Without the idea of property or proprietorship the basic process of social interaction in a market situation can not be defined.

Similar but also specific characteristics of social interaction go for all the relations and situations which have (social) characteristics of a market. We can talk about the market of manpower, the market of (political, research) ideas, the market of erotic-sexual services (sometimes also of favours: favours are free, services are not)etc.: according to the type of the supply we know as many markets as there are different goods, in connection with which the supply and the demand "meet".

Market interaction "in its purest form" can be seen on the level of goods exchange (goods: a thing, a product, service, manpower, etc. for money and vice versa).

Yet not every social situation, in which there is something that is supplied and demanded for at the same time, where somebody has something and the other needs it (one thinks he needs it), where there are many of those who supply approximately the same thing and (probably) many of those who demand for that thing, where the suppliers compete among themselves, there comes to interaction in the sense of exchange between the supplier and the demander, whereby the thing that is supposed to bring certain benefit to each side is exchanged - this is the situation that has (certain) characteristics of a "market" interaction.

On the analysis of the principle of exchange (equity change and equality change) are also based modern theories of social exchange, which is only a different expression for the questions of social justice. Social exchange can be reciprocal or irreciprocal, if it is reciprocal, it may be more or less symmetrical etc. (the mentioned theories are dealt with in some other part).

Dealing with the market communication in the broader sense of the word or dealing with social interaction "in the pure form of goods" defines some social processes and their characteristics, which would probably be treated by the theory of interaction formed on relatively small groups (under laboratory conditions) without satisfactory precision, or would be even neglected.

Because no social interaction can be treated without the concept of values as the fundamental motivation principle (Parson would also say: as the fundamental integrative element between the structure of a social system and an individual), this can also be regarded a social interaction. What and why is something perceived as a value in this interaction, is the question, which can not be avoid in this text. The reader himself should try to answer one of the basic questions: Are the values only goods?

SUPPLY AND DEMAND: MARKET AND SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS

A) Something on the relation between the supply and demand:

Demand and supply can be most clearly presented by the curves of supply and demand.

Here, figure 2 is ommited.

Supply is the quantity of the goods or the capacity of service, which the supplier is prepared to sell at a certain price. The forming of the price is influenced by the supply and the demand at one time. By reducing the supply the price does not go lower, as it can be deduced only from observing the curve of the supply; the price, which the demander is willing to pay, goes even higher etc.

From the socio-psychological point of view, willingness can be treated in the frame of the category of attitudes: in the frame of the three-componential model of attitudes (cognition, emotion or evaluation and willingness for a behaviour) willingness for a certain behaviour (sale or purchase) represent the third component of attitudes.

Willingness for a purchase is apart from that the phase in the model of consumer's purchase behaviour, which is before the action (the purchase). We talk about the AIDA model (attention, interest, decision, action): A potential consumer first has to be attentive on the goods or service (he has to "notice" that it exists), the attention has to arouse interest in him, when he decides on the purchase, he has to realize it. Willingness is the reflection of the degree of determination (it could be also called the certainty of purchase). Probably you have also noticed that the one who "has already decided", "has also thought it over". The probability to change the decisions is inversely proportioned to certainty or willingness to realize them (we remind dear readers of the questionnaires referring to different marketing researches that are included at the end of this lecture notes: in these researches it has been established that the degree of certainty of a decision (the degree of determination) has an important predictive value for the following purchase behaviour).

Willingness to purchase becomes a real economic or market category only then, when it is capable of payment / relevant, "qualified"/.

The supply and the demand determine a balanced price and balanced quantity: if the scales of supply and demand are known in a certain period, then in the same period are known also balanced quantity and balanced price. At this price the supplied quantity equals the demand (it can not be bought more than it can be sold).

The climax of the supply (the demand) is the difference between the demanded and the supplies quantity at the given price. The increase of the demand increases the balanced price, and the climax of the demand means just the opposite.

Factors of the demand are the price of a certain category of the supply, perception of utility, the prices of similar categories of the supply, financial status of the demanders.

A very important tendency concerning the demand is the tendency of decreasing boundary utility (or the first Gossen's law in the political economy). If the price of the supply and the financial status of the demander are two constant parameters, then the demand for a certain goods is defined by the perception of its boundary utility. Besides, the Gossen's second law of the same boundary utilities at the unit of price should hold true (with the purchase the quantities of all goods become equal at the unit of price).

If we put on the ordinate the perception of utility, and on the abscissa the quantity of the demanding category, we can come to the conclusion that at a certain differential of quantity the perception of quality does not increase any more (plateau), at a certain (the next) differential even starts falling. In that case it falls also the demand. Does for money work the law of falling boundary utility?

Boundary utility (the perception of boundary utility) is not the same as the category of consumer's profit, which means a subjective price of goods for a consumer. In the political- economic terminology, it is denoted by a letter u (u = utility). The curve of average utility "is falling slower" then the curve of boundary utility.

So boundary utility, real incomes, the prices of other goods and service and the price of a certain supply influence the demand.

THE FLEXIBILITY (elasticity, note from the year 2023) OF DEMAND

The flexibility of demand is a reaction of demand on the change of the factors of demand. We know flexibility, which signifies the reaction of demand on the change of financial status (salary, financial compensation) of the demander and the price flexibility, which reflects the reaction of the demander on the change of the price.

The price flexibility can be direct (the change caused by the difference in price of the same goods or service), or indirect (the change in the demand according to the difference in price of other goods). The flexibility of demand is a kind of a socio-economic "differential limit" (the change of the demand based on the change of the factors of demand). The same flexibility of demand can be differently fast: the change of demand can appear in a different time delay ("time phase delay") for the perception of the change of the factors of demand. This characteristics of flexibility is a kind of socio- economic reaction time.

Analogically to the flexibility of demand it can be explained also the flexibility of supply. In this case is the "reaction time" or timing (quickness) of the adjustment of the supply is very important as well. A Dutch economist Jan Tinbergen developed "the theory of the web" (Cobweb teorem) that speaks about the oscillations of prices due to a slow adjustment of the supply (the supply is that what the suppliers are ready to sell, though not right now: a product or a production sometimes requires more time, the same goes for the agriculture). Tinberg's modelos called the theory of the web, because it was presented also graphically, namely in three phases:

- a) "the escape" from the balanced price
- b) oscillation around the balanced price
- c) approximation to the balanced price. In the case of the escape from the balanced price (a) the incline of the curve of demand results to be bigger than the incline of the curve of supply; In the case of oscillation (b) around the balanced price the both curves are of the same "steepness" (their coefficient of direction is the same).

The "escape" from the balanced price emerges due to slow (not on time) adjustment of the supply. IN the case of agriculture, for example, the price raises because of the bad crops - if the supply would react immediately, it would bring the price to a balanced price. The supply emerges only later on and forms with the demand the so called the surplus of demand, therefore the prices go higher again.

Having knowledge about the flexibility of demand (which is also based on the process of comparison and the "reaction" on it) is very important for forming strategies of development of a firm (presumption of structural aspects of a production ia based on anticipation of flexibility of demand).

dQ/dP is an expression (Q = quantity, P = price), which tells us what the incline is at a given point, the expression C/K shows the position of a point in a system of coordinates (the expression holds true, if the price is the factor of demand).

Prices influence the demand out of two reasons: the income effect of the change of prices reflects in the change of the real income. The effect of substitution originates from the.....

The effect of substitution of price influence is based on (different) instrumental values of individual categories of the supply for satisfying different needs (or for realizing desires as a cultural determined and specified expressions of needs. The instrumental importance of of the substitute signifies that one and the same need (which can be reflected as different desires) can be satisfied in different manners (yet the substitute has to be a case of approximately the same category of products, goods, service; for example, if we are thirsty, edible oil can not be a substitute for coca-cola, but cocta can; a pram can not be a substitute for a car, etc.). More the wishes are "specialized and fixed" (resistance to changes), narrower is the epance of substitutes (those, who can be fastidious, not everything is good enough; if you are used to a certain "cubature" and trademark of a car, the substitute has to be suitable: the substitute of coca- cola is not merely anything even though it is fanta). Sometimes it is found out that a temporary substitute is better than a (presently) absent value: What is never borrowed?

Substitutes are at the same time the fundation of competition. Firms in competition supply the same or similar category of goods, service, but they are never exactly the same. A substitute is a part of competition supply, because it is perceived at approximately the same level of quality, utility and price.

In the questionnaires at the end of the lecture notes you can observe how we have analysed such a perception of substitutes as a perception of compliments (we do not expect compliments, but we do expect that this will help you at reflecting upon your work).

Different complements are differently necessary (the car market can not function without the market of petrol derivates, if we are selling candles, we must take into account the sale of chandeliers, the sale of some toys presumes the sale of batteries for them, the sale of special meat products supposes the sale of special packaging, etc.). Even a certain social relations, persons can be a complement: visitors of a certain type can be a complement of a certain social environment, which you can see for yourself with an introspection into peculiarities of a social, night life in certain restaurants, clubs, coffee houses, theatre performances. A very good car requires also a complementary image of a driver or a pillion passenger, we could stereotypically finish.

TYPES OF DEMAND

A special case of treating demand is when there is no demand or if we speak of "negative demand". Latent demand is present if there exists no object to satisfy certain needs on the market. "Nonregular demand" emerges only in a certain moment (museums on Sunday, purchase of tickets at rush hours, etc.). We know also "overfull demand" and anti - demand.

A special kind of marketing research deals with prognosticating the demand.

The demand itself can be dealt with also from the psychological point of view, just as the supply. The purchase is (on the market) realized demand, the sake is (on the market) realized supply. In both cases we talk about a realization of certain willingness.

Here, figures 3 & 4 are omitted.

Willingness is a psychological category. In the frame of the three-componential model of attitudes (cognitive, emotional and behavioural component) can be treated as the third component or as behavioural intentions.

Willingness to buy is an interactive effect of the factor of a wish and the factor of buying power. The wish is, of course, in close connection with the perception of utility: a buyer always buys a certain "benefit" in the end, and not merely a product for itself. The perception of utility always means also the perception of satisfying certain needs that are concretely expresses through certain wishes.

Need -> wish -> buying power -> willingness to buy -> purchase is the sequence which has been described briefly by now.

We should also mention the purchase follows use or consumption, regarding products (we do not make use of service). The purchase of the same product can be influenced by different wishes, and different needs as well. Up to the moment when the willingness to purchase is realized, we can talk about the psychology of the buyer. But from this moment on we have to deal with the psychology of the user, consumer or of the one who avails oneself of various kinds of service.

Purchase -> stocks -> consumption (usage, +++).

This is a succession that can be treated after the purchase. The author of this text thinks that the psychology of the buyer can not be levelled with the psychology of the consumer. The phenomenon of stocks is most important, concerning the market of organizations or the problem of the speed of capital circulation in micro or macroeconomic systems.

OTHER FACTORS THAT INFLUENCE THE ECONOMIC BEHAVIOUR

In the frame of economic behaviour we are interested in its specific aspects: buying and consuming behaviour. Triandis (1971) points out that behaviour is influenced by different factors, which can be, according to hierarchy of importance, divided like this: the most important influence on (buying) behaviour have (buying) habits, then follow the norms of the environment, then individual perception of utility and at the end the attitudes. If the named factors are not incompatible (if they are mutually harmonized), then we can predict the behaviour only on the basis of knowing only one of them. The mentioned factors can again belong to different categories (cultural, social, personal factors, etc.).

On every behaviour, thus also the buying one influence also the attitudes towards oneself. Here we are already in the area of the problem of self-image, which we are not going treat at the moment.

INDIVIDUAL DECISION TO PURCHASE

Successful phases of decision to purchase (P. D. Bennet, 1988, P. Kotler, 1986) are significant problems, search for information, evaluation (estimation) of alternatives, decision (for a purchase) and behaviour after the purchase.

Perception and motivation influence the perception of the problem, learning and memory are of great importance as far as the search of alternatives is concerned, attitudes and informational processes influence the evaluation of alternatives. There are many different factors (P. Bennet, 1988) that influence the decision (the change of the decision): cultural and subcultural appurtenance, family, different reference groups, appurtenance to a social layer, self-image and factors of the situations.

The analysis of the process of deciding is composed of the analysis of each factor that influences the process of deciding. In spite of that, the greatest value has the study of the consumer's motivation. The research of motivation is a constituent part of classical research of consumer's behaviour (Smith, 1954). The most important techniques of research are explorational and group interview (a quick, cheap, but simplified collection of information). Common deficiencies of different types of interviews are that they are difficult to apply on a bigger sample, and likewise it is difficult to obtain information on attitudes that persons are not aware of, or they are reluctant to speak about them. Therefore the indirect techniques are used with the research of consumer's behaviour: TUS (test of unfinished sentences), different associative tests, "batteries" of attitudes, playing roles and tests of visualization (in a verbal form or in a form of pictures), "comics" or "balloon" test, (where the respondent creates dialogues of the persons presented in a "comics"). Sometimes also explorational personal tests are applied: TAT (thematically apperceptive test), Rorschach's test, etc.). The motivation analysis in the connection with the decision for purchase can be carried out also as the analysis of (various) needs, their hierarchy (Maslow, 1954) and the ways of satisfying them.

With the individual deciding for purchase above all there different selective "mechanisms" that are treated, as far as perception is concerned: selective attention, perception, retention, and "distortion".

With the evaluation of alternative we can differentiate internal (different kinds of learning, memory and informational search, development of purchase loyalty) and external search for information (different external resources).

With the purchase loyalty we can differentiate products with highly (tooth pastes, cigarettes, medicines, laxatives, etc.) middlingly ("coke" - drinks, shampoos, detergents for furniture, some lotions, etc.) and with lowly expressed loyalty from the consumer's point of view (paper towels, plastic bags, etc.).

A very important element in (every) process of deciding is the perception of risk, which is connected with a certain alternative. The perception of risk is important above all with different business decisions, especially if "big deals" are involved. A contractor or a manager who takes big risks can gain or lose a great deal.

Risk as an element of making decisions is present also with individual purchases. For risk is something relative: in the case of financial risk the risk degree is determined by a share, which is represented by expenses or investments in the frame of disposable financial resources.

The risk degree is usually expressed as a perception of probability that something desired or undesired will happen (as a perception of probability that the desired aim will be accomplished.) We can talk about the perception of risk also with the individual or "household" purchases. The perception of risk is usually connected with the questions, whether the aims that one would accomplish by a purchase, are suitable, with the questions about quality and instrumental value by satisfying various needs.

A perceived risk can be physical, financial and social (or a combination of them). By a purchase of heavy motors, physically there are many things at risk. Every big purchase represents a financial risk. A social risk is usually connected with the question to what extent a certain purchase or of service has a negative influence on consumer's relations with social environment.

The evaluation of alternatives is influenced by attitudes and information processing (compensational and uncompensational model of processing).

The last link, yet of the same importance, in the "chain" of deciding is the post-purchase behaviour. A consumer can be satisfied or dissatisfied with his choice after the purchase (use).

In the case of dissatisfaction there can be provoked a new process ("algorithm") of deciding. "Algorithm" can first be divided into measures (action) or into inactivity. Orientation towards action can result in a certain public or private action. A public action can comprise numerous variations, a private one is reflected in warning friends and in a decision not to buy any more.

Kotler (1986) distinguishes different roles in the connection with the purchase, which are: The initiator or the inciter (who gives ideas and suggestions about the purchase), the role of the one who influences, the one who decides, the buyer (the one who directly carries out the purchase) and the user or consumer.

He deals with deciding as a special field when connected with the purchase of new products. He speaks about five phases of the adoption process of a new product or innovation:

- 1/ first the consumer is aware of the innovation,
- 2/ then follows the interest in it,
- 3/ evaluation of the innovation,
- 4/ the experiment (in small quantities, in small example, on a "limited" scale) and
- 5/ adoption, when a consumer decides on a "full" and permanent use of a certain innovation.

Kotler (1986) stresses that people are typically distinguished according to willingness "to try and experience" something new.

DECIDING (FOR A PURCHASE) IN A ORGANIZATION

A general success of deciding in an organization can be presented as a formulation of alternative solutions regarding a certain problem, choice (choosing) between alternatives, a decision (in a stricter sense of the word) for a particular alternative, realization of the chosen alternative and control of its realization. In an organization the participation and influence on particular phases of the named process of deciding depends on the status hierarchy of the players of different organizational roles.

According to Kotler (1986) is the sequence of the phases of the buying process in an organization, as follows:

- 1/ perception of a problem,
- 2/ description of organizational "needs",
- 3/ specification of a product (which is based on on the analysis of the value, costs, price),
- 4/ search for a supplier,
- 5/ evaluating the suggestions,
- 6/ election of a supplier,
- 7/ order routine specification in the connection with the purchase and
- 8/ survey of the results.

ECONOMIC PRINCIPLE AND ECONOMIC BEHAVIOUR

A. Bajt (1979) believes that economic principle presents the basis of every rational (sensible) deciding. Economic principle tends to unite the maximization of the effect and the minimization of the applied instruments. Economically can we define it as an instrumental efficiency. Categories of the effect and instruments can be very "wide". The effect is every benefit (material and immateria) or its perception, which depends on application of certain instruments. (Also by the definition of economic principle we can not avoid Leavitt's motivation cycle: need - instruments - aim - achievement of the aim (satisfaction of a need or perception of utility).

From the economic point of view are instruments an exclusive category: instruments are those benefits that we have declined for achieving a certain aim, whose achievement prevents the use of those instruments for achieving another aim. Economically looking, the effect is an alternatively created benefit, and instruments are alternatively used benefit. An effect is alternative, if it was produced at least partly by human work (Bajt, 1979). An effect is not alternative (an uneconomic good) to such extent as it is the result of natural resources. For that reason the economic principle is at the same time the principle of maximum efficiency of human work, for human work is a basic "agens", which "produces" certain effects. (In technical literature human work is sometimes equalized with means, the author of this text distinguishes the means as instruments from the manner of their use: interaction of both defines the way of achieving an aim, which means satisfying needs from an aspect).

From the aspect of human work we can determine the economic principle as the achievement of the biggest possible effect on the basis of the smallest use of human work possible.

FACTORS OF (ECONOMIC) DECIDING

A. Bajt (1979) differentiates three factors of economic deciding: being informed, capacity of decision-making and will of an (economic) subject.

A subject who decides (oneself) has to be, firstly, well informed about all the variations, among which one has to decide. Deficiency of information which is necessary for formation or recognition of the optimal variant, enables the realization ("implementation") of the economic principle.

The capacity of decision-making can be intellectual, physical and material.

In technical literature we can come across a standpoint that physical capability can be neglected in the conditions of modern technology and economy or that its significance can be minimized.

Our option (author's description) is slightly different: it is known, for example, that managers are expected (even demanded) to be physically healthy, also cognitive ergonomy points out the connection between characteristics of a working place, cognitive processes and physical characteristics in a broader sense of the word (in the sense of psycho-physical characteristics). Being refreshed and physically healthy (having abilities) are even of greater importance in the filed of complex decisions.

Material "ability" (capacity) can be equalized to different resources (financial, material in the broader sense of the word, technological. etc.).

Intellectual abilities are on e of the most important psychological factors of decision-making. There is quite a number of psychological books that deal with them.

In every system the organization of decision-making has its importance: sometimes is of such kind that intellectual abilities are not (very) clearly seen.

Finally, an optimal choice is a relative option: it is not necessary that an optimal choice on the level of organization (a firm) coincides with the optimal choice on the level of national economy. From the psychological point of view, an important question is whether an optimal decision-making is possible at all.

A. Trstenjak mentions that the thought of the best possible solution in the frame of his concept of simulators of human brains and their way of solving problems with decision-making was rejected also by H. Simon. Simon (1972) emphasises the principle of limited rationality, which mostly excludes the best and is satisfied with real "good enough" solutions.

In the end human logic is not always rational logic. A. Trstenjak (1981) stresses that for emotional decisions and their logic there are not known similar algorithms, as they are known for rational binary logic of ratio.

Even from the beginning valuations can not be put in the frames of linear algebra. In this case we do not have to deal with binary, but trinary alternatives: worth, worthless, indifferent (Trstenjak, 1981).

The last factor of economic deciding is will of an (economic) subject. Will can be treated also from the standpoint, when something will not be done (despite that all intellectual and material conditions are fulfilled. Subjects can select (a lot) worser variants of all possible, which is due to different class, political, national, cultural, etc. reasons. Such decisions can be, from the economic point of view, irrational, yet they can be rational from any other aspect. There have to be distinguished short-term, middle- and long-term profits (which has to be observed also by negotiation strategies): some decisions may seem irrational from a short-term point of view, but they are rational from a long-term aspect.

ONCE AGAIN: UNCERTAINTY AND RISK

We have already mentioned the role of uncertainty and risk with making various decisions (technical, of a firm management, political, with individual purchases). Usually this holds true: with a more effective variant is usually connected a higher degree of uncertainty or risk. If this was not so the economic deciding would be quite simple.

A product, which is not completely sure ($p = 1$), is probable. Every distribution of probable products has its own arithmetical medium value or mathematical distribution expectation of probable products.

Risk can be determined also as a probability of a loss of a certain product. When the distribution of probable products is sold, the risk exists only from the standpoint of individual process or from the standpoint of not enough times repeated processes. The subject, which is able to repeat certain processes optionally or enough times (mathematically, we could say times out of number), would rule out the risk (elimination of risk).

In economy processes can not be repeated optionally or enough times. In spite of the fact that different processes are alternative, they are also exclusive to a certain point: they include each other at least partly.

Let us pay the attention to something else as well: an economic subject can not control all the factors in every singular process, but it can control them in a big enough number of processes. The fact that repetition of processes eliminates the risk derives from a supposition that the products of repeating processes are acted upon by potentially never changed factors. With individual processes there are present different reciprocal combinations. A. Bajt (1979) emphasises that economic processes are such that some factors of the product exclude themselves, and new ones are included. A repeated (economic) process is on this account at the same time a new process.

For subjects can not repeat processes enough times they can not determine the risk. There are two ways of helping themselves:

- 1/ by including an element, which takes into account the possible risk, in the price of the supply or
- 2/ by insurance (at a certain insurance company).

FACTORS FOR A SITUATION ON THE MARKET

The expression situation is not quite good. We have already said that every market presents the reflection of a certain social interaction. Therefore we will claim that they present factors of a "market goings-on":

- 1/ the number of suppliers and demanders,
- 2/ the possibility of access of new suppliers and demanders (openness),
- 3/ the existence of a substitute (homogeneity of a product) and
- 4/ flexibility of suppliers and demanders.

According to the influence of the factors we distinguish atomized (limited), open or closed, monopolistic (homogeneous) and inflexible or flexible market.

According to the number of suppliers we distinguish cases of monopole (only one supplier, which is not a market at all), oligopole (only a few, smaller number of "powerful suppliers") and a normal market condition of a great number of suppliers (a complete and free competition).

According to the number of demanders we distinguish monopsonic (only one demander) and oligopsonic situation (a smaller number of demanders).

Monopole and oligopole can appear in different markets, in a market of goods and articles of consumption and also in the market of manpower, political ideas, research supply. Monopole and plurality of monopolies, which can be oligopole, in the market of goods and articles of consumption can not be denied, though they are hiding (are masked) behind (by) different trade marks. Ideal, political, social, cultural, etc. monopolies or oligopolies can be, by a suitable ingenuity, covered by different protective colours, expressions and "trade marks".

In spite of that we can talk also about monopolistic competition. This is a market condition, which arises due to existence or origin of a substitute (from a monopolist's point of view) or thanks to inexistence of homogeneity of a "product" (from competition's point of view).

We talk about it when a product is produced (a service is supplied) by one sole producer (supplier), yet the product (a service) has strong substitutes, which compete with it. It can appear unintentionally or intentionally (with differentiation or diversification of a product or a service). Differentiation can be accomplished by changing the structure, profits connected with the purchase, by changing image, by intensive influence of advertising (commercials).

Duopole or oligopole is a limited competition: If there are more suppliers and demanders on a market, there exist predominantly two possibilities: a/ an agreement that they will not compete with each other, from which a cartel is formed (an agreement on restraint or elimination of competition, which can be achieved in two ways: by determination of a minimal price or maximal quantities or by mutual division of a market. Another possibility is that everyone runs one's own business strategy.

For oligopolists, who share approximately the same power, there exist three basic elements:

- 1/ Sensation of power (perception of their own status or social power, which is a typical socio-psychological category).
- 2/ Readiness for competition.
- 3/ Aggressiveness in a market appearance.

In these three elements there is so much social psychology and we are so limited by space that we will not go any deeper into them.

Pure competition is a competition for which it is typical a large number of suppliers and demanders, openness of the market (possibility of the access of new suppliers and demanders), there exist also substitutes and flexibility of suppliers and demanders.

For a complete competition it is typical that about the supplied quantity decides its profit, and about the sold quantity its boundary expenses. A complete competition is a pure competition, when (where) all the suppliers have a free access to all the production factors.

Free competition ensures the lowest possible price, which is at the same time the normal price, which gives a normal income (the same factors, the same quantity, the same capital).

CURVES OF MUTUAL (COMPLETE) AND BOUNDARY UTILITY

A dominant value, which determines human economic behaviour is maximization of one's own economic profit. Such behaviour ensures the so-called theory of rational selection. In the connection with the perception of profitability we can differentiate two types of relations, which are expressed by two types of curves.

The curve of perception of common utility differs from the curve of perception of boundary utility. AS the function of the quantity of goods or extent (quality, intensity, etc.) of service, the function of perception of common utility shows an ascending trend, which stops at the maximum point. By increasing common utility (we speak about the utility perception) the boundary utility falls (let us not forget: boundary utility is defined as a utility perception of an additional unit (quantity) of goods or extent (of a "sample" of service). The maximum of a curve of common utility is identical with the crossing of the boundary utility curve and the corresponding abscissa. This is the so-called point of satiation of needs, which is again a typically (social) psychological phenomenon (cf. p. 22).

Now we stand before an important psychological question: what kind of psychological process is utility perception, how does it begin, what influences its changing? The answers to these questions are at the same time factors of market interaction or communication.

When the amount of a demander's real income and prices of other goods or services are constant, the demand for a certain category of supply is defined by its boundary utility (let us not forget: by the perception of boundary utility). Identicalness of the curve of demand with the boundary utility curve can be achieved, if the perception of utility, which is, for an individual, the last unit of the income, is treated as "the unit" of utility perception. (a buyer always compares the utility of goods or service, which he is buying, with the utility of money, with which he pays. If he perceives the utility of goods or service to be bigger than the utility of money, then he will realize his willingness for a purchase, if the case is reversed, then he will not).

CONSUMER'S PROFIT

A motive for realization of willingness to purchase (purchasing as the last phase of the AIDA process or individual deciding to purchase (attention / interest / desire / action)) is the perception of the difference between the utility of goods (service) and the utility of money.

The bigger the difference is to the benefit of goods (service) the stronger is the mentioned economic motive. The perceived surplus of the utility of goods (service) over the utility of money is called consumer's profit. So this category is as well "economically - psychological".

CURVES OF INDIFFERENCE

Curves of indifference are the curves in the system of coordinates, where the coordinates are measuring different quantities of two types of goods (extents of two types of service). This holds true for a two dimensional system: an analogous explanation is valid also in a three dimensional or more dimensional system, which is already a "mathematical space". The curve of indifference shows those quantity combinations of goods X and Y, which have for a consumer the same common utility. Reduction in quantity of one of goods is compensated by the augmentation of the quantity of another good: the perception of common utility does not change by that.

Figure 5 is omitted here.

The coefficient dY/dX is called boundary degree of substitutiveness of the good X by the good Y. The bigger the reciprocity of substitution X and Y is, the less is the function "curved". In the extreme case, when the function changes into two sides, which are mutually rectangular, each of them is parallel to one of the axis, the substitutiveness changes into complementarity of goods. Reduction of one of the coefficients (goods, good, etc.++) can not be compensated by no increase of the other coefficient (quantity of goods, good, service extent).

Substitutiveness and complementarity are closely connected to the motivation cycle or to a way of satisfying needs. They can refer to a dynamic (need, motive) or an instrumental aspect of satisfying needs. The curves of indifference are closely connected to the psychological process of preferential judgments: these are the curves, where different quantity combinations have permanent same common benefit. We can also say: these are those different quantity combinations, among which there is no (important) preference.

Though economic theoreticians presume that a consumer prefers more to less of each of goods, there exists also a curve of maximum common utility. From the graphical aspect the curve of indifference expresses bigger common utility, if the move to the "right" is more explicit. "The right border" is represented by the curve of maximum possible utility. The increase of any of both coefficients causes "the move to the left".

In the system of coordinates X and Y there are situated a large number of the indifference curves. Different curves of indifference should not cross each other. That should be in opposition to the definition of the indifference curve, where every point of a certain (the same) curve expresses the same (impreferential) perception of common utility. If one point only belongs to some other curve and its coordinates are different, then also the coordinates of all other points have to be different, for every point "outside" a certain curve means also different (left from the reference curve smaller, and right from it bigger common benefit) perception of common utility. We also say that the consumer's choice is transitive: this signifies that a consumer obtains consistent preferences, so the curves of indifference will "cross" at no point.

The just mentioned curve of indifference is based on a model of economic exchange, which is a variant of a more general theory of exchange, where also, for example, social theory of exchange belongs. The curve of indifference, which is based on a general model of exchange, represents combinations of "outcomes", which can be economically defined or belong to any other category of resources (Foa & Foa, 1980).

A very interesting case of (economic) exchange theory refers to the exchange theory, where there are two actors and everybody wants something that he does not possess and the other does. It is about raised incomes from each of the sides, which are more a result of behaviour changes of each of the actors (inner relations), than a result of some outer influences. The mentioned situation is called the situation of bilateral monopoly.

Also in this case the curve of indifference is used. Blau (1964) formed an extension of the named economic theory: it is about the exchange analysis between two actors, who dispose of social or socio - psychological, not so much of economic resources.

One actor is "an expert in solving problems" (some kind of "a task specialist") and has problem solving ability. The other actor possesses resources of willing compliance. Blau (1964) even designed units for measuring each of both coefficients (on the abscissa there are the units of willing compliance), on the ordinate there are the units of problem solving ability).

The indifference curve is presented for each person (A and B), which is "concave" with the person A and "convex" with the person B. Both curves cross twice, once at high ordinate, twice at the low abscissa values. In this way the curves "close the surface", which represents punctual outcome multitude, which are preferred by both sides simultaneously in the sense of relative distributions of both Blau's coefficients (Y, which belongs to the mentioned surface is, for example, preferred simultaneously to X with both actors).

Cook and Emerson (1978) are justified in claiming that the mentioned bilateral monopole model does not determine a specific outcome along the contract line (which connects those two points of the person A and B indifference curve, which present the most preferred outcome). That is why this area requires a negotiation approach.

MARKETING "PHILOSOPHY" AND MARKETING CONCEPTS

Kotler (1986) distinguishes four concepts, which are (were) differently dominant in different types of economies.

1/ Concept of production or production concept signifies increasing of the production extent and distribution availability.

2/ Concept of a product is already orientated to quality and various improvements of a product.

3/ Selling concept is based on a supposition that a purchase is a sale function.

4/ Marketing concept is based on establishing needs and wishes of aim markets, the supplier tries to satisfy various consumers' needs better than the competition - competitors.

Marketing can be treated as a function of an enterprise, which varies in various degrees of importance, the role of marketing can be that the buyer is a control function, marketing is an important share function, or the buyer is a control function and marketing the integrative function. The last combination should mean most efficient marketing orientation.

DIFFERENT APPROACHES WITH THE MARKETING STUDY

Kotler (1986) mentioned different approaches, among which are also institutional, functional and manager approach. The institutional approach deals with the nature, evolution and function of various functions in a marketing system. The functional approach is concentrated on various marketing functions: purchase, sale, stock (logistics), finance, promotion, etc. The manager approach deals with marketing analysis, planning, organization, implementation, control, etc.

After market opportunities analysis, market segmentation, and aim groups identification a product (a make, service) is formed, which ensures the producer comparative advantages. Now various market tactics are formed. A supplier has to form such a marketing mix, which mostly suits the needs and expectations of chosen aim groups. Kotler defines marketing mix as a combination of controlled marketing variables, with which a producer manipulates to accomplish a certain marketing realization in a selected market segment.

The final effect of market mix is influenced by a large number of various variables. We can sensibly divide them into four groups (Mc Carty). They refer to a product, price, place and promotion. According to the commencing letters, they can be called 4P groups. Due to restraint of various resources the supplier decides on different means allocation according to individual variable. The decision depends also on the extent of means the competition invests in a marketing mix.

Every product has more dimensions (quality, trade, packaging, warrant, service. etc.). The consumer buys above all benefit that the product offers. Different product dimensions have to meet the expectations, demands and habits of potential buyers. We should not overlook that, along with the product, also the whole system of additional services that are connected to the product is sold.

The price is determined by the producer regarding his own expenses and according to the characteristics of the segment the product is directed to. He compares his own supply to the competition (this also the buyers do). In commercials the benefit can be stressed by discounts, bonifications, paying terms, credit facilities, etc.

At the final definition of a price price classes are formed. The effect of minimal price difference (99 instead of a 100, for example) is that that a buyer "unaware" includes the first amount into the lower class. If he buys luxury it is good that price be in a higher class (inaccessible to average buyers).

Distribution channel is a complex of institutions, which, with its functions, ensure mobility of a product and its characteristics, from the producer (production) to the consumer (consumption). With place channels, coverage, locations, stock, and transport should be taken into account. With place the role of mediators (may be) is very important: on aim markets they ensure bigger supply accessibility and attraction. Mediators may mean an important place rationalization.

PROMOTIONS AND WAYS OF PROMOTION

Once the producer accomplishes all the prephases, he has to inform the potential buyers about the product and incite them to buy it. A novelty introduction and crisis rescue (a radical sale decline) especially requires skilful and successful market communication.

The scope and the manner of communication is determined by the segment. The main task of communication is that the message reaches the buyers which belong to an aim group. A marketing expert has on his disposal four promotion instruments: economic propaganda, sale promotion, personal sale and publicity.

Printed and radio advertisements, inner and outer packaging, catalogues, post mails, house newspapers, brochures and booklets, films, charters and leaflets, guides, reprinting of advertisements propaganda records or notice-boards, shopping windows and displays, display cartons and attention reorientation windows for a purchase, audio - visual material, symbols, emblems, various characteristics of visual communication, etc. belong to forms of economic propaganda.

Economic propaganda is a communication model, which enables the transfer of messages to all segments, which come in touch with its various forms. The advantage of the mentioned manner over other types of communication is in its broadness of informing. It is a public informing, a public expression of producer's / communicator's motives: it results in legitimization of the supposed motives in public. The supply can be compared to the competition.

It works quite impersonal on the buyer: in comparison to a trade mediator or seller it seems unintrusive. A propaganda message can be repeated without the fear that the audience would deny it. Personal sale is effective in the phase of preference development with the buyers. It represents a direct relation between both sides. It enables the seller to adjust to the demands of a buyer. If a seller is interested in a long term relationship with the buyer, he will try to consider his interests as much as possible.

Sale promotion is used by the producer to revive the supply of a product or to promote a decreasing sale. Kotler (1986) claims that regarding the relative importance of promotion means on a market of consumer's goods the sale promotion is situated on the second place. On the first place there is the economic propaganda, on the third personal sale and on the fourth publicity.

Publicity can reach also those potential buyers, which economic propaganda, personal sale and sale promotion can not reach. For a successful incorporation in a market mix the publicity has to be planned carefully and brought into line with other promotion means.

Every propaganda is above all communication. Kotler differentiates 8 phases of successful communication:

- 1/ goal audience identification
- 2/ communication aims definition
- 3/ message creation
- 4/ communication channels selection
- 5/ the formation of common promotion budget
- 6/ promotion mix decision
- 7/ promotion results measurements
- 8/ coordination and administration of common marketing communication process

The main aim of marketing communication in a stricter sense of the word (in a broader sense also marketing mix means market communication) presents a successful marketing realization of producer's marketing aims. It persuades a potential buyer to buy a product. Kotler mentioned the following phases of complete supply ignorance "up to" a purchase.

- 1/ first buyer has to be informed that a supply exists ("I have heard");
- 2/ acquaintance with the wupply (the product) is a result of informing a buyer with the trade characteristics ("I know its characteristics");
- 3/ its characteristics have to be pleasing (liking);
- he has to be sure that the mentioned characteristics are his best choice (preference);
- 6/ purchase.

A propagandist has to find out in which phase of "willingness to purchase" potential buyers of an aim group are. Image analysis is data on convictions, perceptions, potential buyer evaluations of producer's image, his products and competition.

Deciding on "image" is simultaneously deciding on trade marks.

With trade marks we differentiate mark deciding, sponsorship, quality, "family brand", extension (do other products have the same part of a trade mark), whether the brand is only one or there are more of them (multibrand), whether exists the chance of repositioning of a trade mark, how important the trade mark is, etc.

A goal group likes, for example, the characteristics of a product, but they are not sure if these characteristics are the best (the manner: comparison of different products and their characteristics). The aims of communication are for that dependant on the phase of willingness to purchase. For a successful communication there is not only the determination of its aims that is important - creation of message (content, structure, form, origin) are important as well. There exist certain (marketing / communication) rules for creating a message. Zvonarević (1985) accentuates that a successful message has to be accessible, attractive, comprehensive, interesting and persuasive. It is very important that a message be not too long.

The basic task of propaganda as a part of promotion is that it attracts the potential buyer's attention in an instance. The message has to adjust to the communication code of the aim group. It depends on the culture and the system of values in the aim group. The message should reach the desired change of attitudes in the aim group.

What is there that should be communicated is the problem of the message content. What the message (content) should appeal to, what should be its appeal? Appeals should be attractive, easy to remember and compatible with the buyer's system of values. With appeals certain benefits are formed, motivations options and explanations, which determine in a suitable way the cognition and action of the members of (an) aim group(s). Also the manner of appeal verbalization is important. Usually they are more effective, if the main motto is expressed in rhymes, if they are brief, essential and easy to remember. If they are too intensive they may be dysfunctional: they do not have the function of orientating the attention on the product any more. In such cases they can even dissuade the public. An intensive humorous appeal can become so independent that the public stops following attentively enough the main point of the publicity message.

An intensive appeal to fear can cause evasiveness to this kind of publicity message. Kotler demonstrated that for example, with advertising tooth paste moderate appeals are most effective regarding fear. Anyway Kotler (1986) distinguishes rational, emotional, moral, and threat appeals. In the field of touristic propaganda we meet, for example, appeals for appetite, holidays, comfortness, cleanness, sex, safety, benefit, luxury, parental love, affinity, beauty, health, novelty, new experiences, sports activity, etc. Usually, as an instrument of TV commercials, appeals for appetite, health, parental love, sociability, superiority, party, comfortness, benefit, love appear. Every communication field has its own "collection" of appeals. The number of appeals usually increases with the scope of buyer's interests or with the width of producer's supply.

The analysis of promotion and its effects sometimes demands separated analyses of more complex elements of promotion. If we want, for example, music or music background in advertising, we have to be interested in how music influences different for marketing interesting behaviour characteristics (how the emotional tone is perceived, which is expressed by music or how it influences momentary emotions ("feeling") of a listener). G. C. Brunner (1990) find out by studying emotional changes, evocation, buying tendencies, sold quantity, buying time, etc. that potential buyers systematically ascribe to different kinds of music different connotation ("emotional significance"). Such music can with the buyer (systematically) provokes a suitable buying behaviour.

Kotler treats communicational / propaganda structure from three aspects: from the aspect of conclusions, from the aspect of arguments usage (one or many-sided) and according to the sequence (order of precedence) of message, which can be carried out by the transmitter of the message or it can be left to the receiver of the message (the receiver of the message can be an audience, a segment or an aim group: a segment is a group, which has a certain need, an aim group is a group within a segment, on which a marketing program is focused, an audience is the group, which the mentioned program reaches: an audience does not completely express its need for a certain product, and it is not comprise the segment in the whole.) Of course here do not work some unchangeable recipes: the success of communication depends also on trusting the message transmitter, on the fact whether the conclusion is carried out simply and goes without saying, whether it is about concluding problems that are explicitly of a personal nature. The forming of conclusions with the (advertising) messages is usually more suitable, when dealing with more complex problems and specialised supplies.

How about the arguments usage: should only the positive ones be applied, only the negative ones (one sided) or both sorts (many sided) of arguments? One sided messages work best on the receivers, whose attitudes are compatible with the transmitter's (propagandist's) attitudes.

When there exists a resistance towards a certain supply, usually many sided messages are more suitable. The mentioned messages are (can be) more effective with the more educated or with those who are "saturated" with competitive messages. With the presentation sequence there can appear different questions: what the presentation sequence of positive and negative, weak and strong, etc. arguments should be like. One sided argument is usually placed at the beginning (the evocation function and maintaining attention). This manner is suitable in media, in which the public does not follow them from the beginning to the end (newspapers, etc.). If the argument is complex and we assume that the audience opposes the message, it is "wise" to start with the "weaker" (more complying) argument: this is necessary that a dialogue be established: in such case the "stronger" argument is placed towards the end of the message etc.

The form of a message depends on the medium, by which it is transmitted (graphic, acoustic, visual, etc. effects).

Persuasiveness of a (publicity) message depends also how the receivers perceive the transmitter: we talk about evaluating his professionalism (buyers are more likely to believe an expert than to "a television man"), reliability (experience or the estimation of objectivity resources and correctness in the past) and attractiveness (openness, sense of humour, sincerity, etc.).

With the (economic) propaganda we can define its effectiveness. The effectiveness measurements can be double in propaganda. Here we think of communication and sell effect. The analysis of communication effect is sensible only then, when a producer wants to improve his image in the market. Thus propagandists test their messages before publishing them: they define its likeness, sequence and types of reactions (physiological, remembering, recognizing, etc.).

With the sale effect the main question is: is an advertising message the thing that influences the increase of the sale (also the supply flexibility of competitiveness, the change in purchasing power in aim groups, etc. can influence it). The sell effect of propaganda as an element of promotion is therefore more difficult to measure than the communication effect.

Before the performance in the market the supplier can enter in a dilemma, should he change the attitudes in an aim group or should he adjust to them (the case of hard motorcycles in the USA). By changing the attitudes every psychological characteristics and acknowledgments in the connection with the change of attitudes should be observed.

When adjusting the attitudes the most important thing is that the propaganda messages are compatible with the attitudes, convictions, orientations and values of the aim groups. The acceptability of the appeals will be greater if the cognitive dissonance is smaller. If some information causes instability of a cognitive system, the avoidance to both the source and the information itself can appear. There can come to an interpretation of the information, which is in the accordance with the existing cognitive system. Selective exposition is an idea used by Festinger: he talks about avoidance to the information, which causes cognitive instability. Such information is dissonant (in contrast to consonant one). By the increased influence of dissonant information firstly there comes to avoidance to such information: in this phase a person makes haste to search for consonant (consistent) information. When the influence of dissonance can not be avoided any longer, there comes to a sudden increase of the search of dissonant information (the method of radical cognitive reorganization). Functional theory of attitudes emphasises that the selective exposition means the selection of that information which contribute to the organization of a more complay information input. Likewise they accept the information which does not threaten their self respect. Buyers wish above all for awards and satisfaction. They choose the sources which facilitate the adjustment to a complex environment and enables them to express their values. The adjustment to the attitudes of aim groups also means that a transmitter does not provoke (too) big cognitive dissonances. Communication is successful only then when it forms positive attitudes towards the promoted supply by the aim group.

MARKETING SERVICE. WHAT ARE SERVICES?

In economically successful (socially) market oriented postindustrial societies the meaning of tertiary and quaternary sector is on the increase with every day. "The explosion" of service activities is demonstrated in bigger and bigger number of employed in the mentioned sectors. An every day bigger national gross income is created in the mentioned fields. In the United States 77% of working active population deals with service activities, who at the same time create around 70% of the American gross production. In the next ten years service activities should provide even 90% of new working facilities.

Service activities are also a basic element in a recurrent connection between the processes of production and consumption.

We can talk about services both in the field of profitable and unprofitable, public and private activities etc. It is hard to speak about some uniform definition of a concept service. Negatively we can define them as something, which, for example, does not belong to agriculture, mining industry or production activity. Nasibitt (1982) ascribes to them a great deal of importance. In the book *Megatrends* he presents them of them: the future of American dynamics should lie in them. One of the most important megatrends is the transition to postindustrial informational society, which is functionally connected with service activities.

We should not overlook Davidow(1988), who talks about the coming service crisis. The quality of services should namely be a prevailing factor in enterprises' survival.

The definitions of services can rely be very different.

Foot and Hate (1953) differentiate services to tertiary (catering buildings, hotels, various handicrafts and house workshops), quaternary (administration, finances, traffic, commerce) and quinary (culture, education, health service): quaternary services facilitate the realization of services, the quinary ones enable a personal promotion.

Whiteman (The Service Sector, Cowell, 1984) defines services as various transports or transport services (where all means of transport, yet not also private transport belong), communication or POD services, insurance companies, banks, financial services, wholesale and retail trade, professional and scientific services (health service, education), mixed services (restaurations, sports, hotels), and administration or and defence or defence expenses as well.

Chase (C. Lovelock, 1988) classifies services according to required degree of contact (communication) with a client, who demands a certain service. So, for example, he mentions a high degree of contact (health services, like psychotherapy, hotel services are) and a low degree of contact (post office services, wholesale trade etc.).

Lovelock and Weinberg (Kline, 1987) differentiate services to those which are person orientated (services of a private psychological praxis, for example) or to characteristics of a certain object (a TV service: repair of a television, for example). They find the following criteria of differentiation important as well: the type of relation between a customer and a service supplier, which can be discrete (a ticket for a theatre play) or continual (a season ticket for opera, for example). The criteria refer also to the intensity of the place and equipment usage (aeroplane passengers, hotels, etc.) or people (legal advice, professional service).

Lovelock (Managing services, 1980) quotes a service classification, which refers to basic characteristics of demand, content and service benefit and the procedure of transmitting a service. To basic characteristics of demand belongs the one or the thing who or which the service is intended for, the unbalanced degree between supply and demand (deviations from a balanced price) and a discrete or continual relation between customers and suppliers.

To content and service benefit belongs the presence degree of physical goods, the presence degree of a personal service or a number of services and time and lasting of a benefit.

The service transfer procedure relates to positioning on more or only one spot, to capacity distribution, to independent (separated) or group use, to a difference between the realization time definition or task definition itself and to the degree to which it is necessary the presence of a customer while performing a certain service.

IN 1960 the American Marketing Association defined services as an activity, which is ensured by the suppliers by selling goods (we talk about an enriched product). This definition did not differentiate goods from services, but despite that it lasted for a long time. A subsequent definition of service defines them with an attribute of "intangibility", which is not necessarily in the connection with a sale or any other service, but it is necessarily connected with satisfying consumer's wishes or needs. Regarding this definition the existence of goods is not a condition for service production.

Kotler (1989) emphasises differential service definition: A physical product is different from an unphysical one. For him, a service is every activity of benefit, which one side can supply to another one and is intangible. In the real sense of a word a consumer does not become its owner. Service results can or can not be linked to a physical product.

With Kotler we meet the following service classification:

- they can refer to equipment or to people;
- some of them require client's presence, others do not;
- they satisfy personal needs or enable accomplishment of business goals;
- there exist differences according to the service supplier's aims; differences emerge according to four types of product supply:

1/ the clean goods supply (a tooth brush),

2/ the tangible goods supply, together with one or more services (together with the purchase of a refrigerator we also obtain a time limited warrant and free service);

3/ a service, whose realization depends of physical goods, and also on one or a large number of services (a fitness centre, for example, where relaxation services are supplied by the help of physical tools;

4/ the last type of service is a so-called "clean" service. A user pays an individual service (on account of being psychologists, let us mention psychotherapy).

Common service characteristics are therefore their intangibility, inseparability, perishability, variability, heterogeneity and ownership.

Services should be intangible: service perception should not be accessible to none of sensor modality.

Uncertainty of a potential buyer can be reduced by orientation to different service quality signs (where it is performed, who realizes it, with what kind of equipment, at what price, etc.). The one who supplies the a service, tries to make it "more tangible". Marketing of goods tends to adding intangible, and service marketing to adding intangible services. A service can approach a consumer in different ways. The positioning strategy can be "more tangible" in all possible aspects of a contact with a consumer: if you come to a bank, a beauty parlour, a sports hall, etc. physical environment is of great importance, indoor and outdoor arrangement of (bright) rooms (in which cleanness "breathes"), no crowd, chaos or unpleasant odours, with a pleasant musical background, "the staff" is pleasant, concentrated and unobtrusively attractively dresses, communication contents and types (adds, brochures, catalogues, etc.) associate efficiency and attractiveness of the supply, slogans and promotion verbalization only confirm high quality of positioning.

Inseparability signifies that a service is inseparable from its product. A special characteristics of service marketing is therefore precisely the interaction between a client (a demander) and a service performer (they both influence the final service result). With physical products their origin can be unknown: physical products are produced, preserved (stocks), sold and used: with services the production and consumption are a united process.

Clients can have very strong preferences connected to service suppliers. From a communicational aspect here we talk about persuasive processes.

Services are perishable: this means that they can not be preserved. The characteristics of perishability is not problematic if the demand for it is stable. Though demand fluctuation can already cause serious problems (transporters' problems at rush hours). There exist three different service strategies which regulate the relationship between a demander and the supply (for example, the price of cinema matinee tickets can be reduced, hotels can offer mini holiday weekends, etc.). Services are extremely variable, too: their quality depends on who performs them and when and where they are supplied. Service organizations try to apply various service control models (staff control, for example, motivation of the employed, etc.). The process of assessment of satisfaction with services is permanent.

It holds true for services that they are heterogeneous: it is very difficult to generalize the standards that are connected with the service forming. Service organizations do try to standardize their services or their quality (standardized system can be, for example, making reservations).

One of the most important attributes which distinguishes goods from service is ownership: the service payment does not mean that we have become its actual owners. A service is perishable and inseparable. By a service purchase only its usage is assured and not also its ownership (rent a car is a service, which is not the same as a purchase of a car). The mentioned difference between a service and good does not influence the consumer's willingness to purchase. Each of both types of the supply satisfies various needs.

MARKETING SERVICE

Marketing service requires much more than just "classical" 4P marketing. With the mentioned marketing also internal and interactive marketing is necessary (Kotler, 1989).

Internal marketing means an efficient motivation and cadre qualification, by which the orientation to a client is essential. The quality of services also depends on interactive marketing (the relation between a supplier and a demander). In the service trade quality is stringy dependent on the one who trades. The service quality perception does not depend on technical quality only, but also on the functional one (if a service supplier or performer inspires confidence, for example). This means that mastery of interactive (communication) skills is very important.

Professional service marketing is a special aspect of service marketing. Kotler mentions some problems, for whose sake professional service marketing is different (many times also more complex) from marketing of products:

- a responsibility to the third customer;
- client's uncertainty;
- great importance of (personal) experiences in a similar situation;
- limited differentiation;
- concern for quality control;
- reorientation of performers into sellers;
- time distribution, which is intended by a professional to trade;
- unknown effects of advertising;
- restriction of marketing knowledge.

An important question in service marketing is, how supply changes influence the service quality evaluation or perception. The mentioned question can be linked with a model of attitudes changing with services. The model is based on considering consumer's satisfaction and attitudes changing. A consumer should be satisfied, when a realised supply is perceived as a better one than the expected one.

In marketing the analyses of attitudes changes, which happen in a certain period are very important. The adaptation theory presents a useful model for explanation of those changes (Bolton and Drew, 1991). Consumer's attitudes towards the supply (a product or a service), at a certain moment (time), depend on his previous attitudes, and are connected with his (in)satisfaction with a present service. Satisfaction associates with subsequent purchase intentions.

Both models can be joined in a general model: Consumer's attitudes to a certain service or product depend on his previous attitudes, formed on his perceptions of a present execution, previous expectations about realization, and on discrepancy between expectations and subsequent perceptions (here attitude difference is treated as a dependent variable).

Non conformation, expectations and the realization actual level have, according to the results of some researches, an independent ("orthogonal") influence on consumer's satisfaction. Satisfaction or dissatisfaction is therefore a function of expectations, evaluation of realization and in conformation (of expectations). With durable goods (in)satisfaction is only a realization evaluation function.

For consumer's answers for continual service performance (Bolton, 1989, Drew, 1991) or for durable goods passive expectations are typical. Distrust works only if the changes of service quality come from the outside of the experience "funded" norms. The effect of service quality changes is long-termed: average evaluations of the perceived service quality are very stable and change slowly.

The model of service change effect on individual's evaluations can be used as the announcement of a long-term service change effect on the average evaluation of services' global quality.

Consumer's attitudes are very much dependent on his previous attitudes. Immediately after the service quality change the effect of previous attitudes is (typically) smaller than a few months later. In the period of actual changes the attitudes depend more on the perception of momentary realization and discrepancy (unconformation) than in the period without changes.

One of the main psychological concepts in marketing strategy is the concept of high and low involvement. It is about a category which has very big influence on individual's behaviour. With consumer's behaviour we talk mainly about questions of informational and purchase processes, and from the aspect of marketing it is about effective marketing communication.

Rothschild (1974) defines involvement as a process of interest or motivation, which is stimulated and directed by both inward and outward variables. Outward variables are a constituent part of a communication situation, inward variables are a part of inward, ego values. The mentioned process influences the heuristic process, on various ways of searching, procedures and deciding. Both inward and outward variables refer to norms and values. Inward variables are even more connected with various personal characteristics and one's own perception.

Involvement is a psychological category, which is very "close" to the idea of interest. Also psychological processes, with which the idea of involvement is described, are very comparable to the processes processes, typical of the psychological category of interest.

We can talk about long-term involvement, situation involvement and responsible involvement.

"Longterm" involvement is very much dependent on inward variables (how important is the product or the service for individual's survival or quality of life, what experiences, connected to the product or the services, does a person possess so far?). Involvement can be connected to psychological processes of identification: we include all the things, with which we identify or we "like".

Situation involvement comprises all the aspects of a certain situation. It is about the influence on individual's behaviour in a certain situation. If you stop in the elevator, the most important person for you is a caretaker, who can help you out (although you may not get along with him).

Responsible involvement is presented by a total ("gestalt") of learning processes and correspondent experiences, which influence the (momentary) behaviour. It comprises attitudes, behaviour, and also the other types of involvement: long-term and situation involvement.

In the connection with the involvement we can talk of products of high and low involvement. Products (services) which are bought without special deciding (by routine) are the low involvement products (services). These are usually the products which are bought frequently and have low price. The products (services) of high involvement are usually (much) more expensive and are rarely bought. The mentioned definition of involvement is, of course, fairly relative. It depends very much on personal values and expectations, and on economic and cultural status as well.

When defining the involvement degree we have to reckon with three dimensions:

- 1/ importance of deciding,
- 2/ the duration and intensity of judgment process and
- 3/ risk connected with a decision.

The involvement degree of individuals and groups is a variable. Its variations depend on numerous factors. The involvement degree knowledge is an important piece of information in a communication with aim groups of consumers. In the case of high involvement attitudes (and attitude changes) take precedence over behaviour. In the situation of low involvement the behaviour changes (let's try it) can result in subsequent attitude changes.

The involvement degree with services is different according to different service demanders.

In every purchase also the perception of risk taking is included. Due to its intangibility and variability the perception of risk taking is connected especially with a service purchase. The evaluation appears normally after the purchase and use. This increases the pre-purchase uncertainty. The risk taking perception refers to a consumer's uncertainty of loss or gain in a certain situation of exchange. Confronting uncertainty increases readiness for a search of new additional information connected with a product or service. Accordingly, the risk taking perception is always connected with collecting information. Information on services can be more complex than information needed for a certain product. A consumer has different sources of information at hand. They can be classified into two groups: into inner and outer information. The outer investigation means a motivated and willful search for accessible information in the environment (the source may be predominantly a market one, or it can have its origin in interpersonal communication). - The inner source of information means that a consumer operates with his own memory or experience contents.

According to the perceived risk taking level a consumer can apply various strategies: he can search for new information on the value of the alternative, he can take the risk and lower the expectation level. The amount and nature of the perceived risk are defined by a consumer's need for information (Cox, 1963, Murray, 1991). Consumer's search strategy is adapted to the sources, types and quantities of information needed for its satisfaction of needs.

Murray (1991) points out the following characteristics of pre-purchase search for information on services:

- Services are associated to the perception of bigger risk taking. Thus with services consumers are inclined to obtain a higher number of information sources (the process of extended information search). The postponement of purchase decisions is more frequent (owing to the time needed for the search of information). The purchase without hesitation is more common with the products than with the services.

- Services are hard to evaluate before a purchase. The evaluation follows the experience we had with the service. Consumers are looking for information by the ones who have already had certain experiences. In the connection with services consumers are looking for more information sources than when products are concerned. In the case of services consumers are more likely to trust personal information sources than in the case of products (different products, goods). When choosing the information source it is important to trust in it.

- In the case of services consumers use direct observation as a source of information rarely than with goods (makes, products).

Consumers with preceding experiences prefer inner sources of information when evaluating services. The theory of risk taking and collecting information is different with goods than with services.

CONCEPT OF SOCIAL MARKETING

The concept of social marketing presents a relative newness in market philosophies. The mentioned concept is adjusted to the conditions of ecological and primary material restrictions, coefficient of world population growth, poverty, deficiency and inefficient social policy. What is a long-term social benefit of certain marketing orientations, which are based on momentary satisfaction of a consumer? Classical ("orthodox", "rigid") marketing concept is not interested so much in a (possible) conflict between short-termed consumer's needs and long-termed development possibilities.

The social marketing concept (which originates in the concept of social market economy, founded by Erhard, father of German economic boom) deals with reconciliation of consumer's momentary needs with a firm and its profit and a society or social wealth as a whole.

MARKETING AND ETHICS

The problem of business morale and ethics of marketing decisions is an important question in marketing orientation, which has not been avoided even by the latest research. J. M. Shepard & J. Shepard & R. E. Wokutch (1991) are aware that, for example, also in business marketing orientation there is still wide spread theory of amorality in business: business success requests business amorality. The mentioned authors consider that even Adam Smith stressed the importance of ethics in capitalistic economy (the authors treat ethics above all as interpersonal relationships among business men, and less in the sense of social, ecological and economic subsequences of global business decisions). These authors are also interesting, because they speak of some kind of social psychology of morale with Adam Smith.

A. J. Dubinski & B. Loken (1989) deal with the analysis of ethical deciding in marketing as well. Their opinion is that a process of ethical deciding in marketing is influenced by factors, such as behaviour intentions, behaviour attitudes, subjective norms, convictions in certain types of behaviour and norms, outcome evaluation and motivation to make a favour to someone.

When forming a model of factors which influence ethical deciding, they helped themselves by social psychological theory of reasoned action. It argues for the theory that evaluating the effects of a certain behaviour influences directly the attitudes towards a behaviour and only indirectly present achievements.

AN OFFER FOR A RESEARCH - MARKETS AND MARKETING ADVISING

In a telephone conversation we have find out that you are founding a marketing service in your firm. We suppose that your decision is a result of changes in business philosophy (from a production-selling orientation to a marketing one). The foundation of marketing department will have great influence on other business functions (production, purchase, research and development, etc.), which will have to switch to other functions accordingly. To accomplish the reorganization optimally, you have decided on a help of an advising agency.

XY ltd. is an enterprise for economic advising. Our operating fields are: economic, socio-psychological, organization and legal advising, market research (industrial and consumption market), research of social climate in firms, promotional activities (advertising and public relations) and seminar activity.

With the market research we investigate the industrial and consumption market. A typical research defines the following marketing parameters:

- the extent of individual segments of buyers (consumers or organizations)
- geographical distribution of individual segments
- buying power of individual segments
- preferences for the positioning of products
- comparison of products to the ones that are in competition (packaging, quality)
- variability of the price
- preferences for distribution channels and product promotion

With the consumption market we differentiate also:

- demographic structure of potential buyers
- life style of potential buyers

Marketing advising comprises advising for establishing a marketing department and offers help for the choice of marketing strategy and its implementation.

The foundation of a marketing department consists of three phases:

- 1 - imitation of the present situation
- 2 - the selection of marketing and firm strategy
- 3 - the organizing of marketing department with all the systems that belong to it

The imitation of the present situation is the first step to establishment of a marketing department. In this phase we get acquainted with the present selling service, its selling strategy and resources. Additionally, we have to get to know the other business functions and performances of the firm as well.

The analysis of the obtained results presents a basis for advising for marketing department organizing. Marketing reorientation is also, under our conditions, business reorientation of the firm or business philosophy. Consequently a part of interviews is concentrated on business problematics.

On the basis of interviews with the leading team and the analysis of the competitive situation of the firm we choose a suitable marketing strategy and present it to the running team of the firm.

When the consensus on marketing strategic aims is reached, we develop an effective marketing structure, look for suitable human resources for it, work out a detailed action programme and advise with the establishing of corporational (marketing) culture.

As consultants we can participate in individual phases of marketing process and its execution.

Firm XY

AN OFFER FOR MARKETING ADVISING EXECUTION

Definition of the problematics

XY was an organization, which dealt with production and assembly activities. The BOALs of the WO will be reorganized into independent firms, which will independently perform all their business functions from now on.

The new business strategy of the running of the firm is orientated from the assembly activity into executive engineering. By this some deficiencies of the existing way of operations will be surmounted. The assembly activities of the firm XY were composed of the following tasks: the execution of assembly systems in construction industry (roofs, frontages, partition walls, ceilings, floors), performing thermo isolations in industry (warm, cold and +++ isolations), protection against fire (construction industry and shipbuilding), performing acoustic isolations (acoustic elements, acoustic lining, acoustic cabins and deaf chamber⁹ and works in shipbuilding (ceilings, partition walls, doors, windows and furniture).

As a firm, which performs executive engineering, XY would, by expanding and complementation of its supply, achieve that critical mass of supply needed, which would enable more aggressive performance on the market. At the moment the firm has a sufficient quantity of technical resources at its disposal, though it has some problems with the experts on marketing field. It is marketing that can, in the combination with the existing technical resources and decentralization of business functions (engagement of cooperators, which increases the supply and price flexibility) become a comparative advantage of the firm. Hence the running of the firm decided on marketing agency advising.

EFFICIENCY MEASUREMENTS OF ADVERTISING ACTIONS

Efficiency measurements of advertising actions is the market communication aspect that enables assessments of the influence of advertising action on the market realization of a product, to which this advertising action is intended. The basic efficiency criterion of an advertising action is profitability of the sell, which is promoted by the advertising action. The answer to the following question was great importance: is the sell promotion a result of a correspondent advertising action or a consequence of some other action? This we can find out only by forming a research plan as an experimental plan. An experimental plan enables us to manipulate with a variable, whose influence we want to investigate (this is, e. g. an advertising action), and other factors, whose influence does not interest us, we control. Here the type of research plan depends mostly on when we start to measure the efficiency of the advertising action or whether we have at our disposal the information about successfulness of a market realization before the beginning of the advertising action we are dealing with. The successfulness of an advertising action has to be treated at the end as a relative category, that is in two aspects: in dependence on the life cycle phase, which can be attributed to a certain product, and in dependence on the costs invested in the advertising action. Those the successfulness of the advertising action is not determined only by the absolute high of the profit, created by the promoted sell, though is the failure of the advertising action determined by its lower border. An unsuccessful advertising action is the one that does not bring any profit irrespective of the life cycle phase, in which the advertised product stands.

The basic scheme of the efficiency measurements of advertising actions can be presented in a following way:

A product or a service: a life cycle phase, in which it stands:

- 1 - The sell efficiency analysis before the advertising action
- 2 - Performing of the advertising action (media and ways of presentation)

3 - The sell efficiency analysis at a time of the advertising action appearance, at a time t_1 , t_2 , t_n or at a time after the advertising action (after the time t_1 , t_2 , t_n)

With every of the mentioned phases (sell analysis before the advertising action, at a time of its realization and at a time after the realization of the advertising action) we can observe different components of stand points in connection with a product or a service. Here belong having information on different aspects of a product, their evaluation on the basis of various evaluation scale, assessment of readiness for purchase and realization of a purchase itself. In a research plan the mentioned characteristics are treated as intervening variables. These are the variables that form all those psychological processes which influence the process of deciding on a purchase. It is about the succession of perception processes or attention to a product, the forming of an interest in it, the appearance of a wish, the readiness and finally the realization of a purchase itself. A research scheme can be again shown in the following way:

Sell analysis before the advertising action - stand points towards a product (a model: attention, interest, desire, persuasion, readiness, action - AIDA).

Media and ways of representation: type of media (television, radio, advertising in newspapers and periodicals), orientation of the appeal, the type of provocative associations, characteristics as well, like frequency, duration (if there is an audiovisual presentation), location in the context of another program offer of a medium, in which a commercial message appears.

Sell analysis at a time of advertising action or at the time after it.

Therefore a research plan comprises the following variables:

Standpoints that vary with regards to:

a) the object of measurement:

a1) standpoints towards the product before the advertising action

a2) standpoints towards the characteristics of the advertising action (media, ways of representation...)

a3) standpoints towards the products (at the time or after the advertising action)

b) standpoint components:

b1) being informed about a product (before, after, etc...)

b2) product evaluation (various evaluation scales)

b3) readiness for a purchase of a product

b4) the estimation of one's own realization of the readiness for a product purchase

In a research plan there are different possible combinations of variables:

for example: a1b1 (being informed about a product before the advertising action,

a1b3 (readiness for a purchase of a product before the advertising action),

a3b2) (certain evaluation of a product after the performing of advertising action), etc...

This means that variables stand for:

1) sell analysis

2) the period of sell analysis with respect of appearance of advertising action (before, during the advertising action and after its appearance)

3) the object of standpoints (towards a product, characteristics of the advertising action)

4) standpoint components (being informed, evaluations, readiness, marks, realizations)

References:

- Antonides, G. (1989). An attempt at integration of economic and psychological theories of consumption, *Journal of Economic Psychology*, 10, 1, pp 77-99.
- Bajt, A. (1965). *Uvod v politično ekonomijo*, Ljubljana: CZ.
- Bajt, A. (1979). *Osnove ekonomske analize i politike*, Zagreb: Ekonomska biblioteka.
- Bennet, P.D. (1988). *Marketing, International Student Edition*, New York/London: Mc Graw Hill.
- Bielefeld, K. W. (1992). Marken II Kampf um die Wertschöpfung, *Harvard Manager*, 3, pp 34-39.
- Blau, P. (1964) *Exchange and Power in Social Life*. New York: Wiley and Sons.
- Bolton, R. N., Drew, J.H. (1991). A Longitudinal Analysis of the Impact of Service Changes on Customer Attitudes, *Journal of Marketing*, I, 55, pp 1-9.
- Bono, de E. (1981). *The Five Day Course of Thinking*, London: Penguin Books Inc.
- Bruner, G. C. (1990). Music, mood and marketing, *Journal of Marketing*, 54, (4), 94-104.
- Clark, T. (1990). International marketing and national character: A review and proposal for an integrative theory, *Journal of Marketing*, 54, (4), 66-79.
- Cook, K. & Emerson, R. (1978). Power, equity and commitment in exchange networks, *American Sociological review*, 43, 721-739.
- Cowell, D. (1984). *The marketing of services*, London: Heinemann.
- D Forbes Ley (1989). *The best seller*, London: Kogan Page.
- Dubinsky, A.J. & Loken, B. (1989). *Analyzing Ethical Decision in Marketing*, *Journal of Business Research*, 19, 2, 83-107.
- Ernest, J. W. & Da Vall, G.M. (1965). *Salesman Fundamentals*, New York: Mc Graw Hill.
- Foa, E. B. & Foa U. G. (1980). Resource theory: Interpersonal behavior as exchange, in K. J. Gergen & M. S. Greenberg, & R. H. Willis, R. H. (Eds.), *Social exchange: Advantages in Theory and Research*, New York: Plenum, 77-97.
- Giersch, H. (1988) *Services in World Economic Growth*, Tübingen: J. C. B. Mohr.
- Hardy, L. W. & Beltramini, R. F. & Wills, G. (1981). The publishing of services, *European Journal of Marketing*, 4, 1.
- Heskett, J. L. (1987). Lessons in the service sector, *Harvard Business Review*, No. 2, 118-126.
- Holloway, J. C. (1986) *The Business of Tourism*, London: Pitman.

- Kotler, P. (1986). Principles of Marketing, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Kotler, P. (1986). Marketing of Nonprofit Organizations, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Kotler, P. (1988). Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Kotler, P. & Armstrong, G. (1989). Principles of Marketing, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Kotler, P. & Bloom, P. N. (1986). Marketing Professional Services, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Lavrač, I. (1990). Uvod v politično ekonomijo, Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Lea, S. E. G. & Tarpy, R.N. & Webley, P. (1987), The Individual in the Economy, Cambridge: University Press.
- Loudon, D.L. & Della Bit, A. J. (1984). Customer Behavior: Concepts & Applications, New York: Book Company, Mc Graw Hill.
- Lovelock, C. (1988). Managing Services: Marketing Operations and Human resources, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Mahler, R. W. (1976) Auditing PAIR, v D. Yoder (ed.), Planning and Auditing PAIR, Washington: The Bureau of National Affairs, Inc.
- Middleton, V. (1989). Marketing in Travel & Tourism, Oxford: Heinemann.
- Miller, G. A. (1967). The Psychology of Communication, Baltimore: Pelican Books Inc.
- Moutinho, L. (1989). Tourism Marketing and Management, Oxford: Heinemann.
- Možina, J. (1975). Psihologija in sociologija trženja, Maribor: Založba Obzorja.
- Murray, K. B. (1991). A test of Services Marketing Theory: Consumer Information Acquisition Activities, Journal of Marketing, No 55. I, 10-20.
- Naisbitt, J. (1982). Megatrends, A Warner Communication Company.
- Newell, A. & Simon, H.A. (1972). Human Problem Solving, New Jersey: Prentice Hall.
- Otker, T. (1990). The highly involved consumer: A Marketing Mith?, Marketing and Research Today, No 18, 30-44.
- Pardini, A. U & Katzev, R. D. (1986). Applying full cycle social psychology to consumer marketing: The defusing objections technique, Journal of Economic Psychology, 7, 1, 87-94.
- Rice, B. (1988). The selling of life styles, Psychology Today, 22, (3), 46-50.

Ruekert, R. W. & Walker, O. C. (1987). Marketing's Interaction with Other Functional Work Units: A Conceptual Framework and Epirical Evidence, *Journal of Marketing*, 51, (1), 1-19
Samuelson, P.A. & Nordhous, W.D. (1992). *Economics*, New York: Mc Graw Hill.

Sasser, W.E. (1976). Match Supply and Demand in Service Industry, *Harvard business Review*, 133-140.

Shepard, J. M. & Shepard, J. & Wokutuch, R. E. (1991). The problem of business ethics: Oxymoron or inadequate vocabulary? Special issue: Quality of life tudies in marketing and management, *Journal of Business and Psychology*, 1991, 6, 1, 9-23.

Smith, G. H. (1954). *Motivation research in advertising and marketing*, Mc Graw Hill.

Strumpel, B. (1976). *Economic means for human needs: Social indicators of well being and discontent*, Michigan: Ann Arbor.

Triandis, H. (1971) *Attitude and attitude change*, New York, London: Wiley & Sons.

Trstenjak, A. (1968). *Oris sodobne psihologije II*, Maribor.

Trstenjak, A. (1982). *Temelji ekonomske psihologije*, Ljubljana: ČGP- Delo, Gospodarski Vestnik.

Van Raaij, W. F. & Van Veldhoven, G.M. & Waernrryd, K. E. (1988). *Handbook of Economic Psychology*, North- Holland.

Walker, O. C. & Rueckert, R. W. (1987). Marketing's role in the implementation of business strategies: A critical review and conceptual framework, *Journal of Marketing*, 51, 3, 38-47.

Wiener, J. L. & Doescher, T.A. (1991). A framework for promoting cooperation, *Journal of Marketing*, 55, 2, 38-47.

Final note: Article was in the Slovene language fort he first time published in the handbook »Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba. Ljubljana: Davean, 1993; 1994.« – In the year 2000, it was published, as the last contribution, in author's scripta/scripts with the title »Collection of the short research reports. Ljubljana: Davean.«

Velko S. Rus. Luka Mihajlik, Slađana Mihajlović, Žiga Šter, Raina Ahil

Analiza strukture različnih nacionalnih (meta) percepcij in zaznav tradicionalizma (pri izbrani ciljni skupini študentk psihologije v Ljubljani)

Povzetek:

Analiza strukture nacionalnih (meta) percepcij in zaznav tradicionalizma

V raziskavi smo se skušali lotiti problematike nacionalnih (meta)percepcij in zaznav/evalvacij tradicionalizma kot posebne vrste socialno-vrednotnih orientacij.

Imeli smo tako 1konstrukcijske, kot 2raziskovalne cilje. Ad 1: V zvezi z različnimi nacionalnimi percepcijami smo oblikovali nekaj ločenih bipolarnih sumacijskih lestvic in preverili njihove psihometrične / merske značilnosti; lestvice so bile povezane z različnimi navodili, ki so predstavljala različne metaprecepce, večinoma s strani respondentov_k, njihove zaznave zaznav s strani večine Slovencev_k in s strani tistih, ki jih respondenti_ke prištevajo k t.i. slovenskim tradicionalistom.

Nekatere lestvice so prevzete iz prejšnjih raziskav in omogočajo nekatere primerjave z rezultati pred več kot 20 leti.

Naš namen v pričujoči raziskavi je bil analizirati, predvsem z večrazsežnostnim lestvičenjem, strukturo različnih nacionalnih (meta)percepcij, pa tudi preveriti nekaj hipotez glede korelacij med “tradicionalizmom”, kot je operativno obravnavam in nekaterimi drugimi percepcijami.

V zvezi z relativno zelo obsežnimi rezultati naj omenimo zgolj naslednje.

Ključne besede: nacionalne percepcije – evalvacije (Slovencev_k, Evropejcev, drugih nacionalnih skupin), etnična/ nacionalna identiteta, metaprecepce, socialno-vrednotne orientacije, tradicionalizem, večrazsežnostno lestvičenje

Abstract:

National (meta) perceptions’ and perceived traditionalism’s structure analysis

In our research, we tried to elaborate the problematics of national (meta)perceptions and perceptions/evaluations of traditionalism, treated as particular kind of social – value orientations. We had so 1. constructing, as 2. research goals. Ad 1.: Connecting different national perceptions, we constructed some separated bipolar summative scales and verified their psychometric/ measurement characteristics; each single scale was associated with particular instruction, each instruction representing some (meta)perception, mostly from the side a/ of respondents, b/of respondents’ perception of an average Slovene perception and c/of respondents perception of perception from the side of those, they call “Slovene traditionalists”.

Some bipolar scales were taken from previous researches, made from the authors of actual report and they make comparisons with some results from more the 20 years possible.

The main purpose of the actual research is the analyse, mainly with multi-dimensional-scaling, the structure of different national (meta)perceptions, the structure of different national (meta)perceptions, but also to verify the correlational hypotheses among “traditionalism” and some other perceptions.

Key words: national perceptions – evaluations (of: Slovenes, Europeans and other national groups), ethnical/ national identity, metaperceptions, social – value orientations, traditionalism, multi – dimensional scaling

UVOD:

Raziskave smo se lotili nekje sredi aprila šolskega leta 2022/23. Vzporedno z njo je na Oddelku za psihologijo že od samega začetka poletnega semestra 202/23 potekala (mednarodna) raziskava na temo problematike nacionalizma. Z "naše" strani je bil do srede junija 2023 obdelan velik del podatkov, sama raziskava pa je bila predvidena kot ena zaključnih izkušenj pri vajah predmeta SPIGA (socialna psihologija: inter/akcija, grupa, aplikacija), pa tudi kot pokazatelj, s čem in kako se ukvarjamo pri ravnokar omenjenem predmetu. Na žalost nam je zmanjkalo časa, sicer sta zmanjkala samo dva tedna, vendar dovolj, da vsa "zadeva" ni bila končana do konca maja 2023; ravno zato velja, da so lahko so-avtorji_ice raziskave vsi_e udeleženci_ke (= študenti_ke 3. letnika psihologije na FF v Ljubljani), ki so se udeležili vaj iz tega predmeta, odgovorili na vprašalnik in sodelovali v različnih diskusijah na temo različnih vidikov njegove problematike. Bomo s tematiko in z raziskovanjem nadaljevali. Za sedaj napišemo/bomo zapisali, da so soavtorji_ice tudi vsi tisti_e študenti_ke, ki so se vaje udeležili in jim je do tega, da se jih omeni kot so-avtorje_ice, oz. morda še nadalje sodelujejo pri njenem nadaljevanju. Za sedaj bodo omenjeni zgolj skupinsko, in sicer kot sodelujoči_e študenti_ke.

Sociano – vrednotne orientacije – povzeto po Rus (2010; 2011: Socialna, societalna in socio-psihologija/psiho-sociologija, str. 288 -292)

Socialne oz. socialnovrednotne orientacije so kompleksne, naučene dispozicije, ki vplivajo na druga stališča in stališčem sorodne pojave in ki zajemajo tako kompleksne in konsistentne sklope stališč do določenega objekta kot tudi druge, stališčem sorodne pojme v zvezi z istim objektom (prepričanja, verovanja, vrednote, presojanja, sklepe). Socialnovrednotne orientacije zajemajo torej kompleksne, relativno konsistentne sklope stališč, ki predstavljajo neke (že) generalizirane odnose do stališčnega objekta, ki se ne kažejo le v stališčih, ampak tudi v drugih, stališčem sorodnih kategorijah. Omenjene orientacije so torej relativno kompleksne kognitivne sheme oz. neke relativno razčlenjene (vodoravna raven) in strukturirane ("navpična dimenzija") taksonomije pomena v zvezi z določenim stališčnim objektom.

Poleg vsega že omenjenega, pa v zvezi s socialnimi orientacijami velja še posebej opozoriti na njihovo povezanost z različnimi atributivnimi procesi ali pa kar na to, da so lahko različni atributivni procesi pomenska sestavina različnih socialnih orientacij. Gre predvsem za atribucije vzrokov, posledic, krivde, odgovornosti. Omenjeni atributivni procesi so lahko še zlasti izraženi pri t. i. moralnih socialnovrednostnih orientacijah. Socialnovrednotne orientacije so zato kategorije, ki so zelo podobne pojmu t. i. socialnih reprezentacij, kot jih je definirala Moscovici. Stališča so torej nujna, ne pa zadostna sestavina t.i. socialnih oz. socialnovrednotnih orientacij, ki imajo tudi motivacijsko funkcijo (če ne drugače, v smislu motivacijske komponente trokomponentnega modela stališč). -- Poleg tega so povezane z mikro- in makrosocialnimi interesi. Pojem socialnovrednotne orientacije je nerazdružljiv od pojma mikro- oz. makrosocialnega interesa.

Socialnovrednotne orientacije - socialnovredno/s/tne orientacije pomenijo sklope različnih stališč oz. stališč do različnih stališčnih objektov. Poznamo torej politične, socialne, kulturne, ekonomske ipd. socialnovrednotne orientacije. Seveda je v zvezi z omenjenimi orientacijami težko govoriti o t. i. ekskluzivnih orientacijah. Končno so politične in ekonomske orientacije nujno tudi socialne itd. Socialnovrednotne orientacije so torej nekaj, kar predstavlja "kompleksen pristop" k stališčnemu objektu/ stališčnim objektom. Kompleksnost stališčnega objekta/stališčnih objektov sama po sebi še ne zagotavlja kompleksnosti odnosa do omenjenega objekta, je pa eden od dejavnikov, ki vpliva na oblikovanje tovrstnega odnosa (Seveda se lahko vprašamo tudi, kaj je merilo kompleksnosti določenega stališčnega objekta.).

Socialnovrednotne orientacije lahko torej obravnavamo z vidika stališč, stališčem sorodnih kategorij (prepričanj, verovanj, presojanj, vrednot) in z vidika različnih atribucijskih procesov ("pripisovanje" vzroka, posledic, krivde, odgovornosti). Različne socialnovrednotne orientacije lahko obravnavamo tudi z vidika njihovega nastanka, razvoja, aktualnega "stanja" in "razvojnih perspektiv". -- To pa pomeni tudi obravnavanje osebnostnih in socialnih dejavnikov, ki so vplivali, vplivajo in bodo vplivali na vsebino, vlogo in pomen različnih socialnovrednostnih orientacij.

Zgodovinski pristop je pomemben tudi za psihologijo, in sicer ne le kot del socialnoantropološkega oz. sociopsihološkega pristopa. -- Tako kot naj bi zgodovina ne bila le politična zgodovina in umetnostna zgodovina ne le zgodovina likovne umetnosti, tudi zgodovina psihologije ne more biti le zbirka življenjepisov in opisov različnih teorij. Zgodovina psihologije se zato srečuje s podobnimi problemi kot zgodovina socialnih orientacij: z analizo različnih (socialnih, kulturnih, političnih, ekonomskih, psiholoških) dejavnikov, ki so vplivali na oblikovanje določene "psihološke smeri". - Primeri posamičnih socialnovrednotnih orientacij - politične orientacije: stališča do t.i. "desnice" oz. do "levice", do konkretnih "političnih afer", do notranje in zunanje politike, do vlade, parlamenta, ministrov, političnih strank, do modernizma/konzervativizma/ tradicionalizma, itd., do posameznih dogodkov iz politične zgodovine, do finančne in globalne ekonomske krize v 3. tisočletju itd. Politične orientacije (ki niso zgolj stališča, ampak tudi druge, stališčem sorodne kategorije in različne atribucije) pa so npr. v deželah razvitega dela Evrope (zahodne Evrope) socialnodemokratska, krščanskodemokratska, liberalna, komunistična itd. Splošna poimenovanja političnih orientacij lahko kaj malo povedo o njihovih konkretnih vsebinah. - Ekonomske orientacije: Stališča do progresivnega obdavčenja, do posameznih dogodkov iz ekonomske zgodovine, do socialnotržnega gospodarstva, - Orientacije v zvezi s kulturo: stališča do ljubiteljske kulture, do abstraktne umetnosti, do različnih glasbenih smeri (klasična glasba, blues, rock, heavy metal, rap) do posameznih dogodkov iz kulturne zgodovine. Poseben primer kulturnih orientacij so lahko estetske orientacije. - Socialne orientacije: stališča do socialne komunikacijske distance, do socialnega "pitja", do t. i. socialnih manjšin, do različnih socialnih ("civilnih") gibanj, do različnih socialnih skupin oz. organizacij (šola, cerkev, država). Vsako od že omenjenih orientacij lahko še posebej "razčlenjujemo", od socialnih ("civilnih") gibanj, do različnih socialnih skupin oz. organizacij (šola, cerkev, država). Poseben primer socialnih orientacij so lahko interpersonalne orientacije (seksizem, lookizem itd.). - Kot poseben primer lahko obravnavamo nacionalne orientacije oz. t.i. nacionalno vezanost kombiniramo.

Politične, ekonomske in socialne orientacije "se vrtijo okoli" nekaterih temeljnih vrednot oz. njihovih nasprotij, ki so lahko bolj ali manj splošne (tudi v zvezi z vrednotami velja upoštevati različne nivoje splošnosti oz. taksonomijo vrednot; s tega vidika vrednote niso zgolj abstraktni, ampak so različno abstraktni cilji). Pri političnih, ekonomskih in socialnih orientacijah so splošnevrednote svoboda, enakost (pred zakonom) in enakopravnost, demokracija, pluralizem, osebnost, "skrb za človeka", trg, socialna država, učinkovitost, pa še kaj bi lahko našteali. Zopet se povrnimo k trditvi, da so lahko tudi vrednote različno splošne. Svoboda kot splošna vrednota se na konkretnějšíh ravneh kaže kot t. i. svobodno "kroženje" blaga, ljudi in idej, vsako od teh "posebnih svobod" pa bi lahko znova konkretizirali itd.

Kot poseben primer socialnovrednotnih orientacij lahko obravnavamo t. i. moralne orientacije. Pri moralnih orientacijah gre za kompleksne kombinacije različnih orientacij. Seveda pa moralne orientacije pomenijo tudi različne evaluacije. Ravno pri moralnih orientacijah je zelo očitno, da pri socialnih orientacijah ne gre le za stališča, ampak tudi za druge, stališčem sorodne kategorije: vrednote, verovanja, presojanja (kar zajema tudi vprašanje meril oz. kriterijev vrednotenja oz. presojanja).

Stališča, ki spadajo k moralnim orientacijam, so npr. stališča do abortusa, smrtne kazni, različnih vrst nasilja, do evtanazije itd. Primeri različnih moralnih orientacij so npr. različne deontologije (poklicne morale -- psihološki kodeks etike npr.), poslovna morala, ekološka morala, protestantska delovna etika. Poznavanje socialnovrednotnih orientacij lahko prav tako opredelimo kot določeno socialno znanje, ki se lahko "nahaja" na različnih kognitivnih ravneh Bloomove taksonomije (poznavanje, uporaba, analiza, sinteza, evaluacija). Omenjena znanja so nujno povezana s tistimi področji znanj, ki so osnova sociopsihološkega antropološkega pristopa: znanja v zvezi z velikimi socialnimi skupinami oz. sistemi, znanja iz politične ekonomije (vključno z osnovami ekonometrije) in znanja iz politične, ekonomske in kulturne zgodovine. Brez tovrstnih "socialnih znanj" tudi ni ustreznega "vpogleda v vsebino" posamičnih socialnih orientacij. Socialne oz. vrednostne orientacije se ponavadi sklicujejo na določen izvor, pri čemer so lahko argumenti tovrstnega sklicevanja zelo različni. Pri socialnih orientacijah velja biti pozoren tudi na nekatere značilnosti procesa kategorizacije oz. vsebinskih vidikov stališč. Gre namreč za vprašanje, v kolikšni meri so določene socialne orientacije zgolj deklaracije, splošna poimenovanja, v kolikšni meri pa za določenim splošnim poimenovanjem "stoji" določena vsebina. Splošno poimenovanje vs. vsebina (razčlenjenost vsebine). Odnos med splošnostjo poimenovanja, konotativnim in denotativnim pomenom je hkrati eden od pristopov k definiciji stereotipa. Stereotip je torej stališče, katerega objekt je neka zelo splošna kategorija, ki je povezana s pozitivnim ali negativnim zelo intenzivnim konotativnim pomenom, pri čemer je denotativno pomeni "pomanjkljivo definiran". (Gre torej za še eno opredelitev stereotipa, poleg že znanih: dveh sociokognitivnih opredelitev (z vidika uvrščanja v kategorije in z vidika primerjalne analize različnih nivojev posploševanja v taksonomiji pomena), z vidika trokomponentnega modela stališč). T.i. deklarativnost pa je eden od nivojev izražanja stališč. Svoja stališča lahko izražamo tako, da podajamo njihovo razčlenjeno vsebino. Lahko rečemo tudi drugače. Glede na Bloomovo taksonomijo različnih kognitivnih nivojev lahko svoje socialnovrednotne orientacije podajamo na različnih nivojih socialnih znanj.

Različne vrednotne lestvice: Musek, Rokeach (instrumentalne in terminalne vrednote), Schwartz (conservativism vs. autonomy, hierarchy vs. egalitarianism, mastery vs. harmony, ...), Hofstede (power – distance, individualizem – kolektivizem, masculinity - femininity, uncertainty – avoidance). Omenimo naj še naslednje orientacije:

- Adorno (F, A in PEC skala), Rokeach ((ne)dogmatična orientacija), Altemeyer, Abraham Maslow, ...
- Prepričanje v pravični svet (Lerner, Montana, Dalbert ...
- PWE – protestant work ethics (opozoriti tudi na M. Webra)
- Maslow (Lowry): antidemokratski karakter in težnja k hierarhiji, judging by externals ...
- Sidanius in Prato: SDO – social dominance orientation ...
- Stališča do samega sebe (samospoštovanje kot eden od self – konceptov – Rosenberg)
- Lestvice maskulinosti, femininosti, androgenosti ...
- Umberto Eco – Ur – fašizem ...
- Lookizem, homofobija, "drugačnost", nestrpnost...
- Individualizem – kolektivizem (Triandis, Daphne Oyserman, ...
- Materialism vs. idealism ...
- Pacifistične, (anti)militaristične (Rus (1993) ...

Socialno – vrednotne orientacije na področju problematike nacionalizma, nacionalne vezanosti/ nacionalne pripadnosti, nacionalnih (meta)percepcij, nacionalnega karakterja, nacionalnih stereotipov in nacionalne/narodne identitete

Skušajmo se »ustaviti« ob socialno-vrednotnih orientacijah, ki se skušajo ukvarjati z različnimi vidiki t.i. nacionalne vezanosti. Kar nekaj Slovenskih avtorjev s področja psihologije se je doslej tako ali drugače ukvarjalo z vsej določenimi vidiki problematike slovenstva, slovenske nacionalne identitete, »nacionalnim karakterjem«, nacionalizmom, nacionalnimi stereotipi, pa še s kakšnim podobnim pojmom (Trstenjak, 1992; Rus, 1993, 1994; Musek, 1994; Musil, Rus, Musek, 2009; Ule in Rener, 2000, ...). Na tem mestu se ne bomo posebej ukvarjali z analizo vsebine njihovih doprinosov, omenimo lahko le, da se doslej nobeden od nam znanih slovenskih »psiholoških virov« ni ukvarjal ne s problematiko tradicionalizma, ne s poskusom analize odnosa med državljansko, etnično, nacionalno in religiozno identiteto. (Z odnosom med tradicijo in modernizmom, oz. Z vsakim fenomenom posebej so se sicer ukvarjali/ se sicer ukvarjajo avtorji z nekaterih drugih področij, na področju literature npr. že v »50ih« letih prejšnjega stoletja/tisočletja tudi Matej Bor slovenski pesnik, dramatik in pisatelj (Bor, 1957).

Nacionalna pripadnost je tudi z doživljajskega vidika zelo kompleksna kategorija, ki jo težko reduciramo na samo eno, ali dve dimenziji, velja, tudi če upoštevamo Kernberga (1987). Slovenskega »nacionalnega karakterja« pač ne moremo reducirati »samo« na to na kar sicer opravičeno in posebej opozarja: na »mejne motnje« in na »patološki narcisizem«.

Hofstede –jevo delo *Cultures Consequences* (2001) je zajelo več deset držav, med drugim tudi slovenske, srbske in hrvaške vzorce udeležencev_k. Visoka t.i. femininost, dominantnost moči in izogibanje negotovosti naj bi se pojavljalo ob zmernem individualizmu-kolektivizmu.

Vrednotne orientacije (Rokeacheva lestvica vrednot) japonskih in slovenske vzorce udeležencev_k so v relativno obsežni medkulturni raziskavi primerjali Musil, Rus in Musek (2009). Uporabili so Rokeach-ovo lestvico vrednot ter zaznav uresničenosti posamičnih vrednot (Rus, 1993; 1994), pa tudi instrument, poimenovan kot »psihodinamski ego« (Rus, 1993; 1994), ki skuša predstavljati zaznavo uresničenosti temeljnih vrednot, kot jih je v posebni hierarhiji vrednot predstavil Abraham Maslow. Oboje je v njenem doktorskem delu uporabila tudi Patrizia Meneghin (*Socialne in vrednotne orientacije/ reprezentacije in nacionalni stereotipi pri izbranih skupinah italijanskih in slovenskih prebivalcev* (2009).

Po Schwartz's (1994a) naj bi slovenski vzorec v njegovi raziskavi (primerjava 39 kulturnih vzorcev) nizko kotiral na egalitarizmu in hierarhiji, visoko pa na konservativizmu, čustveni ter intelektualni avtonomiji, pa tudi harmoniji. Bi veljalo še kaj ponoviti, razširiti in posodobiti.

Rus (1993; 1994) poroča o soavtorski raziskavi skupaj z Jasno Vešligaj in Urošem Močnikom. S pomočjo ustreznega konstruiranega semnatičnega diferenciala, ki so ga konstrukcijsko obravnavali enako kot druge sumacijske lestvice, so primerjali zaznave »Slovencev« pri treh ciljih/študentskih skupinah: a/pri slovenskih študentih_kah (psihologije na FF v Ljubljani); pri študentih_kah iz Beograda in c/pri angleških študentih_kah iz Velike Britanije. Sama raziskava je bila izvedena v letu 1990/91.

Zelo zanimivo in nekoliko manj znano je delo (pokojnega) avtorja Michaela Argyle-a (Argyle, 1989), z različnih nacionalnih okolij (Japonske, Jugoslavije in Izraela). Raziskava ima pravzaprav določeno zgodovinsko vrednost, že tedaj naj bi bila posvečena t.i. alternativnim oblikam tedaj sodobnih delovnih organizacij.

APA (Ameriška psihološka asociacija) podaja dve opredelitvi pojma nacionalizem (<https://dictionary.apa.org/nationalism>):

1. Močno, pogosto ekscesivno čustvo ponosa in zvestobe/vdanosti določenemu narodu/naciji in njegovi kulturi, ali prepričanju v njegovo superiornost (po navadi tedaj, ko gre za državljane_ke, čeprav gre lahko tudi za zvezo via etničnosti, oz. dediščine.
2. Cilj ali politika nacionalne neodvisnosti, posebej glede na dominantne kolonialne ali okupatorske sile/moči.

1. strong, often excessive, feelings of pride in and allegiance to one's nation (usually the nation in which one is a citizen, although sometimes a nation with which one has ties via [ethnicity](#) or [heritage](#)) and its culture or belief in its superiority.

2. a goal or policy of national independence, especially in relation to a dominant colonial or occupying power.

Velko S. Rus, slovenski sociolog in psiholog, je leta 2011 poročal o tem, kaj in kako je s sodelavci_kami obravnaval na področju analize nacionalnih stereotipov ipd. (Rus, 2010; 2011: Socialna, societalna in socio-psihologija/psiho-sociologija, str. 288 -292): nacionalni stereotipi in (samo)evaluacije Slovencev v odnosu do izbranih spremenljivk: -- evaluacije Slovencev (nacionalni stereotipi) in: vrednote (Rokeach), zaznava uresničenosti posamičnih vrednot, zaznava zadovoljenosti lastnih potreb, učni stili, samoevaluacije (retroaktivne in aktualne), (cluster) analiza podobnosti z drugimi narodi, deklarirana svetovnonazorska opredelitev, različna stališča in socialne (vrednostne) orientacije, stališča do samomora (SUIATT); -- evaluacije različnih slojev (segmentov) slovenske družbe: delavcev, kmetov, podjetnikov, politikov (respondenti: vzorec prebivalcev Ljubljane); -- različne samoevaluacije in zaznave zadovoljenosti lastnih potreb s strani: a) reprezentativnega vzorca prebivalcev slovenskih regijskih središč in b) reprezentativnega vzorca prebivalcev Slovenije (v okviru različnih marketinških in medijskih raziskav); -- interkulture študije (a) komparativna evaluacija Slovencev (maj 1991: skupine angleških, srbskih in slovenskih študentov; l. 1995: skupine Slovencev -- študentov iz Slovenije, Italije in Avstrije (manjšine).

V zvezi s stereotipi: (Aronson, Wilson, Akert, 1999). Identične značilnosti naj bi bile pripisane določeni skupini, ne glede na dejanske variacije med njenimi člani.

Kljub temu, da se skušamo izogibati stereotipnim percepcijam, so omenjene percepcije relativno zelo pogost psihološki fenomen (Scadron, Yzerbit, Leyens & Rocher, 1994).

Smith in Bond poročata o ugotovitvah Katz –a in Braly-a (1933, Smith in Bond, 1998), da imajo lahko ljudje intenzivne stereotipe o drugih ljudeh in skupinah, tudi če le – the niso nikoli srečali. Ali, nekoliko “novejša” informacija, vendar podobna: Mottus (2022) poroča, da so t.i. intuitivne nacionalne percepcije pogosto netočne.

Namen pričujočega prispevka ni kompleksna diferencialno – identitetna analiza temeljnih pojmov, kot so nacionalna – narodna, državljanska, etnična, religiozna, kulturna, regionalna ipd. Identiteta (čeprav so omenjeni pojmi analitični temelj socialne, psihološke, kulturne, psihosocialne, pa tudi biopsihosocialne antropologije). Pojem t.i. “socialne identitete” (ki rezultira v bipolarnih kategorijah “ingroups” vs. “outgroups”), kot sta ga oblikovala Tajfel in Turner (1979, 1982) ima svoje nenadomestljive prednosti, vendar jih velja, kot “klasiko” identitetnega pristopa v “klasični/tradicionalni” socialni psihologiji vendarle dopolniti, razviti in nadgraditi.

Socialna interakcija je tista, ki generira različne identitete (tudi nacionalne). Identitetni procesi zajemajo biografske izkušnje, historične in kulturne norme, pri čemer avtonomija self-a variira glede na relacije, ki izražajo različne “pretoke” (flux) moči med ljudmi ((Weinreich in Saunderson, 2002; 2013). ISA (identity structure analysis) na osnovi psiholoških, socioloških in antropoloških teorij in evidenc oblikuje istem konceptov, ki skušajo razložiti pojem identitete ((Weinreich in Saunderson, 2002; 2013).

Weinreich in Saundersen-ova sta se ukvarjala z nacionalno in etnično identifikacijo v multikulturnem kontekstu, pa tudi z "gender identity" v socialnem kontekstu urbanega okolja.

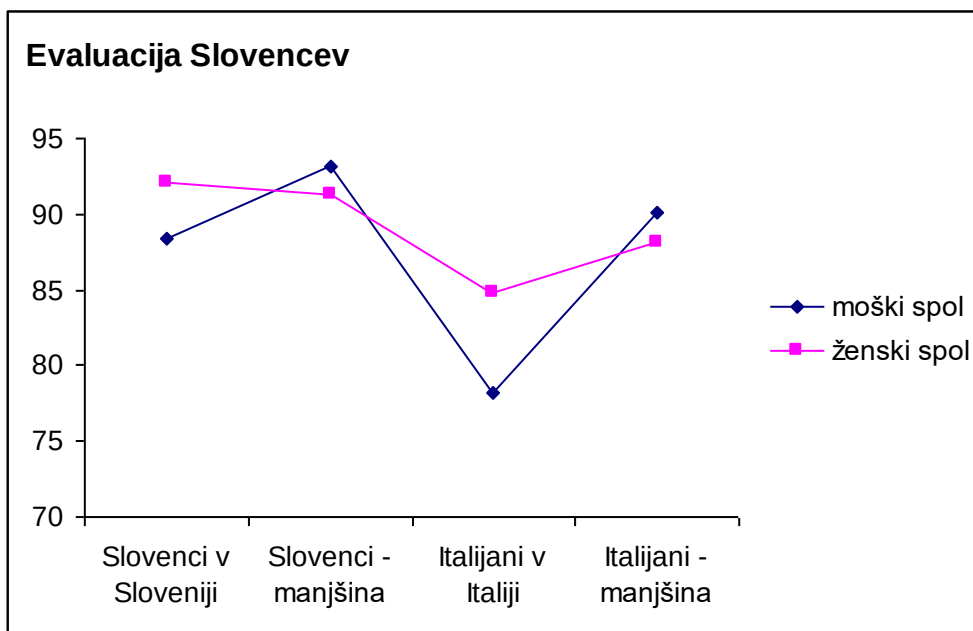
Peabody (1985) je sicer odkril, da pri študentskih udeležencih_kah v njegovi raziskavi njihovi avtostereotipi niso bili pomembno pozitivnejši, kot stereotipi v zvezi z drugimi narodi.

Mlicki & Ellemers (1996) sta pri poljskih študentih udeležencih_kah, udeležencih_kah v raziskavi ugotovila pozitivnejša stališča do holandskih študentov_k, kot pa do poljskih. ("Sedaj", v letu 2023, bi bilo verjetno (zelo) drugače. Podobno velja za raziskavo, katere avtor je Personnaz, ki je pri francoskih udeležencih/študentih odkril pozitivnejša stališča do Evrope, kot pa do Francije (Personnaz 1996).

Pri analizi vsebine nacionalnih stereotipov ne gre prezreti ne socialnih, ne geografskih faktorjev ((Linssen in Hagendoorn, 1994).

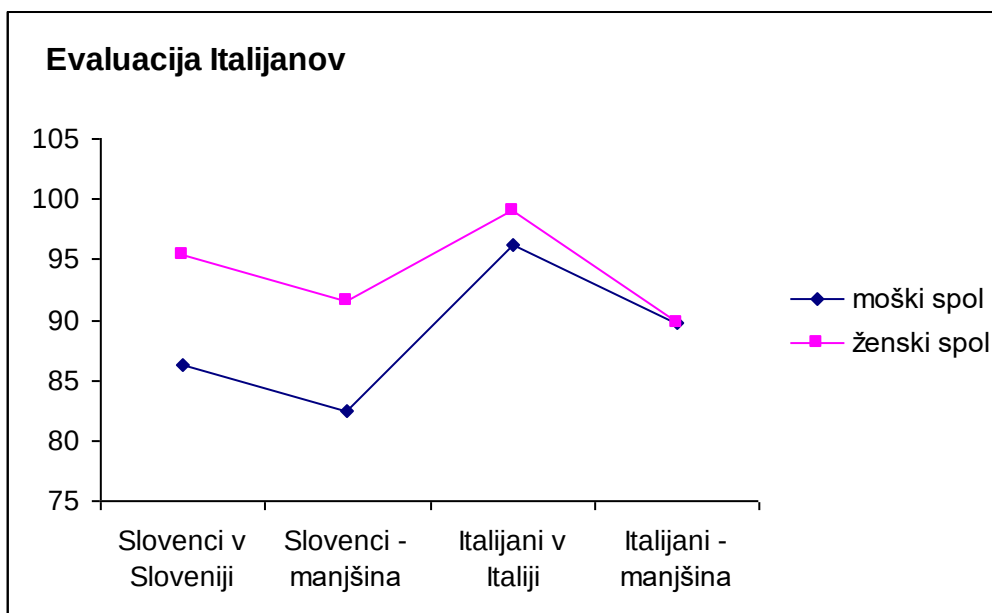
Nacionalni stereotipi, kultura in vrednote: primerjalna analiza percepcij, auto* in hetero* evaluacij, socialno-vrednotnih orientacij, socialnih reprezentacij, kulturnih »vzorcev« in izbranih (socio) kognitivnih stilov v zvezi z različnimi nacionalnimi, etničnimi in manjšinskimi skupinami (tudi kot interdisciplinarna analiza medskupinskih (med-narodnih/etničnih odnosov, v kombinaciji z analizo večina vs. manjšina) – primer rezultatov ene od raziskovalnih skupin v Sloveniji (Meneghin et al., 2009, v Rus, 2011, 430 - 433).

Celoten projekt, o katerem poročamo v pričujočem prispevku, je potekal na različnih ravneh, in sicer: a/ kot analiza manjšinsko-večinskih recipročnih percepcij italijanskih in slovenskih (nacionalnih) skupin; b/ kot analiza nacionalno-etničnih (meta)percepcij različnih etničnih/ nacionalnih skupin iz različnih evropskih in svetovnih nacionalnih okoljih pri slovenskih srednješolcih in študentih; c/ kot analiza (meta)percepcij, ki na nov način preučujejo morebitne (recipročne) stereotipne percepcije, d/ kot analiza (meta)percepcij različnih etničnih/ nacionalnih/ manjšin v R Sloveniji; e/ človekove pravice, socialno-vrednotne orientacije in nacionalne percepcije Slovencev pri slovenskih študentih in srednješolcih; del raziskave (Slovenija – Italija) je zajet v doktorski nalogi Patrizie Menghin, katere mentor in somentor sta bila prof. dr. Velko S. Rus in prof. dr. Ludvik Horvat; sodeloval je team raziskovalcev, uporabljen je bil instrumentarij, ki ga je skupina soavtorjev razvila že pred dvema desetletji. Velja omeniti, da so nekateri raziskovalci dosednji projekt financirali celo iz lastnih osebnih sredstev, čeprav je v času raziskovanja potekal / (poteka ?) velik projekt, relativno zelo bogato financiran tudi s strani EU, ravno na temo analize slovensko-italijanskih odnosov, med drugim tudi s predlogom razpisa, ki je bil (zelo) podoben tudi našemu načinu raziskovanja: Za sedaj ne poznamo nobenega drugega tako obsežnega projekta na temo analize omenjenih odnosov, kot ga je izvedla/ ga izvaja naša skupina samostojnih in nefinanciranih raziskovalcev. Slike, ki predstavljajo nekatere rezultate, so bile objavljene v reviji *Anthropos* (Meneghin et al., 2008, v Rus, 2011 str.)

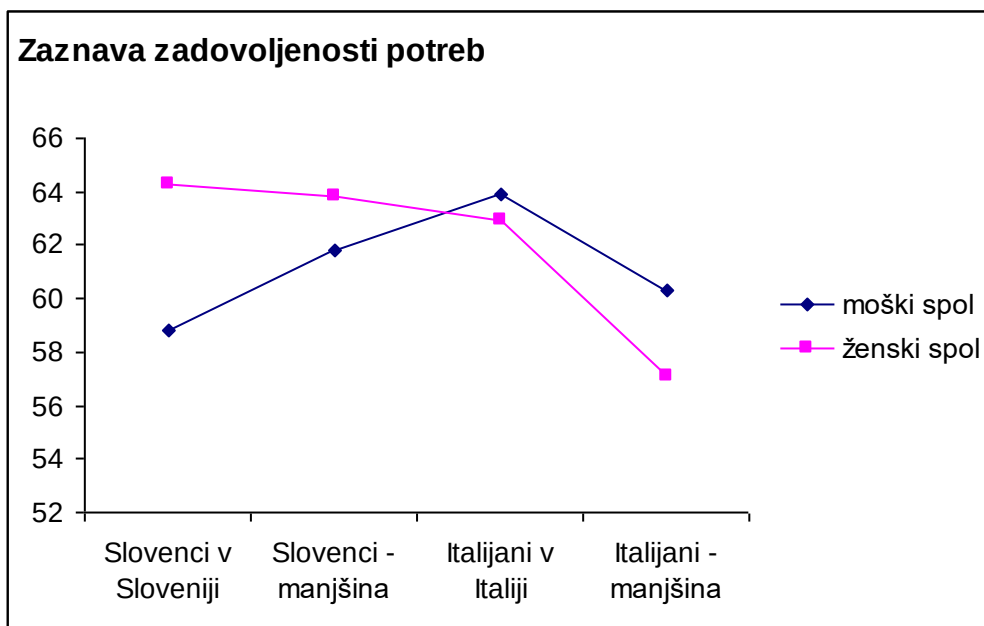
Slika 1. Grafični prikaz glavnega učinka faktorja »spola« in »pripadnosti nacionalni kategoriji« oz. njenega interaktivnega učinka na »evaluacijo Slovencev«

Ničelno hipotezo (glejte, prosim, Sliko 16) smo sprejeli za učinek spola ($F(1, 517) \text{ spol} = 1.12, p = 0.29$) ter za interaktivni učinek spola in skupine ($F(3, 517) = 1.88, p = 0.13$), zavrnil pa smo jo v primeru učinka skupine ($F(3, 517) \text{ skupina} = 10.40, p = 0.00$). (Levenov test homogenosti varianc se je izkazal za neznačilnega ($p = 0.23$)).

Slika 2. Grafični prikaz glavnega učinka faktorja »spola« in »pripadnosti nacionalni kategoriji« oz. njenega interaktivnega učinka na »evaluacijo Italijanov«

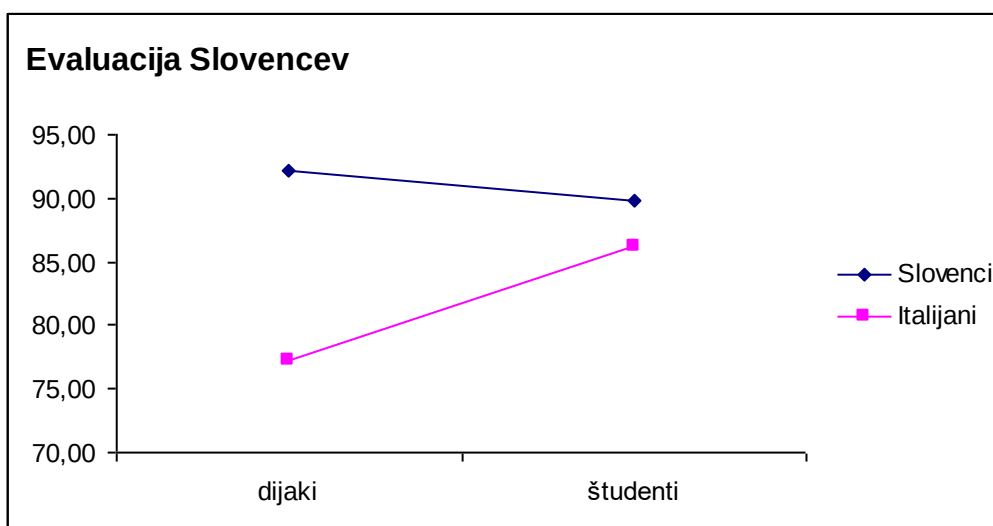
Ob Levenovem testu homogenosti varianc $p = 0.24$, smo ničelno hipotezo zavrnil za učinek spola ($F(1, 519) \text{ spol} = 12.93, p = 0.00$) in skupine ($F(3, 519) \text{ sk} = 11.10, p = 0.00$), medtem ko se je interaktivni učinek obeh faktorjev pojavil na sami meji pomembnosti ($F(3, 519) = 2.40, p = 0.067$).

Slika 3. Grafični prikaz glavnega učinka faktorja »spola« in »pripadnosti nacionalni kategoriji« oz. njunega interaktivnega učinka na »zaznavo zadovoljenosti lastnih psihosocialnih potreb«

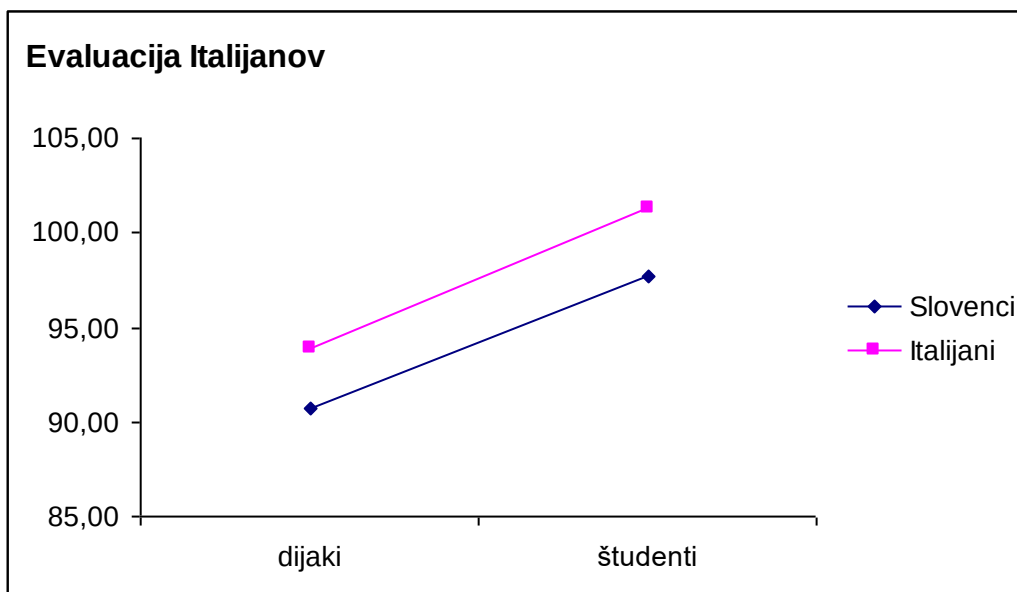
Levenov test homogenosti varianc ravno še potrdi predpostavko o homogenosti (Levene, $p = 0.052$). V primeru faktorja spol smo ničelno hipotezo sprejeli ($F(1, 521) = 0.64, p = 0.42$), zavrnili pa smo jo v primeru faktorja skupina ($F(3, 521) = 3.21, p = 0.02$) ter v primeru interaktivnega učinka obeh faktorjev ($F(3, 521) = 3.51, p = 0.01$).

Ali se posamične odvisne spremenljivke (evaluacije Slovencev/ Italijanov/ zadovoljenosti lastnih psihosocialnih potreb) pomembno razlikujejo glede na študijski status (dijaki/ študentje), ciljno (nacionalno) skupino ter njuno interakcijo? - Rezultati dvosmerne analize variance (ANOVA).

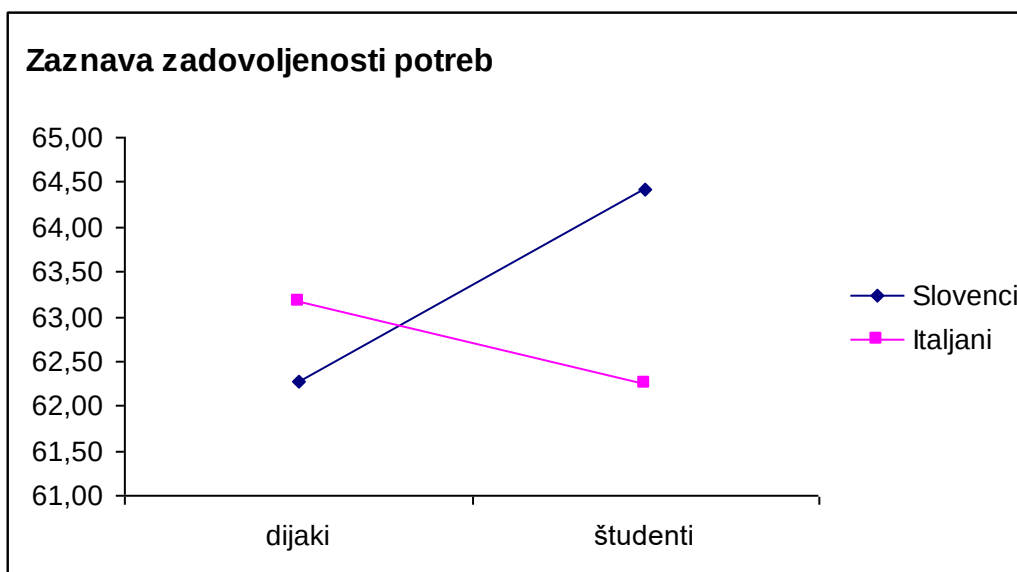
Slika 4. Grafični prikaz glavnega učinka faktorja »nivo študija« in »pripadnosti nacionalni kategoriji« (Slovenci/ Italijani, ki niso manjšina) oz. njunega interaktivnega učinka na »evaluacijo Slovencev«

Test homogenosti ni potrdil predpostavke o homogenosti varianc (Levene $p = 0.004$). Ničelno hipotezo smo sprejeli v primeru faktorja nivo študija ($F(1, 331) = 2.83, p = 0.09$), zavrnili pa smo jo v primeru faktorja nacionalne pripadnosti ($F(1, 331) = 22.38, p = 0.00$) ter interaktivnega učinka obeh faktorjev ($F(1, 331) = 8.53, p = 0.00$).

Slika 5. Grafični prikaz glavnega učinka faktorja »nivo študija« in »pripadnosti nacionalni kategoriji« (Slovenci/Italijani, ki niso manjšina) oz. njunega interaktivnega učinka na »evaluacijo Italijanov«

Ob zagotavljeni predpostavki glede homogenosti varianc (Levene , $p = 0.067$), smo ničelno hipotezo zavrnila za faktor »dijaki vs. študentje« ($F(1, 330) \text{ dijak} = 17.04$, $p = 0.00$), sprejeli pa smo jo za faktor nacionalne pripadnosti ($F(1, 330) \text{ nac} = 3.82$, $p = 0.052$) ter interakcije obeh faktorjev ($F(1, 330) = 0.02$, $p = 0.886$).

Slika 6. Grafični prikaz glavnega učinka faktorja »nivo študija« in »pripadnosti nacionalni kategoriji« (Slovenci/Italijani, ki niso manjšina) oz. njunega interaktivnega učinka na »zaznavo zadovoljenosti lastnih psihosocialnih potreb«.

Ob zagotavljeni homogenosti varianc (Levene, $p = 0.43$) smo ničelno hipotezo sprejeli tako v primeru glavnih posamičnih faktorjev, kot njune interakcije ($F(1, 335) \text{ nac} = 0.32$, $p = 0.57$, $F(1, 335) \text{ dijak} = 0.30$, $p = 0.58$, $F(1, 335) \text{ interakcija} = 1.83$, $p = 0.177$).

Uporabljen je bil naslednji vprašalnik (samo prvih pet item-ov je predstavljenih kot v vprašalniku), oz. semantični diferencial:

Vi osebno menite, da so XY ...:

1/ prijetni	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	neprijetni
2/ inteligentni	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	neinteligentni
3/ z bodočnostjo	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	brez bodočnosti
4/ odprti	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	zaprti
5/ topli	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	hladni

1/ prijetni neprijetni

2/ inteligentni	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	neinteligentni
3/ z bodočnostjo	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	brez bodočnosti
4/ odprti	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	zaprti
5/ topli	<<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	hladni

Različne pogoje so predstavljala različna navodila

Vi osebno menite, da so Slovenci:

Vi osebno menite, da so Italijani:

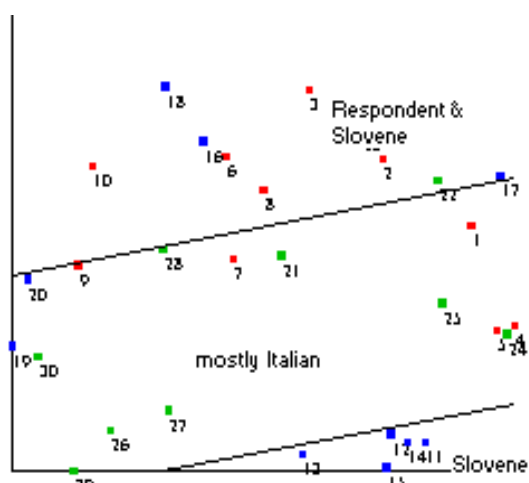
Vi osebno menite, da večina Slovencev ("povprečni Slovenec") druge Slovence ocenjuje kot.

Vi osebno menite, da večina Slovencev ("povprečni Slovenec") druge Italijane ocenjuje kot.

Vi osebno menite, da večina Italijanov ("povprečni Italijan") druge Slovence ocenjuje kot.

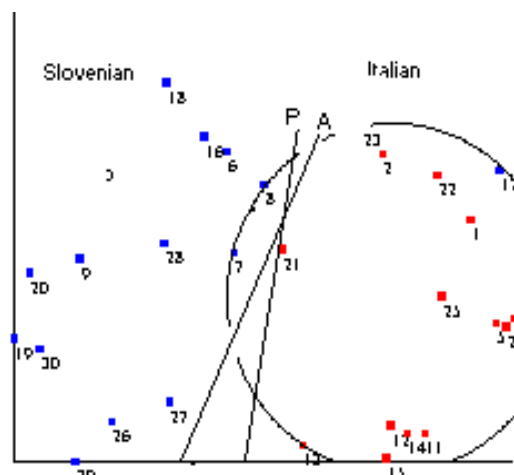
Vi osebno menite, da večina Italijanov ("povprečni Italijan") druge Italijane ocenjuje kot.

Vi osebno menite, da večina Italijanov ("povprečni Italijan") druge Slovence ocenjuje kot.

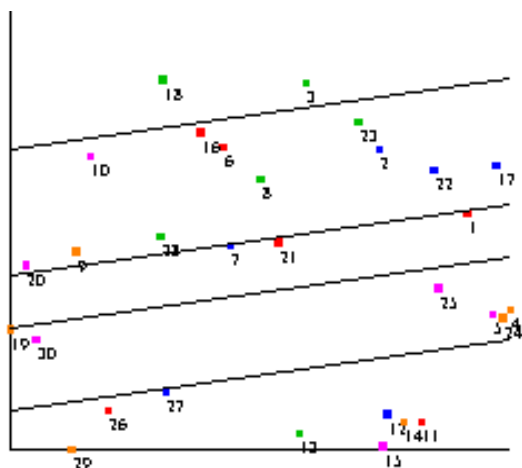
Sprejemljiv koeficient alienacije (=0.17) je bil dobljen za tro – dimenzionalno faceto solucijo.

Slika 7. SSA projekcija facete referenca/vir/metapercepcija ocenjevanja

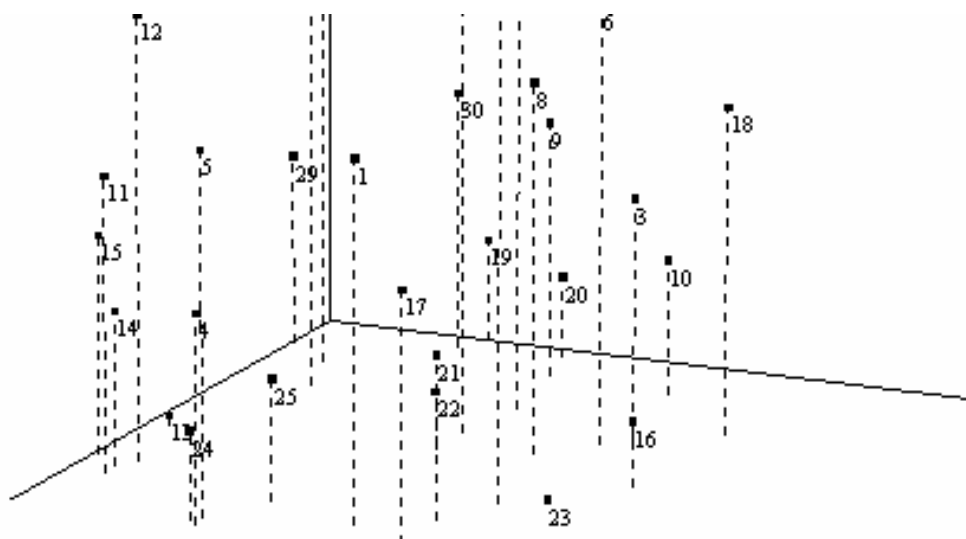

Slika 8. : SSA projekcija facete zaznane nacionalne pripadnosti (Slovenci_ke vs. Italijani_ke) – aksialna, modularna in polarna solucija skupaj
Opomba: A = aksialna; P = polarna solucija

In sliki 8, vsak od treh pristopov potrdi faceto “zaznani/ evalvirani nacionalni skupini”. To je tudi edina faceta z ustrezno grafično solucijo, ki je potrdila pričakovanja.

Slika 9. : SSA projekcija facete evaluacij – aksialna solucija

Slika 10.: SSA projekcija vseh treh facet skupaj

Tri dimenzionalna FACETna analiza sicer v primeru dveh facet ni v celoti potrdila pričakovanj. Rezultati študije podpirajo nacionalno pripadnost (Slovenci_ke vs. Italijani_ke) kot ciljno kategorijo percepcije, ki je ena od treh facet in je bila v celoti potrjena, kar po/kaže tudi 227esponde vpogleda v grafično SSA solucijo (glejte, prosim, sliko XY). Druga faceta, zaznana referenca (meta)percepcije (koga 227espondent_ke zaznavajo kot percipiente_ke (sebe, večino Slovencev, večino Italijanov (glejte, prosim, sliko XY)) je bila potrjena samo deloma; nobene podpore pa ni bila deležna tretja faceta (= evaluativni atributi (glejte, prosim sliko XY).

Naši raziskovalci_ke v mednarodnih raziskavah nacionalnega karakterja

Nuška Podobnik, Agata Zupančič in Velko S. Rus so sodelovali v veliki mednarodni raziskavi, katere rezultati so bili objavljeni v reviji Science. Podajamo nekaj vrstic informacij na temo njenih izhodišč, s katerimi so se lahko različni_e avtorji_ice različno strinjali_e, so pa (lahko) še vedno izhodišče za živo strokovno razpravo:

»National character may be a social construction, but personality traits are rooted in biology. Most personality psychologists today agree that the dimensions of the Five-Factor Model (FFM) of personality—Neuroticism versus Emotional Stability, Extraversion, Openness to Experience, Agreeableness, and Conscientiousness—account for the covariation of most personality traits (8), and behavioral genetics studies (9) have shown that traits from all five factors are strongly heritable. As products (in part) of the human genome, traits are universal: Cross-cultural research suggests that the structure and development of personality traits is very similar in nations as dissimilar as India, Argentina, and Burkina Faso (10). In every culture examined, the five factors are hierarchically related to lower-order traits or facets. For example, the Extraversion factor in the Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) (11) is defined by Warmth, Gregariousness, Assertiveness, Activity, Excitement Seeking, and Positive Emotions facets. [Terracciano](#), [Abdel-Khalek](#), [Ádám](#), [Adamovová](#), et al. 2005, str. 96).«

Raziskovalka iz Italije, Patrizia Meneghin, se je v njenem doktorskem delu z naslovom » Socialne in vrednotne orientacije/ reprezentacije in nacionalni stereotipi pri izbranih skupinah italijanskih in slovenskih prebivalcev » (Meneghin, 2009) lotila analize odnosov med zaznavami Italijanov in Slovencev, in sicer iz različnih nacionalno-perceptivnih vidikov.

Rezultati študije so pri obravnavanih udeležencih_kah med drugim pokazali naslednje: Relativno najnižja zaznana stopnja zadovoljenosti lastnih psihosocialnih potreb se je pokazala v primeru italijanskih dijakov/ študentov iz Kopra, pri eni od najmlajših generacij italijanske manjšine v Sloveniji torej. Slovence so relativno najmanj pozitivno evalvirali italijanski študentje/ dijaki iz Trsta, Italijane pa slovenski dijaki/ študentje iz Trsta. Seveda omenjenega dejstva ne gre (ne »tedaj«, ne »sedaj«) generalizirati na celoto medsebojnih percepcij na tem področju, vsekakor pa je vredna premisleka. Slovenci so bili relativno najmanj pozitivno evalvirani s strani »Italijanov v Italiji«, kar pomeni predvsem italijanske dijakke iz Trsta. Analogna razlaga velja tudi za dejstvo, da so bili Italijani relativno najmanj pozitivno evalvirani s strani »Slovencev v Italiji«, kar so zopet predvsem slovenski dijaki iz Trsta. Zato si velja posebej ogledati še to, kako se v primeru posamičnih odvisnih variabel medsebojno razlikuje enajst v raziskavi zajetih skupin.

Dodajmo k vsemu še »tradicionalizem«. Za kaj gre in kako ga lahko povežemo z doslej povedanim?

Kaj nam o »tradicionalist-ih« pove Britannica ?

Tradicionalist_ka naj bi bila oseba, ki verjame, da so t.i. starejši načini delovanja in mišljenja boljši kot novejši; to je tudi oseba, ki sledi posebni in etablirani tradiciji <https://www.britannica.com/dictionary/traditionalist>

(The Britannica dictionary - a person who believes that older ways of doing or thinking about things are better than newer ways: a person who follows a particular and established tradition).

Zajema tudi spoštovanje tradicionalnih vrednot: patriotizem, žrtvovanje, orientacija na naloge, stabilnost, varnost, konsistentnost, zavezanost, konservativnost, disciplina, red, spoštovanje avtoritete, dolžnost, morale, norm in socialnih praks, pa tudi odpor do njihovega spreminjanja. <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=traditionalism+and+psychology>

Flere omenja podobnost med tradicionalistično in anti – modernistično orientacijo (Flere, 1990).

Nekoliko drugače pove Andrej Kirbiš: »Tradicionalizem bomo v tem smislu razumeli kot vrednotni in vedenjski pol (Shils 1981), po katerem posameznik živi v skladu z ustaljenimi vzorci in idealizira preteklost (Mannheim 1953) ter s pomočjo katerega osmišlja svet (Boudon 1984 v Langlois 2001: 15831–15832)« (v Kirbiš, 2009, 7)).

Poleg tega se Kirbiš ukvarja z identitetno problematiko t.i. novodobništva, kar bi lahko povezovali s t.i. religiozno identiteto (poleg nacionalne, etnične, državljske...). Takole pravi:

»V primerjavi s konvencionalno religijo pri novodobništvu ne gre za bistvene vsebinske novosti, temveč za eklekticizem oz. kombinacijo različnih verskih in filozofskih tradicij, teozofije, poganstva, okultnega in humanistične psihologije (Nasel in Haynes 2005; Stenger 1989; Sutcliffe 2006; York 1995). Novodobništvo se tako najpogosteje razume kot »religija izbire« (Kubiak 2005: 263) oz. »brikolaž« (Doktór 1999; Lambert 1999: 316) znotraj družbe, kjer lahko vsak ustvari svoj »izbirni življenjepis« (McLeod 2002: 222) »– Kirbiš, 2009, str. 8

Lipovec (2022) pa poroča, da je na podlagi analize pridobljenih rezultatov smo ugotovila, da na poslušanje narodno-zabavne glasbe vplivajo naslednji dejavniki: raven tradicionalizma (delno), izobrazba matere, kraj bivanja in izpostavljenost tovrstni glasbi v otroštvu.

Boski, Strus in Tlaga menijo, da osebe z izrazitejšo tradicionalno kulturno identiteto zavračajo kulturne inovacije, izražajo izrazitejši in – group bias in drugačen odnos do smrti: *»People with more of a traditional cultural identity reject cultural innovations, especially under mortality salience. Individuals high on traditionalism are the ones who support the predictions of social identity theory: it is them who demonstrate in-group bias.«* (Boski, Strus in Tlaga, 2004, 471).

Funkcija kulture naj ne bi bila narediti življenje lažje, ampak podeliti mu ustrezen smisel. »Consequently, culture does not serve to make life easier, but to make sense of it and to justify our short-lived passage via a vis eternity.« (Boski, Strus in Tlaga, 2004, 459).

Kulturna identiteta se nanaša na vsebino vrednot, ki so vodilni principi, na simbole, ki so nosilci pomena in na življenjske stile, ki so skupni posamezniku in drugim, čeprav ne nujno vedno prepoznanim skupinam: »Cultural identity refers, in contrast, to the content of values as guiding principles, to meaningful symbols, and to life-styles that individuals share with others, though not necessarily within recognizable groups.« (Boski, Strus in Tlaga, 2004, 457).

Boski, Strus in Tlaga omenjajo Baumana in njegove predpostavke, da je »opaznost« smrti (mortality salience) izrazitejša v tradicionalnejših kulturah, oz. pri posameznikih z izrazitejšimi tradicionalnimi prepričanji. »Yet, following Bauman, we may speculate that the effects of mortality salience should be stronger in more traditional cultures and also among individuals scoring high in traditionalist beliefs.« (Boski, Strus in Tlaga, 2004, 459).

Trije poljski raziskovalci so v njihov vzorec zajeli vzorec prebivalcev k Varšave in ugotovili naslednje: »Traditionalism was significantly higher among those Varsovians who formed a cluster of Polish culture appreciation than among those who remained relatively indifferent of their heritage« (Boski, Strus in Tlaga, 2004, 467).

Bizumic presoja, da ima tradicionalizem tudi svoje sinonime, kar naj bi bili, npr., konservativizem, konvencionalizem, reakcionarizem (reactionaryism), ipd.. (Bizumic, 2017).

Tradicionalizem naj bi posebej varoval tradicionalne vrednote, moralo, norme in socialno prakso lastne socialne skupine. Tradicionalizem naj bi vključeval tudi aktiven odpor do spreminjanja tradicionalnih vrednot, morale in socialnih praks (Bizumic, 2017).

Bizumic prav tako opozarja, da je tradicionalizem ena najpomembnejših vrednot pri Schwartz; le ta jo prišteva k eni od 19 temeljnih človeških vrednot. Ideje v zvezi s Schwartz meni, da so za posameznike z omenjeno vrednoto značilni spoštovanje tradicije, navad, kulture ter religije okolja, v katerem živijo: »Finally, tradition is one of the basic values in Schwartz's theory of values (Schwartz et al., 2012) and traditionalists are strongly concerned with this value. The most recent refinement of the theory sees tradition as one of the 19 basic human values. According to Schwartz's theory, values represent motivational goals that exist across situations and that influence people's attitudes, behaviors, and decision-making. Schwartz proposed that traditional individuals have a major motivational goal to maintain and respect traditions, customs, and ideas of their own culture and religion. The value of tradition is part of broader conservation values, which involve values of conformity to other people, conformity to societal rules, personal security, and security of one's society.« (Bizumic, 2017, 4).

Tradicionalizem naj bi bil zelo fokusiran tudi na (skupinsko) preteklost. To naj bi veljalo tako za kulturne, etnične, nacionalne in religijske skupine. Poleg tega se lahko tradicionalizem nanaša tako na ekonomski, kot na socialni konservativizem. Psihologi naj bi se najbolj ukvarjali z odnosom med tradicionalizmom in socialnim konservativizmom: »Traditionalism is broadly concerned with a focus on the past of one's own group. Although any group can be the source of traditions, traditionalists most often focus on the past of their own large-scale groups, such as cultural, ethnic, national, and religious groups. Traditionalism can refer to both economic and social conservatism. Psychologists, however, have mostly studied traditionalism in reference to social conservatism, and they have usually focused on individuals who want to preserve social values, morality, norms, and practices. Nonetheless, the term traditionalism may also relate to conservatism in economic activities – especially when these connect to traditional morality (Weber, 1930).« (Bizumic, 2017, 2).

Tradicionalizem naj ne bi bil osebni konstrukt: »Consequently, traditionalism, at least according to certain conceptualizations (Duckitt & Bizumic, 2013; Van Hiel, Cornelis, Roets, & De Clercq, 2007), may not be a personality construct, but a social attitude that could be affected by external circumstances.« (Bizumic, 2017, 4).

Zanimive misli o tradicionalizmu v zvezi s katoliško cerkvijo razvija prof. Ivo Kerže. (tradicionalizem kot zavračanje smernic; cerkev ni dogmatična, ampak je pastoralna); intermezzo: Tomizem in pasti tradicionalizma; Agostino Bonetti – obsojen s strani cerkve [1855](https://www.youtube.com/watch?v=VqZkfxBe7tg)).
<https://www.youtube.com/watch?v=VqZkfxBe7tg>

APA (Ameriška psihološka asociacija) se prav tako ne izogiba opredelitve tradicionalizma. Opredelitev, zanimivo, izhaja iz prepričanja, da je opredelitev razlik med tradicionalnimi in modernimi družbami univerzalno sprejeta: »... a set of social practices and conditions considered typical of societies that are economically and technologically undeveloped, relatively static in their structures and customs, rural rather than urban, and religious rather than secular and that tend to emphasize family or collective responsibilities rather than individual rights and aspirations. The adequacy of this description and of the dichotomy between traditional and modern societies that it implies is by no means universally accepted.« <https://dictionary.apa.org/traditionalism>

Težko se znebimo vtisa, da so nekatere opredelitve vsaj deloma tautološke, vsaj deloma v smislu »tradicionalizem je tradicionalizem«, ali pa so presenetljivo opredelitveno »ohlapne« (...tradicionalizem je dajanje prednosti novemu pred starim, ipd).

Zanimivi zapisi na temo, podobno tradicionalizmu, se pojavljajo tudi v nekaterih slovenskih medijih: »Korenine -Ravno odnos do korenin oziroma ukoreninjenosti v kulturno in družbeno stvarnost predstavlja v aktualni politični situaciji temeljno ideološko razlikovanje.« <https://www.delo.si/mnenja/kolumne/korenine/>

Mojca Pajnik se je kritično lotila problematike etno-nacionalizma in »gender populism«-a (Pajnik, 2019). Omenja mešanico nacionalizma in re-tradicionalizacije.

Velja omeniti, da tradicionalizem in modernizem nista »vedno« obravnavana kot nekakšna dipola, tradicionalizem se lahko obravnava ločeno od modernizma in obratno.

V zvezi z obravnavano problematiko ne gre spregledati »tekoče moderne« (pojem, ki ga je prvi uporabil Z. Bauman, imamo tudi slovenski prevod (Bauman, 2002)), pojem »banalnega nacionalizma« (Billig, 1995), multikulturalizma in nacionalizma (Chin, 2021), tega, kako je civilno angažiranje povezano z osebno in socialno identiteto, in sicer v pozni adolescenci in prihajajoči odraslosti (Lannegrand – Williems, Chevrier, Perchec in Carrizales, 2018), z analizo odnosa med etničnim in državljanskim nacionalizmom (Tamir, 2019), z državljansko in nacionalno identiteto v Ukrajini (Shulman, 2004)

Se pa z »nami« (s slovensko nacionalno identiteto) ukvarjajo tudi nekoliko manj znani avtorji, npr. Robert Walters (2020).

Z različnimi antropologijami se je pri nas poglobljeno ukvarjal Stane Južnič, Leto 2023 je 30. letnica izida njegove knjige z naslovom »Identiteta«.

Čaka nas še nekaj besed o meta - percepcijah

Donnelly, Moon in Critcher omenjajo dva ločena standard za ugotavljanje meta – točnosti (meta – accuracy): korelacijski in univariatni pristop, oz. the mean level approach (Donnelly, Moon in Critcher, 2021): "This article identifies two distinct standards used to determine meta-accuracy. The correlational approach tests whether metaperceptions correlate with an accuracy criterion (i.e., social perceptions). The mean-level approach instead asks whether metaperceptions tend to err in a systematic direction (Donnelly, Moon in Critcher, 2021, str. 2)."

Vedno se lahko vprašamo, kako nas zaznavajo drugi. V zadnjih nekaj letih se je oblikovala celo »socialna psihologija tega, da druge ljudi zaznavamo točno«, Carlson in Barranti pa sta omenjeno »socialno psihologijo« obravnavala s posebnim prispevkom (Carlson in Barranti, 2016).

Percepcije in metapercepcije so bile obravnavane tudi v zvezi z vodenjem (Malloy in Janowski, 1992).

Z zanimivim aspektom implikacij za meta – točnost (accuracy) se je ukvarjala analiza interakcij med socialno stigmatiziranimi viri (kadilci_ke) in ciljnim »outgroupsi« (nekadilci (Santuzzi, 2007)).

Zelo zanimiv citat na temo metapercepcij, ki se nanašajo na makro – inter – grupne relacije, pa čeprav na področju (socialne) psihologije politike, je naslednji: “Although much current research highlights differences between political partisans, our research provides evidence that strong partisan biases in meta-perceptions are largely symmetrical for Democrats and Republicans. This suggests that biased meta-perceptions are a consequence of shared psychology rather than merely a consequence of divergent ideological convictions. Meta-perceptions represent evaluations that are distinct from perceptions at a core psychological level: While negative perceptions, such as dehumanization, can be thought of as offensive or reprehensible, meta-perceptions are inferences about what others think and can, therefore, be false. The theoretical distinctions between perceptions and meta-perceptions suggest that practical approaches to reducing negative meta-perceptions may be distinct from those that aim to reduce negative perceptions” (Moore – Bergh, Akori-Karlinski, Hameiri in Bruneau 2020 <https://doi.org/10.1073/pnas.2001263117>, str. 1)

Problem in problemska vprašanja:

Naš namen v pričujoči raziskavi je bil analizirati, predvsem z večrazsežnostnim lestvičenjem, strukturo različnih nacionalnih (meta)percepcij, pa tudi preveriti nekaj hipotez glede korelacij med obravnavanimi spremenljivkami, tako na nivoju posamičnih postavk/ bipolarnih kontinuumov, kot njihovih seštevni vrednosti.

Problemska vprašanja, ki nas zanimajo v pričujoči raziskavi:

Vpr. 1: Ali obstajajo pomembne razlike v zaznanih stopnjah tega, v kolikšni meri »tradicionalizem« otežuje/zavira, oz. olajšuje/spodbuja doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev?

Vpr. 2: Ali pri obravnavanem ciljnem vzorcu obstajajo pomembne korelacije med posamičnimi zaznanimi stopnjami tega, v kolikšni meri »tradicionalizem« otežuje/zavira, oz. olajšuje/spodbuja doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev?

Vpr. 3: Ali obstajajo (pri ciljnem vzorcu udeleženk) pomembne bivariatne korelacije med posamičnimi vidiki/ posamičnimi spremenljivkami zaznanih stopenj facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci_ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev (na eni strani) ter a/ zaznavo podobnosti tradicionalizma s patriotizmom, oz. b/ zaznavo podobnosti tradicionalizma z regionalizmom na drugi strani?

Vpr. 4: Ali med različnim kategorijami samoocen (sebe kot tradicionalista_ke) obstajajo (pri ciljnem vzorcu udeleženk) pomembne razlike v zaznavah stopnje ne/izraženosti posamičnih vidikov tradicionalističnega vedenja, ki ga predstavljajo različni posamični vedenjski atributi?

Kakšna je struktura (analiza na način večrazsežnostnega lestvičenja in factorske analize) različnih (meta)percepcij na temo nacionalnih stereotipov, nacionalnega karakterja, zaznav tradicionalizma, med – narodnih primerjav in zaznav tega, v kolikšni meri tradicionalizem otežuje/olajšuje doseganje določenih družbenih/osebnih ciljev?

Hipoteze:

Za različne pristope s področja factorske analize in večrazsežnostnega lestvičenja seveda nismo oblikovali hipotez, čeprav omenjeni pristopi, zlasti MDS (multidimenzionalno skaliranje), tvorijo večino predstavljenih rezultatov.

H 1: Odkrili bomo pomembne razlike v zaznani stopnji facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci_ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev.

Ali, nekoliko drugače: H1: Odkrili bomo pomembne razlike v zaznanih stopnjah tega, v kolikšni meri »tradicionalizem« otežuje/zavira, oz. olajšuje/spodbuja doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev.

H 2: Odkrili bomo pomembne korelacije med različnimi vidiki / posamičnimi spremenljivkami zaznanih stopenj facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci_ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev.

Ali, nekoliko drugače: H2: Odkrili bomo pomembne korelacije med zaznanimi stopnjami tega, v kolikšni meri »tradicionalizem« otežuje/zavira, oz. olajšuje/spodbuja doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev.

H 3: Odkrili bomo pomembne bivariatne korelacije med posamičnimi vidiki/ posamičnimi spremenljivkami zaznanih stopenj facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci_ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev (na eni strani) ter naslednjimi posamičnimi spremenljivkami (na drugi strani):

- Zaznavo podobnosti z zaznavo patriotizma
- Zaznavo podobnosti z zaznavo regionalizma.

H 4: Med različnim kategorijami samoocen (sebe kot tradicionalista_ke) obstajajo pomembne razlike v zaznavah stopnje ne/izraženosti posamičnih vidikov tradicionalističnega vedenja, ki ga predstavljajo različni posamični vedenjski atributi.

Metoda in postopek

Udeleženke in udeleženci

Sodelovalo je 47 študentk in dva (2) študenta 3. letnika študija psihologije na Oddelku za psihologijo FF v Ljubljani, v okvirju vaj iz predmeta SPIGA (Socialna psihologija: inter/akcija, grupa, aplikacija), in sicer v poletnem semestru šolskega leta 2022/ 23 (sredi meseca aprila 2023). Aritmetična sredina in mediana starosti znaša vsaka 22 let (SD = 1.26).

Cilji

Cilji vaje so bili seznaniti se z vprašalnikom in tipom vprašanj, z izbranimi vidiki obravnavane tematike (zlasti na temo tradicionalizma kot socialno – vrednotne orientacije, z različnimi tipi identitet (nacionalna, kulturna, etnična, religiozna, državljanska), s teorijami identitet (zlasti Weinreich in Saunderson), ki presegajo klasično socialno-psihološko teorijo socialne identitete avtorjev Tajfla in Turnerja, z bipolarnimi sumacijskimi lestvicami, z različnimi diferenciali (semantični, podobnosti, facilitacije/inhibicije (doseganja osebnih in skupinskih ciljev)), vlog); ravno diferencial vlog, ki smo ga povzeli po Triandisu (1971), se v R Sloveniji (zelo) redko kdaj pojavlja.

Uporabljeni instrumenti:

Konstruiran je bil relativno obsežen vprašalnik z izbranimi vidiki obravnavane tematike (zlasti na temo tradicionalizma kot socialno – vrednotne orientacije, z različnimi diferenciali (semantični, podobnosti, facilitacije/inhibicije (doseganja osebnih in skupinskih ciljev)), vlog); ravno diferencial vlog, ki smo ga povzeli po Triandisu (1971), se v R Sloveniji (zelo) redko kdaj pojavlja. V primeru diferenciala vlog, ki je prav tako baziran na sedem stopenjskem bipolarnem kontinuumu, sta bila pola »neizrazit tradicionalist/neizrazita tradicionalistka vs. izrazit tradicionalist/ izrazita tradicionalistka. Oba pola sta torej nekoliko »zožena« in nekoliko »obrušena ekstremnosti. Smo imeli razlog, saj smo se s tem izognili bipolarnosti "tradicionalizem vs. (pos)modernizem«.

Konstruiran je bil torej relativno obsežen instrument, večinoma s posamičnimi postavkami, ki so predstavljale/predstavljajo sedem (7) stopenjske bipolarne kontinue, ki so bili v vprašalniku (pro posamičnih postavkah) predstavljeni »grafično« (<<<< << < 0 > >> >>>>), v datoteko podatkov (vnašalec Luka Mihajlik, študent 3. letnika psihologije v šolskem letu 2022/23 ...) pa so bili vneseni kot lestvica od 1 do 7 (1 2 3 4 5 6 7). Celoten vprašalnik je sicer v pričujočem prispevku predstavljen tudi kot ena od prilog poročila o raziskavi.

Nacionalne (meta)percepcije so bile variirane z navodili, perceptivne reference (kdo je zaznan_a kot percipient_ka) pa so se nanašale predvsem na a/respondente_ke, b/na njihove zaznave zaznav povprečnega Slovence_ke (= večine Slovencev_k), c/ na respondentove_kine zaznave zaznav tistih, ki jih prištevajo k slovenskim tradicionalistom_kam).

Na temo nacionalnih (meta)percepcij sta bila konstruirana dva tipa semantičnih diferencialov; eden je zajel/zajemal pet bipolarnih kontinuumov, vsak kontinuum je zajel bipolarno varianto kategorije, ki predstavlja posamični faktor iz modela/teorije »velikih pet« (big five) avtorjev McCrae-a in Coste (mimogrede: slovensko priredbo vprašalnika je pred cca. 20 leti izvedel V.S. Russ sodelavci_kami). – Nismo se odločili za HEXACO varianto (kjer/ko bi dodali predvsem dodatna kontinuumata honest/humble (iskren/ponižen (pri čemer bi v tem primeru najverjetneje dodali še »skromen« (in izhajali iz diferencialnega pomena izrazov »ponižen« in »skromen«).

Primer:

Vsi osebno menite, da so Slovenci_ke (Cronbach alpha = 0.664; bipolarni kontinuum, ki ne diskriminira, oz. v dvofaktorskem modelu visoko korelira (samo) z drugim faktorjem (= introvertirani_e vs ekstrovertirani_e).

Zelo zaprti_e vs. zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),

Zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);

Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);

Izrazito introvertirani_e vs. izrazito ekstrovertirani_e;

»stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno vs. »stvari« v življenju doživljajo izrazito pozitivno

Drugi primeri navodil, ki oblikujejo pogoje za nacionalne (meta)percepcije:

Vsi osebno menite, da večina Slovencev_k meni, da so Slovenci_ke (Cronbach alpha = 0.69; bipolarni kontinuum, ki ne diskriminira, oz. v dvofaktorskem modelu visoko korelira (samo) z drugim faktorjem (= nevestni_e/ne pazijo na red vs. vestni_e/ pazijo na red).

Zelo zaprti_e 1 2 3 4 5 6 7 zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),

Zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);

Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);

Izrazito introvertirani_e vs. izrazito ekstrovertirani_e; »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno vs. »stvari« v življenju doživljajo izrazito pozitivno.

Vsi osebno menite, da tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam menijo, da so Slovenci_ke (Cronbach alpha = 0.726; bipolarni kontinuum, ki ne diskriminira, oz. v dvofaktorskem modelu visoko korelira (samo) z drugim faktorjem (= nevestni_e/ne pazijo na red vs. vestni_e/ pazijo na red).

Vsi osebno menite, da so Evropejci_ke (Cronbach alpha = 0.687; bipolarni kontinuum, ki ne diskriminira, oz. v dvofaktorskem modelu visoko korelira (samo) z drugim faktorjem (= nevestni_e/ne pazijo na red vs. vestni_e/ pazijo na red).

Menite, da večina Slovencev_k meni, da so Evropejci_ke (Cronbach alpha = 0.655; bipolarni kontinuum, ki ne diskriminira, oz. v dvofaktorskem modelu visoko korelira (samo) z drugim faktorjem (= nevestni_e/ne pazijo na red vs. vestni_e/ pazijo na red; in introvertirani_e vs. ekstrovertirani_e).

Menite, da tisti, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam menijo, da so Evropejci_ke (Cronbach alpha = 0.623; bipolarni kontinuum, ki ne diskriminira, oz. v dvofaktorskem modelu visoko korelira (samo) z drugim faktorjem (= nevestni_e/ne pazijo na red vs. vestni_e/ pazijo na red; in introvertirani_e vs. ekstrovertirani_e).

Zelo zaprti_e 1 2 3 4 5 6 7 zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),
 Zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);
 Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);
 Izrazito introvertirani_e vs. izrazito ekstrovertirani_e; »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno vs. »stvari« v življenju doživljajo izrazito pozitivno.

Vi menite, da so Slovenci_ke

Zelo podobni <<< << < 0 > > >>> zelo različni

Var BRITANCEM/ ANGLEŽEM

Nato pa var: FRANCOZOM; AMERIČANOM; RUSOM; POLJAKOM; ŽIDOM; ČEHOM; AVSTRIJCEM; ŠVEDOM; SRBOM; HRVATOM; MADŽAROM; HOLANDCEM; JAPONCEM; NEMCEM; ŠPANCEM; GRKOM; ŠVICARJEM; ITALIJANOM; BOŠNJAKOM.

Poleg »vi menite, da so Slovenci_ke...« so še navodila (opcije, facete)

Vi menite, da povprečen_na Slovenec_ka meni, da so Slovenci_ke.

Vi menite, da tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam, menijo, da so Slovenci_ke.

KAJ SO PO VAŠI PRESOJI TEMELJNE ZNAČILNOSTI SLOVENSKEGA TRADICIONALIZMA (NAPIŠITE): _____

Zaznane stopnje tega, v kolikšni meri »tradicionalizem« otežuje/zavira, oz. olajšuje/spodbuja doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev.

Zaznane stopnje facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci_ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev. »Tradicionalizem« kot »facilitator«, oz. kot »inhibitor« ustreznih družbenih/osebnih sprememb.

SLOVENSKI TRADICIONALIZEM

Var. 96/ OLAJŠUJE,
 POSPEŠUJE

<<< << < 0 > > >>>
 slovenski družbeni razvoj

ZAVIRA,
 ONEMOGOČA

Nato pa var. : 97/ razvoj slovenske nacionalne zavesti ; 98/ sproščenost in spontanost v slovenski družbi; 99/ lasten osebni razvoj ; 100/ preseganje slovenskih nacionalnih travm.

Cronbach alpha = 0.765, lestvica je homogena in enodimenzionalna (pozor: ima samo pet bipolarnih kontinuumov).

Isti semantični diferencial v pogoju različnih navodil (skupaj oblikuje (meta)percepcije nacionalnih stereotipov (medtem ko naj bi semantični diferencial na samem začetku vprašalnika predstavljal (meta)percepcije nacionalnega karakterja):

Menite, da so XY

Var Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

Nato pa var.: nekulturni vs. kulturni; neiskreni vs. iskreni; neinteligentni vs. inteligentni; sovražni vs. prijateljski; narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; zaprti vs. odprti; 108/ hladni vs. topli.

Navodila, ki tvorijo različne pogoje:

Menite, da so Evropejci_ke (sedaj člani_ce EU): ...Cronbach alpha = 0.856, lestvica ni enodimenzionalna.

Vi menite, da so Slovenci_ke: ... Cronbach alpha = 0.88, lestvica ni enodimenzionalna.
Menite, da so tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom: ... Cronbach alpha = 0.83, lestvica ni enodimenzionalna.

Menite, da so za večino Slovencev_k tisti_e, ki jih prištevamo k slovenskim tradicionalistom_kam: ... Cronbach alpha = 0.89, lestvica je (skoraj) enodimenzionalna.
Zaznane stopnje izrazitosti tradicionalnega vedenja, ki/kot naj bi jih izražali posamični vedenjski oz. statusni atributi

neizraziti_e
tradicionalisti_ke

izraziti_e
tradicionalisti_ke

<<< << < 0 > > >>>

Var 133/ so nujno rojeni_e v Sloveniji

Nato pa var: 134/ so deklarativno heteronomni; 135/ dobro poznajo slovensko leposlovje; 136/ si želijo imeti slovenskega letalskega prevoznika; 137/ za svoje otroke izbirajo klasična slovenska imena; 138/ radi_e imajo kranjsko klobaso; 139/ so vegetarijanci_ke; 140/ se ne ukvarjajo s slovenskimi tabu temami; 141/ obsojajo kakršnokoli nasilje v slovenski družbi; 142/ proslavljajo vse slovenske državne praznike; 143/ večinoma spadajo v premožne slovenske sloje; 144/ poslušajo slovensko narodno – zabavno glasbo; 145/ imajo »občutek« za težave sočloveka, ne glede na to, od kod prihaja; 146/ razmišljajo pretežno dogmatično; 147/ imajo zavest pripadnosti (da so (ne) tradicionalisti); 148/ navijajo za slovenska športna moštva; 149/ označuje jih SOA (sindrom odvisnosti od alkohola); 150/ pluralnost v družbenem nazoru; 151/ težijo h konvencionalnemu oblačenju; 152/ so občutljivi za družbene krivice.

SLOVENSKI TRADICIONALIZEM JE – var 153:

Var 153: Zelo podoben <<< << < 0 > > >>> zelo različen od
SLOVENSKEMU PATRIOTIZMU SLOVENSKEGA PATRIOTIZMA

Var 154: Zelo podoben <<< << < 0 > > >>> zelo različen od
SLOVENSKEMU REGIONALIZMU SLOVENSKEGA REGIONALIZMA

ZASE LAHKO REČEM, DA SEM

Var 155: NEIZRAZIT_A <<< << < 0 > > >>> IZRAZIT_A
SLOVENSKI_A TRADICIONALIST_KA

REZULTATI IN DISKUSIJA:

Rezultati preverjanja H 1 (ki jo lahko opredelimo na različne načine, podali bom o nekaj primerov:

H1: Odkrili bomo pomembne razlike v zaznanih stopnjah tega, v kolikšni meri »tradicionalizem« otežuje/zavira, oz. olajšuje/spodbuja doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev.

Odkrili bomo pomembne razlike v zaznani stopnji facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci_ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev.

Odkrili bomo pomembne razlike v zaznanih stopnjah tega, v kolikšni meri »tradicionalizem« otežuje/zavira, oz. olajšuje/spodbuja doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev.

Tabela 1

Friedmanov neparametrični preizkus ponovljenih meritev za obravnavane spremenljivke
Medianski rang

V96	3,30
V97	1,37
V98	3,76
V99	2,95
V100	3,62

Opomba: slovenski tradicionalizem olajšuje, pospešuje =1, ..., 7= zavira, onemogoča 96/ slovenski družbeni razvoj; var. : 97/ razvoj slovenske nacionalne zavesti; 98/ sproščenost in spontanost v slovenski družbi; 99/ lasten osebni razvoj; 100/ preseganje slovenskih nacionalnih travm.

Hi – kv. (4) = 92.9, p = 0.00, n = 50.

Rezultati preverjanja H 2:

H 2: Odkrili bomo pomembne korelacije med različnimi vidiki / posamičnimi spremenljivkami zaznanih stopenj facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev-

Odkrili bomo pomembne korelacije med različnimi vidiki / posamičnimi spremenljivkami zaznanih stopenj facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev.

Odkrili bomo pomembne korelacije med zaznanimi stopnjami tega, v kolikšni meri »tradicionalizem« otežuje/zavira, oz. olajšuje/spodbuja doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev.

Tabela 2

Spearman-ovi koeficienti korelacije med obravnavanimi spremenljivkami

			V96	V97	V98	V99	V100
Spearman's rho	V96	Correlation Coefficient	1,000	,516**	,675**	,486**	,503**
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,000	,000	,000
		N	50	50	50	50	50
	V97	Correlation Coefficient	,516**	1,000	,462**	,214	,376**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,001	,135	,007
		N	50	50	50	50	50
	V98	Correlation Coefficient	,675**	,462**	1,000	,677**	,563**
		Sig. (2-tailed)	,000	,001	.	,000	,000
		N	50	50	50	50	50
	V99	Correlation Coefficient	,486**	,214	,677**	1,000	,481**
		Sig. (2-tailed)	,000	,135	,000	.	,000
		N	50	50	50	50	50
	V100	Correlation Coefficient	,503**	,376**	,563**	,481**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,007	,000	,000	.
		N	50	50	50	50	50

Opomba: *, $p < 0.05$; **, $p < 0.01$.

Opomba: slovenski tradicionalizem olajšuje, pospešuje =1, ..., 7= zavira, onemogoča 96/ slovenski družbeni razvoj; var.: 97/ razvoj slovenske nacionalne zavesti; 98/ sproščenost in spontanost v slovenski družbi; 99/ lasten osebni razvoj; 100/ preseganje slovenskih nacionalnih travm.

Rezultati preverjanja H 3:

H 3: Odkrili bomo pomembne bivariatne korelacije med posamičnimi vidiki/ posamičnimi spremenljivkami zaznanih stopenj facilitacije/inhibicije, ki jo udeleženci_ke pripisujejo tradicionalizmu v funkciji doseganja pomembnih družbenih/osebnih ciljev (na eni strani) ter naslednjimi posamičnimi spremenljivkami (na drugi strani):

- Zaznavo podobnosti z zaznavo patriotizma.
- Zaznavo podobnosti z zaznavo regionalizma.

Tabela 3:

Spearman-ovi koeficienti rang korelacij med obravnavanimi spremenljivkami

		BLOCK	V153	V154	V155
BLOCK	Correlation Coefficient	1,000	-,404**	,044	-,613**
	Sig. (2-tailed)	.	,004	,761	,000
	N	50	49	50	50
V153	Correlation Coefficient	-,404**	1,000	,393**	,264
	Sig. (2-tailed)	,004	.	,005	,067
	N	49	49	49	49
V154	Correlation Coefficient	,044	,393**	1,000	,044
	Sig. (2-tailed)	,761	,005	.	,762
	N	50	49	50	50
V155	Correlation Coefficient	-,613**	,264	,044	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,067	,762	.
	N	50	49	50	50

Opomba: BLOCK = seštevna vrednost bipolarne lestvice zaznav, v kolikšni meri tradicionalizem facilitira/inhibira doseganje družbenih in osebnih ciljev; zaznana podobnost (zelo podobno = 1,..., 7 = zelo različno) med tradicionalizmom in: var 153 = ...slovenskemu patriotizmu; var 154 = ...slovenskemu regionalizmu. Var. 155 = samoocena tradicionalizma (zelo neizrazito = 1, ..., 7 = zelo izrazito).

Zaznava izrazitejše facilitacije v raziskavi je povezana z izrazitejšo samoopredelitvijo v smislu »slovenskega tradicionalizma«. Pa še: odkrili smo, da zaznave podobnosti tradicionalizma s slovenskim patriotizmom pomembno korelirajo z zaznavo podobnosti tradicionalizma s slovenskim regionalizmom.

Rezultati preverjanja H 4:

H 4: Med različnim kategorijami samoocen (sebe kot tradicionalista_ke) obstajajo pomembne razlike v zananavah stopnje ne/izraženosti posamičnih vidikov tradicionalističnega vedenja, ki ga predstavljajo različni posamični vedenjski atributi.

Na spremenljivko z zap.št. 155 smo na kontinuumu od 1 (neizrazit_a tradicionalist_ka) do 7 (izrazit_a tradicionalist_ka) dobili naslednjo distribucijo odgovorov. Odgovore smo dihotomizirali v dve kategoriji: prva (=1) je zajela odgovore z vrednostmi 1,2 in 3, druga pa je zajela odgovore 4 (neodločen_a) in 5 (4 smo s 5 združili zaradi premajhnih frekvenc ocene 5); podatek je zanimiv že sam po sebi; samo 5 oseb ($p = 0.10$) se uvršča med tradicionaliste_ke, pa še to zelo zmerne.

Tabela 4

Frekvenčna distribucija odgovorov na spremenljivko z zap. št. 155 v raziskavi uporabljenega vprašalnika

		frekvenca	odstotek
Valid	1	28	56,0
	2	10	20,0
	3	2	4,0
	4	6	12,0
	5	4	8,0
	Total	50	100,0

Opomba: Zelo neizrazit_a slovenski_a tradicionalist_ka = 1, ..., 7 = zelo izrazit_a slovenski_a tradicionalist_ka

Tabela 5

Srednji rangi in vsote rangov za obravnavane odvisne spremenljivke glede na dve skupini samoocenjenih tradicionalistk za Mann – Whitney neparametrični preizkus

	skupina	N	Srednji rang	Vsota rangov
V133	1	40	26,89	1075,50
	2	10	19,95	199,50
	Total	50		
V134	1	40	25,90	1036,00
	2	10	23,90	239,00
	Total	50		
V135	1	40	24,48	979,00
	2	9	27,33	246,00
	Total	49		
V136	1	40	25,71	1028,50
	2	10	24,65	246,50
	Total	50		
V137	1	40	24,95	998,00
	2	10	27,70	277,00
	Total	50		
V138	1	40	26,48	1059,00
	2	10	21,60	216,00
	Total	50		
V139	1	40	24,24	969,50
	2	10	30,55	305,50
	Total	50		
V140	1	39	27,67	1079,00
	2	10	14,60	146,00
	Total	49		
V141	1	40	22,89	915,50
	2	9	34,39	309,50
	Total	49		
V142	1	40	25,81	1032,50
	2	10	24,25	242,50
	Total	50		
V143	1	40	26,83	1073,00
	2	10	20,20	202,00
	Total	50		
V144	1	40	28,23	1129,00
	2	10	14,60	146,00

	Total	50		
V145	1	39	22,31	870,00
	2	10	35,50	355,00
	Total	49		
V146	1	39	26,55	1035,50
	2	10	18,95	189,50
	Total	49		
V147	1	39	25,99	1013,50
	2	10	21,15	211,50
	Total	49		
V148	1	40	26,51	1060,50
	2	10	21,45	214,50
	Total	50		
V149	1	40	26,49	1059,50
	2	10	21,55	215,50
	Total	50		
V150	1	39	24,01	936,50
	2	10	28,85	288,50
	Total	49		
V151	1	39	27,14	1058,50
	2	10	16,65	166,50
	Total	49		
V152	1	40	23,41	936,50
	2	10	33,85	338,50
	Total	50		

Opomba 1: skupina (1 in 2): dihotomizirana samoocena udeleženk_cev na lestvici od »neizrazit_a tradicionalist_ka = 1 2 3 4 5 6 7 = izrazit-a tradicionalist-ka« (ocene 1,2,3 = 1 (neizrazit tradicionalizem), oceni 4, 5 = 2 (drugih ocen ni bilo).

Opomba 2:

neizraziti_e

tradicionalisti_ke

izraziti_e

tradicionalisti_ke

<<< << < 0 > > >>>

Var 133/ so nujno rojeni_e v Sloveniji

Nato pa var: 134/ so deklarativno heteronomni; 135/ dobro poznajo slovensko leposlovje; 136/ si želijo imeti slovenskega letalskega prevoznika; 137/ za svoje otroke izbirajo klasična slovenska imena; 138/ radi_e imajo kranjsko klobaso; 139/ so vegetarijanci_ke; 140/ se ne ukvarjajo s slovenskimi tabu temami; 141/ obsojajo kakršnokoli nasilje v slovenski družbi; 142/ proslavljajo vse slovenske državne praznike; 143/ večinoma spadajo v premožne slovenske sloje; 144/ poslušajo slovensko narodno – zabavno glasbo; 145/ imajo »občutek« za težave sočloveka, ne glede na to, od kod prihaja; 146/ razmišljajo pretežno dogmatično; 147/ imajo zavest pripadnosti (da so (ne) tradicionalisti); 148/ navijajo za slovenska športna moštva; 149/ označuje jih SOA (sindrom odvisnosti od alkohola); 150/ pluralnost v družbenem nazoru; 151/ težijo h konvencionalnemu oblačenju; 152/ so občutljivi za družbene krivice.

Tabela 6

Rezultati preverjanja pomembnosti razlik v obravnavanih odvisnih spremenljivkah glede na dve skupini samo-ocen tradicionalizma za Mann Whitney neparametrični preizkus

	V133	V134	V135	V136	V137	V138
Mann-Whitney U	144,500	184,000	159,000	191,500	178,000	161,000
Wilcoxon W	199,500	239,000	979,000	246,500	998,000	216,000
Z	-1,437	-,397	-,555	-,213	-,552	-1,025
Asymp. Sig. (2-tailed)	,151	,691	,579	,831	,581	,305
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,181 ^b	,711 ^b	,602 ^b	,839 ^b	,607 ^b	,356 ^b

Tabela 6a

Rezultati preverjanja pomembnosti razlik v obravnavanih odvisnih spremenljivkah glede na dve skupini samo-ocen tradicionalizma za Mann Whitney neparametrični preizkus

	V139	V140	V141	V142	V143	V144	V145
Mann-Whitney U	149,500	91,000	95,500	187,500	147,000	91,000	90,000
Wilcoxon W	969,500	146,000	915,500	242,500	202,000	146,000	870,000
Z	-1,265	-2,653	-2,229	-,319	-1,310	-2,715	-2,683
Asymp. Sig. (2-tailed)	,206	,008	,026	,750	,190	,007	,007
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,224 ^b	,009 ^b	,027 ^b	,765 ^b	,206 ^b	,007 ^b	,008 ^b

Tabela 6b

Rezultati preverjanja pomembnosti razlik v obravnavanih odvisnih spremenljivkah glede na dve skupini samo-ocen tradicionalizma za Mann Whitney neparametrični preizkus

	V146	V147	V148	V149	V150	V151	V152
Mann-Whitney U	134,500	156,500	159,500	160,500	156,500	111,500	116,500
Wilcoxon W	189,500	211,500	214,500	215,500	936,500	166,500	936,500
Z	-1,553	-,992	-1,024	-1,010	-1,012	-2,157	-2,058
Asymp. Sig. (2-tailed)	,120	,321	,306	,313	,311	,031	,040
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,135 ^b	,345 ^b	,331 ^b	,344 ^b	,345 ^b	,037 ^b	,042 ^b

Pomembne razlike v zaznavah izraženosti (ne)tradicionalizma (ki jih predstavljajo posamični vedenjski atributi) smo med dvema skupinama, ki predstavljata različno samooceno tradicionalizma (neizrazite vs. izrazitejšje tradicionalistke (= »netradicionalistke« vs. »tradicionalistke«), odkrili pri naslednjih bipolarnih kontinuumih (ob njih je navedeno zap. št. spremenljivke):

Spremenljivka z zap. št. 140/: »se ne ukvarjajo s slovenskimi tabu temami«; tisti_e, ki se ne ukvarjajo s slovenskimi tabu temami so kot izrazitejši tradicionalisti_ke ocenjeni/zaznani s strani tistih, ki se ocenjujejo za netradicionalistke; za »netradicionalistke« pokazatelj/indikator izrazitejšega tradicionalizma (in vice versa za »tradicionalistke«).

Spremenljivka z zap. št. 141/: »obsojajo kakršnokoli nasilje v slovenski družbi«; kar predstavlja za samocenjene neizrazite tradicionalistke manj izrazit pokazatelj/indikator tradicionalizma...

Spremenljivka z zap. št. 144/: poslušajo slovensko narodno – zabavno glasbo«; naj bi bil za »netradicionalistke« bolj izrazit pokazatelj tradicionalizma.

Spremenljivka z zap. št. 145/: »imajo »občutek« za težave sočloveka, ne glede na to, od kod prihaja«; naj bi bilo za »tradicionalistke« izrazitejši pokazatelj tradicionalizma.

Spremenljivka z zap. št. 151/: »težijo h konvencionalnemu oblačenju; naj bi bilo za »netradicionalistke« izrazitejši indikator/pokazatelj tradicionalizma.

Spremenljivka z zap. št. 152/: »so občutljivi za družbene krivice« naj bi bilo za »tradicionalistke« izrazitejši indikator/pokazatelj tradicionalizma.

Analiza percepcij tradicionalizma

Tabela 7

Izbrani statistiki obravnavanih spremenljivk: različne mere centralne tendence in razpršenosti

		V133	V134	V135	V136	V137	V138	V139	V140	V141
N	Valid	50	50	49	50	50	50	50	49	49
	Missing	0	0	1	0	0	0	0	1	1
Mean		5,62	4,68	4,10	4,80	5,66	4,60	2,66	5,14	3,27
Median		6,00	5,00	4,00	5,00	6,00	4,00	2,50	6,00	3,00
Mode		6	4	5	4	6 ^a	4	2	7	4
Std. Deviation		1,141	1,491	1,623	1,340	1,222	1,212	1,206	1,915	1,777
Percentiles	25	5,00	4,00	2,00	4,00	5,00	4,00	2,00	4,00	2,00
	50	6,00	5,00	4,00	5,00	6,00	4,00	2,50	6,00	3,00
	75	6,00	6,00	5,00	6,00	7,00	5,00	4,00	7,00	4,00

Opomba 1: Q3 – Q1 =

Opomba 2:

neizraziti_e

tradicionalisti_ke

izraziti_e

tradicionalisti_ke

1= <<< << < 0 > > >>> = 7

Var 133/ so nujno rojeni_e v Sloveniji

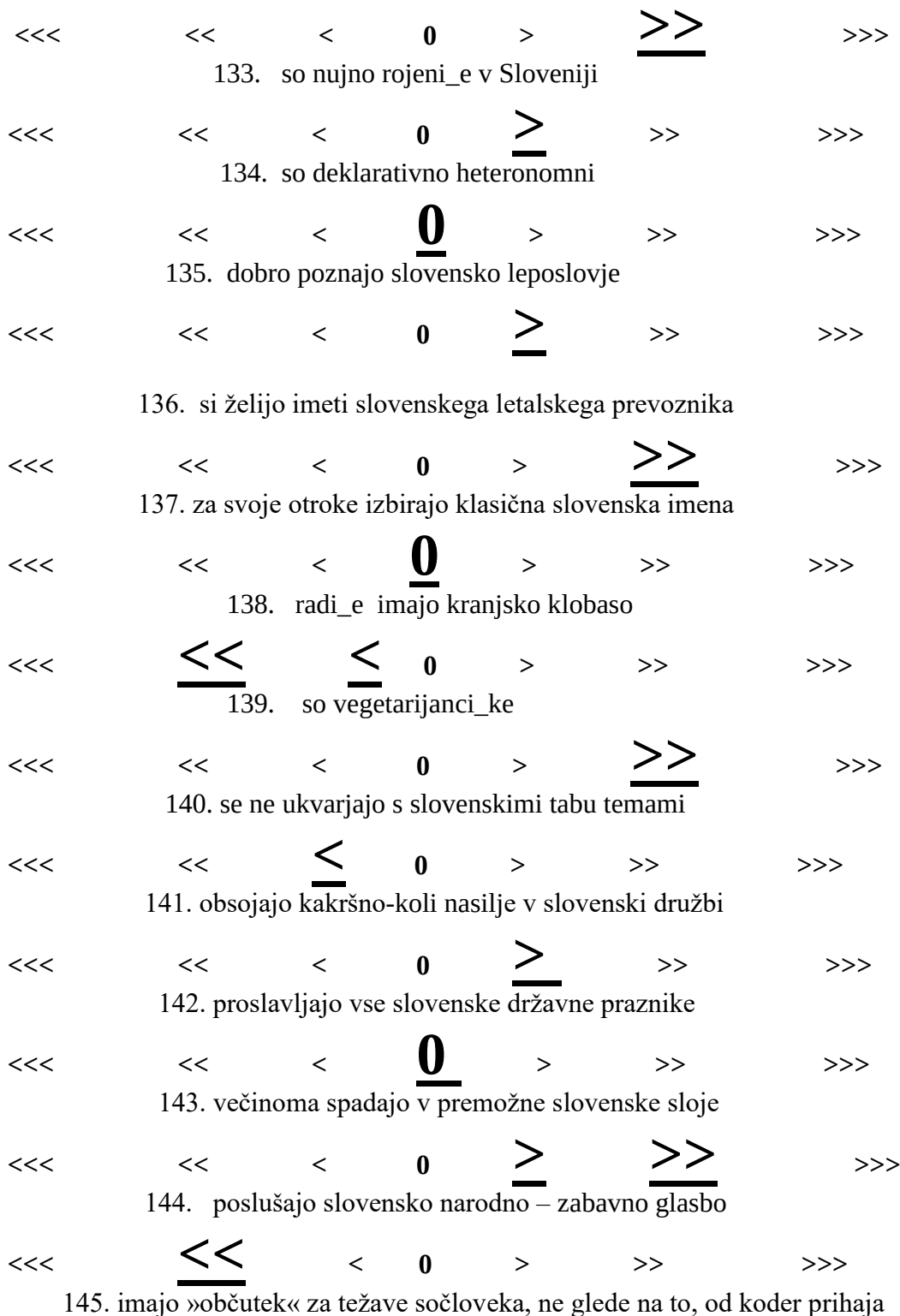
Nato pa var: 134/ so deklarativno heteronomni; 135/ dobro poznajo slovensko leposlovje; 136/ si želijo imeti slovenskega letalskega prevoznika; 137/ za svoje otroke izbirajo klasična slovenska imena; 138/ radi_e imajo kranjsko klobaso; 139/ so vegetarijanci_ke; 140/ se ne ukvarjajo s slovenskimi tabu temami; 141/ obsojajo kakršnokoli nasilje v slovenski družbi.

Slika 11

Grafični profil posamičnih bipolarnih kontinuumov – Mdn (medianske) vrednosti odgovorov so označene »krepko« (bold) in povečano (1= <<< << < 0 > >> >>> = 7).

NEIZRAZITI_E
TRADICIONALISTI_KE

IZRAZITI_E
TRADICIONALISTI_KE

<<<	<<	<	<u>0</u>	<u>></u>	>>	>>>
						146. razmišljajo pretežno dogmatično
<<<	<<	<	<u>0</u>	>	<u>>></u>	>>>
						147. imajo zavest pripadnosti (da so (ne)tradicionalisti)
<<<	<<	<	<u>0</u>	<u>></u>	>>	>>>
						148. navijajo za slovenska športna moštva
<<<	<<	<	<u>0</u>	>	>>	>>>
						149. označuje jih SOA (sindrom odvisnosti od alkohola)
<<<	<<	<	<u>0</u>	>	>>	>>>
						150. pluralnost v družbenem nazoru
<<<	<<	<	<u>0</u>	<u>></u>	>>	>>>
						151. težijo h konvencionalnem oblačenju
<<<	<<	<u><</u>	<u>0</u>	>	>>	>>>
						152. so občutljivi za družbene krivice

Faktorska analiza lestvice zaznav izraženosti tradicionalizma

KMO (=0,56)

Bartlett's test sferičnosti = 379.822, df = 190, p = 0.00.

Tabela 8

Lastne vrednosti in odstotki pojasnjene variance faktoriziranih spremenljivk – bipolarnih kontinuumov, 7 – stopenjskih ocen tradicionalizma

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4,327	21,636	21,636	4,327	21,636	21,636
2	3,231	16,155	37,791	3,231	16,155	37,791
3	2,177	10,883	48,674	2,177	10,883	48,674
4	1,584	7,922	56,596	1,584	7,922	56,596
5	1,377	6,883	63,479	1,377	6,883	63,479
6	1,151	5,754	69,233	1,151	5,754	69,233
7	1,018	5,089	74,323	1,018	5,089	74,323
8	,805	4,027	78,350			

Tabela 9

Rotirana komponentna matrika obravnavanih spremenljivk

	komponenta						
	1	2	3	4	5	6	7
V133	,035	-,071	,010	,638	,066	,209	,368
V134	-,079	,055	-,108	,052	,041	,895	,067
V135	,130	,288	,752	-,129	,061	-,016	-,134
V136	,800	,115	,160	,149	,049	-,066	,117
V137	,586	,075	,351	,088	,330	,140	,019
V138	,306	,279	,290	,062	,522	,286	,389
V139	-,096	,051	,085	-,012	-,104	-,066	-,907
V140	-,175	-,793	,239	,066	-,136	-,005	,119
V141	-,041	,581	,370	-,032	,254	,404	-,396
V142	,611	-,114	,435	-,015	,268	,199	,339
V143	,062	-,261	,753	,292	,115	-,053	,028
V144	,348	-,144	-,169	,712	,316	,134	,060
V145	-,138	,824	,125	-,050	-,119	-,143	,047
V146	,192	-,053	,067	,123	,825	,048	,074
V147	,805	-,025	-,251	,126	,042	-,044	-,059
V148	,486	-,160	,173	-,044	,092	,575	,095
V149	,004	,031	,064	,824	,001	-,251	-,139
V150	-,020	,148	,639	,113	-,571	,016	-,008
V151	,148	-,209	,292	,656	-,104	,088	-,039
V152	,077	,677	,219	-,427	-,280	,170	,086

neizraziti_e
tradicionalisti_ke

izraziti_e
tradicionalisti_ke

<<< << < 0 > > >>>

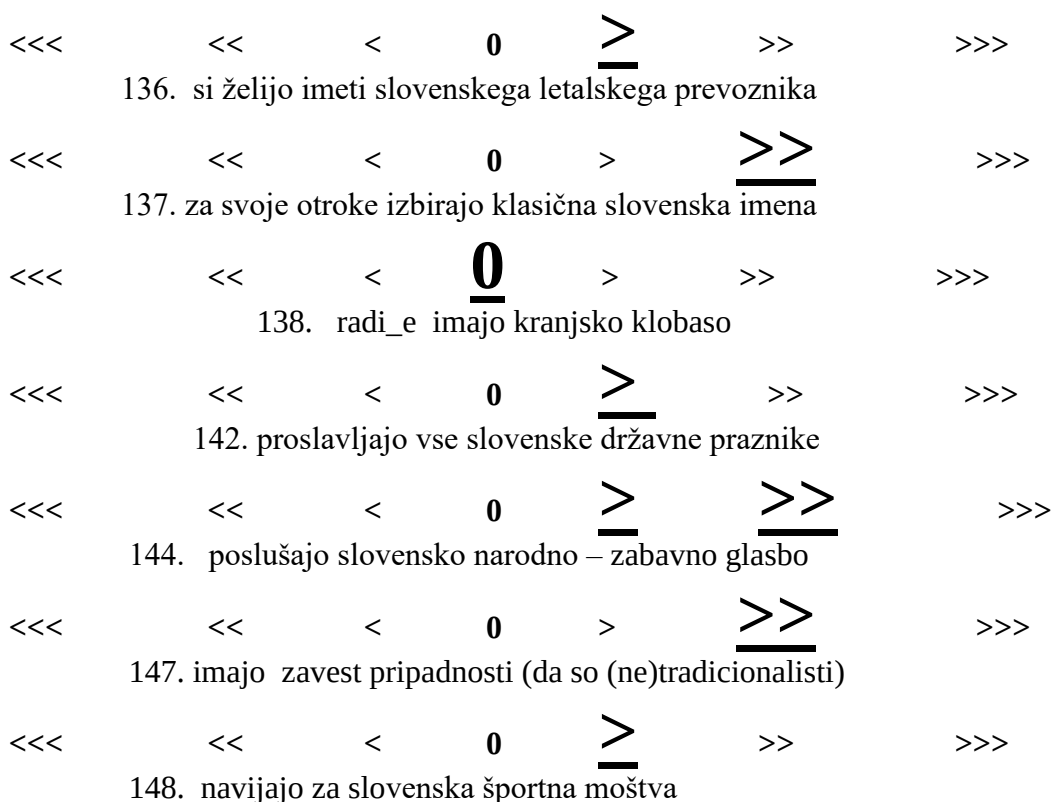
Var 133/ so nujno rojeni_e v Sloveniji

Nato pa var: 134/ so deklarativno heteronomni; 135/ dobro poznajo slovensko leposlovje; 136/ si želijo imeti slovenskega letalskega prevoznika; 137/ za svoje otroke izbirajo klasična slovenska imena; 138/ radi_e imajo kranjsko klobaso; 139/ so vegetarijanci_ke; 140/ se ne ukvarjajo s slovenskimi tabu temami; 141/ obsojajo kakršnokoli nasilje v slovenski družbi; 142/ proslavljajo vse slovenske državne praznike; 143/ večinoma spadajo v premožne slovenske sloje; 144/ poslušajo slovensko narodno – zabavno glasbo; 145/ imajo »občutek« za težave sočloveka, ne glede na to, od kod prihaja; 146/ razmišljajo pretežno dogmatično; 147/ imajo zavest pripadnosti (da so (ne) tradicionalisti); 148/ navijajo za slovenska športna moštva; 149/ označuje jih SOA (sindrom odvisnosti od alkohola); 150/ pluralnost v družbenem nazoru; 151/ težijo h konvencionalnemu oblačenju; 152/ so občutljivi za družbene krivice.

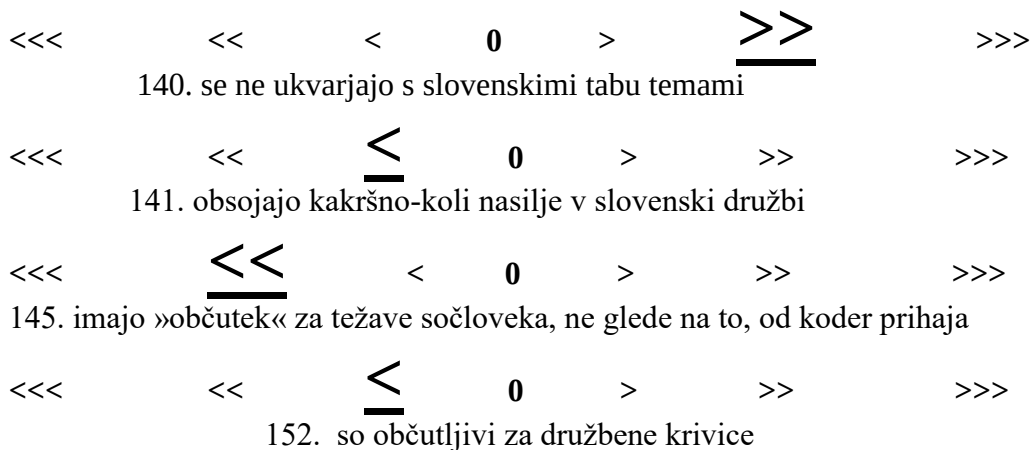
Slika - perceptivni profil 12

Grafični profil posamičnih bipolarnih kontinuumov – Mdn (medianske) vrednosti odgovorov so označene »krepko« (bold) in povečano (1 = <<< << < 0 > >> >>> = 7) – profili so podani po sklopih nasičenja s posamičnim faktorjem (od prvega do šestega)

Bipolarni kontinuumi, ki so nasičeni s prvim faktorjem (= 21.6% pojasnjene variance); predlog poimenovanja: simbolno, obredno, ritualno, življenjski stil...Nasičenost s prvim faktorjem... (puščice izražajo medianske vrednosti bipolarnih kontinuumov, ki so (bili) faktorizirani (1 = <<< << < 0 > >> >>> = 7 (lestvica od 1 do 7).

Bipolarni kontinuumi, ki so nasičeni z drugim faktorjem (= 16.1 % pojasnjene variance); predlog poimenovanja. Nasičenost z drugim faktorjem... (puščice izražajo medianske vrednosti bipolarnih kontinuumov, ki so (bili) faktorizirani) ...(1 = <<< << < 0 > >> >>> = 7 (lestvica od 1 do 7)

Bipolarni kontinuumi, ki so nasičeni s tretjim faktorjem (= 10.9 % pojasnjene variance); predlog poimenovanja: socio-kulturni in socio-ekonomski status (= statusne značilnosti); (puščice izražajo medianske vrednosti bipolarnih kontinuumov, ki so (bili) faktorizirani) ...(1 = <<< << < 0 > >> >>> = 7 (lestvica od 1 do 7))

<<< << < 0 > >> >>>
135. dobro poznajo slovensko leposlovje

<<< << < 0 > >> >>>
142. proslavljajo vse slovenske državne praznike

<<< << < 0 > >> >>>
143. večinoma spadajo v premožne slovenske sloje

<<< << < 0 > >> >>>
150. pluralnost v družbenem nazoru

Bipolarni kontinuumi, ki so nasičeni s četrnim faktorjem (= 7.9 % pojasnjene variance); predlog poimenovanja (puščice izražajo medianske vrednosti bipolarnih kontinuumov, ki so (bili) faktorizirani) ...(1 = <<< << < 0 > >> >>> = 7 (lestvica od 1 do 7):

<<< << < 0 > >> >>>
133. so nujno rojeni_e v Sloveniji

<<< << < 0 > >> >>>
144. poslušajo slovensko narodno – zabavno glasbo

<<< << < 0 > >> >>>
149. označuje jih SOA (sindrom odvisnosti od alkohola)

<<< << < 0 > >> >>>
151. težijo h konvencionalnem oblačenju

<<< << < 0 > >> >>>
152. so občutljivi za družbene krivice

Bipolarni kontinuumi, ki so nasičeni s petim faktorjem (= 6.9 % pojasnjene variance); (puščice izražajo medianske vrednosti bipolarnih kontinuumov, ki so (bili) faktorizirani) ...; predlog poimenovanja:

<<< << < 0 > >> >>>
137. za svoje otroke izbirajo klasična slovenska imena

<<< << < 0 > >> >>>
138. radi_e imajo kranjsko klobaso

<<< << < 0 > >> >>>
 146. razmišljajo pretežno dogmatično

<<< << < 0 > >> >>>
 150. pluralnost v družbenem nazoru

Bipolarni kontinuumi, ki so nasičeni s šestim faktorjem (= 5.7 % pojasnjene variance); predlog poimenovanja; (puščice izražajo medianske vrednosti bipolarnih kontinuumov, ki so (bili) faktorizirani) ... (1 = <<< << < 0 > >> >>> = 7 (lestvica od 1 do 7):

<<< << < 0 > >> >>>
 134. so deklarativno heteronomni

<<< << < 0 > >> >>>
 141. obsojajo kakršno-koli nasilje v slovenski družbi

Nasičenost s sedmim faktorjem:

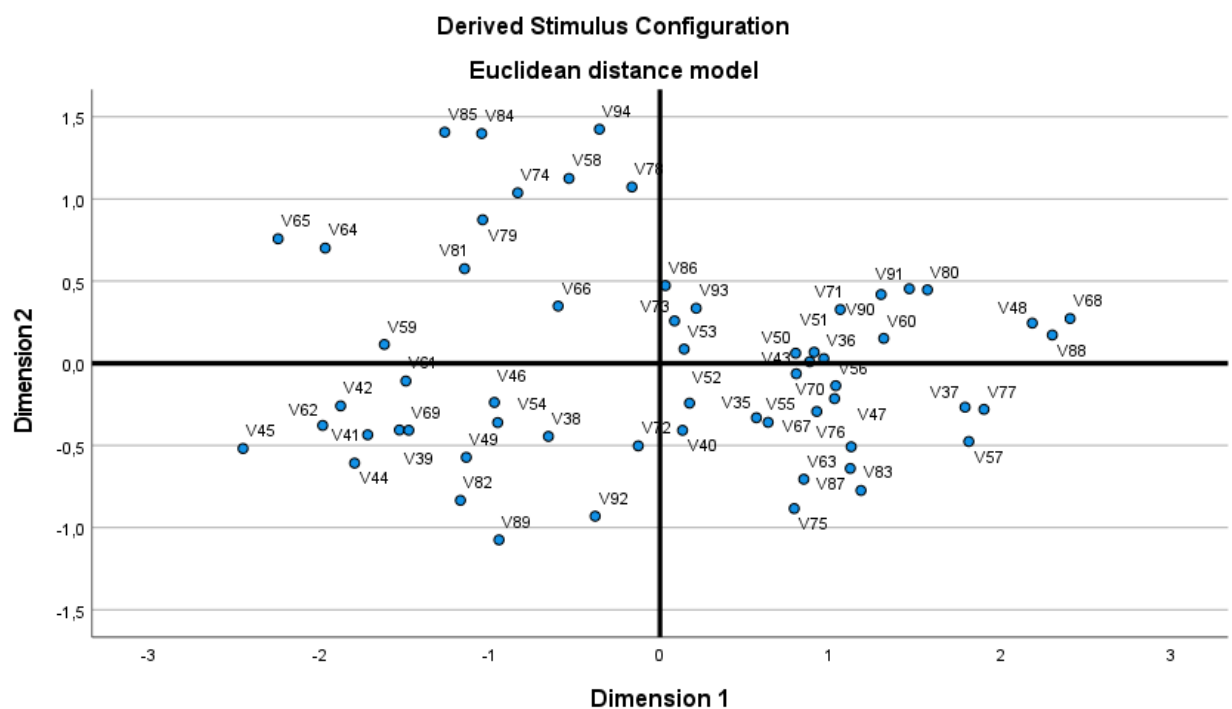
<<< << < 0 > >> >>>
 138. radi_e imajo kranjsko klobaso

Analiza z vidika MDS (multi-dimenzionalnega skaliranja) oz. večrazsežnostnega lestvičenja je podana na sliki 23.

Analize na nivoju MDS (multi – dimenzionalnega skaliranja), oz. večrazsežnostnega lestvičenja:

Slika 13

Grafični rezultati večrazsežnostnega lestvičenja ocen podobnosti Slovencev_k z drugimi nacionalnimi/etničnimi skupinami v treh različnih pogojih navodil (lastna percepcija in dve metapercepciji)

Opomba 1: stress koeficient = 0.12, RSQ = 0.94, n = 45

Opomba 2: grafična lestvica <<< << < 0 > > >>> je (bila) v datoteko vnesena kot numerična skala od 1 do 7.

Vi menite, da so Slovenci_ke:

Zelo podobni <<< << < 0 > > >>> zelo različni

Var 35/ BRITANCEM/ ANGLEŽEM

Nato pa var: 36/ FRANCOZOM; 37/ AMERIČANOM; 38/ RUSOM; 39/ POLJAKOM; 40/ ŽIDOM; 41/ ČEHOM; 42/ AVSTRIJCEM; 43/ ŠVEDOM; 44/SRBOM; 45/ HRVATOM; 46/ MADŽAROM; 47/ HOLANDCEM; 48/ JAPONCEM; 49/ NEMCEM; 50/ ŠPANCEM; 51/ GRKOM; 52/ ŠVICARJEM; 53/ ITALIJANOM; 54/ BOŠNJAKOM.

Vi menite, da povprečen_na Slovenec_ka meni, da so Slovenci_ke:

Zelo podobni <<< << < 0 > > >>> zelo različni

Var 55/ BRITANCEM/ ANGLEŽEM

Nato pa var: 56/ FRANCOZOM; 57/ AMERIČANOM; 58/ RUSOM; 59/ POLJAKOM; 60/ ŽIDOM; 61/ ČEHOM; 62/ AVSTRIJCEM; 63/ ŠVEDOM; 64/SRBOM; 65/ HRVATOM; 66/ MADŽAROM; 67/ HOLANDCEM; 68/ JAPONCEM; 69/ NEMCEM; 70/ ŠPANCEM; 71/ GRKOM; 72/ ŠVICARJEM; 73/ ITALIJANOM; 74/ BOŠNJAKOM.

Vi menite, da tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam, menijo, da so Slovenci_ke:

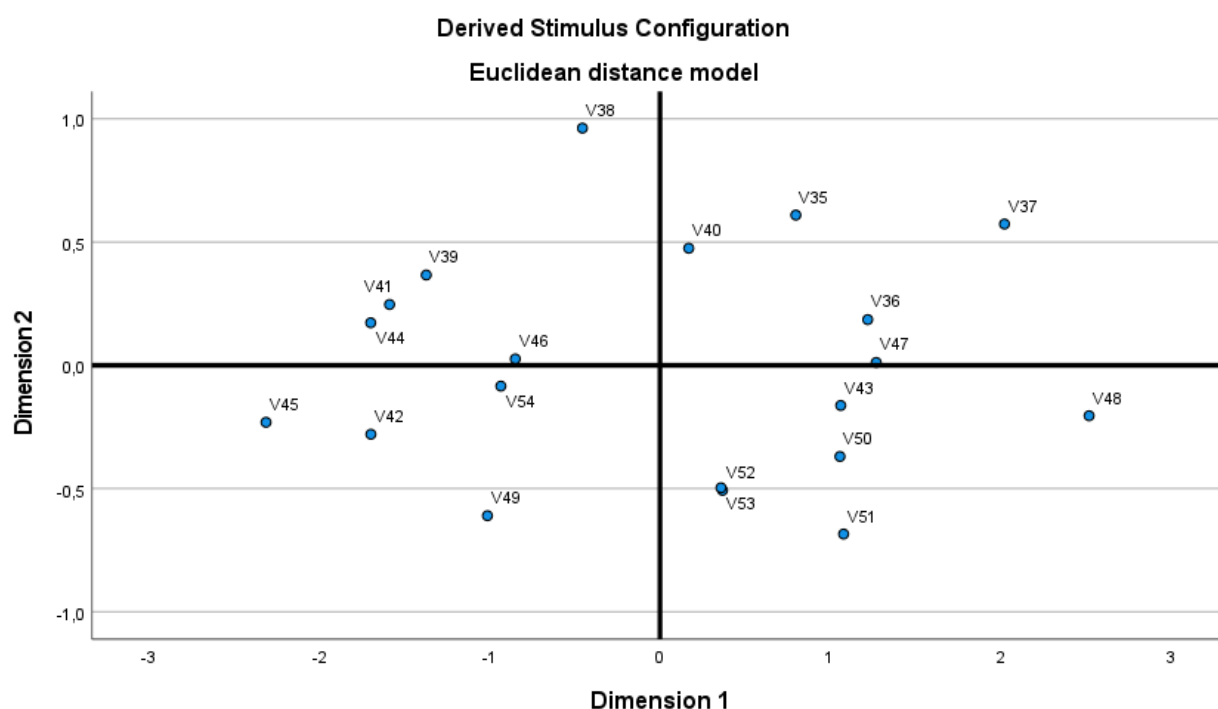
Zelo podobni <<< << < 0 > > >>> zelo različni

Var 75/ BRITANCEM/ ANGLEŽEM

Nato pa var: 76/ FRANCOZOM; 77/ AMERIČANOM; 78/ RUSOM; 79/ POLJAKOM; 80/ ŽIDOM; 81/ ČEHOM; 82/ AVSTRIJCEM; 83/ ŠVEDOM; 84/SRBOM; 85/ HRVATOM; 86/ MADŽAROM; 87/ HOLANDCEM; 88/ JAPONCEM; 89/ NEMCEM; 90/ ŠPANCEM; 91/ GRKOM; 92/ ŠVICARJEM; 93/ ITALIJANOM; 94/ BOŠNJAKOM.

Opomba 3: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Slika 14: Večrazsežnostno lestvičenje (multidimenzionalno skaliranje (MDS)) obravnavanih spremenljivk (zaznav podobnosti Slovencev_k z drugimi etničnimi/nacionalnimi skupinami s strani respondentov_k) – »pogled« s strani respondent in respondentov

Opomba 1: Stress koeficient = 0.09 , RSQ = 0.97

Opomba 2: grafična lestvica <<< << < 0 > > >>> je (bila) v datoteko vnesena kot numerična skala od 1 do 7.

Vi menite, da so Slovenci_ke:

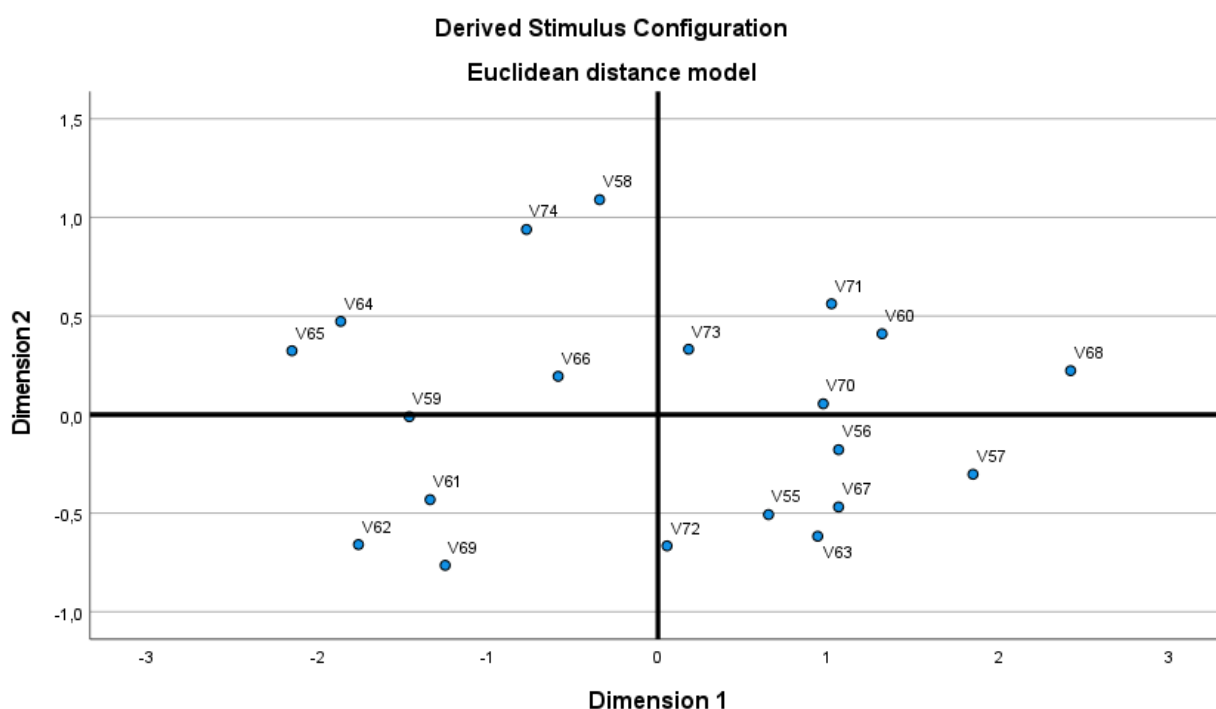
Zelo podobni <<< << < 0 > > >>> zelo različni

Var 35/ BRITANCEM/ ANGLEŽEM

Nato pa var: 36/ FRANCOZOM; 37/ AMERIČANOM; 38/ RUSOM; 39/ POLJAKOM; 40/ ŽIDOM; 41/ ČEHOM; 42/ AVSTRIJCEM; 43/ ŠVEDOM; 44/SRBOM; 45/ HRVATOM; 46/ MADŽAROM; 47/ HOLANDCEM; 48/ JAPONCEM; 49/ NEMCEM; 50/ ŠPANCEM; 51/ GRKOM; 52/ ŠVICARJEM; 53/ ITALIJANOM; 54/ BOŠNJAKOM.

Opomba 3: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Slika 15: Večrazsežnostno lestvičenje (multidimenzionalno skaliranje (MDS)) obravnavanih spremenljivk – metapercepcije (zaznave tega, kako naj bi večina Slovencev_k zaznavala podobnosti Slovencev_k z drugimi etničnimi/nacionalnimi skupinami)

Opomba 1: Stress koeficient = 0.08 , RSQ = 0.97, n = 48.

Opomba 2: Vi menite, da povprečen_na Slovenec_ka meni, da so Slovenci_ke:

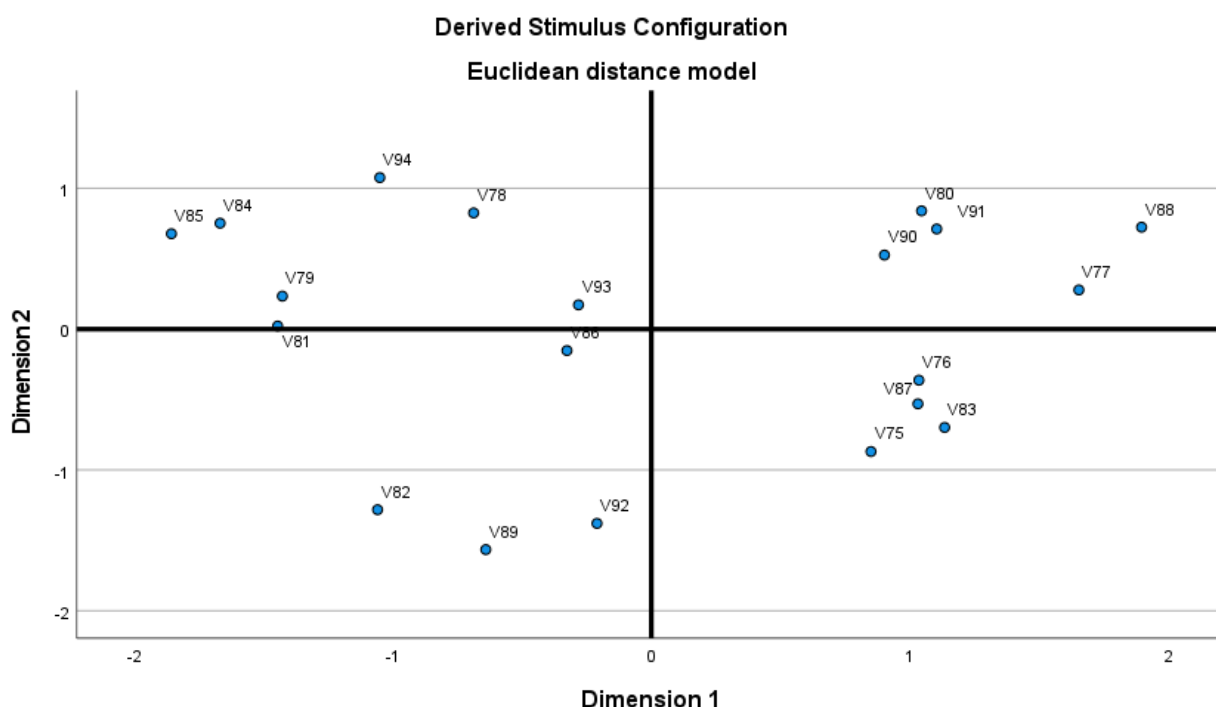
Zelo podobni <<< << < 0 > > >>> zelo različni

Var 55/ BRITANCEM/ ANGLEŽEM

Nato pa var: 56/ FRANCOZOM; 57/ AMERIČANOM; 58/ RUSOM; 59/ POLJAKOM; 60/ ŽIDOM; 61/ ČEHOM; 62/ AVSTRIJCEM; 63/ ŠVEDOM; 64/SRBOM; 65/ HRVATOM; 66/ MADŽAROM; 67/ HOLANDCEM; 68/ JAPONCEM; 69/ NEMCEM; 70/ ŠPANCEM; 71/ GRKOM; 72/ ŠVICARJEM; 73/ ITALIJANOM; 74/ BOŠNJAKOM.

Opomba 3: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Slika 16: Večrazsežnostno lestvičenje (multidimenzionalno skaliranje (MDS)) obravnavanih spremenljivk – metapercepcije (zaznave tega, kako naj bi tisti_e, ki jih respondenti_ke prištevajo k slovenskim tradicionalistom_kam, zaznavali_e podobnosti Slovencev_k z drugimi etničnimi/nacionalnimi skupinami)

Opomba 1: Stress koeficient = 0.00, RSQ = 0.955, n = 48

Opomba 2: Vi menite, da tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam, menijo, da so Slovenci_ke:

Zelo podobni <<< << < 0 > > >>> zelo različni

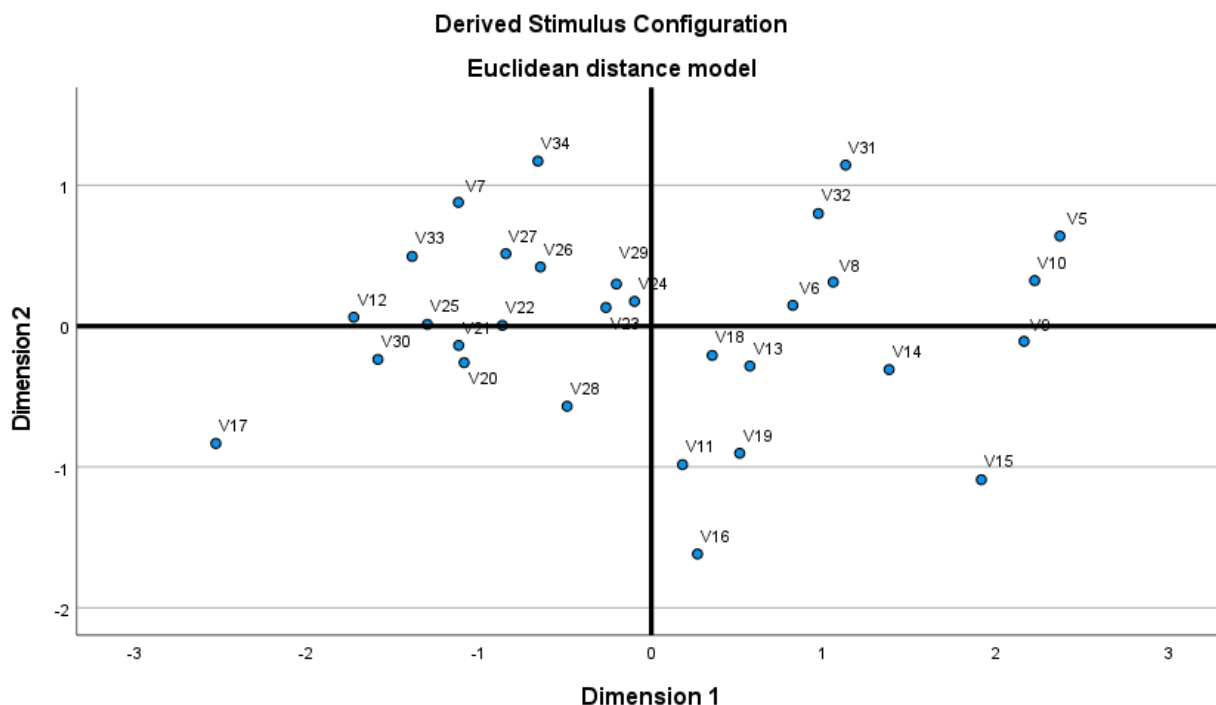
Var 75/ BRITANCEM/ ANGLEŽEM

Nato pa var: 76/ FRANCOZOM; 77/ AMERIČANOM; 78/ RUSOM; 79/ POLJAKOM; 80/ ŽIDOM; 81/ ČEHOM; 82/ AVSTRIJCEM; 83/ ŠVEDOM; 84/SRBOM; 85/ HRVATOM; 86/ MADŽAROM; 87/ HOLANDCEM; 88/ JAPONCEM; 89/ NEMCEM; 90/ ŠPANCEM; 91/ GRKOM; 92/ ŠVICARJEM; 93/ ITALIJANOM; 94/ BOŠNJAKOM.

Opomba 3: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Slika 17:

Slika xy: Večrazsežnostno lestvičenje (multidimenzionalno skaliranje (MDS)) obravnavanih spremenljivk – evalvacij/ percepcij in metapercepcij »Slovencev_k« in »Evropejcev_k« v smislu t.i. nacionalnega karakterja

Opomba 1: Stress koeficient=0.14, RSQ =0.91, n = 50

Opomba 2: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Opomba 3: Vsi osebno menite, da so Slovenci_ke

Var 5/ Zelo zaprti_e 1 2 3 4 5 6 7 zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),
Nato: var 6/zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);
7/ Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);
8/ Izrazito introvertirani_e vs. izrazito ekstrovertirani_e;
9/ »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno vs. »stvari« v življenju doživljajo izrazito pozitivno.

Vsi osebno menite, da večina Slovencev_k meni, da so Slovenci_ke

Var 10/ Zelo zaprti_e 1 2 3 4 5 6 7 zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),
Nato: var 11/zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);
12/ Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);
13/ Izrazito introvertirani_e vs. izrazito ekstrovertirani_e;
14/ »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno vs. »stvari« v življenju doživljajo izrazito pozitivno.

Vsi osebno menite, da tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam menijo, da so Slovenci_ke

Var 15/ Zelo zaprti_e 1 2 3 4 5 6 7 zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),

Nato: var 16/zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);

17/ Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);

18/ Izrazito introvertirani_e vs. izrazito ekstrovertirani_e;

19/ »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno vs. »stvari« v življenju doživljajo izrazito pozitivno.

Vsi osebno menite, da so Evropejci_ke:

Var 20/ Zelo zaprti_e 1 2 3 4 5 6 7 zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),

Nato: var 21/ zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);

22/ Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);

23/ Izrazito introvertirani_e

24/ »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno kam menijo, da so Slovenci_ke

Menite, da večina Slovencev_k meni, da so Evropejci_ke:

Var 25/ Zelo zaprti_e 1 2 3 4 5 6 7 zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),

Nato: var 26/zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);

27/ Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);

28/ Izrazito introvertirani_e

29/ »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno vs. »stvari« v življenju doživljajo izrazito pozitivno.

Menite, da tisti, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam menijo, da so Evropejci_ke:

Var 30/ Zelo zaprti_e 1 2 3 4 5 6 7 zelo odprti (se ne izogibajo novih izkušenj),

Nato: var 31/zelo neprijetni_e (zelo nesprejemljivi_e) vs. zelo prijetni_e (zelo sprejemljivi_e);

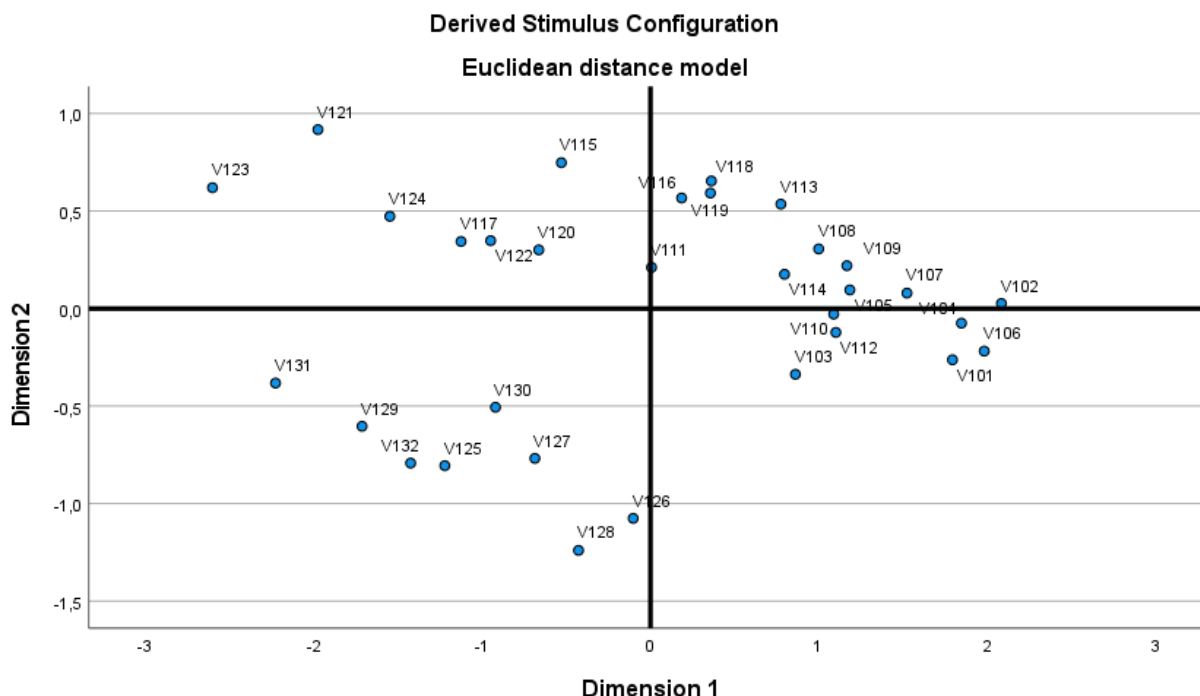
32/ Zelo nevestni_e (ne pazijo na red) vs. zelo vestni_e (pazijo na red);

33/ Izrazito introvertirani_e

34/ »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno vs. »stvari« v življenju doživljajo izrazito pozitivno.

Slika 18 :

Večrazsežnostno lestvičenje za obravnavane spremenljivke – za vse bipolarne kontinuumе oz. štiri semantične diferenciale, ki skušajo ugotavljati nacionalne (meta)percepcije (nacionalne stereotipe) v pogojih štirih različnih navodil

Opomba 1: Stress koeficient = 0.11, RSQ = 0.95

Opomba 2: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Opomba 3:

Menite, da so Evropejci_ke:

Var 101/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

Nato pa var.: 102/ nekulturni vs. kulturni; 103/ neiskreni vs. iskreni; 104/ neinteligentni vs. inteligentni; 105/ sovražni vs. prijateljski; 106/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 107/ zaprti vs. odprti; 108/ hladni vs. topli.

Vi menite, da so Slovenci_ke:

Var 109/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

Nato pa var.: 110/ nekulturni vs. kulturni; 111/ neiskreni vs. iskreni; 112/ neinteligentni vs. inteligentni; 113/ sovražni vs. prijateljski; 114/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 115/ zaprti vs. odprti; 116/ hladni vs. topli.

Menite, da so tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam:

Var 117/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

Nato pa var.: 118/ nekulturni vs. kulturni; 119/ neiskreni vs. Iskreni; 120/ neinteligentni vs. inteligentni; 121/ sovražni vs. prijateljski; 122/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 123/ zaprti vs. odprti; 124/ hladni vs. topli.

Menite, da so za večino Slovencev_k tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam:

Var 125/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

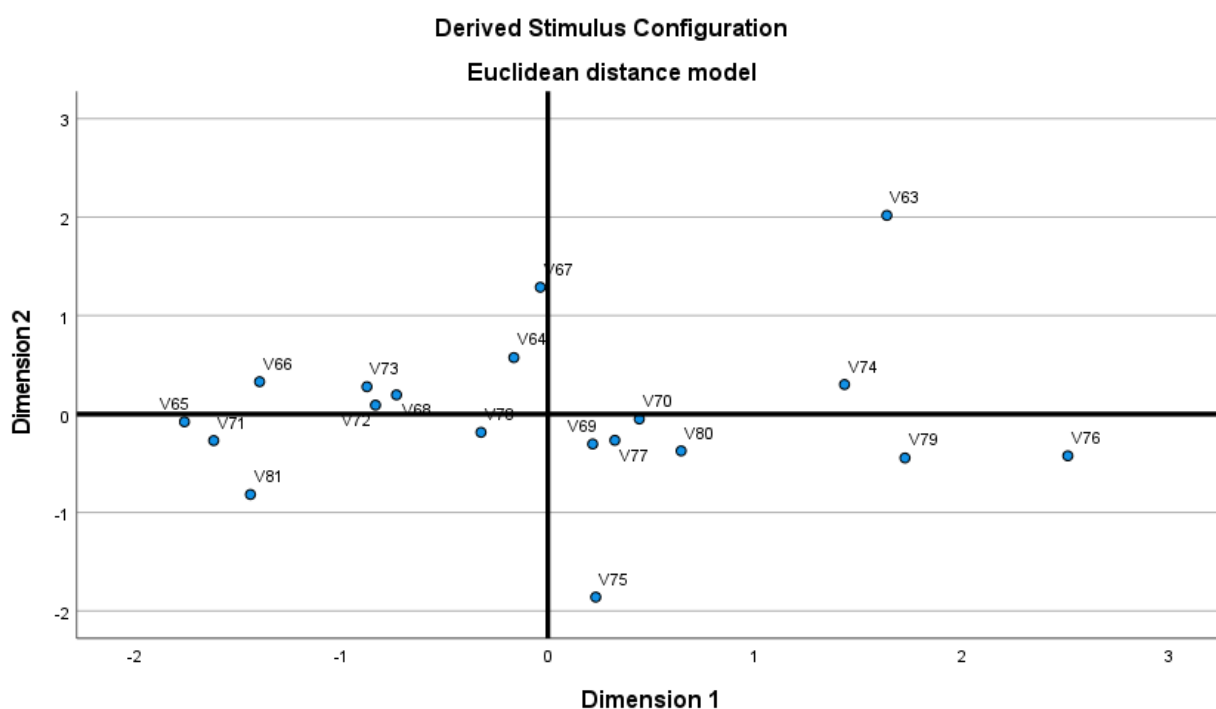
Nato pa var.: 126/nekulturni vs. kulturni; 127/ neiskreni vs. Iskreni; 128/ neinteligentni vs. inteligentni; 129/ sovražni vs. prijateljski; 130/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 131/ zaprti vs. odprti; 132/ hladni vs. topli.

»Skok« ca desetletje in pol nazaj.

V kolikšni meri so Američani_ke podobni_e naslednjim etničnim/nacionalnim skupinam?

Slika 19

Večrazsežnostno lestvičenje zaznav podobnosti Američanov_k z drugimi nacionalnimi/etničnimi skupinami – okoli leta 2008

Opomba 1: Stress = 0.13, RSQ = 0.97, n = 98

Opomba 2: Leto 2008: Menite, da so Američani_ke podobni_e

Zelo podobni <<< << < 0 > > >>> zelo različni

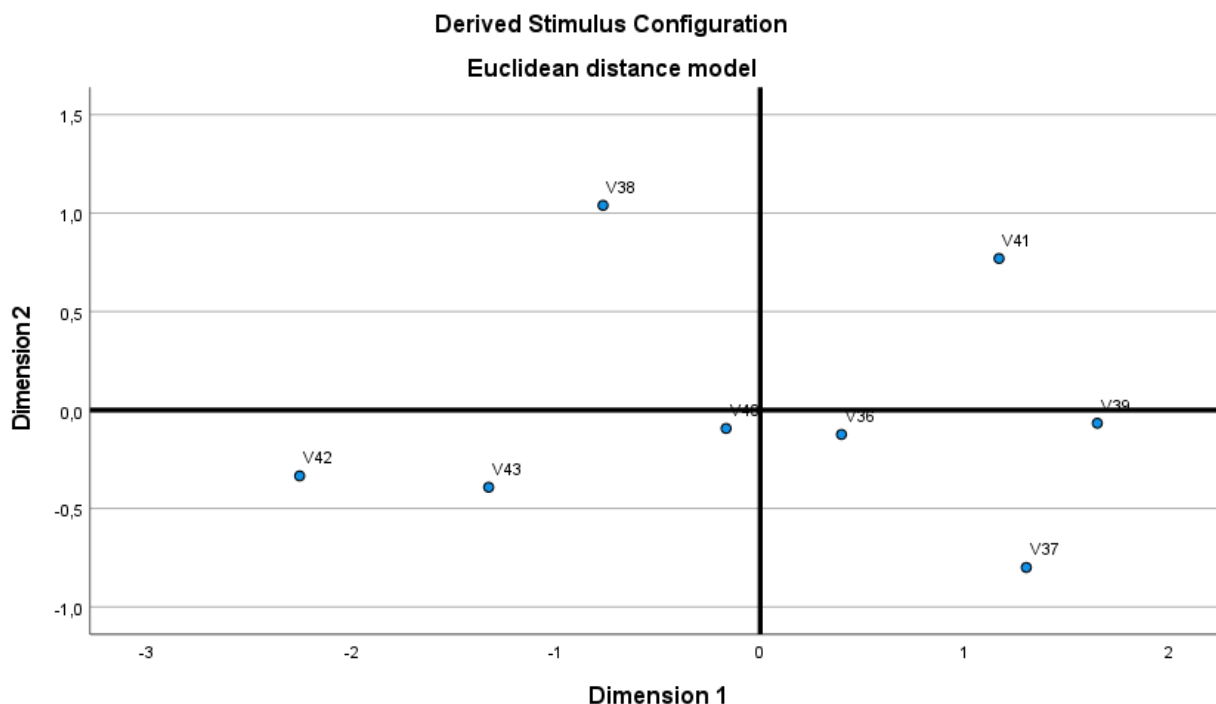
Var 63/ BRITANCEM/ ANGLEŽEM

Nato pa var: 64/ FRANCOZOM; 65/ RUSOM; 66/ POLJAKOM; 67/ ŽIDOM ; 68/ ČEHOM; 69/ AVSTRIJCEM; 70/ ŠVEDOM; 71/SRBOM; 72/ HRVATOM; 73/ MADŽAROM; 74/ HOLANDCEM; 75/ JAPONCEM; 76/ NEMCEM; 77/ ŠPANCEM; 78/ GRKOM; 79/ ŠVICARJEM; 80/ ITALIJANOM; 81/ KITAJCEM ; (nismo vključili Slovencev_k).

Opomba 3: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Slika 20

Večrazsežnostno lestvičenje nacionalnih zaznav/ nacionalnih stereotipov Slovencev pred ca desetletjem in pol

[Opomba 1: Stress = 0.03, RSQ = 0.99](#)

Opomba 2: Leto 2008

Vi menite, da so Slovenci_ke

Var 36/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

Nato pa var.: 37/nekulturni vs. kulturni; 38/ neiskreni vs. iskreni; 39/ neinteligentni vs. inteligentni; 40/ sovražni vs. prijateljski; 41/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 42/ zaprti vs. odprti; 43/ hladni vs. topli.

Leto 2023

Vi menite, da so Slovenci_ke

Var 109/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

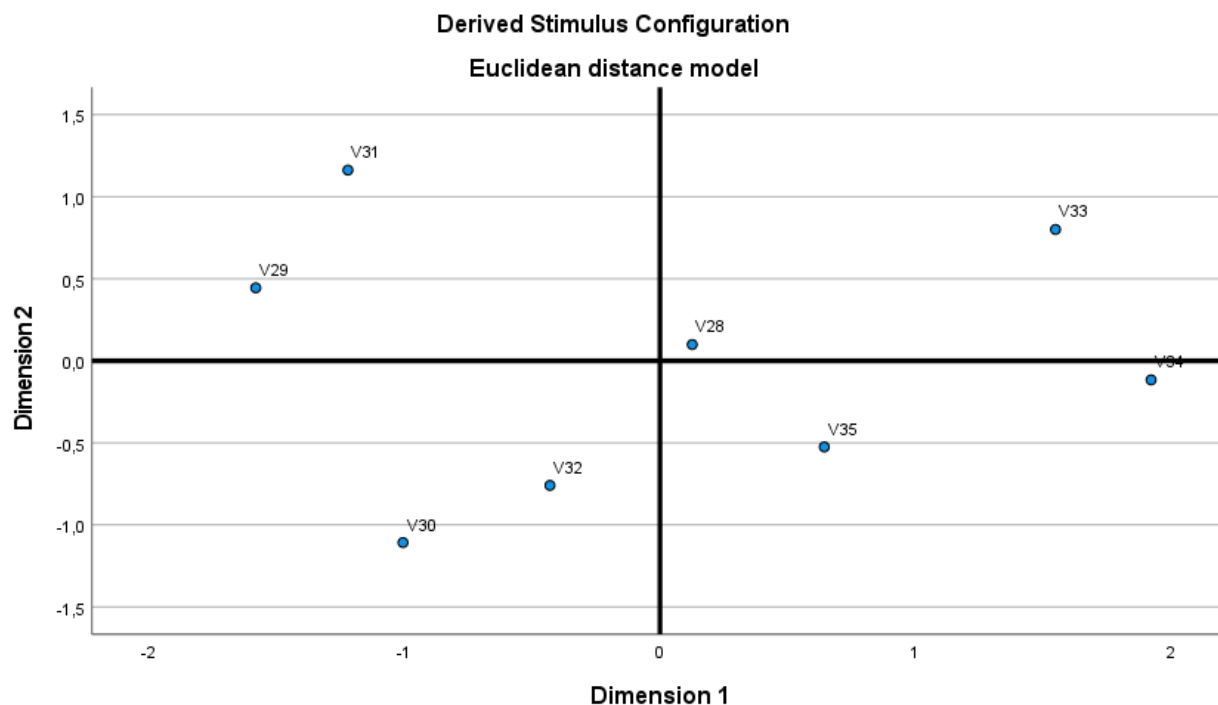
Nato pa var.: 110/nekulturni vs. kulturni; 111/ neiskreni vs. iskreni; 112/ neinteligentni vs. inteligentni; 113/ sovražni vs. prijateljski; 114/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 115/ zaprti vs. odprti; 116/ hladni vs. topli.

Opomba 3: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

In kako so bili tedaj zaznani Američani_ke?

Slika 21

Večrazsežnostno lestvičenje nacionalnih percepcij socialne kategorije »Američani_ke« iz leta 2008

Opomba 1: Stress = 0.05, RSQ = 0.96

Opomba 2: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Opomba 3: Leto 2008

Vi menite, da so Američani_ke

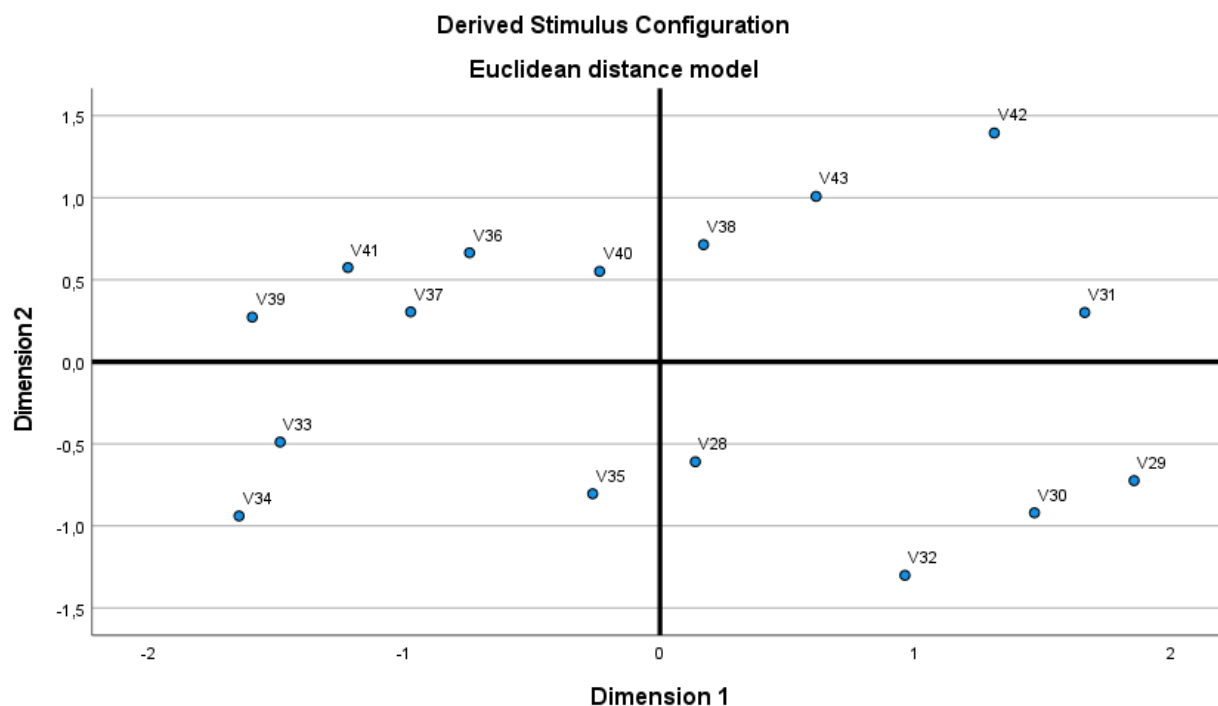
Var 28/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

Nato pa var.: 29/nekulturni vs. kulturni; 30/ neiskreni vs. Iskreni; 31/ neinteligentni vs. inteligentni; 32/ sovražni vs. prijateljski; 33/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 34/ zaprti vs. odprti; 35/ hladni vs. topli.

Ter: Slovenci_ke in Američani_ke skupaj, leto 200 (zaznave nacionalnih stereotipov)

Slika 22

Večrazsežnostno lestvičenje nacionalnih percepcij socialnih kategorij »Američani_ke« ter »Slovenci_ke« iz leta 2008

Opomba 1: Stress = 0.12, RSQ = 0.92

Opomba 2: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Opomba 3: Leto 2008 (od var 28 do vključno var 35 so Američani_ke, od var 36 do var 43 so Slovenci_ke):

Vi menite, da so Američani_ke

Var 28/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

Nato pa var.: 29/nekulturni vs. kulturni; 30/ neiskreni vs. iskreni; 31/ neinteligentni vs. inteligentni; 32/ sovražni vs. prijateljski; 33/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 34/ zaprti vs. odprti; 35/ hladni vs. topli.

Skorajda circumplex z američani pod in slovinci nad dimenzijo 1...

Leto 2008

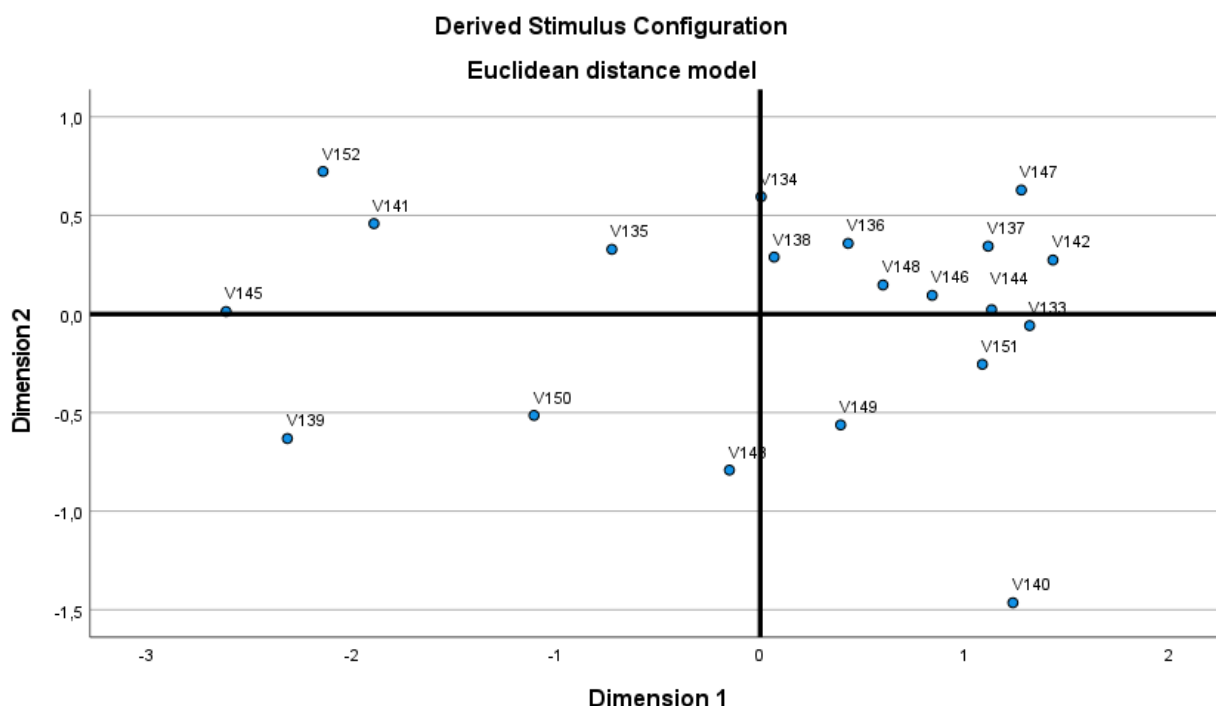
Vi menite, da so Slovenci_ke

Var 36/ Neprijetni <<< << < 0 > > >>> prijetni

Nato pa var.: 37/nekulturni vs. kulturni; 38/ neiskreni vs. Iskreni; 39/ neinteligentni vs. inteligentni; 40/ sovražni vs. prijateljski; 41/ narod brez bodočnosti vs. narod z bodočnostjo; 42/ zaprti vs. odprti; 43/ hladni vs. topli

Slika 23

Multidimenzionalno skaliranje – večrazsežnostno lestvičenje spremenljivk, ki izražajo različne stopnje izraženosti tradicionalizma

Opomba 1: Stress koeficient = 0.09, RSQ = 0.97.

Opomba 2:

neizraziti_e

tradicionalisti_ke

izraziti_e

tradicionalisti_ke

<<< << < 0 > > >>>

Var 133/ so nujno rojeni_e v Sloveniji

Nato pa var: 134/ so deklarativno heteronomni; 135/ dobro poznajo slovensko leposlovje; 136/ si želijo imeti slovenskega letalskega prevoznika; 137/ za svoje otroke izbirajo klasična slovenska imena; 138/ radi_e imajo kranjsko klobaso; 139/ so vegetarijanci_ke; 140/ se ne ukvarjajo s slovenskimi tabu temami;

141/ obsojajo kakršnokoli nasilje v slovenski družbi; 142/ proslavljajo vse slovenske državne praznike; 143/ večinoma spadajo v premožne slovenske sloje; 144/ poslušajo slovensko narodno – zabavno glasbo; 145/ imajo »občutek« za težave sočloveka, ne glede na to, od kod prihaja; 146/ razmišljajo pretežno dogmatično; 147/ imajo zavest pripadnosti (da so (ne) tradicionalisti); 148/ navijajo za slovenska športna moštva; 149/ označuje jih SOA (sindrom odvisnosti od alkohola); 150/ pluralnost v družbenem nazoru; 151/ težijo h konvencionalnemu oblačenju; 152/ so občutljivi za družbene krivice.

Opomba 3: »Točke« v vsakem od štirih kvadrantov so obravnavane spremenljivke s pripadajočimi zaporednimi števili v vprašalniku. Spoštovanim bralkam/bralcem ne bo težko poiskati tudi svoje predloge razlag; ker gre za MDS pristop na način t.i. evklidskih razdalj, je premislek precej olajšan: bližje ko so si spremenljivke na površini 4 kvadrantov, podrobnejše so bile zaznane s strani respondentk_ov.

Odgovori na vprašanje odprtega tipa »kaj je tradicionalizem«

Tabela 10

Tabela zapisov odgovorov na vprašanje odprtega tipa »Kaj so po vaši presoji temeljne značilnosti »slovenskega tradicionalizma ?«

	Frekvenca	Odstotek	Validiran odstotek (ni manjkajočih vrednosti)	Kumulativni procent
Valid	5	9,8	9,8	9,8
"desna" politična opredelite , postavljanje prioritete družini in veri, delavnost, nasprotovanje LGBTQI+, poslušanje slovenske glasbe	1	2,0	2,0	11,8
/	1	2,0	2,0	13,7
Desničarstvo, partiarhat, vera (rimokatoliška)	1	2,0	2,0	15,7
desno usmerjen posameznik, ki ne sprejema drugih narodov	1	2,0	2,0	17,6
diskriminativen odnos do manjšin, priseljencev, drugačnosti, nacionalistični pogledi, religioznost	1	2,0	2,0	19,6
Družinske vrednote, nedeljska kosila, dopustovanje na Hrvaški, obiskovanja verouka, pridelava domače hrane	1	2,0	2,0	21,6
Kaj so po vaši presoji temeljne značilnosti "slovenskega tradicionalizma"?	1	2,0	2,0	23,5
Katolicizem, patriotizem, ksenofobija, tradicionalne družine	1	2,0	2,0	25,5
Katoliška vera, zaprtost vase, navezanost na zgodovino	1	2,0	2,0	27,5
Konzervativnost	1	2,0	2,0	29,4
konzervativnost, ksenofobični, neodprti, zavrti	1	2,0	2,0	31,4
konzervativnost, ozkoglednost, obsojanje, krivičnost, nesprejemanje različnosti, tekmovalnost, sebičnost, nezaupanje, strah	1	2,0	2,0	33,3

Konzervativizem, vera v svoj prav, nacionalizem, skrb za rod, nespontanost	1	2,0	2,0	35,3
Krščanska vera, družina kot vrednota	1	2,0	2,0	37,3
Krščanska vera/ vključenost v rimokatoliško cerkev, poudarjanje jezika kot elementa nacional. pripadnosti, volijo SDS, se na veselicah prepira o partizanih in domobrancih	1	2,0	2,0	39,2
Ljubezen do domovine, slovenska himna in grb, spoštovanje slovenskega jezika (potica, kranjska klobasa, planica, kurenti...)	1	2,0	2,0	41,2
Menim, da so verni, da niso odprti do drugačnih (pirsingi, tatuji, spolne superjenosti, barve las...), menijo, da smo Slovenci več od drugih balkanskih narodov	1	2,0	2,0	43,1
Močna slovenska zavest, himna, grb, praznovanje praznikov (tradicija), identifikacija s "slovensko"/"slovenec"	1	2,0	2,0	45,1
Nacionalizem, vera, konzervativnost, desnica	1	2,0	2,0	47,1
Ne želim podati tega odgovora	1	2,0	2,0	49,0
neodprtost/rigidnost, diskriminacija, ksenofobija, zaverovanost v svoj prav	1	2,0	2,0	51,0
Nesprejemljivost, nazadnjaštvo, podpora desno sumerjenih političnih strank, ozek pogled na svet, prepričanje v svoj prav	1	2,0	2,0	52,9
Nostalgija po časih Avstro-Ogrske, želja po diferenciaciji od preostanka Balkana, približevanje zahodni Evropi, negativen odnos do priseljencev z juga in vzhoda	1	2,0	2,0	54,9

Odklanjanje beguncev (razen če prihajajo iz Evrope), poudarjanje vrednot družine, jezika, običajev, zaupanje v institucije, vera, poudarjanje osebne odgovornosti, vrednote reda in spoštovanja avtoritete, družinske politike in ekonomske odvisnosti žensk	1	2,0	2,0	56,9
Ohranjanje Tradicije, kritičnost do novosti	1	2,0	2,0	58,8
Patriarhalna družina, skrb za družino, zaprtost, delavnost, marljivost	1	2,0	2,0	60,8
Patriotizem, tradicija, kultura	1	2,0	2,0	62,7
Ponotranjanje tradicionalnih vrednot, vrednot krščanske vere, poudarjanje krščanstva nasploh, netoleranost do drugačnosti tj. Do oseb druge veroizpovedi, narodnosti, spolne usmerjenosti ipd.	1	2,0	2,0	64,7
Posameznik je veren in zavzema krščanske vrednote, v okviru družine je moški za, ki je glavni in ženska opravlja gospodinjska dela. Ne podpirajo npr. Bolj sodobnih idej, npr. Poligamno razmerje	1	2,0	2,0	66,7
Poudarjanje slovenskega jezika in kulture (literature, umetnosti), ohranjanje tradicionalnih šeg in navad, povezanost s krščanstvom, pomembnost družine	1	2,0	2,0	68,6
Poudarjanje slovenskega jezika in kulture, ohranjanje običajev, povezanost z naravo, spoštovanje družine, krščanske vrednote	1	2,0	2,0	70,6
pripadnost krščanske vere	1	2,0	2,0	72,5
Pitje vina, ker ga veliko proizvajamo, pogosto druženje, zavezanost k vrednotam => ponos za samostojno državo, kulturni prazniki so dobro praznovani	1	2,0	2,0	74,5

Rasizem, nesprejemanje drugih, predvsem tujcev	1	2,0	2,0	76,5
Rigidnost, zaprtost, nesprejemanje drugačnosti, spoštovanje in sledenje tradiciji, introvertiranost	1	2,0	2,0	78,4
Skupnost, religija, družinske vrednote, konzervativna politična orientacija, mnenje o večvrednosti slovenskega naroda, zaničevanje manjšin, izključevalna mentaliteta do marginaliziranih skupin	1	2,0	2,0	80,4
Slovensko tradicionalno vedenje	1	2,0	2,0	82,4
Težnja h ohranitvi statusa quo, pretirano zanimanje za slovenski šport, pozitivno mnenje o Sloveniji in Slovencih, nasprotovanje prevzemanju navad drugih kultur, Slovence vrednotiti višje kot ostale pripadnike bivše Jugoslavije	1	2,0	2,0	84,3
Tradicionalna družina, katoliška vera, patriotizem	1	2,0	2,0	86,3
Tradicionalne vrednote, verni, nizka odprtost do drugačnosti, novosti, nacionalizem	1	2,0	2,0	88,2
Verjetje v in uresničevanje tradicionalnih spolnih vlog in z njimi povezane delitve dela, deklariranje za Kristjana/ko (ne pa nujno obiskovanje bogoslužja), podpiranje desnih strank, strah pred tujci, nesprejemanja LGBTQ oseb, prepričanje o "pravi" družini (oče = cis hetero moški, mama = cis hetero ženska, otrok ali bolje otroci so tudi cis hetero posamezniki in domače živali niso družinski člani)	1	2,0	2,0	90,2
Verjetje v tradicionalne spolne vloge, podpiranje desne vlade, pogostejša krščanska prepričanja	1	2,0	2,0	92,2
Zagrenjeni, polni predsodkov, vzgojeni v vero, delavni, precej alkohola	1	2,0	2,0	94,1

Zaprti, niso progresivni, nesprejemljivi, samovšečni	1	2,0	2,0	96,1
zavzemanje za ohranitev slovenskih tradicij, običajev kulture, pri čemer je v ospredju povezanost z naravo, ohranjanje narečij in izročil. Gre za neke vrste konzervatizem in oddaljevanje od sprejemanja novega in drugačnega	1	2,0	2,0	98,0
Zelo globoko je zasidran in večinoma ga ljudje pri sebi ne opazijo. Vezan je na jezik, kulturi in vero (predvsem Islam), pojavlja se, ko so ljudje sproščeni in mislijo, da ima sogovorec enaka prepričanja kot oni.	1	2,0	2,0	100,0
Total	51	100,0	100,0	

Zaključek:

Raziskava predstavlja uvodni poskus (socialno) psihološkega, deloma interdisciplinarnega obravnavanja problematike, ki je v slovenski (psihološki) strokovni javnosti še relativno neobdelan. Eden od razlogov je, po našem prepričanju, tudi teoretično izhodišče za analizo identitet, ki je še vedno reducirano zgolj na teorijo socialne identitete Tajfla in Turnerja (minimalna eksperimentalna paradigma; socialno – identitetna teorija; ingroups vs. outgroups, ...). Omenjena teorija je nujno, ne pa zadostno izhodišče za diferencialno analizo kompleksnih identitetnih fenomenov, kot so nacionalna/narodna, državljanska, etnična, religiozna, kulturna identiteta, njihova (neločljiva) zveza z nacionalno vezanostjo, nacionalno percepcijo, patriotizmom, regionalizmom, nacionalnimi stereotipi, nacionalnim karakterjem, inter – nacionalnimi relacijami, (inter) nacionalnimi (meta)percepcijami (katerih raziskave je zelo težko zaslediti tudi v svetovnem strokovnem merilu). – Ob vsem tem se zastavlja vprašanje, v kolikšni meri lahko (so (?)) analize v zvezi z objektivnimi in subjektivnimi vidiki nacionalne problematike povežemo tako z različnimi vidiki selfa in osebnosti (osebnostnih značilnosti in lastnosti, na drugi strani pa z različnimi socialno – vrednotnimi orientacijami, tudi s tradicionalizmom, z modernizmom, postmodernizmom, tja do “tekoče moderne” Zygmunta Bauman-a in postmodernizma Baudrillard-a, Lyotarda in Margaret Dumas. Ob tem ne pozabimo, da se med “psihologi” s postmodernizmom kot eden prvih dokumentirano ukvarjal Steinar Kvale, v Sloveniji znan po knjigi “Izpiti in gospostvo” (1981, Ljubljana: KRT) in svetovno znani strokovnjak za metodologijo intervjuja. – So pa tradicionalizem, (post)modernizem in “tekoča moderna” tudi socialno – vrednotne orientacije, ki so povezane z osebnostno strukturo in dinamiko, posebej še z vrednotami. Ne gre prezreti niti zveze z življenjskim stilom, z različnimi vlogami in igro vlog, z odnosom do nekaterih temeljnih življenjskih in eksistencialnih vprašanj, vključno z odnosom do smrti in posmrtnega življenja.

Vsaj nekatere vidike doslej izpostavljenega smo skušali uvodno/informativno zajeti tudi v prispevku, in sicer z namenom, da jih, inter/multi/trans - disciplinarno razvijamo naprej.

V raziskavi smo se lotili tudi nekaterih vsebinskih vprašanj, povezanih s (samo)zaznavo osebnostnih značilnosti/lastnosti, kot jih obrazloži model/teorija velikih pet (ortogonalnost faktorjev), saj smo "dihotomne" kategorije velikih pet oblikovali kot pet (bipolarnih) kontinuumov nacionalnih (samo)zaznav in meta- percepcij.

Z vidika ortogonalnosti faktorjev nismo odkrili zaznavnih neodvisnosti kontinuumov, ko so predmet zaznav različne nacionalne kategorije. Z vidika konstrukcijskih ciljev se odkrije določen trend: homogenost in enodimenzionalnost posamičnih lestvic (v pogojih različnih navodil) je skoraj v vseh primerih "okrnjena" predvsem s kontinuumom ne/vestnosti, v dveh primerih s kontinuumom intro/ekstravertiranosti.

Oblikovati smo skušali tudi eno od možnih začetnih variant lestvice zaznav tradicionalizma, in sicer s pomočjo (razširjenega koncepta) t.i. diferenciala vlog (ki bi lahko bil, v določenih primerih, tudi identitetni diferencial). O diferencialu vlog je Triandis poročal že 1971 (Triandis, 1971), v svetovni strokovni- raziskovalni literaturi pa ga je zelo, zelo težko zaslediti. – V "našem" primeru so udeleženci na bipolarnem (sedem-stopenjskem) kontinuumu (= neizrazit_a tradicionalist_ka vs. izrazit_a tradicionalist_ka) ocenjevali, v kolikšni meri posamične značilnosti vedenja, osebni in družbeni cilji predstavljajo kategorijo "tradicionalizma". Rezultati, ki smo jih dobili z večrazsežnostnim lestvičenjem in faktorsko analizo so tako pravzaprav perceptivni-kognitivni- pomenski profil (ki pokaže katere značilnosti/kateri indikatorji "tradicionalizma" so zaznane_ni kot podobni oz. so – odvisni. S tega vidika je "naš" pristop vsaj deloma tudi identitetna analiza, saj odgovarja ne le na vprašanje, v kolikšni meri je določen atribut/indikator kategorialno reprezentativen, ampak tudi na vprašanje, kako in v kolikšni meri so omenjeni indikatorji zaznani kot soodvisni/povezani. – Seveda se pri tem zastavlja temeljno vprašanje, na katero naša raziskava ne odgovarja: Kako izbrati attribute/ indikatorje (v "našem" primeru "tradicionalizma"), da so kar se da reprezentativni vzorec atributov/indikatorjev, ki/kot se pojavljajo/manifestirajo v določeni (mikro, mezzo, makro) kulturi, lahko tudi subkulturi. Mimo odgovora na omenjeno vprašanje pa lahko ugotovimo, da je perceptivno-kognitivna-pomenska "mreža", ki predstavlja poskus odgovora na vprašanje, kaj določena kategorija pomeni (v našem primeru je to "tradicionalizem), hkrati izhodišče za oblikovanje določene sumacijske lestvice (v zvezi z atributi bi tedaj vprašali, " v kolikšni meri so značilni za vas (?)".

Oblikovali smo tudi variant lestvice "osebnih/družbenih funkcij tradicionalizma" (tradicionalizem kot facilitator/ inhibitor različnih sprememb oz. zaznava tega, v kolikšni meri "tradicionalizem olajšuje oz. otežuje doseganje določenih družbenih in osebnih ciljev). Ima sicer samo pet "item-ov", je pa ustrezno homogena in enodimenzionalna. In vendar lahko zatrdimo, da je vsebina "tradicionalizma" lahko (zelo) variabilna in da bi veljalo upoštevati koncept socialnih reprezentacij tradicionalizma (kar bi pomenilo, da imajo lahko različne ciljne skupine (tudi znotraj iste širše kulture) različne predstave/reprezentacije o tem, kaj je tradicionalizem). Poleg tega se velika večina udeleženk v naši raziskavi (= 0.9 = "90%") uvršča na pol bolj ali manj neizrazitega "tradicionalizma"; od $n = 50$ se jih $n = 5$ uvršča na pol manj izrazitega "tradicionalizma" (= ocean 5), enako število pa med "neopredeljene" (= ocena 4); obe kategoriji (4 in 5) smo, zaradi tako zelo desno asimetrične distribucije združili v eno, v drugo kategorijo pa smo združili ocene 1,2 in 3 (= (zelo) neizrazit_a tradicionalist_ka). Preverjali smo, ali se skupini pomembno razlikujeta v posamičnih (bipolarnih) kontinuumih (= zaznavah izraženosti tradicionalizma). Kljub relativno (zelo) majhnem numerusu v eni od primerjanih skupin, smo med njima ("netradicionalistke" vs. "tradicionalistke") ugotovili nekaj pomembnih razlik, kar odpira možnosti za različne interpretacije ...; "netradicionalistke" presojujejo, da se "tradicionalistke" manj ukvarjajo s slovenskimi tabu temami; obsojanje kakršnegakoli nasilja v

slovenski družbi je za »netradicionalistke« manj izrazit pokazatelj/indikator tradicionalizma...; to, da se poslušna slovenska narodno – zabavna glasba naj bi bilo za »netradicionalistke« bolj izrazit pokazatelj tradicionalizma; da imajo »občutek« za težave sočloveka, ne glede na to, od kod prihaja, naj bi bilo za »tradicionalistke« izrazitejši pokazatelj tradicionalizma; da težijo h konvencionalnemu oblačenju naj bi bilo za »netradicionalistke« izrazitejši indikator/pokazatelj tradicionalizma; da so občutljivi_e za družbene krivice. naj bi bilo za »tradicionalistke« izrazitejši indikator/pokazatelj tradicionalizma.

Kratka, uvodna analiza vsebine zapisov, oz. odgovorov na vprašanja z odgovori odprtega tipa, opozori na attribute/indikatorje, ki jih na tej stopnji/v tej fazi konstrukcije lestvice zaznav tradicionalizma hote in zavestno nismo vključili kot kategorije bipolarnih kontinuumov. "Na tem mestu" ne bomo podali analize vsebine in razlage odgovorov, so "sami po sebi" zanimivi za branje in vam jih priporočam v tabeli št.. Bomo pa pristop še razvijali naprej... Za sedaj lahko zapišemo, da gre v "našem" primeru za perceptivno – kognitivni – semantični profil v okvirju/kontekstu podanih atributov/ značilnosti (kot osebnih in družbenih ciljev, značilnosti, lastnosti, vedenjskih značilnosti. V nadaljevanju raziskave nas bo zanimalo, ali lahko in, morda, kako obstoječi pristop uporabiti kot izhodišče za konstrukcijo seštevne lestvice stališč do tradicionalizma, oz., kar ni isto, za oblikovanje lestvice samozaznav tradicionalizma (s podobnimi atributi, vendar z odgovornim continuum "v kolikšni meri so značilni za vas (?)") (možna odgovorna lestvica: prav nič značilno = 1, ..., 5 = zelo značilno).

Strukture percepcij, ki smo jih ugotovili s posamičnimi lestvicami, smo analizirali z MDS (multi-dimensional scaling (= več razsežnostno lestvičenje)) pristopom. Analiza ter interpretacija v tem primeru je na osnovni ravni dostopna tudi "manj izkušenemu očesu". Princip "evklidskih distanc" pomeni, da so "točke" (= spremenljivke), ki so si grafično bližje, tudi podrobnejše. Na tej stopnji analize z naše strani nismo podali obsežnejših in kompleksnejših interpretacij, nas pa vse to čaka v prihodnje, ko bomo vse to (primerjalno) "počeli" na mnogo večjem vzorcu udeležencev in udeleženk.

Določeni avtorji poudarjajo razliko med nacionalnim karakterjem in nacionalnimi stereotipi (Terracciano, Abdel-Khalek, Ádám, N., Adamovová, et al., 2005). Zaznave osebnostnih potez/značilnosti pripadnikov_ice določene kulture naj bi spadalo v sfero karakterja, ocene socialnih, fizikalnih, mentalnih, ipd. značilnosti pa na področje nacionalnih stereotipov. Naš vprašalnik skuša »upoštevati«, vsaj deloma in do določene stopnje tako kriterije nacionalnega »karakterja«, kot »stereotipov« (glede na to, da je, po naši presoji, vprašljiva ekskluzivna distinkcija med nacionalnim karakterjem in nacionalnimi stereotipi, kot tudi nacionalnih stereotipov samih): Zato sta oblikovana dva različna »modela« semantičnih diferencialov, eden posvečen metapercepcijam karakterja (bipolarni kontinuumi s kategorijami t.i. velikih pet), drugi posvečen metapercepcijam v smislu nacionalnih stereotipov.

Nekatere sklope vprašanj bi lahko obravnavali tudi s FACETno analizo; primer take analize smo podali v tematskem uvodu pričujočega poročila. Analogen pristop bi lahko uporabili tudi sedaj. Zdi se, da za to potrebujemo novo verzijo HUDAP programa, ki smo ga sicer v zadnjih dveh desetletjih (zlasti pri vajah iz socialne psihologije, pa tudi pri diplomah (pred – bolognsko) in magisterijih ((post) – bolognsko) dokaj pogosto uporabljali.

Pričujoča objava predstavlja hkrati pokazatelj tega, kaj in kako se študentom_kam študijsko ponuja, pričujoči prispevek sicer z zamudo v izvajanju, saj se je "vse skupaj" začelo nekje sredi aprila 2023, bilo do konca junija rezultatsko večinoma izgotovljeno, nato pa "vse skupaj" znova odloženo do konca avgusta, ko smo se znova lotili tega uvodno – informativnega projekta in ga septembra, še pred uradnim koncem šolskega leta, kot povratno informacijo posredovali študentom_kam, v prihodnje pa bomo skušali z njim nadaljevati, ga dopolnjevati, nadgrajevati ter ga tematsko in metodološko korigirati tam, kjer je to potrebno (kar velja za raziskavo kot celoto, kot za njene posamične tematske sklope).

Sicer "se zdi", da je pričujoča raziskava v slovenskem strokovnem prostoru ena tematsko in metodološko prvih, ni pa najbolj pogosta niti v mednarodnem/strokovnem merilu. Nas motivira, da tako "per partes", kot celostno, tako tematiko, kot metodologijo, razvijamo tudi v prihodnje.

Uporabljeni viri/ literatura:

Argyle, M. (1989) *Social psychology of work*. Penguin books.

Aronson, E., Wilson, T. D. & Akert, R. M. (1999). *Social Psychology*. Longman.

Bethlehem, D. W. (1985). *A social psychology of prejudice*. London: Croom Helm.

Bauman, Z. (2002). *Tekoča moderna*. Ljubljana: *cf.

Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. Sage.

Bizumic, B. (2017). Traditionalism. V: V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of personality and individual differences*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_874-1

Boski, P. (2002a). Cultural alternative to comparative social psychology. V: P. Boski, F. J. R. van de Vijver, & A. M. Chodyncka (ur.), *New directions in cross-cultural psychology*(str. 55-69). Warsaw: Polish Academy of Sciences.

Boski, P., Strus, K., & Tlaga, E. (2004). Cultural identity, existential anxiety and traditionalism. In B. N. Setiadi, A. Supratiknya, W. J. Lonner, & Y. H. Poortinga (Eds.), *Ongoing themes in psychology and culture: Proceedings from the 16th International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology*. https://scholarworks.gvsu.edu/iaccp_paper/246

Belhar, K. (2013). Multikulturalizem med pritiski nacionalizma in tradicionalizma. *Monitor ISH, letnik 15, številka 1, str. 45-71*. URN:NBN:SI:DOC-IRGHMOMG from <http://www.dlib.si>

Bizumic, B. (2017). Traditionalism. In V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of personality and individual differences*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_874-1
1file:///C:/Users/Rus/Downloads/Traditionalism-Bizumic2017.pdf

Bor, Matej (1957). Beseda o tradicionalizmu in modernizmu v sodobni liriki. *Naša sodobnost, letnik 5, številka 6*. URN:NBN:SI:DOC-9WCCEBC4 from <http://www.dlib.si>

Borg, I. & Shye, S. (1995). *Facet theory: form and content*. London: Sage.

Carlson, E. N. and Barranti, M. (2016). Do people know how others perceive them? V J.A. Hall, M. Schmid Mast in T. West. *The Social Psychology of Perceiving Others Accurately*. Cambridge university press (pp. 165 – 182). DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781316181959.008> [Opens in a new window]

Donnelly, K., Moon, A. Critcher, C. (2021) *Do people know how others view them? Two approaches for identifying the accuracy of metaperceptions*. <https://www.researchgate.net/publication/352799734>
file:///C:/Users/Rus/Downloads/donnelly_moon_critcher_in_press.pdf

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. New York: Norton.

Hayes, N. (1994), *Foundations of psychology*. London: Routledge. Bauman, Z. (1991). *Modernity and ambivalence*. Oxford: Blackwell.

Hoffman, C., Lau, I., Johnson, D. R. (1986). The linguistic relativity of person cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1097-1105.

Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences* (2nd ed.). London: Sage.

Hsu, F. K. L. (1972). American core value and national character. In F. K. L. Hsu (Ed.), *Psychological anthropology* (2nd ed., pp. 241-266). Cambridge: Schenkman Publishing Company.

Hsu, F. L. (1972). Psychological anthropology in the behavioral sciences. In F. L. Hsu, *Psychological anthropology*. Schenkman.

Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. Jason Aronson.

Kirbiš, A. (2009). [Odnos med tradicionalističnimi vrednotami, novodobniškimi idejami in religioznostjo v medkulturni primerjavi](https://dk.um.si/Iskanje.php?type=napredno&lang=slv&stl0=KljucneBesede&niz0=tradicionalizem). <https://dk.um.si/Iskanje.php?type=napredno&lang=slv&stl0=KljucneBesede&niz0=tradicionalizem>

Lannegrand – Williems, L., Chevrier, B., Perchec, C., Carrizales, A. (2018). How is Civic Engagement Related to Personal Identity and Social Identity in Late Adolescents and Emerging Adults? A Person-Oriented Approach. *Journal of Youth and Adolescence*, 2018, 47/4
https://www.researchgate.net/publication/323224117_How_is_Civic_Engagement_Related_to_Personal_Identity_and_Social_Identity_in_Late_Adolescents_and_Emerging_Adults_A_Person-Oriented_Approach

Lingoes, J. C., Tucker, L. R. & Shye, S. (1988). Louis E. Guttman, *Psychometrika*, 53 (2), 153 – 159.

Linssen, H. & Hagendoorn, L. (1994). Social and geographic factors in the explanation of the content of European nationality stereotypes. *British Journal of Social Psychology*, 33, 165 – 182.

Lipovec, T. (2020). Tradicionalizem, kulturni kapital in poslušanje narodno-zabavne glasbe med ladimi. UM: Magistrsko delo.

Malloy, T. E., & Janowski, C. (1992). Perceptions and metaperceptions of leadership: Components, accuracy, and dispositional correlates. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 700–708.

Meneghin, P. (2008). Socialne in vrednotne orientacije/reprezentacije in nacionalni stereotipi pri izbranih skupinah italijanskih in slovenskih prebivalcev: doktorska disertacija.

Meneghin, P., Krže, S., Mihajlović, S., Spinazzola, L., Horvat, L., Rus, V. (2008). Samozaznava in medsebojna zaznava Italijanov in Slovencev : (primeri izbranih manjšinskih, obmejnih in drugih skupin). *Anthropos* 30, ¾

Mihajlović, S. (2004). Psihologija in sociologija skupin: problem razmerja in povezave : magistrsko delo: magistrsko delo. Ljubljana.

Mihajlović, S. (2011). Politično vodenje za nove generacije. Nova Gorica, Educa, Melior.

Mlicki, P. & Elemers, N. (1996). Being different or being better? National stereotypes and identification of Polish and Dutch students. *European Journal of Social Psychology*, 26, 97 – 114.

Moore – Bergh, S. L., Akori-Karlinski, L.O., Hameiri, B. in Bruneau, E. (2020). Exaggerated meta-perceptions predict intergroup hostility between American political partisans PNAS. - 117 (26) 14864-14872 <https://doi.org/10.1073/pnas.2001263117>; Edited by Morris P. Fiorina, Stanford University, Stanford, CA, and approved May 8, 2020 (received for review January 22, 2020).

Mottus, R. (2022). How Accurate Are National Stereotypes?
<https://www.psychologytoday.com/us/blog/people-unexplained/202202/how-accurate-are-national-stereotypes>

Musek, J. (1994). *Psiholoski portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicisticno središče.

Musil, B., Rus, V. S., & Musek, J. (2009). The Rokeach Value Survey in comparative study of Japanese and Slovenian students : towards the underlying structure. *Studia psychologica*, vol. 51, no. 153-68.

Pajnik, M. (2019). Ethno-nationalist and anti – gender populism in Slovenia.
<https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/46662>

Peabody, D. (1985). *National Characteristics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Personnaz, B. (1996). European identity and national group. *International Journal of Psychology*, 37, 5715.

Rus, V. S. (1993a; 1994a). *Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba* (1.del). Ljubljana: Davean, d.o.o

Rus, V. S. (1993a; 1994a). *Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba* (2. del). Ljubljana: Davean, d.o.o.

Rus, V.S. (1997). *Socialna psihologija in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije)*. Ljubljana, Slovenija: Filozofska fakulteta.

Rus, V. S., Meneghin, P., Horvat, L.; Rus-Makovec, M. (2005). National stereotypes of Slovenians and Italians by Slovene student of psychology. V: W. Bilsky, D. Elizur (ur.). *Facet theory: Design, analysis and applications* : Roma 2005. - Str. 65-74.

Rus, V. S. (2011). *Socialna in societalna psihologija: izbrana poglavja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Rus, V. S., Khisbiyah, Y., Rus-Makovec, M., Ster, J., Stevancec, D., Korosec, A., et al. (1997). Vrednote, stališca in samoevaluacija: Mednarodna primerjalna raziskava [Values, attitudes and self-evaluation: International comparative investigation]. In V. Rus (Ed.), *Etika in moralna v sodobni družbi* [Ethics and morality in contemporary society] (pp. 265-274). Ljubljana, Slovenia: Drustvo T.G. Masaryk, Anthropos.

Sanchez-Burks, J., Nisbett, R. E., & Ybarra, O. (2000). Cultural styles, relational schemas, and prejudice against out-groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(2), 174-189.

Schadron, G., Yzerbit, V., Leyens, J. – P. & Rocher, S. (1994). Jugeabilite sociale et stereotypes: l'estimation de l'origine d'une impression comme determinant de l'impact des stereotypes dans le jugement social, *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 7 (2), 29 – 52.

Smith, P. B. & Bond, M. H. (1998). *Social psychology across cultures*. Prentice Hall Europe.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical test in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (25, pp. 1-65). Orlando, FL: Academic.

Schwartz, S. H. (1994a). Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values. In U. Kim, H. C. Triandis, C. Kagitçibasi, S-C. Choi, & G. Yoon (Eds.), *Individualism and collectivism: Theory, method and applications* (pp. 85-119). Thousand Oaks, CA: Sage.

Schwartz, S. (1994b). Are there universal aspects in the content and structure of values? *Journal of Social Issues*, 50, 19-45.

Shulman, S. (2004). »Civic & national identity in Ukraine«. https://www.sneps.net/t/images/Articles/Shulman_2004.pdf

Tajfel H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39.

Tajfel, H. (1990). Intergroup behaviour II. Group perspectives. In: H. Tajfel, H. & C. Fraser (Eds.). *Introducing social psychology* (pp. 423 – 446). London: Penguin Books.

Tajfel, H. (1990). Intergroup behaviour II. Individualistic perspectives. In: H. Tajfel, H. & C. Fraser, C. (Eds.). *Introducing social psychology* (pp. 401 – 422). London: Penguin Books. 401 – 422.

Tamir, Y. (2019). Civic vs. ethnic nationalism. <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-polisci-022018-024059>

Terracciano, A., Abdel-Khalek, A. M., Ádám, N., Adamovová, L., et al. (2005). National Character Does Not Reflect Mean Personality Trait Levels in 49 Cultures. *Science*. 310(5745): 96–100.

Weinreich, P. in Saunderson, W. (2002). *Analysing Identity Cross-Cultural, Societal and Clinical Contexts*. Routledge. <https://www.perlego.com/book/1698424/analysing-identity-crosscultural-societal-and-clinical-contexts-pdf>

Weinreich, P. in Sounders, W. (2013). *Analysing Identity: Cross-Cultural, Societal and Clinical Contexts*. Taylor and Francis. <https://www.waterstones.com/book/analysing-identity/peter-weinreich/wendy-saunderson/9780415645812>

Triandis, H. (1971). *Attitude and attitude change*. New York: Wiley.

Tos, T. (Eds.) (2004). *Vrednote v prehodu III.: Slovensko javno mnenje 1999 – 2004*. Ljubljana, Slovenia: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK.

Trstenjak, A. (1992). *Misli o slovenskem človeku*. Ljubljana: Mihelač.

Ule, M., Renner, T. (2000). Growing up Slovenia in the nineties. *Družboslovne razprave*, 16(32-33), 175-189.

Walters, R. (2020). The Slovenian national identity and citizenship

VPRAŠALNIK NACIONALNIH PERCEPCIJ I. PRIPRAVLJALNA FAZA

2. Spol: 1 M 2 Ž 3 Ne – binarna samozaznava

3. Starost (v letih): _____ let

4. Smer študija: _____

Prosimo, da sedaj preidete na ostale naloge:

Pred vami je nekaj trditev oz. ocenjevalnih lestvic, s katerimi skušamo ugotoviti, kako

1/ vi osebno »gledate na« Slovence_ke in na Evropejce_ke (iz dežel, članic EU), oz.

2/ kako menite, da na njih »gleda« večina Slovencev_k,

3/ kako na Slovence_ke/ Evropejce_ke »gledajo«, po vaši presoji, tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim/»tradicionalistom_kam«. – Bo enostavno, ko se lotite postavk.

VNAPREJ HVALA ZA SODELOVANJE!

(V pričujoči varianti vprašalnika so navedene zaporedne številke spremenljivk samo za prvo in zadnjo spremenljivko posamičnih sklopov vprašanj).

1/ VI OSEBNO MENITE, da so Slovenci_ke:

5. zelo zaprti_e (se izogibajo novih izkušenj)	1	2	3	4	5	6	7	zelo odprti_e (se ne izogibajo novih izkušenj)
zelo neprijetni_e/ nesprejemljivi_e	1	2	3	4	5	6	7	zelo prijetni_e/ sprejemljivi_e
zelo nevestni_e/ ne pazijo na red	1	2	3	4	5	6	7	zelo vestni_e/ pazijo na red
izrazito introvertirani_e/	1	2	3	4	5	6	7	izrazito ekstrovertirani_e/
9. »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno	1	2	3	4	5	6	7	»stvari« v življenju doživljajo zelo pozitivno

2/ MENITE, DA VEČINA SLOVENCEV_K MENI, DA SO SLOVENC_I_KE:

10. zelo zaprti_e (se izogibajo novih izkušenj)	1	2	3	4	5	6	7	zelo odprti_e (se ne izogibajo novih izkušenj)
zelo neprijetni_e/ nesprejemljivi_e	1	2	3	4	5	6	7	zelo prijetni_e/ sprejemljivi_e
zelo nevestni_e/ ne pazijo na red	1	2	3	4	5	6	7	zelo vestni_e/ pazijo na red
izrazito introvertirani_e/	1	2	3	4	5	6	7	izrazito ekstrovertirani_e/
14. »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno	1	2	3	4	5	6	7	»stvari« v življenju doživljajo zelo pozitivno

3/ MENITE, DA TISTI, KI JIH PRIŠTEVATE K SLOVENSKIM TRADICIONALISTOM_KAM, MENIJO, DA SO SLOVENC_I_KE:

15. zelo zaprti_e (se izogibajo novih izkušenj)	1	2	3	4	5	6	7	zelo odprti_e (se ne izogibajo novih izkušenj)
zelo neprijetni_e/ nesprejemljivi_e	1	2	3	4	5	6	7	zelo prijetni_e/ sprejemljivi_e
zelo nevestni_e/ ne pazijo na red	1	2	3	4	5	6	7	zelo vestni_e/ pazijo na red
izrazito introvertirani_e/	1	2	3	4	5	6	7	izrazito ekstrovertirani_e/
19. »stvari« v življenju doživljajo izrazito negativno	1	2	3	4	5	6	7	»stvari« v življenju doživljajo zelo pozitivno

4/ VI OSEBNO MENITE, da so Evropejci_ke:

20. zelo zaprti_e (se izogibajo novih izkušenj)	1 2 3 4 5 6 7	zelo odprti_e (se ne izogibajo novih izkušenj)
zelo neprijetni_e/ nesprijemljivi_e	1 2 3 4 5 6 7	zelo prijetni_e/ sprejemljivi_e
zelo nevestni_e/ ne pazijo na red	1 2 3 4 5 6 7	zelo vestni_e/ pazijo na red
izrazito introvertirani_e/ 24. »stvari« v življenju	1 2 3 4 5 6 7	izrazito ekstrovertirani_e/ »stvari« v življenju
doživljajo izrazito negativno	1 2 3 4 5 6 7	doživljajo zelo pozitivno

5/ MENITE, DA VEČINA SLOVENCEV_K MENI, DA SO EVROPEJCI_KE:

25. zelo zaprti_e (se izogibajo novih izkušenj)	1 2 3 4 5 6 7	zelo odprti_e (se ne izogibajo novih izkušenj)
zelo neprijetni_e/ nesprijemljivi_e	1 2 3 4 5 6 7	zelo prijetni_e/ sprejemljivi_e
zelo nevestni_e/ ne pazijo na red	1 2 3 4 5 6 7	zelo vestni_e/ pazijo na red
izrazito introvertirani_e/ 29. »stvari« v življenju	1 2 3 4 5 6 7	izrazito ekstrovertirani_e/ »stvari« v življenju
doživljajo izrazito negativno	1 2 3 4 5 6 7	doživljajo zelo pozitivno

6/ MENITE, DA TISTI, KI JIH PRIŠTEVATE K SLOVENSKIM TRADICIONALISTOM_KAM, MENIJO, DA SO EVROPEJCI_KE:

30. zelo zaprti_e (se izogibajo novih izkušenj)	1 2 3 4 5 6 7	zelo odprti_e (se ne izogibajo novih izkušenj)
zelo neprijetni_e/ nesprijemljivi_e	1 2 3 4 5 6 7	zelo prijetni_e/ sprejemljivi_e
zelo nevestni_e/ ne pazijo na red	1 2 3 4 5 6 7	zelo vestni_e/ pazijo na red
izrazito introvertirani_e/ 34. »stvari« v življenju	1 2 3 4 5 6 7	izrazito ekstrovertirani_e/ »stvari« v življenju
doživljajo izrazito negativno	1 2 3 4 5 6 7	doživljajo zelo pozitivno

Lepo prosim/o, da odgovorite na naslednja vprašanja. Oprostite zaradi neustrezne jezikovne skladnje z vidika polov lestvice in objekta evalvacije.

Zanima nas vaše osebno mnenje o tem, v kolikšni meri so SLOVENC_I_KE podobni_e naslednjim narodom/ različni_e od naslednjih narodov?

35. zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	BRITANCEM (ANGLEŽEM)	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	FRANCOZOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	AMERIČANOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	RUSOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	POLJAKOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ŽIDOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ČEHOM	

zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	AVSTRIJCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ŠVEDOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	SRBOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	HRVATOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	MADŽAROM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	HOLANDCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	JAPONCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	NEMCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ŠPANCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	GRKOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ŠVICARJEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ITALIJANOM	
54. zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	BOŠNJAKOM	

*Menite, da večina Slovencev_k meni, da so SLOVENC_I_KE podobni_e naslednjim narodom/
različni_e od naslednjih narodov?*

55. zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	BRITANCEM (ANGLEŽEM)	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	FRANCOZOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	AMERIČANOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	RUSOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	POLJAKOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ŽIDOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ČEHOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	AVSTRIJCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni
	ŠVEDOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>	zelo različni

		SRBOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		HRVATOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		MADŽAROM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		HOLANDCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		JAPONCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		NEMCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ŠPANCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		GRKOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ŠVICARJEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ITALIJANOM	
74. zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		BOŠNJAKOM	

Menite, da tisti_e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom_kam, menijo, da so SLOVENC_I_KE podobni_e naslednjim narodom/ različni_e od naslednjih narodov?

75. zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		BRITANCEM (ANGLEŽEM)	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		FRANCOZOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		AMERIČANOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		RUSOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		POLJAKOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ŽIDOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ČEHOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		AVSTRIJCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ŠVEDOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		SRBOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		HRVATOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		MADŽAROM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni

		HOLANDCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		JAPONCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		NEMCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ŠPANCEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		GRKOM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ŠVICARJEM	
zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		ITALIJANOM	
94. zelo podobni	<<< << < 0 > >> >>>		zelo različni
		BOŠNJAKOM	

95. KAJ SO PO VAŠI PRESOJI TEMELJNE ZNAČILNOSTI »SLOVENSKEGA TRADICIONALIZMA« (NAPIŠITE):

SLOVENSKI TRADICIONALIZEM

96. OLAJŠUJE,	<<< << < 0 > >> >>>	ZAVIRA,
POSPEŠUJE		ONEMOGOČA
	slovenski družbeni razvoj	
OLAJŠUJE,	<<< << < 0 > >> >>>	ZAVIRA,
POSPEŠUJE		ONEMOGOČA
	razvoj slovenske nacionalne zavesti	
OLAJŠUJE,	<<< << < 0 > >> >>>	ZAVIRA,
POSPEŠUJE		ONEMOGOČA
	sproščenost in spontanost v slovenski družbi	
OLAJŠUJE,	<<< << < 0 > >> >>>	ZAVIRA,
POSPEŠUJE		ONEMOGOČA
	lasten osebni razvoj	
100. OLAJŠUJE,	<<< << < 0 > >> >>>	ZAVIRA,
POSPEŠUJE		ONEMOGOČA
	Preseganje slovenskih nacionalnih travm	

Zanima nas vaše mnenje o različnih nacionalno – kulturnih kategorijah. Prosimo, da izrazite svoje mnenje v zvezi z nekaterimi ciljnim skupinami Evropejcev in ne – Evropejcev.

Menite, da so »Evropejci-ke« (sedaj člani EU (oprostite zaradi samo moške oblike, hvala)).

101. neprijetni	<<< << < 0 > >> >>>	prijetni
nekulturni	<<< << < 0 > >> >>>	kulturni
neiskreni	<<< << < 0 > >> >>>	iskreni
neinteligentni	<<< << < 0 > >> >>>	inteligentni
sovražni	<<< << < 0 > >> >>>	prijateljski

narod brez								narod z
bodočnosti	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	bodočnostjo
zaprti	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	odprti
108. hladni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	topli

Vi osebno menite, da so »Slovenci ke« (oprostite zaradi samo moške oblike, hvala):

109. neprijetni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	prijetni
nekulturni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	kulturni
neiskreni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	iskreni
neinteligentni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	inteligentni
sovražni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	prijateljski
narod brez								narod z
bodočnosti	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	bodočnostjo
zaprti	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	odprti
116. hladni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	topli

Menite, da so tisti e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom kam« (oprostite zaradi samo moške oblike):

117. neprijetni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	prijetni
nekulturni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	kulturni
neiskreni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	iskreni
neinteligentni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	inteligentni
sovražni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	prijateljski
narod brez								narod z
bodočnosti	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	bodočnostjo
zaprti	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	odprti
124. hladni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	topli

Menite, da so za večino Slovencev k tisti e, ki jih prištevate k slovenskim tradicionalistom kam (oprostite zaradi samo moške oblike, hvala):

125. neprijetni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	prijetni
nekulturni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	kulturni
neiskreni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	iskreni
neinteligentni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	inteligentni
sovražni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	prijateljski
narod brez								narod z
bodočnosti	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	bodočnostjo
zaprti	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	odprti
132. hladni	<<<	<<	<	0	>	>>	>>>	topli

Tisti, ki jih prištevate k slovenskim (ne)izrazitim tradicionalistom kam menijo, delujejo,

...

NEIZRAZITI_E

TRADICIONALISTI_KE

IZRAZITI_E

TRADICIONALISTI_KE

<<< << < 0 > >> >>>

133. so nujno rojeni_e v Sloveniji

<<< << < 0 > >> >>>

so deklarativno heteronomni

<<< << < 0 > >> >>>

dobro poznajo slovensko leposlovje

<<< << < 0 > >> >>>
 si želijo imeti slovenskega letalskega prevoznika
 <<< << < 0 > >> >>>
 za svoje otroke izbirajo klasična slovenska imena
 <<< << < 0 > >> >>>
 radi_e imajo kranjsko klobaso
 <<< << < 0 > >> >>>
 so vegetarijanci_ke
 <<< << < 0 > >> >>>
 se ne ukvarjajo s slovenskimi tabu temami
 <<< << < 0 > >> >>>
 obsojajo kakršno-koli nasilje v slovenski družbi
 <<< << < 0 > >> >>>
 proslavljajo vse slovenske državne praznike
 <<< << < 0 > >> >>>
 večinoma spadajo v premožne slovenske sloje
 <<< << < 0 > >> >>>
 poslušajo slovensko narodno – zabavno glasbo
 <<< << < 0 > >> >>>
 imajo »občutek« za težave sočloveka, ne glede na to, od koder prihaja
 <<< << < 0 > >> >>>
 razmišljajo pretežno dogmatično
 <<< << < 0 > >> >>>
 imajo zavest pripadnosti (da so (ne)tradicionalisti)
 <<< << < 0 > >> >>>
 navijajo za slovenska športna moštva
 <<< << < 0 > >> >>>
 označuje jih SOA (sindrom odvisnosti od alkohola)
 <<< << < 0 > >> >>>
 pluralnost v družbenem nazoru
 <<< << < 0 > >> >>>
 težijo h konvencionalnem oblačenju
 <<< << < 0 > >> >>>
 152. so občutljivi za družbene krivice

V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi ocenami.

SLOVENSKI TRADICIONALIZEM JE:

zelo podoben <<< << < 0 > >> >>> zelo različen od
 153. SLOVENSKEMU PATRIOTIZMU//SLOVENSKEGA PATRIOTIZMA

zelo podoben <<< << < 0 > >> >>> zelo različen od
 154. SLOVENSKEMU REGIONALIZMU// SLOVENSKEGA REGIONALIZMA

ZASE LAHKO REČEM, DA SEM
 NEIZRAZIT_A <<< << < 0 > >> >>> IZRAZIT_A
 155. SLOVENSKI_A TRADICIONALIST_KA

PRILOGA ŠT. 2:

IZPISKI SPSS – OBDELAV V ZVEZI Z »METRIČNIMI« ZNAČILNOSTMI LESTVIC V VPRAŠALNIKU (ITEM ANALIZA = HOMOGENOST IN ENODIMENZIONALNOST RAZLIČNIH SEŠTEVNIH LESTVIC) SE NAHAJAJO PRI SO/AVTORJIH ICAH PRIČUJOČEGA DELA RAZISKAVE. – KOGAR ZANIMA/JO NAJ SE OGLASI, HVALA.

HVALA ZA SODELOVANJE !

Aleksander Lavrenčič:

Česko-německo-rakouské vztahy a otázka vyhnání sudetských Němců v pořadech slovinské veřejnoprávní televize*

Slovinská veřejnoprávní televize v čase od ledna roku 1993 do září 2002 informovala ve svých pravidelných zpravodajských pořadech (TV deník a Ozvěny) celkem stotřiasedmdesátkrát o politických a právních vztazích České republiky s jinými státy. Nejvícekrát (šestašedesátkrát) televize informovala o slovinsko českých mezivládních a politických vztazích, z ostatních států bylo dále nejvíce zastoupené Rakousko (dvaadvacetkrát), Německo (šestnáctkrát), Slovensko a Spojené státy (jedenáctkrát), Vatikán (devětkrát), Rusko (osmkrát) a Polsko a Maďarsko (šestkrát). Pětkrát byly zveřejněny zprávy o vztazích České republiky a Evropské unie a třikrát zprávy o vztazích České republiky se Severoatlantickou aliancí.

Mezi šesnácti zprávami, které informují o česko-německých vztazích, se jich deset zabývá Benešovými dekrety a vyhnáním sudetských Němců, čtyři zprávy se zabývají toutéž otázkou ve vztazích mezi Českem a Rakouskem. Většina zpráv o česko-rakouských vztazích je na téma tlaku Rakouska na Českou republiku kvůli nukleární elektrárně Temelín (šesnáct zpráv).

V cyklu »Mezinárodní obzory«, ve kterém jsou představována různá zahraničně politická témata, byla Česká republika představena ve třech monotematických pořadech. Zatímco bylo hlavní téma pořadu s podtitulem »Švejk na dražbě«⁷⁶ rozchod Česka a Slovenska a privatizace, byla v pořadu »Sudetští Němci dnes«⁷⁷ podrobně představena otázka sudetských Němců. Autorka v tomto pořadu seznámila diváky s názory Němců a Čechů na tuto problematiku. V pořadu jsou představeny dějiny tohoto území od osídlování německými rolníky, řemeslníky a umělci ve 12. a 13. století až do osudových událostí v letech 1938 – 1946.

Hosté pořadu vyjadřují různé pohledy na vyhnání sudetských Němců a svoje názory na možné řešení problému.⁷⁸

Profesor Čermák hovoří o návrhu Rudolfa Dreithalera, českého občana německé národnosti, který chtěl dostat nazpět dům svých předků a navrhnul zrušení Benešova dekretu o konfiskaci majetku nepřátel, s tím, že není v souladu s listinou základních lidských práv a není právně platný. Krajský soud v Ústí nad Labem zamítnul navrácení majetku, Ústavní soud v Brně pak zamítnul možnost zrušení Benešova dekretu: »V podstatě jsme tento návrh zamítl, protože ústavní soud došel k závěru, že jsou českoslovenští občané německé národnosti za svoje chování v čase před druhou světovou válkou, tedy v období, kdy se k moci dostal Hitler, plně zodpovědní.

⁷⁶ Televizní archiv, RTV Slovenija, Kolodvorska 2, Ljubljana (dále TVDOK), VKA 942, Mednarodna obzorja – Švejk na dražbi, 20.4.1992, avtor pořadu Tone Hočevar.

⁷⁷ TVDOK, VKA 1710, Mednarodna obzorja, Sudetski Nemci danes, 3.7.1995, avtorica pořadu Darja Mihalič.

⁷⁸ Jako hosté v pořadu spolupracují: dr. Manfred Frey, v současnosti zaměstnec rakouské finanční zprávy, Elizabeta Goldman, která zůstala ve svém domě v Jaroslavcích (Joslowitz), prof. Vladimír Čermák, soudce ústavního soudu České republiky, Franz Neubauer, předseda organizace Sudetendeutsche Landmanschaft, Theo Waigel, německý finanční ministr, který vystoupil jako řečník na setkání sudetských Němců, Karsten Eder, předseda rakouského sudetoněmeckého sdružení, dr. Pavel Macháček, představitel českých občanů, vyhnanců roku 1938 z pohraniční oblasti, dr. Tuleškov z Klubu českých pohraničních oblastí, Bernd Posselt, poslanec evropského parlamentu a aktivní člen sudetoněmecké organizace, Martin Lowenberg, bývalý vězeň z Dachau, člen zemského předsednictva Bavorska, dr. Jan Mišovič, pracovník Ústavu pro průzkum veřejného mínění v Praze, Petr Nečas, poslanec českého parlamentu, dr. Václav Kurát, člen česko-německé komise historiků, Chaim Frank, archiv židovského umění, kultury a dějin, Heide Schmidt, rakouská politička, členka Liberálního fóra, mag. Gerhard Mangot, Rakouský ústav mezinárodní politiky a Gertrud Renee Badji – Tron Wachtler, vlastnice sklepů Urbani Keller ve Vídni.

V pořadu byla rovněž použita část hovoru českého prezidenta Václava Havla v Karlově univerzitě z února 1995, ve kterém analyzoval dějiny česko-německého soubytí.

Dekret prezidenta republiky vychází z mezinárodních dohod, např. z pařížské dohody z roku 1945, která se zabývá reparacemi. Nacistická okupace způsobila na našem území velkou škodu. Proto jsme, ve zkratce řečeno, zamítli návrh Rudolfa Dreihalera na zrušení dekretu«.

Karsten Eder je přesvědčen, že Benešův dekret porušuje lidská práva a proto není platný, bývalí majitelé jsou podle něj ještě stále vlastníky. Dr. Pavel Macháček upozorňuje na spojení sudetoněmecké organizace s německými svazovými a bavorskými zemskými úřady: »Pokud by byla organizace vysídlelců soukromá organizace, ať prohlašuje, co chce. Každý má právo na svůj názor. Když však má tato soukromá organizace morální a hmotnou podporu borské a mnichovské vlády a navíc má cíle, které se týkají sousedního státu, je konec s jakýmkoli soukromím«.

Dr. Macháček zastává názor, že je sudetoněmecká organizace výrazně revanšistická a snaží se o připojení českých pohraničních oblastí k Německu. Totéž potvrzuje i názor Franze Neubauera, že prvním cílem organizace Sudetendeutschland Lanmenschaft je realizace práva na vlast.

Dr. Tuleškov považuje Benešovy dekrety za základ českého právního řádu a zamítá jakoukoli revizi, a přitom považuje vnější tlaky na změnu za hrubý zásah do celkového právního řádu. Zároveň zdůrazňuje, že právo na sebeurčení mají pouze národy, a v žádném případě ne národnostní menšiny.

Martin Lowenberg přiznává přesídleným Němcům právo na individuální přistěhování, které může být povoleno na žádost jednotlivce, v žádném případě však nemůže být toto právo kolektivní či skupinové, o což se snaží svaz sudetských Němců.

Dr. Jan Mišovič představil výsledky ankety Ústavu pro průzkum veřejného mínění v Praze o názoru Čechů na Němce, o oprávnění k vyhnání sudetských Němců,⁷⁹ a o zhodnocení současných vztahů mezi Českou a Německou republikou. Že jsou česko-německé vztahy jako celek v mnohem lepším stavu než česko-sudetoněmecké vztahy, potvrdil i dr. Václav Kurat, člen česko-německé komise historiků. Tato komise byla založena v roce 1990, jejími členy jsou uznávaní vědci z obou zemí. Odborníci v komisi diskutují o dějinách vztahů mezi oběma státy, od nacionalizmu, po okupaci a vysídlení Němců. Dr. Kurat také upozorňuje na sílu Německa, které vystupuje jako ústřední mocnost v Evropě. Jeho vliv na střední a východní Evropu narůstá, což je již potřetí ve dvacátém století přičemž německá hegemonie již dvakrát skončila katastrofou.

Člen zahraničně politického výboru českého parlamentu Petr Nečas zastává názor, že je otázka sudetských Němců především generačně zatížena, zatímco Chaim Frank hovoří o nebezpečné německé zahraniční politice na východě, nejenom vůči české republice, ale rovněž vůči jiným státům, na jejichž území žije německá menšina. Německá vláda těmto národnostním skupinám poskytuje značné finanční prostředky.

Heide Schmidt hovoří o babičce a matce, které byly ve vztahu k Čechům velmi předpojaté a celé dětství se jí takový vztah snažili vštípit. Sama však míní, že se vina nesmí připsat nějakému národu, viníkem je vždy pouze jedinec. Gertrude Renee Badji se domnívá, že nemá cenu bojovat o ztracené pozemky, protože by to pouze způsobilo nové nenávisti. Tvrdí, že »Nová nenávist nesmí nahradit starou«.

Reportérka ukončí pořad s myšlenkou, že otázka sudetských Němců zdaleka není uzavřenou kapitolou. Česká strana se bude muset smířit s tím, že Němci budou toto téma znovu a znovu otevírat a že jsou kvůli své hospodářské a politické převaze v pozici silnějšího. Česko si přeje mít s nejdůležitějším členským státem Evropské unie co nejlepší vztahy. Přesto v Praze všichni souhlasí s názorem, že v majetkoprávních záležitostech nebudou ustupovat. Protože bude patrně po smrti vyhnáných sudetských Němců jen málokterý jejich potomek usilovat o vlastnické právo, se dá říci, že tento problém vyřeší čas. Těžší bude vypořádání se s morálním hlediskem.

⁷⁹ Vyhnání považovalo 49% dotázaných za oprávněné, 25% za poměrně oprávněné, 6% za poměrně neoprávněné, 1% za absolutně neoprávněné, 13% se nemohlo rozhodnout a 6 % dotázaných tato problematika absolutně nezajímala.

Skutečností je, že křivda, způsobená v minulosti, zůstane křivdou i po smrti toho, komu byla způsobena. Avšak řešení starých křivd nesmí způsobovat nové křivdy a rozněcovat nové nenávisti. Vyřešení těchto otázek je podstatné pro vytváření nové Evropy.

Boštjan Anžin se v pořadu z cyklu Mezinárodní obzory s podtitulem Česká dekáda změn⁸⁰ zabývá českým politickým děním, zapojením Česka do obranného systému NATO, zapojováním do Evropské unie a změnami v českém hospodářství, bankovníctví a médiích, způsobených investicemi cizího kapitálu. Kromě toho se nemůže vyhnout tématu Benešových dekretů a vyhnání sudetských Němců, protože se toto téma v počátku roku 2002 velmi často objevovalo v titulcích tisku. (V roce 1995 reportérka Darja Mihelič předpověděla, že se bude toto téma v německo-českých vztazích neustále znovu otevírat. Tentokrát se to stalo kvůli volbám v Německu a kandidatuře konzervativního kancléřského kandidáta Edmunda Stoibera. Stálým důvodem pro obnovování sporu jsou i ambice korutanského hejtmana Jörga Haidera. Bez Benešových dekretů se neobejde ani česká politika, kde mnozí hlasitě vykřikují, že jsou dekrety součástí Česka a proto musí zůstat beze změn.)

Jiří Pehe, bývalý poradce Václava Havla, pokládá projevy Jörga Haidera za politický extrémismus: »Žádný stát od Česka úředně nepožaduje, aby změnilo svůj vztah k sudetským Němcům. Evropská unie přísně odděluje otázku Benešových dekretů od našeho členství v Evropské unii«. Největší chybou byla Zemanova odpověď Haiderovi v médiích. Ivan Gabal, výzkumný pracovník v nezávislém ústavu pro průzkum veřejného mínění a politiky o jeho odpovědi prohlásil: »Náš premiér Zeman měl špatný den, když Haiderovi odpověděl a dal mu možnost, aby se stal rovnocenným partnerem premiéra členského státu NATO, což byla nepřijatelná chyba«. Jiří Pehe se domnívá, že je problém sudetských Němců skutečně veliký. Je možné je vinit za kdeco, ale pojmenovat je pátá kolona a říci, že měli štěstí, že je z Čech vyhnali, protože by je jinak coby zrádce usmrtili, je skutečně neslýchané. Němečtí a rakouští politici byli podle názoru pana Peche kvůli výrokům pana Zemana právem rozhněvaní. Komentáře pana Zemana vyprovokovaly vlnu nacionalismu, která se rozšířila po celé střední Evropě. Tato vlna zaplavila Německo, ještě silněji se přelila do Maďarska, kde k radosti většiny Čechů odnesla Viktora Orbana z místa premiéra. Později se ozval prezident Havel a vyzval Evropu, aby nezneužívala staré spory, přičemž by Česko nesmělo být výjimkou.

Profesor Tomáš Halík z Karlovy univerzity varuje také před českými politiky, kteří hrozbu o revizi Benešových dekretů zneužívají k získávání hlasů: »Někteří politici u nás přespříliš straší lidi s Němci a Rakušany, příliš podrážděně reagují na nacionalistické jevy u našich sousedů a probouzejí nacionalismus i u nás. Nacionalismus je velmi nebezpečný a nyní, před volbami, ho bohužel mnozí používají jako velmi nebezpečnou zbraň«.

Reportér Anžin v pořadu hovoří i o tom, že příběh, který vypráví, není jen příběh o Česku, ale v mnohém i příběh o Slovinsku, který začal před více než deseti lety, když oba státy vyšly na cestu demokracie a začali objevovat všechna nebezpečí tranzice a privatizace. Pak následovalo koketování s Evropskou unií, Severoatlantickou aliancí a Jörg Haider.

O požadavcích rakouské krajně pravicové strany Svobodných (FPÖ) na zrušení avnojských usnesení⁸¹ promluvil jako host v pořadu »Ozvěny« historik dr. Dušan Nećak z Filozofické fakulty v Ljubljani.⁸² V pořadu vyslovil názor, že německá menšina po roce 1939 nebyla imunní na, pomínečně řečeno, bacil nacizmu. V »rajchu« a nacistické ideologii viděli řešení svého postavení, což platí především pro mladší generaci, která byla dost silně oslovena nacismem, nedá se však tvrdit, že to platilo pro celou menšinu, můžeme však říci, že oslovena nacismem byla většina německé menšiny. Převládá názor (i když se součty v jednotlivých pramenech různí), že v době mezi oběma válkami žilo na slovinském území 25 až 30 tisíc takzvaných »Němců«.

⁸⁰ TVDOK, VKA 2913, Mednarodna obzorja – Češka dekada sprememb, 14.5.2002, autor Boštjan Anžin.

⁸¹ Usnesení Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie.

⁸² TVDOK, D3702/3, Odmevi, 24.8.2000.

Hospodářská síla slovinských »Němců« byla velická. Převážně k nim patřili obyvatelé měst, továrníci a intelektuálové, kteří měli značný majetek. Podle některých údajů by to dnes představovalo přibližně jednu třetinu slovinského průmyslu. Po válce historikové zaznamenali přibližně 13000 různých rozsudků, respektive řízení na vyvlastnění Němců. Vpodstatě byli na základě avnojských usnesení⁸³ všichni Němci vyvlastněni a vyhnáni.

Co se týče požadavků rakouské strany Svobodných, která požaduje zrušení avnojských usnesení a Benešových dekretů, nikoli však potsdamských usnesení, dr. Nečak prohlásil, že si do vysoké politiky, Potsdamu a spojenců Haider ne troufá rýpat, do záležitostí Česka a Slovinska se však vměšuje. Dr. Nečak se domnívá, že nejtěžší poškozování lidských práv je válka a to, co se stalo Němcům je smutný důsledek tohoto velikého poškozování lidských práv, které se jmenuje válka. O kolektivní vině, která byla východiskem poválečné politiky spojenců, řekl, že by byla, z dnešního pohledu, skutečně považována za poškozování lidských práv. Každou událost, včetně vyhnání Němců, nehledě na to, na kterém místě Evropy se stalo, je však třeba hodnotit vzhledem k místu a času vzniku události, nikoli z dnešními měřítky. Bránil rovněž avnojská usnesení jako nedílnou součást kontinuity slovinského státu: »V okamžiku, kdy se vezme jediný kámen z této stavby, se tato stavba může nebezpečně zapotácet a dokonce i spadnout«.

Závěrečné myšlenky

Jak jsme se přesvědčili podle počtu zpráv o České republice, které ve svém programu uvedla zpravodajská redakce Televize Slovenija, je dění ve Střední Evropě věnována velká pozornost. Dvě třetiny zpráv o česko-německých politických a právních vztazích se zabývají tématem Benešových dekretů a vyhnáním sudetských Němců, tomuto tématu byl věnován i monotematický pořad.

Zpravodajství slovinské veřejněprávní televize na toto téma, se vzhledem k historickým okolnostem, které podmiňují i politické názory z obou pólů slovinské politiky, přiklání k obraně českého pohledu na události po druhé světové válce.

⁸³ Tak, jak je u Benešových dekretů sporný jen dekret číslo 33, jde také v případě avnojských usnesení jen o jedno usnesení předsednictva AVNOJ, další usnesení je čistě hipotetické a historici ho v původní formě vůbec nenašli.

Velko S. Rus

Sokol: obletnice, doprinosi, pomeni (ob 160. letnici ustanovitve Južnega Sokola v Sloveniji (1863) in ob 130. letnici rojstva Josipa Rusa (1893, Bled))

Povzetek:

Pričujoči članek je celota treh prispevkov, prvi od njih doslej še ni bil nikjer objavljen; bil pa je leta 2019 prvič poslan nekaterim predstavnikom slovenskega parlamenta, in sicer z naslovom »Državlјanska pobuda, temelječa na 45. členu ustave R Slovenije, za oblikovanje zakonodajne rešitve v zvezi z vprašanjem nekdanje sokolske lastnine v Sloveniji, vključno s krajšim zgodovinskim orisom nastanka in utemeljitve pričujočega predloga.«

Nato sledi drugi prispevek – objava, v sobotni prilogi časopisa Delo, iz zgodnjega poletja 1995, ki je pomenila podoben poziv slovenskemu parlamentu v zvezi z nasledstvom sokolske lastnine v R Sloveniji (Z naslovom: »Sokol danes« - Odprto pismo poslancem (državnega zbora) slovenskega parlamenta). Gre za vrnitev sokolske lastnine tistim sodobnim slovenskim sokolskim organizacijam, ki prepoznavno nadaljujejo slovensko sokolsko tradicijo.

Tretji prispevek je bil predstavljen leta 1997 na prvem strokovno/ znanstvenem srečanju po drugi svetovni vojni na temo Sokola (z naslovom: Sokol: včeraj, danes, jutri (obletnice, doprinosi, pomeni)), posvet/simpozij je organiziralo slovensko Društvo T. G. Masaryk za filozofsko antropologijo, za etiko ter humanistične in družboslovne vede. V naslednjih letih je bil tudi ponatisnjen. Naslov prispevka »govori« sam po sebi:

“Predlog za ustanovitev Centra za sokolske študije in razvoj kot temeljni gibalni cilji sekcije za sokolske študije društva T. G. Masaryk in sokolskega društva Lipa v ustanavljanju.”

Ključne besede: Sokol, Južni Sokol, 160. letnica ustanovitve, center za sokolske študije in razvoj – predlog, levi Sokol, sodelovanje, sokolska lastnina, predlog slovenskemu parlamentu (1995), Vojan in Josip Rus

Abstract

Hawk movement: anniversaries, contributions, meanings (by the 160th anniversary of foundation of the Southern Hawk in Slovenia (1863) and by the 130. anniversary of the birth of Josip Rus (1893, Bled))

Actual article is composed by three contributions, the first one has been, so far, published nowhere; it had been sent, in the year 2019, to the representatives of Slovene parliament and it had the title »Civil initiative, based on the 45th article of the constitution of the Republic of Slovenia, for the forming of the legal solution connecting the question of former Hawk propriety in Slovenia, including short historical insight into the arguments of the actual proposal«.

»Hawk today«: open letter to the deputies/ delegates of the Slovene parliament, published in early summer 1995 in Slovene newspaper »Delo« (with the title »Hawk today – open letter to the deputies/ delegates of the Slovene parliament«, based on the 45th article of the constitution of the Republic of Slovenia); it was/is about the returning of the whole ex – Hawk propriety to contemporary Slovene Hawk organizations, which recognizably continue Slovene Hawk tradition.

The third part of the actual contribution represents »Proposal for the foundation of the Center for Hawk studies and development – (proposal as one of basic engagements of the section for Hawk studies of the Slovene Association T. G. Masaryk (for philosophical anthropology, for ethics and for collaboration of social and humanistic sciences) and of Slovene Association Lime tree in the process of foundation«), presented on symposium, the first one of such a kind after the WW2 in Slovenia, in the year 1997 (by Slovene Association T.G. Masaryk)

Key words: Southern Hawk, the 160th anniversary of foundation of Southern Hawk (in Slovenia), Center for Hawk studies and development – proposal for foundation, left Hawk, cooperation, Hawk's propriety, proposal to the Slovene parliament – connecting ex – Hawk propriety (1995), Vojan and Josip Rus

Spoštovanim gospodom poslancem/ gospem poslankam DZ R Slovenije, aprila 2019!

Zadeva: Državlјanska pobuda, temelјeča na 45. členu ustave R Slovenije, za oblikovanje zakonodajne rešitve v zvezi z vprašanjem nekdanje sokolske lastnine v Sloveniji, vključno s krajšim zgodovinskim orisom nastanka in utemeljitve pričujočega predloga.

Spoštovani, spoštovana!

Dovolite mi, da tudi vas, in sicer kot demokratično izvoljenega poslanca/ poslanko DZ R Slovenije, obvestim, da sem spoštovanemu predsedniku DZ R Slovenije, gospodu mag. Dejanu Židanu, dne 31. 12. 2018, poslal prošnjo (prilagam kot eno od priponk), pri tem sem si dovolil sklicevati se na 45. člen ustave R Slovenije, v zvezi z vprašanjem nekdanje sokolske lastnine v R Sloveniji, kratko pa sem omenil tudi nekatere dogodke v zvezi z zgodovinsko in aktualno vlogo Sokola, ki so se zgodili v R Sloveniji v zadnjih četrt stoletja, vključno s tistimi, ki so se zgodili od začetka decembra 2017 naprej.

V predlogu, ki si ga dovolim poslati vam, pa sem tokrat dodal tudi nekaj dodatnih razlag v zvezi s preteklostjo in sedanjostjo »Sokola«, z dogodki, ljudmi, organizacijami in vrednotami, ki so (»skozi« desetletja) bili/ bile povod, razlog, vzrok in smoter moje dejavnosti v zvezi z omenjenim fenomenom. Sem se nekoliko bolj razpisal ravno zato, ker je bilo v dobrem zadnjem letu, od 7. 12. 2017, veliko obtožb na račun levega krila Sokola kot celote, mit o padlih mitih pa je doživel široko podporo različnih medijev in nekaterih drugih struktur, brez enega samega glasu ugovora s strani kogarkoli, kateregakoli posameznika, društva, organizacije ali institucije.

Prošnjo, na katero mi je spoštovani gospod mag. Dejan Židan, predsednik DZ R Slovenije, prijazno odgovoril (in napovedal, da se bodo z njim ukvarjale tudi strokovne službe DZ R Slovenije), sem med drugim utemeljil tudi s sicer polovično, 155. letnico (v letu 2018) ustanovitve t.i. Južnega Sokola, tako, kot sem 31. 12. 2013, v tedanjem dopisu DZ RS, opozoril na 150. letnico ustanovitve Južnega Sokola (in je bil potem, zanimivo, malo kasneje, leta 2014, res organiziran simpozij na temo 150. letnice Sokola, in sicer v DS R Slovenije (sam na simpozij sicer nisem bil povabljen) ..., na katerem so sodelovali, na sicer malce drugačen način kot kasneje, tudi nekateri udeleženci/ udeleženke naslednjega simpozija, dne 7. 12. 2017.

V dopisu (z dne 31. 12. 2018) spoštovanemu gospodu mag. Židanu pa sem predlagal, da naj DZ R Slovenije na eni od prihodnjih sej razpravlja o oblikovanju predloga zakona, ki bi se nanašal na nekdanjo (pred 2. svetovno vojno) sokolsko lastnino, ki je v obdobju do leta 2019 doživela lepo število takšnih ali drugačnih »metamorfoz«, glede na izvoren obseg in vrednost pa še vedno o/b/staja kot eden največjih, izvirno jasno lociranih nepremičninskih (z možnostjo ustrezne finančne evalvacije), pa tudi drugih (vsaj deloma tudi psiholoških in socialnih) resursov v R Sloveniji.

Tovrstni zakon bi lahko, po sicer več kot četrt stoletja, v sedanji, zelo posebni situaciji, ob nekaterih zbledelih sledih (spremembe) lastništva, predstavljal ustrezno specificiran, konkretiziran in v pravni jezik preveden sklep, ki bi v sedanjem kontekstu obstoječih moči in vpliva v Sloveniji pomenil edini možni začetek delovanja nekaterih novih/ različnih sokolskih organizacij (najverjetneje sicer zelo maloštevilnih)⁸⁴, hkrati olajšal delovanje nekaterih že

⁸⁴ V mislih imam nove organizacije, poleg obstoječe Sokolske zveze Slovenije, ki naj bi v svojih vrstah združevala od 700 000 do 800 000 ljudi, članov/ članic (<https://sokolska-zveza.si/>) in bi z vidika številčnosti predstavljala najštevilčnejšo slovensko organizacijo »ever«, danes celo številčnejšo, če se ne motim, od vseh upokoјencev/upokoјenk in njihovih društev skupaj.

obstoječih, pa tudi njihovo opredelitev tega, katero oz. kakšno tradicijo nadaljujejo, vsi pa se lahko, če se le hočejo, sklicujejo na razpustitveni zbor slovenskega sokolstva leta 1945, katerega temeljni sklep je bil, **da naj dotedanja sokolska lastnina v bodoče služi enakim namenom kot do tedaj.**

DZ R Slovenije bi tako, ustrezno svojim kompetencam in svoji zakonodajni vlogi, lahko skušal oblikovati in sprejeti poseben sklep (ustrezno specificiran, kontekstualiziran in konkretiziran), da lahko novoustanovljene sokolske organizacije, če do tovrstne ustanovitve pride, ki veljavno in prepoznavno nadaljujejo, razvijajo in nadgrajujejo sokolsko tradicijo (kar naj bi bil bistven kriterij, ne pa zgolj celotna ikonografija in druga ritualna zapuščina/ izročila), novim izzivom časa primerno, ustrezno participirajo pri izbranih vidikih različnih resursov (a/ finančno – tehnično – materialno – nepremičninskih, ustrezno ali lastninsko ali kompenzatorno opredeljenih, b/ psiholoških in simbolnih ter c/ socialnih in simbolnih), brez katerih je vsaka tovrstna dejavnost predvsem želja in zamisel, šele skupaj z ustreznimi resursi pa tudi realna možnost ustrezne dejavnosti in njenega učinka.

Za to bi bila potrebna popolna retrogradna registracija (nekdanjih, transformiranih, oz. sedanjih resursov (dragocenosti (ne)premičnine (stavbe, zemljišča...), morebitna druga oz. drugačna zapuščina, tudi »psihološki in socialni resursi« (ali, bolj površno povedano: psihološki in socialni »kapital«), ne da bi pri tem posegal v že obstoječe ustrezno regulirano in funkcionalno pravno – lastniško stanje, z zagotovilom države, da se z njene strani, brez posega v že obstoječa funkcionalna lastništva, zagotovi ustrezna materialna, prostorska ali finančna kompenzacija društvom, centrom in/ali inštitutom, ki kakorkoli prepoznavno nadaljujejo, oz. se sklicujejo na sokolsko tradicijo (ne glede na pripadnost sedanjim slovenskim zvezam, ki je poimenovana kot Sokolska zveza Slovenije in je bila ena glavnih so-organizatoric in so-izvajalk simpozija dne 7. 12. 2017); ob tem pa se opredeli tudi način participacije vseh društev in vseh dejavnosti, ki v zasnovi ali razviti obliki nadaljujejo ne le telesno – kulturne, športne rekreativne, razvedrilne dejavnosti, ampak skušajo implementirati tudi kulturne, socialne, raziskovalne in razvojne vidike, katerih izhodišča so jasno prepoznavna že v predvojni dejavnosti slovenskega Sokola.

Omenjeno predpostavlja ustrezno predhodno re/evalvacijo celote resursov, upošteva, seveda, tudi že obstoječe rešitve in porazdelitve, in sicer tako, da se ne posega v že obstoječa, jasno opredeljena in uresničena lastninska (zlasti nepremičninska) razmerja, čeprav se jim (lahko) naknadno določi prejšnji izvor in iztrga zgodovinski pozabi dejstvo, za kako veliko, vseobsežno slovensko bogastvo gre/ je šlo, ki je postalo tudi osnova kompleksnih aktualnih dejavnosti »tukaj in zdaj« v R Sloveniji.

Taka rešitev ne bi bil zgodovinski unikum, nekaj podobnega se je tudi kje drugje v Evropi že zgodilo, pred sicer več kot četrt stoletja, ko/ kjer so bila tudi pravno zakonska izhodišča tista, ki so utrla pot vrnitvi sokolske lastnine.

Pred malce manj kot četrt stoletja pa se je podoben poskus vendarle pojavil tudi pri nas, ko sem v zgodnjem poletnem času leta 1995, slovenskemu parlamentu (predsedniku tedanjega DZ R Slovenije), poslal javni dopis, ki je popolnoma enak temu, ki sem ga 31. 12. 2018 kot posebno priponko poslal tudi spoštovanemu gospodu, predsedniku DZ RS, mag. Dejanu Židanu in si ga kot priponko dovolim poslati tudi vam.

Tedaj (leta 1995) je bila objava v časopisu Delo še možna, pred cca tremi leti pa na moj predlog objave istega teksta, kot je bil objavljen leta 1995, nisem dobil s strani uredništva dveh vodilnih slovenskih časnikov nobenega odgovora.⁸⁵

⁸⁵ Morda tudi zato, ker sem ob tej priložnosti tedaj poslal še dodatni tekst, in sicer na temo vse bolj misteriozne,

Že pred objavo v sobotni prilogi časopisa Delo, zgodaj poleti 1995, smo s skupino sodelujočih skušali doseči ustanovitev sokolskega društva »Lipa«⁸⁶, neodvisno od tega, v drugačnem organizacijskem okvirju, pa (tudi) ustanovitev inštituta za sokolske študije in razvoj.

Omenjeni predlog je bil kar natančno in podrobno predstavljen tudi leta 1997 (ko smo bili še nekoliko bolj »fit« in »gibalno - športno kompetentni«), ko smo organizirali prvi simpozij na temo Sokola po 2. svetovni vojni v Sloveniji (z naslovom »Sokol: včeraj, danes, jutri«), na simpozij povabili kogarkoli smo poznali kot kakorkoli v R Sloveniji angažiranega na tem področju, zelo neselektivno, ne glede na smer »levo – desno« (pri čemer nekaterih, »danes«, v določenih razlagah in objavah zelo zagnanih, še ni bilo na spregled). V kratkih 20 letih, od tedaj, pa do »danes«, leta 2019, seveda nismo uspeli pri/dobiti čisto ničesar na temo delovanja takega inštituta, oz. tovrstne sekcije društva, ki se ukvarja/ se je ukvarjala tudi s tovrstno problematiko. Tudi zato je zbornik/ brošura s posveta leta 1997 izšel šele 2004 (z naslovom »Sokol: včeraj, danes, jutri«): vzroki/ razlogi so bili v veliki meri finančne narave (popolno samo – financiranje), deloma pa so izhajali iz »časov«, ki so bili omenjeni pobudi neprijazni, tako ali drugače, tudi sam sem moral biti v tistih dinamičnih letih »fokusiran« še na kakšne druge življenjske izzive in »prilike«.

Predlog, da se, med drugim, ustanovi in z delom začne inštitut, tedaj smo ga delovno poimenovali kot inštitut za sokolske študije in razvoj, je bil sicer oblikovan že leta 1995: s svojim začasnim delovnim poimenovanjem bi skušal nadaljevati in razvijati tista prizadevanja v Sokolu, ki se ne bi nanašala »zgolj« na specifično tradicijo konkretnega društva, ampak so bile eksplicitno izpričana, v širini delovanja Sokola prepoznavno različne tranzitivne težnje/ tendence pomembnih

v sklopu nenavadno nekonsistentnih poročil in obstoječih uradnih podatkov/ informacij na osnovi sedaj dosegljivih uradnih podatkov nedokazljive in, istočasno, neovrgljive možnosti morda (zelo) hude smrti dr. Vojana Rusa (avgusta 2015), in sicer s pozivom, da se tak nesprejemljivo necivilizacijski pristop/ odnos do vzroka smrti in obravnave pokojnika po njej razreši v skladu z deklarativnimi strokovnimi in etičnimi evropskimi normami 21. stoletja, brez česar se lahko, v podobnih dilemičnih situacijah in primerih, krhajo temelji zaupanja v verodostojnost interpretacij/ razlag, povezanih z usodnimi življenjskimi trenutki. -- V pričujočem prispevku tega vprašanja ne bom več omenjal; vsakomur, ki ga to zanima, pa lahko pošljem dopis, ki sem ga, na to temo, brezuspešno, seveda, »pred časom«, skušal objaviti v dveh središčnih slovenskih časnikih.

Naj še dodam: leta 1995 (dvajset let pred smrtjo dr. Vojana Rusa) sem oblikoval in slovenskemu parlamentu predložil to, kar znova, v posebni priponki, predlagam tudi »danes«, ravno s pomočjo nasvetov, podpore, znanja in poguma dr. Vojana Rusa, zadnjega svobodnega (tudi) levega Sokola, ki sem ga osebno poznal v R Sloveniji. Bil je tudi edini, ki me je tedaj, leta 1995, javno podprl v tem, da naj vse sokolske organizacije, ki prepoznavno nadaljujejo sokolsko tradicijo, enakovredno pridobijo pravico do udeležbe in povračila. – Kdor se nekoliko spozna na pol/preteklo slovensko zgodovino, ve, kaj in kakšne so (bile) implikacije omenjenih stališč.

⁸⁶ Ime "Lipa" so kasneje prevzele zelo različne skupine, organizacije in še kdo, kasneje je je ravno v tem okvirju doživelo tudi nekaj neprijetnih konotacij, ampak na začetku (1995) je bilo eno zelo redkih s takim imenom.. Ustanovitveni postopek se je preko vseh pričakovanih meja zavlekel v leta in šele po nekaj letih, nekje leta 2000, ko je bilo marsikaj drugače, tako doma, kot po svetu, je na naslov, kjer več nisem bival, prišlo "skromno sporočilo" o registraciji. Vsem, ki so se tedaj v članstvu izpostavili v dobri veri in z dobrimi nameni, se na tem mestu znova zahvaljujem; je bilo pa v tedanji situaciji za vse nas boljše, da sem se odločil tako, kot sem se.

segmentov gibanja/ organizacije⁸⁷ (vključno z raziskovalnimi, razvojnimi, pa tudi širše kreativnimi).⁸⁸

Kot sem že od l. 1995, še zlasti pa od leta 1997 naprej, v zvezi s celotno »mojo« dejavnostjo v zvezi s Sokolom, zaznal sicer dobro prikrito napetost, saj sem slišal, med drugim, tudi dokaj »inovativne socio – diagnoze«, ki so bile izrazito nenaklonjene, nekatere s prevelikim občutkom samo/ogroženosti in projektivnih strahov, da gre za posebej nevarno »ptico ujedo«; morda je tedaj kdo celo (šepetaje) pomislil, da gre v zvezi s Sokolom in s poskusi, vsaj delnimi, obuditve njegove vloge in z lastninskim vprašanjem, za neke vrste »demokratsko prevratništvo« ...

Omenjeni »premik« po 7. 12. 2019 pa sem omenil kot eno prvih faz procesa, zlasti v letu 2018, ki se je aktualiziral na način poenotenega medijskega (avtorskega) s/poročanja in kot serija srečanj po R Sloveniji, kjer se je, brez kakršnegakoli kritičnega komentarja⁸⁹, včasih nekoliko nerealno, včasih pomanjkljivo točno, morda tudi nekoliko pristransko, favorizirala samo ena stran (čeprav tedanji koncepti dela slovenskega sokolstva, navezani na politiko JNS, niso ravno v sozvočju s sodobnimi deklarativnimi orientacijami v R Sloveniji), oz. demonizirala druga stran (= levi Sokol in njegovo vodstvo kot celota), kar bom v bližnji bodočnosti obravnaval v posebnem tekstu na temo knjige s sicer zelo uporabnim naslovom »Prevarani sokoli« (avtorjev Ivana Čuka in Aleksa Lea Vesta, Študijski center za narodno spravo, 2017).

Naj na tem mestu omenim le, da gre, po moji presoji, za načine in pristope, ki s svojo pomanjkljivo analitičnostjo ne prispevajo možnega optimuma k narodni spravi in postopnemu raz/reševanju problemov, vključno s tistimi, ki jih sicer ne obravnavajo, so pa povezani s sodobnimi družbenimi poskusi preseganja najhujših nacionalnih travm in prizadetosti.⁹⁰

⁸⁷ »Danes«, ko še vedno zagovarjam/o koncept, program, upravičenost, koristne funkcije (podprl ga je tudi pokojni prof. dr. Krešimir Petrovič), ki jih v teh kratkih četrtnoletja nikakor nisem/ nismo uspeli podpreti s kakršnokoli podporo, bi inštitut/ center poimenoval/i nekoliko drugače, njegovo razvojno funkcijo, utemeljeno na, oz., izhajajoč iz. sokolske tradicije, pa kot multiplo raziskovalno, razvojno in aplikativno, utemeljeno na sodobni inter/multi/trans – disciplinarni paradigmi t.i. antropopsihoekologije (že v email dopisu, pred časom, spoštovanemu gospodu dr. Brglezu, da je dr. Vojan Rus idejni prvi soavtor tako koncepta, kot pojma, ki ni rezerviran samo za Sokol, čeprav je lahko s predlogom njegove sodobne variante bistveno povezan. Gre za poskus inter/multi/trans – disciplinarnega povezovanja družboslovja, filozofije, humanistike, psihologije in izbranih področij biologije človeka in naravoslovja (vključno z bio – psihologijo in bio – ergonomiko), s poskusi aplikacije na področju rekreacije, športa, dela, zabave, sprostitve, prometa, zdravstva, ...

⁸⁸ V tistih letih (1995 – 2000) tudi sokolsko društvo »Lipa« nikakor ni »ozelenelo«, ustanovitev se je zavlekla v leta, res nenavadno, tam nekje leta 2000, sredi zapletenih dogodkov in zapletenega časa odločitev o registraciji, po nekaj letih, ni imela docela istega učinka, kot če bi bili registrirani nekaj let prej in bi se kot društvo lahko v celotno dogajanje vključili mnogo bolj enakopravno oz. polnopravno. Da, nekateri člani so že pokojni; večina je tudi kar dolgo zdržala in aktivno potrpežljivo čakala na registracijo, sem pravzaprav njihov dolжник, posebej dr. Vojanu Rusu, ki je radovoljno pristopil k nastajajočemu društvu.

⁸⁹ Popolnoma in izključno, kot v »najboljših (tudi represivnih) časih « popolnoma »poenoteni odzivi«, brez glasu proti, s konsonantnimi odzivi različnih medijev s celotnega razpona različnosti, ki so se »usuli kot (manjši) plaz«, je prišlo do (na videz) novih »tektonskih premikov« v pogledih na slovensko preteklost in »podiranja mitov« na temo vloge in pomena vodstva levega Sokola (za poznavalce niti ne tako nova ideja, ki pa je tokrat dobila novo, poenoteno medijsko prepoznavnost in blagovno znamko »skoraj popolnega slovenskega družbenega konsenza«).

⁹⁰ Dovolite mi, da v zvezi s tem vendarle povem še to, pa čeprav mimo glavne teme pričujočega teksta: Tudi sam sem že na samem začetku 80tih let (prejšnjega tisočletja) opozarjal na eno od, navajam, dobesedno, z besedami iz tistega časa, »zelo velikih povojnih tragedij slovenskega naroda«, beseda »tragedija« se tudi danes redkeje omenja. S podporo dr. Vojana Rusa sem jo, kot predavatelj, izrekal na predavanjih v okvirju DU (delavske univerze) Boris Kidrič (s sedežem na Miklošičevi ulici v Ljubljani, kandidatkam/kandidatom za vstop v ZK), bilo je bolj »po domače«, sam sem imel temo o proti – samoupravnih pojavih, moram priznati, da me je veselila, nobenega zelo posebnege statusa ni bilo treba imeti za to temo na DU Boris Kidrič, kjer sem tedaj sicer predaval na OŠ za odrasle, druga predavanja so prišla nekako »za zraven«; kar nekaj skupin je šlo skozi, preden se je ustavilo... (V zvezi s tedanjimi in, nekaterimi sedanjimi očitki o tedanji popolni zamlanosti, sem, že tedaj, udeležence/ udeleženke opozoril na večinoma imenitno napisano zbirko pokojnega pisatelja Toneta Svetine »Ukana«, v kateri so (bile) strani s

Hkrati je bil dr. Vojan Rus tisti, ki je, v okvirju svojih več kot desetletje trajajočih in brezuspešnih poskusov postavitve spomenika Josipu Rusu (2005 – 2015), prvemu predsedniku OF slovenskega naroda, med drugim dokumentirano in argumentirano pokazal, kako je bil Josip Rus, ki je kot študent živel, študiral, deloval na Bledu, na Dunaju, v Pragi, študent prava na Dunaju in v Pragi (v dunajskem parlamentu tudi, po njegovih lastnih poročilih, neke vrste Masarykov asistent pri administrativnih opravilih v parlamentu), tudi koroški borec, organizator in vodja posebne čete prostovoljcev, ki jo je zbral na Bledu in popeljal na Koroško, da je Maistrovo pesniško ime Vojan/ov podelil prvorojenemu sinu, da je bil idejno ves čas najbolj navezan (in se skliceval) na T. G. Masaryka (prvega predsednika Českoslovaške Republike), da je vedel, kaj je slovenska medosebna ljudska demokracija, da je imel dobre odnose s številnimi drugače mislečimi, vedno v spoštljivem odnosu do temeljnih izvirnih krščanskih vrednot, da je že l. 1938, v reviji Sokol, zagovarjal tezo, da vsak narod, tudi slovenski, potrebuje svojo državo, da je leta 1939 zavrnil prisego prestolonasledniku Petru II (ki je bil, kljub svoji mladosti, starosta Sokola Kraljevine Jugoslavije), pa ne zato, ker ne bi bil pripravljen za skupno in enakopravno sodelovanje različnih narodov v tedanjem jugoslovanskem prostoru, vključno s težnjo po oblikovanju lastne države in se s tem močno zameril knezu Pavlu, da je bil ves čas aktivno angažiran v Sokolu,⁹¹

da je zagovarjal oborožen odpor zoper okupatorja še pred njegovim napadom na Sovjetsko zvezo, za udeležence/ udeleženke odpora je predlagal drugačno ime, vendar je kasneje prevladal Kidričev predlog »partizani« (Veljko Rus, Zapiski iz življenja Josipa Rusa, Ljubljana, 1992 (društvo piscev zgodovine NOB), sekundarni vir spominov, str. 10), da so se Sokoli na možni spopad pripravljali čisto neodvisno od komunistov (obrambni zbori ...), da nikoli ni trdil, ali se

prepoznavno vsebino ...); naj le še omenim, da sem tedaj odklonil eno od tem »Moralnega lika »ciljne abstraktne politične osebe«« (= moj izraz), je pa temo tedaj s/prejel nekdo drug.

Mi je bilo ravno kar malce nerodno navajati prejšnji odstavek, saj za izrečene trditve nimam zapisanih ali potrjenih dokumentov. Morda pa se le najde kdo iz tistih časov, ki je bil / bila udeleženec/ udeleženka omenjenih predavanj na DU (delavski univerzi) Boris Kidrič (Miklošičeva ul., Ljubljana) in smo že tedaj, brez posledic in predhodne »opolnomočenosti«, razpravljali o tako (zelo) pomembnih vprašanjih tako zelo tragične usode različnih sinov slovenskega naroda. Sem izjemno hvaležen dr. Vojanu Rusu, da me je opogumil, da smo lahko (že) tedaj, o vsem tem, sočustvujejoče in hkrati odprto, razpravljali. Bil je začetek »80ih« let in istočasno sem v tistih časih (predvsem 1981 – 1985) v sozvočju s povedanim, pisal in objavljaj »aforizme«, v različnih slovenskih tiskanih medijih, tudi v Mladini, tedaj se ji je opazno zmanjšala njena remitenda, hvala tedanjemu uredniku, ki mi je to omogočil, kajti, ko je bil ta prisiljen oditi, jih je prvi naslednji takoj ukinil. Naj vam kot posebno priponko zato pošljem tudi svojo zbirko aforizmov iz tistih časov izpred malce manj kot 40 let, saj je njihovo pisanje in, na začetku objavljaj, sovpadalo z mojimi drugimi dejavnostmi, potem pa se je vse, mimo moje volje in želje, ustavilo.

Se tudi ponašam s tem, da sem (bil), leta 1979, udeleženec MDA (mladinske delovne akcije) Suha Krajina (sem kasneje zapisal, kar se lahko preveri, v eni od mojih biografij za prijavo na delovno mesto na FF v Ljubljani, da področja nisem izbral po naključju; res je, da več nisem do – pisal, je bilo pa mnogim molče jasno, da s tem skušam sporočiti, kar sem tudi javno razlagal, da čutim dolg do še živečih ljudi v krajih, kjer je po vojni, v vrtincih povojnih tragedij, kjer/ko so številne družine svoje najbližje izgubile v izvensodnih povojnih pobojih; redkokdaj prej in kasneje sem imel »občutek«, da sem za koga toliko koristnega naredil; v spodbudo in oporo mi je bil ves čas, skozi desetletja, dr. Vojan Rus in na njegova oznaka, da gre tudi za eno največjih tragedij v zgodovini slovenskega naroda. Se dobro spomnim njegovih izjav, da je (bila) večja tragedija samo vojna sama.

⁹¹ Na volitvah (največje slovenske) ljubljanske župe, katerih rezultatov v vodstvu Sokola Kraljevine Jugoslavije v Beogradu niso hoteli sprejeti, l. 1939, je lista s Stanetom Vidmarjem (predsednik liste) in Josipom Rusom kot podpredsednikom, 5. 3. 1939 dobila večino glasov (Veljko Rus, Zapiski iz življenja Josipa Rusa, Ljubljana, 1992 (društvo piscev zgodovine NOB), str. 121 (sekundarni vir spominov)), dne 15. 4. 1939 pa je zbor društvenih vaditeljev ljubljanske župe s 76 proti 13 glasovom izglasoval zahtevo, da se prizna izvoljeno novo vodstvo (str. 121); vsemu temu je potem neposredno sledil t.i. »taborski« proces, pa še kaj. Tudi nikoli ni bil izključen iz Sokola, kot tudi Polič in Lubej nista bila, ampak sta bila začasno izključena »samo« iz društva Tabor (= Sokol I) - »taborski proces« je bil, na nek način, tudi nadaljevanje problemov v zvezi z volitvami vodstva ljubljanske sokolske župe (in bi ga lahko simbolno do/končali/ zaključili letos, leta 2019, ob njegovi 80. letnici).

pretvarjal, da predstavlja vse Sokole, ampak predvsem njegovo levo, demokratično in narodno krilo, ki je bilo zelo upoštevanja vredno, da so komunisti (Kidrič, Bebler, ...) iskali in nagovarjali njih in ne obratno, da je s svojim zgledom, osebo in dejavnostjo bistveno prispeval k temu, da se je na samem začetku odpora, ko je bil okupator v naponu moči in ne v zgodovinskem razsulu oz. notranji imploziji, v partizanske vrste pristopilo relativno veliko število Sokolov, ki so bili tedaj, v enem najbolj kritičnih in dilemičnih trenutkih nacionalne zgodovine, relativno najštevilnejša in za oborožen boj daleč najbolj pripravljena skupina; da sam, drugače kot nekateri drugi, poroča o imenu »proti – imperialistična fronta« v času ustanovitve: »Zanesljivo se spominjam, da ni bilo govora o protiimperialistični fronti, ampak o Osvobodilni fronti.« (Veljko Rus, Zapiski iz življenja Josipa Rusa, (Društvo piscev zgodovine NOB), Ljubljana, 1992, str. 137, sekundarni vir spominov). Da je šlo za ustanovitev protiimperialistične fronte, naj bi kasneje trdili nekateri drugi, kar je zapisano na isti strani predhodno omenjenega vira.

Bil je tudi delegat na II. zasedanju AVNOJ-a, česar se ni nikoli pokesal⁹², da je zelo pozitivno ocenjeval do/tedanjo Titovo vlogo pri organizaciji odpora na drugih področjih nekdanje Jugoslavije, s čemer je le ta opazno prispeval k skupnim zavezniškim naporom, hkrati pa je bil Josip Rus v IO OF edini, ki je do konca vojne in na koncu čisto sam, brez podpore, zagovarjal popolno samostojnost slovenskih partizanskih enot in njihovo nepodrejenost (jugoslovanskemu) vrhovnemu štabu, popolnoma samostojno slovensko partizansko vojsko, v koordinaciji, seveda in zavezništvu z drugimi partizanskimi enotami; bom zgodovinsko malce stopil naprej: v komunistično partijo je simbolno vstopil (šele) leta 1948, v času resolucije »informbiro-ja«, kot znak podpore orientaciji odločnega (Titovega) odpora zoper Stalina, ki je bila tudi ena najodločilnejših zgodovinskih akcij (na žalost, povezana tudi z grozovitostmi Golega otoka: ne z njim/ s tem, ne s čemerkoli podobnim, do tedaj prej in od tedaj naprej, ne on, ne Vojan nista imela čisto nobene zveze.⁹³

Naj povem, da sem enako, kot navajam tudi po sekundarnem viru spominov, slišal tudi sam/osebno, »skozi« desetletja, in sicer na številnih družinskih in osebnih srečanjih z Josipom Rusom.

Pojdimo sedaj zgodovinsko malce nazaj in recimo, da je Josip Rus v tedanji situaciji, 1945, naredil prav, da je bistveno prispeval, da je razpustil Sokola, da formalno ni več obstajal, čeprav ga je Kidrič (s katerim sta na samem začetku odpora v marsičem enakopravno in v medsebojnem upoštevanju sodelovala, kasneje s Kidričeve strani ni bilo več čisto tako) intenzivno nagovarjal, da naj »Sokol« obstaja naprej. Josip Rus je vedel, da je to, v situaciji, kot se oblikovala v letih vojne, v situaciji njegove odrinjenosti in predhodnega dolgotrajnega onemogočanja stikov med njim in sokolskim članstvom »s terena«, razdrobljenosti in nepovezanosti organizacije, samo voda na mlin nadaljnjih možnih manipulacij s Sokolom. Čeprav se je zavedal pomembnosti vloge KPS in jo z določenih vidikov tudi priznal, se je od 1945 leta naprej zavedal bistvene situacijske spremembe in nezmožnosti/ nerealnosti tega, da Sokol odslej preživi in se razvija kot samostojna organizacija. S tem, ko je, v tedanjih novonastalih pogojih, Sokola razpustil, je naredil edino možno, najmanj slabo potezo in tudi zato, ker je to naredil ravno še pravočasno, je lahko dejal, da se je pot slovenskega sokolstva končala častno. (Glejte, prosim, brošuro z naslovom »Sokol: včeraj, danes, jutri« (urednik Velko S. Rus), Društvo T. G. Masaryk, 2004 (= objavljeni referati prvega simpozija na temo Sokola v R Sloveniji po 2. svetovni vojni, ki je potekal leta 1997; eden

⁹² 48 let kasneje je Badinterjeva arbitražna komisija l. 1991 odločila, da so nove meje med novonastalimi državami ob razpadu SFRJ tam, kjer so bile prejšnje republiške meje.

⁹³ Morda še to: dr. Vojan Rus je ves čas obsojal tako Dachauske procese, kot tudi morbidno simboliko njihove izvedbe ravno v dvorani nekdanjega Sokolskega doma na Taboru.

od prispevkov navaja tudi predloge strokovnih obrisov programa in dejavnosti centra/ inštituta za sokolske študije in razvoj).

Pa še nekaj: Iz Sokola je nastal TVD Partizan, ki je bil, po moji presoji, glede na prakso sožitja, sodelovanja, odprtosti, ne – zadržtosti, moja res ljuba organizacija prejšnjega (») režima (»), spominjam se je z veseljem in ponosen sem, da je k nastanku njene misije, kljub različnim pritiskom botroval ravno Josip Rus. – TVD Partizan je bilo ime, ki je v svoji človečni praktični naravnosti brez težav združevalo tako otroke domobrancev, kot otroke partizanov, da je bil »NOB« tisto zadnje, kar nas je/ bi nas ločilo in da smo se številni ravno v TVD počutili povezane, enakopravne in tako v sproščujočo sedanost, kot prihodnost zazrte. – Oprostite, ker sedaj malce »meditiram in filozofiram« o sedanjosti in bodočnosti: s tega vidika je zame tudi post – moderni Sokol izziv novega sodelovanja: najmanjši skupni imenovalec »Sokol« naj bi bil/ je tista minimalna vez, ki združuje vse, še tako različne v dobri volji sodelovanja za Slovenijo in njeno bodočnost: nas, iskrene občudovalce tistega dela OF slovenskega naroda (upam si trditi, da večinskega, z mejami, ki so potekale predvsem glede na osebno vest, ne izključno glede na formalno skupinsko pripadnost), ki je bil narodno zaveden, prav nobeni mednarodni organizaciji zavezan, z ničemer obremenjen, pa tudi tiste, »na drugi strani«, ne glede na preteklost, ki jih je zgodovinska nuja prisilila v to, česar si morda sami niso želeli, ali pa so v to na svoj način verjeli – ta in taka vez, oz. sodelovanje, je (lahko) ena od osnov dela v novih, verjetno zelo redkih skupinah članov/ članic in sopotnikov/ sopotnic temelječih na, ali ob upoštevanju post/ modernih orientacij novega Sokola. S tem je povezana želja, izražena in zapisana z moje strani leta 1995, podprta s strani dr. Vojana Rusa, da naj bi priložnost za participacijo pri resursih dobile vse novonastale sokolske organizacije, ki prepoznavno nadaljujejo sokolsko tradicijo.⁹⁴

Kajti zapuščina Sokola v R Sloveniji je (bila) velika, zelo velika, tako a/ nepremičninska, kot drugače materialna, kot na način, bomo dejali, b/ socialnega in c/ psihološkega kapitala.

Zanimiva bi bila tudi natančnejša analiza odnosa do Sokola “skozi” desetletja pol/pretekle zgodovine v (S)R Sloveniji, nekakšna primerjava med “prej” in “sedaj”.⁹⁵

Je pa seveda o vsem tem “govoriti” danes težko - po (zelo verjetno) skoraj popolnem prevzemu skoraj vseh “eks – sokolskih” resursov (za slovenske razmere kar (zelo) velikih, na družbenem/ državnem nivoju pomembnih).

Je pa Josip Rus tak in tako popoln prevzem organizacije z imenom SOKOL leta 1945, s takrat edino in najboljšo možno in ravno še pravočasno potezo (= razpustitev Sokola, kljub temu, da so ga pomembni predstavniki “novih struktur moči” nagovarjali, da/naj ga ohrani) izbral manj slabo rešitev in popoln prevzem (podreditev, čeprav ne po Houellebecq – u) zadržal za več kot šestdeset let;

⁹⁴ To je bil čas, ko Sokolska zveza Slovenije še ni imela, po lastni presoji, od 700 do 800 000 članov/ članic, pravzaprav je skoraj ni bilo čutiti, ustanovljena naj bi bila 9. 3. 1995, sestanek iniciativnega odbora je bil datiran s 7. 3. 1995, s predstavniki 5 društev, pri čemer je bilo eno v ustanavljanju; na str. 2 zapisnika s sestanka iniciativnega odbora Sokolske zveze Slovenije, je na str. 2 moč prebrati tudi: »Vprašanje TVD Partizan-a kot soustanovitelja se pojavi, ker to društva nima v svojem imenu besede Sokol, vendar je po mnenju prisotnih pomembno spoštovanje in delo po Tirševih načelih. Sprememba imena lahko sledi kasneje.«

⁹⁵ “Prej” ga je bilo, “Sokola” namreč, resda zelo malo, oz. ga je bilo vsaj za “ščepec” v TVD, “danes” ima Sokolska zveza Slovenije, po lastni izjavi (<https://sokolska-zvez.si/>) od 700 – 800 000 članov/ članic, ampak Sokola je enako malo kot prej, res nenavadno, zelo različen “front stage” med “prej” in “sedaj”, pa zelo podoben “back stage”, če malce parafraziramo Goffmana (pri čemer izražam vso iskreno spoštovanje in občudovanje vsem športnikom in športnicam, vsem občudovanjem vrednim slovenskim rekreativcem in rekreativkam, ki so ali niso člani/ce omenjene zveze; z vidika, kot ga zagovarjam sam, nihče ni boljši ali slabši, lahko smo dopolnjujoči se in sodelovalni, na čemer je bil poudarek že 1995 & 1997, smo pa lahko različni in v svojih identitetah različno konsistentni).

TVD Partizan, ki je omenjeno obdobje zapolnil, ni bil idealen, vendar je imel v sebi tudi nekaj dobrega. Z določenih vidikov "pogledano" je bilo v njem celo nekaj res malega, sicer res malo "anonimnega" Sokola. Rad se ga spominjam: ni le prosti čas moje mladosti, ampak čas prostosti, ki jo je bilo v Partizanu več, kot jo je "danes" marsikje drugje. Pa ne zaradi tedaj usmiljenih ljudi in modrega vodstva z ni pomembno kakšnih višav, ampak malce tudi zato, ker je imel v sebi nekaj bistvenih elementov slovenske demokratične tradicije Sokola in slovenskega naroda.

Josip Rus, skupaj z dr. Vojanom Rusom, tako sodi k tistim, izključno za narodno osvoboditev opredeljenim, ki so, od samega začetka, brez kakršnekoli preračunljivosti, zastavili vse, kar so lahko. Nihče ni popoln (pa tudi različno imun na različne manipulacije, podtikanja in provokacije, zlasti če včasih prihajajo nepričakovano in iz najbližje bližine), v mislih imam oba predhodno omenjena in, vendar, če presoja temelji na v času konsistentnih dejanjih in na njihovih stvarnih posledicah, na celoti vseh dejavnosti in njihovih učinkih, je zadržanje in dejanje Josipa in dr. Vojana Rusa eden od etičnih vrhov slovenskega partizanskega gibanja, spomenik Josipu Rusu pa bi bila njegova potrditev. Ravno to, kar je predstavljal Josip Rus, je ena tistih orientacij in angažiranj, na katero je lahko partizansko gibanje najbolj ponosno ..., kar je v R Sloveniji doslej edini najbolj jasno in argumentirano predstavil dr. Vojan Rus⁹⁶ in kar je (lahko) ena od najbolj humanih zapuščin odpora zoper okupatorja.

⁹⁶ Lepo prosim, oprostite zaradi ponovne disgresije glede na glavno temo teksta: *Vojan Rus, ujet že 1941, kljub hudim preizkusom, ni izdal vodstva IO OF (čeprav je za to komu danes morda žal, kajti ob njegovi izdaji na zaslišanjih bi bilo zajeto celotno vodstvo OF), kar je zamolčano zgodovinsko dejstvo, nato, do kapitulacije Italije, v italijanskem državnem zaporu v Alessandrii, kjer so z njim postopali relativno človeško (kar sem pred več kot tremi leti zapisal tudi v prispevku, ki ga potem niso hoteli objaviti, o misteriozni in morda hudi smrti dr. Vojana Rusa, potem (kar eden od »pričevalcev« na TV Slovenija, znan slovenski pravnik, izpostavlja kot »nepojasnjeni, nenavadni dogodek«), kot eden najzgodnejših slovenskih (iz Slovenije) zapornikov v italijanskih državnih zaporih, s strani italijanske države ob kapitulaciji Italije tudi prvi izpuščen, kasneje, kot v najtežjih pogojih, kot prostovoljec na avstrijskem Koroškem, še prej v Lepeni (ki je danes znana tudi po drugih taborih) kot zadnji v Sloveniji v času druge svetovne vojne v političnega komisarja s strani borcev Ziljskega bataljona svobodno izvoljen, pri čemer je bil Ziljski bataljon edini, ki je zdržal do konca vojne, v najtežjih pogojih, nikoli uničen, kot netočno in napačno (zelo verjetno pa ne s slabo namero, ampak premalo informirani) poročajo nekateri slovenski zgodovinski viri (oprostite, ker jih tukaj ne navajam, imam pa namen o tem napisati še kakšen tekst). Čin-a kapetana, ki se omenja s strani nekaterih pričevalcev, če ga je imel, ni dobil v toplih izbah avstrijske Koroške, ali v bolj ali manj varnem zavetrju tedaj že dobro stoječih partizanskih vodstev/štabov kje drugje, ampak ves čas z borci »na terenu«, v edini partizanski enoti na območju »3. rajha«, ki je niso uničili do konca vojne, nikomur nič dolžna, vendar pa avstrijskim orožnikom hvaležna za nesebično pomoč v hudih bojih ob samem koncu II. sv. vojne na avstrijskem Koroškem, kjer se je Vojan Rus boril četrto stoletja za svojim očetom, Josipom Rusom.*

Dr. Vojan Rus je bil v R Sloveniji tudi edini, ki se je javno, v javnih zapisih, zavzemal za postavitev spomenika tistim avstrijskim orožnikom, ki so, v hudih bojih, ob koncu 2. svetovne vojne, rame ob rami z borci Ziljskega bataljona, zgubljali življenja pod točo granat Prinz Eugen divizije ...

Je pa dr. Vojan Rus je v fragmentarnih in nepovezanih predstavitvah nekaterih »pričevalcev« na TV Slovenija prikazan v luči, ki na način zelo, zelo redkih omemb, skrbno selektivno problematizira njegovo osebo, zadržanje in angažiranje, ... (o tem več kje drugje). – Tak način je skoraj stalnica prikazov njegove osebe, vloge, dejavnosti in učinkov, tudi ob različnih obletnicah, kjer/ko imajo avtorji/avtorice z različnih koncev miselnih, čustvenih in idejnih svetov vendarle neko skupno točko = dosledno, sistematično zamolčevanje vloge in bistvenih doprinosov dr. Vojana Rusa (akcija 25. poslanec (kot eden treh/stirih (poleg Ceneta Matičiča in Toneta Remca) nepokesanih iz akcije 25. poslanec), študentski poslanec, angažiran predstavnik (zamolčanega) slovenskega demokratičnega gibanja, eden zelo redkih, ki se je svobodno zavzemal za nadaljevanje in moderno preseganje tradicije (svobodnega) levega Sokola ...), ...

Dovolite mi, da v pričujočem dopisu v okvirju širših, tudi zgodovinskih razlag (saj se moj predlog pojavlja ravno v takem kontekstu, posebej intenzivno v zadnjem letu in pol), zakaj in čemu predlagam oblikovanje in sprejetje zakona o sokolski lastnini, danes, v R Sloveniji, povem tudi naslednje: Pred približno 3 leti in pol sem »ciljne instance« tedanje slovenske vlade s posebnim dopisom (pričujoči dopis si dovolim (ponovno) nasloviti na ustrezne instance nove slovenske vlade v letu 2019) opozoril na naslednje (mimogrede: tedaj sem podoben dopis naslovil tudi na mestno občino Ljubljana, vendar odgovora prav tako nisem dobil):

+ Opozoril sem na dopis, ki ga je v zvezi s predlogi za postavitve spomenika Josipu Rusu, ki ga je podal in argumentiral dr. Vojan Rus (za kar si je intenzivno prizadeval od l. 2005 do 2015, začnši z angažirano akcijo (že) leta 2005) in ki ga je poslal na naslov tedanje slovenske vlade nekaj mesecev pred svojo smrtjo.

+ Na vlogo in pomen Josipa Rusa, kjer sem navedel nekatera podobna dejstva kot v pričujočem tekstu, predvsem v zvezi s zamislimi in zapisi Josipa Rusa o narodu in državi iz obdobja pred II. svetovno vojno (da ni države brez naroda in da vsak narod potrebuje svojo državo), o tem, kako je bil zadnji in edini, ki se je (še) zavzemal za neodvisne slovenske partizanske enote, neodvisne od jugoslovanskega vrhovnega štaba, pa vendar z željo po skupnem sodelovanju.

Odgovor s strani ustreznih instanc tedanje slovenske vlade je bil zanimiv. Najprej (in edinokrat) so odgovorili na dopis, ki ga je, ko je bil še živ, v letu 2014/ 2015, na ciljne naslove te iste vlade poslal dr. Vojan Rus. – Odgovor je prispel septembra 2015, na naslov na Bledu (isti kraj, v katerem je bila (nekaj let) kasneje snemana TV serija »Ekipa Bled«), dober mesec po njegovi smrti. – Izpostavil bom predvsem to, da je bil predlog postavitve spomenika Josipu Rusu zavrnjen, hkrati pa je bila podana ocena, kdo (vse) je tisti, ki naj bi se (nekako opolnomočeno, izraz je moj) ukvarjal s t.i. zgodovinsko vlogo Josipa Rusa (čeprav tega tedaj v dopisu ni bilo, bi dodal: verjetno je bila neizrečena postavka »ukvarjal na znanstveno podprt način«): navedeni so bili inštituti, fakultete (FF v Ljubljani) ... in res, menim sicer, da gre predvsem za slučajno koincidenco, koncem leta 2017, decembra (7. 12.) 2017, dve leti po odgovoru, v tednu Univerze v Ljubljani, v organizaciji t.i. Sokolske zveze Slovenije, Univerze v Ljubljani – Fakultete za šport ter Inštituta za narodno spravo, pride do predstavitve knjige z naslovom »Prevarani sokoli« (avtorjev Ivana Čuka in Aleksa Lea Vesta, Študijski center za narodno spravo, 2017, ki naj bi razkrila »komunistično – infiltracijski« (pred 1941) in skrajno negativen značaj (vodstva) levega Sokola (od leta 1941 naprej).

Zanimivo, pa vendar tipično za Slovenijo v »zadnjih letih«: čisto nikogar, čisto nikjer v R Sloveniji ni bilo, ki bi kakorkoli reagiral na izbrane ugotovitve simpozija s 7. 12. 2017, ne v prvih mesecih po simpoziju, ne kasneje, do »danes«, ob koncu aprila 2019.

Enako velja za različne objave in sestanke (na) na različnih koncih naše domovine, ki naj bi se v letu 2018, če malce karikiram, »kakor plaz vsuli« (vsaj tako naj bi se zdelo) po različnih večjih in manjših mestih po Sloveniji. Seveda tudi brez objektivno poenotene medijske sporočilnosti ni šlo in navedli bi lahko na tem mestu tako različne medije, kot jih je v tako podobni sporočilnosti težko zaslediti v zvezi s kakšnim drugim področjem, v zadnjih letih verjetno zelo, zelo težko. Njihova skupna poanta je bila jasna, brez dvoma izražena, različnim ugovorom vnaprej neprijetna: šlo naj bi za zgodovinsko novo spoznanje, za padle mite, za razkritja, ki mečejo novo luč na slovensko zgodovino (čisto zadnje sporočilo v tem duhu sem nekje v pozni jeseni 2018 zasledil v sobotni prilogi mariborskega Večera).

Prepričan sem, da je sicer velika večina udeležencev in udeleženk na simpoziju sodelovala z svojo osebno avtonomijo, izobrazbo in vestjo, vendar pa ima objektivni učinek celotnega dogodka tako/ takšno oz. tisto dodano vrednost, ki obsoja levega Sokola kot celoto, ves čas, od predvojnega – medvojnega – poveljnega časa, hkrati pa (objektivno) ohranja in utrjuje obstoječa stanja skoraj popolnega prevzema in »prilagojenega prestrukturiranja« skoraj vseh (nepremičninskih, materialnih, psiholoških, socialnih, simbolnih) resursov nekdanjega Sokola v zadnjih letih/ desetletjih.

Kolektivno ustvarjena »slika« 7. 12. 2017 ni kaj posebno novega, vsaj za izkušene dolgoletne (večdesetletne) opazovalce/ poznavalce dogajanja ne. Se je pa ob tej priliki precej jasno in prepoznavno pokazalo kdo, kaj, s kom, manj izkušenim opazovalcem/ opazovalkam morda nekoliko manj jasno prepoznavno »zakaj«: Vsekakor gre/ je šlo za kolektivno akcijo, ki, dovolite mi izraziti ta pomislek, morda ni nastala samo na način popolne spontane samo-organiziranosti.

Čeprav imamo danes opraviti s socialno, kulturno, politično, ... zelo, zelo spremenjeno Slovenijo, ki z različnih vidikov ni in verjetno ne bo naklonjena takemu Sokolu, kot ga predstavljam v pričujočem dopisu, tudi ne v njegovi najbolj posodobljeni in času prilagojeni različici, ki skuša na strokovno optimalen način odgovarjati na vprašanja v zvezi s športom, rekreacijo, telesno kulturo, osebnim zdravjem kot celotno, bio-pisho-socialno kategorijo, kakovostjo življenja, ustvarjalnostjo, osebno kulturo, »well beingom«, razvedrilom in sprostitvijo, ima lahko vendarle še vedno svoje mesto ne le v spominu in vrednotnem izročilu, ampak tudi v funkcionalnih prispevkih k različnim razvojnim izzivom slovenske sedanjosti, pa tudi kot eden najpomembnejših temeljev nacionalne identitete in samobitnosti. Naj še enkrat ponovim/o, da ne gre zgolj za nekakšen »copy paste« ikonografije in direktne simbolike, ampak za vrednotno, duhovno, razvojno in samo/ presegajočo dejavnost, za pozitivno življenjsko energijo in pozitiven odnos do življenja, tudi na način drugih, drugačnih zunanjih oblik in simbolov, da je kakorkoli povezana s Sokolom, česar pa se, seveda, ne da nikomur zaukazati, ga v to prisiliti, ali kakorkoli pogojevati.

Mnogi, res mnogi, ne le v R Sloveniji, kar težko verjamejo, da se je, po vseh teh letih/ desetletjih utečenih dogajanj, znova pojavil pričujoči predlog, ga različno komentirajo, nekateri bolj, drugi manj »pomilovalno«, malce celo sumničavo, na karkoli oz. kogarkoli naj bi se to nanašalo, vsekakor kot nekaj vprašljivega, ali pa, celo onkraj tega.

V današnji hiper-kompetitivni, športno in rekreativno diverzificirani, resnično zelo množični in, s teh vidikov, izjemno razviti Sloveniji, z izjemno tradicijo različnih športov, z vso širino in kakovostjo rekreacije, z izjemno širino kulturne dejavnosti (pevske zbori, npr.), je (lahko) vloga in pomen »Sokola« in, kogarkoli, ki izhaja in njegove tradicije in jo hkrati nadgrajuje, hkrati nekaj, za kar se zdi, da nikjer v Sloveniji ni nobene priložnosti več. Ni čisto tako: še vedno je (zelo) veliko priložnosti glede načinov izvedbe, kot njihovih vsebin (glejte, prosim, priponko, z mojim dopisom predsedniku DZ R Slovenije leta 1995).

Šport, telesna in duhovna kultura v številnih različnostih aplikacij in manifestacij življenjskega stila, ne glede na spol, starost, telesne zmogljivosti, življenjsko obdobje, telesni handicap, globalne preference, na celotni lestvici, od kompetitivnosti, do izključno ljubiteljskih in priložnostnih dejavnosti, specializiranih in/ ali generaliziranih (glejte predlog t.i. »sokolskega športnega mnogoboja«), ob maksimalni varnosti vadbe, v vseh letnih časih, sam imam najprej v mislih »pozimi in poleti«, v vsej širini, brez samo-zagledanega narcisizma in samo-zatajujočega perfekcionizma, tudi, ko je čas, »ob čokoladi in pivu...«, brez Sokola kot simbola ptice ujede, ampak kot vzgona, ko se dvigneš nad samega sebe, ko se presežeš, tudi ob čisto vsakdanjih

izzivih, sokoli so tako vsi, ki se spoprimejo s preizkušnjo, s samo – preseganji, ki ni nujno polet v višavo, ampak je najvišje že ravno toliko, da se dvignejo »nad«, včasih ravno toliko, da se znova zadiha, to je simbol simbola tudi v raziskovalni in razvojni dejavnosti, v sodobnem teoretičnem, raziskovalnem, aplikativnem in praktičnem antropo – psiho – ekološkem pristopu k osebi kot bio – psiho – socialnemu bitju, ne le na področju športa, rekreacije, kulture, ustvarjalnosti in prostega časa, ampak vseh dejavnosti, ki zahtevajo kombinirano celoto osebnih kapacitet/ potencialov, tudi na uporabnih področjih dela, prometa in zdravja, ki (lahko) Sokol, morda, na določeni ravni postopoma spreminja v konkurenčen, post/ posodobljen, tekoče & post – moderen raziskovalni, znanstveni, aplikativni in praktični antropo-psiho-ekološki projekt slovenske dobre volje, brez občutka manjvrednosti, odprte v svet, temelječe tudi na vseh pozitivnih izročilih vseh vidikov Sokola, kjer ima (celota) levega Sokola svojo neizbrisno pozitivno mesto.

Oprostite na sorazmerno dolgem tekstu, hvala za kakršnokoli pozornost, ki ste mu jo posvetili in lep pozdrav, Velko S. Rus. Ljubljana, 26. 4. 2019

P.S.: Spoštovanim bralkam in bralcem se iskreno opravičujem za morebitne jezikovne spodrsaljake v tekstu, hvala za razumevanje.

Opombe – tekst je imel naslednje priložene datoteke:

»Sokol danes« (tekst, ki je bil objavljen zgodaj poleti 1995 v Sobotni prilogi časopisa Delo).
»Dr. Brglez« = dopis, poslan spoštovanemu gospodu dr. Milanu Brglezu koncem decembra 2016.
»mag. Dejan Židan« = dopis, poslan spoštovanemu gospodu mag. Dejanu Židanu koncem decembra 2018.
»Smešna socialna psihologija« = aforizmi, predvsem iz obdobja 1981 – 1985.

Namesto predhodno omenjenih datotek ima pa pričujoči tekst dve PRILOGI (1 in 2):

PRILOGA ŠT. 1: prispevek, objavljen v sobotni prilogi časopisa Delo (leto 1995, zgodaj poleti); prispevek ima/je imel tudi kratko uvodno razlago, je prav tako razpoznavno priložena, hvala za branje).

PRILOGA ŠT. 2: Predlog za ustanovitev Centra za sokolske študije in razvoj kot temeljni gibalni cilji sekcije za sokolske študije društva T. G. Masaryk in sokolskega društva Lipa v ustanavljanju (v celoti, kot zapisan, je bil prvič predstavljen na simpoziju leta 1997 (z naslovom: Sokol: včeraj, danes, jutri). Objavljen je bil tudi v reviji Anthropolos.

PRILOGA ŠT. 1: prispevek, objavljen v sobotni prilogi časopisa Delo (leto 1995, zgodaj poleti); prispevek ima/je imel tudi kratko uvodno razlago, je prav tako razpoznavno priložena, hvala za branje).

»SOKOL« danes - 2015

Spoštovani,

Dovolite mi, da vam pošljem prispevek, ki je bil zgodaj poleti 1995 objavljen v Sobotni prilogi časopisa Delo (uredništvu pošiljam še posebno priponko/dopis, ki je hkrati fotokopija prispevka iz leta 1995). Čez kratkih dvajset let znova pošiljam isti članek, vendar tokrat ne kot poziv slovenskemu parlamentu, da (znova) obravnava vprašanje imetnika/ uporabnika predvojne »sokolske lastnine«, ki je bila sorazmerno zelo obsežna in je predvojni Sokol uvrstila (tudi) med infrastrukturno – lastninsko zelo pomembne organizacije v tedanjem slovenskem prostoru. Seveda je dejstvo lastninskega izbrisa nekdanje sokolske lastnine, kar je z vidika novejše zgodovine lastninskih odnosov eden zelo redkih dogodkov sodobnih tranzicijskih družb, samo eden od razlogov, da ga po 20 letih znova pošiljam kot predlog za objavo.

Se o Sokolu in njegovi (zgodovinski) vlogi, pa tudi o aktualnih možnostih v »zadnjem času« kar nekaj piše, govori in sporoča v različnih medijih, prispevek tudi s tega vidika ni čisto izven konteksta.

Z moje strani hkrati nadaljuje prizadevanja opozoriti na različne (pomembne) obletnice v zvezi s Sokolom ter na njihove različno možne interpretacije. Tako je bilo leto 2013 pravzaprav tudi 150. letnica ustanovitve t.i. Južnega Sokola (ustanovljen l. 1863). Pravzaprav sem celo leto 2013 čakal, da se zgodi kakšna pomembnejša opozoritev na to obletnico, pa je nisem opazil. Zato sem tudi tedaj, in sicer kar 31. 12. 2013 komisiji DZ R Slovenije poslal predlog, da se na obletnici vendarle opozori. Verjetno sem bil že tedaj istih misli tudi z DS R Slovenije, ki je nato, na začetku leta 2014, malce izven območja obletnice, vendarle pripravil razpravo o Sokolu, na katero seveda nisem bil povabljen, pri čemer si ne domišljam, da je do slavnostne predstavitve v DS R Slovenije prišlo na mojo pobudo, dejstvo koincidence pa vendarle kaže, da smo bili podobnih misli.

Seveda, še to: čez dobro leto, leta 2017, bo okrogla 20. letnica prvega večjega strokovno – znanstvenega srečanja na temo Sokola v Sloveniji po drugi svetovni vojni (simpozij z naslovom »Sokol: včeraj, danes, jutri« je l. 1997 potekal v Ljubljani, nastopilo je dvanajst udeležencev, slovensko Društvo T. G. Masaryk pa je deset let kasneje na temo simpozija deset let kasneje izdalo brošuro z enakim naslovom, kot jer bil naslov simpozija l. 1997 (»Sokol: včeraj, danes, jutri«). Tedaj je bil predstavljen tudi sorazmerno zelo izdelan predlog ustanovitve inštituta za t.i. sokolske študije in razvoj, kot smo to poimenovali tedaj. V sedaj še slabih 20 letih od tedanjega simpozija prizadevanja tečejo naprej, za sedaj brez učinka na nivoju resursov, vendar pa konceptualno in raziskovalno delo v popolni prostovoljnosti in samofinanciranju poteka naprej. Projekt »antropopsihoekologije« je tako eden poskusov strokovnih in znanstvenih transdisciplinarnih pristopov, na katerem bi lahko (med drugim) svojo dejavnost utemeljeval tudi omenjeni inštitut.

Dovolite mi, da prispevek, kot je bil podan pred 20 leti, predlagam v natis v Sobotni prilogi tudi sedaj, leta 2015, ob 70 – letnici razpustitve Sokola (julija 1945), in sicer v skoraj nespremenjeni obliki, kot pred 20 leti (na žalost sem ga povzel po fotokopiji članka iz Sobotne priloge časopisa DELO iz leta 1995, ki ima najspodnejšo vrstico »odrezano« - glejte, prosim, *pdf priponko k dopis: samo v tem stavku je lahko pričujoči dopis malenkostno različen kot leta 1995. Zato je to edini stavek, ki v tekstu ni označen ležeče). Tako se je tedaj glasil ta prispevek (le ta je naveden v narekovaju in ležeče: uredništvo lahko vsebino primerja z vsebino prispevka, ki je bil objavljen pred 20 leti, uredništvu ga pošiljam kot posebno priponko v *pdf obliki).

Naj v zvezi s pravkar omenjenim dopisom iz leta 1995 dodam še opozorilo na stavek, ki je jasno prepoznaven tudi iz fotokopije, opazili ga boste tudi v »ležečem tekstu«, ki sledi in ki se glasi:

»"SOKOL" danes

Odprto pismo poslancem (državnega zbora) slovenskega parlamenta

V Sloveniji danes skorajda ni organizacije, o katere polpretekli zgodovini bi mladi vedeli tako malo, kot o Sokolu. Vendar pa so danes v Sloveniji predvsem mladi tisti, ki lahko potencialno energijo pozitivne sokolske tradicije spremenijo v gibanje in idejo, katere vsebina in mladost je lahko trdnjši most med preteklostjo, na katero smo lahko ponosni tudi v samostojni in suvereni slovenski državi in prihodnostjo, katere izzivi zahtevajo nove razvojne odgovore. Taki odgovori vsekakor niso presenečeni, zapoznani, na trenutke diskutabilni, v "kontinuiteti" zgodovinskega zimskega spanja prebujeni (javni) odzivi nekaterih vrhov nekdanjega sokolstva. Zato so tudi v Sloveniji vzniknili poskusi, programsko prepoznavno oblikovani septembra lani, da bi se oživila in razvijala ideja in dejavnost takega sokolskega društva (kot enega društev), ki izhaja iz demokratične in nacionalne zavedne tradicije predvojnega slovenskega sokola oz. iz njegove večinske orientacije tedaj in kasneje, ki se je v najtežjih časih preizkušnje slovenskega nacionalnega obstoja v XX. stoletju večinsko in neodvisno odločila za obrambo nacionalne samobitnosti.

Cilji in načela takega društva izhajajo iz osnovnih načel slovenske ustave ter iz pojmovanja športa, telesne kulture, splošne kulture, rekreacije in razvedrila kot človekove pravice do ustrezne kvalitete življenja, oz. kot ene človekovih pravic, kot jih v vsej širini in inkluzivnosti glede na druge opredelitve zajema definicija OZN. Osnovno načelo članstva je v tem primeru nezdružljivost z versko, rasno, etnično, nacionalno ali kakršnokoli drugo nestrpnostjo. Ena od temeljnih vrednot je kultura miru in nenasilja, oz. pluralizma in demokratičnih komunikacij. Te interese lahko Sokol dosega le v razmerah politične demokracije ter socialne in pravne države. Strpnost, človekova osebnost kot najvišja splošna vrednota in človekove pravice v najširšem pomenu besede mu dajejo širino za vse tiste, ki so jim omenjene socialne vrednote končnica različnih svetovnih in družbenih nadzorov. To je hkrati najširši okvir sodelovanja z vsemi drugimi organizacijami, vključno z različnimi drugimi sokolskimi društvi.

Tako sokolsko društvo naj bi obstajalo kot društvo za osebni razvoj, osebno kulturo in kakovost življenja za vse Slovence in državljane Slovenije. Zato njegov simbol ni ptica ujeta, ki preži z višine, marveč je simbol sproščenega poleta navzgor, ko najvišje poleti tisti, ki se najvišje dvigne nad samega sebe; in višji ko je njihov let in lahkotneje ko to stori celo tedaj, ko ga močneje potiska(jo) k tlom. Vendar pa: dokler temeljnih oz. primernih razmer in prostorov za delo ni, tudi ni pričakovati, da bi prebivalci R Slovenije, ki so v štiridesetih letih dobili številne ugodnosti preživljanja prostega časa, samo zaradi imena Sokol znova množično drli na njegova provizorična prizorišča.

V novi Sloveniji Sokol ni več »privlačen« zgolj zaradi imena (morda celo nasprotno, ime bo na začetku povzročalo nekaj zmede), temveč predvsem zaradi pomena, ki ga bodo za svojo kakovost življenja v njegovem obstoju in delu zaznale različne »ciljne skupine«. Zato je projekt množične dejavnosti Sokola neuresničljiv brez ustrezne infrastrukture, do katere pa ima vso zgodovinsko in (po uradnih vatlih) tudi pravno – normativno pravico.

Če ne bo tako (o tem bo beseda v nadaljevanju besedila), bo Sokol (oz. društva, ki izhajajo iz podobnih načel) ostal predvsem duhovno gibanje ljudi, ki bodo skušali vedno žive vrednote sokolske polpretekle zgodovine razvijati v vsebinsko novih analogijah slovenske sedanosti. Duhovno žive vsebine (levega) Sokola tako postajajo vsebine novih projektov, pa čeprav zgolj tiste aktivne manjšine, ki ni ujeta v nove, t.i. večne resnice dnevne politike.

Sokol je tako projekt Svobode, ki ga lahko oživijo tisti, ki nosijo polet v njih samih. – Sokola nevredna so hotenja, ki pogoj za njegov polet vidijo v miloščini tistih, ki so ga namenoma prezrli, ali pa so se ga na začetku celo sramovali. – Takih poskusov oživljanja Sokola se sramujejo vsi tisti, morda res zelo redki, ki nočejo Sokola, ki gre kateremukoli gospodarju poslušno nazaj na roko, pa tudi na vnaprej ukazano mesto. Ne: nikomur na roko, nikomur na ukaz, Sokol je simbol poleta, ki se bo morda lahko začel šele nekje v prihodnosti.

Vendar so tukaj in zdaj zavestno omenjene njegove možnosti in nihče jih ne more več zatajiti. Lahko jih skuša razvrednotiti na različne načine, bolj ali manj prefinjene in zamišljene z enakim ciljem, morda bo trenutno tudi uspel. Toda duh Sokola je spet med nami, zasmehovan ali karikiran, na videt naključno s čim popackan ali zlagano prikazan, s pomočjo različnih koalicij odganjan, vsem dogmatizmu, v še tako moderni preobleki, neprijeten.

Sokol je projekt oživljanja svobode duha in telesa, projekt dobre volje in kakovosti življenja za vse Slovence, osvobojene hipnoze političnega plesa, ki nam ga v ukazanih korakih vsiljujejo stranke in njihovi ozki interesi ter hkrati navezovanje na tradicijo ene razmeroma najbolj množičnih, k narodni samobitnosti in suverenosti usmerjenih gibanj, za antifašizem svobodno in neodvisno odločenih Slovencev, v povojnem življenju eden najbolj zamolčevanih ali pa kvečjemu prirejeno predstavljenih samostojnih predvojnih in medvojnih klicev k svobodi in nacionalni suverenosti.

Zgodovinsko gledano nobena duhovna in fizična sila slovenskega upora proti okupatorju ni bila tako množična kot levi sokoli in brez njih bi bili tudi tedaj mnogi kasnejši vsevedi in vsemogoči neznatna manjšina, taka, kot se skušala tudi kasneje uveljaviti s svojimi privilegiji in monopoli (le –te je znala v zadnjih desetletjih kot alibi lastne strpnosti zelo milostno, dovolj preračunljivo in včasih težko prepoznavno podeljevati različnim oponentom in »oponentom«: od tistih, ki naj bi že kmalu v povojnem času predstavljali perspektive (nove družbe, seveda), do tistih, ki so danes pristali tam, kjer so.

Nekdanji levi sokoli so kot tedanja večina tudi danes simbol odločitev v težkem trenutku zgodovine, odločitev, ki jim nihče ne more očitati vnaprejšnjega motiva okoriščanja, izkoriščanja, služenja komurkoli in vnaprejšnjega boja za oblast. Zato je zbor delegatov slovenskega sokolstva (8. julij 1945) s svojimi sklepi tisti konec dela poti slovenskega sokolstva, ki je bil kot samostojna, neodvisna in ponosna pot sklenjen na enak način, kot je bil tudi začet: z željo, koristiti ne lastnim, sebičnim, marveč narodnim, celostnim interesom brez vnaprejšnje želje po oblasti.

Danes v spremenjenih razmerah, oddolžitve zadnjemu in slavnemu zboru slovenskega sokolstva pomeni priznanje in poskus njegove oživitve: tudi danes bi bila sokolskim društvom potrebna širina, prav tista, ki izhaja iz njegovega zadnjega kongresa in predvojnega koncepta množičnega gibanja takratne slovenske populacije: socialna širina, ki so ji tudi danes lastne skupne vrednote pravne in socialne države, politična demokracija, strpnost, človekova oseba in osebnost in človekove pravice v vseh njihovih razsežnostih.

V pravni državi lahko sokolska društva tudi infrastrukturno zaživijo v socialni državi dobijo širino v politični demokraciji pluralistično v okviru najširšega koncepta človekovih pravic in strpnosti pa univerzalno humanistično vsebino.

*

Zato ob sprejemanju zakona o lastnini društev ob 50-letnici delegatskega zbora slovenskega sokolstva (8. julija 1945) kot državljan Slovenije slovenskemu parlamentu (državnemu zboru) predlagam, da spoštuje tisti sklep delegatskega zbora slovenskega sokolstva z dne 8. julija 1945, ki se glasi: "Zbor delegatov slovenskega sokolstva izjavlja, da naj vse naprave slovenskega sokolstva rabijo istim namenom, za katere so bile zgrajene ali pridobljene." - Omenjene namene je sokolska organizacija dovolj časa zelo jasno manifestirala.

Ker organizacije Partizan Slovenije (TVD Partizan), ki je bila pravna naslednica Sokola, leta 1995 uradno ni več, so pravni nasledniki le sokolske organizacije, ki jasno in torej prepoznavno nadaljujejo sokolsko tradicijo (kar ne pomeni, da morajo biti v vseh opcijah popolnoma identične in navzven enako prepoznavne: to hkrati pomeni, da je med različnimi sokolskimi organizacijami potreben delovni stik in odgovorno usklajevanje na osnovi vrednot sokolskega programa in dela).

Ker "splošne ljudske lastnine" ni več, so lastniki nekdanje sokolske, sedaj "splošne ljudske lastnine", le sokolska društva. Toliko kot javni predlog in v pomoč pri odločanju poslancem, ki bi se o tem lahko poučili tudi od poslanskih kolegov v državah evropske demokracije, kjer je sokol dobil nazaj celotno predvojno lastnino. Omenjene izpeljave seveda niso izpeljave iz koncepta socialne pravičnosti in "ekvivalentnih socialnih izmenjav", marveč so ena opcija nove pravno-normativne lastninske logike, ki je odvisna od instituta lastninsko-pravnih razmerij. To bi pomenilo, da množičnost morebitnih novih sokolskih organizacij ni pomembna: pomemben je le njihov pravno-normativni položaj naslednika prepoznavne tradicije. Ni izključeno, da se bodo ob tem oglasili vsi tisti, ki jim "pravica, pravnost in pravičnost" dosedanjih procesov lastninjenja niso "obležali na duši", v zvezi s Sokolom pa jih zelo skrbijo (enako velja tudi za tiste, ki so po novem njihovi zvesti spremljevalci in opravičevalci).

Zato pričujoči test kot javno pismo in predloge hkrati naslavljam na poslance državnega zbora, in sicer kot peticijo, ki jo kot državljan Republike Slovenije pošiljam v skladu z določili v 45. členu ustave Republike Slovenije. Poslance pozivam, da moje predloge obravnavajo in sprejmejo naslednje sklepe:

1. Nova sokolska društva, ki so že nastala ali pa še bodo, ki jasno in prepoznavno nadaljujejo sokolsko tradicijo, dobijo do nekdanje sokolske lastnine enake lastniške in ekonomske – uporabnostne pravice, kot so jih imele pred zadnjim zborom delegatov slovenskega sokolstva 8. julija 1945. Utemeljitev: Ker TVD Partizan Slovenije kot pravni naslednik Sokola ne obstaja več, se pravice vrnejo izvorni organizaciji.

2. V prostorih, ki so, oz. postanejo last sokolskih društev, kjer že poteka profitna ali neprofitna športna oz. kulturna dejavnost, se ta ohrani in nadaljuje, sokolsko društvo pa ima v dogovoru z izvajalcem pravico do kompenzacije, ki se sporazumno pisno določi.
3. Novonastala društva pridobijo solastništvo in pravico do sooblikovanja programov dela oz. izvajanje lastnih programov v prostorih, ki so bili sokolska last in ki so v povojnem obdobju (1945 – 1995) doživeli temeljito rekonstrukcijo.

*

Kakorkoli se bodo poslanci o »splošni ljudski lastnini« nekdanjih sokolskih društev odločali, bo njihova odločitev s pravnimi posledici zgodovinsko dejstvo, ki Sokolu, zlasti pa levemu Sokolu, ne bo mogla vzeti tega, kar zgodovinsko že ima: vlogo ene najmnogičnejših in najslavnejših organizacij slovenstva in eno od kulturno duhovnih osnov za prihodnost.

Moralna legitimiteta in kontinuiteta Sokola ni v živih reprezentantih oz. ljudeh, »ki naj bi zagotavljali kontinuiteto« in v njihovih spremenljivih stališčih, ne v »sorodstvenem pravu«; sokolska ideja ni ne privatna lastnina, ne džuče (severnokorejska pot v socializem, kjer os neposredni sorodniki »glavnega« vodje poti hkrati edini nasledniki). Moralna legitimiteta je v živem stiku z že omenjenimi izročili sokolstva in v tistih posameznikih, ki jih znajo oživeti v inovativnem odgovoru na izzive časa. Tudi na ta način je Sokol danes sodobno slovensko, izrazito kulturno/duhovno gibanje.

Sokolski duh (in duh je vedno najpomembnejši, tudi ko gre za telesno duhovno gibanje) se lahko ohrani le, če ima omenjeni duhovni stik prednost pred materialnimi in prostorskimi ugodnostmi, ki bi si jih pridobil s priklanjanjem in odrekanjem lastnim stvarnim (vrednostnim vsebinam). In duh levega sokolstva je bil (vključno z njegovim zadnjim zborom) tako samosvoj, samostojen, avtonomen, da ni (bil) nikomur, ne doma, ne v tujini, prav nič dolžan – kvečjemu obratno.

»Sokol«, ki bi mu neodvisna in samostojna usmeritev levega sokola predstavljala vedno živo vrednoto, je lahko v tem (zgodovinskem) trenutku predvsem del duhovne vsebine življenja in dela tistih (pogumnih, premišljenih, demokratično orientiranih in nedogmatičnih) posameznikov, ki v času natančno krmiljenih procesov zmorejo svoje smeri, v okviru pluralnega koncepta pa na podlagi že opredeljenih temeljnih izhodišč sodelovanja s tistimi opcijami, ki se definirajo kot drugačne.

»Sokol« pred svojim novim poletom ne bo izginil le, če bo vzdržal valove nasprotnega vetra in naval nasprotovanja, ki bo lahko prefinjeno, premišljeno in včasih navzven celo težko prepoznavno. Moral bo biti bolj vzdržljiv, bolj podjeten in marketinško uspešen, čeprav brez resursov, hkrati pa v zavesti in predstavah ljudi simbolno jasno različen, drugačen od vseh drugih »ptičev«, ki so jim danes, kot zgodovinska dota, na voljo vsi resursi, manipulativno znanje kot sredstvo in manipuliranje neinformiranih kot cilj. Doseči kaj takega je težko izvedljivo in velik uspeh bo, če se bosta obdržala in ohranjala duh Sokola, kajti finančna, materialna in medijska moč R Slovenije ji ni naklonjena.

V sedanjem trenutku se bodo sokolske vrednote ohranjale in razvijale predvsem kot začetki duhovnega in kulturnega gibanja, ki se zaveda svoje neločljive povezanosti in celovitosti s telesnim gibanjem.

Tudi če Sokolu ne bo povrnjena tista širina materialnega in fizičnega prostora, ki mu po novem lastninskem redu vsaj v določenem obsegu nasledstveno pripada, mu ne more biti odvzeta duhovna širina, s katero presega tiste skupinske ali slovenske omejenosti, ki jih je kot nadstrankarska organizacija presegal pred II. svetovno vojno.

V okvirih sedanjega pravnega (ne)reda se bo nova lastninska računica mešetarjem tudi v tem primeru verjetno izšla: prihodnost pa bo ostalo dejstvo, da pravna poravnava za materialno nasledstvo Sokola leta 1995 še ni bila urejena. Oživljanje Sokola je lahko živo le kot "postmodernistično" preraščanje, kot inovativen in konkurenčno uspešen odgovor na nove izzive časa. Drugače so Sokol in druge tovrstne organizacije le "folklorne skupine", skupine za "skelece in počepe", ali celo smešna karikatura "retrogradizma". Tako oživljanje je hkrati zapozneli pokop in vstopnica za muzej voščenih lutk.

Prav tako Sokol ne sme nasesti negativnemu promocijskemu sporočilu o lastni sedanjosti začetni neuspešnosti na tisti poti, kjer so trenutno uspešnejši tisti, ki so bili v letečem štafetnem startu v demokracijo obdarjeni z neprimerno bogatejšimi popotnicami.

Današnji Sokol ne more imeti množične razsežnosti brez infrastrukture in zagotovljenosti osnovnih pogojev za obstoj in delo – zato bodo nujno uspešnejši tisti, ki imajo na voljo vse tisto, kar je bilo nekoč njegovo.

Sokol leta 1995 naj bi bil društvo za osebni razvoj, osebno kulturo in kakovost življenja, katerega vsebine ne more prevzeti in razvijati kakšna zgolj "telovadno usmerjena organizacija": dejavnosti v duhu tradicije in novih izzivov časa lahko uresniči organizacija, ki bo znala na strokovno in marketinško optimalen način veselje in zadovoljstvo telesne in splošne kulture, športa, rekreacije in razvedrila približati kar se da velikemu številu Slovencev in državljanov Slovenije.

Misel, ki skuša s postmodernistično analogijo nekdanjega Sokola skržiti le na "telovadbo", pomeni neke vrste duhovno zakrčenost, ki ne vidi duhovnih razsežnosti nekdanjega Sokola, razsežnosti, ki so lahko danes še bolj kompleksne. Sokol tako ne bi bil le neke vrste "wellness center", ampak hkrati tudi odprta kulturna hiša, odprta za vse, ne glede na njihovo pozicijo v hierarhiji socialne moči in socialnih zvez, ki obvladujejo slovensko kulturo in politiko.

Pričujoči projekt Sokola zahteva morda več poguma, sodobnih znanj, strategije, frustracijske tolerance in ekonomičnosti kot kadarkoli prej. Ob tem se mora zavedati dejstva, da bo tudi Sokol moral znati poleteti in preživeti sam.

Pristnost duha in dejavnosti Sokola se bo tudi v zgolj začetnih zamahih ohranila le, če bo prvenstvo v različnih veščinah in znanjih (marketinških, managerskih, organizacijskih, strokovno teoretičnih in uporabnih) toliko izrazitejše, koliko bolj bo "infrastrukturno materialno hendikepiran". Drugače bodo Sokola obračali in obrnili, kakor bodo hoteli, tako na zemlji kot na nebu.

Velko S. Rus, Ljubljana«

PRILOGA ŠT. 2: Predlog za ustanovitev Centra za sokolske študije in razvoj kot temeljni gibalni cilji sekcije za sokolske študije društva T. G. Masaryk in sokolskega društva Lipa v ustanavljanju (v celoti, kot zapisan, je bil prvič predstavljen na simpoziju leta 1997 (z naslovom: Sokol: včeraj, danes, jutri). Objavljen tudi: v brošuri: Sokol: včeraj, danes, jutri (obletnice, doprinosi, pomeni), slovensko Društvo T. G. Masaryk, 2005, str. 97 – 104.

xxx

Predlog za ustanovitev Centra za sokolske študije in razvoj kot temeljni gibalni cilji sekcije za sokolske študije društva T. G. Masaryk in sokolskega društva Lipa v ustanavljanju

VELKO S. RUS

Analiza vloge Sokola danes zahteva celostno analizo socialno-psiholoških, socialnih, političnih, kulturnih, ekonomskih in zgodovinskih značilnosti slovenske družbe. Vse, kar se danes v zvezi s Sokolom dogaja, je neke vrste lakmus dogajanja v slovenski družbi, ogledalo, ki kaže pravo podobo, tudi tisto, ki je v besedah zamolčana in očem manj vidna.

Morda le toliko, da je bilo v prejšnjih desetletjih mnogo joka in stoka, da Sokola ni in zakaj tako itd. - Sedaj, v zadnjih treh letih, je žalost prešla in ljudje imajo veselje z novimi početi. Pa ne le to: tudi tisti, ki so ga imeli tako radi na drugačen način, kot radi poudarjajo - tudi njih nikjer ni, zlasti tistih ne, ki so bili ves čas tako zelo "liberalni".

Sekcija za sokolske študije Društva T. G. Masaryk izhaja iz tradicije, skoraj že lahko govorimo o njej, društva Lipa, ki si sedaj že skoraj v jeseni '97 prizadeva za registracijo, za katero je zaprosilo koncem leta 1994. Večina ustanovitvenih podpisnikov še vedno upa, da bo začetek leta 1998 združen z veselim dogodkom: z registracijo sokolskega društva Lipa.

Zato bi se na tem mestu zahvalil vsem, ki so v tem času kljub nekaterim neprijaznostim (ki so se znale namnožiti in "razviti" v resne neprijetnosti) še vedno vztrajali oz. še vedno vztrajajo, kljub že skoraj posmehu in ob vsakdanjih izkušnjah tega, da se drugim marsikaj ustanavlja, dogaja, financira, prizna in obeta. Pesem še vedno ni do konca izpeta, prav nič herojskega ni v tem, samo dobršna mera vztrajnosti in natančnosti, ki skoraj ni naredila napake glede legalnosti, legitimnosti in demokratičnosti lastnega početja.

V treh letih je prešlo mnogo priložnosti, energije, propulzij in možnosti. Lahko rečemo, da je šlo za skoraj strateški zadržek, kajti glede na zunanje značilnosti je šlo za optimalni timing (primer Češke, "vračanje na staro": imena ulic, strank, časopisov, finančna redistribucija itd.).

Kolikor je bila zamisel Lipe kot enega od slovenskih društev udejanjena, je bila zanj značilna izrazita legalnost, legitimnost, demokratičnost, liberalnost, libertarnost, moralnost, pluralizem in sodelovalnost.

V triletnem obdobju čakanja na "registracijo" je SD Lipa dokazala:

- zbranost, hladnokrvnost in potrpežljivost
- mirnost in dostojanstvo ob poskusih diskvalifikacij
- dosledno spoštovanje pravnosti in normativnosti
- dosledno spoštovanje legalnosti, legitimnosti in demokratičnosti postopkov
- usmerjenost v pogajanje
- podporo drugim sokolskim društvom
- (post)modernistično in strokovno usmerjenost in
- popolno samofinanciranje.

Vse je razvidno iz programa, statuta in "anamneze" nastajanja omenjenega društva.

Junija 1995 je bil npr. ob 50-letnici razpustitvenega kongresa Sokola v sobotni prilogi časopisa Delo objavljen prispevek, namenjen slovenskemu parlamentu.

Na tem mestu imamo zato edinstveno priložnost, da predstavimo osnovna programska izhodišča, ki so bila oblikovana poleti 1994 in kasneje razposlana številnim skupinam in posameznikom, za katere smo predpostavljali, da bi jih lahko to zanimalo.

Predlog programskih izhodišč sokolskega društva Lipa v ustanavljanju (oblikovano poleti 1994)

- Sokolsko društvo Lipa je izrazito nadstrankarska, k narodni samostojnosti, suverenosti in razvoju usmerjena organizacija, kar je v programskih izhodiščih sokolskega društva Lipa nerazdružljivo povezano z zagotavljanjem ustrezne kakovosti življenja za vse Slovence in slovenske državljane, nujna sestavina omenjene kakovosti pa so tudi šport, telesna kultura, druge oblike kulturnega udejstvovanja, rekreacije in razvedrila, kar je tudi temeljna dejavnost sokolskega društva Lipa.
- Sokolsko društvo Lipa pri tem zastopa načelo množičnosti in dostopnosti za vse, kar pa se ne izključuje z načelom vrhunskega športa.

Cilji in načela sokolskega društva Lipa izhajajo:

- iz osnovnih načel slovenske ustave;
- iz demokratične in nacionalno zavedne tradicije predvojnega slovenskega Sokola oz. iz njegove večinske orientacije tedaj in kasneje;
- iz tradicije češkega Sokola in načel njegovega utemeljitelja dr. Miroslava Tyrša, zlasti pa iz sokolstva, ki se je razvijalo v času socialne in politične orientacije T. G. Masaryka, prvega predsednika češke republike;
- iz načel in izročila dr. Viktorja Murnika;
- iz pojmovanja športa, telesne kulture, splošne kulture, rekreacije in razvedrila kot človekove pravice do ustrezne kvalitete življenja oz. kot ene od človekovih pravic v smislu, kot jih v vsej širini in inkluzivno glede na druge opredelitve zajema definicija OZN;
- nadaljevanje tradicije sokolskih društev ljubljanske župe, pa tudi vseh tistih sokolskih društev drugih žup, katerih tedanji program in delo sta v bistvenih programskih izhodiščih in delovnih projekcijah prepoznavna v programu sokolskega društva Lipa;
- sodobnost in strokovna korektnost pristopov k različnim vrstam dejavnosti in multipla inovacijska usmerjenost: generiranje novih oblik in vsebin dela na področju športa, telesne kulture, drugih vidikov kulture, razvedrila in rekreacije, ki niso le prilagajanje t.i. modernim zahtevam časa, ampak so včasih tudi njegovo "postmodernistično preseganje".
- Sokolsko društvo Lipa je hkrati društvo za osebni razvoj, osebno kulturo in kakovost življenja (za vse državljane Slovenije), katerih najvišja splošna vrednota je človekova osebnost in oseba - njegovo spoštovanje pa je hkrati spoštovanje vseh človekovih pravic, vključno s pravico do samoaktualizacije, kar predpostavlja relativno uresničenost vseh drugih pravic v najširšem pomenu besede.
- Sokolsko društvo Lipa izhaja iz nacionalno zavedne, slovenskemu narodu odgovorne, demokratične in z enim od najrazvitejših delov takratnega sveta (Češkoslovaška republika med 1. in 2. sv. vojno in njen predsednik T. G. Masaryk) povezane predvojne sokolske organizacije, ki se je kasneje, v najhujših časih preizkušnje slovenskega nacionalnega obstoja, večinsko in neodvisno odločila za obrambo nacionalne samobitnosti.
- Sokolsko društvo Lipa nadaljuje tudi vse pozitivne tradicije TVD Partizan.

- Sokolsko društvo Lipa si bo prizadevalo, da kot celota in kot njene interesne sekcije in podružnice, času in novim pogojem prilagojene oblike vendarle vsaj do neke mere nadaljuje tisto tradicijo predvojnih sokolskih društev, ki je navedena v izhodiščih statuta oz. programa sokolskega društva Lipa.
- Osnovna dejavnost je množična in vsem dostopna športna, telesnokulturna, splošnokulturna, razvedrilna in rekreacijska dejavnost članov sokolskega društva Lipa. Ob tem pa društvo podpira tudi razvoj vrhunškega športa.
- Sokolsko društvo Lipa razvija tudi nekatere druge dejavnosti, ki so navedene proti koncu tega teksta.
- "Od daleč prihajamo in daleč gremo." - Sokolska organizacija in gibanje je imelo v Sloveniji globoke korenine, kasnejši TVD Partizan pa v svojem delu marsikaj pozitivnega.
- Odgovor na izzive časa je danes v marsičem težji in zahtevnejši kot nekoč. Velja pa: tako kot osebnost, se tudi organizacija (gibanje) razvija s sprejemanjem izzivov. - Strokovnost in kreativnost naj omogočita, da inovativni odgovori na izzive časa omogočijo "sokolski (po)let iz preteklosti v bodočnost": Sokol bo lahko uspešen le, če bo poletel višje in dlje kot drugi.
- Že to, kar se je zgodilo, je veliko: opozorilo je na nekaj, kar je bilo dolgo zamolčano in je odprlo novo poglavje nečesa novega. Tudi če se tu ustavimo (ne nujno zgolj po lastni volji), bo lahko šel kasneje naprej kdo drug.
- Pot bo dolgotrajna in negotova, vsaj nekaj let trdega dela bo potrebno, da se bo (morda) nekaj malega premaknilo. - Vendar ne pozabimo na staro kitajsko modrost: Tudi tisoč kilometrov dolga pot se začne s prvim korakom!
- Sokolsko društvo Lipa sestavljajo različne sekcije oz. interesne skupine. Število sekcij ni vnaprej določeno niti omejeno. V okviru sokolskega društva Lipa se jih lahko ustanovi toliko, kolikor je skupin interesentov, ki želijo nadaljevati določeno tradicijo, ki se želijo ukvarjati z določeno interesno športno, telesnokulturno, splošnokulturno, rekreacijsko ali razvedrilno dejavnostjo, in sicer v Ljubljani z okolico oz. kjerkoli v Sloveniji.
- Isti člani sokolskega društva Lipa so lahko hkrati člani različnih sekcij. Sokolsko društvo Lipa daje tudi možnosti organiziranja svojih članov v vseh slovenskih regijah.
- Vsak član sokolskega društva Lipa popolnoma samostojno in PROSTOVOLJNO izbira obseg in vrsto vadbe oz. udejstvovanja, raven zahtevnosti: vsak se ukvarja s tem, kar hoče in kar mu je všeč, od "občasnih obiskov" svoje interesne športne, rekreativne skupine, do priprav za sokolski mnogoboj ali vrhunsko športno vadbo.
- Člani sokolskega društva Lipa se individualno in skupinsko, in sicer popolnoma prostovoljno, udeležujejo različnih množičnih rekreativnih tekmovalnih športnih preizkušenj v R Sloveniji in drugod.
- Na vsakega člana sokolskega društva Lipa se apelira, da za lastno vadbo (športno udejstvovanje, trening itd.) skrbi tudi sam oz. individualno, kar naj postane stalna sestavina njegovega življenjskega stila.
- Članstvo v sokolskem društvu Lipa je nezdržljivo s kakršnokoli versko, rasno, etnično, nacionalno ali kakršnokoli drugo nestrpnostjo.
- Sokolsko društvo Lipa je k "sosedom", v Evropo in v svet odprta organizacija, ki sodeluje z vsemi podobnimi organizacijami, ki se zavzemajo za spoštovanje nacionalne suverenosti, mir, politično demokracijo, socialno državo in človekove pravice (pojmovane tudi v najširšem pomenu v definiciji OZN), oz. z vsemi organizacijami "dobre volje".
- "Projektno" se lahko povezuje tudi z drugimi (posamičnimi) sokolskimi društvi doma in v tujini in sicer v okviru različnih športnih, telesnokulturnih, kulturnih in razvedrilnih dejavnosti.
- Sokolsko društvo Lipa ni kompetitivna, ampak kooperativna in komplementarna organizacija drugih športnih društev v Sloveniji.

- Sokolsko društvo Lipa sodeluje tudi z drugimi športnimi društvi, v okviru svojega koncepta vsestranske vadbe pa za posamična posebna področja najema (v okviru svojih finančnih zmogljivosti) strokovnjake za omenjena področja.
- Sokolsko društvo lahko zaprosi športno društvo za posebne (kratkotrajne ali dolgotrajne) bonitete pri najemu prostorov športnega društva, s katerim se dogovori za vrsto oz. obliko kompenzacije za omenjeno rešitev.
- Sokolsko društvo Lipa sodeluje tudi z drugimi športnimi društvi, v okviru svojega koncepta vsestranske vadbe pa za posamična posebna področja najema (v okviru svojih finančnih zmogljivosti) strokovnjake za omenjena področja.
- Sokolsko društvo Lipa na različne načine sodeluje z vsemi visokošolskimi ustanovami, ki jih zanima društveno delo. Posebno sodelovanje skuša razvijati s FŠ (Fakulteto za šport) in z Društvom psihologov Slovenije in njegovimi sekcijami, zlasti s sekcijo za socialno psihologijo (podobnost programov in dejavnosti strokovnega dela).
- Sokolsko društvo si bo prizadevalo za uveljavljanje nove zvrsti t.i. sokolskega mnogoboja (zimskega in poletnega), ki naj bi kar se da evidentno pokazal na vsestranskost sokolskega športnega oz. telesnokulturnega udejstvovanja.
Zato oblikuje različne programe sokolskih mnogobojev, ki so po zahtevnosti in obsegu prilagojeni psihofizičnim sposobnostim sodelujočih.
- Sokolsko društvo se poleg ohranjanja tradicije ukvarja tudi s (športnim) managementom (vključno z razvojem njegove informacijske tehnologije), s (športnim) marketingom (profitnega in neprofitnega tipa), skrbi za lastno promocijo ter organizacijski razvoj.
- Člani sokolskega društva Lipa se bodo v skladu s svojimi interesi in drugimi možnostmi ukvarjali s športno psihologijo (vključno, če bo mogoče, z relevantnimi somatskimi vidiki), s psihologijo, filozofijo in sociologijo (raziskovalno teoretično in praktično delo) športa, telesne kulture, drugih vidikov kulture, rekreacije in razvedrila, s socialno psihologijo zdravja in s problemi kakovosti življenja, osebnega razvoja in osebne kulture v celovitem pomenu omenjenih kategorij.
Na ta način bo spodbujalo nastanek celovitejšega antropološkega pristopa k obravnavanju izbrane tematike.
Posebno pozornost bodo posvetili študiju sokolske zgodovine, spremljanju aktualnega razvoja sokolskih društev (pri nas in v tujini) in analizam razvojnih možnosti, zlasti v smislu inovativnih odgovorov na izzive časa.
Sokolsko društvo Lipa bo skušalo spodbuditi raznovrstno publicistično prezentacijo svojih stališč, vrednostnih orientacij ter problematike svojega dela.
- Sokolsko društvo Lipa na popolnoma prostovoljni osnovi in v interesnih skupinah ohranja tradicije sokolskih nastopov, "protokola", poleg tega pa odpira vrata vsem vrstam in oblikam: joga, meditacija, zen budizem, relaksacijske skupine, avtogeni trening, kulturni večeri s prostovoljno izbrano vsebino in obliko, tematski dnevi, različne vrste plesov itd.. Izogiba se vsakršni dejavnosti, kjer je posameznik objekt, in česar koli, kar gre na račun njegovega zdravja.
- Člani sokolskega društva negujejo zdravo športno, telesnokulturno, rekreacijsko in razvedrilno dejavnosti v naravi oz. na svežem zraku in sicer v vseh letnih časih.
- Razvija tudi kulturo bivanja v naravi ter vključevanja odnosa do narave v vrednote in življenjski slog svojih članov (vsakdanji sprehodi, različni izleti, planinstvo).
- Posebej razvija NARAVOVARSTVENO KULTURO svojih članov.
- Člani sokolskega društva Lipa razvijajo spoštljiv in odgovoren odnos do narodne (materialne in duhovne kulturne) dediščine.

- Sokolsko društvo Lipa si prizadeva, da bodo sokolski domovi ne le infrastrukturna osnova za vsem dostopno, množično, vsestransko in prostovoljno športno, telesnokulturno, rekreacijsko in sprostitutveno dejavnost (v najrazličnejših oblikah), ampak deloma tudi infrastrukturna osnova za t.i. odprte domove kulture, ki bodo pod enakimi pogoji in v okviru izrazito pluralističnega koncepta dostopni vsem Slovencem in državljanom Slovenije, ki bodo hoteli izražati svoje ustvarjalnoumetniške zmožnosti (likovne, glasbene, literarne, avdiovizuelne itd.: likovne razstave, glasbene prireditve, literarni večeri, audiovizuelne projekcije itd.). Poleg tega si člani sokolskega društva prizadevajo za organizacijo in izvajanje različnih strokovnih tematskih seminarjev.
- Število samomorov, avtomobilske nesreče s smrtnim izidom oz. hudimi telesnimi poškodbami, sindrom odvisnosti od alkohola in druge odvisnosti - vse, čemur se je slovenska javnost skupaj z vsemi njenimi "subjekti" privadila, je tragedija, ki je ne vidi pogled slovenskega vsakdana.
- Naraščajoče nasilje skupin in posameznikov, brezobzirnost in egocentrizem so postali nekaj vsakdanjega.
- Sokolsko društvo bo skušalo razvijati kulturo miru in nenasilja, kar pa ne izključuje pravice do samoobrambe pred nasiljem, ki ga je sprožil nekdo drug.
- Sokolska društvena lastnina naj bo infrastrukturna osnova za čim bolj dostopno, množično, vsestransko in prostovoljno športno, telesnokulturno, splošnokulturno, rekreacijsko in razvedrilno dejavnost, pa tudi, če to omogočajo drugi pogoji, infrastrukturna osnova za razvoj posamičnih zvrsti vrhunškega športa.
- Sokolsko društvo Lipa zagovarja in skuša uresničevati svoj lastninski oz. kompenzacijski koncept na globalni slovenski ravni, ki je hkrati, kot je bilo že omenjeno, materialna oz. infrastrukturna osnova za doseganje njegovih ciljev in ki hkrati ne bo onemogočal že obstoječe uspešne športne ali kulturne dejavnosti.

* * *

Za sedaj naj bo dovolj navajanja predloga programa dela SD Lipa. Iz poletja 1994 se lahko preselimo v jesen 1997 in znova ugotovimo, da se SD Lipa opira na "izročilo" razpusitvenega kongresa Sokola oz. na zahteve (da, zahteve, ne pa prošnje ali pobožne želje), da vse sokolske nepremičnine služijo enakim namenom oz. ciljem kot do tedaj. Kakorkoli se omenjeni SKLEP razlaga, je zelo jasen.

Eden od prvih najbolj očitnih, sodelovalnih in sinergičnih korakov, ki prispeva k skupni energiji doseganja skupnega cilja, je ravno sodelovanje pri ustanovitvi CENTRA. Na ta način vsi tisti, ki tako ali drugače razpolagajo s sokolsko lastnino, prispevajo k nečemu, kar je temelj (post)moderne doseganja ciljev.

Predlagamo, da CENTER ZA SOKOLSKO ŠTUDIJE, DEJAVNOSTI IN RAZVOJ zajame različne dejavnosti (sekcije, skupine itd.). Zaradi ilustracije in razumevanja orientacije SD Lipa navajamo samo nekatere:

- sokolski muzej
- izdajateljska in založniška dejavnost
- omogočanje komunikacije in sodelovanja različnih sokolskih društev ("encounter function": priprava in organiziranje srečanj različnih sokolskih društev, soočanja, pogajanja)
- delo s skupinami hendikepiranih
- različne raziskave in razvoj
- PR: public relation
- organizacija različnih športnih, kulturnih, družabnih itd. prireditev
- marketinško-managerski odnosi
- stiki s tujino
- razvoj sokolskega tehničnega mnogoboja.

Za opravljanje vseh dejavnosti lahko ponudimo kvalificirane ljudi.

Avtor pričujočega teksta je bil npr. soustanovitelj ene prvih, če ne prve privatne firme za marketinško-managersko svetovanje in raziskovanje (Veanda d.o.o. in Davean d.o.o.), v kateri so delovali kasneje zelo uveljavljeni slovenski strokovnjaki (med njimi tudi predsedniški kandidati na slovenskih predsedniških volitvah 1997), izvajala pa kakovostne in od porabnikov visoko ocenjene izobraževalne programe in delavnice.

Skupina mladih strokovnjakov s področja zgodovine in različnih področij družboslovja se je doslej izkazala z nastopi in objavami, ki spadajo v zelo redke poskuse obravnavanja novih področij, predvsem Sokola, T. G. Masaryka, M. Rostoharja in nekaterih sodobnih izzivov družboslovja.

Sodelujemo tudi s skupinami mladih strokovnjakov s področja psihologije, sociologije, športa in medicine. Obstajajo torej cilji, program, ljudje, njihove reference in legitimna pričakovanja v zvezi z nadaljevanjem tradicije in (post)modernističnim razvojem sokolskega gibanja in njegovih vrednot (ki predstavljajo osnovo identitete neodvisnosti in suverenosti - levi sokoli so bili konec 30-ih let edina organizacija v kraljevini Jugoslaviji, ki je odpovedala pokorščino kralju in izbrala svoje "paralelno vodstvo").

Tisto, kar manjka, je odziv "pooblaščenih predstavnikov slovenske države" oz. institucij, ki razpolagajo z vrednostjo nekdanje sokolske lastnine in nepremičnin, katerih "usoda" je bila opredeljena z enim od temeljnih sklepov razpustitvenega kongresa Sokola: da vse nepremičnine služijo enakim ciljem kot do tedaj. SD Lipa (v ustanavljanju) je bilo prvo in za sedaj edino sokolsko društvo, ki je omenjeni sklep "oživilo" in nanj ne bo pozabilo.

Menim, da je ponudba, ki jo je oblikovala sekcija za sokolske študije Društva T. G. Masaryk zelo fair: vsem tistim, ki evidentno tako ali drugače razpolagajo z nekdanjo sokolsko lastnino, ponuja, da poleg že omenjene sekcije Društva T. G. Masaryk postanejo soustanovitelji omenjenega centra. Na ta način bi naredili prvi, hkrati pa zelo pomemben korak, s katerim bi dokazali, da so "nadaljevalci tradicije", oz. kar zveni še bolj prilagojeno zahtevam razpustitvenega kongresa: da prispevajo k modernemu oz. postmodernemu načinu doseganja sokolskih ciljev.

Poziv je med drugim namenjen Ministrstvu za šolstvo in šport, Olimpijskemu komiteju Slovenije, Gimnastični zvezi Slovenije, Sokolski zvezi Slovenije, zainteresiranim sponzorjem in drugim.

Velko S. Rus in Vojan Rus:

Josip Rus in 130. letnica njegovega rojstva (1893, Bled) – ponovljen predlog

V dneh, ko se je izrazila iskrena želja po postavitvi spomenika slovenski osamosvojitvi, ki ima maksimalno možno podporo, se v medijih pojavljajo različni predlogi, komentarji in razlage, kako k projektu pristopiti tako konceptualno - procesno, kot prostorsko – konstrukcijsko izvedbeno.

Spomenik Josipu Rus-u je, kljub nekaterim kasnejšim zavrnitvam (zadnja je bila jeseni 2015 podana pisno, tako s strani takratne slovenske vlade, kot s strani občinskih instanc mesta Ljubljana), še vedno živ predlog in hkrati bistveno komplementaren projektu postavitve spomenika slovenski osamosvojitvi. Predlog je v šolskem letu 2004/ 2005 sicer oblikoval, javno predstavil in se zanj angažirano zavzemal Vojan Rus (vse do njegove vse bolj misteriozne smrti avgusta 2015), tudi sedanja (leta 2023, ob 130. letnici rojstva Josipa Rusa), ponovljena oblika predloga, brez sprememb sledi predlogu ki/kot ga je prvič podal Vojan Rus pred malo manj kot 20 leti.

Tedaj je Vojan Rus (v prispevku z naslovom »Spomenik Josipu Rusu (2006)») zapisal:

»Josip Rus je pomembna zgodovinska osebnost slovenskega naroda, ker je veliko prispeval k njegovemu izjemnemu napredku v 20. stoletju. Bil je prvi predsednik Osvobodilne fronte slovenskega naroda, ki je že 27. aprila 1941 naš narod povedla v premišljen, neizpros in zelo uspešen boj na življenje in smrt z najstrašnejšim nasilniškim strojem vseh časov, s hitlerizmom in s fašizmom in ki je Slovence izbojevala popolno nacionalno in socialno osvoboditev ter popolno modernizacijo.

Zato so vsi pozitivni prispevki antifašističnega gibanja Slovencev vgrajeni tudi v sedanjo samostojno Republiko Slovenijo in je zato logično, da se, v znak teh prispevkov in sodobne Slovenije, spomenik Josipu Rusu odkrije v Ljubljani.

Rojen leta 1893 na Bledu je Josip Rus svojo osebnost pred letom 1941 intenzivno oblikoval z živim 40 letnim sodelovanjem v raznih slovenskih društvih, ki so v 19. in 20. stoletju največ prispevala k hitri rasti Slovencev iz anahronizma v moderen narod. Največji del organizirane moči Osvobodilne fronte so predstavljala prav ta društva.

Josip Rus je v predhodnem 40 letnem nastajanju OF povezoval najvišjo slovensko in mednarodno kulturo z raznimi društvi, od najvišjih do osnovnih celic slovenske kulture (v manjših slovenskih krajih). To povezavo je, zlasti skupaj s krščanskimi socialisti, vnesel tudi v OF. Zato je bila OF ne samo politična in vojaška, ampak tudi kulturna organizacija Slovencev. Že kot dijak v Kranju je s sošolci preučeval dela najpomembnejših kulturnih Evropejcev, kot so Tolstoj, Dostojevski, Marx, Masaryk. Imel je bližnje osebne stike s profesorjem Prijateljem, z Masarykom, s Cankarjem, z matematikom Plemljem, s slikarjem Veselom in s filozofom Vebrom. V Sokolu je bil v njegovem vrhu že pred 1914 kot zvezni vaditelj, kot mednarodni tekmovalec in kot vodja tekmovalnih vrst. Neposreden boj za vključitev Sokola v prvo antifašistično bojno črto je začel že leta 1934 v Ljubljani, kjer je kmalu postal podstarosta ljubljanske župe in je uspel že mnogo pred letom 1941 povezati vse slovenske sokolske župe (razen ene). ...«.

Bistven del moralnosti v politiki je bil za Josipa Rusa tudi v tem, da se ozkim strankarskim interesom ne smejo podrediti nobene kulturne in državne institucije: niti Sokol niti Cerkev niti šolstvo niti vzgoja niti sodstvo niti državna uprava. – Kot poudarja Vojan Rus, mu je to stališče še zlasti učvrstilo teoretično in praktično politično delovanje njegovega vzornika, češkega filozofa, sociologa, politika in državnika T. G. Masaryka.

Vojan Rus nadalje poudarja (Rus, 2006 (datoteka z datumom in časom oblikovanja, hrani jo Velko S. Rus):

»...Nujno je poudariti, da je bil odnos Josipa Rusa do krščanstva in katolicizma vedno filozofsko poglobljen in zasnovan na objektivnem premisleku o konkretni vlogi konkretnih delov katolicizma v konkretnih zgodovinskih pogojih. Njegovo temeljno stališče je bilo tudi tu povsem enako kot pri Masaryku: ali Jezus ali Cezar; se pravi, da ima krščanstvo visoko etično vsebino, ki se ne sme nikoli podrediti ozkim interesom oblasti ali vladajočih razredov. Tudi v tem pogledu je bilo stališče Josipa Rusa povsem enako stališču slovenskih krščanskih socialistov.

Josip Rus je imel iskreno spoštovanje do vseh plemenitih katoliških duhovnikov, kot so bili tudi njemu osebno dobro znani dr. Janez Gnidovec, kasnejši škof, stiški opat Kastelic, Metod Mikuš, dekana Berlic in Vester, ki sta bila tudi sorodnika Josipa Rusa.

V silovitem in mučnem doživljanju po prvi svetovni vojni je Josip Rus, ki je dvakrat popeljal prostovoljce v boj za slovenski del Koroške, že leta 1919 naredil vse trdne sklepe, ki so že od začetka postali bistvo Osvobodilne fronte: da je v skrajni mednarodni krizi nujna lastna oborožena moč naroda, da se v taki krizi ne sme zamuditi niti enega dne v oblikovanju povsem enotne politične organizacije Slovencev kot temelja oboroženega odpora in upora. Obsežno kvalitetno delovanje Rusa med vojnoma (po vsej Sloveniji) je bilo posvečeno pripravljanju take organizacije. Zaradi teh kvalitet je Josip Rus postal prvi predsednik Osvobodilne fronte.«

Vojan Rus (2006) nadaljuje: »Izjemni zgodovinski uspehi, ki jih je Osvobodilna fronta slovenskega naroda uresničila v kratkih tridesetih letih 1941 – 1971, so bili: osvoboditev od fašizma; priključitev Primorske domovini; oblikovanje prve slovenske države po 1100 letih (Kočevje 1943); izjemno uspešni razvoj v letih 1953 – 72 (petkratno povečanje proizvodnje; dvakratno povečanje standarda, popolna modernizacija Slovenije, uspešna demokratizacija); uresničevanje pravične socialne države za vse Slovence; zmaga nad stalinizmom; svoboda umetnosti, družboslovja in filozofije; visoka stopnja sprave (npr. Beograjski protokol med SFRJ in Vatikanom); mednarodno priznana nevtralnost; mir na Balkanu in v Evropi; odprte meje; sodelovanje z vsemi deli sveta; odsotnost mednarodnega kriminala; visoka stopnja konfederativne samostojnosti Slovenije v SFRJ po ustavah leta 1974.

Glavni idejni vodja svetovne antifašistične koalicije Winston Churchill in predsednik ZDA Roosevelt sta ostala zvesta zavezništvu s Sovjetsko zvezo vse do popolnega uničenja fašizma, ki ga je Churchill utemeljeno ocenil kot največjo nevarnost za vse človeštvo. Povsem enako so sokoli sodelovali v tem boju s komunisti: ne zato, ker bi bil Josip Rus naiven, ampak zato, ker so od vseh političnih strank samo komunisti dokazali pripravljenost za oboroženi boj s fašizmom, ki je dobesedno napovedal uničenje slovenskega naroda. Vendar je do komunistične stranke Rus trajno ohranil odnos suverene, objektivne kritične presoje. » (Rus, Vojan, 2006; dopis v osebni lasti Velka S. Rusa).

...

»Predlog za spomenik Josipu Rusu so v 2005/ 2006 podprli: Janez Stanovnik, Ela Ulrih Atena, Jože Božič in kolegij GO zveze borcev, ing. Marko Bulc, Jelica Vazzaz, Andreja Rihter, dr. Janko Kostnapfel, Bogdan Osolnik, zveza borcev Bled in njen predsednik dr. Borut Rus, Savo Brelih, dr. Maca Jogan, mag. Cene Matičič, dr. Lev Kreft, Tine Logar, mag. Zvonko Cajnko, dr. Avgust Lešnik, dr. Maja Rus – Makovec, dr. Velko S. Rus, Franc Šali, Savin Jogan, Anton Premk, ing. Nace Gregorač, prof. Jože Sevljak, dr. Branko Vesel, France Pečelin, dr. Vojan Rus.» (Rus, 2006).

Do svoje vse bolj misteriozne smrti, avgusta 2015, si je Vojan Rus zelo intenzivno prizadeval, po najboljših močeh in na najboljši način, za postavitve spomenika Josipu Rusu, in sicer nekje v ožjem središču Ljubljane, na vidnem mestu.

Po omenjeni smrti Vojana Rusa, avgusta 2015, je na začetku septembra istega leta na njegov naslov »dr. Vojan Rus, Kolodvorska c. 34, 4260 Bled« (sicer je (bil) stalni naslov dr. Vojana Rusa naslednji: Porentova 1, Ljubljana), prispel dopis številka 13101 – 1/ 2015/ 16, datiran s 3. 9. 2015) poslan dopis – SKLEP Vlade Republike Slovenije, z 51. redne seje, z dne 3. 9. 2015, pod točko 1.6, o (ne)postavitvi, oz. o razlogih za ne postavitve spomenika Josipu Rusu.

.....

- Zadnji, 5. odstavek dopisa se je glasil: *»... Stališče Vlade je, da slednja ne more presojudati in ne presoja zgodovinske vloge Josipa Rusa. Za to so pristojne znanstvene institucije, od Slovenske akademije znanosti in umetnosti do Filozofske fakultete in inštitutov«.*

Ob 80. obletnici ustanovitve OF slovenskega naroda sem imel možnost ogledati si izdelek ene od pristojnih znanstvenih institucij, Filozofske fakultete (Oddelek za zgodovino, ..., raziskovalna skupina slovenske zgodovine, 15. 4. 2021, Babna gora, <https://www.ff.uni-lj.si/video/80-let-osvobodilne-fronte>).

- Kot številni drugi prispevki, tudi le ta zamolči podatek, da je bil Josip Rus prvi predsednik OF slovenskega naroda, kasneje ga je zamenjal Josip Vidmar. (Interpretacije tega dogodka (spremembe predsednika IO OF) so različne, posnetek / omenjeni intervju ponuja (samo) eno).

Prav tako skuša (eden od nastopajočih) uveljaviti že več desetletij trajajočo razlago, da je središčna dinamika odnosov znotraj OF potekala med komunisti (KPS) in krščanskimi socialisti. Dinamika nastanka OF pa je bila sicer v veliki meri povezana predvsem z osebnim sodelovanjem Borisa Kidriča in Josipa Rusa, na začetku relativno enakopravnem, potem vse manj. Res je, da so imeli komunisti že kot predvojna ilegalna organizacija na razpolago resurse za funkcioniranje v izrednih pogojih ilegale, vendar so bili pripadniki_ce levega krila Sokola tisti, ki so predstavljali enega najpomembnejših »človeških resursov« začetnega partizanskega gibanja.

Od 75. obletnice (aprila 2016) do 80. obletnice ustanovitve OF slovenskega naroda, aprila 2021, se je z vso vehemenco napadla zgodovinska vloga Josipa Rusa

Tako se je ob 80. letnici lahko ugotovilo naslednje:

- Obdobje od decembra 2017 do »aprila 2021« (resda od pomladi/poletja 2019 izrazito manj) je obdobje hudih napadov in obtoževanj levega krila Sokola, zlasti Josipa Rusa; v tem času, v obdobju zadnjih treh let in pol, v večini časa od 75. letnice leta 2016, do 80. obletnice 2021, je bil verjetno redko kateri vidnejši predstavnik OF slovenskega naroda na tak način »naslovljen« in obtoževan.
- Druga temeljna značilnost približno treh let in pol pred 80. obletnico ustanovitve OF slovenskega naroda je dejstvo, da, od decembra 2017, do aprila 2021, skoraj nihče, ne kot posameznik, institucija, inštitut, ali kdorkoli, ni v vseh teh letih zastavil nobene besede, dejstva, interpretacije v zvezi z napadi na Josipa Rusa.⁹⁷
- Prispevki v skorajda poenotenem tonu, katerega intenzivnost, pogostost in trajanje ne zastavlja vprašanja, kdo in zakaj je avtor tega »podatka«, ponavljajo, da je bil ustanovni sestanek OF pravzaprav sestanek t.i. »protiimperialistične fronte«.
- Ne omenjajo koncepta državnosti – samoodločbe naroda/narodov, konkretno slovenskega, ki ga Josip Rus leta 1938 razgrne v reviji Sokol ...⁹⁸

⁹⁷ Edina izjema je (bil) dr. Tomaž Pavlin, ki nekatere obtožbe/oznake komentira z besedami (Ljubljana 27. 1. 2020, Dnevnik, Sokolstvo in prevare, <https://www.dnevnik.si/1042920503>), in sicer na koncu svojega prispevka: »Izrečene so bile težke besede, zlasti če prebiramo njegova sokolska razmišljanja v reviji Sokol ali pa zbrana v delu *Pričevanja in spomini* Josipa Rusa Andreja, s spremno besedo dr. Jurija Perovška.« - To so bile s strani slovenskih strokovnjakov za omenjeno področje edine besede, ki so nekoliko problematizirale serije obtožb v obdobju 2017 – 2020 na temo Josipa Rusa.

Sam sem FŠ (Fakulteta za šport) Univerze v Ljubljani ob 100. letnici predlagal javno soočenje med menoj, na eni strani in čisto vsemi drugimi protagonisti različnih pisnih označevanj Josipa Rusa.

⁹⁸ **Podajam insert iz prispevka avtorja dr. Janka Prunka:**

“ Politični, družbeni in socialno-antropološki pogledi..., str. 1121 (Janko Prunk (1986). Politični, družbeni in socialno-antropološki pogledi. *Sodobnost* (1963), letnik 34, številka 12. URN:NBN:SI:DOC-9KIFHS2O from <http://www.dlib.si>

... Levi demokratični sokoli so svoje nazore o narodu razgrnili v članku Josipa Rusa *Narodnost, država, sokolstvo* v reviji Sokol januarja 1938. Misli so dokaj samosvoje in zato zanimive. Med drugim je Rus zapisal: »Narodna skupnost je samorodna, določena po svoji posebni naravni in kulturni enotnosti. Narod je samonikla in zaključena, samosvoja stvarna celota. Sledi dejstvo, da narod ni država, in še bolj očitno dejstvo, da država ni narod. Država je oblika reda določene skupine ljudi. Ni nujno, da je ta ljudska skupina narod, je pa nasprotno nujno, da ima vsak neodvisen narod svojo samostojno organizacijo reda, svojo lastno državo. Ljudstvo, narod, kakor vidimo, je živa delujoča sila, država samo organizacija te sile in nič več. Zato vidimo, da si narod sam izbira obliko svoje skupnosti, jo menja, spreminja, ne da bi se sam spremenil in da bi mogel spremeniti svoje bistvo. Zato mora biti pravilno samo to, da narod sam odločuje o svojem državnem redu, o svoji državni obliki. Narod je suveren, po njem je država suverena. Državna moč ni sama od sebe. Država ne ustvarja sama in nima svoje lastne moči.« Članek implicitno, toda vseeno jasno polemizira z ureditvijo tedanje jugoslovanske države in se postavlja na stališče narodne samoodločbe. ...

- Ne omenjajo tega, da je bil v IO OF Josip Rus tisti, ki je zadnji in edini zagovarjal⁹⁹ nepodrejanje slovenskih partizanskih enot vrhovnemu štabu.
- Člani_ce levega krila Sokola so bili_e na začetku eden najpomembnejših segmentov odporniškega gibanja.
- Še to, mimogrede: Josip Rus t.i. dolomitske izjave ni osebno podpisal.
- Skupaj z Bogdanom Osolnikom sta, ob koncu vojne, l. 1945, v Prekmurju, ki ga je zasedla sovjetska vojska, kot predstavnika slovenske/jugoslovanske strani, sodelovala v prizadevanjih za umik sovjetskih oboroženih sil, kar je mnogo pomembnejši dogodek, kot se mu »te dni« pripisuje.
- Med l. 1941 in 1991 je (bilo) 50 let razlike. Leta 1991 je Badinterjeva arbitražna komisija odločila, da so nove meje med novonastalimi državami ob razpadu SFRJ tam, kjer so bile prejšnje republiške meje. »Avnojske meje« so (bile), tako v času agresije na Slovenijo, l. 1991, kot leta 2023, v času izida pričujočega zbornika, tudi meje današnje R Slovenije. To, da ima država (mednarodno sprejete (odločitev t.i. Badinterjeve komisije)) svoje mednarodno priznane meje, je seveda ena najpomembnejših značilnosti njene državnosti, čemur je, v skladu s svojo osebno vlogo, kot delegat, skupaj z Edvardom Kocbekom, na drugem avnojskem zasedanju, prispeval tudi Josip Rus. V agresiji na Slovenijo, leta 1991, je Slovenija branila tudi ravno te meje.

Razumljivo je, da noben prispevek ne omenja in, verjetno, tudi ne bo, desetletnega prizadevanja dr. Vojana Rusa za postavitve spomenika Josipu Rusu (od 2005 do 2015).

Interpretacija vloge in »usode« Josipa Rusa je neločljiva od »usode« in vloge dr. Vojana Rusa, prvega kurirja IO OF slovenskega naroda, ki, ujet, oktobra 1941, kljub hudim preizkušnjam, vodstva ni izdal.

Je pa 80. obletnica hkrati priložnost znova opozoriti na vse bolj misteriozno, morda zelo hudo smrt prvega kurirja in predlagatelja postavitve spomenika Josipu Rusu. Oboje, neuresničen spomenik in t.i. neugotovljivost dejanskega vzroka/ načina umiranja dr. Vojana Rusa, poraja vprašanja o resnici sedanjosti in preteklosti, tudi ob 80. letnici ustanovitve OF slovenskega naroda.¹⁰⁰

⁹⁹ Ali, kot zapiše Damjan Guštin: "... Vzemimo za primer ne neznano polemiko v Izvršnem odboru OF o podreditvi partizanske vojske jugoslovanskemu Vrhovnemu štabu, posredno torej CK KPJ. Ta je potekala po do sedaj znanih podatkih maja 1943, Rus pa je v njej edini vztrajal na stališču, da ostane pravica imenovanja vodilnega vojaškega kadra Izvršnemu odboru (Dokumenti ljudske revolucije 7, dok. 66; E. Kocbek: Listina, str. 51; T. Fajfar: Odločitev, II. izd., str. 281 – 285). ..." (Prispevki za novejšo zgodovino XXXIII – 1993, str. 242).

¹⁰⁰ Na tem mestu ponavljam to, kar sem zapisal v Državlanski pobudi, temelječi na 45. členu ustave R Slovenije, za oblikovanje zakonodajne rešitve v zvezi z vprašanjem nekdanje sokolske lastnine v Sloveniji, vključno s krajšim zgodovinskim orisom nastanka in utemeljitve pričujočega predloga: --- Morda tudi zato, ker sem ob tej priložnosti tedaj poslal še dodatni tekst, in sicer na temo vse bolj misteriozne, v sklopu nenavadno nekonsistentnih poročil in obstoječih uradnih podatkov/ informacij na osnovi sedaj dosegljivih uradnih podatkov nedokazljive in, istočasno, neovrgljive možnosti morda (zelo) hude smrti dr. Vojana Rusa (avgusta 2015), in sicer s pozivom, da se tak nesprejemljivo necivilizacijski pristop/ odnos do vzroka smrti in obravnave pokojnika po njej razreši v skladu z deklarativnimi strokovnimi in etičnimi evropskimi normami 21. stoletja, brez česar se lahko, v podobnih dilemičnih situacijah in primerih, krhajo temelji zaupanja v verodostojnost interpretacij/ razlag, povezanih z usodnimi življenjskimi trenutki. -- V pričujočem prispevku tega vprašanja ne bom več omenjal;

Naj tukaj znova zapišem to, kar sem proti koncu leta 2015 zapisal kot odgovor sklepu Vlade R Slovenije (dopis, datiran z začetkom septembra 2015), da se ne postavi spomenik Josipu Rusu. Sam sem na ta/k sklep odpisal: »Dovolite mi izjavo, da bom skušal z zgodovinsko pomembnimi prizadevanji dr. Vojana Rusa nadaljevati, saj sem sopodpisnik nekaterih glavnih pobud za postavitev spomenika Josipu Rusu. Glavni pobudnik, dr. Vojan Rus, ki ga sicer občudujem kot enega glavnih akterjev in pobudnikov za slovensko zgodovino bistvenih demokratičnih sprememb in akcij v zadnjih nekaj desetletjih, pa je s predlogom in utemeljitvami za postavitev spomenika Josipu Rusu, kot **edini** doslej, osvetlil, pravzaprav razkril, še nekatere bistvene, doslej neomenjene in neizpostavljane značilnosti zgodovinske vloge Josipa Rusa (npr., kot sledi iz zapiskov njegovih spominov, da se je ves čas, na koncu pa kot edini, osamljen v IO OF, dosledno, zelo pogumno in odločno, zavzemal za popolno neodvisnost in samostojnost slovenskih partizanskih enot in njihovo nepodrejanje vrhovnemu štabu ...). Dr. Vojan Rus je s svojimi predlogi in argumentiranimi utemeljitvami nadaljeval in potrdil svoja desetletna prizadevanja oz. desetletne doprinose k ohranitvi, razvoju, odpiranju in osvoboditvi slovenskega duha, temeljnih vrednot, za katere si je s svojo neizbrisno zgodovinsko vlogo prizadeval tudi Josip Rus. S svojim predlogom in utemeljitvami, s svojo zgodovinsko pomembno akcijo, je dr. Vojan Rus edini rešitelj zgodovinskega spomina in vrednot, ki so neločljivo povezane s poskusi odgovorov, kot jih je s svojim zgodovinskim angažiranjem na vprašanja, od kod prihajamo in kam gremo, podajal in dokazoval Josip Rus; tako je dr. Vojan Rus, s svojo izjemno znanstveno razgledanostjo, znanjem in razumevanjem, tudi pogumni rešitelj zgodovinskega spomina, izjemnega prispevka in najpomembnejših občečloveških vrednot enega največjih Slovencev, svobodomiselnega in zgodovinsko odgovornega duha, Josipa Rusa.« 30. 12. 2015

Na tem mestu pa si dovolim na predlog Vojana Rusa opozoriti še z vidika njegovega drugega dopisa z naslovom »Spomenik Josipa Rusa«, ki ga v pričujočem prispevku (znova) predstavljam v celoti (Sokol:včera, danes, jutri (obletnice, doprinosi, spomini), slovensko Drištvo T. G. Masaryk, Ljubljana, 2005, str. 145 – 149).

Spomenik Josipu Rusu (avtor Vojan Rus)

»Vsem glavnim organom slovenske države in številnim uglednim družbenim in znanstvenim delavcem sem poslal predlog za postavitev dostojnega spomenika Josipu Rusu v Ljubljani in za njegovo odkritje v času proslav 60. obletnice osvoboditve in zmage nad nacifašizmom maja 2005 v Ljubljani.

V naslednjem navajam nekaj odlomkov iz mojih predlogov.

Smatram kot častno dolžnost predložiti, da slovenska država sklene postaviti Josipu Rusu, prvemu predsedniku Osvobodilne fronte slovenskega naroda, v Ljubljani podoben spomenik, kot jih že imajo Boris Kidrič, Edvard Kardelj in Edvard Kocbek in ga odkriti v času proslavljanja 60 letnice osvoboditve. Do takrat je več kot sedem mesecev in je v tem času možno ukreniti vse potrebno.

Predlog podajam iz strogo načelnih razlogov kot nosilec Partizanske spomenice 1941, kot dedič Josipa Rusa, kot znanstveni preučevalec zgodovine in bistva Osvobodilne fronte in kot prvi glavni kurir Izvršnega odbora Osvobodilne fronte, ko sem v odločilnih prvih osmih mesecih te organizacije podrobno in neposredno doživel delovanje njenega vodstva.

vsakomur, ki ga to zanima, pa lahko pošljem dopis, ki sem ga, na to temo, brezuspešno, seveda, »pred časom«, skušal objaviti v dveh središčnih slovenskih časnikih.

Predlagam, da spomenik izrazi odločnost, pogum in modrost Josipa Rusa, ki jih je vnesel v nastanek, boj in zmago Osvobodilne fronte. Skupaj z Borisom Kidričem je bil Josip Rus glavni snovalec in uresničevalec slovenskega osvobodilnega gibanja 1941-1971/75, ki je doseglo 1100 letno potlačeno, ponižanje in siromaštvo slovenskega naroda preseglo z izjemnimi zgodovinskimi uspehi: osvoboditev naroda in priključitev Primorske domovini, formiranje lastne slovenske države (v Kočevju 1943), doseganje visoke gospodarske razvitosti in modernizacije celotne slovenske družbe, uresničitev pravične socialne države, polni razvoj modernih slojev, pluralistično bogastvo kulture, dejanska sprava slovenskega naroda, sporazum z Vatikanom (Beograjski protokol), uresničitev konfederativnega položaja Slovenije v drugi Jugoslaviji in prijateljsko sodelovanje z njenimi narodi, uresničitev mednarodne nevtralnosti in velik prispevek evropskemu in svetovnemu miru, sodelovanje z vsemi deli sveta.

Trdni, preverljivi razlogi za moj predlog so podrobneje prikazani in dokazani v dveh priloženih znanstvenih tekstih, ki sta plod nepristranskega, objektivnega preučevanja Osvobodilne fronte: *Pot slovenskega sokolstva se je končala slavno* (Josip Rus) in *Popravki za Enciklopedijo Slovenije* (tudi strokovni odbor enciklopedije je zadnji tekst ocenil kot strokoven).

Poleg tega bi za utemeljitev mojega predloga podal še nekaj informacij.

Vsi zgodovinski voditelji Osvobodilne fronte so bili vsestransko sposobni; slovenski narod v svoji 1400 letni zgodovini še ni imel tako vsestransko sposobnega vodstva. Vendar se je v Josipu Rusu, kot daleč najstarejšemu med njimi, najbolj izkristalizirala zgodovinska izkušnja slovenskega naroda v prvi polovici 20. stoletja, ker je kot najstarejši najbolj boleče doživel usodno vprašanje, ali je slovenski narod sploh sposoben preživeti, in pretresljivo že po prvi vojni dojel, da je v krizi edini preboj v preživetje vsenarodna organizacija oboroženega odpora. Kot najstarejši v vodstvu OF se je že davno pred prvo svetovno vojno vključil v prizadevanja za nacionalno in socialno osvoboditev, spoznal tedaj vse slovenske sloje v društvih, v političnih organizacijah, slovensko inteligenco na Dunaju. Povsem zrel je bil pred začetkom prve svetovne vojne, v njenem toku in ob zaključku: habsburška država ga je označila že pred letom 1914 za "politično sumljivega" in je zato vso vojno preživel kot politični taboriščnik. Ob koncu prve vojne je z gorečo ogorčenostjo gledal popolno polomijo slovenskih političnih strank, ki so bile povsem nesposobne v popolnoma odprtem prostoru, ko se je oblast kotalila po deželi in ko smo zaradi strank kretensko izgubili slovenski del Koroške. Že na začetku leta 1918 sta skupaj s Cankarjem na Bledu proglasila razpad Avstroogrske; potem je hodil na sestanke vseh strank v Ljubljani in se prepričal o njihovi popolni nesposobnosti hitro in učinkovito reagirati. Povsem samostojno je dvakrat v letih 1918/19 vodil na Koroško četi prostovoljcev, sam doživel pripravljenost Slovencev, da se celo izčrpajo po vojni bore za svobodo, in obenem polomijo na Koroškem samo zato, ker fronta ni imela podpore vsenarodne organizacije.

Zamisel vsenarodne slovenske organizacije je povsem naravno implicirala združevanje ljudi različnih svetovnih nazorov v skupni nacionalni obrambi. Tu naj omenim, da se spomnim od najzgodnejših otroških let zelo pozitivnih ocen Josipa Rusa (kot tudi njemu najbližjega filozofa in politika T. G. Masaryka) glede krščanstva in naprednega katolicizma.

Omenil bi še eno dimenzijo, ki je zanimiva v zvezi z mojo pobudo, ki je ne omenja skoraj noben uradni ideolog, čeprav je na dlani.

Med Osvobodilno fronto slovenskega naroda in slovenskim gibanjem za popolno državno pravno samostojnost okrog leta 1990 so bile kakšne zgodovinske razlike, obenem pa so prezrte velike podobnosti: kot OF je tudi gibanje za samostojnost okrog 1990 temeljilo na uvidu, da je slovenskemu narodu za samoodločanje potrebna samostojna oborožena sila in najbolj reprezentativno vlogo promotorja takega samoodločanja je predstavljal nadstrankarski, vsenarodni Odbor za zaščito človekovih pravic, ki je združil praktično vse Slovence.

Naj še omenim, da sva se s predsednikom zveze borcev Janezom Stanovnikom povsem strinjala glede predloga, da naj ta projekt združi vse slovenske politične struje v skupnem nadstrankarskem patriotizmu.

V tem silovitem in mučnem doživljanju po prvi svetovni vojni je Josip Rus že naredil vse trdne sklepe, ki so že od začetka postali bistvo Osvobodilne fronte: da je v skrajni mednarodni krizi nujna lastna oborožena moč naroda, da se v taki krizi ne sme zamuditi niti enega dne v oblikovanju povsem enotne politične organizacije Slovencev kot temelja oboroženega odpora in upora.

Obsežno kvalitetno delovanje Rusa med vojnama (po vsej Sloveniji) je bilo posvečeno pripravljanju take organizacije. Izhajajoč iz svoje trde, boleče izkušnje pred in po prvi svetovni vojni, je Rus že mesece pred ustanovitvijo OF v več razgovorih s Kidričem intenzivno, odločno predlagal oborožen odpor fašizmu; takojšnjo ustanovitev kvalitetne, enotne, bliskovito zgrajene vsenarodne organizacije, kakršna je bila OF od samega začetka, je prav zaradi vseh teh odlik dobila podporo večine Slovencev in uresničila izjemne zgodovinske uspehe slovenskega naroda.

Moj predlog glede spomenika Josipu Rusu v Ljubljani niti v najmanjši meri ne izhaja iz kakšnega ozkega družinskega interesa, ampak izključno iz želje po zgodovinski pravičnosti in ohranjanju vrednot osvobodilnega boja.

To dokazuje naslednje. Že pred 40 leti, ko sem se vrnil iz 18 letne internacije v Beogradu, sem si zelo prizadeval (in v precejšnji meri uspel) oživiti Socialistično zvezo kot moderno naslednico vrednot OF; in že 40 let si prizadevam za pravično oceno Kocbeka.

V tej isti načelni smeri se šele v zadnjih desetih letih zavzemam za pravično zgodovinsko oceno vloge Josipa Rusa, ker je med vsemi zgodovinskimi voditelji osvobodilnega gibanja najbolj zamolčevan, smešen in bagateliziran - prav tako kot vrednote in uspehi osvobodilnega gibanja. Ko si prizadevam za pravičnost do Josipa Rusa, si prizadevam tudi za pravičnost do partizanskih vrednot kot važne sestavine sodobnega in prihodnjega ponosa slovenskega naroda.

Zapostavljena Josip Rus in Edvard Kocbek sta simbola stotisočev neimenovanih udeležencev slovenskega osvobodilnega boja, ki so z izjemno poštenostjo, pogumom in iznajdljivostjo omogočili izjemne zgodovinske uspehe NOB.

Verjetno lahko k oceni, da je moj predlog glede spomenika načelen, prispeva tudi dejstvo, da ne izvira samo iz kakšnih poštenih čustev, ampak je utemeljen tudi v mojem objektivnem znanstvenem preučevanju osvobodilnega boja in njegovih rezultatov, ki traja že 22 let. To moje preučevanje me je privedlo do preverjenih znanstvenih rezultatov in *dokazov*, ki so razvidni v knjigah: *Nadaljevanje naše poti* (1983), *Na kriznih križpotjih* (1988), *Žive vrednote antifašizma in Slovensko demokratično gibanje 1964-1972* (vse te knjige so pozitivno ocenjene od strokovnjakov; druga je dobila nagrado Zveze borcev). Že zdavnaj sem napisal tudi študijo "Pot slovenskega sokolstva se je končala slavno (Josip Rus)" in nedavno *POPRAVKE* za Enciklopedijo Slovenije (pozitivno ocenjeni od strokovne komisije enciklopedije), ki se posebej nanašata na zgodovinsko vlogo Josipa Rusa. Zato sem tudi po najbolj strogih znanstvenih merilih strokovno kompetenten za podajanje takih predlogov, kot je navedeni glede spomenika Josipu Rusu.

Ne samo kot dedič in znanstvenik, ampak še veliko bolj kot borec prve bojne linije proti fašizmu in stalinizmu, čutim kot častno obvezo podati predlog spomenika Josipu Rusu, ker je bil tudi on več desetletij bojevnik prve bojne linije, ki sem ga videl v vsej njegovi odličnosti tudi kot prvi kurir IO OF. Moralno me kvalificirajo za ta predlog dejstva: da sem se že maja 1941 javil za partizane; da sem kot kurir IO OF zdržal težko štiridnevno mučenje fašistov (brez tega bi padla celotna OF, ker sem podrobno poznal vso njeno strukturo); da sem po dve in pol letnem težkem zaporu kmalu, še oslavljen, odšel na najtežje slovensko partizansko bojišče v Ziljsko dolino (čeprav me je general Kveder po želji očeta silil, da grem na Glavni štab); da sem samo zaradi vsega tega dobil pri odpustu iz vojske čin kapetana I. klase in Partizansko spomenico 1941 (torej ne zaradi kakšnih družinskih zvez in priporočil).

Pri mojem predlogu glede spomenika gre torej predvsem za solidarnost borca do drugega borca prve bojne linije.

Mojo pobudo za spomenik Josipu Rusu so podprli izrecno številni ugledni družbeni in znanstveni delavci: ...

**OBVESTILA SLOVENSKIH
PSIHOLOGOV /PSIHOLOGINJ
(SEKCIJE (za) SAAIP)**

**BULLETIN OF SLOVENE
PSYCHOLOGISTS (SECTION (for)
SAAIP)
LJUBLJANA, ISSN 1580 - 8467**

PRILOGA/APPENDIX

PRILOGA K PRVI (PRENOVLJENI) ŠTEVILKI

**»OBVESTILA SLOVENSKIH
PSIHOLOGOV/PSIHOLOGINJ (SEKCIJE (za) SAAIP
(socialno, antropološko, aplikativno, intra/interdisciplinarno
(psihologijo))«, Ljubljana, ISSN 1580 - 8467**

APPENDIX TO THE FIRST (RENEWED) NUMBER OF

**»BULLETIN OF SLOVENE PSYCHOLOGISTS (SECTION
(for) SAAIP (social, anthropological, applied,
intra/interdisciplinary (psychology))- Ljubljana, ISSN 1580 -
8467**

ZBIRKA KRATKIH TEKSTOV/PRISPEVKOV NA
SIMPOZIJU Z MEDNARODNO UDELEŽBO Z
NASLOVOM »ŽIVLJENJE IN DELO MIHAJLA
ROSTOHARJA«, LJUBLJANA 1996 (LETO 2021 kot 25.

LETNICA SIMPOZIJA (Rostohar kot ustanovitelj
psihološkega združenja v Sloveniji, leto 2021 kot 55. letnica
njegove smrti, šolsko leto 2021/22 (tudi) kot 70. letnica
ustanovitve Oddelka za psihologijo v Ljubljani

COLLECTION OF SHORT TEXTS/CONTRIBUTIONS ON
SYMPOSIA WITH INTERNATIONAL PARTICIPATION
WITH THE TITLE: »THE LIFE & THE WORK OF
MIHAJLO ROSTOHAR«, LJUBLJANA - 1996 (year 2021 as

55 years from his death (Rostohar being the founder of
Psychological association in Slovenia)

(Ljubljana, september, 1996 (the year 2021 is the 25. years
anniversary of symposia, the year 2021/22 also as 70. years
anniversary of foundation of the Department for psychology
at Faculty of arts in Ljubljana)

Oddelek za psihologijo

Filozofska fakulteta

Univerza v Ljubljani

Vabimo vas
na simpozij z mednarodno udeležbo:

**Odprtje razstave: Mihajlo Rostohar, soustanovitelj
Univerze v Ljubljani, filozof, eksperimentalni psiholog,
pedagog, kritični mislec**

Vljudno vabljeni na odprtje razstave *Mihajlo Rostohar, soustanovitelj Univerze v Ljubljani, filozof, eksperimentalni psiholog, pedagog, kritični mislec*, ki bo v torek, **8. oktobra 2019**, ob 10.00 uri v avli FF. Razstava bo na ogled **do 8. novembra 2019**.

zaslužnega za ustanovitev Univerze v Ljubljani,
Oddelka za psihologijo v Ljubljani,
prvega psihološkega laboratorija na Češkem,
prvega predsednika Društva psihologov Slovenije
ob tridesetletnici njegove smrti

Ljubljana, 27-28. september 1996

PROGRAM:

27. september 1996
Zborniščna dvorana Univerze v Ljubljani

16.00 Otvoritev 'simpozija.

Pozdrav prorektorja Univerze v Ljubljani in profesorja psihologije Janeka Museka.

16.20 Ana Benedetič, Univerza v Ljubljani: *Življenje Mihajla Rostoharja.*

16.50 Vid Pečjak, Univerza v Ljubljani: *Rostoharjeva psihologija.*

**28. september 1996
Filozofska fakulteta. Predavalnica 34.**

- 10.00 Jiri Hoskovec, Karlova Univerza v Pragi, Jo sef Brožek, Univerza Lehigh, ZDA: *Mihajlo Rostohar in Češka univerza v Pragi, 1907-1923.*
- 10.30 Josef Švancara, Masarykova univerza v Brnu:
Drugo obdobje plodnega dela Mihajla Rostoharja: Brno.
- 11.00 Miluša Sedlak in Daniel Heller, Akademija znanosti Češke republike, Praga:
Primerjava Rostoharjevih pojmov s sistemom gestaltističnih pojmov.
- 11.30 Odmor
- 12.00 Frane Jerman, Univerza v Ljubljani: *Rostoharjeva filozofska dela.*
- 12.30 Ludvik Horvat: Univerza v Ljubljani: *Rostoharjeva razvojna in otroška psihologija.*
- 16.00 Rus S. Velko, Univerza v Ljubljani: *Rostoharjeva socialna psihologija.*
- 16.20 Sandi Lavrenčič in Milan Likič, Univerza v Ljubljani: *Prikaz in ocenitev zgodovinskih vidikov Rostoharjevega pojmovanja družbenega razvoja.*
- 16.40 Vid Pečjak, Univerza v Ljubljani: *Rostohar kot začetnik slovenske politične psihologije.*
- 17.00 Josef Brožek, Univerza Lehigh, ZDA, Jiri Hoskovec, Karlova Univerza v Pragi:
Rostoharjevi češki prispevki k psihološkemu vidiku racionalnosti.
- 17.20 Matija Svetina, Univerza v Ljubljani: *Rostohar v Leipzigu pri Wilhelmu Wundtu.*
- 17.40 Sonja Pečjak, Univerza v Ljubljani: *Rostoharjeva delovanja o branju.*
- 18.00 *Sklepne besede predstojnika oddelka za psihologijo v Ljubljani Ludvika Horvata.*

V avli oddelka za psihologijo bo razstava z dokumenti iz življenja Mihajla Rostoharja in njegova poglobljena bibliografija.

Rodil se je 30. julija 1878 na Bregah pri Krškem v kmečki družini. Po maturi leta 190 na gimnaziji v Kranju je odšel na študij filozofije najprej na Dunaj in pozneje v Gradec, kjer je bil tedaj edini psihološki laboratorij za eksperimentalno psihologijo na Avstrijskem in poslušal predavanja pri prof. dr. Meinongu; ker pa se z njegovimi nazori ni strinjal, se je vrnil na dunajsko univerzo in leta 1906 z odliko promoviral za doktorja filozofije z disertacijo "Über die hypothese. Ihre wissenschaftliche Bedeutung" ("O hipotezi. Njena znanstvena vrednost..."). Po promociji je bil kratek čas suplent na gimnaziji v Beljaku nato pa je odšel v Prago, kjer ga je prof. dr. Masaryk napotil na izpopolnjevanje znanja ter mu preskrbel državno štipendijo za specializacijo na področju eksperimentalne psihologije na Wundtovem psihološkem inštitutu v Leipzigu, nato na Stumpfovem psihološkem inštitutu v Berlinu in potem v Kriegerjevem laboratoriju v Halle. Leta 1910 je, da il habilitacijsko delo iz filozofije na češki univerzi v Pragi in sicer je bila to razprava v češkem jeziku "Theorie hypothetischen soudu" ("Teorija hipotetične sodbe"). Nato je postal docent na praški univerzi in leta 1912 je ustanovil prvi psihološki laboratorij na fiziološkem inštitutu praške medicinske fakultete. V letih 1912 do 1915 je v Pragi izdajal kulturno **revijo** "Napredna misel".

Prva svetovna vojna je dr. Rostoharja odtrgala od znanstvenega proučevanja psiholoških pojmov in ga oblekla v vojaško suknjo. Leta 1918 je bil glavni pobudnik ustanovitve slovenske univerze v Ljubljani. **Zaradi** grdih spletk, ki so jih proti njemu pripravljali takratni vladajoči krogi v domovini, se je odpovedal profesuri na ljubljanski univerzi in se vrnil v Prago, kjer je zasedel mesto docenta na Karlovi univerzi.

Leta 1922 so njegovo docenturo prenesli v Brno na novoustanovljeno univerzo. Od leta 1924 do 1928 je bil izredni nato pa redni profesor na filozofski fakulteti Masarykove univerze v Brnu, kjer je leta 1925 ustanovil samostojni oddelek; oziroma psihološki inštitut za eksperimentalno psihologijo; tu je deloval kot profesor vse do leta 1939, ko je Hitler okupiral Čehoslovaško. Kot glavni urednik je izdajal revijo Psychologie.

Ob izbruhu druge svetovne vojne je dr. Rostohar prekinil svoje raziskovalno delo ter se že leta 1941 pridružil odporniškemu gibanju proti Hitlerju. Zaradi izdaje so mu Nemci prišli na sled in le hiter pobeg ga je rešil smrti; vse imetje pa so mu Nemci zaplenili. Marca 1942 je peš pobegnil domov v Slovenijo, kjer je stopil v ilegalo, začel delati z Osvobodilno fronto slovenskega naroda in se 64 let star pridružil partizanskim borcem Kozjanskega odreda. Marca 1945 so ga Nemci ujeli in zaprli v brežiške ječe, kjer mu je 5. maja 1945, uspelo z drugimi zaprtimi borci pobegniti in si s tem rešiti življenje; preplaval je Savo in Krko ter se nato ponovno priključil partizanom. Po osvoboditvi se je dr. Rostohar vrnil na Masarykovo univerzo v Brno in nadaljeval zaradi vojne prekinjeno delo. Ko je bil v študijskem letu 1948/49 rektor Visoke socialne šole v Brnu, katero je on ustanovil in se ob informbirojski kampanji leta 1948 ni hotel izreči oziroma podpisati proti Jugoslaviji, je moral zopet prekiniti svoje široko zasnovano znanstveno delo in drugič bežati v Slovenijo; tedanja čehoslovaška vlada mu je v Brnu zaplenila vse premoženje.

Ob povratku v domovino, ga je poleti 1949 tedanji predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti prof. dr. France Kidrič pregovoril, da je sprejel mesto profesorja na ljubljanski univerzi, kje. je potem deloval vse do leta 1960. Dr. Rostohar je leta 1950 ustanovil na Univerzi v Ljubljani katedro za psihologijo in leta 1952 psihološki inštitut ter ustvaril pogoje za razvoj raznih panog psihologije, ki so danes združene v oddelku za psihologijo.

Vzgojil je prvo generacijo slovenskih psihologov, katerim je skušal dati čimveč svojega bogatega in obsežnega znanja. Za svoje obsežno znanstveno delo je dr. Rostohar prejel 26.nov. 1960 odlikovanje orden zaslug za narod **I. reda.**

Pismena dejavnost dr. Rostoharja je zelo obsežna. Poleg številnih člankov o narodnostnih, družboslovnih in drugih vprašanjih, je objavil preko 260 znanstvenih del psihološke vsebine, pisanih deloma v češčini, deloma v slovenščini pa tudi v nemščini in v drugih jezikih

Osnova vseh njegovih psiholoških raziskovanj je načelo, da mora psihologija izhajati iz empiričnih raziskovanj in ne iz špekulativnih vidikov.

Dr.Mihajlo Rostohar je umrl 5.avgusta 1966.leta na Goleku pri Krškem in zapustil družino, ki si jo je ustvaril s svojo tretjo življenjsko sopotnico.

Ljubljana, 25.6.1996

Sestavila Ana Benedetič

ROSTOHAR'S PSYCHOLOGY

Vid Pečjak

Abstract

The professional field of Mihajlo Rostohar was very broad. He gave lectures on experimental, general, social and child psychology, wrote about problems of educational and political psychology, psycholinguistics and philosophy (especially logic and ethics), and empirically investigated synesthesiae, the development of images, fantasy, duration and fluctuation of attention, geometrical illusions and beginning reading.

According to Rostohar introspection is the only legitimate psychological method. Extraspection serves as its supplement. His view agrees with the methodological position of German classical psychology.

Rostohar investigated synesthesiae in the early years of his professional life (1914-15). He explored all kinds of synesthesiae, especially visual and auditory ones. He was one of the first experimenters to investigate the complex synesthesiae connecting composite perceptions such as human voices and colors. According to him the synesthesiae appear because of the spreading of nervous impulses from one center to another.

Rostohar investigated images in the years 1927-37, and later he renewed his studies. He used a new and original method of successive presentation; a complex picture was shown to the subject for an instant, then s/he had to draw it. The procedure was repeated until the reproduction was correct. In this way Rostohar was able to detect the development of images. The procedure was repeated after longer periods of time (e.g. months); in this way, he discovered the decay of the images. According to him the images develop in particular phases and in two typical ways: either from a peripheral outline or from a central figure. The decay follows the same phases as the development, but in the opposite direction. Rostohar showed up significant group differences.

Rostohar investigated fantasy using pictures of animals or trees with a human head, which were interpreted by subjects. He discovered great differences among individuals and groups. Among children the fantasy develops in accordance with particular phases; first they use analogies, then symbols, and eventually abstract concepts.

According to Rostohar concepts derive from *evident schemas*, which are images connected to previous perceptions. They appear on the basis of apperception (inclusion of new experiences) and are indicated by only one feature (e.g. color). Later more and more features are included and in this way concepts are formed. The initial schemas differentiate and generalize, the results being concrete and abstract concepts. Rostohar believes that most of the process is not conscious. Among children concepts develop through some distinct phases.

Rostohar wrote much about language, speech and the relation between language and thinking; he also created his *psychological grammar*. He distinguishes *thought* and *sentence* expressing the thought. Both have a similar structure, viz. the subject and the predicate. The thought generates different sentences which can be very complex (e.g. compound sentences or sentences with adjectives) or very simple (e.g. interjections). Rostohar illustrates his theses with many examples.

Rostohar's psychological grammar is similar to Chomsky's generative grammar, though less elaborated and formalized. *Thought* and *sentence* stand for *deep* and *surface structure*, and *subject* and *predicate* for *noun* and *verb phrase*. Even their graphs representing sentences are similar. Rostohar anticipated also *generative semantics* (which appeared later on the basis of generative grammar), saying that sentences and thoughts originate from perceptions.

Rostohar wrote much about the mental structures which are one of the most Important concepts in his theoretical work. His papers on these structures Were published in 1935 and in 1966 (his last paper). It is worthy of notice That the concept of structure is the key concept of contemporary cognitive psychology.

Writing about sensations Rostohar pointed out that they were not elements but unique structures including memories, emotions and other experiences. His ideas are in many ways similar to, but also different from, gestalt theory. According to him the structures are formed gradually and are directed toward objects.

Sensory structures develop from unconscious *impressions* (Rostohar's Slovenian word *dojem* is hard to translate), which reminds us of Leibnitz's *dark perception*, Kuelpe's *set* and Atkinson's *sensory register*. Rostohar's entire concept of structure is similar to contemporary cognitive models from many points of view.

Rostohar distinguishes different kinds of structures, e.g. figures (gestalts), complexes and physiological structures; they are hierarchically related, the highest structure being personality. Child structures, which are adustabled, develop through distinct stages. It reminds us of Piaget theory. Rostohar wrote even about animal structures.

Human behavior is governed by will and drives, which are subconscious and purposive reactions to external and internal stimuli. The basic drive is the drive for self-preservation (Slovene *samoohranitveni gen*); it is the source of all other drives and many motives, conscious and social phenomena, e.g. sexual drive, selfconsciousness and religion. Rostohar's position is close to contemporary sociobiology and the theory of the selfish gene.

Rostohar's ideas were the antecedents of many contemporary theories. But most of them were ignored by the scientific community, simply because they came too early.

***MihaJlo Rostohar and the Czech University of
Prague, 1907-1923***

J /
Jiri Hoskovec **and** Josef Brozek
Charles Univ. Lehigh Univ.
Prague, CR Bethlehem, PA, USA

The published biographies of MihaJlo Rostohar contain a variety of errors. This includes the accounts of Vilam Chmelar, Rostohar's Brno assistant (Rostohar's views of psychology, pp.4-57, in : V. K[omarek], Ed., Psychologický Sborník vydany na p[ri]ležit[ost] edesatych narozenin **MihaJla** Rostohara, profesora psychologie na Masarykov[é] universite v Brne. Brno: Psychologie, 1939) and A. T[rstenjak]'s entry "Rostohar, MihaJlo", in; Slovenski biografski leksikon, knjiga 3, p. 139 (Ljubljana: , 19).

The principal aim of this report isto resolve controversies by a thorough review of relevant archival sources of information available in Prague archives. The documents deal with seven primary topics:

- 1) Rostohar's studies at the Czech university of Prague (1907-1909).
- 2) The habilitation process (1909-1911).
- 3) Lectures to be given at the university in the years 1911-1915.
- 4) Psychological writings, in Czech. published in the years 1909-1915.
- 5) ReJoining the university following the war.
- 6) Lectures to be given at the university following the war.
- 7) Psychological writings, in Czech, published following the war.

Special attention will be given to the establishment of a psychological laboratory, to experimental investigations carried out at the laboratory, and to Rostohar's prewar lectures on experimental psychology.

Mihajlo Rostohar: zweite Etappe seines fruchtbaren Wirkens in Brno (Brunn)

**Josef Švancara, Institut für Psychologie, Philosophische Fakultät der Masaryk Universität, Brno,
Tschechische Republik**

*Kernbegriffe: Aktua/genese, Ganzheit, Empirie, Vorstel/ung, subjektive Wirklichkeit,
Brilnner Psychologische Schule*

· Resume

1. Gri.ndung des Psychologischen Institutes in Bri.inn (Mahren)

Eine Brücke von Prag nach Bri.inn wurde im Physiologischen Institut von Prof. F. Mareš in Prag geschlagen. Hier fand Rostohar volles Verständnis für seine psychologischen Experimente und begegnete ebenfalls jenen Mann, der für seine künftige Laufbahn von entscheidender Wichtigkeit war. Es ging um den bedeutendsten Schüler von Mareš, Edward Babak (1873-'1926), die Gründerpersönlichkeit der tschechischen vergleichenden Physiologie, ein hervorragender Organisator, mit dessen Namen die Anfänge der Psychologie an der Masaryk Universität in Bri.inn untrennbar verbunden sind. Babak war der Mitgründer und der erste Rektor der im Jahre 1919 neugegründeten Universität. Sein Werk „Teloveda“ (Körperlehre), 1922, zweite Auflage 1924 im Umfang von mehr als 1500 Seiten, war nach dem 1. Weltkrieg das Grundlehrbuch für Biologie und Physiologie. Im Studienjahr 1922/23 hielt Babak auch Vorlesungen der Psychologie für Medizinstudenten.

Rostohar hatte denselben Weg zu gehen, wie einst Wilhelm Wundt. Zuerst wurde Rostohars Venia docendi für Philosophie von der Karls-Universität auf die Masaryk Universität übertragen. Rostohar übersiedelte zuerst in das Physiologische Institut von Prof. E. Babak, vorläufig als dessen Assistent, und hat sich anfangs am Lehrprogramm für Neurobiologie beteiligt. Die Gründung eines Institutes für Psychologie an der Philosophischen Fakultät lag in Vollmacht des Rektors Babak. Dies kam im Jahre 1926 zustande. Im Sammelband „Pamatce Edwarda Babaka“ (Im Andenken an Edward Babak), 1927, S. 54 erwähnt Rostohar „häufige, unschatzbare wissenschaftliche Diskussionen mit Professor Babak ... Ohne diese wäre meine Arbeit schwieriger gewesen, wenn nicht unmöglich“. Babak war auch Mitgründer und Vorsitzender der Gesellschaft für Erforschung und Fürsorge des Kindes, in der immer mehr Psychologen zu Wort kamen

und nach dem frühzeitigen Tod von E. Babak im Jahre 1926 war es eben M. Rostohar, der den Vorsitz übernahm und jahrelang eine reiche organisatorische Tätigkeit auch im internationalen Ausmaß entwickelte (besonders sei der V. (gleichzeitig erster Slawische) Kongress der Gesellschaft für Erforschung des Kindes in Brunn 1933 und der II. Slawische Kongress in Ljubljana 1937 zu erwähnen).

2. Wissenschaftliche Arbeiten

Wir wollen uns nun den von Prof. Rostohar während seiner Brunner Tätigkeit veröffentlichten Schriften zuwenden. Seine theoretische Auffassung, sowie die Methodologie und Ergebnisse seiner Erforschung der visuellen Vorstellungen repräsentiert

das Buch „Studie z vyvoje psychologie I.“ (Entwicklungspsychologische Studien I.),

Brno, 1928. Im seiner letzten Brunner Publikation, dem Andenken E. Babak gewidmet,

„Psychologie jako veda o subjektivní skutečnosti“ (Psychologie als Wissenschaft über die

subjektive Wirklichkeit), Brno. 1950, wird eine ausgeprägte Auffassung der allgemeinen Psychologie

dargeboten. In der Zeitspanne zwischen diesen beiden Publikationen lässt sich sowohl die

Kristallisation seiner Ansichten als auch die relative Stabilität seiner Klarstellungen verfolgen. Noch

deutlicher ist es in zahlreichen monographischen Beiträgen, die meistens in der von ihm

gegründeten Zeitschrift „Psychologie“ erschienen

sind.

Schon der Titel des Buches aus dem Jahre 1950 tat sein Übriges, um die sich etablierende marxistische Clique gegen ihn aufzubringen. Über seine Grundauffassung der Psychologie lesen wir bereits auf der 3. Seite: „Die wissenschaftliche Aufgabe der empirischen Psychologie besteht in unvoreingenommener Erforschung jener Naturphänomene, die der Subjekt an sich selbst erlebt.“

Rostohar unterzog einer strengen Kritik „die Fiktion eines psychologischen Elementes in der Psychologie von Krejčí - als klassisches Beispiel der atomisierenden tschechischen Psychologie“, die ebenfalls das Wesen des psychischen Lebens, das sich auf die schöpferischen Entwicklung stützt, durch welche neue psychischen Gegebenheiten entstehen, nicht berücksichtigt.

Weiter (S. 27) wird eine grundlegende These geäußert: „Als Bedingung des erfolgreichen psychologischen Experimentierens wird die angemessene Kenntnis der allgemeinen Bedingtheit psychologischer Erscheinungen durch ihre äußeren Anreize vorausgesetzt, denn ohne diese Kenntnis lassen sich die Versuche nicht zweckmäßig durchführen“.

Bemerkenswert in diesem Buch ist auch Rostohars Ansicht, die er öfters in seinen Vorlesungen pflegte zu erwähnen, daß „das psychologische Experiment auf Grund Purkynes Anlassen (1819, 1825) entstanden sei“.

In diesem Buch erfahren wir ebenfalls, daß Rostohar seinem lebenslangen Forschungsinteresse für die aktualgenetische Entwicklung der Vorstellung treu geblieben ist und dies noch im Studienjahr 1948/49 im Experimentalpraktikum an der der Hochschule für Sozialwissenschaften fortgesetzt hat. Sein Brönnener Wirken hat er als Rektor dieser neugegründeten Hochschule abgeschlossen.

3. Lehrtätigkeit

1923 Rostohars *venia docendi* von der Karls Universität an die Masaryk Universität übertragen;

1924 außerordentlicher Professor für Philosophie;

1926 Gründung des Psychologischen Institutes an der Philosophischen Fakultät der Masaryk Universität. Grundausrüstung bildet Rostohars privates experimentalpsychologisches Laboratorium;

1931 ordentlicher Professor für Psychologie;

1934 zum Dekan der Philosophischen Fakultät gewählt; 1948/49
emeritiert;

1949/50 Rektor der neu gegründeten Hochschule für Sozialwissenschaften in Brönn (aufgelöst 1951).

Als Hochschullehrer hat Rostohar bei seinen Studenten das Vertrauen in die Zuverlässigkeit der empirischen Psychologie geweckt und ihnen die Vorteile der experimentellen Forschung überzeugend vermittelt. Die damalige Apparaturausrüstung des Institutes entsprach dem Niveau der berühmten europäischen psychologischen Laboratorien. Die meisten Geräte wurden bei E. Zimmermann in Leipzig hergestellt, einige auch in Brönn nach Rostohars Entwürfen. Die meisten sind noch in unserem Institut in Brönn zu sehen. An einer Reihe von experimentellen Demonstrationen beteiligte sich auch der legendäre *Maccacus rhesus*: Pepek. Die Schließung der Hochschulen 1939 durch nazistische Okkupanten war auch sein Ende. Dank der Warnung seines Freundes und Mitarbeiters Prof. J. Uher konnte sich Rostohar vor der drohenden Festnahme durch das Gestapo retten. Erst im Jahre 1945 kehrte er aus Slowenien zurück mit einer Partisanenmütze am Kopf.

Die Vorlesungen von Prof. Rostohar galten mindestens drei Studiengegenständen: der Allgemeinen Psychologie, der Entwicklungs- und Sozialpsychologie - nicht selten im Umfang von 5 Stunden wöchentlich. Obwohl er nicht immer in der neuesten Literatur

den Tag war, so wie seine jüngeren Kollegen, äußerte er immer mit Nachdruck seine Stellungnahme.

4. Rostohars Psychologische Schule

Wenn man überhaupt von einer tschechischen psychologischen Schule sprechen kann, dann ist es vor allem die Schule Rostohars, die sich in Brunn in den dreißiger Jahren gestaltete. Alle wesentlichen Voraussetzungen waren gegeben: eine reife wissenschaftliche Persönlichkeit mit origineller ganzheitlicher Auffassung der subjektiven Wirklichkeit und ein Forschungsspezifikum: die Aktualgenese psychischer Vorgänge samt eigener experimenteller Methodologie; sowohl Laborversuche als auch sozialpsychologische Experimente. Trotz unterschiedlicher Ausgangspositionen einzelner Mitarbeiter, meistens ausgeprägter wissenschaftlicher Persönlichkeiten (Ferdinand

Kratina, Vilem Chmelar, Robert Konečný, Ludmila Kolarikova, Emil Pejchovsky, Josef Burjanek, Jan Vanek u.a.) beteiligten sich alle an der Herausgabe der Zeitschrift

„Psychologie“, die unter der Redaktion von Mihajlo Rostohar 1935-1949 (mit Unterbrechung in den Jahren 1944-45) in Brunn erschien. In dieser Zeit war es die einzige repräsentative psychologische Zeitschrift in der damaligen Tschechoslowakei.

Miluša Sedlak In Daniel Heller, Akademia znanosti České republiky, Praha

SROVNÁNÍ ROSTOHAROVYCH POJMU SE SYSTÉMEM POJMU GESTALTISTU.

Při příležitosti dnešní vzpomínky na prof. M. Rostohara venujme pozornost psychologické koncepci, která se rozpracovávala v Psychologickém ústavu na Masarykově univerzitě v letech Rostoharova brněnského působení, tj. od roku 1926 do roku 1948. Prof. M. Rostohar s přemnou vitality a s organizačním duchem, jakož i s hluboce zakotveným slovanstvím a smyslem pro pestování slovanské soudržnosti se snažil ustavit v Brně psychologické centrum, které by posléze prerostlo v psychologickou školu. Vytváření psychologické koncepce této školy bylo od samotného počátku provazeno snahou navazat na soudobé psychologické proudy, a to především (n)ěmecké, kriticky zvažít jejich přínos a co kritická mysl a vědecká poctivost dovolí (buď převzít, nebo v souladu s vědeckým svědomím formulovat nové. K rozpracování základu této psychologické koncepce byly v té době přínosné podmínky, a to jak vnější, (mimopsychologické, tak uvnitř brněnské skupiny psychologie a (přím)ě v osobnostech (ch) vlastnostech prof. Rostohara obsaženy.

Z vnějších podmínek to byl především (n)ěmčákův rozpad Rakouska - Uherska, vznik nového univerzitního centra v Brně, založení psychologické stolice na nové vzniklé univerzitě, a to univerzitě Masarykově. K vnitřním podmínkám patří (př)edevším Rostoharovy vlastnosti - jeho kritičnost (k němuž byl vychováván od mládí, vždy byl stoupencem T. G. Masaryka, habilitoval se u něj), jeho poctivost v hledání identity na poli psychologických idej (a zároveň tolerantnost k názorům spolupracovníků (zejména V. Chmelaře, L. Kolářčkovy, Ferd. Kratiny, E. Pejšovského, O. Glose ad.). Všem jim bylo vlastní (v intencích kritiky elementové psychologie podílet se na vytváření psychologické koncepce, která by mohla plnit funkci východisek teoretického a experimentálního výzkumu prováděného v laboratoři brněnského ústavu. Orientace myšlení této skupiny byla celostní, velmi těd stimuloval. Jeho názory a postaje sice silně ovlivňovaly ducha a pracovní klima brněnského pracoviště, ale nebyly pro jednotlivé členy závazné. Společnou je ovšem spontánní snaha brněnských psychologů, iniciovaná mj. i hlubokou proslovanskou empatií (Rostoharovou, distancovat se od německých škol a vymezit se jako jedinečná, původní česká psychologická škola. Tota úsilí souznělo s tehdejší celospolečenskou atmosférou, neboť vznik Československé republiky v roce 1918 vedl ke snaze prosadit samostatnost na každém úseku společenské praxe a teorie.

Ale jaké teze byly brněnskou skupinou prosazovány? A v jakém vztahu se nacházely k (te)z(n)ěmčáckými a (lip)ské školy? Jaké pojmy brněnské psychologové používali a v jakém vztahu bylo toto pojmosloví (k) pojmosloví (př)edstavitelů výše zmíněných škol? To všechno jsou otázky, na něž se snažíme odpovědět v tomto sdělení. Než se však k jeho jádru dostaneme, nutno ještě předestát, že temei' 50 let, které uplynuly od předčasné, násilně ukončené aktivity brněnské skupiny psychologů v roce 1948, je dostatečně dlouhá doba k zodpovězení (te)chto otázek.

Zdrojem analýzy pojmosloví brněnské skupiny jsou především (n)ě:

a) Rostoharovy práce, a to jednak jeho knižní publikace, zvláště "Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti" (1950), jednak řada Rostoharových článků uveřejněných v časopise "Psychologie", který prof. Rostohar v roce 1935 založil a s redakčním kruhem vedl až do roku 1948 (poslední ročník redigoval prof. V. Chmelař). Tento časopis se záhy stal publikačním (platformou) brněnské skupiny psychologů a zveřejňoval nejen výsledky psychologických výzkumů, ale sloužil též k (trib)ě psychologických východisek, postojů k tehdy rozštěněným psychologickým koncepcím a k diskusím o možných interpretacích zjištěných nálezů. Z kvantitativní analýzy základních článků (kterou jsme nedávno při příležitosti 60 výročí časopisu provedli), publikovaných v jednotlivých ročnících brněnské psychologové, -obecně a poněkud nepřesně řečeno - nejblíže ke dvěma

tohoto časopisu, vyplývá, že za 15 let trvaní časopisu jich bylo publikováno německým školám, k berlínské gestaltistické škole a k lipské celostní škole. Jak však uvidíme dále, v jednotlivých obecně platných větech i v dílčích východiscích se brněnské (psychologové od obou škol lišili. A lišili se taky v některých názorech mezi sebou, což lze hodnotit pozitivně, neboť to svědčí o otevřenosti a tolerantnosti pracovního ovzduší brněnské skupiny, které svým působením prof. Rostohar

celkem 83, z toho více než třetina teoretických statí. Rostohar jich publikoval 13, avšak podnětnými zdroji byly i jeho kritické recenze.

b) Rozbor tematicky relevantních teoretických článků v časopise publikovaných Rostoharovými spolupracovníky.

•
iw-

Při zpracování (analýze, rozboru) těchto pramenů jsme usilovali:

- 1) o získání informací identifikující (d) pojmosloví brněnských psychologů a
- 2) o vyčtení též, východisek a pojetí (v té době uznávaných německými psychology, k nimž se členové brněnské skupiny psychologů stavěli převažně kriticky.

ad 1) Pojmosloví brněnských psychologů

Dříve než zde uvedeme výsledky analýzy pojmosloví, připomínáme, že při analýze pojmosloví jsme vycházeli nejen z explicitně vymezeného obsahu a rozsahu pojmu a jím přilícených termínů, ale i z jejich implicitního používání. Zároveň jsme přihledli k tomu, že

- 1) v procesu vývoje jednotlivých dílčích pojetí (konceptů) docházelo též k vývoji obsahu pojmu;
- 2) pojmosloví bylo často kontaminováno použitou terminologií, zejména použitou (m) různými českými ekvivalenty německých termínů. (Navrh na sjednocení české terminologie, jež by byla německé ekvivalentní, podal sice Ferd. Kratina, avšak Rostohar s ním zcela nesouhlasil, a proto se alespoň ve 40. letech Kratinův návrh zcela neujal; dnes však - díky rozšíření Kratinových knih a snad také díky tomu, že doc. Kratina projevil větší smysl a trpělivost pro formulaci a řešení terminologických problémů než prof. Rostohar - je navržená terminologie běžně u nás používána);
- 3) v statích, které byly u příležitosti výročí narození prof. Rostohara vydány (jde zejména o oslavné sborníky k jeho šedesátinám a sedmdesátinám), jsou uvedeny hodnotící interpretace Rostoharova působení, s nimiž však ne ve všem souhlasíme.

A nyní k výsledkům srovnání pojmosloví brněnských psychologů s pojmoslovím německých psychologických škol:

Není sporu o tom, že snahu o novou koncepci psychologické teorie a zásadní systemizaci vztahu mezi ustálenými pojmy projevoval především Rostohar. Psychologii vymezoval jako vědu o subjektivní skutečnosti, experimentálně zakotvenou, avšak zdurazňoval též teoretický přístup, a to nejen v obecném plánu

zkoumání (psychických jevů) (rostoharovsky řečeno "jevu subjektivní (skutečnosti)", ale i při experimentálním řešení jednotlivých problémů. K základním pojmem Rostoharovy teorie patří: struktura, celost, celistvost, tvar, útvar a komplex. Tato terminologie vyjadřuje pojmosloví, které bylo převzato z názorů německých gestaltistů, přičemž některé pojmy vymezil Rostohar nově.

Ustídním pojmem Rostoharovy soustavy pojmu je struktura. Rostohar se již v roce 1935 vyrovnává v poměrně obsažném článku ("Struktura v duševním životě", Psychologie, 1935) s vymezením obsahu pojmu struktura, a to v návaznosti na základní Kruegerovy práce (Krueger 1924, 1926). Poněvadž Kruegera při zavedení pojmu struktura do psychologie motivovalo Diltheyovo pojetí (struktury, vyrovnává se Rostohar s $1r$ i s $n(m)$). Psychologickou strukturou rozumí Dilthey učleněnou souvislost

vnitřních stavů, která není projevem kauzálních zákonů přírody, ale souvislostí (sui generis, kterou zažíváme a která je z vnitřní zkušenosti vyvoditelná. Tato psychologická struktura je podle Diltheye dispoziční (a teleologická. Krueger (1924) sice nesouhlasí s Diltheyovou teleologickou orientací, ale jinak se s jeho pojetím struktury ztotožnil, tj. akcentuje dispoziční pojetí struktury (srov. též V. Chmelai', 1938). Rostohar byl ovlivněn filosofickým studiem reálných předmětů u Meinonga (i když se s ním názorově rozešel) a též identifikací s Masarykovým kritickým realismem, u něhož se habilitoval, odmítl dispoziční, tj. transfenomenální pojetí struktury (považoval je za vyspekulované) a chápal strukturu jako reálnou fenomenální danost. Hm se značně odlišuje od lipských psychologů, kteří (zejména prostřednictvím Volkelta a Kruegera) prosazovali pojetí dispoziční. Struktura podle Volkelta není zažitá skutečnost, ale skutečnost, jež je konstruována a k zážitkům přiměřena (srov. též Chmelafovo zhodnocení Rostoharova díla, 1938).

Podle Chmelai' (1938) se Rostoharovo pojetí struktury blíží pojetí berlínských psychologů, neboť i oni vymezovali strukturu jako reálnou zkušenostní danost. Toto přiblížení (je však pouze zdanlivé, neboť:

1) v myšlené berlínské škole byl implicitně obsažen vliv Husserlov a názory tehdejší fyziky (zejm. Maxwellovo pojetí fyzikálního pole; Sedláková, Hoskovec, 1993,

32), jimiž Rostohar ovlivněn nebyl, a

2) berlínské chápou strukturu jako psychickou celost, s čímž ovšem Rostohar souhlasí jen částečně (jeho pojetí celosti se nekryje s významem termínu

4

celost u berlínských, neboť u berlínských je struktura totéž, co tvar, tvarová kvalita, tedy členitelná celost (srov. Ferd. Kratina, 1932, 28).

Rostohar strukturu podřazuje pod pojem celost (viz jeho tvrzení "Každá struktura je celost, ale ne každá celost je strukturou", Rostohar, M., 1937, 28), která je mu jednotou psychických daností, kdežto struktura, v jeho pojetí pojmu dynamickému (viz Rostohar, M., 1950,), Rostohar připisuje jen celost jednoty tvorivé, tj. celost nazvanou z tvůrčího aspektu (1937, 199).

Ve srovnání s Hm pojmová soustava berlínské školy považuje za nejvyšší pojem celek (Gestalt). Shodně jako lipská škola, a od roku 1918 pracuje též s pojmem struktura, který v její pojetí znamená toli co tvar, tvarová kvalita. Struktura je u berlínských pojmem popisným, jemuž jsou dále přiřazeny termíny strukturová funkce, strukturový pochod a Kohler dokonce mluvil i o strukturové reakci (viz Ferd. Kratina, 1932, 28). Prostřednictvím těchto termínů vyjadřuje Kohler svůj názor na vztah psychických a fyziologických procesů, čímž se přibližuje k metapsychologickému východisku své psychologie, tj. k izomorfii tří světů, které takto koncentrovane vyjadřuje. Strukturovými pochody rozumí Kohler fyziologické procesy, které jsou strukturám přiřazeny, strukturovou funkcí rozumí efekty struktur a strukturovou reakcí vztažnost výsledku psychického procesu k příslušným fyziologickým procesům, případně odezvu na ně. (Tak jsem je podle něj strukturovou reakcí na percepční procesy, právě tak jako volní procesy jsou strukturovou "reakcí na senzomotorickou aktivitu.) - Koffka definuje strukturu jako "takovou přirozenost jevu, v níž každý člen nese jiny, v níž každý člen má svůj raz skrze jiným a s jiným" (Koffka, 1925, 100) a od termínu strukturové funkce a strukturové pochody se odvrací. Hovoří jen o termínu tvarové kvality, tvarové zákonitosti, které Kohler vyhražuje pouze pro atributy tvaru.

S vymezením pojmu struktura u Rostohara úzce souvisí vymezení dalších tří

pojmu, a to celost, tvar a komplex.

Celost - celistvost (analogicky v němčině Ganzheit a Ganzheitlichkeit) chápe Rostohar jako jednotu psychických

danost(, což demonstruje na pĤkladu melodie, která je podle nej jednotou "nekolika vn(maných tĤnu" (Rostohar, M., 1937, 198). Celostmi jsou tvary, struktury a různé komplexn(zažitkově danosti. Od celosti je třeba odlišit celistvost, č(mž se označuj("vnitřn(reáln(souvislosti jednotlivých danost(, pro něž danosti tvor(určitou celost" (Rostohar, 1937,198).

Zat(mco Kratina pl'eb(ra terminologii berlĤnských a se sobe vlastn(formulačn(vyti'ibenost(navrhuje, aby jejich term(n "Gestalt" byl překládan term(nem tvar a term(n "Gebilde" term(nem útvar (Kratina, 1935), Rostohar s entusiasmem, který byl jeho vitalite vlastn(, pronika k podstatě psychologických entit, jež tyto term(ny označuj(, a považuje tvar za abstraktní celost, která se vyz_ňuje specificky konstantn(mi vlastnostmi. Ve srovnan(s utvarem je podle nej pojem tvar pojmem statickým, term(n útvar však označuje zážitky, které jsou uchopovány z genetického hlediska a jsou výsledkem tvoren(. PrĤkladem takového útvaru je melodie.

Pojem struktura, který je vymezen u Rostohara jako pĤřpád celosti (Rostohar 1935, 87), je však odlišným od pojmu tvar především Hm, že odpov(daj(d ten:(n struktura označuje dynamické vlastnosti celosti, kdežto tvar vlastnosti statické a abstraktn(.

Dalš(m statickým pojmem je komplex, který neuž(VALI lipšť psychologové jednotně (zvláště Krueger, 1926), i když je pro jejich koncepci pojmem podstatným (viz též Rostoharova kritika Kruegera, 1937)¹¹. Jednou se j(mrozum(totež, co celek, po druhé neučleněny celek, tedy druhový pojem vzhledem k celku, jehož souř'adným pojmem je tvar ¹.

V době vzniku lipské školy byl *term(n* komplex zaĤžen významy, kterými byl obdař'en ve starš(ch teori(ch: jde zvláště o pojet(komplexu u G.E. Mullera v jeho koherenčn(teorii, kterou kritizoval W. Kohler (1935), nebo Selzovo pojet(komplexu ve smyslu vykladového pojmu pro spol'adanost myšlenkových procesů (podle Kratiny, 1932, 61). Nen(-li jednoznačně vymezen pojem komplex, nen(ani shoda v pojet(komplexn(kvality. Krueger jimi rozum(celostn(kvality neučleněné nebo méně

Rostohar kritizuje Kruegera, že takovýmto vymezením není komplex nař'iteli! oddělen od tvaru, neboť oba jsou uč'./eni!né psychické celosti. Komplex je podle Rostohara statický pojem, sverazný druh celosti, který na rozdíl od tvaru není individualizovaný. Dale Rostohar zastává/ nazor (a v tam se č'.astěč'.ní! shodí s lipskými), aby t.var byl omezen pouze na prostorové, zejm. optické tvary.

23 · Tak např. Volkelt ztotořňuje komplex a celost. Krueger naproti tomu uffva lermfnu komplex nejřřfve k označ'.enř psychické celosti, pĤč'.emř !var i komplex je celost, a/e komplex je na ní!kterých mřstech Kruegerových pracř difuzní celost, tedy je ro celost neuč'.leni!na, na jiných• mřstech Kruegerových pracř celost uč'.eni!na;-a-a/e liřf se od uč'.leni!neho !varu co do kvality, stupně! a pOsobnosti celistvosti.

učlenene, jin(lipšt(psychologove použ(vaj(tohoto term(nu_ jako synonyma term(nu celostn(kvality. Ve srovnan(s *t(m* Rostohar chápe term(nem komplex psychickou celost, pod kterou spadaj(všechny celosti neprostorového charakteru. Prostorové strukturované celosti označuje term(nem tvar.

Pro nazornost vztahu mezi pojmy v pojetí Rostohara a
lipských psychologů zde uvádíme tuto tabulku.

Prehľad vzťahu medzi základn(mi) term(ny) v
Rostoharove psychológii a jejich
srovnan(s vymezen(m) term(nu) u
Lipske školy.

	M. Rostohar	Lipska šl::ola
Celost	aktualne zařfvana jednota psychid.-ych danosti; popisny tennln	celek; vykazuje vlastnosti, kterc! nejsou vysvetlitelne z řasti; zařitky, kterc! lze usporadat z hlediska jejich vzajemneho pomeru; nejvyšř nadfazený pojem v pojmoslovné soustavě Lipské řl::oly
Celistvost	vlastnost pořadajřcf danosti, kterc! prinalcžejř určité celosti	rys duřevnfho řivota charakteristicky jako pro aktualnf taki pro dispoziční duřevno, kterc je strukturované
Tvar	přřpad celosti zařřvany přředevřim při psychickém zpracovanř prostorovych podnetů; popisny tennln	přřpad celku; zakladní vlastnosti: uzavřenost, řlenitost
Utvar	přřpad tvaru, jenř je nahřřen jako výsledek tvornvé řinnosti řloveka	
Struktura	přřpad celosti. vystihujřcf jej! dynamiku; spolu s tvarem a komplexem tvořř podřřzené pojmy celosti; dynamid.-y lermfn	dispoziční vykladovy termfn
Komplex	přřpad celosti, vztahujřcf se na zařřvanř jednoty psychických daností. jeř jsou oblřbně řlenitelne; popisny tennln	přřpad celku, jehoř znakov je neurčenitelnost (např. zařitky nižřich smyšli, duřevní napeti apod.)

ad 2) Vyčet tez(nemeckych psychologu. jež brnenska skupina kritizovala.

Jak už jsme zde na několika místech rekli, pro brněnské psychology byla pffznačná kritičnost, která umožňovala především distancovat se od vlivu německých psychologů. Nebyla to však kritičnost nepodložená, ale kritičnost konstruktivní, díky níž vznikaly zárodky vlastních, původních koncepcí brněnských.

K hlavn(m tematum kritickeho usil(brnenske skupiny pam:

kritika zakladu elementove psychologie, která je nejv(ce)
projevovana v Rostoharove kritice psychologie Fr.
Krejčt'ho;

kritika obecne platnosti geneticke vety tvarovych psychologu o predominanci celku nad častmi, která byly empiricky podložene (viz studie O. Glose a M. Rostohara);

Černockeho kritika tvarovej psychológie z pozície biológie;

— Rostoharovo pojmoslov(, o němž jsme se zde zm(nili, je samo o sobe vysledkem kritickeho posouzen(pojmovych soustav, s nimiž pracovali zejmena berl(nštr a lipšt(psychologove (z d(lčfch kritik jmenujme Rostoharovu kritiku Diltheye a Kruegera ve vymezen(pojmu struktura, a zvlášte pak obsahove neujasneny pojem komplexu u Kruegera); Rostoharova kritika Sternova vymezen(tvaru, jemuž Stern nepi'pisuje členitelnost (viz M. Rostohar, 1935);

. Rostoharuv nesouhlas s Kratinovým návrhem
prekladu nemeckej terminológie celostnej psychológie,
v n(ž je zprosti'edkovane kritizovana neduslednost v
už(van(základn(ch pojmu u berl(nskej skupiny
gestaltistu;

Rostoharova kritika Alleschovy koncepcie celosti (1942) a ďalš(pi'klady kritického usil(brnenských psychológov bychom zde mohli uviesť.

Kritičnost neprojevovali brnenšt(jen smerem k nemecke psychologii, ale tež k vlastn(m pracem i k pracem jinych českych psychologu. O kritice Krejčrha jsme se již zm(nili. Z dalš(ch kritickych prispevku pi'ipom(name alespon:

kritiku Pi(hodova zduvodnen(globaln(metody čten(,
ktere bylo podle brnenske skupiny behavioristicke:

Konečného kritiku Kratinova

ztotožnen(subjektu a ja;

kritiku Fischerovy (J.L.

Fischer) interpretace Jamese

II *Podle R. Konečného J.L. Fischer při vykladu Jamesova učení popíše/ (viz Fischerovy Zaklady poznání, 1931, 64-113) substanční identitu ja a uznal pouze identitu funkční: Konečný s tímto vykladem nesouhlasí a ve své kritice hovoří o analyzování i samotný pojem substance, který podle něj není - jak se Fischer domnívá - "jen popřením změny, ale naopak stálostí ve změně" (Konečný, 1948/1949, 118).*

7

8

Kolářské kritiku Glasova pojetí myšlení;
Konečného kritiku Chmelářova přístupu k používání
filmu v psychologickém výzkumu.

A další příklady kritičnosti brněnských psychologů bychom
zde mohli uvést.

Předpokládáme, že z toho, co jsme zde uvedli, lze s
určitostí vyvodit intenci brněnských psychologů ustavit
původní, teoreticky fundovanou psychologickou školu.

A zaverem dovoluji alespoň několik slov k odkazu
Mihajla Rostohara. Omezíme se zde pouze na reflexi jeho
teoretického přínosu, ziskaneho analýzou jeho teoretických
publikací nebo analýzou teoretických východisek
experimentálních a empirických prací, jejichž autory byli
brněnští psychologové, a výčet postupů, které Rostohar užíval
a které dnes patří k modernímu psychologickému výzkumu. K
hlavním zjištěním patří tyto:

Prof. Rostohar spolu s aktivní účastí brněnských
spolupracovníků nové

pracoval s celostně orientovaných obecně
psychologických pojmů a jim odpovídajících termínů, v nichž
značnou roli připsal pojmu struktura. Jeho pojetí struktury je
pojetím dynamickým. Podobně dynamický náboj nese
Rostoharův pojem útvar, který se obsahově liší od pojmu tvar.
Obě pojmy (struktura a útvar) Rostohar detekuje nutnost
reflexe účasti mimokognitivních procesů (motivace, emoce)
na procesech kognitivních při výzkumech kognice. Rostoharův
přístup lze tedy považovat za ideu, k jejímuž naplnění -
samořejmě že nikoli pod vlivem Rostohara - dospěla
psychologie teprve dnes tím, že současný psychologický
výzkum kognice preferuje projekty tzv. "horké kognice" (hot
cognition) před projekty zcela izolujícími kognici, tj. před
projekty, jež jsou zpracovávány v intencích "studené kognice"
(cold cognition).

M. Rostohar ve své Psychologii ("Psychologie jako
věda o subjektivní skutečnosti", 1950, str. 100) venuje

pozornost analýze předmětového aktu, který je předpokladem
ustavení předmětu a vzniku vědomí objektivní skutečnosti.
Řešení tohoto problému bylo u Rostohara na úrovni tehdejšího
psychologického poznání (pro srovnání lze připomenout výklad
konstituce předmětu u dítěte, který vytvořil J. Piaget). Vzhledem
k tomu, že u nás byly po roce 1948 z ideologických důvodů
vytesněny tyto

prístupy k výkladu vzniku vedomí (objektivity a nahrazeny teóriou odrazu, jeví sa v tomto smere Rostoharovi prístup podnetným i pro naši generáciu.

Kritika platnosti vety o genetickej dominancii celku nad časťami, ak ju hlasal i brnensť, sa v polovine 70. let úplne potvrdila pri výzku kognitívnych štýlov. Prídepoklad, že kognitívne štýly sú vrodené, zpochybnuje túto vetu.

Za modernú tiež považujeme fakt, že medzi hlavnými metódami psychologického výzku zaisťuje prof. Rostohar metódu interpretačnú (viz jeho Psychologie, 1950), ktoré pri spracovaní získaných dát, jejích zobecnovaní a posleze i formulovaní základných psychologických zákonitostí (prípísuje značný význam). Uplatňuje sa zde vliv Diltheyov, ale take Rostoharovi vzhľad do nejednoznačne podmienenosti psychických jeví, ktorá vyžaduje, aby psychologické zákony boli interpretované vzhľadom k celkovému kontextu podmienenosti príslušných psychických jeví. A že povaha tejto zákonitosti je podmienená pravdepodobnosťou, anticipoval již Rostohar, akkoli pravdepodobnostnú kalkul v dobe jeho brnenskej pôsobnosti v psychológii nebyl ešte známy.

Výzky predstavivosti, ktoré boli prováděny v brnenskej laboratórii, patfí dnes ke klasickým výzkumom

Rostoharova dekompozícia súdu na psychologické složky, akoli psychologický výklad apercpečného súdu (zreteľne ovlivnený Fr. Brentanem) lze nazvať akoli podnetnou konštrukciou uplatnitelnou pri analýze propozičného kódu v súčasnej kognitívnej psychológii.

K i'adne fundovaným výzkumom tiež patfí výzky pozornosti a vnímaní tvaru a uhlu predmetu v indirektnom videní. Ve výzkumoch pozornosti, jejíchž nositeľom sa stal prof. V. Chmelai, bylo pokračováno i po roce 1948, interpretácie však byly vecne a pozitivistické. V súčasnej dobe lze nazvať tieto výzky akoli pl'kladne prevedené a využít je ve výuce experimentálnej psychológie k demonštrácii.

Nemali pri (nos spati'ujeme v Rostoharových pradách z psychológie jazyka a reči. Vhodnou pro nej byly stimulácie jazykovedným štrukturalizmom, zvlášte Pražským lingvistickým kruhom a jeho prácami, ktoré v 30.

psychológii. Zvlášte cenným sa jeví (výzkum vývoje názoru z predstavy, k nemuž by bylo zahodno sa vrátiť a nové jeho výsledky interpretovať v duchu súčasnej kognitívnej psychológie; podobne i výzky s poznávaním pfsmen (anticipácie mentálnej rotácie).

Výzkum aktuálnej genezy tvaru, k nemuž byli brnensť psychologové inšpirovaní výzkumy lipských psychologov (zvl. Volkelta a Sandera), je v obmenách prováděný spúšťajúcou kognitívnej psychologif. Interpretácie nálezů však byva nejčasteji podáva.na z hľadiska vlivu zkušenosti na spracovaní (percpečného podnetu). Rostoharova analýza protokolu výpovedí respondentů však dosud nenf uplatnená v plnom rozsahu, takže sa časť informácie o spracovaní percpečných procesů ztrací.

Využití hlasiteho myšlení (pl'i tematicky různých výzkumoch sa opet vrací do psychológie (je súčasťou neomentalistické metodologie). Rostohar, ktorý - podobne akoli i'ada psychologu tehdejš (doby - používal analýzy hlasiteho myšlení, by mahl byť súčasníkom pl'ikladem v pečlive vedených protokolech a interpretácii hlasiteho myšlení.

a 40. letech byly mezinárodně uznávány a staly se skvostem pfodvalečné české lingvistiky. Rostohar podal pozoruhodný pr(spevek k psychologické analýze jazyka a reči (napi'. studium padu a predložek, studium vzťahu myšlení a reči ad.). Jeho práce z této oblasti lze považovat za anticipaci psycholingvistickeho prfstupu, který se plne rozvinul až v šestém deceniu tohoto století.

A dale bychom mohli pokračovat.

Již z této několika zaverů plyne, že nenf pochyb o tom, že v prfpade delšího

trvaní by se Rostoharovo psychologické centrum v Brne vyhranilo akoli samostatná škola sti'edoevropské psychológie, s vlastním teoretickým východiskom a s vlastním výzkumnou činnosť. Avšak, bohužel. O původní (ch myšlenkách brnenského kruhu .psychologu, včetně Rostohara, sa na mezinárodn (ch odborných f6rech nediskutovalo a většina myšlenek brnenských psychologů za dobu svého působení - pomineme-li všeslovanské pedologické kongresy -

mezinárodní (odezvu nezískala, a to zejména z jazykových důvodů. Práce brněnských psychologů vycházely česky s francouzskými resumé. Tato orientace na Francii byla v důsledku aktuálních snahy distancovat se od Němců pochopitelná. Ovšem ve francouzské psychologii (a snad i ve vědě a kultuře vůbec) byla vždy - dříve i nyní - značná obrana před přijetím jakékoli cizí psychologické myšlenky či koncepce. Proto se ani o brněnských nereférovalo, zastávaly bez povšimnutí. Francie si šla se vším (vehementně) svou cestou. A tak nádejná psychologická škola ustavená v Brně a zvláště Rostoharovo dílo v důsledku

1
1

teto konstelace, ale zejména v důsledku tragického konce v roce 1948, stále čeká na své mezinárodní zhodnocení. Dnešní zasedání a náš příspěvek na něm je jedním z pokusů o ně.

J. J. J. 11, - i!

Fischer, J. L.: *Zaklady poznání*. Praha, 1931.

Chmelař, V.: Rostoharovy psychologické názory. *Psychologie*, 1938, s. 114 - 167.

Chmelař, V.: Rostoharovo psychologické dílo. 1948/1949, s. 89 - 105.

Koffka, K.: *Grundlagen der psychischen Entwicklung*.

Osterwick, 1925 /2. vyd.) Kihler, W.: *Komplextheorie und Gestalttheorie*. *Psych. Forschung*, 6, 1925.

Krueger, F.: *Ober psychische Ganzheit*. *Neue Psych. Studien*, München, 1926.

Krueger, F.: *Der Strukturbegriff in der Psychologie*. Jena, 1924.

Kratina, F.: *Studie z tvary psychologie*. Praha, Generální komise nakl. Orbis, 1932.

Kratina, F.: *Uvod do celostní a tvary psychologie*. Brno - Praha, Ústřední spolek jednot užitelských, 1935.

Kratina, F.: *Psychologie*. Brno, Komenium, 1947.

Jüllöer, G.E.: *Komplextheorie und Gestalttheorie*. Göttingen, 1923.

Rostohar, M.: *Pojetí celosti a vlastnosti*. *Psychologie* 1942, JO.

Rostohar, M.: *Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti*. Brno, 1950.

Sedláková, M.: *Časopis Psychologie jubluje*. Brno (v tisku).

Sedláková, M., Hoskovec, J.: *Od raného gestaltismu k neogestaltismu*. In: Hoskovec, J., Nakonečný, M., Sedláková, M.: *Psychologie XX. století*. Praha, UK, 1993, 1994, s. 29-52.

Švancara, J.: *Mihajlo Rostohar - tradice brněnské školy*. *Československá psychologie* 35, 1991, 2, 168-170.

Švancara, J.: *Geneze systému empirické psychologie*. Brno, Psychologický ústav FF MU, 1993.

1
2

Summary

Dr. Mihajlo Rostohar and philosophy

Dr. Frane JERMAN

Main source for reconstruction of Rostohars' relation to philosophy is his work *Uvod v znanstveno mišljenje*. The object of his research is formal logic and methodology of science. Starting point of his study of logic was philosophical one. Because he studied philosophy by Meinong in Graz he was follower of phenomenological school with its notion of internacionality. The first three part of *Uvod* ... deals with formal logic, the last with methodology of science. Rostohars' approach to logic is very interesting, because he sharply distinguished between logic and methodology, what was in this time novelty.

The basis of logic is for him ordinary grammar, however between logic and grammar does not exist any identity. The role of philosophy in Rostohars' psychology was great one, specially within the framework of logic and methodology of science.

Rostohar's Development and Child Psychology
Prof. Ludvik Horvat, Ph.D.
Faculty of Philosophy, Ljubljana

Discussing the central psychological scientific work of Mihajlo Rostohar, we may not avoid the segment which directly concerns the classical subject of interest in child psychology and which problems are also incorporated in modern concepts of developmental psychology. Main research period of M. Rostohar is put in a special historical circumstances, when European and American psychology exhibit broad interest of a developmental processes in child. Published texts of M. Rostohar indicate, that he was precisely following all major streams of research and methodological problems of child psychology of his time.

His scientific orientation and large amount of collected empirical data is also noticing his interest in some specific segments of development of different psychological processes.

There is no doubt that he was among the first child psychologists, who were using classical experiment procedures in discovering the development of child's mental images. Discovering the developmental processes was also supported with his research work on some other related fields: learning, memorizing, alphabetizing and others.

In his late years, M. Rostohar directed his scientific interest in a synthesising all known data and material concerning child psychology. He also tried to forward all this knowledge to his students, among who many decided to work on the field of child and developmental psychology.

dr. Velko S. Rus
Department of Psychology
Faculty for Philosophy
University of Ljubljana
1000 Ljubljana
Slovenia

Rostohar and social psychology

Rostohar can be treated as the founder of the social psychology in Slovenia. I dare to say, that he tried to develop the social psychology as the theoretical, experimental and applied discipline. This approach can be evidently seen in his book "The bases of social psychology", which was edited in Ljubljana in the year 1965.

* * *

Mihailo Rostohar, who was (in 1920) the founder of Slovene university (University of Ljubljana in those times). Soon after this event, extremely important for the development of slovene science in general, M. Rostohar was obliged to leave the university. Today, different explanations about this event appear. During two world wars, Rostohar has lived and has worked in Brno, where he founded the Department of psychology at the university T. G. Masaryk.

(T. G. Masaryk, the first president of Czechoslovakia republic and friend of M. Rostohar, was also one of the pioneers of the sociology in the Central Europe. On the other hand, he also tried to answer some very typical psychological questions about suicide, alcoholism, national character, hypnosis, religion, democracy, etc.. "Figure" of T. G. Masaryk is also the symbol of the European spirit and European integration. In those times, he was a president of one of the most economically developed and democratically country in Europe).

After the second world war (in fifties), Mihailo Rostohar was the founder of the Department of Psychology in Ljubljana and the first lecturer of many different subjects.

The name of Mihailo Rostohar is inseparably connected with the origin of the institutional psychology in Slovenia and specially with the origin of the social psychology. He was the first slovene social psychologist and has written the first handbook of social psychology with the title: "The bases of social psychology" (Ljubljana, 1965).

Rostohar's social psychology occupied with the following fields: history of social psychology, psychosocial contact and factors of psychosocial contact (the expression, he used instead of the term "social interaction"), communication, group, relations between individual and group, leadership, socialisation, dissocial behaviour, psychological factors of society and social development in the light of ethnology.

Instead of the fact, he did not use the term "social interaction" (including the terms of conformism and normalisation), Rostohar's definition of social psychology is factually very interactional: according to him, social psychology is defined as the psychological phenomena and processes, which generate from the collective reciprocal relationships between the individual. In fact, today, a great deal of social psychology is also an individual general psychology (specially social cognition). But we have to take care: Rostohar occupied also with the individual aspects, specially in his analysis of language and of categories. His differentiation between the labelling and content is not only the part of his (socio)cognitive analysis, but also the basis for the different theories of social identity as the product of socialising processes. In fact, Rostohar occupied also with the special kind of social identity: with national identity. His works about "national questions" , instead of the fact they were not declared as explicitly psychological ones, have many socio - psychological components and could be treated as one of the bases of his contribution to the political psychology.

In the framework of the historical background of social psychology, he particularly underlines Herbart and G. A. Lindner. For the history of social psychology, these two authors are very important. Some elements of their theories were neglected also by Rostohar (" sunk representations"), but Rostohar is one of the very rare slovene psychologists, who at least mentions these two authors.

From the methodological point of view, Rostohar accentuated the importance of the experimentation in social psychology. He did not try to make the explicit synthesis between the experimental and socio - anthropological method, but the last chapter of his "Bases of social psychology" is consecrated to the social development in the light of ethnology. His approach in last chapter is something, what is today called socio - anthropological approach. The highest and the most holistic level of this approach (also on the field of very broad and some socio - psychological thematic) obtained the most creative slovene psychologist A. Trstenjak.

Some authors even talk about "two social psychologies", where the limit between them is just the mentioned methodological approach, which demand different supplemental knowledge and produces different (psychological) contents. By Rostohar these two approaches are in the same socio - psychological handbook. So, he was also one of the antecedents of synthesis, inclusiveness and not of the exclusiveness of these approaches.

To underline the importance of this aspect permit me please to quote the text from the article Kenneth Gergen published in American Psychologist in the year 1985. Let us quote his lines, which sense coincides with the section's programme: "New theoretical tools are required - concepts that lie between the problematic explanatory domains of psychology and sociology. The functions of language, both as a system of reference and as a form of social participation must be elaborated. A general account must be furnished of the social dimensions of natural science, social science and philosophy. The demarcation (if any) between science and non science must be carefully examined. The extent to which scientific accounts may be (if ever) corrected or modified through observation must be assessed. In effect, an array of challenging problems will be confronted, problems, that are essentially conceptual rather than empirical. For such tasks dialogue is essential between psychologists and like - minded colleagues in sociology, anthropology, history, philosophy, and literary studies. Should such dialogue occur, we might reasonably anticipate the development of new theoretical departures, metatheory for a new conception of science, and a general refurbishment of intellectual resources." (American Psychologist, Vol. 40, No. 3, March 1985, p. 273)

Rostohar's chapter about the importance of acts and of activity is compatible with the modern theories of (social) action, so as the presentation of the practical importance of the leadership is compatible with "introduction to management. "

It is worth while mentioning, that he uses terms of social equality, consensus, conflict resolution etc.. On the other side, he also occupied with the questions of religion

Permit me please also the following statement:

M. Rostohar wouldn't have such a scientific role, if he wouldn't be a personal friend of T. G. Masaryk, the first president of Czech republic. M. Rostohar had not only many sided "resource and social support" from the side of Masaryk in one of the most developed democracies and economies in the world of those times. Masaryk's support in those times meant the symbolical freedom of creation and the spiritual course, which Masaryk had created not only as the statesman and politician, but also as the affirmed philosopher and "beginner" of sociology in central Europe. His sociology had also a lot of socio - psychological elements: it is not worth while forgetting, that his work about suicide was edited before Durkheim's one.

Also because of the conviction in the direct and indirect influence of T. G. Masaryk on Rostohar and his work the Association T. G. Masaryk was founded in Ljubljana in spring 1995. Its section

for psychology and interdisciplinary social sciences (which has also a special studying group for Rostohar studies) tries to be the united expression of the effort of both scientists, friends and socially responsible personalities

One of the most important goals of the section are starting trials of integration of the knowledge and methodology of different social sciences. In such a way it tries to continue also the tradition of Rostohar's approach. That's why it is worth while mentioning some goals of the section.

On the level of content, it tries to integrate psychological, and other social knowledge (sociological, economical, linguistic, historical). On the level of methodology, it tries to find the possibilities for integration of experimental and sociological - anthropological approach, so as for the combination of different measurement approaches: psychometrical, sociometrical, econometrical, so as the content analysis of the secondary data.

On the other side, section occupies also with the applied fields of (social) psychology (health, economical psychology, marketing). Some members of section are also the owners of the one of the first private firms for the marketing research, management and psychological counselling (founded in 1989) in Slovenia (Veanda and Davean).

This section is defined not as competitive, but as complementary organization of Slovene Psychological Association and of other psychological organisations in Slovenia. On the other side, it created the conditions (already one and half years ago) for so called "Rostohar's studies and to develop its tradition in the way of its creative developing.

Presentation and evaluation of the historical aspects of Rostohar' s conception of the social development

In his book "Foundation of social psychology" Rostohar made also the historical presentation of the development of the human society. This part of his book is not only psychological: it is also sociological, ethnological and even anthropological. In such a way, Rostohar can even be treated as the first ethnologist, who applied the anthropological methodology and anthropological conceptions in his researches. On the other side, he showed, that the historical, sociological and anthropological knowledge is very important also in the psychology.

Special attention in his presentation is consecrated to the moral and to the development of moral which is the part of the social development. He differentiates four phases of (social) moral development. The last phase can be identified with altruism. Altruism became very important interdisciplinary field (psychology, sociology, biology, anthropology).

Rostohar's interest was focused also to ethno - analysis of Slavs. He showed himself also as the expert for this ethnological field.

Instead of the fact, we are historians and sociologists, we can see very typical socio - psychological terms in Rostohars ethno - sociological approach. He uses and analyses the notions of mass, moral, sympathy, conflict, cooperation, interest, leadership, culture etc.. On the other side, he uses and analyses typical sociological terms as society, state, social equality, social development etc..

He also showed, that social development is not exclusive consequence of only one factor. For him, social development depends on psychological, sociological, economical and cultural factors. In such a way, Rostohar' s explanation avoided one sided definitions of society and its development. In the same time, it is the basis for the anthropological approach: this approach can not be one sided.

According to our opinion, the deficiency of Rostohar' s approach is in the following facts: 1/ he did not apply the same approach in the analysis of the new, modern or contemporary societies; 2/ he did not try to combine the linguistic and ethno - socio - psychological approach (instead of the fact, that he was competent also for the linguistic analysis).

Our brief summary of Rostohar' s presentation (was) is made with the aim, to show his historical and interdisciplinary access also to the socio - psychological questions. Our work is in the same time part of the work of the section for psychology and interdisciplinary sciences of Association T. G. Masaryk.

ROSTOHAR AS THE ORIGINATOR OF SLOVENIAN POLITICAL PSYCHOLOGY

Vid Pečjak

Abstract

Rostohar's general, developmental, educational and social psychology is well known among Slovenian psychologists, but not his political psychology.

In his *Social Psychology* (1951/52) and *Foundations of Social Psychology* (1965), Rostohar describes mass phenomena, including phenomena of the political crowd. He explains them (e.g. imitation, illusions, mass suggestion and hypnosis) in accordance with Le Bon's, Tarde's and Wundt's ideas.

Rostohar is more original in his booklet *For New Socialism*, which was published in Ljubljana in 1922. Since it was written from a psychological point of view, it can be considered the first political psychological paper written by a Slovenian author.

The paper consists of three chapters entitled *Socialism and Marxism*, *Critics of Marxism and Socialism*, *Moral and Responsibility*.

According to Rostohar there are many kinds of socialism. Marxism and communism are only one direction based on historical materialism reducing all cultural and spiritual life to economic bases and class struggle. Rostohar agrees that economic circumstances are important, but ideology too is an independent factor of social life and development. Marxism is especially unable to explain religion and nationality, which cannot be reduced to economic bases.

Rostohar identifies many other theoretical mistakes of Marxism as well. The ruling class and the ruled class are by no means unique, but divided into many subclasses with opposing interests. The state is not only and always a means of oppression in the hands of capitalists, but an independent factor taking care of education, social security, order etc. and controlling the capitalists. This reminds us of contemporary European countries. Rostohar agrees with T. Masaryk that historical materialism not only looks for the causes of history, but also prescribes the future.

More psychological and original is Rostohar's critique of Bolshevism of the Soviet Union. We must not forget that his book

was published in the year 1922, a short time after the civil war, when the Soviet Union was led by Lenin and Stalin's name was not yet known.

Rostohar states that the Soviet Union will collapse for two reasons: *Jack of work motivation* and *increasing oppress, on*. Explaining the lack of motivation, Rostohar speaks of workers' laziness, which reminds us of Taylor's theory of carrot and club. It diminishes the production, which leads to general poverty and economic decline.

On the other hand, Rostohar identifies also internal motivation (he uses such words as "love of work, will to work and internal power"). In the Soviet Union it is nonexistent or weak due to the absence of private property and lack of adequate morality, culture and education. Communism relies on human egoism and does not take into account altruistic motivation.

In order to enhance production the Soviet authority applies oppression and terror (e.g. forbids strikes, mobilizes working brigades, initiates forced labor). But in vain. It only prolongs its agony, but cannot prevent the inevitable end.

These words, written in 1922, sound like prophesy.

In his paper Rostohar describes his vision of socialism, which is interesting also from the psychological point of view. Social relations are based on family love, which later spreads to other social groups, the most important being one's nation.

It could even spread throughout the world. On this basis it is possible to build justness and right social relations or a *new socialism*. Rostohar's vision was obviously influenced by Masaryk's ideas and by the radical national movement in Slovenia at the beginning of the century to which Rostohar belonged.

***MihaJlo Rostohar's Czech Contr1but1ons on Psychological Aspects of
Nationality***

Josef Brozek^v and
Lehigh Univvrsity Bethlehem, PA 18018, USA

Jiř (Hoskovec Charles University Prague, Czech Rep.

As a member of a small nation, threatened by germanization in Austria, magyarization in Hungary and italianization in Istria, Rostohar could hardly fail to grapple professionally with the nature and role of nationality.

Rostohar's Czech publications dealing with the concepts of nation and nationality are essentially unknown in his homeland.

The first, entitled "Nationality and its moral significance", appeared in print in 1913 in the form of a brochure of 13 pages. It constituted the first publication of Prague's Library of the Minority Museum [Knihovna · mensinoveho musea).

From the psychological point of view, the essence of nationality lies in the awareness of belonging, the feelings that such awareness generates, and the will to achieve common goals.

Rostohar's article "Psychology of nationality" [Psychologie narodnosti] appeared in the Prague in the Journal New Bohemia [Nove Cechy, 1921, pp. 201-205, 254-257, and 306-312].

The article reports the results of a study of the "consciousness of nationality", carried out in 1912/1913 using a questionnaire designed by Rostohar and consisting of 22 items, such as "Are you identified with any nationality?", "What is the essence of nationality affiliation--an emotion, instinct, awareness of obligation, of moral conscience?", or "Would you be willing to change or give up your nationality?". The questionnaire was mailed to 100 individuals belonging to 5 different nationalities. Of the 69 questionnaires that were returned, 14 could not be used.

Responses to some of the questions will be analyzed. Ten supplementary questions addressed the external and the internal (psychological) factors potentially affecting the change or rejection of one's nationality.

Mag. Matija SVETINA

Mihajlo Rostohar by Wilhelm Wundt in Leipzig (1919/11)

Mihajlo Rostohar went to Leipzig after his dissertation, by the special request of Tomaš G. Masaryk, in 1910, where he spent two semesters. At this time...

W. Wundt, 78, was already an esteemed academic and honored professor in many European and some none-European academic institutions. At the outbreak of the first world war, soon after M. Rostohar left Leipzig, W. Wundt also joined many German intellectuals writing about race differences and superiority of some European cultures.

What W. Wundt gave his students in Leipzig laboratory, was mostly the method and the subject of the new born science. Among his students are many founders of psychology departments almost all over the world and many founders of different psychological schools and approaches.

M. Rostohar was experiencing the whole scientific, cultural, political and interpersonal climate in Wundt's laboratory. After he returned to Prague, he continued with the work he began in Leipzig and he dedicated the rest of his life to psychological problems. In his latter work at Universities in Prague, Bruen and Ljubljana, he followed the main principles of experimental psychology Wundt had developed, but he also brought many original ideas into the psychology which was, in his time, faced with extraordinary expansion and growth.

Dr. Sonja Pečjak

Rostohar's work regarding reading

In the late 20s and early 30s in this century Rostohar started his research work in the area of psychology reading.

In the definition of the reading phenomenon, beside the decoding process i.e. simulation of the graphical code into the phonetical code, he especially emphasized the semantical side of the reading process and he defined reading as a process of comprehension of thoughts, ideas and images. In this, he differed from the predominant notion of reading in psychology at that time, which treated reading primarily as a decoding process.

His scientific and research work in the reading area was orientated in the two wider content connections: his first interest was valid in the area of reading perception, while the second was on the practical pedagogical question in the method of teaching reading.

In the research process of the perception question: What is the course of visual perception he originated from of letters/words?

This question was the subject of extensive psychological research at the beginning of the 20th century, on the basis of which three different reading theories were formed: the theory of complete shapes from Erdman and Dodge 1898, the theory of diacritical/characteristic letters from Goldscheider and Zeitler 1900 and the Kirschman theory about indirect reading perception 1908. The last theory speaks about the fact, that while reading, the reader perceives directly one part of the word, while he sees the second part indirectly. The reproduction conceptions should not arise only from the clear perception of words, but also from the indirect notion of letters, which should help toward the reconstruction of presenting the whole words. With this accession, Kirschman turned away the attention from the visual perception of letters towards a more psychological factor of perception, which Rostohar marked as an acceptable starting point for the psychological study of the reading process. The validity of Kirschmans thesis regarding the indirect reading perception was questionable, as he concluded it on the basis of the results of only three experimented persons. This is why the validity of his thesis in the methodical completed research (34 experimented persons, each person performed 10 experiments, he used a contemporary technical instrument - kampimeter) was again researched and proved by Rostohar in 1934.

He used this theoretical behavior about the course of the reading process when studying another problem in the reading area i.e. in the methodics of reading. With his work " Psychology basis for early reading with practical instruction" (1934) and "Primary reading by the analytical method" (1961), he enters in the Slovenian and Czechoslovakian area of visible methodic of reading. Rostohar stepped out from the other Slovene methodics because he psychologically argued and experimentally proved the effects of analytical methods for teaching reading, which he defended himself. In the controversy with methodics, which defended the global method of teaching reading, his contribution about major differences in perception between trained readers and starters is precious even today, this is something which was not considered by the supporters of global methods. The beginners in reading

do not yet have a strengthened visual or phonetical image of letters, this is why the global reading of complete words/sentences leads to an unsure and unprecise reading.

The second thesis of Rostohar is, that the choice of methods for teaching reading must originate from the structure of the language. Our language is phonetic (each sound has its own symbol) and this is why it is more rational that a child recognizes each single letter/sound, but in words and not isolated.

Teaching reading from words where the sound are heard well and where child can analyse onto each separate letter/sound, represents the essential element of his analytical method.

His ideas about the appropriate analytical method of reading are as actual today as there were during the time they originated (in the 30's). This is also clear from the teaching materials (reading books), meant for the pupils description in Slovenia. In all the first reading books since 1965 on, the analytic method of reading prevails, defended also by Rostohar.

experimented persons, each person performed 10 experiments, he used a contemporary technical instrument - kampimeter) was again researched and proved by Rostohar in 1934.

He used this theoretical behavior about the course of the reading process when studying another problem in the reading area i.e. in the methodics of reading. With his work "Psychology basis for early reading with practical instruction" (1934) and "Primary reading by the analytical method" (1961), he entered in the Slovenian and Czechoslovakian area of visible methodic of reading. Rostohar stepped out from the other Slovene methodics because he psychologically argued and experimentally proved the effects of analytical methods for teaching reading, which he defended himself. In the controversy with methodics, which defended the global method of teaching reading, his contribution about major differences in perception between trained readers and strangers is precious even today,

this is something which was not considered by the supporters of global methods. The beginners in reading do not yet have a strengthened visual or phonetical image of letters, this is why the global reading of complete words/sentences leads to an unsure and unprecise reading.

The second thesis of Rostohar is, that the choice of methods for teaching reading must originate from the structure of the language. Our language is phonetic (each sound has it's own symbol) and this is why it is more rational that a child recognizes each single letter/sound, but in words and not isolated. Teaching reading from words where the sound are heard well and where child can analyse onto each separate letter/sound, represents the essential element of his analytical method.

His ideas about the appropriate analytical method of reading are as actual today as there were during the time they originated

(in the 30's). This is also clear from the teaching materials (reading books), meant for the pupils description in Slovenia. In all the first reading books since 1965 on, the analytic method of reading prevails, defended also by Rostohar.

Rostohar

Psychologie a sociologie.

Mihajlo Rostohar.

Již stručný přehled názorů, jež byly proneseny o poměru psychologie k sociologii, zejména však názory o poměru sociologie k psychologii sociální, nás poučuje o tom, jak problém vzájemného poměru psychologie a sociologie se točil hlavně kolem dvou stěžejných bodů. Především se o něm diskutovalo a diskutuje o otázce, zda psychologie a sociologie mají stejný předmět, čili jinými slovy: zda sociologie jest věda psychologická či zda jest vědou samostatnou. Tato otázka byla některými sociology položena i obráceně: ptali se, zda psychologie jest věda sociologická, totiž běželo o pokus sociologického výkladu psychických jevů.

Pak byla předmětem úvah otázka po jejich metodickém poměru, t. j. zda tyto disciplíny metodicky na sobě závisí čili nic. Tázali se, zejména, zda sociální jevy lze zkoumati jako jevy psychologické či zda psychologie jest pouze její pomocnou vědou.

Úkolem naším jest, stručně pojednati o tom, jak lze se dívati na tyto otázky s hlediska psychologického bádání.

Otázka poměru mezi psychologii a sociologií byla vždy ožehavá jak pro psychologa, tak pro sociologa. Pro to byly rozhodující především dvě okolnosti. Jednak to bylo nové pojetí psychologie, jež podstatně rozšířilo oblast psychologického zkoumání, jednak však nová hlediska sociologická, jež umožnila hlubší postřeh sociálních jevů. Herbart rozšířil pojem psychologie požadavkem, aby duševní život byl chápán jako celistvost a aby s tohoto hlediska bylo zkoumáno celé kontinuum psychických jevů od jeho počátku, jak se nám jeví u zvířat, divochů a dětí až po nejvyšší stupeň jeho vývoje v lidské společnosti.

Psychologie 'si zvykla — praví Herbart' — zkoumati zcela omezený výsek psychické skutečnosti. Z nesmírné oblasti psychických fakt vyjímá toliko vědomí individuální, podobně jako vyjímá ma-

*) Přednáška v »Masarykově sociologické společnosti« v Praze r. 1931.

tematická fyzika z mnohosti
přirodních jevů poloze tíži
těles za tíže" lemm jejího
všestranného prozkoumání a
hlubšího poznání.

Avšak Psychologie zůstává
vždy jednostrannou pokud
pozoruje člověka jako
osamělého. Duševní život
člověka nelze Zkournati od-
děleně od duševního života
společnosti právě tak, jako
neleze vědecky pozorovati
city a chtiče odděleně od
představ. Jakmile je
vytrhneme z jejich vnitřní
spojitosti čilá celistvosti,
nevyhnutelně je skreslíme.
Stejně tak duševní život
jednotlivce lze pochopiti áen
z duševního života společnosti.
Jednotlivec jest produktem
toho, co nazýváme světové
dějiny, z nichž ho nelze
vytrhovat, neboť v něm
pokračuje duševní 'produkce,
jejíž počátek není v něm.
Proto také jednotlivce nelze
poohopiti bez dějin lidstva.

Tento totalitní aspekt
analytické psychologie vedl
Herbarta k rozsáhlým
psychologickým
srovnávaním ve všech
oblastech, zejména však v
oblasti jevů společenských.

Při tam byl 'veden dvěma stě-
žejními myšlenkami.
Jednak ho vedlo
přesvědčení, že jednotlivec
ve skutečnosti žije život
společnosti, jednak však
názor, že jevy společenské
jsou ve své podstatě tytéž,
jako jevy psychické. Aby
ozřejmil psýchickou podstatu
obou, použil analogie 'mezi
individuem a státem, v němž
viděl prototyp -společenského
útvary. Z toho pak odvodil
tési, že společenské jevy
nelze pochopiti bez náležité
znalosti psychologických
zákonů, jež řídí duševní život
jednotlivců. Takto se stává
psychologie u lierbarta
vědeckým základem
sociologie.

Sledujeme jeho
psychologické názory dále!
Psychologie syntetická,
pronikajíc smizkoumáním do
podstaty psychických jevů a
jejich zákonů, podává nám
jenom neúpiný obraz.
duševního života. Pravý
Obraz může nám podati
teprve 'psychologie
amalytticiá, jež se snaží
zachyti/ti .psychický život v
jeho celistvosti. Při tom užívá
analytická psychologie

základních poznatků
psychologie individuální, o
niž se tudíž opírá.

Člověk nezažívá
'psychických jevů ojedinele,
ineonožívá představy, city a
snahy **pro** sebe, neboť ve
skutečnosti city a city
nejdou ničím vedle a mimo
představ. Stejně tak člověk
neprožívá svůj individuální
duševní život osaměle, nýbrž
žije duchovní život společenský.
Celá naše duchovní
existence jest původně
společenské povahy. Náš
duševní život, pokud jej
zkoumá psychologie
odděleně od společenského
života, v němž má svůj
původ a v němž nalézá i své
pomůcky, podmínky a
směnnice, jest toliko umělá
abstrakce. Psychický život
člověka jest ve skutečnosti
nerozdílná celistvost

.\•

neboli jednota a musí býti
také Zkoumána s
jecinohného hlediska. Z toho
důvodu !posavadní
syntetická psychologie
nedovede člověka úpině
poznati a pochopiti; to nám
umožňuje teprve analytická
psychologie se svého
totalitního aspektu. Avšak
lidské individuum nejen
úpiněji poznáme,
všítmáme-li si ho jako části
lidského celku, pozorujeme-h
jeho zvětšený obraz ve státě,
v 'tomto prototypu pospolného
duševního života Člověka,
nýbrž ve společn" tnsikém
celku dovedeme je též tůpině
pochopiti.

Ovšem že společenský
duševní život není mimo
ánditvidtným. Tento záleží v
tom, co jednotlivci sami
vytvořili ve svém duchu, dá-
vající si k tomu vzájemný
popud. Osvojíme-li si cizí -
myšlenku, děje se to jenom
tak, že si vytvoříme stejnou
myšlenku, jež musí v nás
vzniknouti, třebas se tak
stane dodatečně. Skutečný
život, jež jednolivec prožívá,
jest život společenský.
Zkoumání jeho jest hlavním
úkolem 'psychologie

analytické. Psychologie v tomto novém pojetí se stává nutně vědou o duševním životě lidské společnosti.

Herbartská psychologie snažila se dokázat, že z principů zabavování a spojování představ se vyvíjí veškerý duchový život jak individuální, tak společenský.

Herbart sice často porovnával státního organismu s organismem avšak při tom nepřehlédl podstatné rozdíly mezi nimi, pro které nemohou být předmětem jedné a téže vědy. Státní organismus je předmětem zkoumání sociální psychologie či analytické, kdežto organismus živočišný je předmětem biologie. Tím Herbert stanovil přesné hranice 'mezi biologií a sociologií, která má společenské jevy zkoumat tak jako jevy psychické, neboť podstatu lidské společnosti vidí ve vzájemných působeních

jednotlivých duší, jež tvoří svéráznou duševní celistvost. Tyto však jsou předmětem analytické části psychologie neboli sociální. Sociologie je tedy speciální studium psychologie sociální v tom pojetí, jak je stanovil úvodem k analytické psychologii.

Stát podle Herbarta 'zahrnuje v sobě všechna společenská spojení mezi lidmi, jako zahrnuje lidská společnost v sobě jednotlivce, již přináší do společnosti svou duševní povahu. Celá tkáň duchovního bytí společnosti se skládá z nití, jež vytvořila - individua, a s ní nutně souvisí způsobem, jakým jednotlivci své myšlenky, smýšlení a rozhodnutí 'spojují, neboť' je jimi tvořena. Duchovně i mimo jejich duchy a myšlenky vůbec neexistuje.

Je-li stát oduševněná společnost a je-li duševní život. Společnosti

93

ve své podstatě život jednotlivců, jež jsou pozorovány, na státě, musí se dát vysvětlit principy, které skutečně ukazují, že podle něj 'týmž vztahem syntetickou psychologickým zákonům, jako duševní život. Důkladnější pozorování jednotlivců. Lze tedy podle Herbarta

předpokládati, že mezi lidmi společné povahy z individuí, jež mají odlišné
žijícími 'nastávají .tytéž poměry, jak u strojení a sklonnosti.

se vyskytují mezi představami ve vě- V sociálně organismu podle spencerovské
domní jednotlivců.

.sociologie nalézáme tytéž -pochody růstu,
Herbart tedy redukoval všechny postupné diference, integrace a vzájemnou
sociální jevy na psychické jevy a v odvislost Části jako v animálním
důsledku toho převádí zákony organismu. Organismus živočišný a
společenského života na zákony sociální sice nejsou úplně stejné, ale v
psychologické. Tímto svým podstatě jsou totéž, neboť u ohau
různých zásahem do poměru nalézáme tytéž základní poměry
psycho-logie k jevům sociálním organismu života; proto podléhají stejným
položil základy k sociální biologickým zákonům. V celé přírodě jest
psychologii a .přivedl sociologii do pauze jeden vývoj a platí pouze jeden
úzkého vztahu k vývojový zákon, t. j. zákon postup-
ný. Ovšem že 'tento diference (kosmický zákon). Anizotní i
Herbartův zásah byl jednostranný, společenský organis- mus lze pozorovati
přes to mohl sociologii .jetnou jednou a touze metodou přírodovědeckou.
přispěti*).

Spencer připouští možnost, užití této
Tento 'úzký po- něr sociologie metody i pro studium psycholog- kých jevů.
psychologii byl přerušen Spencer- Přesto však psychologii nepokládá za část
výnn sociologickým organicismem, biologického studia, protože psychologie má
podle něhož společnost je živý or- odlišný předmět. 13340 by zajímavé
ganismus jako každý vyšší animální sledovati, na kolik Spencerův námět
organismus. Mezi nimi není pod- přispěl k tomu, že psycho-logie byla
statného rozdílu. Anizotní str/žena do proudu přírodovědecké
organismus jest agregátor orientace, jak ji lze

jednotlivých Částí, stejně tak
společnost. Jako 'jest povaha
agregátu animálního určena povahou
částí, stejně tak jest určen sociální
agregát povahou individuí. Jsou-li
ustrojení a jsou-li z toho vyplývající
sklonnosti jednotlivců dané, bude i
společnost, kterou jednotky tvoří,
nutně mítí stejné vlastnosti. Naopak,
není možné, aby vl: Mola společnost

skutečné kausální souvislosti anebo vývojové souvislosti, neboť jsou to pouhé logické konstrukce.

•> Na význam Herbartovské psychologie pro sociologii poukázal Jos. Krát svou prací »Herbartovská sociologie«. pozorovati na psychologii befhavlouristické. Leč tato otázka jest při-liš vzdálena našemu 'úkolu.

Zato zasluhuje zvláštní pozornosti okolnost, jak s druhé strany sociologie hleděla najíti styk s psychologií. Nejlepší příklad toho nalézáme v dutchovědné orientaci sociologie, inaugurovane náměty Diltheyovými. Základním zjevem této sociologické orientace jest požadavek, aby fakta, jimiž se zabývají jednotlivé 'vědy, nebyla zpra-cována racionatistickými 'principy a formálními pojmy, nýbrž aby spíše byla pochopeno ze skutečné historicky dané souvislosti. Di•theyi právem vytýká sociologii přírodovědecky orientované, že znetvořuje sociální skutečnost svým nápirem, přispůsobiti ji po-~~í~~řadím a metodám přírodovědeckým.

Každá racionalistická koncepce sociální skutečnosti podává toli-ko logickou 'konstrukci, nikoli její pravý Obraz, jaký nám skýtá_ historické pozorování. Takovou konstrukcí jest její systemisace so-ciologických pojmů, toho druhu jest i její kausální spojení a pojem sociálního vývoje. Nepodávají nám pravý obraz

Logická systemisace sociologických pojmů nám má podati jed-notný obraz sociální skutečnosti od nejjednodušších až k nejslo-žitějším formám. Avšak nic nám nezaručuje, že logická soustava pojmů odpovídá reální jednotě, že na př. logický druh jest reální jednotou neboli skutečností, a že 'to, co v logické soustavě pojmů jest v poměru podřazenosti a nadřazenosti, jest také v sociální skutečnosti ve stejném poměru. A konečně, co nám zaručuje, že logická konstrukce vývojové stupnice, jak nám ji podává racionalis-tická sociologie, odpovídá skutečným vývojovým stupňům společ-nosti? Tento postup jest pochybený již proto., že není a priori evi-dentní, že jev, jenž má více znaků, vyšel ze stavu, jenž má méně znaků, že tedy diferencovanější stav jest pozdější než méně dife-rencovaný.

Sociologie přírodovědecká vystihuje společenské jevy, zejména vztahy mezi individuy a společenskými souvislostmi toliko mecha-nistickým pojmem kousality, tím se rozplynuly

všechny duševní (i)čelné společenské činnosti v rozumových a logických konstrukcích. Ale to jsou fikce, velmi vzdálené od reálních vztahů, jaké chickými lunkcemi jsme velmi často li činně zúčastnění ■ na 'účelné souvislosti individuí. 'Kausální souvislosti vůbec nedovedeme v její podstatě vystilinooti, nezažili-li jsme ji sami jako 'tvůrčí síla sociálné.li faktů. V oblasti sociálních souvislosti přírodovědeckým sche-matem sys,temisace, i'uddlcce a dedukce ničeno nepořídíme, nebot so'uvislcrst mezi lidmi triení tvořena jenom 'rozumem, nýbrž city a vidí, jež se neřídí logickýuni normami. S trvalýn-li vztahy mezi psy-chickými akty jednotlivců jsou spojeny též trvale city sounáleži-tosti. Duševní souvislost není pouhá studená představa těchto vzta-hů, nýbrž spíše citem prožívaná a vůlí udržovaná souvislost mezi Taikto nás vede duChovědní orientace sociologie zase zpět k psychologii soaiální. •ffilthey

každý jednotlivec zažívá na sobě, když jedná sociálně. Svými psy-

.) W. Dilthey, Gesammelte Schriften I. Einleitung in die Geisteswissen-schaften.

svým kritickým .rozbořem přírodb-vědecky orientované 'sooiologie s nacionalistickou metodou ilirifi tam, kam cla herba.rtovská ,psychologie.

.Dějiny sociologie nás poučují, že oblast sociálních jevů byla vždy sponným terénem mezi psychologii a sociologií. Sociologii působilo velké potíže, když chtěla přesně vymeziti předmět sociologických zlwuanání. To proto, že povaha sociálních jevů není tak zřetelná, jako je povaha jevů iysiologických nebo chernickýdh.

•bimilpusysungCépsné

vymezení jevů psychologických

logickýchRokDukhna

jsou specificky

společenská ta lidská myšlení, citění a jednání, jež existují mimo individuální vědomí a jsou nadána silou rozkazovací a utlačivou pro každého jednotlivce, ať chce nebo ne. Sociální jevy nemohou být zanedbávány ani s jevy biologickými, poněvadž spočívají v představách a činech, t. j. volných reakcích, ani s jevy psychologickými, ježto tyto existují jen ve vědomí individuálním, kdežto jev sociologický existuje mimo nás. • Substrátem jevů společenských není jedinec, nýbrž jakákoli společnost. Studium těchto jevů jest tedy vlastním oborem sociologie. Že jevy společenské jsou nadány utlačivou silou, to znamená, že ta část našich myšlenek a snah, jež nejsou našim dílem, nevznikla z našeho vědomí, nýbrž pronikla do našeho vědomí z venku. Svým vznikem působily na nás tak, že jsme si je osvojili*).

„liž na první pohled je jasné, proč Durkheim kladl velkou váhu na to, aby sociální oblast přesně ohraničil především proti jevům psychologickým. Jevy

sociologické totiž jsou svou podstatou psychické jevy a jako takové nemohou být zanedbávány s jevy biologickými, po případě fyzickými. Rozlišující znak vidí Durkheim

*) E. Durkheim, Les règles de la méthode sociologique.

96 v tom, že jevy psychologické mají svůj původ v individuálním vědomí, kdežto jevy sociologické jsou mimo individuální vědomí a jsou nám dány jako předměty mimo nás existující. Jevy společenské bychom mohli tedy stručně určit jako jevy psychické, jež existují mimo nás a zvenčí na nás působí jako věci.

Nemůže být sporu o tom, že jsou psychické jevy i mimo naše vědomí. O tom se každou chvíli přesvědčujeme, když se s jinými lidmi sympatizujeme, s nimi sdílíme své radosti a strasti anebo s nimi jdeme za stejným cílem. Sotva lze vážně pochybovat o tom, že jsou

myšlenky, city a snahy, o nichž jsme si vědomí, že nejsou naše, že nemají původ v našem vědomí, přesto' dovedou na nás působiti.

Avšak o to zde nejde, nýbrž o to běží, zda tyto psychické jevy jsou ve skutečnosti tak svérázné a tak odlišné od jevů našeho vědomí, že musí býti předmětem zvláštního studia sociologického"). Zdá se, že Dortidheitri přehlédli vlastní charakter „psychologické vědy. Kdyby byly toliko jevy individuálního vědomí 'ty jevy, jež každý prožívá ve vlastním vědomí, předmětem psychologického studia, musila by se 'psychologie omezovati výlučně na subjektivní poznatky. i Pak by „psychologie jako věda či soustava objektivních a. obecných poznatků o psychických jevech nebyla vůbec možná. Psychologie. nás nepoučuje jenom o jevech konkrétního vědomí, o [tom, co sami zažíváme, nýbrž poučuje především o tom, jaký jest psychický jev určitého druhu vůbec, nehledě k tomu, zda v tom okamžiku existuje čili nic a zda existuje v našem vědomí či ve vědomí jiných

individuí.

Tvrditi, že se psychologie při získávání svých vědeckých poznatků omezuje toliko na jevy individuálního vědomí, znamená ne-znati pravou povahu této vědy. Chce-li psychologie, aby její poznatky byly objektivní a obecně platné, musí individuální poznatky srovnávali s poznatky jiných individuí (vědomí), musí tedy překročit hranice subjektivních či individuálních zážitků a poznatků a • vstoupiti ve styk s psychickými jevy mimo individuální vědomí. Psycholog ve svém studiu jest tedy odkázán na psychické jevy existující mimo jeho vědomí. Tyto jevy jsou mu dány jako předměty svého druhu, t. j. jako „skutečnost mimoindividuální, ale vždy jako psychologická skutečnost. Srovnává-li psycholog své subjektivní poznatky o psychologické skutečnosti s poznatky jiných, aby

jim zjednal obecnou či objektivní platnost, nepřestal tím býti psychologem a' proto ještě se nestal sociologem.

V 'lidské společnosti .neexistuje psychický jev, jenž by nebyl je-vem nějakého individuálního vědomí. 'Sociálně psychické jevy, 't. j. jevy, podmíněné reálnými vztahy mezi jednotlivci, na př. souhlas (konsens), zážitky sympatie a antipatie, láska, nenávisť, úcta, sdílení společných ideálů, jednotná vůle, usnesení a pod., ve skutečnosti existují vždy ve vědomí jednotlivců, jak již O. Lindner správně zdůrazňoval. Abych mohl Milovat, musí ;býti sice dána osoba, kte-rou -miluji, avšak láska k této osobě jest můj individuální zážitek; osoba, kterou miluji, !může býti čistě .indiferentní a nemusí ani vě-dět, že je .milována.

'Durkheim praví, že 'myšlenky zvenčí vnikají do +našeho vědomí, že je přejímáme od jaých myšlením nadaných individuí. To jest velmi nepřesné 'rčení, jimž jsme sváděni k názoru, že cizí myšlenka vniká do našeho vědomí, jako vniká cizí včela do úlu, aneb 3 že si ji osvojíme, jako bychom brali od někoho peníze. Ve skutečnosti se neděje nic podobného. Přijímáme-li cizí myšlenku, děje se to

tak, že na popud daného nám symbolu (výrazu) vytvoříme si v našem vědomí myšlenku stejnou s 'cizí myšlenkou, jež (nám byla naznačena symbolem. Takto námi vytvořená myšlenka však není myšlenka cizí, a cizí myšlenka nemůže býti nikdy totožná s myšlenkou naší, i když dojde k naprosté shodě myšlenek, vždycky jsou ve skutečnosti dány dvě myšlenky. My ani nepř'ijímám'e cizí myšlenky ani tyto nevnikají do našeho vědomí, nýbrž dovedeme si toliko určité vzta-hy vytvořiti, na př. vztah stejnosti v případě porozumění cizí myš-lence čili vztah souhlasu a podobně. Stejně tak cizí city a snahy nemohou nikdy pronikati do našeho vědomí, nýbrž my pouze na-býváme s nimi styku určitými vztahy, jež tvoříme.

Jedinci ve společnosti jsou navzájem sp o j en i mnohými a různými v zt ab y (vědomí), jimiž se zážitky individuálních vě-domí stávají společnými psychickými jevy a tím i společenskými jevy, avšak povaha těchto jevů jest přes to psychologická a tvoří oblast sociální 'psychologie. Tyto jevy pak mohou býti zkoumány je-nom metodami psychologickými..Durkheimův pokus, ,určiti sociálně psychické zážitky jako jevy specificky sociologické, nutno proto po-kládati za nezdařený. Z toho ale ještě neplyne, že by sociologie jako věda

byla 'tímto neúspěchem nutně ohrožena ve své existenční oprávněnosti. Nelze přestávati na tesi, že předmětem sociologie mohou býti buď jevy 'psychické nebo jevy biologické, spíše třeba UVaŽO-

98

vati, zda 'předmětem sociologie nejsou spíše zvláštní vztahy, jež jsou mezi jevy sociálně psychickými a jevy fyzickými.

Přesnějším rozhledem po oblasti psychologických jevů jsme ve-den! k hraniční oblasti faktů, 'úzce spojených s jevy sociálně psychologickým', jež se ale vymykají psychologickému zkoumání. Jest to oblast vzájemných vztahů podmíněností mezi jevy sociálně psychologickými a jevy fyzickými, po případě biologickými. Takové vzájemné vztahy podmíněnosti jevů sociálně psychických a jevů biologických nalézáme v případech realizace sociálních cílů společného podnikání a různých forem spoluzití, jakož i v případech závislosti sociálně psychických jevů na jevech hmotných. Jak hmotné věci nabývají různého tvaru pod vlivem různosti sociálně psychických struktur, čehož četné doklady jsou rozdíly v produktech kultury, tak na druhé straně zase duševně sociální struktura té či oné společnosti, její právní a politické

rozvrstvení jest podmíněna poměry hmotnými a pod., to všechno jest oblast skutečnosti, již nelze zkoumati metodami psychologickými. To proto, že jejich pravou podstatu nelze úplně vystihnouti pojmy psychologickými. Rovněž ne-mohou býti zkoumány toliko biologicky, ježto biologický postřeh podává nám zase jiný obraz této skutečnosti. 'Správný názor o vztažích podmíněnosti jevů sociálně psychických a biologických dovede-me si zjednati 'pouze tak, že je pozorujeme se dvou hledisek zároveň s hlediska sociálně psychologického a s hlediska biologického*), podobně jako dovedeme nahlédnouti do vztahů podmíněnosti mezi pocity a jejich podněty se dvou 'hledisek, t. j. hlediska psychologického i fyzického, po případě fyziologického. Pocity totiž lze poznávati toliko s hlediska psychologického, jako naše subjektivní zážitky, kdežto podněty v (nejširším smyslu slova) lze, poznávati jenom s hlediska 'přírodovědeckého, t. j. fyziologického a fyzikálního, případně chemického. Žádný 'sebe přesnější vědecký popis nám nepoví nic o povaze vztahu podnětu k pocitu a naopak sebe exaktnější psychologie pojetí pocitu neposkytuje nám nic podstatného osvětlivosti jeho podmíněnosti podnětem. Tento vztah podmíněnosti

musíme zkoumat i zyláš(, což
se děje s hlediska
psychofysického, t. j.
psycho-fysikou.

—————*) V
nejširším smyslu toho slova.

V této nesmírné, brainiění oblasti sociálně psychických a biologic-kých jevů, přihlížíme-11i k celé té spleti otázek po vzájemné podmí-něnosti mezi mravními, právními, politickými, 'kitikiannírní a pod. jevy na jedné a poměry 'hmotnými nia druhé straně, podává psychologie sociologii ruku k spolupráci, jež může podstatně přispěti k vědec-kému pokroku sociologie.

Velko S. Rus; Sladjana Mihajlović

Nekatere pol/obletnice v zvezi z izidom pričujočega zbornika v letu 2023

Naj v zvezi s pričujočim zbornikom oz. z »zbirko tekstov«, ki predstavlja posebno izdajo revije Anthrops časopisa za psihologijo in filozofijo ter sodelovanje humanističnih ved (Anthropos Journal of psychology and philosophy & for cooperation of humanistic studies) podamo še nekaj pomembnih pol/obletnic (pri čemer ne bodo navajane nekatere, ki so tako ali drugače omenjane/ navajane v tekstih/ prispevkih pričujočega zbornika.)

Gre za posebno izdajo zato, ker je leto 2023 t.i. 55. pol/obletnica ustanovitve omenjene revije/časopisa, ki je bil_a ustanovljena leta 1968, tedaj poimenovan kot **Anthropos časopis za sodelovanje humanističnih in naravoslovnih ved, za psihologijo in filozofijo**. Leta 2023 lahko zatrdimo in potrdimo, da smo v zadnjem desetletju uredništvu Anthroposa večkrat predlagali oživitve vsebin prvega naslova revije/(») časopisa (»). Se je to po relativno dolgotrajnih poskusih tudi zgodilo, brez navedbe, seveda, kdo so (bili) avtorji omenjenih predlogov. Konkretnije pa je bilo predlagano tudi to, da revija/ časopis pridobi tudi rubriko za antropopsihoekologijo.

Leto 2023 so nadalje tudi naslednje pol/obletnice, oz. gre za naslednje osebe in dogodke:

+ Je 100. obletnica rojstva **Vekoslava Grmiča** (1923), mariborskega pomožnega škofa, aktivnega člana slovenskega Društva T.G. Masaryk, je avtor ponatisnjene prispevka v pričujočem zborniku/zbirki spisov.

+ Leto 2023 je 4. obletnica slovesa **Bogdana Osolnika**, tudi ustanovnega člana slovenskega Društva T.G. Masaryk, je avtor ponatisnjene prispevka v pričujočem zborniku/zbirki spisov (hkrati pa gre v letu 2023 tudi za 20. letnico slovesa njegove cenjene soproge, Mare Rupene Osolnik (2003)).

XXX

+ **Franz Boas** (1858 – 1942) ... 165. polobletnica rojstva avtorja »ff« (four fields) anthropology, ki jo naš predlog antropopsihoekologije vključuje kot »mf« (naš izraz (= multiple fields)) anthropology (k ff – anthropology (socialno-kulturni; arheološki; lingvistični; biološki) skušamo dodati še medicinsko, psihosocialno, zdravstveno, psihološko, filozofsko...itd. antropologijo (že oblikovane in (akademsko) posredovane antropologije)).

+ Ne pozabimo na **Ralpa Lintona**, leto 2023 je 130. letnica njegovega rojstva in 70. letnica njegove smrti. Na katedri za socialno psihologijo na FF v Ljubljani omenjamo že nekaj desetletij, zlasti skupaj s Kardinerjem. (Naj v zvezi z **Abramom Kardinerjem** priporočamo delo: Manson, W. (1988). The Psychodynamics of Culture: Abram Kardiner and Neo-Freudian Anthropology (Contributions to the Study of Anthropology). Praeger.)

+ Leto 2023 je 10. obletnica slovesa po naši presoji najbolj vsestranega slovenskega socialno-kulturnega in lingvističnega antropologa, prof. dr. **Staneta Južniča**. V letu 2023 velja, da je prof. Južnič že nekaj desetletij avtor priporočene študijske literature na katedri za socialno psihologijo FF v Ljubljani. Profesorja Južniča vključujemo in ga bomo vključevali tudi v vsako

varianto prikaza temeljev nastanka/ nastanka temeljev paradigme antropopsihoekologije v R Sloveniji.

+ Leto 2023 je tudi pol/obletnica rojstva (leta 1908) **Claude Lévi-Strauss-a** in pol/obletnica smrti **Ruth Benedict** (1887 – 1948).

XXX

+ **Laszlo Janos** (Janos, L. (2014). Historical tales and national identity. An introduction to narrative social psychology. London: Routledge; leto 2023 je 75 let od rojstva (1948) enega od pionirjev narativne psihologije in socio-kognitivnih analiz literature (pokojen od 2015). Je navajan/ omenjan tudi v prispevkih pričujočega zbornika.

+ V letošnjem letu gre tudi za 130.letnico rojstva **Paula Diel-a** (leta 1893), ki je za nas zanimiv zaradi njegove introspektivne metode in psihologije motivacije; V.S. Rus ga pogosto omenja v svojih edicijah (skriptah, učbenikih).

XXX

+ Leto 2023 je leto, ko smo se poslovili od **Willema Doise** –a in, v intervalih dveh let pred tem: leta 2021 od **Gabriela Mugny-a** ter, leta 2019, od **Jean-a Claude-a Deschamps-a**. Omenjena trojica (Willem Doise, Gabriel Mugny in Jean Claude Deschamps) je bila v zadnjih desetletjih, po naši presoji, ena znanstveno najmočnejših trojic, ne le v (socialni) psihologiji, tudi v družboslovju (njihova knjiga »La psychologie sociale experimentale« (1978, Paris: Armand Collin) je, po presoji V. S. Rusa, eno najboljših del na temo klasične/mainstream eksperimentalne psihologije. -- Na strani 8 omenjenega dela (prvi odstavek) avtorji opozarjajo, da lahko eksperimentalno oblikovana dinamika, ki je hkrati omejenega značaja: ...peut mettre a jour (verjetno gre za napako/lapsus v izrazu (v knjigi je zapisan glagol »jour«, op. a.)) des processus psychosociologiques rendant compte de l'eclatement du conformisme pouvant meme aboutir a l'influence des minorites (Doise, Deschamps in Mugny 1978, str. 8 (Doise, W., Deschamps, J. C. in Mugny, G. (1978). Psychologie sociale expérimentale - Armand Collin (= tedanji naslov: 103, bd Saint – Michel, Paris 5 (oprostite zaradi manjkajočih akcentov); pomemben je namreč izraz psychosociologiques: avtorji njihovo področje opredeljujejo kot psihosociološko, ne »samo« kot socialno-psihološko. -- Je pa njihovo delo leta 2017 doživelo 3. izdajo (= Doise, W., Deschamps, J. C. in Mugny, G. (2017). Psychologie sociale expérimentale. Armand Collin (3. izdaja).

+ Leto 2023 je nadalje peta obletnica smrti **Marca Alaina Descamps-a** (2018); nekateri se ga spominjamo kot prijetnega sogovornika in človeka, ki so ga posebej zanimale tudi psihologija mode, transpersonalna psihologija ter psihološke implikacije indijske filozofije (pravzaprav pogleda na svet in sebe samega).

+ Leto 2023 je tudi 80. obletnica rojstva **Leona Beauvois-a** (1943); na tem mestu navajamo naslove in leta izidov njegovih del: *La psychologie quotidienne* (1984); *Petit traité de manipulation à l'usage des honnêtes gens* (1987); *Traite de la servitude liberale – analyse de la soumission* (1994); *La soumission librement consentie* (1998); *Juger de la valeur sociale des personnes : les pratiques sociales d'évaluation* (2004); *Les illusions libérales, individualisme et pouvoir social: Petit traité des grandes illusions* (2005); *Les influences sournoises. Précis des manipulations ordinaires* (2011);

+ Leto 2023 je deseta obletnica smrti **Maurice-a de Montmollin** (2013), enega vodilnih francoskih kognitivnih ergonomov; 100. letnica rojstva **Germaine de Montmollin** (1923), ene vodilnih francoskih socialnih psihologinj; je 145. let rojstva **Mihajla Rostoharja** (1878) in 5. obletnica smrti **Johna Cacioppo-a** (2018): tej obletnici je posvečen prispevek nas temo ekonomske psihologije v pričujočem zborniku/ zbirki tekstov.—“Dr. Cacioppo and his Ohio State University colleague Gary Berntson were, in the early 1990s, the founding fathers of what they called social neuroscience. He estimated that about one in four Americans are lonely, without any confidants, and that social isolation results in negative emotional and physical consequences.« <https://www.nytimes.com/2018/03/26/obituaries/john-cacioppo-who-studied-effects-of-loneliness-is-dead-at-66.html>

+ Kot že omenjeno, je bila v letu 2023 je (bila) desetletnica slovesa od **Maurice-a de Montmollin-a**, pogosto ga, še vedno omenjam/o v zvezi s (kognitivno) ergonomijo, pa tudi njegova metoda analiz situacij dela/dejavnosti je za večino slovenskih psihologov še vedno skoraj povsem neznana.

+ Soproga Maurice-a de Montmollina, spoštovana **Germaine de Montmollin** (1923 – 2020) je ena najbolj prominentnih francoskih (socialnih) psihologinj, oseba in osebnost, ki je žarela kreativno energijo, pa tudi odgovoren odnos do dela. Je eden najbolj izrazitih likov francoske in evropske, (socialne) psihologije, tudi družboslovja (med drugim je avtorica dela: Montmollin, de, G. (1969). *Traité de psychologie expérimentale*, pa tudi dela *L'influence sociale*, s ponatisom v letu 2020.

XXX

Leto 2023 kot pol/obletnica (znova so navedene samo nekatere):

- **Frane Jerman** (1933 – 2002): 90.ta ob/letnica rojstva Franeta Jermana, slovenskega profesorja filozofije, logika, kratek diskurz/ prispevek na temo Rostoharja (iz leta 1996) je tudi v pričujočem zborniku.
- **Josef Brožek** (1913 – 2004), 110. letnica rojstva, najprej industrijski antropolog, češko – ameriški psiholog, zagovornik znanstvene interdisciplinarnosti, strokovnjak za zgodovino psihologije, njegov prispevek na temo Rostoharja (iz leta 1996) je tudi v pričujočem zborniku.
- Profesor **Jiří Hoskovec** (1933 - 201), prav tako avtor v pričujočem zborniku; leto 2023 kot 90.obletnica rojstva, profesor obče psihologije na Karlovi univerzi v Pragi, prispevek na temo Rostoharja (iz leta 1996) je tudi v pričujočem zborniku.

XXX

+ Leto 2023 je tretja obletnica slovesa **Cvetke Toth** (tudi Cvetka Hedžet Toth), zelo pomembne slovenske filozofinje, pa tudi 75. pol/obletnica njenega rojstva (28. oktober 1948, Murska Sobota).

+ Leto 2023 je 100. letnica rojstva **Marjana Britovška** (prof. dr. Marjan Britovšek): bil je slovenski zgodovinar, historični sociolog, publicist, urednik in univerzitetni profesor na Oddelku za sociologijo FF v Ljubljani. Številnim nam je podal bogastvo svojega izjemnega znanja.

+ Pravnik in sociolog dr. **Anton Žun** je bil slovenski pravnik, sociolog, politolog, sodnik, prevajalec, urednik in univerzitetni profesor na Oddelku za sociologijo FF v Ljubljani, nekateri se še vedno spomnimo njegovih izvrstnih predavanj na temo teorij socialnih vlog in socialnega statusa; leto 2023 je 45. pol/obletnica njegove smrti.

+ Ozrimo se na prispevek prof. dr. **Avgusta Lešnika** (Lešnik, A. (2011). Ob 50. obletnici Oddelka za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. *Anthropos* 3-4 (223-224) 2011, str. 299-307 (na str. 305, opomba št. 12 omenja zadnji predbolognski predmetnik v 1. letniku in se glasi: »12‘ Zadnji’ predbolonjski predmetnik z nosilci, v prvem letniku: Obča sociologija I (Milica Antić Gaber, Gorazd Kovačič), Sociologija in zgodovina družbenih gibanj (Avgust Lešnik), Uvod v socialno antropologijo (Bojan Baskar), Socialna psihologija (Velko S. Rus);« Predbolognsko izvajanje predmeta socialna psihologija na Oddelku za sociologijo FF v Ljubljani je s strani Velka S. Rusa zelo uspešno in ves čas z relativno zelo dobrimi študentskimi ocenami potekalo od 1989 do 2009 (= 20 let). Kasneje je bolognska reforma socialno psihologijo »premaknila« v 3. letnik študija, in sicer kot enega od izbirnih predmetov na Oddelku za sociologijo FF v Ljubljani.

+ V letu 2023 nas je marca 2023 zapustil dr. **Alojz Cindrič**, sociolog in zgodovinar, bistveno je obogatil knjižnico Oddelka za sociologijo FF v Ljubljani, s svojimi deli pa med drugim povezoval dve stroki in podal dragocene poglede na zgodovino izobraževanja slovenskih študentov v tujini.

xxx

Bomo opozorili še na naslednje obletnice:

+ Udruženje psihologov FNRR – sekcija LRS v Ljubljani, ustanovljena 29.3. 1953 v Ljubljani (predsednik M. Rostohar). Navzoč na tedanjem ustanovnem sestanku je bil tudi minister dr. Jože Potrč.

Zanimiv je 3. odstavek 3. člena (predlog pravil sekcije): »Nadalje je mnenja« (dr. Kanoni, op.a.)«, da bi morali biti psihologi udeleženi tudi v mladinskem sodstvu, kjer ne velja v sodstvu mladincev isto kot za odraslega. Zaradi tega bi morali soditi mladino psihologi – sodniki«. Gre za predlog, ki je zelo pomemben tudi za identiteto in kompetence sodobnih poklicev, »kombinacija« s psihologijo je marsikje bistvena. Predloga dr. Kanoni-ja sodobna stroka s tega vidika še ni ujela.

+ Leto 2023 je 55. pol/obletnica občnega zbora Društva psihologov SR Slovenije, ki se je vršil 4.6.1968, v Komunalnem zavodu za zaposlovanje v Ljubljani, tedaj Parmova 32. Zapisnik zbora pokaže, na str. 5, kdo so bili predstavniki Društva za časopis filozofov, sociologov in psihologov. (To je bila tedanja revija/časopis *Anthropos*, ki se je v času ustanovitve imenoval revija *Anthropos* časopis za sodelovanje humanističnih in naravoslovnih ved, za psihologijo in filozofijo).

To so bili:

1. Tedaj doc. dr. Leon Zorman, v letu 2023 najpomembnejši še živeči slovenski psiholog, ki bo v letu 2024 (maja meseca) obhajal 95. letnico rojstva in številne obletnice svojih izjemnih, marsikdaj spregledanih, strokovnih in znanstvenih prispevkov za slovensko psihološko stroko. Leto 2024 bo za številne »instance« v R Sloveniji priložnost, da ne spregledajo tega izjemnega osebnega (in družbenega) jubileja.
2. Tedaj doc. dr. Bogomir Peršič, v letu 1966 ustanovitelj katedre za socialno psihologijo na Oddelku za psihologijo FF v Ljubljani (vendar »samo« za enoletni študijski program).
3. Jan Makarovič, ki je psihologijo obogatil tudi s sociološkimi in antropološkimi področji.
4. Matija Pelan.
5. Marjan Matko.

Ne pozabimo: vsi sklepi slovenskega znanstvenega Društva T.G. Masaryk za filozofsko antropologijo, za etiko ter sodelovanje humanističnih in družboslovnih ved v zadnjih desetih letih (pa tudi prej), sporočeni tudi uredništvu revije *Anthropos* – časopisu za psihologijo in filozofijo ter sodelovanje humanističnih ved, so soglasno (tudi s sklepi različnih občnih zborov) potrjevali, da Društvo T. G. Masaryk funkcionira v vlogi enega od nadaljevalcev vloge in tradicije ene od treh ustanovitvenih skupin revije/časopisa *Anthropos* iz leta 1968, in sicer skupine družboslovnih delavcev (torej družboslovnih in ne družbenih delavcev).

+ Zanimiv zapis v Zapisniku občnega zbora Društva psihologov SR Slovenije, ki se je vršil 4. 6. 1968, v Komunalnem zavodu za zaposlovanje v Ljubljani, tedaj Parmova 32. Na str. 7, kot 9. točka, je zapisano: »Sekcija za socialno psihologijo se ne potrdi, ...«. Sekcija za SAAIP (socialno, aplikativno, antropološko ter intra-/inter-disciplinarno psihologijo) današnjega DPS, je prav tako ena od so-izdajateljic pričujočega zbornika/zbirke tekstov; pri ustanovitvi je imela kar nekaj težav, od nenavadno dolge čakalne dobe, do nekaj glasov »proti« na občnem zboru DPS »na daljavo« (septembra 2021), ko se je glasovalo o njeni ustanovitvi.

XXX

- Ne pozabimo, leto 2023 je 105 let od smrti Ivana Cankarja (1918).

XXX

+ Polobletnica in obletnica študentskega gibanja 1968 – 1973 (sicer **1968 – 1973/ 74**) v Sloveniji, zlasti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Pokojni fotograf Joco Žnidaršič je tudi leta 1971 naredil nekaj danes zgodovinskih posnetkov/ fotografij teh dogodkov. Priporočamo v ogled file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/poletna_mladina_2010.pdf slika/fotos št. 58, ki kaže študente_ke Filozofske fakultete na danes Slovenski cesti v Ljubljani. Bomo skušali omenjeni posnetek (foto: Joco Žnidaršič, 1971) objaviti »kdaj drugič in kje drugje« in se pri tem sklicevali na tukaj zapisane besede, ki so ujele še zadnje leto obletnic tega pomembnega (študentskega) gibanja. - Smo imeli eno od fotografij v pripravi za objavo tudi na tem mestu, vendar nismo bili_e tehnično zmožni_e pripraviti ustrezne kopije, obstoječa ni bila najboljša; tako pač je: tudi pričujoči zbornik/zbirka tekstov je oblikovana, kot vsa dejavnost doslej, izključno z lastnimi močmi in sredstvi.

XXX

SPOŠTOVANIM BRALKAM IN BRALCEM SE ISKRENO ZAHVALJUJEMO ZA BRANJE PRIČUJOČEGA ZBORNIKA/ ZBIRKE TEKSTOV« (in se hkrati opravičujemo za kakršnekoli morebitne vsebinske, oblikovne in jezikovne lapsuse in spodrsllaje, hvala za razumevanje)!

